

**Beschryvinge van Amsterdam : haar eerste oorspronk uyt den
huyze der heeren van Aemstel en Aemstellant, met een
verhaal van haar leven en dappere krijgsdaden ... tot dezen
tegenwoordigen jare 1665 ...**

<https://hdl.handle.net/1874/41028>

VIERDE BOEK,

Vande Beschrijvingh der Stadt

AMSTERDAM,

Vervattende, alle de

Oude en Nieuwe Gebouwen.

DOOR

I. C O M M E L Y N

te zamen gestelt.

Inhoudt , en vervolgk der Gebouwen , &c.

 Udt Stathuys.	Pag. 3	Haar omvaardt op Koppertjes-maandag.	158	St. Antonis-markt.	241
Nieuw Stathuys.	4	Sint Ioris Hof.	159	Wester , en Noorder-markt.	242
Des zelfs Achtergevel.	9	Weduwen Hof.	162	Bilchuyt , en vorder markten.	244
Oude Kerck.	49	Begyn Hof.	165	Appel-markt.	248
Nieuwe Kerck.	61	De Beurs.	167	Groen- en Wortel-markt.	249
Nieuwezijds Kapel , of Heylige Stede.	68	Koren-beurs.	173	Turf en Hout-markt.	250
Oudezijds , of St. Olofs Kapel.	76	De Nieuwe Brug.	174	Haering-pakkers of Kruijs-Toren.	256
Zuyder Kerck.	78	De Oude Waag.	178	Ian Roon-poorts-Toren.	258
Wester Kerck.	80	De Nieuwe Waag.	179	Reguliers-Toren.	260
Noorder Kerck.	82	Stadts Excijs-huys.	185	Monkelbaans-Toren.	251
Franse , of Wale Kerck.	84	Koren-meters huys.	186	Schreyer-hocks-Toren.	263
Engelle Kerck.	86	Wissel-bank.	188	De Scheeps-kranen.	265
Luterische Kerck , van buyten.	94	Bank van leening of Lombaert.	190	De Scheeps-Walen.	268
Luterische Kerck , van binnen.	95	Schoolen.	193	Iacht-havens.	270
Remonstrantie Arminianen Kerck.	96	Doorluchtige School.	195	Drappery en Staal-hof.	271
Mennoniste Kerck der Vlamingen.	97	Biblioteek. Boekery.	196	Saey-Hal.	275
Mennoniste Kerck der Waterlanders.	99	Medecijs collegie.	197	Zijde-Hal.	277
Der Joden Tempel of Synagoge.	100	Schouw-burgh.	202	Stadts timmertuyn.	281
Het Rasb , of Tucht-huys.	103	Handt- en Voetboogs Doelen.	208	Steen-houwery.	282
Het Spin-huys.	107	Kolveniers Doelen.	210	Geschut en Klok-gietery.	283
Nieuwe Werkhuys.	110	Scherm-school.	214	Admiraliteyts-hof.	287
Gast-huys.	111	Stadts Wapen- en Koren Huyzen.	215	's Landts Zee-Magazijn.	290
De Beyaerdt.	120	Oude zijds Heeren Logement.	216	Scheeps-timmerwerf.	292
Pest-huys.	122	Nieuwe zijds Heere Logement.	219	'T gemeen Landts , en d'Ooſt-Indiſe Lijnbanen.	293
Oude zijds Huys-zitten-huys.	126	Oude Stadts Herberg.	221	't Ooſt-Indiſch-huys.	297
Nieuwe zijds Huys-zitten-huys.	127	Nieuwe Stadts Herberg.	223	Ooſt-Indiſe Zee-Magazijn.	299
't Groote Wees-huys.	129	Kiſtemakers-pandt.	225	Ooſt-Indiſche Lijnbanen.	300
Diakon wees-huys.	134	Vleys Hallen.	227	West-Indiſch-huys.	304
Franſe , of Wale Wees-huys.	137	Vifch-markt.	230	Glas-huyzen.	307
Aelmoſſeniers huys.	139	Nieuwe Vifch-markt.	233	Oude Dool-hof.	308
Aelmoſſeniers Wees-huys.	143	Jaar-markten.	235	Tweede Dool-hof.	309
Oude mannen-huys.	145	Oſſe-markt.	237	Derde Dool-hof.	310
Dol- of Krankzinnig-huys.	151	Verken-markt.	239	De Gilden.	313
Lazarus , of Leproos-huys.	155	Paerde-markt.	249		

VIERDE BOEK,

VAN

Alle de Stads, zoo oude als nieuwe

G E B O U W E N.

E E R S T E H O O F T S T U K.

S T A D T H U I S.

DOch eer ik aanvang de stichting, vorm en verscheide vertrekken van dit nieuwe Stadthuis te beschrijven, zal ik ten ruighsten de stand en gelegenheid van 't oude, dat hier eertijds op de zelve plaats, doch verder voor uit stont, voor oogen stellen. *Pontanus*, in zijn beschrijvingh van *Amsterdam*, schreefer te zijner tijt aldus van: *Het Stadthuis bestaat meest nyt gebakke steen, behalve den ingank en Vyerschaar, die van witte gehouwe steenen zijn. De Tooren voornamelijk steekt vry af, en is redelijk hoog van spits. Welk ook in den Iare zestien hondert en een, alse na d'eene zijde begoft over te hangen en te hellen, op een bezondere kunst in zijn voorige standt in drie dagen weder te recht gestelt wierdt, als blykt nyt zeker knuppel-veersje, dat toen yeder in de mondt hadt, en de groote menigte der sinzen en huizen in het zelve Jaar opgerecht, te kennen geeft.*

De andere *Buyten-werken* van het Stadthuis zijn zoo heerlijk niet, of met zoo sierlijk en kostelyk. *My dunkt dat ik eenigzins d'oudheyt kan afnemen nyt de beelden, die boven de rralien van de Vyerschaar stonden, en Willem de zeste van dien name, en in 't getal de zeven-en-twintigste Graaf, Jacoba, en Philips, geby-*

naamt de Goede, en zijn huysvrouw, vertoonen. Van de welken Philips, ontfangende van zijn nichte Jakoba in den Iare veertien hondert acht-en-twintig het Graaffschap van Hollandt, of immers het Stadthouderschap des Graaffschaps, troude in den Iare veertien hondert dertig, zijn derde huysvrouw Izabella, dochter van Joannis, Koning van Portugal. Invoegen dat men hier nyt lichtelyk van den ouderdom, of oudtheyt van dit gesticht, gissing kan maken. Binnen, beneffens verscheide vertrekken, zijn er twee heerlykke Zalen; waar van d'eene aan de rechterhandt leger is, hebbende, op de vercieringe van den ingank, een opschrift, met gulde letteren geschreven, dat den dagh en 't jaar, in het welk de Herdoopers, het geheele Stadthuis ingenomen hadden, kort en beknopt verhaalt. d'Ander Zaal, ter lincker zijde is hooger, insgelyks wyt en breed, van waar ook tot den volke afles van Willekeuren, en andere bescheyden, na 't luyden van 't Stee-klok je gedaan wordt. In d'andere vertrekken hebben Burgermeesteren, of Schepenen, Trezorieren en Sekretarizen, hun vergader-plaats. Daar en boven zijn hier noch vier kameren, of veel eer recht-plaatsen, waar van de voornaamste de Weeskamer, d'ander de Assurantiekamer, de derde de Wifselbank is, en de vierde en leste de Vyerschaar,

Stadthuis.

die allenthalve met hooge yzere tralieu doorluchtigh is. Dus verre *Pontanus*. De spits van de Tooren, daar *Pontanus* hier van spreekt, en die zoo verre aan d'eene zijde overhing, was zeer cierlijk met heel en halve uurs klokken verciert, doch wiert de zelve, om het afvallen voort te komen, in den Jare zestien hondert vijftien afgenomen, en de steeklok op het stomp van de spits gehangen, als te zien is uyt het nevenstaande afbeeldtzel van dit oude Raadthuys. Wat aangaat het navorzen des ouderdoms van dit Raadthuys, uyt de beeltenissen der *Graven* en *Gravinnen*, wier namen, op de leste na, namelijk *Filips de Goeddes Gemalin*, zoo *Pontanus* schrijft, met gulde letteren onder de zelve aan de lijst van de galdery van de *Vyerschaar* stonden, is vry onzeker, en staat op een losse voet. Want schoon hen ter eere deze beeltenissen opgerecht wierden, het volgt daar om niet, dat het Raadthuys juyst onder de regeering van een der zelve gesticht is. Want gelijk *Willem* de zeste, wiens beeldt daar mede op stondt, al zeventien jaren was overleden, eer *Filips de Goede Graaf* wiert, zoo konde de zelve *Filips*, die de laatste, uytgezeyt zijn Vrouw, was, die daar op stondt, alree veel jaren, (schoonze hem ter eere, zijn beeltenis daar op gestelt hadden) doot zijn, eer het stichten van dit Raadthuys begonnen wiert; dewijl gemeenelijk, na't overlijden van Koningen en Vorsten, zodanige pronkbeelden worden opgerecht, zulks datze zoo wel *Filips* zijn beeltenis na zijn doot, daar op konden hebben, alsze *Graaf Willems* beeltenis, na zijn doot, daer op hadden gestelt. Anderen zijn van gevoelen, dat onder de regeering van een der bovengemelde *Graven* niet het gantsche Raadthuys, maar alleen de *Vyerschaar* in den Jare veertien hondert veertig, om dat de beeltenissen van *Willem* de zeste, zijn dochter *Jakoba*, *Hartog Filips de Goede*, en noch een wiens naam daar niet uytgedrukt stondt, boven de tralieu van de *Vyerschaar*

Stadthuis.

te zien waren, en dat het overige gebouw lange Jaren te vooren gesticht was. Die dit eerste drijven, zoeken dit mede te bewijzen uyt de te pronk gestelde beeltenissen der *Graven* en *Gravinnen*. Doch dit, dewijl zulks met de vorige reden kan wederleydt worden, staat mede op gelijke losse voet, en derhalven onaannemelijk. Niet dat mijn gevoelen is, of staande wil houden, dat dit gebouw veel jonger, en lang daar na, zoude gesticht zijn, want dit zoude bouvalligheyt en d'oudtheyt van 't gebouw zelfs wederleggen, maar dit wil ik alleen zeggen, dat men uyt de beeltenissen der *Graven*, die op de galdery van de *Vyerschaar* stonden, niet besluyten kan, dat onder de regeering der zelve dit Raadthuys, veel min de *Vyerschaar*, zoude gesticht zijn. Ende dat yemandt zoude willen hier op inbrengen, dat daarom het beelt van *Willem* de zeste hier mee stondt, vermits de stichting al voor zijn doot begonnen was, en tot onder de regeering van *Filips* geduurt had, schijnt vry wat ongerijmt te zijn, dewijl het gebouw zoo kunstig, noch overgroot niet was, dat tot het stichten van 't zelve zoo veel Jaren zouden van nooden zijn geweest. En genomen, dit hadt al in de stichting van 't Raadthuys eenigh schijn, zoo kon het evenwel geen plaats in het stichten van de *Vyerschaar* hebben. Dat evenwel het overige gebouw de *Vyerschaar* in Jaren overtrof, gaf de bouvalligheyt van 't eerste, daar in tegendeel de *Vyerschaar* noch vry vast en hecht was, genoeg te kennen. Doch in wat Jaar eigentlich de *Vyerschaar* en het overige Raadthuys gesticht zy, daar is geen zekerheyt van, dan alleen dat men by gissing kan zeggen, dat de *Vyerschaar*, of zoo wel de *Vyerschaar* als het overige gebouw onder de regeering van *Filips de Goede*, vermits hy, nevens zijn *Gemalin*, de laatste waren, die daar op stonden, gesticht zy. Dees beeltenissen, die, gelijk de huys-goden uyt den brandt van *Trojen* door *Aeneas* geredt wierden, wiert

Stadthuys

Stadthuys

OUDT STATHUYS
Vieille Maison de Ville

wierden uyt den brandt, daar 't oude *Stadthuys* in omquam, toen mede geret, en staan, tot een gedachtenis en kenteeken, noch ten huydigen dage op de *Treazory* van dit nieuwe *Raadthuys* te pronk. Na 't gevoelen van zommigen, doch zonder eenige zekerheyt, zou dit oude *Stadthuys* wel eertijds een *Klooster* geweest hebben. Zoo veel kan men zeggen, dat 'et naderhandt met *Sinte Elizabeths Gasthuys*, vergroot is, daar van de straat, hier nevens, de naam van *Gasthuys-sceeg*, noch ten huydigen dage voert.

Nieuw
Stadthuys
te bouwen.

Vermits nu de bouvalligheyt van dit gebouw, door den ouderdom van tijt tot tijt toenam, zelfs ook te kleen viel, en de plaats te bekrompen was, dewijl'er noch

verscheyde lager gerechts-banken, (door dien de stadt dageliks in menigte van volks, en by gevolg ook van pleitzaken, aanwies,) wierden opgerecht, zoo is endelijk by *Burgermeesteren*, en de gantsche *Vroetschap* beflooten, een nieuw *Raadthuys* van de gront op te bouwen, en, nademaal zich geen gevoeglijker noch bequamer plaats, dan die van het oude *Stadthuys* in de gantsche stadt vertoonde, daar toe weder de zelve plaats geordent. Doch de gront, van dit nieuwe, om de Merkt ruymte te geven, meer achterwaarts, dan die van 't oude was, genomen; invoegen dat zich dit tegenwoordige *Stadthuys*, of deszelfs gront by na achter het oude, en op ontrent vijftig voeten na, tot aan de *Nieuwe Kerk* strekt. Te

Plaats
daar toe,

Stadthuis.

dien eynde, en om met 't gebouw op het spoedigste voort te varen, begon men voorts al andere wooningen daar omtrent, en die achter het oude, als ook ten Noorden neffens het zelve tot aan de *Nieuwe Kerk* stonden, mitsgaders het *Kerkhof* en al dat nevens de *Kerk* stondt, in den Jare zefstien hondert drie en vier en veertig, en in den Jare zefstien hondert zes-en-veertig, den tienden van *Wintermaant*, het *Gevangenhuys* of *Boeyen*, die zedert dien tijd in het afgezonderde *Rasphuys*, achter het *Allemoezeniers huys* verordent wierdt, af te breken en weg te graven.

En om met kunst en voorzichtigheydt, in het stichten van dit gebouw te werk te gaan, wierden tot het ontwerpen van schetsen of modellen, waar na dit gebouw zoud' gesticht worden, verscheyde *Bouwmeesters* aangezocht. Endelijk, na rijpen overleg, wierdt de schets, door *Jakob van Kampen* en *Daniel Stalpert* ontworpen en geordent, met goetvinden en toestemming van de groot-achtbare Heeren *Burgermeesteren* en de gantsche *Vroetschap*, by de vier *Commissarizen*, als de Heeren *Cornelis de Graaf*, van *Waveren*, *Maarzeveen* en *Geelvink*, (die gestelt waren om op 't voorgebeelde ontwerp te letten, en in 't bouwen op alles goede opzicht te nemen) opgenomen. Hebben ook deze *Bouwmeesters*, hun vervliegeng verstandt, en schrandre hersenen; aan dit meesterstuk, zoodanig doen blijken, dat de lofen eere, die hen'er van toekomt, noyt de vergeting zal overgelevert worden. In *Loumaant* dan, des Jaars zefstien hondert acht-en-veertig, wierden de rooftern in het gegraven *Fondament* gelegd, en den twintigsten des zelve maants d'eerste, en den zefsten van *Wynmaant* des Jaars zefstien hondert negen-en-veertig de leste palen, die ten getale van dertien duyzent zes hondert en negen-en-vijftig beliepen, daar in geheyt.

Ondertusschen wierdt de eerste steen van dit gebouw geleydt, in den Jare zefstien

hondert acht-en-veertig, den acht-en-twintigsten van *Wynmaant*, onder de Regeering van *Burgermeesteren*, de *Graaf*, *Pankras*, *Valkenier*, en *Schaap*. Op deze steen, van wit gehouwe *Marmere*, de grootachtbare Heeren, die onder de *Zuyder hoek* van dit gebouw tegen over de *Kalverstraat* legt, staat dit opschrift:

Den eersten *Fondament-steen* is
geleyt door

GERBRANT PANKRAS,
JAKOB de GRAAF,
SYBRANT VALKENIER,

en

PIETER SCHAAP,

Der Heeren *Burgermeesteren* Zoonen en
Neven. Den acht-en-twintigsten *October*.

M. D. C. XLVIII.

't Zelfde opschrift is gestelt in de *Vyerschaar*, op een zwarte *marmere steen*, met uytgehouwe en gulde letteren in 't *Latijn*.

Nauwlijks hadt men vier Jaren, zedert het leggen van d'eerste steen, met het stichten van dit gebouw bezigh geweest, als in den Jare zefstien hondert twee-en-vijftig, den zevenden van *Hoymaant*, tusschen *Zaterdag* en *Sondag*, des morgens omtrent twee uren in 't naaste van de nacht, zonder te weten waar by het toequam, het oude *Stadthuys* van 't welk achter alree een gedeelte was afgebroken, en 't overige tot behulp was blijven staan, door de vlam t'eenemaal, uytgezeyt een gedeelte alleen van 't muurwerk en de *Tooren*, door vuur en vlam verflonden wierdt. De Heeren *Burgermeesteren* lieten terstondt, op dit droevig geluydt, de wallen en poorten, als ook de straten en bruggen, met burgeren en zoldaten, om het graauw, dat geweldig op buyt vlamde, en geerne aan 't plunderen

Stadthuis.

Verbranden van
't oude
Stadthuys.

*t *Fondament*,

Masten
daar in.

Stadhuis. ren wilde, te schutten, bezetten. Geen kleyne schrik was ook onder de *Majestraat* en gantsche Burgery, dewijl al de vrees was, dat de brandt door eenige quaatdoenders, om door dit middel het graauw op de been te brengen, en dan haar perzonnaadjet te spelen, mochte gesticht zijn. Deze vrees wierdt vergroot met het vinden des zelven uchtens omtrent de klok vier uren, wanneer de brandt op zijn felste was, van eenige tonnetjes buffekruydts in een schuytje, onder de *Reebrug*, op de *Princegraft*, die datelijk by de Burgeren wierden angehaalt, en in 't water gesmeten. De brandt des uchtens omtrent de klok acht uren meest gefliet zijnde, bleven evenwel, om alle voorvallende onheylen voor te komen, de poorten, ketenen, en draayboomen, met een goet deel burgeren en zoldaten, bezet. De *Heeren Burgermeesteren* lieten noch dien zelven avondt, om op alles goede ordre te stellen, den *Raadt* vergaderen, en hielden haar by een komste in de herberg van de Prins, achter de *Waag*. En wierden ook terstondt weder behoorlijke plaatzen tot *Burgermeesters*, *Raadt*, *Schepens* en *Wees-kamer* voor eenige dagen (want daar na wierdenze op't *Princen Hof* verleydt) in de zelve herberg bequaam gemaakt. Dien zelven avondt wierd aldaar ook noch afgelezen, dat de gene, die eenige goederen, gelt oft brieven, uyt de brandt mochte gebergt, en by zich hebben, weder te voorschijn zoude brengen, en daar voor tot vergelding een goede vereering genieten; maar dat de gene, die eenige goederen by zich had, en niet aanbracht, in tegendeel aan den lijve gestraft zoude worden. De rest van de overige Banken wierdt ook met alle vlijt herstelt, en de *Wisselbank* terstont op *Jan Rooden-poorts-Toren* gebracht, daar de Koopluyden des anderen daags terstondt weder in 't affchrijven gerijst wierden. Tot de *Dezolate Boedels* en *Assurantie Kamers*, wierden eenige kamers op het oudt *West-Indisch-huys*, en

Stadhuis. tot het uytvoeren van lijfstrafbare zaken, eenige kamers boven d'oude *Waag*, daar voor dan ook het Schavot stondt, opgerecht, geordent; zulks alles by voorraat in 't kort weder op den ouden voet gebracht wierdt. Des Maandaags den achtsten van *Hoymaant*, wiert de *Tooren*, vermits hy dreigde om te vallen, gelijk ook na de middag, met het afvallen van een groot stuk, geschiede, met dikke kabels geschoort, en daar na met de puy van 't *Stadthuys* af, en allengs weg genomen. Verwonderens en aanmerkens waardig is het, dat in zoo fel een brandt niemandt doot bleef; ja niet een zonderling gequetst wierdt; te meer alzo in 't Noorden van de *Tooren* een tonnetje buffekruyts stondt, dat, zoo haast de brandt daar aan quam, met een groot stuk uyt de muur te slopen, zoo groot een slag gaf, als of er een geschut was los gegaan; zulks het volk ook uyt verbaastheydt weg vloodt, en elk om een goet heen komen zag. In dit ongeluk, quet zich de gantsche burgery met redden van stats oude papieren, boeken, gelt, dat by zakken vol uyt de *Wisselbank* op straat gesmeten wierdt, trouwlijk. Veel aloude gedenkteeken, niet te min, zoo van stadts oude papieren, als de schilderyen der *Naekt-loopers*, en hun straffe, die op *Schepens Kamer* hingen, wierden door de vlam (want alles te bergen was niet wel doenlijk,) vernielt. Geen kleene schade wierdt'er ook aan 't gelt, dat door de hitte van de vlam weg smolt, (behalven het geene dat door eenige handt-gauwe luyden, die zich in schijn van te helpen, daar mede ondergemengt hadden, heymelijk, hoe nauw de wachten op den *Dam* ook toezicht namen, wierdt gestolen) en eenige dagen daar na uyt de puynhoopen, in 't byzijn van de burgerwacht, aan klompen van dertig en meer duyzent gulden gestolt, eveneens als uyt de mijnen van Peru, wiert uytgegraven, en daar onder van daan gehaalt, geleden. De brandt echter hadt aan

Stadthuys.

't nieuwe *Stadthuys*, dat'er achter aan quam, en al vry hoog toen boven der aarde stont, geen vatten. En wierdt ook in 't minste door de vlam, schoonze tot aan de hooge steygers door de windt wierdt voortgedreven, en met haar tong de zelve quam lekken, niet geblaakt of gerooft.

Zedert, na het doorstaan van deze ramp, wierdt met zulk een vlijt en arbeydt, met het opbouwen van dit nieuwe *Raadthuys* voortgevaren, en 't zelve ook in vier Jaren tijds, zedert het afbranden van 't oude, tot zoodanige volkomentheydt gebracht, dat de *Heeren Burgermeesteren*, en de gantsche *Majestraat* den drie- en- twintigsten van *Grasmaant* des Jaars zestien hondert vijfen-vijftig, besloten daar op, schoon het noch dak en kaploos was, hun eerste zitplaats te nemen; en ook den eersten van *Oogstmaant* daar aan d'inwydingh, (op welken dag men ook ter gedachtenis van dit inwyen de voornaamste *Jaar-merkt*, *Kermis* geheten, zag verleggen, doch in 't kort weder op d'oude tijdt herleggen,) met groote prael en plechtigheden gedaan wierdt.

Eerste zitting in 't nieu Stadthuys.

Ordre van Bouwkunst.

En is dit gebouw, dat ons nu te bezichtigen, t'ontdekken staat, in zich zelve na d'ordre der bouwkunst van top (om zoo te spreken) tot teen, met het puyk der vijf aloude kolommen, als de *Fonize*, *Romainze*, en *Korintize*, die alle drie met uitmuntende architraven, friezen, modeljons, lijsten, en cierlijk uytgehouwe kapitelen pronken en pralen, zoodanig doorwrocht en aan een geschaakelt, en doorgaans van binnen en buyten met hangende festonnen en ander fruyt en beeltwerk zoo net en cierlijk opgetoyt, dat in 't gantsche gebouw hoe groot het ook is, naauwlijks eenige wanfchiklijkheydt of ydle ledigheydt te vermenen is. Want de voet-stallen, lichten, galderyen en kamers van de onderste gront van de voorgevel, staan in zoodanige gelijkmatigheydt en wel geschikte ordre tegens die van d'achtergevel, en die van de

Noordzy-gevel, tegens die van de Zuydzy-gevel, en weder de kolommen, lichten en galderyen, kamers en festonnen van de tweede en derde gront van de voorgevel, tegens die van d'achtergevel, en die van de Noorderzijd-gevel, tegen die van de Zuyderzijd-gevel, mitfgaders de vertrekken, kameren en galderyen vande drie gronden, in zoodanige gevoeglijkheydt tegen malkandere aan, en boven malkandren te leggen, dat dit gebouw, wegens deze overeenstemming en gelijkmatige ordre, met recht voor 't achtste *Weerelts-wonder* mach gehouden worden.

Stadhuys.

Drie steene gronden of verwelzelen, behalve d'alleronderste, daar op de *Wisselbank*, en gevangeniissen der genen, die op de hals zitten, als ook de *Provisie-kelders* van de *Pander* en *Zypier* zijn, heeft dit gebouw. D'onderste van deze drie, is bin-nens werks twaalf voeten, negen duymen en een derdendeel, de tweede zes-en-der-tig voeten, en de derde mede zoo hoog van verdieping. Het werk of opstal van d'alleronderste gront is rontom met gebakke steenen omtrent zeven voeten boven het heywerk opgehaalt, het overige buytenwerk, zo van d'eerste, tweede als derde gront, bestaat altemaal uyt witte gehouwen *Bremer* en *Bentemer* steen. Doch eerwe, yeder gront in des zelfs vertrekken, in 't bezonder van binnen gaan bezichtigen, zullenwe eerst in 't gemeen, de breete en diepte van de gront, dien dit gebouw beslaat, als ook d'ontrek, des zelfs opstal, hoogte, en hoedanig het zelve van buyten gestelt is, ten toon te stellen.

Aan de voor en achter-gevel is dit ge-bouw buytens werks breet twee hondert twee-en-tachtig voeten vier duymen en een derdendeel, en diep (de diepte van de gront, op zijn breedste genomen, te weten van het middelste uytsteekzel, van de voor tot aan het middelste uytsteekzel van d'achter gevel) twee hondert vijf-en-der-tig voeten, en acht duymen; want zonder het

Breete en diepte.

Stadhuis. het middelste uytsteekzel van de voor en achter gevel, die yeder zeventien voeten en acht duymen uytspingen, is de grondt op zy alleen maar twee hondert voeten en vier duymen diep. Hoog is dit gebouw, het dak daar onder, doch de Tooren daar buyten gerekent, hondert zefstien voeten, en stijf drie vierde delen van een duym. In 't begin was het voornemen dit gebouw alleen maar op de breete van hondert en zefstig voeten, doch op de jegenwoordige zelfste diepte, (daar op ook alre al de palen ingehyrt waren) te maken; maar in den Iare zefstien hondert acht-en-veertig, aangewakkert door het afkundigen van de vrede met *Spanje*, veranderde men van voornemen, en wierdt de grondt tot de boven-gemelde breete genomen, zulks'er ook veel ingehyde palen, vermidts toen ook de muuren van de meeste vertrekken breder wierden uyt-gezet, tegenwoordig nu ledig en vergeefs komen te staan.

Gevels. De voor achter en zijd-gevels van de grondt en opstal van dit gebouw steekken uyt op verscheyde plaatzen, door verscheyde uytsteekzelen of paveljoenen, tusschen de welken tusschen-plaatzen komen die inwaarts gaan. Aan de voorgevel zijn drie dusdanige uytsteekzelen of paveljoenen, die geheel in breete, getal en diepte met d'uytsteekzelen van d'achtergevel over-een-komen. Het middelste uytsteekzel van de voorgevel heeft de breete van negen-en-tachtig voeten en eene duym, en springt voor uyt van het naakte werk of tusschen-plaatzen af te rekenen zeventien voeten en acht duymen. Maar de twee uytterste uytsteekzelen van de voor en achtergevel zijn yeder breet twee-en-veertig voeten en zes duymen, en steeken van het naakte werk vier voeten voor uyt. De twee zijd-gevelen ten Noorden en Zuyden, die in alles met elkandre over een komen, hebben yeder mede drie uytsteekzelen, waar van het middelste breet is negen-en-zeventig voeten drie duymen en een half, en

springht een weynigh buyten het naakte werk voor uyt. De uytterste uytsteekzelen van de zijd-gevelen komen in breete en veerte van uytsteekken buyten het naakte werk geheel en al met d'uytsteekzelen van de voor en achter gevel over-een. Aan yeder gevel zijn twee tusschen-plaatzen, die inwaarts gaan, en tusschen het uysterste en middelste uytsteekzel inleggen. De twee tusschen-plaatzen van de voorgevel, die geheel en al met de tusschen-plaatzen van d'achtergevel over een komen, en recht tegen elkanderen overstaan, zijn yeder breet vier-en-veertig voeten, een duym en drie vierde delen; zulks de voor als ook d'achter gevel in alles breet is twee hondert twee-en-tachtig voeten vier duymen en een derdendeel. De twee zijd-gevels tusschen-plaatzen, die mede in alles met elkandere over-een-komen, zijn yeder breet stijfnegentien voeten; invoege yeder zijd-gevel in alles breedt is twee hondert en twee voeten, en vier duymen.

Het onderste van 't opstal, dat een voetstal is, en rontom 't *Stadhuis* gaat, is hoog achtien voeten vijf duymen, en drie vierde delen. In deze voetstal staan rontom aan de voor achter en zijd-gevels vierkante langwerpachtige, met dikke yzere of kopere tralien bezette, lichten, die de vertrekken van d'eerste verdieping verlichten. In yeder hoek-uytsteekzel van deze voetstal, van de voorzijd, en achtergevel, staan drie lichten; maar in het middelste uytsteekzel van de voorgevel zijn negen ronde boogen, vijf treden verheven van de straat, te weten, voor zich ten Oosten zeven op een ry, en ter zijde van dit uytsteekzel ten Noorden en Zuyden op yeder hoek een. In het uytsteekzel van d'achtergevel zijn mede negen openingen, maar verschelen in gestalte van de negen bogen, die in het middelste uytsteekzel van de voor-gevel zijn: want in 't midden is een langwerpige vierkante ingang, en ter wederzijde

*Stadhuis.**Breite des gevels.**Breite aan de Zijden.**'t onderst opstal.*

Beschrijvinge van

Stadhuis. zijde vier langwerpachtige vierkante lichten eenvormig met de vierkante lichten, die rontom in deze onderste voetstal staan. In yeder middelste uytsteekzel van de Noorder en Zuyder zijdgevel, van deze voetstal, staan zes diergelijke vierkante lichten, en in yeder tusschen-plaats van de voor en achter-gevel, vijf, en van de zijdgevels, twee.

Onderste Kolommen van buyten. Boven het cimatie van deze voetstal, staan rontom aan de voor, achter en zijdgevels, Romeynse kolommen, die met haar sierwerk of ornamenten, zes-en-dertig voeten en vijf duymen hoog zijn. In yeder middelste uytsteekzel van de voor en achtergevel staan'er twalef: te weten, van voore van 't uytsteekzel acht op een ry, en ter wederzijde, van yeder middelste voor en achter uytsteekzel, ten Noorden en Zuyden twee, en in yeder uysterste uytsteekzel van de voor, achter, en zijdgevels, zes: te weten, van voore in 't uytsteekzel vier op een ry, en ter wederzijde van yeder uytsteekzel, een. In yeder tusschen-plaats van de voor en achter-gevel zijn'er vier, en in yeder middelste uytsteekzel van de zijdgevels, zeven. Zulks dat'er in alles, in deze onderste ry, negentig Romeynse kolommen zijn: te weten, dertig in de voor en dertig in d'achtergevel, en vijftien in de noorder, en vijftien in de zuyder zijdgevel. Tusschen yeder twee kolommen, staan, zoo in de voor, achter, als beyde zijdgevels, twee ryen lichten, die de vertrekken van de tweede grondt verlichten, recht boven malkanderen, en ook recht boven de lichten van d'onderste voetstal, (met de welke yeder ry in 't getal over een komt.) De lichten van de bovenste ry zijn vierkant, en even zoo breed, als de lichten in d'onderste voetstal, maar die in d'onderste ry zijn langwerpig vierkant, en eens zoo lang, maar even breed, als de lichten in d'onderste voetstal en ry van deze twee ryen. In 't midden tusschen deze kolommen, en

d'onderste en bovenste ry lichten, zietmen sierlijk en kunstig uytgehouwe festonnen hangen. Behalven deze twee ryen lichten, tusschen de Romeynse kolommen in, is'er in yeder tusschen-plaats van de zijdgevels ten noorden en zuyden een rondt licht, dat de trappen en portalen, daar men na de derde verdieping gaat, verlicht.

Boven deze eerste ry Romeynse kolommen, staat noch een ry Korintize kolommen, byna even als de Romeynse, met haar conterplinten en ornamenten zes-en-dertig voeten vijf duymen, en zeven-en-vijftigste delen van een duym hoog. Tusschen deze kolommen komen mede twee ryen lichten recht boven malkanderen, die de kamers van de derde grondt verlichten, en met de twee ryen lichten, die tusschen de Romeynse kolommen in staan, in groote getal en satzoen geheel en al over een komen. In yeder tusschen-plaats van de zijdgevels, is mede tusschen deze Korintize kolommen, een rondt licht of gat, dat de trappen en portalen van de derde verdieping verlicht, en recht boven het licht dat tusschen de Romeynse kolommen is, te leggen komt. Tusschen deze Korintize kolommen, en d'onderste en bovenste ry lichten, hangen mede sierlijk uytgehouwe festonnen, als tusschen de Romeynse kolommen. Op de lijst of ornamenten van deze Korintize kolommen, rust het voor, achter en zijddak, dat boven niet spits toeloopt, maar omtrent vier voeten op de kruyn breed, met leyen gedekt, en omtrent vijf-en-twintig voeten hoog is. Zulks d'opstal van dit gebouw (van d'onderste voetstal af te rekenen, tot boven aan de top van 't dak) hondert zestien voeten, en stijf drie vierde delen van een duym hoog is. Te weten, de onderste voetstal is achteen voeten, vijf duymen, en drie derde delen, de Romeynse kolommen zes-en-dertig voeten en vijf duymen, en de Korintize zes-en-dertig voeten, vijf duymen en zeven vijftigste delen, en het dak ontrent

Stadhuis.

Kolommen daar boven.

Lichten daar in.

het dak.

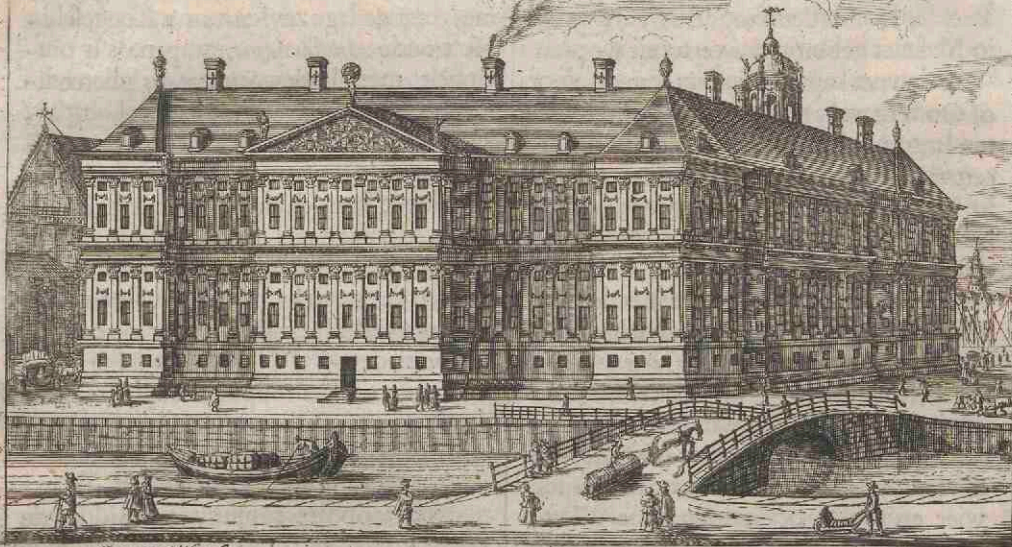
hoogte van 't gebouw.

Lichten daar in.

Stadhuys

Stadhuys

TSTADTS HVYS ACHTER GEEVEL
le Feste de Derriere de la Maison de Ville

J. van Huysen fec.

ontrent vijf-en-twintig voeten hoog. In het midden, tusschen de voor, achter en zijddakken is een vlak plat, dat met de tinnen van de dakken gelijk komt, met loot overdekt, daar rondtom ook een leuning van dit plat (dat recht boven deze burgerzaal komt te leggen, en ook even zo lang en breed is, te weten, hondert twintig voeten lang, en zes-en-vijftig voeten zeven duymen en dertien zeventiende delen breed) kan men over de gantsche stadt, omleggende landeryen, en zeer wijdt en verre in de *Zwyderzee*, en 't *Leydtze Meer*, zien. Op yeder hoek van de voor, achter, en zijddakken, staan, op een witte gehouwe steene voetsfal, in 't rondt, en met de staarten tegen malkanderen aan, vier ver-

gulde kopere Arenden, op welker hoofden een kopere Keyzerlijke Kroon te rusten komt. De vier Arenden, die op de zuyderhoek tegen over de *Kalverstraas* staan, zijn van gegoten, d'andere twaalf Arenden en al de Kroonen, die op d'andere hoeken staan, van geslage Koper gemaakt. Langs heen, op de platte tinnen van deze dakken, staan ook achtien witte steene Schoorsteenen, namelijk vier op het voor, vier op het achter, en vijf op yeder zijddak.

In yeder hoek van de twee open plaatsen daarse ten Noorden, en Zuyden tegen de Burgerzaal aan komen, staat onder het dak, een groote Waterbak, van binnen met loot beslagen, daar in gedurigh eenige hon-

B

Schoorsteenen.

leap boven de zaal.

Stadhuis. ge hondert tonnen Water staan, dat van het dak daar in loopt, om by ongeluk van brandt het houtte dak of kapwerk en eenige Solderingen den brandt onderhevigh, te kunnen beschermen. Ten dien eynde staan'er ook vier groote kopere Waterspuyten op de Wapen-zolder.

Water-spuyten.

Het middelste uytsteekzel van de voor en achtergevel, is boven gedekt met kappen, waar in heerlike en over levens groote Beeldē, door de Beelthouder *Artus Quellijn* in Marmer gehouwen, vertoont worden.

voorgevels topspits.

In de voorkap of topspits van de voor of Oostergevel, die twee-en-tachtig voeten lang en achteen hoog is, zit boven op een verheve zetel een bedaarde en statelijke Maagt, uytbeeldende *Amsterdam*. Op haar rechter knie houtze een ayront schilt, daar op de drie Kruyzen staan uytgehouden, op haar hoofd pronktze met de Keyzerlijke Kroon, *Maximiliaans* schenkeadje. Twee Leeuwen, die voor haar te wachten zitten. stutten haar stoel. In de linker handt heeftze een vreden of olijftak, ter wederzijde reyken haar vier Zee-godinnen lauriere of palme kranzen, met wier en mosch bevlochten, toe. Twee andere *Zee-godinnen* komen in haar schoot allerley aardvruchten, en boomgewassen, opdragen. Voor de zetel, of troon van haar, baggeren in zee twee Tritons, die, als ook meer andere water-Goden en Goddinnen, de lof en wijt beruchte faam van deez' stad op hun kinkhorens verspreyen en uyt trompetten. Ter rechter zijde van de *Maagt*, vertoont zich *Vader Nephtun*, met zijn drietande vork, op zijn wagenschulp.

Beelden op de lijst.

Op de lijst van deze voorkap, zullen staan, drie kopere gegote Beelden, yeder van twaalf voeten hoog te weten, boven op de toppunt van de lijst de Vrede, houdende in de rechterhand de Palmtak en in de linker de Valroē van *Merkuur*, en ter rechter zijde op d'eene hoek van de lijst de Voorzichtigheydt, en ter linker zijde op

d'ander hoek de Rechtveerdigheyt, met de schaal der gerechtigheyt in de linker, en de roede in de rechterhandt.

Stadshuis.

In d'achter of westerkap van d'achtergevel, die met de voorkap in lengte en hoogte geheel en al over een komt, wordt de Stadt en desselfs groote Koophandel door een aanzienlijke Dochter uytgebeeld. Op haar hoofd heeftze de gevleugelde hoet van *Merkuur*, achter haar de mast en ree, met d'aangeflage zeylen van 't Koggeschip oft 't oude *Amsterdamse* wapen. s'ls omcingelt met allerley *Stuurmans* ghereedschap, als graatboog, passier, kompas, kaart, stuur en kaartboek: voor haar voeten zitten de twee oude Watergoden, uytbeeldende het schiprijk Ten den *Amstel*. Ter wederzijde van deze *Amstelze Maagt* komen d'inwoonders uyt al de vier gedeelten des weerelts, en de vruchten, die in yeder gedeelte vallen, haar op offeren en aanbieden.

Achtergevels topspits.

Boven op het toppunt van de lijst van deze achterkap, en ter zijde op yeder hoek zullen mede drie kopere gegote metale Beelden, van twalef voeten hoog, staan, te weten: op het toppunt in 't midden de werelt-torzende *Atlas*, ter rechter zijde de Matigheydt, met een teugel in de handen, en ter linker zijde de Wakkerheydt, met een fakkel in de linker, een boek in de rechterhandt, en een kraeyende Haan ter rechterzijde onder aan haar voeten.

Beelden op de lijst.

Op de voorgevel in 't midden boven de kap staat een vierkante voetstal, of pedestel, breedt en diep negen en dertig voeten, en twee duymen; boven het cimatie van deze voetstal wordt tegenwoordig een ronde Tooren, verciert met acht halve *Korintize* kolommen, gemaakt, en zal (haar voetstallen en ornamenten of ciewerk daar onder gerekent) hoog enenveertig voeten en drie duymen zijn. Tusschen de pedestalen op de tronk, als mede tusschen de kapitelen, zullen cierlijke festonnen hangen, en tusschen de kolommen

Tooren.

men

Stadthuis. men de vleugels, *Imposta* en *Archivolta*, even eens als de poorten van de *Korintize* orde. Boven yeder kolom zal op 't ornament of 't sierwerk een gegoten koper beeldt, en op 't zelve ornament een ronde kap van zeventien voeten hoog (daar boven ook een lanteern van acht voeten zes duymen en een half, en endelijk op deze lanteern een ronde kap zal komen te staan) gestelt worden. Dus verre is van dit gebou in 't gemeen, en des zelfs buyten gesteltenis en cieraat gesproken, nu zullen we het beeldt en binnen-cieraat, doch eerst de vertrekken, die op d'eerste, tweede en derde gront staan, in 't kort gaan bezichtigen.

Beneden doet van binnen. Op d'eerste of ondergront, is voor eerst in het middelste paveljoen van de voor-gevel, vijf treden verheven van de straat af, een galdery, die van de straat af met negen bogen ingaat, en twaalf voeten negen duymen en een derdendeel (de hoogte van d'onderste verdieping) hoog van verdieping, en binnens werks ('t geen overal in 't stellen van de voetmaat der kameren en vertrekken te verstaan is) tachtig voeten en vijf duymen langh, en tien voeten diep, is. Achter deze galdery vertoont zich in 't zelfste Paveljoen de *Vyerschaar*, die dertig voeten negen duymen en een zeventiende deel breed, negentien voeten en drie duymen diep, en twee verdiepingen, namelijk, vierenvijftig voeten, tien duymen en drie derde delen hoog is; want haar avendelsteene verwelzel, komt met dat van de galderyen van de tweede gront, in hoogte over een. Ter wederzijde van de *Vyerschaar*, te weten, ten zuyden daar den ingang is, en ten noorden, is een galdery, die twintig voeten negen duymen en twalef zeventiende delen breed, en even zoo diep als de *Vyerschaar* is. Hier na, gaande ter wederzijde door twee steene bogen, volgt ter wederzijde een portaal, van tien voeten diep, en zoo breed als de voorgaande galdery: nyt dit portaal gaat men ter wederzijde by ach-

Stadthuis. tien steene trappen (daar onder een turfhok is) van tien voeten breedt, na de tweede grondt, en ten oosten, deze trappen voorby, in de galdery en na de vertrekken van deze eerste grondt. In het middelste paveljoen van d'achtergevel, recht tegen dit middelste boven-gemelde paveljoen over, is, in plaats van de *Vyerschaar*, en een gedeelte van de galdery, die voor de *Vyerschaar* leydt, en het turfhok, in 't midden recht tegen de *Vyerschaar* over, een galdery van twee-en-veertig voeten drie duymen en een derdendeel diep, en twee-en-dertig voeten en negen duymen breed; en ter wederzijde van deze galdery zijn 'er, in plaats van de galderyen die ten noorden en zuyden van de *Vyerschaar* leggen, en een gedeelte van de galdery voor de *Vyerschaar*, als ook het portaal voor de trappen, twee vertrekken, die yder even zo breed zijn als de galderyen ten noorden en zuiden van de *Vyerschaar*; maar d'eene van deze twee, ten noorden, die aan des *Cypiers* woningen hooren, is twee-en-dertig, d'ander dertien voeten diep, zoo diep is ook yeder van de twee ten zuyden, die aan de *Panders* woningen vast zijn.

Onderste galdery. Uit deze brede galdery van het middelste Paveljoen van d'achtergevel, en uyt het portaal achter de *Vyerschaar* van het middelste Paveljoen van de voor-gevel, komt men in een galdery, die rondtom by na voorby al de vertrekken van d'eerste gront loopt. De oost-zijde van deze galdery is binnens werks, te weten, van het noord end, (daar onder, zoo verre als zich d'oosterzy van de noorder open plaats strekt, vier kelders of gevangeniissen zijn, daar in de genen gebracht worden die de hals verbeurt hebben) tot het zuyd-end, (daar onder de *Wisselbank* is) daar men ter wederzijde na de tweede verdieping klimt, tweehonderd twintig voeten lang, en doorgaans twintig voeten negen duymen en een half breed; zulks datze negentien duymen en tien zeventiende delen breeder is,

Stadthuis. als yeder tusschenplaats van de noorder en zuyderzijdgevel, daar de oost en westzijde van deze galdery tusschen komt te leggen. De westzijde van deze galdery, is ten noorden met twee (onder welk eene, ten noorden, met twee kelders of gevangenhuyzen zijn) vertrekken, die tot de pijnkamer hooren, en een gang daar men na de gevangenhuyzen gaat, als ook een voorkamer of portaal van de *Cypiers* wooning bezet. De twee vertrekken tot de pijnkamer, tusschen de gang der gevangenhuyzen en pijnkamer gelegen, zijn yeder eenen-twintig voeten negen duymen en twee derde deelen breedt, en twaalf voeten drie duymen en twee derde delen diep. Het *Cypiers* voorhuys en het gedeelte van d'achter galdery, is yeder breedt twintig voeten negen duymen en twee derde delen, en even zoo diep, als de galdery, die rontom gaat, zelfs is. Het overige van de westzijde van de galdery, ten zuyden, is lang tachtig voeten zes duymen en een derden-deel. Maar de zuydtzijde van deze galdery, van het oosten tot het westen, heeft de lengte van hondert en twee voeten. De noortzijde, die voor de *Gijzelkamers* komt te leggen, van deze galdery, (daar onder op d'alleronderste grondt, zes diergelijke evenbreede en diepe kelders, of gevangenissen zijn, die alleen haar licht scheppen van de noorder open plaats door smalle langwerpige vierkante lichten, met dikke yzere tralien bezet, en daar in alleen de genen gebracht worden, die den hals verbeurt hebben) heeft een en de zelfde lengte, met desselfs terstondt verhaalde zuydtzijde; doch staat aan te merkken dat de zelve met zes gemeene gevangenhuyzen, yeder scherp tien voeten en tien duymen breedt, en tien voeten en een derden-deel diep, en een gang van zeven voeten vier duymen en twee derde delen breedt, bezet is. Invoege men bequamelijk, zonder dit beletzel, rondtom deze onderste galdery, (even eens als om de galderyen

Cypiers
wooning

gevangenhuyzen.

van de tweede gront) zou kunnen wandelen. Want dese galdery heeft een en de selfde lengte, en breete met die van de tweede gront, komen ook beyde regel recht boven malkandre te leggen, en loopen rontom de twee ope langwerpige vierkante plaatzen, die in 't midden van dit gebouw, onder den blooten Hemel, ten noorden en zuyden, tegen over de middelste uytsteekzelen van de zijdgevels, leggen, en de galderyen, de groote *Burgerzaal*, en voornamelijk de kelders, of gevangenissen van d'alleronderste grondt, als ook de *Wisselbank*, en *Provizie-kelders* van de *Pander* en gevangenis-hoeder, door haar menigvuldige in schijnende lichten verlichten. Yeder van deze twee ope plaatzen, daar in 't midden van yeder eenig cierlijk Fonteyn-werk zal gestelt worden, is binnens werks twee-en-zeventig voeten zeven duymen en een half lang, en twee-en-veertig voeten, en stijf twee duymen breedt. Tusschen deze ope plaatzen (noch als op deze onder-grondt) leyt een ruymte van zesenvijftig voeten zeven duymen en een half breedt, even zoo breedt als de *Burgerzaal* is, die daar recht boven komt te leggen, en zoo lang als d'ope plaatzen zelfs zijn. Dit vak is in verscheyde vertrekken afgedeel, want in 't midden is langs heen een *Wapenkamer* of *Ammonitie* plaats van negentien voeten negen duymen en een half breedt, waar in eenige bassen, om in tijdt van noodt of onraadt voor 't *Stadthuys* te kunnen planten, en daar mee de *Merke* en 't *Stadthuys* te beweeren, leggen zullen. Ten noorden van deze *Wapenkamer*, zijn mee zes gemeene gevangenhuyzen, als tusschen de *Gijzelkamers*, en de noortzy van de noorder open plaats, in de noortzy van de galdery, te weten, yeder tien voeten en scherp zes duymen breedt, en tien voeten en tien duymen en een half diep. Tusschen deze gevangenhuyzen, en de noorder open plaats, is een gang van acht voeten, tien duymen en een half breedt,

Stadthuis.

Openplaatzen.

Wapenkamer.

dier.

Sandhuis. diergelijke evenbreede gang is ook tusschen de zuyder open plaats en de Wapenkamer. De kameren en vertrekken, die rondtom tusschen de galdery van deze onderste grondt en buyten muuren van dit gebouw staan, en voor het meerdeel haar ingang van de zelve hebben, zijn deze. Ten zuyden van de Vyerfchaar heeft men voor eerst, in de zuyder tusschen plaats van de voorgevel, twee kamers, yeder van eenentwintig voeten negen duymen en twee derdedeelen breedt, en dertig voeten (zoo diep als de kamers zijn, die op d'eerste en tweede grondt in de tusschen plaatzen komen te leggen, en door tusschen-muuren niet afgeschoten zijn,) diep. In de voorste van deze twee kamers, zijn daags de Roedragende *Boden*, en des nachts de *Burgervachten*; maar in d'achterste hebben de *Boekhouders* van de *Wisselbank* hun verblijf. Hier naast aan (noch al in de zelfste tusschen-plaats) zijn twee vertrekken, yeder van negen voeten, negen duymen en een derdendeel breedt, en mee dertig voeten diep. In het voorste van de galdery af te rekenen, zijn de *Boekhouders* in het achterste, aan de straat, de *Commis-sarissen* van de *Wisselbank*. De vertrekken in de noorder tusschen-plaats van de voorgevel zijn even zoo veel, even breedt en diep, en even eens afgedeelt. In de twee voorste grootste kamers, die van het portaal van de trappen ingaan, en met de kamer van de Roedragende *Boden*, en de *Boekhouders* van de *Wisselbank* in breete en diepte over een komen, hebben de *Zoldaten* hun wachthuyzen; de twee vertrekken daar achter, die van de galdery ingaan, hooren aan de kamers, die in het uysterste uytsteekzel van de voor en noorder-zijdgevel staan, en daar in de *Maatschappy* van *Nieuw Amsterdam* haar zit plaats heeft.

In de zuyder tusschen-plaats van de achtergevel, die recht tegen over de zuyder tusschen-plaats van de voorgevel leydt, en even veel plaats beslaat, zijn verscheyde

vertrekken, die aan de *Panders* wooningen hooren. De grootste, die in 't midden van deze tusschen-plaats leydt, en haar licht van de straat schept, is eenentwintig voeten vijf duymen en een half diep, en drie-en-dertig voeten, en stijf negen duymen breed. Voor deze kamer ten oosten is een gang van zes voeten tien duymen en twee derdedeelen diep, en zoo lang als de tusschen-plaats is. Ten noorden en zuyden van deze groote kamer, is ter wederzijde een vertrek, diep veertien voeten en zes duymen, en even zoo breedt, als de kamer van de *Boekhouders* van de *Wisselbank*. In het noort-end van deze tusschen-plaats, tusschen de gang en het eene noorder vertrek, is een trap, daar de *Pander* na *Schepens* kamer gaat. De ruimte in de tusschen-plaats van d'achtergevel ten noorden, die recht tegen over de tusschen-plaats van de voorgevel ten noorden leydt, is by na even eens, en in even veel vertrekken afgedeelt, als de boven-gemelde zuyder tusschen-plaats van d'achtergevel: te weten, in een *Pynkamer*, die even zoo breedt en diep is, als de *Panders* grootste kamer, en in twee vertrekken, die aan de *Cypiers* wooning hooren, waar van 't eene zoo diep is als de *Pynkamer*, en negen voeten negen duymen ende een derdendeel breedt, (en 't ander, daar achter een trap komt, waar langs de *Cypier* na *Schepens* kamer gaat,) even zoo breedt en diep als het vertrek dat achter de trap komt, daar de *Pander* mee na *Schepens* kamer gaat. Voor de *Pynkamer* is hier ook een gangh van zes voeten tien duymen en twee derdedeelen breedt, even als achter de *Panders* breedste kamer. Het vak, dat in het zuydooster hoek *Paveljoen* leydt, is in drie vertrekken of kameren, daar in de *Commis-sarissen* van de *Wisselbank* zitten, afgedeelt; waar van d'een kamer twintig voeten en een derdendeel van een duym breedt, en vierendertig voeten diep is, (zoo diep ook al de vertrekken zijn, die in de hoek *Paveljoens*

*Stads huis.**Panders
woning.**Pynkamer*

Stadhuis. veljoens zoo van d'eerste als tweede gront leggen, en niet door een tusschen-muur (afgeschoten) de tweede twee-en-twintig voeten, en een derdendeel van een duym diep, en zoo breedt, als de derde, die tien voeten en twee derde deelen van een duym in 't vierkant is. In even veel en diergelijke even breedte en diepe vertrekken, daar in de *Maatschappij van Nieuw Amsterdam* zit, is ook het vak van het noordt-ooster hoek Paveljoen, en dat van het zuydt-wester hoek Paveljoen (een gedeelte van de *Panders* wooning) als ook dat van het noordt-wester hoek Paveljoen, daar de *Cypier* zijn wooning heeft, afgedeelt. In de tusschen-plaats van de zuydt zijdgevel, ten oosten, naast de kamer van de *Commissarissen* van de *Wisselbank*, zijn de trappen, daar by men boven na de tweede grondt, en onder na de *Wisselbank* gaat: diergelijke twee trappen, waar langs men na de tweede grondt gaat, zijn ook in de noorder zijdgevel ten oosten, en in de zuyder zijdgevel ten westen, by de *Panders* wooning; maar tegen over de trappen van deze laatste tusschen-plaats, is ten noorden een trap, die na de kelders of gevangenhuyzen gaat, der genen, die op den hals gevangen zitten. Naast de trap van de *Wisselbank*, zijn in 't middelste Paveljoen van de zuydt-zygevel, drie kameren; in de voorste en middelste zitten d'*Ontfangers* van de *Wisselbank*, d'achterste is d'*Assay-kamer*. De voorste, als ook de *Assay-kamer*, zijn yeder breet twaalf voeten, en scherp elf duymen, de middelste zevenenveertig voeten eene duym, en drie derde deelen, en alle drie yeder dertig voet diep. Maar de plaats, die in 't middelste Paveljoen van de noorder zijdgevel, leydt, is in vier *Gyzelaars* kamers en een gang tot de zelve van zeven voeten vier duymen en twee derde deelen breet, (zoo breedt ook de gang is, tusschen de noorder open plaats, en de zes boven verhaalde gemeene gevangenhuyzen, voor

Trappen
na boven.

na beneden.

Ontfangers van
de Wissel-
bank: en
Assay-kamer.

Gyzel-kamers.

de *Gyzel-kamers* leggende) afgedeelt. De twee middelste van de vier *Gyzel-kamers*, zijn yeder breedt drie-en-twintig voeten en scherp een duym, maar de twee uyterste ten oosten en westen, yeder tien voeten, en scherp zes duymen, en alle vier yeder twee-en-twintig voeten, en een derdendeel van een duym diep. Dus verre van d'eerste of onder grondt.

Na de tweede grondt, die op de hoogte van d'eerste voetstal begint, klimt men, gelijk gezegt is, ter weder zijde achter de *Vyerschaar*, langs breedte steene trappen op. Op deze gront, daar men door een breedte deur ingaat, vertoont zich voor eerst recht uyt, ten westen de *Burgerzaal*, die tusschen d'ope plaatzen in leyt. Deze *Burgerzaal* is hondert twintig voeten lang, zesenvijftig voeten zeven duymen en een half breedt, en acht-en-negentig voeten hoog van verdieping. Op deze tweede gront is mede een galdery, gelijk op d'onderste grondt, en heeft eene lengte en eene breedte met de zelve, loopt rontom de ope plaatzen, en langs heen voor by al de vertrekken en kameren, die haar ingang van deze galdery hebben, op deze gront, en ons nu te bezien staan.

In het middelste uytsteekzel van de voorgevel, is voor eerst ten zuyden van de *Vyerschaar* *Burgemeesters* kamer, en aan de ander zijde ten noorden de *Justitie-kamer*; en zijn yeder breedt twintig voeten negen duymen en twee derde deelen, en diep dertig voeten. Tusschen deze twee kamers, (te weten, voor de *Vyerschaar* of boven de galdery die voor de *Vyerschaar* op d'onderste verdieping is) is de puy of afles-plaats, breet twee-en-dertig voeten en negen duymen, en diep tien voeten en zeven duymen. In de zuyder tusschen-plaats van de voorgevel, naast *Burgemeesters* kamer, is *Burgemeesters* vertrek, breet vijf-en-veertig voeten zeven duymen en een half, en diep dertig voeten; en daar naast aan, noch al in de zelve tusschen-

de Tweede
gronts op-
gangen na
boven.

Burger-
zaal.

galdery.

Burger-
meesters,
en Justitie-
kamer.

Burger-
meesters
vertrek.

plaats

Stadhuis. plaats, is een gang tot de *Trezory Extraordinaris*. De noorder tusschen-plaats van de voorgevel, is even eens afgedeelt, te weten in een *Raadzaal*, die zoo groot als *Burgemeesters* vertrek is, en een gang tot de *Weeskamer*, die zoo groot als de gang van de *Trezory* is. In 't zuydt-ooster hoek uytsteekzel voor, heeft men ten zuyden de *Trezory Ordinaris*, en des zelfs vertrek.

Trezory Ordinaris. De *Trezory* heeft de breete van twee-en-twintig voeten en een derdendeel van een duym, en de diepte van vierendertig voeten, maar 't vertrek de breete van tien voeten en twee derde deelen van een duym, en de diepte van een-en-twintig voeten vijf duymen en een derdendeel. In het noorder hoek uytsteekzel van de voorgevel, en het ooster hoek uytsteekzel van de noorder zijdgevel, is de *Weeskamer*, en des zelfs vertrek. De *Weeskamer* is mede, gelijk de *Trezory*, breedt twee-en-twintig voeten en een derdendeel van een duym, en diep dertig voeten. Het vertrek heeft ook een en de zelve breete en diepte met het vertrek van de *Trezory*. In de vier tusschen-plaatzen van de zijdgevels, zijn de gemeene trappen, die ten zuyden en noorden, recht tegen malkandre over staan, om na de kamers en vertrekken van de derde grondt te gaan. In het middelste uytsteekzel van de zuyder zijdgevel heeft men in 't midden de *Zekretary*, en ter wederzijde een vertrek; de *Zekretary* heeft de diepte van dertig voeten, en de breeten van zevenenveertig voeten eene duym en twee derde deelen, en yeder vertrek de breete van tien voeten en zes duymen, en de diepte van eenentwintig voeten en eene duym. In het middelste uytsteekzel van de noortzy gevel, ten noorden, tegen de *Zekretary* over, is ten oosten de *Assurantie* kamer met desselfs vertrek, en ten westen, daar alleen maar een tusschen muur tusschen komt, de *Dezolate-boedels* kamer met desselfs vertrek. En is dit vak, daar in beyde deze kamers en haar vertrekken

zijn, (te weten met elkandere en de tusschen muur daar onder gerekent) zo breed als de *Zekretary* met haar vertrekken, en ook zo diep, namelijk dertig voeten. In de zuydweste en noordweste hoek uytsteekzels van de achtergevel, is ten zuyden de *Trezory Extraordinaris*, breedt twee-en-twintig voeten en een derdendeel van een duym, en diep vierendertig voeten; en achter de zelve twee vertrekken, waar van het eene de breete heeft van tien voeten en twee derde deelen van een duym, en de diepte van twee-en-twintig voeten en een derdedeel van een duym, maar 't ander vertrek is tien voeten en twee derde deelen van een duym in 't vierkant. Het uytsteekzel ten noorden, daar in men de *Rekenkamer*, en haar vertrekken heeft, is even eens afgedeelt. In de zuyder tusschen-plaats van de achtergevel, heeft men naast de *Trezory Extraordinaris* een portaal tot de selve kamer, daar achter is 't vertrek van de *Commissarizen van de kleyne Zaken*, breedt negen voeten, negen duymen en een derdedeel, en diep achtien voeten. Hier naast aan volgt desselfs kamer, die drie-en-dertig voeten en negen duymen breedt, en dertig voeten diep is, en na deze kamer, (noch al in de zelve tusschen-plaats) een *Schepens* vertrek, breedt negen voeten en een derdedeel, en diep vijftien voeten, daar door men uyt en in d'eene kamer van d'ander gaat. De noorder tusschen-plaats van d'achtergevel, is even eens afgedeelt als de zuyder, en daar in zijn deze plaatzen: Te weten, in 't midden de *Schepens Extraordinaris* kamer, die even zoo breedt en diep is als de kamer van de *Commissarizen van de kleyne Zaken*, en ten noorden achter de *Schepens Extraordinaris* kamer, een portaal tot de *Rekenkamer*. Ten zuyden van *Schepens Extraordinaris* kamer is een vertrek, daar door men uyt deze in *Schepens* kamer gaat. In het middelste uytsteekzel van d'achtergevel, is de *Schepens* kamer, breedt tachtig voeten, zes duymen en een half, en diep twee-

Stadhuis.

Trezory Extraordinaris.

Rekenkamer.

Commissarizen van kleyne Zaken.

Schepens vertrek.

Schepens Extraordinaris.

Schepens kamer.

Weeskamer.

Zekretary.

Assurantie kamer

en van de Dezolate boedels.

TWEE-

Stadhuis.
 twee-en-dertig voeten en negen duymen : en voor *Schepens* kamer een portaal en trap na des *Schouts Komptoir*, &c. en ter wederzijde een vertrek voor *Advokaten* en *Prokureuren*, dat de breete van drie-en-dertig voeten twee duymen en een half, en de diepte van dertien voeten heeft.

Hoogte van de tweede verdieping.

De galderyen van deze tweede grondt, zijn doorgaans zesendertig voeten hoog van verdieping; zoo hoog van verdieping zijn ook eenige kamers, als *Burgemeesters* vertrek, de *Raatzaal*, *Zekretary* en een gedeelte van *Schepens* kamer. De zelfde hoogte zouden ook hebben al d'andere kamers, die in de voor en achter, noordt en zuydtydgevel, van deze galdery, leggen. Doch d'andere zijn door een zoldering, in twee even hooge verdiepingen, yeder van achtien voeten hoog, afgeschoten. Boven deze kameren van achtien voeten hoog, zijn (noch al op de zelfde gront) verscheyde andere kamers, die door een zoldering, gelijk gezegt is, van d'onderste afgescheyden zijn: want boven de *Afsurantie-kamer* is de kamer van de *Huwelyks Zaken*, en boven de *Dezolate-boedels* kamer, de kamer van de *Zeezaken*, boven de *Schepens Extraordinaris* de *Cypiers* kamer, boven 't noorder gedeelte van *Schepens* kamers, het *Schouts Komptoir*, en boven de kamer van de *Commissarizen van de kleene Zaken*, een kamer dien de *Pander* tot zijn verdoen heeft.

derde grondt.

Na deze tweede grondt, volgt de derde, en laetste. De verdieping van deze grondt, is doorgaans door een zoldering, even als op eenige plaatzen de verdieping van de tweede grondt, in twee ongelijke deelen, afgedeeft. d'Onderste verdieping is hoog zeventien voeten tien duymen en een derdendeel, de bovenste veertien voeten. In deze onderste verdieping zijn rondtom mede verscheyde vertrekken, en kameren, doch, dewylze noch niet volkomen voltoyt zijn, zijn daar in noch geen zekere Ampt-genootschappen geordent,

Vertrekken.

en staan derhalve noch meest alle ledig. De kamers, evenwel, in het middelste uytsteekzel, en de twee tusschen-plaatzen, van d'achter gevel recht boven de kamers van *Schepens Ordinaris* en *Extraordinaris*, als ook van de *Commissarizen van kleene Zaken*, zijn tot de *Krijgs-raadtzaal* en desselfs vertrekken, verordent. Maar het bovenste deel van deze verdieping van de derde grondt, zal een wapen-zolder verstrekken, en daar op allerhande wapentuug gelegd worden.

Boven deze grondt komt het dak te leggen, dat, gelijk te voore gezegt is, op d'ornamenten van de *Korintize* kolommen rust.

Na 't bezichtigen der vertrekken, kameren en galderyen, die zich op d'eerste, tweede en derde gront vertoonen, zullen we het beeldt en ander cieraadt, dat in de galderyen en kameren, voornamelijk van de tweede grondt, en boven de deure der zelve, te zien is, ten toon stellen, en met de *Vyerschaar*, die by na geheel en al uyt wit Marmar bestaat, van onderen op beginnen.

Ten zuyden heeft de *Vyerschaar* zijn ingang, die met twee zeer zware metale deuren, van elf voeten hoog en t'zamen zes breedt (die in 't midden, daar een geweldige slang omgelsingert hangt, ter wederzijde open gaan, en yzelijk op haar metalen pannen gieren) toegesloten wort. De twee derde bovenste deelen zijn doorluchtig, en met boogswijze scherpe en stekelige tralien doorwrocht. Op de tralien van d'eene deur leggen kruyslins twee slagzwaarden (een gevlamt, en 't ander ongevlamt) over malkanderen. Op d'ander deur ziet men de blixem van *Jupijn*. Onder de twee slagzwaarden staat de eene helft van het veyrs van *Virgilius*, dat *Thezeus* by hem in de Hel, om het volk van *Thessalien*, dat op buyt en roof leefde, tot Godtsdienst te vermanen, en zich aan zijn straffe (want hy zit daar op een gloeyende steen-

Stadhuis.

Krijgs-raadtzaal.

Vyerschaars ingang.

deuren van Koper:

steen-

Stadshuis. steenrots) te willen spiegelen, luyts keels uyt schreeuwt; en op d'ander deur, onder de blixem, de ander helft, die beyde aldus luyden:

*Discite justitiam moniti,
Et non temnere divos.*

Dat is:

Leer rechtvaardigheyt te betrachten,
En geen Godtheyt te verachten.

Boven aan tusschen de tralien in, hangt aan d'eene deur het Koggeschip, of't oude Stadts Wapen of Zegel, en aan d'ander deur de drie Kruyzen, het voornaamste deel van 't hedendaagze Wapen. Het onderste of derde deel van deze twee deuren is doorgaans vast, en niet doorluchtig noch tralivormig, en staan daar in zeer kunstig gewrocht, doodts-hoofden, beenderen en menschen schinkels.

*Vyerschaar
van bin-
nen.*

Het binnewerk van deze *Vyerschaar*, als kolommen, richterstool, bank, trappen, en het meeste beeltwerk, is altemaal van witte zuyvre Marmersteen gemaakt. Ten noorden en zuyden staan twee (behalve de halve die men in de vier hoeken ziet) gestreepte of sluytswijs uytgehoolde twee ryen kolommen, van twee op een ry, boven malkanderen. d'Onderste, die met haar sierwerk ontrent de hoogte van vijftien voeten hebben, zijn na de *Jonize*, maar de bovenste, die met haar conterplinten en sierwerk achttien voeten hoog zijn, na de *Korintize* ordre gemaakt. Diergelijke twee ryen, kolommen, van vier op een ry, staan, ten oosten, en westen van de *Vyerschaar* boven malkanderen. Maar staat aan te merken, dat ten westen in plaats van de onderste ry *Jonize* kolommen, vier naakte Vrouwen beelden staan, met haar kapitelen op 't hoofd. Boven deze *Korintize* kolommen is noch ontrent negen voet recht staant werk, en daar boven komt een Avendel steene verwelfzel.

Stadshuis.
3 *geschiedenissen.*
Ten westen, tusschen deze naakte Vrouwen beelden, op de linker zijde van den ingang boven de Richterbank, staan drie breede vakken, yeder van acht voeten en een half hoog, en zes voeten breedt, en daar in drie aloude geschiedenissen, in wit Marmer, overkuntig uytgehouden, die alle drie hier op slaan, en te kennen willen geven, dat 'et recht zijn gang, de rechter onzijdig moet gaan, en geen onrechtveerdig, maar een rechtveerdig oordeel vellen, noch zich ten opzicht van hooge of lage perzoonen, door giften of gaven laten omkopen. In 't middelste ziet men Koning *Zalomon*, op zijn Richterstoel zitten, en het beruchte duystere geschil, tusschen de twee twistende Vrouwen, over het levendige kindt, beslechten.

1 van *Zalomon.*

In het eene, ten zuyden, laat zich de *Roomze Burgemeester, Salenkus*, 't eene oog uytsteken, om 't halve gezicht van zijn beklagden zoon te sparen, en onbesproken en oprecht, zich in 't recht te toonen. Deze *Salenkus*, zoo *Cicero, Euzebius, Laartius, Stobans* schrijven, was een Prins en Wetgever te *Lokris*, en hadt, even eens als *Solon t' Athenen, Lykurgus te Lacedemone*, die van *Lokris* wetten gegeven: onder andere wetten, had hy ook een wet tegen d'overspeelders gemaakt, waar by de gene, die in overspel bevonden wierdt, van beyde zijn oogen zoude berooft worden. Het gebeurde nu, dat juyft zijn zoon op deze misdaat, dewijl hy met zekere getrouwde vrouw boeleerde, betrapt wierdt; en schoon de Burgers, eerbiedigheydts halve, vermidts het een *Burgermeesters* zoon was, hem wilden bevrijden, heeft de Vader daar nooyt toe kunnen gebracht worden, dat hy zijnen zoon deze misdaat quijt scholt. Endelijk, als de Burgeren vast aanstonden, om hem vry te hebben, zeyde de Vader *Salenkus*: *Dewijl zalks dan nu wil is, dat mijn zoon zal los gelaten worden, wil ik u daar in gehoorzamen, doch op die voorwaarde, dat*

2 *Salenkus.*

Stadthuis. my het eene, en mynen zoon het ander oog, om alzo de wet te vervullen, werde uytgestoken, 't geen ook volbracht wierdt.

3 *Brutus.* In het andere, ten noorden, laat *Brutus* zijn twee zonen, na datze eerst wel dicht met roeden aan een paal gegeeffelt waren, met een bijl de hoofden voor de voeten leggen, dewijlze met de genen eedt-ge-span gemaakt hadden, die de *Tarquijnzse Koningen*, (weynig dagen te voren van *Brutus* zelfs uyt der stad gedreven,) weder in hun rijk poogden te herstellen. Want twee hondert vierenveertig jaren was *Romen*, zedert des zelfs eerste stichting, onder zeven *Koningen*, als *Romulus*, *Numa Pompejus*, *Tullus Hostilius*, *Ankus Martius*, *Tarquinius Priskus*, *Servius Tullus*, en *Tarquinius Superbus*, geweest. Endelijk, mits het onteeren van de kuyze *Lukretie*, zetteden *Brutus* en d'overste *Kolatinus*, *Koning Tarquinius* af, en brachten de regeering aan twee jaarlijkze *Burgermeesteren*, welk ampt zy zelfs het eerste aannamen. Maar eenige jongelingen, uyt adellijken geslachte gesproten, die den vryen toom onder de *Koningen* gehadt hadden, en gewoon waren koninklijk te leven, stiet'et geweldig tegen de borst, datze nu niet meer als de geringste geacht werden; zulks zy vast, tot het herstellen der *Koningen*, begosten te arbeiden. Midlerwyl quamen'er *Gezanten* van d'uytgejaagde *Koningen*, zonder gewag te maken van herstelling, eyffschende alleen de goederen weder. Met deze *Gezanten* hielden deze *Jongelingen* des nachts heymelijk, over het herstellen der *Koningen*, spraak. En deze zaak voor eerst den *Vitellen* en *Aquilen*, gebroeders, aan bevolen. De zuster van de *Vitellen* had ten man den *Burgermeester Brutus*; uyt welk huwelijk twee vrye *Jongelingen Titus* en *Tiberius*, die van hun Oomen mede tot dezen aanflag gebezicht wierden, voortgekomen waren. Van zoo hoogwichtige zaak wierden den *Gezanten* brie-

Stadthuis. ven, tot teken van trouwheydt, aan den *Koning* overgelevert te worden, gelangt, daar door ook het schelmstuk aan den dag quam, de zaak door een van *Vitellen* knechten, die lucht van haar heymelijke raadtflagen gekregen hadt, bekent gemaakt zijnde, wierden de *Gezanten* aangehouden, op de brieven gepast, en aangehaalt. De verraders, terstondt by den kop gevat, en eerst naakt, strenglijk, aan een paal gegeeffelt, daar na 't hoeft met de bijl, voor de voeten gelegd. Dit vonnis ging ook over de twee zonen van *Brutus*, die in 't aanschijn van den *Vader* gerecht wierden. Boven op een vierkante voetstal worden *Romus* en *Remulus*, eerste stichters van *Roomen*, van een *Wolf* in gezoogt. Onder, tegen de voetstal aan, zit *Jupiter* met de blixem in zijn' handen, de hoogvliegende *Arent*, zijn' veugel, nefens zijn zijde, en ziet vast 't uytvoeren van 't vonnis aan.

Onder deze drie afgebeelde geschiedenissen, is een witte *Marmere* *Richterbank*, daar men by drie witte *Marmere* trappen van de vloer af, opgaat.

Daar tegen over zijn drie diergelijke evenhooge en breede ope vakken, of inzichten, met dikke kopere tralien bezet en doorvlochten. Om yeder middelste trali van deze inzichten, ziet men twee slangen geslingert, en boven de zelve de gevleugelde hoet van *Merkuur*, uytbeeldende zijn valroe. Langs heen, ontrent vier voeten van de aart af, zijn onder aan de lijst van yeder kopere trali zes openingen, om daar door by onraat of ander ongemak, met bassen en musketten, tot beschermingh van *Stad* en *Raadthuys*, de *Markt* te beweeren. Tusschen de gedachte geschiedenissen en de twee bovengemelde naakte *Vrouwen* beelden, zijn twee smaller vakken, zeer sierlijk met loofwerk doorwrocht en uytgehouden. In het eene, ten zuyden, vertoont zich het *Kogge-schip*, in 't ander, ten noorden, het

Stadhuis. het hedendaagze wapen van *Amsterdam* met de Keyzerlijke Kroon, daar boven. Recht tegen deze vakken over, tusschen de *Fonize* kolommen in, zijn twee diergelijke vakken; in 't eene staat in wit Marmmer uytgehouden, meer als levens groote de Gerechtigheyt, in 't ander de Voorzichtigheyt. Twee even hooge en breede vakken, zijn ten noorden van de *Vyerschaar*, alsook ten zuyden daar recht tegens over, doorluchtig, en met dikke koperetralien, de bondelpijlèn in 't midden. Ten westen van de *Vyerschaar* boven, tusschen de *Korintize* kolommen in, drie langwerpige vakken, met glazen daar in, om de binnen-opgangen te verlichten. Diergelijke even breede en hooge lichten, staan ook ten oosten van de *Vyerschaar*, daar recht tegen over. Ten oosten tusschen yeder paar *Korintize* kolommen, als ook ten westen, noorden en zuyden, staat mede een langwerpig smal vak. 't Geschiede in den Jare zestienhondert achtenvijftig, dat'er vier van de twaalf *Oud-Burgermeesteren* gestorven, alleen acht in 't leven waren. Ter gedachtenis, van dit uytsterven, wierdt in yeder vak het wapen van yeder van deze acht overblijvende *Burgermeesteren* gehouden: te weten, in het noorder vak aan de westzijde staat het wapen van de *Heer Schaap*, en daar recht tegen over aan d'oostzy, dat van de *Heer Corver*: in 't zuyder vak aan de zelve westzijde, dat van de *Heer van Waveren*, en daar recht tegen over, aan d'oostzijde, dat van de *Heer Banning Kok*: In het oostervak aan de noortzijde van de *Vyerschaar*, dat van de *Heer van Swieten*, en daar recht tegen over, dat van de *Heer Huydekoper*, en in het wester vak aan de noortzijde, dat van de *Heer Cornelis de Graaf*, en daar recht tegen over aan de zuydtzijde, dat van de *Heer vander Meer*. Boven de geschiedenis van *Salomon* ziet men het eenoogdige Hooft van *Medusa*, dat *Pallas* op haar wapen-schild voert; en ter rechter zijde

Stadhuis. boven *Salenkus*, het hoofd van haar zuster *Euryale*, en ter linker zijde boven 't halsgerecht van *Britus*, dat van *Senya*, die beyde yzelijk van geschubde slangen kriclen. Deze drie gezusters, die by de *Griekze* en *Latijnze* *Poëten* *Gorgones* genaamt worden, zeydt men, dat de dochters van *Phorcus* waren, en alle drie maar eene oog hadden. Maar de *Poët Serenus* zeyt, dat de gezusters *Gorgones*, dochters van eene schoonte waren, en dat de Jongmans, alle haar aanzagen, over hare schoonte stom van verbaaftheydt stonden, en hiet uyt ook de verzieling, dat de gene, die haar aanzag, in een steen veranderde, haar oorspronk genomen heeft. *Perzeus* wierdt van *Polydeetes* tot de *Gorgones* gezonden, om 't hoofd van *Medusa*, om dit aan *Danaë*, *Perzeus* moeder, op verslingert waren, te schenken, *Perzeus* by de *Gorgones*, die 't hoofd met schubbige slangen hadden bevlochten, de mondt vol felle tanden, kopere handen en vergulde vleugels, komende, vondt haar, tot zijn geluk, juyft in slaap, en sloeg terwijl 'er zuster *Medusa* 't hoofd af. De *Gorgones*, ontwekt, vlogen tegen hem, om hem te vernielen, aan, en deden alle diese zagen in steen veranderen: maar zy vermochten tegen *Perzeus*, om dat hy met *Plutoos* helm bedekt was, niet. *Perzeus* bracht endelijk dit hoofd, na dat hy daar mee over al gevlogen, de schoone *Andromeda* gezien, verloft, en tot zijn vrouw genomen had, by den *Koning Polydeetes*, wient *Perzeus* de verkrege eer misgunde; des nam *Perzeus* het hoofd wederom, en veranderde, na veel gedults, *Polydeetes*, dien de kracht van 't hoofd onbekent was, daar mee in een steenrots. Deze verzieling van *Perzeus* en *Medusa*, leert de strijdt tusschen geeft en vleesch: want by *Perzeus* wordt de redeljkheydt der ziele, en by *Medusa* de vleeschelijke genegentheden tot wellust, die de mensch allengs 't gevoelen der reden beneemt, en de wijsheyt

Stadthuis. in ongevoelijke steenen verandert, verstaan. Ten noorden van de *Vyerschaar* staat onder een dikke witte Marmere boog, een witte Marmere *Richter-stoel*. Voor aan de zelve wordt de stilzwijgentheydt, door een vrouw met de vinger op de mond, een doodts-hoof nevens haar, en een Gans vliegende met een steen in de bek over den *Berg Taurus*, afgebeeld. Want qualijk kunnen de Ganzen zwijgen, derhalven nemenze alsse over den *Berg Taurus* vliegen, om van de Arenden, die zich daar veel onthouden, niet gehoord te worden, elk een steen in de bek. Boven op de lijst of 't verhemelt van 't gestoelte ziet men schreyende kinderen met een dootshoof tusschen hen: diergelijke schreyende kinderen, als ook twee geweldige slangen, gellingert om een boom of stijl, met een appel by 't loof in de bek, gevat, ziet men ter wederzijde van 't gestoelte; zoodanige twee om een boom gellingerde slangen, vertoonen zich ook ten zuyden daar recht tegen over, ter wederzijde van den ingang en de *Ionize* kolommen.

Om hoog recht boven deze *Rechterstoel*, in het vak tusschen de twee *Korintize* kolommen in, staat op een langwerpige vierkante zwarte Marmere voetstal, een schoon en minnelijke *Maagt*, uytbeeldende *Amsterdam*. In haar rechter arm praaltze met de valroe van *Merkuur*, voor haar linker borst heeft met de rechter en linkerhandt een wapenschilt gevat, daar op de drie Kruyzen, Stadts wapen, staan uytgehouden. Boven op de Keyzerlijke Kroon, dienze tot cicraat op haar hoofd heeft.

Stadthuis. staat een Arent, met zijn vleugelen; om haar te beschermen, boven haar wijt uytgestrekt, en zijn klaauwen om de Kroon geslagen; en ter wederzijde, onder aan haar voeten, eenwacht-houdende *Leeuw*. Ter linker en rechterzijde van deze *Maagt*, hangen aan kunstige uytgehouwe festonnen, de wapenen der vier gemelde *Burgermeesteren*, onder wiens regeering, d'eerste steen-legging van dit *Raadthuys* gedaan is. Ter zijde van de voetstal, daar de *Maagt* op staat, zitten twee oude modernaakte *Zee-goden*, *Nep-tuyn* en *Glaukus*, uytbeeldende de twee visrijke Rivieren, het *Y* en den *Amstel*. Achter d'eene die ter linker zijde zit, en den *Amstel* uytbeelt, ziet men een hoop lies, donzen, biesen, yrezen en ander groen revier en slootgewas. Op zijn schoot heeft hy een uytstortende waterkruyk, een krans van donze loof om zijn hoofd, en nevens hem een Otter, met beyde pooten om zijn linker been geslagen, d'ander, ter rechter zijde, uytbeeldende het *Y*, zit alleunende op een Anker, en heeft mede een uytstortende watervat, dat rijkelijk visschen uytlevert, op zijn schoot, over zijn armen een visch-net hangen, onder hem een *Zee-gedrocht*, achter hem het bovenste deel van 't *Koggeschip* met aangeslage zeylen, in zijn linkerhandt een breed stuurbord, en op zijn hoofd een muts van voorstevens van schepen. Voor aan de zwarte Marmere voetstal daar de *Maagt* op staat, staat ook het opschrift van d'eerste steen-legging, met gulde letteren in 't *Latijn* geschreven, en luyt aldus:

IV. Cal. Nov. cId. Idc. XLVIII.

QUO COMPOSITIUM EST BELLVM
 QUOD FOEDERATI INF. GERMAN.
 POPVLI CUM TRIBVS PHILIPPIS
 POTENTISSIMIS HISPANIARUM
 REGIBVS TERRA MARIQUE PER
 OMNES FERÉ ORBIS ORAS ULTRA
 OCTOGINTA ANNOS FORTITER
 GESSERUNT ASSERTA PATRIÆ
 LIBERTATE ET RELIGIONE
 AUSPICIIS COSS.
 PACIFICATORUM OPTIMORUM
 GERB. PANCRAS, JAC. DE GRAEF,
 SIB. VALCKENIER, PET. SCHAEF,
 CONSULUM FILII ET AGNATI
 JACTO PRIMO FUNDAMENTI
 LAPIDE HANC CURIAM
 FVNDARVNT.

't Welk, van woordt tot woordt, by na in onze tael
 aldus luydt:

*Den achtentwintigsten van Wijnmaant, des jaars zeshienhonder achteneveertig, ten zeb-
 ven jare, toen 't oorlog, dat de Vereenigde volken van Neder-Duytslandt, met de drie mag-
 tige Philippen, Koningen van Spanje te water en te lande, by na aan alle oorden des aart-
 bodems, over de tachtig jaren kloekmoedelyk gevoert, en daar door de Vryheydt des Vader-
 landts en Godtsdienst in vry en veyligheydt gestelt hebben, leyden, onder de regeering der
 voortreffelykste vree-makende Burgemeesteren,*

GERB. PANCRAS,
 JAKOB de GRAAF,
 SIBRANT VALCKENIER;

en

PIETER SCHAAP;

Der Burgermeesteren zoonen en Neven, d'eerste steen van dit Raadhuis.

Stadhuis. Ten zuyden van de *Vyerschaar*, boven den ingang, tusschen de *Korintize* kolommen in, is een even groot open vak, dat met twee groote deuren, die in *Burgermeesters* kamer open gaat, toegesloten wordt, en is ook even zoo groot, als daar de *Maagt* ten noorden in staat. Achter de *Vyerschaar* boven het plat van de trap voor d'ingang van de *Burgerzaal*, ziet men tegen het verwelfzel aan, zeer sierlijk afgemaakt een vlucht van voglen, en twee Engelen, met een vliegende wimpel in de handen, daar met gulde letteren deze spreuk, op 't ampt der Rechts-gelcerden slaande, te lezen is.

Trap achter de *Vierschaar* na boven.

Audi & alteram partem.

Dat is:

Vel geen oordeel, zonder ook de tegen-party behoort te hebben.

Ingang van de *Burgerzaal*.

In den ingang van de *Burgerzaal*, hangen twee geweldige zware kopere deuren, doorluchtig en met tralien doorwrocht. Ter wederzijden van deze ingang, zijn twee ope vakken, mede met ongemeene dikke tralien, daar in 't midden twee ankers over malkanderen leggen, doorluchtig doorwrocht. Ter wederzijde van den ingang van de *Burgerzaal*, ziet men heele en halve doorgezaagde bonte en witte Marmere *Korintize* kolommen, die met haar kroonwerk en lijsten bykans de hoogte van dertien voeten halen, tegens malkanderen aan staan. Boven op de lijst van deze *Korintize* kolommen, wordt op een voetstal van anderhalf voet hoog, *Amsterdam* in de gedaante van een minnelijke en zedige *Maagt*, op een verheve zetel, met een kopere palm-tak in de rechterhandt, meer als door levens groote, in witte Avendelsteen, vertoont.

Beeldwerk daar boven.

Diergelijke drommen van heel en half doorgezaagde *Korintize* kolommen, heeft men ten westen daar recht tegen over voor

het portaal van *Schepens* kamer. Boven op de lijst, die op deze kolommen rust, wordt mede op een voetstal van anderhalf voet hoog, meer als door levens groote beelden, in witte Avendelsteen, de Gerechtigheyt met het zwaardt in de rechter, en schaal in de linker handt, als ook d'ezeloorige en goutzuchtige *Midas*, en d'afgrijzelijke twist, die 't hoofd en de handen van slangen krielen, onder haar voeten vertoont. Ter rechter zijde van de Gerechtigheyt zit de naere doot, heel bedrukt, met een doot-kleet om 't lijf, de rechterhandt onder 't hoofd, en d'uytge-loope zantlooper nevens haar. Boven zijn hoofd, zwieren in 't verschiet twee gevleugelde naakte kinderen, d'ecne met blixem stralen in d'handen, en d'ander met gezeldroeden op de schouder. Ter linker zijde van de Gerechtigheyt zit de straffe, met 't aanzicht van haar afgekeert, en de beenen over malkanderen geslagen; in haar rechter arm heeftze de *Roomze* bondel pijlen, daar de Gerechts-bijl boven uytsteekt, gevat, de houte stelt op haar schoot leggen, en twee dikke yzere boeyens by haar neder hangen. Boven haar hoofd vliegende in 't verschiet twee *Harpeyen* of *Roofvogelen*.

Stadhuis.

Ingang van *Schepens* kamer.

Beeldwerk daar boven.

Onder d'andere onwaardelijke uytmuntetheden, daar deze gantsche tweegrondt in uytmunt, ziet men hier ook in 't midden, op de vloer van de *Burgerzaal*, twee halve in d'ax doorgesnede aartklootten, en een halve hemels-kloot, waar van yeder in de middelstreep, of diameter, de lengte van ontrent twee-en-twintig, en in zijn omtrek ontrent zesenzestig voeten heeft. In d'ecne halve aartkloot, ten oosten van de *Burgerzaal* worden d'omtrekken of uysterste grenzen van de drie gedeelten des ouden Werelts, als *Europa*, *Azia* en *Afrika*, als ook desselvs Eylanden, Kapen, Revieren en Zeen, en een gedeelte van *Nieuw Hollandt*, door roode en andere gekleurde in-geleyde smalle steenen,

Aardkloot een halve Hemelkloot, in de vloer

Stadthuis. steenen, zeer konstigh vertoont.

In d'andere helft ten westen, worden even eens de buytenste omtrekken der Landen, Revieren, Kapen, Eylanden en Zeeën, daar rontom gelegen, van de *Nieuwe Werelt*, *Amerika*, het vierde deel des gantschen Aartbodems, door diergelijke ingeleyde steenen vertoont. De halve doorgesnede groote en kleyne kringen of cirkels van yeder halve aardtkloot, die den gantschen aardtkloot in twee gelijke en ongelijke deelen doorsnijden, als de middag-kring en al d'andere kleene acht kringen, als ook ten noorden en zuyden de twee zonne-kringen, die twee-en-dertig graden van de middag-lini leggen, staan hier altemaal na yeders eyfch, met breede kopere stroken afgebeeldt.

In 't midden tusschen beyde deze halve doorgesnede aardtklooten, ziet men de halve doorgesnede noorder hemelskloot, dien wy hier boven ons hoofd, onder de Noordt-pool, aanschouwen, daar in konstlich afgebeeldt, de voornaamste vaste Stetren, als de groote Beer, de Draak, de Boer, de noorderkroon, Hercules, 'twliegende paart *Pegasus*, enz. Als mede de teken kring. Recht boven deze halve hemelskloot, zal tegen 't verwelfzel aan van de *Burgerzaal*, de zuyder halve hemelskloot geschildert worden. *Konstantijn Huygens*, in zijn seldichten, past op deze twee halve aardtklooten, deze Vaarzen:

*Die op dit vloeren let,
En op dit heerlijk welven,
Moet zeggen by hem zelven,
Voorzeker deze wet
Bestaat in al haar leden,
Uyt hoog vernusfe lien,
Zy leeren ons met reden,
De Werelt te vertreden,
En opwaarts te aanzien.*

Op de halve gevloerde hemelskloot, voegt hy het volgende:

*Leert onder het gewemel,
Van 't woelige Stadthuis,
Gedenken aan den Hemel,
En treedt vry in 't gedruys,
Als van der aardt gerezen,
Op Sterr', en Zon en Maan.
Hier wordt ons aangevezen,
Hoe dat het hier na dezen,
Den Zaligen zal gaan.*

Stadthuis.

Ter wederzijde van deze *Burgerzaal*, als ook ter wederzijde in de galderijen, staan witte Marmere gestreepte of fluytswijs uytgeholde *Korintize* kolommen, die met kroonwerk en kapitelen van spier wit uytgezocht Marmer, prônken.

In de *Burgerzaal*, staan twee dufsanige *Korintize* kolommen, van zeven op een ry, boven malkanderen, en komen, als ook deffels tusschen in staande lichten, recht over de twee ryen kolommen en lichten van de middelste uytsteekzels van de noorder en zuyder zijdgevels te staan. Behalven deze kolommen ten noorden en zuyden, staat ten oosten ter wederzijde van den ingang van de Zaal, en ten westen daar recht tegen over ter wederzijde van het portaal van *Schepens* kamer, een enkele ry *Korintize* kolommen, van twee hoog boven malkanderen. Op de *Bremer* steene lijsten, met *Godlandtze* steene modeljons van de bovenste kolommen, die ter zijde staan, komt het verwelfzel van deze Zaal, dat altemaal van eyken hout is, ter rusten.

Langs heen ter wederzijde van de galderijen, staan enkele of een ry hoog *Korintize* kolommen, doch in plaats van de bovenste ry kolommen, zijnze ter wederzijde met een halve *Korintize* kolom verciert. Deze kolommen zijn mede zeer cierlijk met sneeuw witte kroonwerk, *Godlantze* steene architraven en modeljons, en *Bremer* steene friczen en lijsten, kunstig doorwrocht.

De acht vleugels of imposten van de boogen, Groote boogen.

Halve Hemelskloot aan 't Verwelfzel.

Kolommen in de Burgerzaal.

stadsbuir. boogen, te weten, twee onder yeder boog, daar men ten oosten by *Burgermeesters* en de *Justicy-kamer*, en ten westen by *Schepens kamer*, ten noorden en zuyden, uyt de *Burgerzaal* in de galderyen wil gaan, zijn van witte uytgezochte Marmersteen, zeer sierlijk met festonnen, allerley loof en fruytwerk, als granaat-appelen, zonne-bloemen, roozen, pijn-appelen, kooren-schooven, druyven, que-appelen, *Indiaansch* kooren en diergelijke vruchten, daar de papegaayen, meerkatjes, en enkhoorentjes, als ofze leefden, by opklimmen, en aan staan knabbelen en bijten, verciert.

Op de voorschreven boogen, ten oosten van de *Burgerzaal*, by *Burgermeesters* en de *Justicy-kamer* worden de vier Elementen of hoofd-stoffen, door vier leggende Avendelsteene beelden, yder negen voeten lang, uytgebeeldt. Aan d'eene zijde wordt het

Vuur

door een naakte Jongeling, met een zijde kleet om zijn bloote lichaam, 't hoofd; daar boven een vuurvlam uyt komt, kaal, de blixem in zijn linker, een brandende fakkel in de rechterhandt, en een Zalamander onder aan zijn voeten in 't vuur. Aan d'ander zijde de

Lucht

door een naakte gevleugelde Vrouw. Uyt haar hoofd, dat met Sterren gekroont is, komen wolken rijzen, dieze met beyde haar handen om hoog licht, en voor 't vallen beschut. Rontom haar, ziet men groote menigte van Sterren, en tusschen haar beenen een Arent, en daar onder een Raaf. Aan d'ander zijde het

Water

door een naakte Maagt. Op haar hoofd, dat met een kroon van schulpen, hoorens, zee-takken en peerlen gekroont is, heeftze een oudt wets schip; achter haar, en ter rechter en linker zijde een bos van donzen, en rietgras, daar een Dolfijn met de kop komt doorkijken. Aan haar rechterzijde ziet men haek, riem, stuurbort, en onder haar voeten, kreeften, krabben, en zeker ander slag van zee-gedrocht. Daar tegen over

d' Aarde

door de *Godin Cybele*, in de gedaante van een aangename Maagt. Op haar schoot heeftze een kindt aan haar borst leggen en zuigen, op haar hoofd een kroon van toorens en kasteelen, achter haar een kameel, daar een aap achter op zit met een toom in de handt. Daar boven ziet men allerley vruchten, die 't aartrijk uytlevert; en ter linkerzijde een leeuw, haar dier, (want *Cybeles Wagen* wordt van twee leeuwen voortgetrokken) en op der aarde onder haar voeten een Schaap leggen, en slangen voortkruppen.

Op de twee boogen van de *Burgerzaal* of galderyen, ten westen by *Schepens kamer*, worden mede de vier Elementen, door vier leggende Avendelsteene beelden, van negen voeten lang, doch op een ander maakzel, uytgebeeldt. Door een *Arabize Moorin*, met een uyttheemsch kapzel op 't hoofd, en een vreemt maakzel van een holle schottel, daar een *Phenix* in verbrandt, in beyde handen, het

Vuur

Aan haar rechterzijde heeftze de zon, onder haar een van de vier winden, die tegen haar voeten aan blaast, 't geen te kennen geeft dat 'et vuur zonder lucht of wint niet leven kan, maar verflikken moet. Aan d'ander zijde, daar tegen over, de

Lucht

Stadhuis. daar water uytkomt, vertoont. Onder hen ziet men donzen en rietgras, en daar onder een zee-kindt op een zee-gedrocht, met een drietande *Neptunus* vork, daar aan allerley slag van visschen, schulpen, hoorens, kreeften en krabben by neer hangen, in yeder handt. In d'ander feston, boven het water by *Schepens* kamer, wordt 'et

Water

met twee diergelijke zee-kindertjes, yeder met een uytstortent watervat op schoot, uytgebeelt. Onder hen ziet men een zee-gedrocht, en ter wederzijde donzen en rietgras. Aan hun beyde linker vifsesteerte beenen (want de rechter hebben ze om elkandere geslagen) hangen ter wederzijde aan een snoer allerley slag van hoorens en schulpen, en daar onder, aan de zelfde snoer, daar in 't midden een ander zee-kindt, die een schilt-padt aan zijn steert heeft hangen, zijn handen aangestlagen heeft, allerley slag van kreeften en krabben. In de feston, boven de *Godin Cybele* ofaarde, by den ingang van de *Burgerzaal*, wordt

d'Aarde

uytgebeeldt door twee kleyne zatertjes, die boven aan staan. Daar onder ter wederzijde ziet men een leeuw en leeuw, met een slang in 't midden, die zich om eenig loof gelsingert heeft; en hier onder festonnen van allerley vruchten, die de groote moeder *Cybele* of aarde, voortbrengt. In de feston, boven d'aarde, by *Schepens* kamer, wordt

d'Aarde

byna even eens afgebeeldt. Boven zitten twee naakte kindertjes op allerley vruchten: in 't midden ziet men een hierts-hoorn, en daar onder ter wederzijde een aap, en

voorts vervolgens allerley vruchten, daar een haas onder aanhangt. Beduytzelen altemaal, die d'eygenchappen van yeder Element of hoofstof, en wat yeder eygentlijk voortbrengt, genoeg, zonder breeder uytlegging, te kennen geven.

In d'acht gezichten van deze galdery van de tweede grondt, staan ook witte Marmere beelden, yeder van zes voeten en zeven duymen hoog, op langwerpige vierkante witte Marmere pedestalen of voetstukken, die by na de zelfde hoogte hebben, en mede, na den eysch van yeders beelt, dat'er boven komt te staan, met allerley sierwerk zeer kunstig doorwrocht en opgetoyt zijn. Door het eerste, de *Godin Cybele*, wordt d'aarde uytgebeeldt; d'andere zeven, als *Saturnus*, *Iupiter*, *Mars*, *Venus*, *Merkurius*, *Apollo*, en *Diaan*, vertoonen op een ry de zeven Planeten of Dwaaalsterren, doch staan hier niet in de zelfde ordre, gelijkze vervolgens met haar rondom 't Aartrijk, (daarze, na 't gemeen gevoelen der Hemelloopkundigers, omloopen) leggen. En vermits d'oude *Poëten* met deze en hun andere vercierde Godtheen alleen maar scheenen den menschen te willen inscherpen, wat hen, om eerlijk te leven, te doen en te laten stondt, en d'*Egyptenaren*, gantsche wetenschap (gelijk zulks wijtloopig de *Iesuyt Kircher* in zijn *Obeliscus Pampilius* verklaart) onder deze en andere vercierde beelde-teekenen (dieze ook in plaats van letteren gebruykten) de gantsche loop der natuure uytleyden, zullenwe in 't kort d'afkomst dezer Godtheen, en wat d'oude *Poëten* met deze verzieringen zeggen wilden, vervolgens hier by voegen.

Tusschen de *Raadtsaal* en de *Weeskamer*, staat inde gedaante van een bedaarde en zedige Vrouw, de *Godin Cybele*, die by de *Poëten* voor de Moeder der *Goden*, ook *Rhea*, *Vesta*, *Ops*, en *Tellus*, dat is, d'aarde genaamt wordt. *Cybele* wordt deze *Godin* geheeten, na een berg in *Frygia*, of na een lang-

werpige

Stadhuis.

Konstige
beelden in
de galdery.

Godin Cybele.

Stadhuis. werpige teerling, die aan haar geoffert en *Cybele* genaamt wierdt. Haar rok, dienze onder een kleet, waar van d'onderste zoom met allerley bloem en loofwerk doorwrocht is, aan heeft, hangt haar tot op de voeten. Haar kroon, dienze op het hoofd heeft, is rondtom met toorens, kasteelen en sloten (waar mee de toorens, kasteelen, en floten, die op het Aartrijk staan, afgebeeldt en uytgedrukt worden) bezet. In haar linkerhandt heeftze een sleutel, om te bewijzen, datze des winters gefloten, en des zomers, alsze de zaden doet voortkomen, open is: met de rechterhandt, daarze gemeenlijk, volgens het verziere der *Poeten*, een Scepter in heeft, (een teken van d'alheerfchenheydt des aartbodems) lichtze hier d'eene zijde van haar kleedt op. Voor haar voeten ziet men hier twee leeuwen, die des aartrijks oppermacht betekenen, en na't verziere der *Poeten*, voor haar wagen gaan, daar op vier verziere geschiedenissen stonden afgebeeldt. d'Eerste was, daar de *Vestaalze Klandie*, het schip, daar *Cybele* in was, alleen voort trekt: de tweede, daarze binnen *Roome*, ten huylze van *Scipio Narzika*, wordt gebracht, de derde, daarze in *Egypten* voor de felle *Reuzen* vlucht, en in een *Merle* verandert wordt. Gemeenlijk wordze ook by de *Poeten* met een deel gewapende *Korybanten* afgebeeldt.

In de voetstal, daarze op staat, ziet men zeer kunstig, boven aan, twee overvloetshoorens kruyslings over malkanderen leggen, daar uyt allerhande vruchten, als granaten, citroenen, aartjezokken, druiven, roozen, koorenschooven, en wat het aartrijk meer voortbrengt, komen vallen. Ter rechterzijde van haar eene vruchthooren, ziet men haar kroon van toorens en kasteelen, en tusschen de vruchthoorens in, als ook onder aan de vruchten, allerley werk-tuyg tot den landtbouw noodig, als houweel, zikkel, spa, hark, en gietter. In 't midden vertoonen zich ook twee

brandende fakkels, en ter rechterzijde twee *Korybants* ratels. *Stadhuis.*

Tusschen de deur van *Burgermeesters* vertrek, en den ingang van de *Trezory*, staat de *Godin*

Diana,

in de gedaante van een schoone en aangename Maagt, met haar halve bovenlijf bloot, en haar jachtrok boven de knien opgeschort. Op 't hoofd heeftze een halve maan, op de schouder met de linkerhandt gevat een jachtboog, in de rechter een ontfeken fakkel; achter haar ziet men een hinde, en onder aan de voeten ter wederzijde, twee zee-gedrochten, met de bekken op de voetstal, en de staarten om haar achterlijf geslagen, als mede krabben en kreeften. *Diana* was de Dochter van *Latone*, die van *Jupiter*, op haar schoonheyt verslingert zijnde, beslapen wierdt. *Inno*, *Iupitys* vrouw, hier door vergramt zijnde, stiet *Latone* uyt den Hemel, en deed d'aarde met eede belooven, datze *Latone* geen plaats, dan op 't *Eylandt Delos*, ('t geen toen noch in zee dreef, en door de baren heen en weder geflingert wierdt) om te baren zou geven. *Latone* verlostte van twee kinderen, *Diana* en *Apollo*: *Diana* diende, toenze ter weerelt was gekomen, in 't baren van'er broeder, als vroevrouw. *Diana* is *Latonas* dochter, om dat de oeffening der jacht, een bezondre kracht heeft in den mensch, zijn hartzeer te doen vergeten, want *Latone* is op 't *Grieks* zoo veel te zeggen, als vergeten. Zy had in haar moeders baring zoo veel lijdens gezien, datze van *Iupiter* verkreeg, om eeuwig Maagt te blijven. Hier by wierdt'er boog en pijlkoker, gelijke hier ook afgebeeldt is, en zestig dochteren van d'*Oceaan*, om haar gezelschap te houden, en twintig andre, die over haar boog, pijlen, brooskens en honden opzicht hadden, gegeven; zy wiert ook over de jacht, wegen havens, bosschen en bergen gestelt. Verscheyde namen had-

Stadsbuis. ze ook, als *Iuno*, *Hekate*, en naar de jacht-lust, of naar de netten, die de *Nymph Britomertis* had opgebracht, *Dycline*. De *Larijnen* riepen haar onder de naam van *Iuno Lucina*, in 't kinderbaren, aan. Want *Iuno* is gezegt helpen, om datze de pijnen vermindert, en *Iuno*, genomen van licht, betekent, datze de nieuw-geboorne in 't licht helpt brengen. Met de ontfteke fakkel, dienze hier in de handt heeft, wordt te kennen gegeven, datze den kinderen 't eerste licht openbaart. De Maan, dienze op 't hoofd heeft, betekent, dat de vochtigheydt der Maan, de vrouwen in 't baren vorderlijk is. De boog en pijlen, die haar ten schouderen af-hangen, bewijzen de onverdragelijke pijnen, die de vrouwen in 't kinderbaren gevoelen. De hinde, die neffens haar staat, geeft haar snelheydt te kennen. d'Ouden, zijnde van'er snelheydt verwondert, hebben haar wieken, en een wagen, die van twee witte hinden, om dat haar wit best voegt, wierdt voortgetrokken, bygevoegt; daarze niet anders mede te kennen hebben willen geven, als dat de Maan 't gezwinste van allen om de aartkloot loopt. Aan de pedestaal of voetstal, daarze op staat, zijn mede zeer kunstige jagers garen, pijlkoker, jacht-tas, zwijnefpriet, en diergelijk jaagtuyg, dat op de jacht gebezicht wordt, uytgehouden. Tusschen de *Trezory Ordinarius* kamer, en de *Zekretary*, of tusschen en voor d'ingangen van de trap, leunt

Merkuur

achter tegen de stam van een boom, daar veyl om gellingert is, in de gedaante van een schoone wel-gezette en verfmiste Ion-geling, met een gevleugelde hoedt op 't hoofd (want zoo wordt hy gemeenlijk by de *Poeten* afgebeeldt) zonder baart, en gantsch naakt; behalve dat hy een zijde kleedt, van achteren op de rug heeft hangen, dat hem over beyde schouderen,

Stadsbuis. voor op de borst toekomt, en met d'eene slip zijn schamelheydt bedekt. Zijn linker handt heeft hy in de zijde gezet, met een stokbeurs daar in, op de rechter arm de valroe leggen, aan zijn linker zijde een bok, en de rechter een krayende haan staan, die zijn vogel is. Hy wordt by de *Poeten* voor *Jupijns*, en de *Nimf Mariaas*, *Atlas* dochter, zone gehouden. Men hielt hem ook voor een behendigen dief. *Luciaan* schrijft in zijn zamenpraak, van *Apollo* en *Vulkaan*, dat hy middelen om te stellen, in zijn moeders lijf verzon, straks na zijn geboorte, ontfal hy *Neptuyn* den drie-tant, *Mars* zijn zwaart, de koeyen van den *Koning Admetus*, wien *Apollo* bewaarde, dien hy, van hem met schieten gedreygt, boog en koker ontfal, en zijn moeders en zusters hembden in de batstoof, en *Vulkaans* tang, daar hy by was. Zoo haast was hy niet gebooren, of worstelde met *Cupido* dien hy ter aarde wierp. Toen elk, om de overwinning hem vertoefde, en *Venus* hem kuste; benam hy haar, zonder datze 't voelde, haar gordel. *Jupiter*, die *Venus* hierom bespote, ontfal hy de *Konings* staf. Eens ontfal hy iemant een schoon paart, en gaf daar voor een zerrigen ezel, en een nieuw gehuwt man, een schone vrou, en gaf hem een out tandeloos wijf. Hy was d'eerste, die de *Koopmanschappen* met maat en gewicht, doch niet zonder bedroch, leerde verkoopen; veele kunstvindingen worden hem toegeeygent. De lier zou hy, van een doode schilpaddt, aan de *Nijl* gemaakt hebben, daar voor hy in 't vree maken, over d'Offensteling van *Apollo*, de roe *Caducens*, of valroe, die de kracht hadt, om twee twistige, daar zy tusschen beyde geleydt wierdt, te bevredigen, in mangeling hadt. Om dat t'onderzoeken, wierp hyze eerst tusschen twee slangen, die heftig beten, maar straks vrienden wierden, zoo datze met twee slangen bewonden is geweest, en altijd tot een teken der vrede wordt gehouden. Hy

was

Stads huis. was d'eerste, die de loop der sterren waar genomen, jaar en dagen 't onderscheydig bestek gestelt heeft, en leerde den menschen Godtsdienstig en beleeft te zijn. *Cicero* schrijft, dat *Merkuur d' Egyptenaars* de wetten, letteren en manier van schrijven heeft geleert: en wierdt daarom ook by hen, gelijk *Plato* getuygt, *Thoyt* of *Thent* geheten. Om nu te verstaan wat met deze *Merkuur* gemeent wordt, zoo staat aan te merken, dat hy de woordt-voerder of der *Goden* bode is genaamt, om dat hy den menschen goede en godtlijke wetten, als of hy hen de wil der *Goden* uyt den Hemel op Aarden bracht, leerde. Hy is der dieven en Koopluyden *Godt* genaamt, om dat de welsprekentheydt, alsse misbruykt wordt, allerley boosheydt, en ongerechtigheydt onder den menschen, uytricht. Met de valroe dien hy op zijn linker arm heeft, verciere de *Poeten* dat hy dooden kan verwekken, dat 's zoo veel te zeggen, dat welsprekentheydt macht heeft, den blooden moedt te geven. Gelijk men leest dat welsprekende hooftmannen deur kunstige vermaningen, hun krijs-luyden een manlijk en onverzacht herte inspraken. Ook wordt verziert dat hy alle doode moest ter hellen leyden. 't Geen verstaan mach worden, dat de welsprekentheydt d'opgeblaze menschen den moet kan doen zinken. De vleugelen aan hoedt en hielen, bewijzen dat de welspreker, snel van geest en tong, om zijn woorden bequaam en vloeyende, als 't behoeft, voor te brengen, moet zijn; want de *Grieken* hadden in 't gebruyk, datze, in hun redenen van gevleugelde woorden spraken. Andere, die zeggen dat *Merkuur* niet anders is, als de optrekkende kracht der zon, beelden met zijn vleugelen af desselvs snelheyt, die 't onbekende en verborgen openbaart, want de zon, de dampen door zijn aantrekkende kracht om hoog verheffende doetze vliegen, hierom verzierden ook de *Poeten* dat hy een dief is, vermidts de

Stads huis. zon met de dampen uyt 't aartrijk te trekken, even eens schijnt als die te stelen. Hy heeft de haan by hem, om dat hy de *Godt* der Koopmanschappen, en by na, van alle kunsten is; daar de menschen vlijtig en wakende, gelijk de haan, die voor de wakentheydt wordt gehouden, in zijn. Zommigen meenen dat de haan, wijl *Merkuur* voor de reden en 't licht dat tot de kennis aanleyt, wordt gehouden, aanwijst hoe wakker, en zorgvuldig dat de wijzen behooren te zijn, want het is niet gevoeglijk den nacht over te slapen. Andere die, gelijk gezegt is, door *Merkuur* niet anders als de trekkende kracht van de zon verstaan, zeggen dat de haan hem hierom wordt toege-eygent, dewijl de haan, den dageraat, dien de zon maakt, met zijn gekray verkundigt. Zijn wagen wierdt ook van twee hanen, of, zoo andere zeggen, van twee oyevaars, voortgetrokken. Onder zijn voeten, aan de voetstal daar hy op staat, hangen ter wederzijde festonnen van winde-loof, die kunstig met *Merkuurs* geflangde staf, stokbeurs, pennekoker, inkpot, en menigte bosse schaften en pennen, kunstig doorwrocht zijn. Op d'ander boek, van de zelve zy voor de trappen, tusschen de *Zekretary*, en de kamer van de *Trezory Extraordinaris*, staat

Jupiter

in de gedaante van een sterk, vleezig en vierschooten man. Hy wordt by de *Poeten*, gelijk ook hier, ruyg van baart, vol van hayr op 't hoofd, en met een glas klaren mantel, vol van glinsterende sterren, en die hem van de linker schouder afhangt, met een snoer onder de linker arm is toegegeeft, en geestig met kreuken en vrouwen voor zijn heimelike leden komt zwieren, afgebeeld. In de rechter en linkerhant heeft hy de blixem, ter linker zijde een *Arent*, (met een donderkloot onder zijn linker klaau, en zijn rechter vleugel achter

Stadskwis

om zijn beenen geslagen) en ter rechterzijde een Ram staan.

Iupiter was de zoon van *Saturnus* en *Ops*, die ook *Rhea* genoemd wordt. Wat zijn naam belangt, by de *Latijnen* wordt hy *Iupiter*, dat is zoo veel te zeggen als behulpig, of helpende vader, by de *Grieken* *Zeus*, dat is, oorzaak des levens genoemd. De naam van *Iupiter* of helpende vader viel hem toe, om alle de nutte dingen, die hy tot onderhoudt en troost, van 's menschen ellendig leven voortbracht. Zeer gevoelig verziere de *Poeten* dat hy zijn afkomst van *Saturnus*, of de tijdt heeft, dewijl hy voor de hoofstof der lucht wordt gehouden. Eenige hielden de lucht voor *Iupiters* oogen, andere hielden *Iupiters* zusters en wijf, de lucht te wezen, en hem den hemel des vyers, en dat zy zijn vrouw is, om dat by de lucht, door *Iupiters* hitte verwarmt, en door de zon geholpen, veel dingen gestelt worden. *Virgilius*, *Cicero* en *Enripides*, zijn al van een gevoelen, dat den *Esber*, die *Anaxagoras* den vyerigen hemel noemde, den oppersten *Godt* zou zijn, 't welk *Iupiter* ook is. Hy was, zoo men by eenigen leest, een wijs *Koning*, die onder andre dingen die hy loflijk deed, 't rouwe volk deed nalaten 'tmenschen vleesch eten, dat voormaals, als noch in de nieuwe ontdekte *Weerelt*, zeer gebruyklijk was. Zijn wagen wierdt ook van twee *Arenden* getrokken, en op de zelfde waren vijf fabelen uytgebeeld. d'Eerste, daar hy *Europe*, de tweede daar hy *Gammedes* ontshaakt, de derde, daar hy zich in de gedaante van vuur, met *Egina*, *Asopus* dochter, vermengt; de vierde, daar hy als goude druppelen in *Danaes* schoot glijt; de vijfde, daar hy *Saturnus* verloft. Hy wordt ook veeltijds van de *Poeten* half naakt, met lang hayr en een ruygen baart, zittende met zijn blixem in de handt op een *Arendt* uytgebeeld. Hem is hier een *Arendt* by gevoegt, om dat hy in den oorlog een *Arendt* in zijn vanen voerde. De blixem, die hy in de handen,

Stadskwis

en de donderkloot, die de *Arendt* onder zijn voeten heeft, gevende donder en blixem te verstaan, die de *Planeetstar Iupiter* veroorzaakt. *Iupiter*, is als andere menschen gestorven, en in *Kreta* begraven, zoo *Lucianus* en *Epiphanius*, die daar zijn graft zag, getuygen: maar *Kallimachus* bekent zijn graft by de *Kretenzen* gemaakt, doch schijnt zijn doot te verzaken, daar hy zegt:

Uw' graf, ô Koning, hebige in Creta wel genoten;
Maar zoo niet, dat het houdt uw' godlijckheydt besloten.

Hier dichte by, tusschen den ingang van de *Trezory Extraordinaris*, en de kamer van de *Commissarizen van de kleene Zaken*, staat

Apollo,

in de gedaante van een schoone, jeugdige en baardelooze *Jongeling*, met geel hayr op, en een laurierkrans om zijn hoof. Hy is, gelijk ook d'anderen *Goden*, heel moeder-naakt afgebeeldt, dan alleen ziet men d'eene slip van het zijde purpere kleedt, dat hem van zijn schouderen afhangt, en waar in 't geslangde *Meduzens* hoof, na 't verziere der *Poeten*, stondt afgeschildert, zeer aardig in kreuken en vouwen voor zijn schamelheydt zwieren. Op zijn rug heeft hy een pijlkoker hangen, in de linkerhandt een boog gevat, en de rechterhandt achter over zijn rechter schouder, aan de pijlkoker geslagen, gereedt om daar schichten uyt te trekken. Neffens zijn zijde en achter hem heeft hy een harp staan, onder aan zijn voeten de groote en gruwelijke *Draak Python*, die na de *Zuntvloedt* uyt der aarde gewossen (van zommigen, doch ongevoeglijk, voor de *Renze Tiphon*, dien *Iuno* door een vuytslag voortbracht, gehouden) en van hem met scherpe jacht-pijlen

Stadhuis. pijlen gedoodt wierdt, met de bek en poeten wijt van een gespeert leggen. *Apollo* was de zoon van *Iupiter* en *Latona*, en de zuster van *Diane*. Hy wordt genaamt de *Godt* der *Poeten* en *Artzen*, om dat de zon, zijnde vol geest-gevende kracht, der menschen zinnen scherpt en verluchtigt, de lucht matigt, en alzo onze lichamen in gezondtheydt onderhoudt. Ook wordt hy gehouden voor de *Godt* der voorzeggingen; gelijk zulks, toen 't geheymenis tot *Delphos* in zwang ging, te zien was. Hierom wierdt hem de regen, de voorziende raven, de doodt, voorwetende zwaan, en meer andere dingen, naar de deelen van 't jaar, bygevoegt. Hy wierdt van de *Griekze Poeten* *Hecaergos*, dat is, van verwerkende, en om zijn blinkende klaarheit *Phaebus*, en om dat hy verborgen dingen openbaart, *Delius* genaamt. Hy en *Diana* zijn in 't *Eylant* *Delos* gebooren, dat is datze in 't openbaar en blinkende zijn te voorschijn gekomen: want Zon en Maan tot groote lichten van *Godt* geschapen, alle wezentlijke lichten op Aarden ontdekken en voeden. Hem wordt midden onder de *Muzen*, als haar dans-beleyder, plaats gegeven: want hy is, hem voor de Zon genomen, 't hart des hemels, 's werelts ziel en licht of *Iupiters* oog. De laurier daar *Apollo* mee gekroont is betekent voorzegging, of waarzegging. En zeker niet ongerijmt, want men zeydt dat *Daphne*, (de gene die om 't verkrachten 'ontkomen, in een laurier verandert wierdt) ook *Zophrone*, dat is, matigheydt en soberheydt genaamt wierdt, vermidts de kracht van voor te zeggen, hier uyt ontstaat. Door hem wordt ook snarenspeel, welsprekende vermaningen, en wijze troostredenen die de verderffelijke bekommeringen des herten wegnemen, verstaan. Te dien eynde is hem hier ook een harp bygevoegt, als mede een lier en vedel, waar mede gelijkmatige over-eenstemming des hemels afgebeeldt wordt. Het dooden van

de *Draak Python*, dien *Apollo* onder de voeten heeft, is uyt een geschiedenis genomen, te weten, dat *Apollo* by de vliet *Cephirus*, dicht aan den berg *Parnassus*, eenen grooten Tytan, geheeten *Python*, toegenaamt de *Draak*, ombracht, en dat de toezienders riepen, zendt pijlen of schiet, daar uyt een vreugdig gejuyg der overwinning rees, 't geen daar na alrijdt in 't gebruyk bleef, als *Ovidius* in zijn minne-konst, in 't tweede boek, verhaalt:

Roep nu Lo paan, ja, koom, verdubbel dees gezangen,

Ik heb 't gevogelt, dat ik zocht, in 't net gevangen.

De uytlegging van het dooden van dezen *Draak Python*, is aldus; *Python*, is by de *Grieken* zoo veel gezegt, als verrotting, die uyt overvloedige vochtigheydt ontstaat, en van *Apollo*, of hitte der Zon, daar anders ziekte uyt ontstaan zou, veroorzaakt wordt. Eenige zeggen dat *Apollo*, in dit *Python* dooden, van zijn zuster *Diana* geholpen is, nemende wraak over hem, om dat hy hun moeder *Latona*, die bevrucht was, door *Innoos* haat, vervolgde. By *Latona* wordt vergetelheydt, en by *Python* d'overvloedige zwarigheden dezès levens, die door vergetel worden weg genomen, verstaan, te weten: door haar kinderen, *Apollo* en *Diana*. *Apollo*, de lieflijkheyd der maatlang, en *Diana*, 't vermaak des jachts, twee dingen die 's menschen geest zeer vermaken. Zijn wagen, zoo de *Poeten* vercierren, werdt door vier paarden, die vuur ten mondt en oogen uytblazen, voortgetrokken. Op de zelve waren zeven fabelen afgebeeldt: d'Eerste was *Phaetons* val. De tweede, *Pythons* doodt. De derde, *Marzys* villing. De vierde, daar *Apollo*, 't Vee van den *Koning Admetus* hoed. De vijfde, daar hy zich, toen hy voor *Tiphens* vluchte, in een raven veranderde. De zesste, daar hy zich in *Leeuw* en *Gier* verandert. De zevende zijn ongelukkige liefde tot *Daphne*, die

Stadhuis.

in een laurier veranderde. Voor aan de voertal, daar hy op staat, hangt allerley snaren-gespeel, als veel, harp, scharmey, zak-pijp, fluyt, luyt, en diergelijk zang-tuyg.

Tusschen de *Schepens Extraordinaris*, en de *Reken-kamer*, staat

Mars

Straf en wreet ziet hy met zijn ruygen baart uyt zijn oogen; dees, daar meest al d'andere *Goden* en *Godinnen* met een zijde kleedt staan uytgebeeldt, is, na krijgs-gebruyk, hier met een helm, daar een vliegende Draak boven op staat, en met een zwaar panzer gewapent. Heeft een zwaart op zijn zijde, aan de linker arm een schild, in de rechter een geweldige enter of oorlogs-bijl, en van zijn schouderen af een lange bloedige oorlogs-mantel, hangen. Achter hem staat een Wolf, dat zijn dier is, en aan zijn voeten een Raaf. Hy is de zoon van *Iuno*, die hem, zoo zommige meynen, zonder mans toedoen, in *Tracien* heeft gebaart: want zy was, om dat *Iupiter* zonder vrouw met het raken van zijn hoofd *Minerva* hadt geteelt, in haar geeft beroert: des gingze, om te onderzoeken hoe zy zonder man mocht bevrucht worden, na d'*Oceaan*; maar zy quam, vermitze door 't reyzen was vermoeyt, voor de wooning van *Zephyrus* vrouw, *Flora*, *Godin* der bloemen, rusten, die haar vraagde, waarom zy dees reys hadt aangenomen? Toen *Iuno* haar de oorzaak hadt gezeydt, antwoorden *Flora*, ik zal, indien gy 't voor *Iupiter* wilt verbergen, u uw' begeerte doen genieten, 't geen *Iuno* beloofde; hier op zeydt *Flora*, dat in de velden van *Olonna* een bloem, of dauw-distel stondt, daar door zy, zooze hem proefde, of aanraakte, zou bevrucht worden. Zy, hier in *Flora* gehoorzamende, wierdt zwanger. Andere meynen datze haar eyge egenis met haar handt sloeg, en zoo zwanger wierdt.

Stadhuis.

't Kindt, toen 't gebooren was, wierdt, om dat het een overste der mannen in den oorlog zou zijn, *Mars* genaamt, oorspronkelijk uyt het *Latijnze* woort *Mas*, dat mannelijk gezegt is. De naam *Mars*, na 't gevoelen van *Heraklides* van *Posten*, komt van 't *Griekse* woort, *Ares*, dat vervloeking en schade betekent. Men pleeg hem op 't *Eylandt Lemnos* menschen t'offereren, 't geen daar na, om de grouzaamheydt, wierdt afgeschafft. De *Poeten* hebben hem verschrikken, tooren en geroep, die hem als schiltknepen volgen, tot gezelschap toegevoegt; want hen was geoorloft, al dat hen, aangaande hun *Goden*, goet docht, te verciereren; des gaven zy *Mars*, om dat d'Oorlog, door d'onbegraven dooden, pest veroorzaakt, *Bellone* tot een voerman: 't gerucht, die haar wicken roert, en met ware en valze tijding, landen en steden vervult, is zijn voorlooper. Dat *Mars*, den krijg, alleen van *Iuno*, dat 's de rijkdom, geboren is, is om dat de rijkdom uyt hoovaardy, hoogmoet en nijt, daar den krijg zijn oorsprong van heeft, ontstaat. Ook is den krijg, om wel gevoedt te worden, en veel te krijgen, geerne by rijkdom; want den krijg is om te krijgen. En de begeerte tot de heerschappyen en Koninkrijken, is d'oorzaak van oorlog. Dat *Mars*, voor den *Godt* des oorlogs is gehouden, dat is, om dat hy 't gebruyk der wapenen en heyr toe te stellen, en al wat tot den krijg noodig is, eerst heeft gevonden.

Aan de voertal daar hy op staat, ziet men allerley oorlogs-tuyg, twee panzers (want alles is hier dubbelt) zwaart, rondas, schild, helmet, pijlkoker, trompet en oorlogs-bijl, en diergelijk verderffelijk geweer, als ook een rondas, en langwerpig schild, daar op *Jupyns* gevleugelde blixem staat uytgedrukt. Boven den ingang van yeder deur, van deze twee kamers, is een rondt gat, ter weder zijde van dit gat, vertoont zich een woedende wolf, yeder met een doot kindt, en omgebracht schaap,

Stadtbuis. schaap, onder haar voeten, en tusschen haar beyde onder 't rondt, menschen-schinkels, doots-hoofden en koorenschooven, daar over een slang kruypt. Boven yeder wolf, staat een weenent kindt, met de handen voor d'ooogen, en dezen droevigen toestel, die *Mars* of den Oorlog veroorzaakt, beweenen. Boven, op het ront, leggen twee helmets, en ter wederzijde, boog, pijl-koker, bondel-pijlen, richterbijl, en meer ander oorlogs-tuyg. Dicht daar by, tusschen of voor de twee trappen, daar langs men na de derde verdieping klimt, staat de *Godin*

Venus,

in de gedaante van een aangename, poezelige en bekoorlijke maagt. s' Is moeder maakt, houdende alleen voor haar heymelijckheydt, een vrolijk groene sluyer, waar van de eene slip haar om de linker arm, en d'ander om haar rechter been geslagen is, gelijkze veeltijds van de *Poëten* zoo afgebeeldt wordt, om te kennen te geven, dat die *Venus*, in onkuysheydt dienen, van hun eer en rijkdom berooft worden. De *Poëten* verziëren, dat haar gewaat, datze aan heeft, van de *Gratien* geweven, het bovenste vrolijk groen, het onderste schoongeel, met gout, zilver en hemelsch blaauw geborduurt; maar al dit zoo dun was, dat men daar door, als'er de windt tegen blies, de schoopheydt van'er verburgen leden zien kon. Haar riem, *Cestus*, was ook zeer kunstig doorwrocht. s' Is hier, daar haar de *Poëten* gemeenlijk ook mee beschenken, met een kroon, van Roozen en Myrten, dien haar de *Poëten* veeltijds ook toevoegen, gekroont om der vergankelijkheydt der wellusten, dewijl de roos haast verslenst, aan te wijzen, ook wordt de gene die gayl is, uyt versmading der eerbaarheydt root als een roos, en geprikkelt door den angel der zonde. Dat *Venus* de *Myrteboom* toege-eygent is, leeft

Stadtbuis. men by verscheide Schrijvers. *Plutarchus* schrijft in 't leven van *Numa*, dat de vrouwen in *Gras-maant*, aan de *Godin Venus* offerden, om dat deze maant, deze *Godin* toegeheyligt was, en de vrouwen in 't begin van de maant, in het Badt, met Myrte gekroont, gingen. *Venus* wordt met Myrte gekroont, om dat dit gewas zeer groote kracht heeft, om liefde te verwekken. Andere zeggen, om dat *Venus* uyt Zee-schuym gebooren is, en dit gewas zeer geerne aan strandt wast. Ter rechter zijde aan haar voeten, staat een Zwaan, en ter linker een Duyf. Na 't verciëren der *Poëten*, wordt haar wagen van saeuw-witte Duyven en Zwanen, voortgetrokken. Dat *Venus*, nevens andre Dieren, Zwanen worden toegevoegt, datf, om dat de zindelijkste tot het vryen 't bequaamst zijn, gelijk de Zwaan een van de schoonste voglen is. De twee gevleugelde poezelige kindertjes, die hier by haar staan, en de handen over des moeders schamelheydt aan elkandre geslagen hebben, zijn *Kupido* en *Antros*. De *Filozooft Porphyrius*, schrijft aldus van deze twee: *Venus* merkte dat *Kupido*, een lange tijd na zijn geboorte, weynig of niet was gewossen, maar dat hy even kleen bleef, des ging zy, om hier in te voorzien, aan 't geheymenis der *Godin Themis*, raat vragen, daar wierdt haar geantwoordt, dat *Kupido*, zoo lang hy alleen bleef, niet zou groeyen, des moest zy hem, om onderlinge liefde te houden, een broeder baren, dan zou hy, zoo veel als 't noodig was, wassen. *Venus* gehoorzaamde het geheymenis, en baarde *Antros*. *Kupido* begon, zoo haast deze was gebooren, zijn vleugels uyt te spreken, en kloekmoedig voort te stappen. En het is met deze twee zoo gelegen, dat noyt of zelden, d'een yet is zonder d'ander. *Kupido* zoekt zich, wanneer hy *Antros* ziet groeyen, straks mee te verheffen. Ziet hy hem kleen, het geen *Antros* hem dikwils te spijt doet, hy wordt ook kleen.

Stadhuis.

Dus waft de liefde in de perzoon, die van gelijke liefde wordt gedreven, want de gelijke moet de lievende lieven. Met de gulde appel, dienze in de linker handt heeft, wordt het oordeel dat *Paris* tusschen de drie *Godinnen*, *Juno*, *Pallas*, en deze *Venus*, over haar schoonheden uyt sprak, te kennen gegeven, en dat de keur op haar viel.

Na d'oude gedichten der *Poeten*, is *Mars* zonder vader, en *Venus* zonder moeder gebooren, van zee-schuym. Want *Saturnus* wierp zijn vaders *Calius* manlijkheydt, die hy met een zeyns hadt afgesneden in zee datze schuymde, en van dit schuym is *Venus* voortgekomen. d'uytlegging hier van, dat *Venus* verziert wordt uyt zee-schuym gebooren te zijn, is, om dat het telige zaat der dieren niet anders is als schuym, dat ziedend' boven drijft. De zoute vochtigheydt geeft tot de teling groot voordeel, en verwekt door'er hittige scherpte onkuysheydt. Ter rechter en linker zijde van de voetstal daarze op staat, ziet men zeer sierlijke festonnen, van Myrte en Roozen-takken uytgehouden, daar alleen 't geen by na *Venus* toegepast wordt, aanhangt, als boog, pijl-koker, jachtkan, kam, spiegel, hayr-borstel en snoer-peetlen, en diergelijk hoofd-toyzel. Ter wederzijde van den ingang van de trap, in de vleugels van de boog, zijn diergelijke festonnen, met peerlemoer, schulpen, zeehoorens, en korrende duyvens verzien. Naast aan de *Godin Cybele*, staat tusschen of voorby de trappen, daar men na de kamer van de *Huwelike zaken* op gaat,

Saturnus.

Hy wordt hier, zoodanig gemeenlijk hem ook de *Poeten* af-beelden, geheel grijs, kaalhoofdig, qualijk gekleedt met een getande zikkel in de linkerhandt, en een kindt in d'ander handt, daar hy de tanden ingezet heeft, om te verslinden, afgebeeldt. Achter aan zijn voeten, ziet men

Stadhuis.

koorenschoof, ploeg en kouter, en tusschen zijn voeten een leggende zandlooper, en ter rechterzijde een twee-oorig hoofd staan. *Saturnus* wordt gehouden voor den zoon van *Celum* of *Uranus*, *Koning* van *Kreten*, die men acht te zijn den Hemel, en *Vesta* d'Aarde. Doch eenige twijfelen, wie *Saturnus* ouders waren. *Plato* maakt hem zoon van d'*Oceaan* en *Thetis*, dat de Hemel en d'Aarde de *Oceaan* en *Thetis* teelden, en van deze twee, *Phorcys* en *Chronus*, of *Saturnus* quamen. Het is met de verzieling van *Saturnus* aldus gelegen: *Saturnus* hadt een broeder, *Titan*, zeer machtig en wreet, die hem, hoewel hy d'oudste was, in zijn plaats liet heerschen, op voorwaarde, dat *Saturnus* al zijn manlijk zaadt moefte dooden, op dat na zijn doodt, de kroon weder op *Saturnus* quam. Dit dus besloten, heerschte *Saturnus* vreedig en beleef. 't Geschiede dat *Ops*, zijn zuster en vrouw, hem een zoon baarde, toen bewees hy hem een woordt-houdend man, maar een onmenselijke vader, vermits hy dat onnoozel wicht, volgens ook dit af-beeldtzel, verslondt en ombracht. By *Saturnus*, wordt verstaan de tijdt, die van den Hemel geteelt is, want eer den Hemel was, was'er geen tijdt, zoo *Plato* in zijn *Timens* schrijft, hierom wordt hy ook dus oudt en vervallen, om dat de tijdt oudt is, en van een gulde eeuw, in een yzre eeuw vervallen is, afgebeeldt. Het verciere van 't afsnijden van zijn vaders manlijkheydt, betekent, dat'er maar eene tijdt is, en na dezen geen meer, en daarom mochter geen andere *Saturnus* worden geteelt, om dat'er maar eene, na 't gemeen gevoelen, en geen meer werelden zijn. Het verslinden van zijn kindt, betekent, dat de tijdt, dien *Saturnus* zelfs voortbrengt, alles verwoest en vernielt. De zikkel in zijn handt, de ploeg, kouter, koorenschoof, zandlooper, zijn altemaal beduytzelen, die op 't voorby gaan van de tijdt slaan. Zijn wagen wierdt van twee

zwarte

Stadthuis. zwarte Offen voortgetrokken, waar op vijf fabelen waren afgebeeldt. d'Eerfte was, daar hy zich, om dat hy van *Ops*, by de *Nymf Filika* wierdt betrapt, in een Os veranderde. De tweede, daar hy zich met de *Latize Enotria* vermengt. De derde, daar hy, meenende *Iupiter* te eten, in een bedoekte steen beet. De vierde, daar hy zijn vader lubt. De vijfde, daar hy van *Iupiter*, toen hy van de *Titans* was gevangen, wordt verlost.

Ten wederzijden van de *galderyen* op deze tweede grondt, zijn dubbelde opgangen na boven, als men aan de eene zijde der opgangen staat en ziet de *galderye* langs, na de andere, dat geeft een sonderlinge aangenaamheydt, voornamelijk: van de Noord na de Zuydzijde, als de zon helder schijnt.

De Vleugels of *Imposten* van dese bogen, zijn wit Marmer, met allerley Zinnebeelden, passende op de Beelden daarze ter zijden staan, verciert.

Konstige Schilderye. In d'acht perken aan d'enden vande *galderyen* om hooge, ziet men de gantsche oorlog, doe de *Batavieren*, ten tijde van *Vitell* en *Vespasiaan*, hier te lande tegen de *Romeynen*, onder den Velt-oversten *Claudius Civilis*, die tegen de *Romeynen* opstondt, voerden, in schilderwerk afgebeeldt. Want als het vuur van oneenigheydt, dat dus lang tusschen *Vitell* en *Vespasiaan*, gesmeult hadt, (als breeder by *Tacitus* in zijn derde boek en *Suetoon* in 't leven van *Vitell*, te lezen is) in een openbare brandt uytfloeg, namen de *Batavieren*, die te dien tijde, met 't weg zenden van hun jonge manschap ellendig gefoolt en in hun vryheydt verkort wierden, deze gelegentheydt waar, en onder *Claudius Civilis*, de voornaamste aanleyder, de wapenen tegens de *Romeynen*, op. Te dien eynde hadt *Civilis* de voornaamste der *Batavieren*, onder schijn van hen te vergasten, in zeker Schaker-bosch, te zamen geroepen, daar hy hun dapperheydt he-

Stadthuis. mel hoog verhefte, en hen voor oogen stelde, het jok van hun ellendige slaverny, daarze by de *Romeynen* onder gehouden wierden. *Tacitus* beschrijft deze aanmaninge van *Civilis*, om de wapenen tegens de *Romeynen* op te nemen, in zijn vierde Boek der Historien aldus: Ten zelven tijde waren daar twee voorname Heeren, *Julius Paulus* en *Claudius Civilis*, zijnde beyde af-komstig van Koninklijken bloede, die in heerlijkheydt al andere verre overtroffen. Doch d'eene van deze twee, namelijk *Paulus*, heeft *Fonteus Capito* valzeijk doen beschuldigen, met de misdaat van wederspannigheydt, en heeft hem daar over doen om 't leven brengen. Den anderen *Civilis*, heeft hy met ketenen vast gemaakt, en gezonden tot *Nero*: doch is wederom ontslagen van *Galba*. Evenwel daar na is hy wederom in merkelyk gevaar gekomen onder *Vitell*, ter oorzake zijn krijgs-heyr hem ter doodt zocht te brengen. Hier van daan is ook gesproten den eersten oorspronk van zijne verstoornis tegens ons, want hy hoopte door middel van onze zwarigheden eenige uytkomst van zijne zwarigheden te zullen verwerven. Want *Civilis* was een man zeer uytstekent boven gewoonlijke wijsheydt der *Barbarizen*, en wonderlijk listig van verstandt, maar mismaaft van aanzicht, hiel hem als een anderen *Sertorius* en *Hanibal*. Wijders, op dat het niet zoude geschieden, indien hy openbaarlijk van het Roomze volk quame afte vallen, dat men als dan dieshalve tegens hem als tegen een openbaren vyant zou oorlogten, zoo heeft hy looflijk voorgewent, dat hy vrientfchap hadt met *Vespasiaan*, en zijn zijde volgde. Ook wierden'er zekere brieven van *Primus Antonius* aan hem gezonden, waar by hem last gegeven wierdt, dat hy al de hulp-troepen, die van *Vitell* op ontboden waren, van hem zouden afwenden, en dat hy als van wegen de aanstaande schijnbaarheydt der *Duytze* beroerten de

legioenen by hem zou houden. Dat zelfste hadt hem Hordeonius Flakus in zijn tegenwoordigheyt mee vermaant, dat zijn gemoet strekte tot Vespaziaan, en zijn negentheydt geheel tot de Republyk, wiens gantze verwoesting op handen was, indien d'oorlog vernieuwt wierdt, en zoo veel duyzenden gewapende mannen in Italien quamen in te booren. Civilis dan vast voorgenomen hebbende van de Romeynen af te wijken, verbergde zeer heimelijk zijn voornemen, en hadt anders geen meyning, dan dat hy alle zijn zaken wilde richten na gelegentheydt van d'uytkomste. Over zulks begoft hy op deze wijze de beroerte in te stellen: Voor eerst wiert het jonge manschap t'zamen geroepen door bevel van Vitell, om ten krijg aangenomen te worden. Deze aanneming, gelijk die in haar eyge zelfs lastig was, zoo wisten daarenboven de dienaars, tot zulks bestelt, door hun gierigheyt de zelve noch veel zwaarder te maken, uyt oorzaak datze hier en daar oude luyden en zwakke mannen sieten opzoeken, ten eynde zy daar na gelegentheydt zouden hebben om de zelve voor gelt los te laten, de jonge knechtjes, voornamelijk die in schoonheydt uytstaken, (en by den Batavieren is doorgaans een kloeke schoonheydt onder de kinderen) wierden met onkuyze misbruyken ontcert. Van wegen dit alles is'er een groote haat tegens den Romeynen ontstaan, zulks dat daar over eenige opgemaakte aandrijvers van deze beroerte de lieden aldaar zoo verre bewogen hebben, datze opentlijk d'aanteykening tot den krijgdiensle der Romeynen afgeslagen hebben. * En voor al heeft straks daar aan Civilis in 't † Schakerbos beroepen de grootste Edelen van den lande, en ook de treffelijkste van de gemeente, onder een schijn van een groote gastery; en ziende nu datze, als 't laat in de nacht begoft te worden, door den Wijn vrolijk en verheugt wierden, zoo heeft hy haar begon-

* Dit wordt ver-
toont bo-
ven den
ingang
van de
Trezory.
† Ne-
mus sa-
num.

nen aan te spreken, aanvangende zijn reden van den grooten lof en eere hares volks, en haalde wijtloopig al d'verongelijkingen en zwarigheden die hen aangedaan wierden, op. Zijn reden dus geeyndigt hebbende, en de zelfde met een groote toestemminge aangehoort zijnde, zoo heeft hy hen, na de Barbarize gewoonte, al t'zamen verbonden met eede en andere vervloekkingen, in 't landt aldaar gebruykelijk. Doen dit alzoo bestelt was, zijn daar eenige Gezanten aan de Caninefaten gezonden, om haar mede den zelve aanflag deelachtig te maken, en in 't zelfste verbondt te trekken. By den Caninefaten was een Oversten, genaamt Brinio, een Man van roekeloose stoutigheyt, nochtans van zeer eerlijke afkomst: Insgelijks hadt zijn Vader veele vyandige daden aange-recht, en onder anderen ook de zotte krijgstochten, van de Keyzer Cajus tot uyt lacchens toe verworpen, zonder straf daar voor t'ontfangen. Zoo dan vermits de wederspannigheyt zijns huys, heeft hy ook een behagen in deze oorlog gehad. Over zulks, na de maniere zijns landts, heeft men hem gestelt op een schilt. En is alzoo om hoog verheven, en op de schouderen van eenige gedragen, en voorts plechtelijk tot hun Krijgs-oversten uytgeroepen.

En dit ophitzen tot de wapenen, als ook, dat de Batavieren zekren *Brinio*, na 's Landts gebruyk, op hun schilden hieven, hem tot Overste aan namen en hulde zwoeren, wordt in de twee eerste schilderyen, die in het park boven den ingang van de *Trezory Ordinaris*, en in het park daar naast aan, boven het portaal of den ingang van de trappen komen te staan, ver-toont.

De Batavieren, dus de wapenen, onder den Velt-overste *Brinio*, aangenomen hebbende, ontboden terstondt hier op de *Vriezen*, en vielen op twee benden, die in winter-leger, dicht aan de strandt van de *Noord-zee* lagen. De *Batavieren*, *Caninefaten*,

Stadshuis. *nefaten*, en *Vriezen*, de *Romeynen* dus on-
verziens t' ondergebracht hebbende, tatte-
den voorts d' andere sterkten aan, en over-
vielen de Zoetelaars en Koopluyden. De
Romeynen zich te zwak bevindende, om
het in Batavie te kunnen houden, leyden
hun sterkten aan *Kolen*, en toogen met
hun Velt-tekens na 't opperste van 't *Ey-*
landt, onder het beleydt van *Aquilius*,
meer de naam als de daat, van een Krijgs-
heyr daar uyt voerende. Dit verhaalt *Ta-*
citus in deze volgende woorden: Ter-
stondt hier op valt men met d' opontboode
Vriezen (een overrijnsch volk) optwee
Vendelen die in winter-leger dicht by den
Oceaan lagen. En de Krijgs-knechten za-
gen ook den vyandt niet aan komen val-
len, en schoonze de zelve gezien hadden,
zouden ook niet machtig genoeg geweest
zijn die te stuyten. Weshalven werden de
in winter leggende Krijgsknechten gevan-
gen en verstroyt; daar na vielenze ook der
Zoldaten, Jongens en Zoetelaars, die
wijt en zijd verstroyt liepen, als ofze geen
vyandt hadden, aan. Tevens begon men
te loeren op 't uytroeyen van de kasteelen
en sterkten, die van d' Oversten, vermit-
ze de zelve niet konden beschermen, ver-
laten wierden. Vendelen, Standerden, en
't overige Krijgs-volk, wierden onder den
Oversten *Aquilius* in 't opperste gedeelte
van het *Eylandt*, meer de naam als de daat,
van een Krijgs-heyr uytmakende, gevoert.
Want *Vitell* hadt het beste Volk uyt de
Vendelen gelicht, en daar tegens uyt de
naastgelege Dorpen van *Duytslandt*, een
deel loom en onervaren Volk in de wape-
nen gebracht.

De Veldt-overste *Civilis*, die alle zijn
aanflagen dus in 't heymelijk met bedroch
zocht uyt te werken, gink quanzuys, noch
d' Oversten, datze hun sterkten zoo licht
verlaten hadden, bestraffen; maar ziende
endelijk, met bedroch niet meer uyt te
werken, toonde opentlijk zijn Vyandt-
schap tegen de *Romeynen*, en voerde de

Vriezen, *Batavieren*, en *Kaninefaten*, te-
gen de *Romeynen*, daar een bloedig gevecht
uyt ontstondt, aan. Hier van schrijft *Ta-*
citus aldus: *Civilis*, van zins zijnde om
zijn zaken met bedroch uyt te werken,
gink den *Hopluyden*, datze zoo zonder
slag of stoot, hun sterkten verlaten had-
den, quanzuys, noch bestraffen. Hy was
Mans genoeg met zijn Vendel, het oproer
der *Kaninefaten* te bedwingen. Zy zou-
den slechts elk weder na hun winter-legers
trekken. Maar in deze zijn raadt lag niet
anders als listigheydt verborgen, want
wanneer de Krijgs-benden van elkanderen
gescheyden waren geweest, konden de
zelve zoo veel te lichter verstroyt, en t'on-
dergebracht worden. Het quam daar na
ook aan den dag, dat niet *Brinio*, maar
den Velt-overste *Civilis*, de beleyder van
den gantschen oorlog is geweest. Dewijl
de kentekenen hier van zich allengs open-
baarden, alzo de *Duytzen* een volk was,
die vermaak in 't oorlog hadden; en de
geheymenis van hun zaak niet langer kon-
den verborgen houden. Weshalven, toen
Civilis zag dat hy met bedroch niet langer
door kon, toonde hy opentlijk vyantschap,
en stelde de *Batavieren*, *Kaninefaten*, en
Vriezen, yeder in hun bezondere slagorde.
Hier tegen stelden zich de *Romeynen*
weer in slag-ordre, niet verre van den
Rhijn-stroom, daar al de schepen der *Ro-*
meynen, dieze, na 't verbranden hunner
sterkten aldaar gebracht hadden, tegen
den vyandt gekeert lagen. Maar na een
weynig strijdens, liepen de *Tungeren* tot
den Oversten *Civilis* over, door welke
schielijke verradery, de *Romeynen* tevens
van hun vrienden en bondtgenooten jam-
merlijk verflagen wierden. De zelve ver-
radery wierdt ook in de schepen gepleegt.
Want een deel *Batavize Roeyers*, be-
gosten, quanzuys uyt onverstandt, en
als ofze niet beter wisten, de *Schippers* en
Zoldaten in hun werk te beletten, wier-
pen zich opentlijk tegen hen op, en roey-
den

Stadthuis.

den met hun schepen aan der vyanden kant.

Deze en meer andere overwinningen, die de *Batavieren* op de *Romeynen*, ten dien tijde bevochten, zullen vervolgens in de overige vier parken van de zuydt-wester en noortwester hoek vertoont worden.

In het park boven de trappen, daar men na de kamer van *Huwlykze Zaken* gaat, ziet men afgebeeld, hoe de *Batavieren* de *Romeynen* by nacht in hun tenten overvielen, en voor het meerdeel neder-matsten. Want de *Romeynze* Veldt-overfte *Cerealis*, reyzende op een zekere tijdt na *Nuus* en *Bon*, om de legers aldaar te bezichtigen, quam hy, latende zijn Volk gins en weder zonder ordre verstrooyt loopen, te sloop wederom. De *Duyzen* deze wanorde en onverzaagtheidt ter ooren gekomen zijnde, namen een duyftere nacht waar, en, komende de *Revier* schielijk af-drijven, de vestingen zonder eenige wederstandt in. In koelen bloede wierden toen nedergemaest, al die wederstandt boden. Niet weynig hulp hen hier toe, het losnijden der span-touwen der tenten, die dan den *Romeynen* op 't lijf vielen, en hen in 't vluchten en ter weere te stellen, zeer hinderlijk waren. Een ander hoop klampte de vloot aan boort, en sleepteze, met touwerk daar aan te slaan, weg. Nu bekend geworden zijnde, gink 't op een schreeuwen en roepen, om den vyanden schrik aan te jagen, daarze in tegendeel te voore alles in stilte, om hen te verrassen, uytgewerkt hadden. De *Romeynen*, dus onzacht opgewekt zijnde, grepen straks (want weynige waren na krijs-gebruyk gewapent, en 't meerdeel had maar alleen een kleedt in d'armen, en bloote zwaarden in de handen) na hun wapenen. De *Krijgs-overfte* met de slaap noch half in d'oogen en ongekleeft, stelde het op 't vluchten en ontquam 't zijner geluk zijn vyanden. Want zy het *Princelijke-jacht*, daar een zijde vlag achter van afwayde,

Stadthuis.

ziende, dachten dat daar in de *Krijgs-overfte* was, doch het zelve aangehaalt hebbende, vonden zich bedrogen. Den *Op-perfte Romeynze* Velt-overfte *Cerealis* hadt dien nacht over by zijn' boel, *Klaudia Zakrata* geweest. De wachters leyden de schult van dezen schielijken overval op hun *Krijgs-oversten*, zeggende dat hen gelaft was, zich, om hem in zijn nachtruft niet te steuren, stil te houden, en datze hier door in slaap waren gevallen. Toen 't nu begoft te dagen, wierdt de buyt met de genome schepen en 't *Princelijke jacht*, de *Reviere de Lippe* afgesleept, en tot een geschenk aan *Velleda*, gemaal van *Civilis*, vereert.

Als nu *Civilis*, endelijk, door verscheyde nederlagen vry gezwakt, en alree uyt *Batavie* gedreven was, zondt de *Veldt-overfte Cerealis* overal heymelijke boden, met aanbieding van vrede aan den *Batavieren*, en genade aan den *Veldt-oversten Civilis*. Dit den *Batavieren* ter ooren gekomen zijnde, begoften allengs een weerzin in d'oorlog te krijgen, en lieten zich verluynen, datze door *Civilis* staatgrage razerny tot de wapenen opgehitst en gedwongen waren, en hem dit opruyen met straffe aan den halze behoorden betaalt te zetten; by-brengende ook, dat, by aldienze, ten dienste van *Vespaziaan*, d'oorlog begonnen hadden, tegenwoordig hy nu het *Keyzerrijk* bezat. Maar dit gink niet toe in zulken stilte, oft *Civilis*, dien 't noch aan wakkerheydt, noch aan 't ondertasten der herte door verspieters mangelde, kreeg eenig kuntschap van 't geen dat'er broede, en wel licht bedenken, dat hy, niet op mogende tegens de hateljkheydt des lasters, schielijk overstach geworpen zou worden, en half verwezen, eer hy ter weere raakte. Weshalve, om dit ongeval voor te komen, liet hy aan den *Oversten Cerealis* verzoeken, om met hem tot mondt-gemeenschap te komen. Te dien eynde wierdt de brug, die over de *Revier*

Stadhuis. Revier de Waal geslagen was, in 't midden afgebroken; staande deze twee Veldt-overste in volle rusting dus tegen elkandre over, hief *Civilis* aldus aan: *Indien, manhafte Veldt-overste, my mijn' verantwoording, stondt te doen by eenen van Vitels Oversten, geen vergiffenis mijn' er misdaden, noch dat aan mijn woorden geloof zoude gegeven worden, stondt my te verhoopen: want tusschen ons beyde was alles vol haats en vyandschap, aan d'eene zijde van hem begoft, en aan d'ander van my gevoet. Maar een onderdanige verbiedigheyde heb ik van ons her altijd tegen Vespaziaan gedragen. Fawierdt, toen hy noch een gemeen Heer was, van hem en hy weder van my, met de naam van vriendt genoemt; gelijk zulks *Primus Antonius*, door wiens brieven ik tot het oorlog, om te beletten dat de Duytze Regimenten, in 't Franze jongmanschap niet over 't Alpisch gebergte gevoert wierde, opgehuft ben, wel bewust is. Doch of toen juyft dit bloedig oorlog bygelegd, en met deze mondt-gemeenschap de vrede, als ook hoedanig de zelve gemaakt, wierdt, is, vermits *Tacitus* ons in dit deel ontbreckt, vry onzeker. Doch aan het gene *Tacitus* in zijn vierde boek schrijft, dat namelijk, de Overste *Cerealis* overal heymelijke boden uytzondt, met aanbieding van vrede aan de *Batavieren*, en genade aan den Oversten *Civilis*, kan eenigzins bespeurt worden, dat dit bloedig oorlog met de vrede ge-eyndigt wierdt. Ten anderen getuygt de *Foodze History-schrijver Josephus*, die ook deze oorlog gedenkt, datze met de vrede is ter neder gelegd. En dit wordt vertoont in 't perk boven den ingang van de *Wees en Raadt-kamer*. Niet min uytmuntent is ook het overige beeldt-cieraat, dat in de kameren van deze tweede grondt, en boven der zelve ingangen te zien is: Want, boven de deur of ingang van*

Burgermeester Kamer,
staat een rondt, zeer cierlijk rondtom met

allerley beeldtwerk bezet, en ter weder zijde een naakt kindt, yeder met een bondel pijlen, daar een heyrbijl boven uytsteekt, in d'armen. Voor hen staat ter wederzijde een *Arendt*, met uytgestrekte vleugelen, waar van d'eene in de linker klaauw zeven t'zamen gebonde schichten, en d'ander in de rechter klaauw, *Merkuurs* gessangde staf, gevat heeft. Onder aan, en rondtom het rondt, ziet men festonnen van eyke loof, en allerley vruchten; als granaat-appelen, druiven, *Indiaansche* kooren en diergelijke *Aartrijks* giften. Wat hooger boven dit rondt, ziet men *Merkuur*, met een slagzwaart op zy, op zijn fluyt spelen, om de hondert-oogige *Argus*, die zeer vyerig toeluyftert, door dit zoet geluyt, zijn koë afhandig te maken. Achter *Argus* leydt een hondt, die trouwlijk wacht houdt, om dit bedroch voor te komen. d'Uytlegging van deze verzierde geschiedenis is vericheyde. Door de koe, om dat 'et een vruchtbaar dier is, wordt de mensch verstaan, want de mensch willende met menschen omgaan, moet vruchtbaar en arbeydzaam zijn, dewijl hy hier toe, als een vogel tot vliegen, gebouren is. De mensch, dusdanig dier zijnde, wordt van *Godt* aan *Argus*, dat is, de reden, die aandachtig als met hondert oogen alles aanmerkt, te bewaren gegeven: Deze reden wordt van *Merkuur*, dat 's eygen begeerte, en behagen tot wellusten, in den zondigen slaap gespeelt, en ten lesten onthooft: dat is, de mensch van redelijkheidt berooft, en in een boos leven geraakt, worden de oogen, die eerst niet dan op alle deugd' en gerechticheydt zagen, ten lesten benomen, en in de Pauwestaart van *Juno*, *Godin* des rijkdoms, gestelt: 't welk anders niet dan een overdadige begeerte tot rijkdom, hoogmoedige lust tot ydeleer, een genegentheydt tot uyerlijke schoonte en schade des geests is. Maar d'*Egyptenaars*, wier gantsche wijfheydt in zoodanige verzierde afbeeldze-

Stadhuis.

Beeldtwerk
boven d'ingang.

Uytleg-
ging.

len

len verborgen lag, wilden, volgens d'uytlegging van dien grooten onderzoeker der *Egyptize outheden*, *Arhanazius Kircheer*, in zijn *Pamphilize Grafnaalt*, niet anders door den hondert oogigen *Argus*, van *Merkuur* om 't leven gebracht, te verstaan geven, als den opgank der zonne, die den starvoerende hemel van zijn oogen (want de sterren zijn niet anders, als zekre oogen van den grooten werelt) berooft, en de gedaante des hemels verandert en om 't leven brengt. Van binnen in deze kamer staan ter wederzijde vier witte Marmere kolommen, na de *Korintize orde* gemaakt, met sneeuw witte kapitelen en kroonwerk wonder kunstig verciert. De witte Marmere lijsten, friezen en architraven van de schoorsteen-mantel, rusten op vier witte Marmere *Korintize*, twee platte kolommen. In de fries van de zelve, ziet men ongemeen, kunstig de triumf van *Fabius Maximus*, *Burgermeester van Roomen*, in 't klein en wit Marmer uytgehouden. d'Imposten of vleugels van de vierkante boog of opening, daar door men ter linkerzijde van deze kamer in de *Vyerschaar* ziet, zijn mede doorgaans van wit Marmer, en in d'eene festonnen van allerley loof-werk en vruchten, en daar boven op, een ouwets stuurbord, twee sleutels kruyslins over malkandere, en onder aan 't woordt *Prudenter*, dat is, voorzichtig, uytgehouden. Aan de linkerimpost hangt diergelijke feston, met een zijde sluyer, aan een ring gestrikt, die in de muyl van een leeuwshoofst vast is. Deze feston is ook doorgaans met het zinnebeeldt van de voorzichtigheydt, daar twee slangen om gellingert hangen, slagzwaart, bondel-pijlen, schaal van gerechtigheydt, het woordt van *Fortiter*, of kloekmoedelijk, behangen. Af-beeltzelen, die al te maal slaan op der *Burgermeesteren* macht, en ampt in 't regeeren der Burgeren. Boven de schoorsteen ziet men een kunstig schilderstuk, door *Jan Lieven-*

Burger-
meester
Kamer
van bin-
nen:

Konstige
Schilpery.

zen geschildert: namelijk, hoe de zoon *Stadthuis.*
Snessa, die het *Burgermeesterschap* te *Roome* bediende, zijn vader *Q. Fabius Maximus*, die tot hem van den raadt, als Gezant gezonden wierdt, gebiedt van 't paart te stijgen, geenzins ziende op het bloedt, maar op het ampt dat hy bediende. Want het was by de *Romeynen* wel uytdukkelijk verboden, dat niemant te paart zittende, by een *Burgermeester* mochte komen, maar eerbiedigheydts halve, als hy een *Burgermeester* wilde naderen, daar van aftreden. Weshalve, als nu *Fabius* tot zijnen zoon gezonden was, en de zelve zag, dat hy te paart wilde by hem komen, liet hy door een van zijn *Trawanten* hem weten, dat hy zijn paart zou achter laten, indien hy by hem wilde komen, en als vader bejegent worden. De vader gehoorzaamt terstondt zijn zoon, zeggende tot hem: *Geenzins, ô zoon! heb ik u Opper-beerschappy en macht zoeken te versmaden of verkleenen, maar alleen willen beproeven, ofge u in uw Burgermeesters ampt, na behooren, al wel zoudt kunnen bonden. Vondel* drukt deze vaderlijke eerbiedigheydt met deze Vaarzen, die'er onder aan staan, uyt:

De zoon van Fabius gebiedt zijn eygen Vader Van 't paardt te stijgen, voor Stadts eer en Achikbaarheydt,

Die kendet geen bloedt, en eyscht dat hy eerbiedig nader,

Dus eert een Man van staat, het ampt hem opgeleydt.

Boven aan de zolder staan de vier wapenen, van haar *Achikbaarheden* de *Heeren Burgermeesteren*, *Graaf*, *Huydekooper*, *Spiegel* en *Pol*. regeerende, als d'inwijding van dit *Raadthuys*, geschiede, en die het eerste hun zitplaats daar op namen, zeer kunstig uytgehouden en vergult. De gantsche zoldering is ook doorgaans zeer sierlijk met allerley zinnebeelden en loofwerk verciert. Ter linkerzijde, by de deur, daar

Gierlyke
Soldering:

men

Stadhuis. men na de af-les plaats gaat, hangt het oude *Stadhuis*, dat in den Jare zestien hondert eenenveertig, door *Pieter Zaanvedam*, met al zijn kleuren na 't leven afgetekent, en in den Jare zestien hondert zevenen-vijftig geschildert wierdt, als het byschrift, dat ook het jaar en dag, wanneer het zelve verbrande, te kennen geeft. Hier hangt ook het onderstaande gedicht van *Konstantijn Huygens*, (zeer net met de handt op papier geschreven) in een groote zwarte Ebbenhoute lijst. Achter *Burgermeesters* Tafel, die met de zegelschroef op d'eene hoek, op een Tapijt staat, en daar rontom vier stoelen met groene fluweele kussens, (daar op het wapen van *Amsterdam*, van goudt en zilver gestikt is) staan, hangt het gebedt, 't geen *Burgermeesteren* en zes-
Gedicht konstig geschreven.
 endertig *Raden*, in 't aannemen van hun ampt, voor den opperste Bestierder, uytstorten. Boven den ingang van

Burgermeesters Vertrek,

vertoont zich ter wederzijde van een open rondt, een zee-gedrocht, daar twee naakte kinderen d'armen hebben omgeflagen. Hier nevens ziet men ook twee overvloeds hoorens, die vol van allerley vruchten gepropt zijn. De friezen van de Marmerschoorsteen-mantels, die op ronde gekleurde *Korintize* kolommen, met spierwitte kapitelen rusten, zijn wonder kunstig met allerley loofwerk en naakte kindertjes, verciert. Boven d'eene schoorsteen-mantel ten noorden, wordt in een uytmuntent en groot Schildery (door *Ferdinandus Bol* geschildert) de standvastigheydt van *Fabricius*, in 't bedienen van zijn Gezantschap, aan *Koning Pirrus*, die hem met goude schatten en 't briezen des Olyfants, zocht om te zetten en verschrikken, vertoont. Onder aan leeftmen deze Vaarzen, die'er *Vondel* op gemaakt heeft:

Beeldwerk boven d'ingang.

Konstige Schildery, ten noorden.

Fabricius houdt standt, in Pirrus leger-ten *Stadhuis*
ten,

Het gout verzet hem niet, noch schandelijke zucht,

Noch Elefants gebries, en felle droeygementen;
Zoo zwicht geen Man van staat, voor gaven noch gerucht.

Boven de schoorsteen-mantel ten zuyden, wordt in schilder-werk (door *Govert Flink* gedaan) vertoont, hoe *Markus Kurius*, zich op zijn Landt en aardt-vruchten, als knollen en rapen, veruoegt houdt, en de groote geschenken, die hem de *Romeynze* Gezanten, om in stadt te komen, aanboden, versmaat. Hier onder leeft men mee deze Vaarzen van *Vondel*:

Konstige Schildery, ten zuyden.

Op Burgermeesters wacht, mach Roomen veylig slapen,

Als Markus Kurius het aangeboden gout Versmade, zich veruoegt met een gerecht van rapen,

Zoo wordt door matigheydt en dengt, de Stadt gebouwt.

In deze kamer is ook dit onderstaande gedicht of gelukwensching, van *Konstantijn Huygens*, in een vierkante zwart Marmer tafereel (dat, met een Ebbenhoute lijst daar rontom, aan de muur te pronk hangt) zeer kunstig met *Latijnze* letteren, die vergult zijn, door eenen *Elias Noski*, gesneden.

Gedicht, konstig gesneden.

F

G E

Stadhuis.

G E L U K,
Aan de E. E. Heeren
R E G E E R D E R S
van
A M S T E L R E D A M,
In haar
Nieuwe Raadthuys.

Doorluchte sichten van 's Werelts achtste Wonder,
Van zoo veel steens om hoog, op zoo veel hout van
onder,
Van zoo veel kostlijks, zoo konstrijk verwrocht.
Van zoo veel heerlijk heits tot zoo veel nuts gebracht:
Godt, die u macht en pracht, met reden gaf te voegen,
Godt geef u in 't gebouw, met reden en genoegen,
Te toonen wie ghy zijt; en, daar ik 't al in suyt,
Heyl zy daar eeuwig in, en onheyl eeuwig uyt.
Is 't ook zoo voorgefchikt, dat deze marm're muuren,
Der Aardrijks uiterste niet hebben te verduuren;
En werdt het noodig dat het negende verschijn,
Om 't achtste wonder werks nakomeling te zijn,
Godt, uwer vaders Godt, Godt uwer kind'ren vader,
Godt, zoo na by u, zy die kind'ren zoo veel nader;
Dat hare welvaart noch een huy; bouw' en bezit,
Daar by dit nieuwe sta, als 't oude stondt by dit.

CONSTANTER.

Cierlijk
verwelf-
zel.

Het verwelfzel is van onderen met allerley loofwerk en verscheyde zinnebeelden, zeer kunnig geschildert en vergult. Ter zijde van de schoorstenen hangen de wapenen van d'Oud-Burgermeesteren en Raads-personen, die hun eerste zitplaats in deze kamer deden. Boven den ingang van de

Trezoriers Ordinaris Kamer

Beeld-
werk bo-
ven d'in-
gang.

staat mede, eveneens als boven den ingang van Burgermeesters vertrek, ter wederzijde van het rondt een vis (Dianaas byciraat) met twee naakte kindertjes. De zoldering van 't portaal van deze kamer is met een hemels-blaauwe lucht, en daar in allerley slag van vogelen, zeer cierlijk geschildert. Van binnen in de kamer boven de deur hangt een schildery, daar in aan

liassen of snoeren, eenige brieven en bondels papieren hangen, zoo onverbeterlijk door *Brizee* geschildert, en de handt van verscheyde luyden in 't schrift zoo net nagelooft, dat yeder vreemdelyng van verwondering staat als opgetoogen, en zich in 't zien vergift. *Vondel* past er, toen deze Staat over eenige jaren, in geschil met *Frankryk* was, en verbodt, van hier te lande geen *Frans* papier te mogen inbrengen, gedaan wierdt, op dit meesterstuk, deze diepzinnige Vaarzen:

Stadhuis.

Konstige
Schildery
van Papie-
ren.

*Men riep de druk-kunst en de schryf-kunst
zal verwild'ren,
Nu Hollandt ons verbiedt 't gebruyk van
Fransch papier.
Ontsla u van de zorg, sprak Amstels Trezo-
rier,
Brizee bestelt papier, als hy zich zet tot schil-
d'ren,
Bezie dat Tafereel. Wat ziet ghy daar om
hoog,
Papieren, bul en brief, of schijn bedriegt het
oog.*

Voor de schoorsteen hangt ook het schildery van *Joseph*, met zijn elf Broederen voor hem, daarze zich over het weg-dragen van de gouden kroezen en schalen, van hem heymelyk in hun kooren-zakken gesteken, ontschuldigen. Onder aan de lijst leeft men deze Vaarzen:

Schildery
van J. J.
seph.

*Geheel Egypte brengt den Rijks-voogt schat en
have,
En leeft nu zeven Jaar by 't uytgeroykte
gave.
Het vrye volk door noodt wordt konings eyge
slaven,
Een Mans voorzichtigheydt kan duyzenden
verzaden.*

In een ander schildery, ziet men hier ook deze *Stadt*, toenze noch in haar muuren, die'er in den Jare veertien hondert acht-en-tach-

Stadhuis.
Schildery
van de
Stad. Ao.
1488.

Verschey-
den af-
beeldzels.

en tachtig om gemaakt wierden, lag, zeer levendig met kleuren en verwen afgebeeld. Op de boeke kassen, daar in de *Stads* oude gedenk- tekenen en papieren bewaart worden, staan ook noch d'afbeeldtzen van d'oude *Graven* en *Gravinnen*, die op de galdery van de *Vyerschaar* van 't oude *Stadthuys* stonden, te pronk. Ook hangen hier twee afbeeldtzen van *Maria de Medicis*, die in den *Jare* zestien hondert achtendertig deze *Stadt* quam bezichtigen. De friezen, architraven en lijsten van de schoorsteen-mantel, die op witte *Korintize* Marmere kolommen rust, zijn mede van witte uytmuntende Marmer gemaakt, en doorgaans zeer kunstig uytgehouden, en met allerley loof-werk verciert. Ter zijde van de schoorsteen, hangen ook de wapenen van de twee *Trezorieren*, als de *Heer Nikolaas Tulp*, en de *Heer Dronkelaar*, die het eerste, na de inwijding, hun zitplaats op deze kamer namen. Boven d'een ingang (want twee ingangen heeftze) van de

Zekretary,

wordt de getrouwheydt door een hondt, die met de pooten over 't lichaam van zijn omgebrachte meester staat, uytgebeeldt. Boven d'ander, wordt mede de getrouwheydt, of veel meer 't heelen van geheymenissen, door een vrouw met de vinger op de mondt, en het vliegen van een Gans met een steen in de bek, over den berg *Taurus*, uytgebeeldt. Afbeeldtzen en zinnebeelden, die beyde strekken, om den genen, die deze kamer bedienen, indachtig te maken, datze hun meesters trouw moeten dienen, en de toevertrouwde geheymenissen niet aan den dag brengen. Het verwelzel van deze kamer, dat de hoogte van de gantsche verdieping van deze tweede grondt heeft, is met allerley loof-werk en zinne-beelden, geschildert en ten deele vergult. Van binnen ziet men hier ook het afbeeldtzel van *Keyzer Karel* de vijfde han-

Beeld-
werk bo-
ven d'in-
gangen,

hun beduy-
ding.

Keyzer Ca-
rels afbeel-
ding.

gen. Boven den ingang van de

Trezory Extraordinaris,

heeft men tot cieraat in 't midden een ront en ter wederzijde een overvloedts hooren, die allerley landt-vruchten, daar twee *Hanen* op staan, uytleveren, en elk van een naakt kindt omvat worden. De zelve afbeeldtzen ziet men ook voor den ingang van de kamer van de *Commissarizen van kleyne Zaken*; en zijn beyde deze kamers ook met verscheyde schilderyen en werelt-kaarten behangen, en zeer kunstig met allerley loof-werk en zinnebeelden doorwrocht. In de fries (want 't ander cieraat, dat boven op de lijst staat, is te voore beschreven) van 't portaal van

Schepens Kamer,

zietmen twee overvloedts hoorens, uyt d'een komen vallen yzre boeyens, ketenen, en daar by een handt met een geesfel-zweep: de fruyt-hooren zelfs is omcingt met distelen, hult en andere stekelig loof, aan 't endt leydt een voetmaat, en daar by een half gevleugelt oog. Uyt de ander reykt een handt allerley vruchten te voorschijn, en daar by een handt die de zelve helpt uyttrekken; ook heeft men aan de ander zijde een voetmaat en gevleugelt oog. Daar door te kennen gegeven wordt, de belooning der goeden, en strafte der quaden; want, gelijk het spreekwoordt zeydt, *met de zelve maat daar men mee uytmeet, zal men weer ingemeten worden.* In de fries van het portaal aan de trap, worden door allerley vruchten de vier getijden van 't Jaar betekent, en daar mee en door een gevleugelde zandtlooper, daar een slang om gessingert is, 't op en afdalen van 't leven van den mensch. In de witte Marmere vleugels, of imposten van dit zelve portaal, ziet men aan de rechter zijde *Herkules knods* en *Leeuwen-huydt*, aan

Stadhuis.

Beeld-
werk daar
boven,

Beeld-
werk m't
Portaal,

hun beduy-
ding.

Spreek-
woord.

Stadshuis.
Spreek bo-
ven d'ing-
gang.

d'ander zijde toom en breydel. Boven de deur van den ingang, staat deze *Latijnse* spreuk,

Audi & alteram partem.

Dat is :

Hoort ook de tegenparty.

Cierlijk
verworfzel.

Ten noorden van binnen, is een gedeelte van deze kamer, door een zoldering, daar onder *Schepenen* hun zitplaats hebben, en daar boven, het *Schouts* komptoir is, afgeschoten. Op een dwers-balk, en zeer sierlijke zuylen, die doorgaans met uytgesneden en vergult loof en beeltwerk opgetoyt zijn. Het steene verworfzel, van het ander gedeelte, ten zuyden, dat de hoogte van deze tweede verdieping heeft, is mede zeer sierlijk geschildert en vergult. In 't midden ziet men de Gerechtigheyd, en ter zijde, de Sterkheydt en Voorzichtigheydt, en andere zinne-beelden, en loof-werk. In de witte Marmere friezen van de schoorsteen-mantels, die op bonte Marmere *Korintize* kolommen met spier witte kapitelen rusten, ziet men ook allerley beeldtwerk uytgehouden. Boven den ingang van

Schepens Extraordinaris, als ook de Reken-kamer,

Beeldt-
werk daar
boven.

ziet men het by-cieraadt van *Mars*, die tusschen beyde d'ingangen van deze kamers, op een pedesttal staat; namelijk, schreyende kinderen, woedende Ieeuwen, met doode schapen, naakte kinderen, menschen schinkels en doodts-hoofden onder haar klaauwen, en *Mars* zijn helm, schildt, en meer ander, gelijk te vooren alree gezegt is, oorlogs-tuyg. Deze kamers zijn van binnen mede zeer sierlijk opgepronkt, en de zolders kunstig met allerley loof-werk en zinne-beelden, geschildert en vergult. Boven de deur of ingang van de

Stadshuis.

Dezolate Boedels Kamer,

Beeldt-
werk boven
d'ingang.

ziet men de verzierte geschiedenis van *Dedalus*, en zijn zoon *Ikarus*. Deze *Dedalus* was, zo de *Poeten* verzierten, d'aller vernuftigste en behendigste Man, die men vondt. Hy was in zijn kunst zeer eergierig, zoo dat hy *Teles* of *Talus*, zijn zuster *Perdices* zoon, om dat hy de zaag vondt, het leven benam. Invoege dat hy daarom van *Athenen*, naar *Kreten* by *Minos*, Koning van *Kreten*, die hem om zijn kunst zeer beminde, vluchte. *Dedalus* verzocht aan *Minos*, onder dekzel, of hy, om des Konings tooren te verzachten, en yet bezonders had willen maken, dat hy in zijn gevangenis een deel veedren en wasch mocht bekomen, 't geen hem werdt vergunt: toen heeft hy twee paar vleugelen, daar hy en zijn zoone mee uyt de gevangenis zijn gevlogen, gemaakt. Maar *Ikarus*, zoo *Ovidius* in zijn achtste boek verhaalt, na zijn vaders vermaning niet willende luysteren, vloog buyten de middel-weg, en quam de zon te na, zulks door desselvs hitte het wasch, daar zijn vleugelen mee te zamen gelast waren, begon te smelten, en hy van boven neder plofte en in zee verdrong. Maar *Dedalus*, die de middelbaan hield, quam behouden over, en zette het op een zeker kasteel te *Kuma* neer.

Men kan, aangaande dit verziert vliegen, als men op de vermaningen acht slaat, die de vader aan zijn zoon, (zoo de gemelde *Ovidius* in zijn achtste boek van de herschepping, en in zijn minne-kunst verhaalt) deed' lichtelijk bemerken, dat 'et geen zeevaart, maar de loop van 's menschen leven betreft. Zoo dat wy daar door worden geleert, dat de matigheydt in alles vorderlijk, en de onmatigheydt in alles schadelijk is, want na 't gemeen spreek-woort,

desselvs be-
dyding.

Maat staat,
Onmaat vergaet.

En dit

Stadhuis. En dit wordt ons met deze twee vliegers, waar van d'eene behouden overquam, en d'ander onderwegen in zee viel, aangewezenen. Detsgelijks kan de mensch, als hy, in al zijn lusten, werken en wetenschappen, de rechte matigheydt gebruykt, middel vinden, om uyt des werelts dool-hof, over de grouwelijke, en zoute baren, der ellenden, tot een gelukkige rust, als *Dedalus* heeft gedaan, te vliegen. Maar wil men, in de voorzeyde dingen, onmatelijk zijn, zoo zal men met *Ikarus*, in een zee der ellenden vallen, en met schande en laster vergaan. Een vercierzel dat wonder wel op den gantschen handel der dingen, die in deze kamer afgedaan en beslecht worden, is slaande. Boven dit vercierzel werden kisten, koffers, verzegelde brieven, papier en reken-boeken, daar de rotten aan knagen en knauwen, altemaal in steenwerk uytgehouden, vertoont. Boven de deur of ingank van de

Affurantie Kamer,

*Beeldt-
werk daar
boven.*

ziet men *Arion*, in zee op een Dolfijn zittende, en op zijn harp speelen. De zolderingen van beyde deze kamers, zijn van onderen zeer cierlijk geschildert en vergult. Wat ooftliker, zijn de opgangen na de twee Kameren, gericht plaatzen, van de *Zee en Hemeljkze zaken*, van binnen ook opgepronkt, en de Solders met allerley loofwerk verciert. Het rondt dat zich boven den ingang van de

Wees-kamer

*Cieraat
boven
d'ingang.*

vertoont, is rontom mede met het bycieraat van de *Godin Cybele*, (die tusschen deze en de Raadt-kamer op haar Marmere pedestaal staat) verciert. Want boven op het rondt leggen kruysling twee vruchtboorens over malkandre: ter wederzijde van het rondt staan twee Leeuwen, die voor de *Godin Cybeles Wagen* gaan, onder

aan, langs heen, ziet men allerley aartvruchten, en ter wederzijde van yeder Leeuw, een naakt kindt op deze vruchten zittende. De zoldering van 't portaal van deze kamer is met een hemels blaauwe lucht, daar in allerley slag van vogelen vliegen, zeer cierlijk en vermakelijk geschildert. Het rondt, dat boven den ingang van de

Stadhuis.

't Portaal

Raadt-Kamer,

te staan homt, is by na met de zelfde zinne-beelden, als twee Leeuwen, vruchtboorens, naakte kindertjes, en allerley aartvruchten, verciert en rondtom bezet.

*Cieraat
boven de
ingang:*

Van binnen is deze Raadt-kamer by na even eens opgemaakt als *Burgermeesters* vertrek. In 't midden is de vergader-plaats der zes-en-dertigen, die rondtom afgeschoten, en met groen tapijt-werk behangen is. De friezen van beyde schoorsteen-mantels, die op bonte Marmere *Korintize* kolommen rusten, zijn zeer cierlijk met allerley loof- en beelt-werk uytgehouden. Niet min kunstig is ook boven het steene verwelzel doorgaans met zinne-beelden en loof-werk geschildert. In 't midden vertoont zich de Voorzichtigheydt op een Arent in de wolken. Rontom haar ziet men de Wijsheydt, Wetenschap en Rechtveerdigheydt. Boven d'een schoorsteen-mantel ten noorden, staat een uytmuntend' groot schildery, daar in *Koning Salomon*, Offerhande doet, en om wijsheydt bidt. Onder aan staan deze Vaarzen:

van binnen.

*Konstige
Schilder-
ryen.*

Daar Salomons gebedt en offer Godt beha-

*gen,
Wordt hem de wijsheydt's nachts beloofd uyt*

's Hemels troon,

Met eenen Rykdom, Eer en wel geuvenste

*dagen.
Waar wijsheydt raden mach, daar spanst de*

Staat de kroon.

Stadtbuis. Boven d'ander schoorsteen-mantel ten zuyden, staat mede diergelijk groot schildery, daar in *Mozes* het volk wetten voorschrijft. Boven de deur of ingang van de

Justicy-Kamer,

Gieraat
boven
d'ingang:

is mede een rondt gat, dat rondtom by na even eens verciert is, als dat voor *Burgermeesters* kamer. Ter wederzijde ziet men een naakt kindt, yeder met een bondel pijlen, daar de *Roomze* gerechts-bijl boven uytsteekt, in d'arm gevat, en onder aan ter wederzijde een *Arent*, met uytgestrekte vleugelen, en donderklooten, in de klauwen. Boven wat hooger ziet men *Amphion* op zijn harp speelen, en daar nevens hetstichten van de stad *Tebes* in *Beotien*. Voor hem leyt allerley werk-tuyg, als hamer, winkelhaak, voet-maat, schiet-loot, waterpers, en diergelijk *Timmermans* en *Metzelaars* gereetschap. *Amphion*, *Koning* van *Tebes*, was de zoon van *Jupiter* en *Antiopa*, dochter van *Nistens*, *Koning* van *Beotien*. Hy was een uytmuntend' zang en speel-meeſter, en de eerste, zoo *Plinius* getuygt, die op de *Lijdize* wijze maat zong. *Heraclides*, zoo *Plutarchus* zegt, getuygt, dat *Amphion* d'eerſte geweest is, die de stem in 't zingen onder 't geluyt des *Cijters* wist te mengen, en die de *Cijterze* gedichten heeft voortgebracht; welke wijs van zingen hy van *Jupiter* hadt geleert. Zommigen achten dat hy een ervaren toovenaar is geweest. Doch de gemeene verciering is, dat hy, hebbende *Niobe*, *Tantalus* dochter, getrouwt, *Tebes*, stad in *Beotien*, zonder muuren of toorens bewoonde, en dat hy, toen hy de zelve tegen de *Thessalize* vyanden liet sterken, zoo lieflijk op zijn luyt of lier begon te spelen, dat de steenen van zelfs opsprongen, en haar op de behoortijke plaatzen nederleyden. Om deze verzieling te verstaan, staat aan te merken, dat *Amphion* *Jupiters* zoon wordt genoemd, om dat men by outs alle voortreffelijke mannen,

Uytleg en
beduyding.

die byzondere staten bedienden, *Jupiters* Stadtbuis. zoonen noemde. *Pauzanius* schrijft dat een *Egyptenaar* hem eens zeyde, dat *Amphion* en *Orpheus* twee tovenaren geweest zijn. d'Een hadt het gerucht dat hy, na zijn believen, klippen en bergen, d'ander dat hy beesten en boomen kon verplaatzen: maar misſchien is dat niet anders geweest, als datze in 't welspreken zeer ervaren waren, en dat *Amphion* in zijn tijt het ruwe volk, dat wijt van den ander versfrooyt was, door wijze woorden, wetten en zeden, tot een lichaam vergaderde, en leerde hen huyzen bouwen, en de stad met muuren, becingelen: want een heerschend' en wijs man, die met bequame behendigheydt zijn gemoedt kan onderscheyden, zomtijds met strafheydt, en dan weer, na gelegentheydt met zoetheydt, is machtig om, door wijze woorden de allersterkste stadts muuren, dat zijn gehoorzame burgers, te maken: want een dracht die licht verwint en qualijk verwonnen wordt, maakt macht.

De *Justicykamer* is van binnen even eens als de *Burgermeesters* kamer, ten noorden en zuyden met vier witte *Marmere Korintize* kolommen, daar op spierwitte *marmere* kapitelen komen te rusten, bezet. Op 't midden van de vloer, die doorgaans wonder kunstig gelegd is, worden de drie kruyzen, (het voornaamste gedeelte van 't hendaagze wapen, en daar de *Justicy* *Rokken* der *Schepen*, dienze in 't uytvoeren der vonnissen, op deze kamer aan hebben, mede verciert zijn) en ter wederzijde van deze drie kruyzen, twee geweldige groote slag-zwaarden, door witte ingeleyde *Marmere* smalle steenen, heel aartig ver-toont. De bonte *Marmere* lijsten en *architraven*, als ook de witte *Marmere* steene friezen vande schoorsteen-mantels, rusten op ronde *Korintize* kolommen, die met sneeuw-wit kroonwerk verciert zijn. Ter linkerzijde van d'ingang, gaat men by acht witte gehouwe steene trappen, die ter bey-

Justicy kamer van binnen.

Ingang na de Tooren.

der

Stadhuis. der zijde met geweldige dikke kopere leuning-ingen bezet zijn, na de trap van de *Tooren*. In deze kamer worden de vonnissen der genen, die met ballingschap en aan den lijve, doch niet aan den hals gestraft worden, (want dat geschiedt in de *Vyerschaar*) ten aanhooren van de misdadigen, en de gantsche Burgery voorgelezen. 's Nachts hebben op deze kamer de officieren van de Burger-hoofwacht hun verblijf.

Afrees plaats.

Hier uyt gaat men Zuydtwaarts, na de Puy, of afrees plaats, daar alle keuren en ordeningen, na voorgaande klok-geluy, voor den volke worden afgelezen: de Soldering is met allerhande sierlijke vonden en zinne-beelden kunstig door d'oude *Bronkhorst* geschildert. Wat nu in yeder kamer verricht werdt, als ook de ordeningen, waar na zich de beauptenaren van de hooge en lage gerechts-banken te schikken hebben, zullen we hier on-aangeroert voorby gaan, en daar van hier na spreken. Endeljk, in den *Tooren* zal zijn een uyt-nement kon-

stigh en zwaar *Uurwerk*, heel en halve uurklok, Speelwerk, en Speelklokken; tot diens behulp een *kopere Ton*, wiens middel-lijn is zeven voeten, en een half, weegt vier duyzent vier hondert vierentzeventig pont, in *Bloeymaant* Anno 1663, daar opgebracht: daar in zijn zeven duyzent twee hondert gaatjes, met schroeven, om de Nooten tot allerley wijzen, te konnen stellen, en omgaande, een aangenaam geklank der klokken, te doen hooren.

Stadhuis.
Uurwerk.

Dus verre hebben wy verhaalt de voor-naamste beziën waardige aanmerklijkheden in dit *Heerlyk Gebouw*, dat men met recht mach (hierom) noemen, een *Wonder konst-stuk*. Zouden wy alle desselfs byzonderheden na eys verhalen, den tijdt zoude ons ontbreken, ook geeft het zelve gezien zijnde, veel meer luyster van zich als wy konnen uytbeelden, staken derhalven 't overige, en zoo veel 't buytenwerk aan langt gedragen ons wijders, aan desselfs afbeelding, hier voor.

Beslyt.

NEG ENDE HO OF T S T U K.

Van de Geestelijke Gebouwen.

WY gaan voort, en beschrijven de geestelijke gebouwen, daar van ons eerst voorkomen de *twee Hoofst- of Parochykerken*, certijts, voor den Jare een duyzent zes hondert, zoo genaamt. d'Eene is aan d'Oude zijde, de

Oude Kerk,

Ter eeren van *Nicolas Bisschop*, en *Sint Jan Baptista* ingewijd. Zy staat tusschen de *Warmoes-straat*, en d'Oude zijds voorburgwal, het noord-ooster gedeelte der zelve,

te weten, het Hooge en ons Lieve Vrouwe-Choor en d'ingank ten noorden zoude zijn gegrondt-vest op een zandt-plaat, zijnde een staart van 't *Muyder zandt*, die men zeydt tot hier toe zich uytstrekt en eyndigt. Dit is zeker, dat in een diepe kelder, van het huys, 't welk staat in de *Warmesstraat*, op de zuydt-hoek van d'Engelkerksteeg, een oude gemetzelde put gevonden wordt, die, (inzonderheydt by drooge zomers) zoo schoonen grondwater op-geeft, als in gants *Amsterdam* niet gevonden wort, zoo dat groote Vorstinnen, uyt heeter landen hier komende, en niet

Oude Kerk en niet gewoon zijnde, te drinken, als water, dat zelve, tot ontallijke reyzen, dagelijks hebben laten halen. Deze put staat niet verder, als een korte steenworp van *d'Oude Kerk* ten noorden af. Zodanig zoet en smakelijk water kan hier niet gevonden worden, of 't zelve moet door 't zandt distilleeren, en of schoon verscheyde putten, van over de vijftig voeten diep geboort zijn, die dan tot in 't zandt raken, daar alle de masten, die onder de zwaarste gebouwen ingeheyt zijn, mede in komen te sluyten, welk zandt gemeynt wort, de rechte vaste grondt van *Amsterdam* te zijn: zoo wordt dit grondt-water bedorven, door het water, dat uyt de bovenste Dary, en Veen daar na toezakt, ja de put in 't *Oude Mannen huys* van twee hondert twee-en-dertig voeten diep, geboort in 't Jaar 1605. (waar van hier na meer zal gezeyt worden) wiens uysterste diepte in over de dertig voeten zandt-grondt komt te eyndigen, geeft nergens na het beste water, ongetwijfelt door de voorschreven oorzaak, van de bovenste vuyle gronden, waar uyt wy besluyten, dat deze zandplaat, (daar op, zoo men zeyt, het huys, daar *Jupiter* uythangt, staande op de oostzijde van de voorburgwal, tegen over de Kerk, mede gebouwt is) zich alhier onder de Kerk, vry hoog komt op te geven.

Het ander gedeelte van deze *Oude Kerk*, is geheyt met elzen palen, en voornamelijk den Tooren, wiens grondt, d'inwoonders van *Outewaal*, (een buurschap eertijts een half uur gaans buyten de stadt gelegen, doch nu met deze leste vergrooting, binnen getrokken, als hier vooren gezeyt is) gegraven en geheyt hebben, waar voor hun en hunne nakomelingen de vryheydt gegeven wierdt, dat zy hare dooden, in deze Kerk begravende, een uur lang, zelf met de grootste klokken mochten overluyden, of zulks laten doen, midts dan alleenlijk 't arbeys-loon daar van betalende, zonder yet voor de gerechticheydt

van 't zelve (als alle andere moeten doen) *Oude Kerk* aan de Kerk, te geven, welke vryheydt, zy lieden, als noch zijn genietende.

Deze Kerk zou nu al over twee hondert en vijftig Jaren begonnen zijn geweest te bouwen, en verlieden wel hondert Jaren al eer die volbouwt was, want zeker naamlooze Schrijver verhaalt, dat men in 't Jaar 1500. (omtrent welken tijdt, hy schijnt geleest te hebben) noch bezich was, met deze Kerk te vergrooten, door 't aanbouwen van verscheyde kapellen en zijde chooren: ook was doenmaals den Tooren aan deze Kerk, volgens zijn schrijven, na de natuur en die gelegentheydt al van een tamelijke hoogte, maar by de tegenwoordige, (daar van hier na, breeder volgen zal) niet te vergelijken. Ten tijde van de *Roomze Godts-dienst* voor den Jare 1578. was deze Kerk voorzien met drie-en-dertig Altaren, en zeer veel kostelijke Mis-kleederen, en andere Kerkelijke sieraden; als ook een *Ciborie* of Sacraments-huysken van zilver, zeven voeten hoog, wegende zeventig-mark, dat is vijf-en-dertig pont. *J. Pontanus* verhaalt van noch een sierlijk en zuiver stuk zilver-werk, dat in 't Choor zou gestaan hebben, wel twee-en-vijftig voeten hoog, gaande, (volgens zijn E. zeggen, uyt zeker schriftelijk verhaal getrokken,) de hoogte van een kolonne te boven.

Walich Zivertzen, in de voor-reden van zijn boek, getittelt, *Roomze Ministerien*, ontdekt in een klein *Traktaatje*, verhaalt, dat omtrent den Jare vijftien hondert viere-en-veertig, zeker *Vries*, genaamt *Bouwven*, op een nacht door de glazen in deze *Oude Kerk* was geklommen, en de groote zilvere *Ciborie* met het *Sacrament*, dat 'er in stondt, daar uyt gestolen hadt. De *Majestraat* vroeg den *Dief*, die endelijk na lang zoeken noch gekregen wierdt, waar hy het *Sacrament* (want het zilver hadt hy aan een klomp t'zamen gesmolten, en aan een *Gout-smit* verkocht) gelaten hadt? gaf tot antwoord,

Dertig Altaren in voor getijden.

Zilver Ciborie.

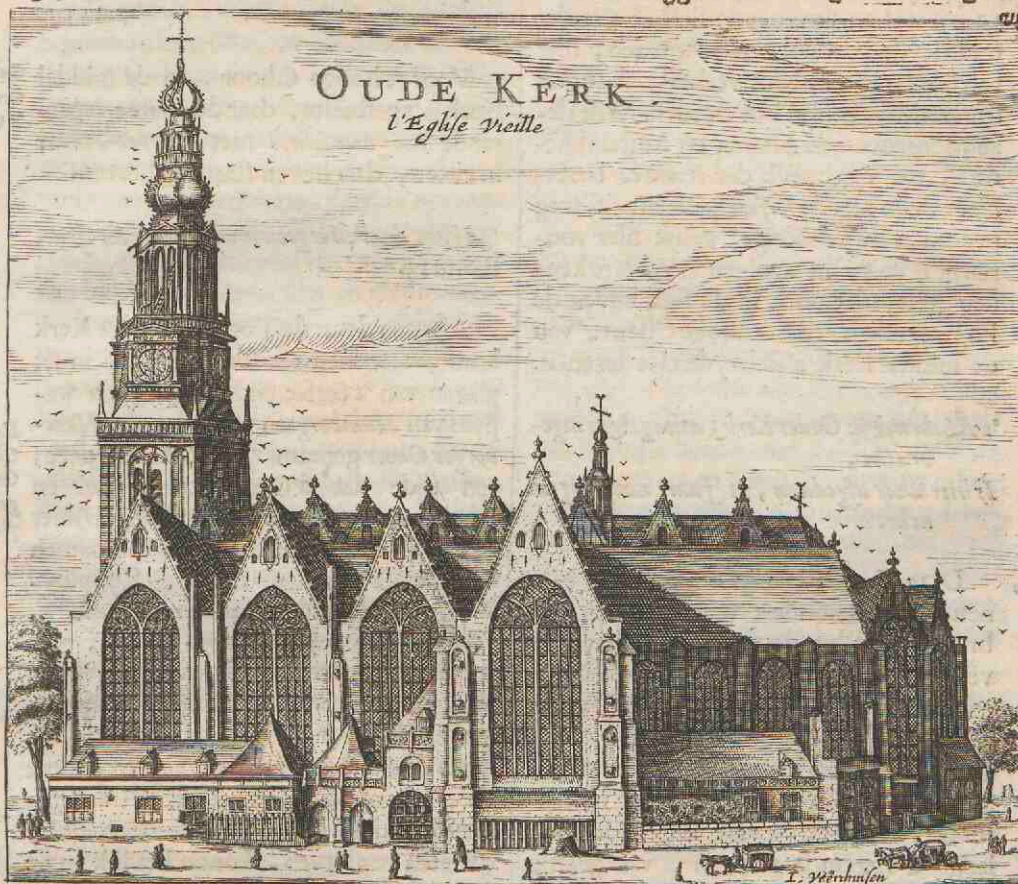
Groote Zilverere Ciborie.

Vryheyd aan d'inwoonders van Outewaal.

Oude Kerk woordt, dat hy 't zelve met het kristalijne glaasje daar 't in lag, van de *Minrebroeders* brug af, in 't water gemeten hadt. Hier op hadt de *Majestraat* een deel modderpramen en arbeydts-lieden doen komen,

die t'zamen, in tegenwoordigheydt van een *Priester* (want het was den modderlyuden verboden het zelve aan te raken) langen tijd, doch vergeefs, daarom modderden en baggerden. Met groote menig-

Oude Kerk
Vreemde verhaal van 't Sacramens wijfen.

te quam het volk uyt nieuws-gierigheydt daar na tocloopen, vermits het gerucht de gantsche stad doorspreyt was, dat by het *Minrebroeders Klooster* na onzen *Heere Iezus Christus* gevischt wierdt, 't welk, alzoo het een vreemdt en ongehoort ding was zulkste doen, veel twiflens en herrewerrens veroorzaakte. Daar wierdt beraadslaagt om ter wederzijde twee dammen te leggen, en het water daar tusschen beyde uur te pompen, doch dit is niet in het werk gestelt.

Volgens 't zeggen van eenige oude *Amsterdammers*, zou in deze *Oude Kerk*, ook gestaan hebben, een *Sint Nikolas* beelt van loutere zilver en ongemeene zwaarte, doch dit heeft als een *Martelaar*, voor 't *Roomse Geloof* moeten lijden, want in den Iare 1578. zou 't zelve, door ordre des *Majestraats*, (die *Amsterdam* in der *Staten* handen niet wilden overgeven, en van al de nabuurige *Steden* rondtom als belegert, en dapper om gelt verlegen zijnde) gebroken, versmolten, en die vierkante stukken zil-

Zilver
St. Nikolas
beeldt ver-
broken.

G

ver-

Oude Kerk. ver geldt daar van geslagen zijn, wat dit beeldt aangaat, daar van kunnen wy niet zekers zeggen, maar dat in den voornoemden Jare 1578. zoodanige stukken gelt geslagen zijn, is de waarheydt, alzo de zelve by ons en verscheyde liefhebbers der oudtheydt kunnen gezien worden, hier van breder in 't historis verhaal, daar ook d'afbeelding gezien kan worden. Alle deze voorgenoemde Altaren en kostelikheden, tot 't gebruyk der Roomze Godtsdienst, zijn met de Reformatie des zelfs weg genomen en vernietigt, gelijk hier voren gezeyst is, en 't volgende Vaars te kennen geeft, dat noch in de lijst boven de kopere tralien, (die 't hooge Choor, van de middel Kerk afscheyden) te lezen is.

't Misbruyk in Godes Kerk, allengskens ingebracht,
Is hier weer afgedaan, 't Jaar zeventig en acht.

Grbotte in d'omgang van binnen.

Kopere Kroonen.

Predikstoel.

Geschrift; in 't Choor.

Deze Kerk is in zijn omgang van binnen groot zes hondert veertig voeten, en breedt twee hondert, zy heeft twee-veertig sterke ronde steene zuylen, negen en zestig groote glaze lichten, vijf groote kopere Kaars-kroonen, elk met dertig armen, en twaalf kleynder, elk met zestien armen. De Predik-stoel is zeer net gemaakt, heeft een zware kopere leuning langs d'opgaande trappen, van geestig loof-werk, zeer sierlijk en konstlig door malkander gevlochten; zoodanig zijn ook de platen, boven op den Predik-stoel en die by den Voorzanger, daar den Bybel en 't Psalm-boek op leggen.

Binnen in 't achterste van 't hooge Choor, zijn ter gedachtenis van 't vernielen der Spaanze Scheeps Vloot, in 't Jaar 1588. deze Rijmen, met gulde letters geschreven.
't Heyloos gebroet, gezint, de waarheyt nys te royen,
Had met de Spaanze Vloot een groot heyr opgebracht.

Maar Godt dit heyr verliet, en doet de Vloot verstroyen,

Door vuur rontom ten toon, slaat die te grondt met kracht.

Looft hem, die zijn zaak recht, in 't Jaar tachtig end' acht.

Voor 't hooge Choor, in de middel Kerk is 't gestoelte, daar de Heeren regerende Burgermeesters met d'Opper-Schout in zitten, daar boven staat geschreven.

Want daar en is geen macht dan van Gode,
Rom. 13.

Als men deur de Tooren in deze Kerk komt, ziet men ter flinkerhandt, in de glazen van 't eerste zijde Choor, de wapens van *Hamborg*: en wert dit ook 't *Hamborger Choor* genaamt. d'Oorzaak is deze; ten tijde dat d'Oosterzen handel en scheep-vaart, (die een van d'eerste was) hier in *Amsterdam* begon te bloeyen, quamen verscheyde van deze Oosterze Koopluyden, van de steden *Breemen, Hamburg, Lubek, Dantzic, Konings-Bergen, &c.* met hare Koopmanschappen alhier ter stede; blijvende zomtjids, zes, acht en tien weken, ja ook wel langer hier leggen, tot dat zy haar goederen verkoft, en andere weder ingekoft hadden; als het dan gebeurde, dat yemandt van de zelve alhier quamen te sterven, konde het lijk in de Kerk niet begraven worden: eenfdeels, om dat men doen ter tijt geen graven verhuurde als men tegenwoordig doet, want meest al de graven in de Kerken, d'Inwoonders, als eygen toequamen; andersdeels was'er de Geestelijckheydt ook tegen, die 't volk en d'Eygenaars der graven mede op-maakten, voorgevende, dat deze Oosterlingen meest al *Lutheranen* en *Ketters* waren, en volgens dien, de heylige en gewijde aarde niet waardig. Hier door wierden veel oprechte en goetaardige *Amsterdamse* Inwoonders, (die deze Oosterze Koopluyden,

Oude Kerk.

Geschrift voor 't Choor.

Hamborger Choor: Oosterlingen grafplaats.

Oude Kerk den, ter oorzaak van den onderlingen koophandel, wel genegen en goetgunstig waren) afgeschrikt, om hun doode lichamen by die van haar Bloedt-vrienden en Magen, te laten begraven, vreezende by deze Ketterzelichamen, niet vredelijk te kunnen rusten, &c. over zulks moft men deze uytheemze, in een hoek, op de Kerkhoven, en dat met groote moeyten, ja noch wel zomtijds by avondt en 'ontijde, ter aarden brengen, 't welk by deze landt-aart voor een groote schimp wierde opgenomen. Zy hier over klagende wierden geraden, om door middel van voorschrijvens van hare *Magiftraten*, hier ter stede te verzoeken, dat hun toegestaan mocht worden, om een eerlijke begraaf-plaats, in een der Kerken te koopen. 't Welk verkrijgende, hebben die van *Hamborg* met toestemming van d'andere *Hanze Steden* alle de graven van dit geheel zijde Choor, voor haar en hare nakomelingen gekoft, waar in zy noch dagelijks, (als zy willen) kunnen begraven worden, mits betalende, aan de Kerk, voor 't openen en toe maken van 't graf, even zoo veel, als een Borger voor 't zijne.

Twee Schoone Orgelen.

't Groot.

Deze Kerk is met twee schoone Orgelen verheerlijkt, het groote, ten westen, boven den ingank, is in den Jare 1661. gants vernieuwt en zierlijker dan te vooren opgemaakt en vergult, met twee nieuwe galderyen aan de zijden, voor de *Muzikanten* vergroot, die zomtijds haar loflijke konst alhier laten hooren, doch d'oude deuren ten aanzien van de geestige Schilderyen, door den vermaarden *Heemskerk*, met water-verwe daar opgemaalt, zijn gebleven: Op de buytenste zijde van d'een deur ziet men, hoe d'Arke des Verbondts, door de *Priesters* en *Levitens*, onder 't geklank van klaroenen en bazuynen, rontom de muuren der stad *Iericho* gedragen wordende, de zelve, door de goddelijke kracht doet nederstorten. Op d'ander deur, hoe den *Koninklyken Profet Da-*

vid, onder 't spelen op zijn Harp voor de Arke des Verbondts al dansende ten reye gaat, en daar over van *Michol* beschimpt wordt. Op de binnenste zijde van d'eerste deur, kan men zien, hoe *David* den *Reus Goliath* den kop af slaat, en op d'andere, hoe hy met de zelve, binnen *Ieruzalem* komende, van den Rey der Maagden, met gezangen, al juychende verwelkomt wordt.

Het kleyne Orgel aan de noort-zijde, *'t Kleyne*, benevens den ingang (waar op alle avondt, tot vermaak der wandelaars, omtrent een uur lang gespeelt wordt) is twee Jaren te vooren gants vernieuwt, met aardig uytgefineden houtwerk, waar in het oude en nieuwe Wapen van *Amsterdam* met eenige Engelen vertoont wordt, wiens kanten en loof-werken zeer sierlijk vergult zijn; om 't Orgel heen is een galdery, voor de Maat-zangers en Speel-konstenaars: hier hoort men op eenige tijden, onder 't dreunen van den algemeenen Orgel-bas veel konstige zang- en speel-stukken, tot vernoegen der lief-hebbers, spelen en zingen. De buytenste zijden dezer Orgel-deuren zijn ook aartig beschildert door *C. Brize*, met festoenen van violen, bassen, luyten, cijthers, fluyten, bazuynen, maat-zangboeken, en diergelyk tuyg, onder die Konst begrepen. Hier aan volgende komt men in een zijde Choor, van outs genaamt, *ons lieve Vrouwe-Choor*; dit was wel eer van d'omwegang afgezontert, met een houtte affchutting, daar ook alzulke pylaren of tralien op stonden, met een lijst daar boven op, maar die is voor eenige Jaren geheel wech genomen, zoo dat dit Choor nu met de Kerk gemeen is. Hier ziet men drie groote, oude, kostelijke en konstige glazen, geteykent door den vermaarden *Amsterdamzen* schilder, *Lange Pier* (en tot Antwerpen gebakken) die ook hier tegen over, aan d'ander zijde ten zuyden van 't hooge Koor met beyde zijn zonen begraven is, op wiens uytgehouden zark, ons noch heugt,

Lieve Vrouwe-Choor.

drie Konstige glazen.

Oude Kerk. rondtom de zelfs randt, eenige duyze rijmen gelezen, te hebben, beginnende

Graf van Lange Pier,

Den konstige Schilder Lange Pier,
Met bey zijn zoonen, leggen hier, &c.

't Eerste glas.

Doch dit is nu door d'outheidt, gants uytgesleten: In 't eerste glas, (dat, gelijk ook het volgende in twee deelen gescheyden is,) ziet men aan d'eene zijde, afgebeeldt, hoe de Engel *Gabriel* de *H. Maget Maria* komt begroeten, en de goddelijke ontfanckenis bekent maken. Aan d'ander zijde, hoe dat *Sint Elizabeth*, de moeder van *Sint Ian den Dooper*, door de *Heylige Maria* wort bezocht, en aangesproken; 't gebouw in dit glas is heerlijk, en de konst der *perspective* of doorzichtighe, heel wel waar genomen: Onder aan ziet men afgebeeldt de twee *Apostelen*, *Sint Paulus* met het zwaart, ter rechter, en *Sint Petrus* met de sleutel, ter linker zijde, yeder heeft een boek by hem leggen, daar zy op wijzen, ter zijden staat een *Bisschop*; voor d'afbeelding der *Heylige Apostelen* leggen geknielt, aan d'een zijde, een aanzienlijk man, in een grauw munniks kleedt, aan d'ander zijde, eenige vrouw-lieden, mede in zoodanige kleederen, doch het hoofd gehult zijnde, na het doenmaals gebruyk, met een huyve van dun of kamerijks-doek, daar aan twee lange staarten of tuyten, tot op de middel toe, waren hangende, deze waren als geployt en met eenige honderden kleyne speldekens besteken. (Verscheyde oude vrouwen met zoodanig hulzel opgetoyt, gedenken noch veel oude Burgers gezien te hebben.) Achter deze vrouwen staat noch een vrouw, met een kroon, als een *Koningin* verciert. Dit Kerkglas zou, naar 't zeggen van veele, gelijk ook wel te vermoeden is, van deze knielende luyden, aan de Kerk vereert zijn.

Andere zeggen, gelijk ook voor dezen van een treffelijk *Amsterdams Burger*, (lange jaaren geweest hebbende Regent

van 't Oude-mannen-huys) voor weynig Oude Kerk. jaaren in 't twee en tachtentigste jaar zijns ouderdoms overleden; hoe zeker perzoon in 't geestelijk gezondigt hebbende, van zijn Biechtvader tot boete opgeleyt wiert, deze drie glazen ten zijne kosten in de Kerk te doen bakken, en die daar te vereeren, doch doe die daar in stonden zich absenteerde, zonder voorders te weten hoe 't met de betalinge gegaan is.

In 't bovenste deel van 't volgende glas 't Tweede glas. ziet men den *Hemel* geopent, en de Schaar der *Engelen*, de blijde boodtschap van *Christus* Geboorte verkondigen; beneden is een groots vervallen gebouw, daar in afgebeeldt, hoe de *heylige Joseph* en *Maria*, met 't *Kindeken Jezus* alhier, als in een stal, herbergen, alwaar de *Herders* komen toegelopen, en de *Wyze* uyt het Oosten, offeren en aanbidden. In 't verschiet, staat een *Tempel*, daar in *Christi* Betsnijdenis afgebeeldt wordt: Aan d'een zijde, in 't onderste, ziet men 't *Amsterdams* Wapen met twee Leeuwen, die 't zelve vast houden, met de *Keyzerlyke* Kroon daar boven: daar nevens staat een *Krijgsknecht*, op de oude *Roomze* wijze gekleedt die d'*Amsterdamse* vlagge voert, aan d'ander zijde is een *Bisschop* die van eenige knielende perzoonen yets aangeboden wordt.

Ten eynde van dit *Lieve Vrouwe-Choor* 't Derde glas. is het derde glas, dat wat kleynder is, hier in ziet men de stervende *Maria*, met een *Wasse-Kaars* in de handen; rondtom de koets zijn veelderley slag van *Menschen*, die verscheyde droevige bewegingen uytbeelden, maar boven is de *Rey der Engelen*, die de ziel verwachten, om dieten *Hemel* op te voeren. Dit is een heerlijk werk, en de kleuren zoo uytnemende, dat al de hedendaagze *Konstenaars*, daar voor zwigten. Want zulke heldere, schoon deurschijnende glazen nu niet meer gemaakt worden. Achter 't hooge Choor, in den omgank, zijn noch eenige glazen, heel out, daar in afbeeldingen van veel

Gra-

Oude Kerk. Graven, Gravinne, Wapens, eenige Santen en Santinnen, maar zeer onordentlijk, na d'over oude manier gestelt, zoo gelapt, en vergaan, dat men daar niets uyt befluyten kan.

andere oude glazen.
Naar deze ten zuydt-oosten achter 't Choor, zijn twee nieuwe geschilderde glazen, in 't eerste ziet men 't Kroonen van *Filips, Koning van Spanjen*, afgebeeldt, en daar onder deze Vaarzen.

twee nieuwe glazen.
d'Aarts-bisschop kroont hier met zijn hands Den schoonen Filips met diamant, Tot Koning op Kastiliens troon; Dus erfde ons Nederlandt die Kroon.

In 't ander wordt verthoont *Filips* de derde *Koning van Spanjen*, die het bezegelde en ondertekende Vree-verbondt, tusschen die *Majesteit*, en deze staat in den Jare zestien hondert achtenveertig getroffen, over geeft. Onder staat het volgende,

Filippus tekent met zijn handen Het Vree-verbondt met zeven Landen, En staat zijn recht en tijtel af, Dit wygt het zegel dat hy gaf.

glas met wapens van de burgermeesteren.
Ter zijden van deze, een nieuw glas, daar in ziet men de *Wapens* van negen-enzestig *Burgermeesters*, die zedert de reformatie van 't Jaar 1578. tot deze tijdt toe, dat hoogloffeljk Ampt alhier bedient hebben. Boven de zelve staat het oude en nieuwe Wapen dezer stede, en onder aan ziet men de *Wapens* dezer zeven vrye vereenigde *Nederlanden*. Noch drie heel oude glazen volgen hier aan, in eene is afgebeeldt hoe de kinderen van *Israel* het Paaschlam plegen te eten, d'andere zijn *Historien* of oude *Legenden*, daar men geen bescheydt van weten kan. Boven in 't hooge Choor zijn ook vier groote glazen, in de welke de kruyzing en opstanding onzes *Zaligmakers* afgebeeldt wordt. Eenige kleynere glazen zijn daar mede, met *Wa-*

pens en diergelijks van weynig belang.

De zuyder deur in komende, ziet men ter slinkerhandt, een houten hangkamer ontrent twaalfvoeten boven de Vloer, dit is de plaats, daar eertijts de *Cellebroers* quamen, om de Predikatiën, of Mis te hooren: nademaal het haar niet geoorloft was, om zich onder 't volk te vermengen, door dien, deze haar beroep daar in bestont, om alle kranke, inzonderheyt, die van besmettelijke ziekten aangetaft waren, gerak te doen, de geforvene uyt te kleeden, in de kisten te leggen, en ter aarden te brengen.

Beneen de zelve ingang, is een overwelft vertrek, daar in al d'oude *Handt-vesten*, en andere brieven, deze stadt rakende, zoo alsse van de *Hollandtze Graven*, en andere uytheemze *Koningen* gegeven zijn, berusten. Hier in mach niemandt komen dan in 't byzijn van een *Burgermeester* en twee *Schepenen*. Van dit vertrek zijn drie sleutelen, een van dezè heeft de voorzittende *Burgermeester*, de tweede leyt in de lade van *Burgermeesteren*, en de derde wort ter *Trezorie* by het groot zegel, bewaart.

Ten noorden van het Choor, ziet men de Graf-stede van *d'Admiraal Heemskerck*. Aan d'eene pylaar hangt zijn degen, helm, &c. aan d'ander leest men in een zwarte *Marmere Tafereel* een *Latijns* opschrift, luydende aldus:

Honori & Aeternitati.

JACOBO ab HEEMSKERK.
Amstedamensi.

Viro fortissimo & optimo de patria merito qui Post varias notas ignotasque navigationes In Novam Semblam sub polo Arctico duas. In Indiam Orientalem versus Australem totidem Indeq; opimis spoliis Anno 1604. reversus victor. Tandem expeditionis maritima adversus Hisp

Oude Kerk.

Cellebroers hangkamer.

Berustplaats van de Handvesten.

Graf van Heemskerck.

Noch eenige glazen.

Oude Kerk. praefectus eorundem validam classem Hercule. ausis aggressus In Fretto Herculeo sub ipsa arce & urbe Gibralt. VIII. Cal. May ann. CID ID CVII. fudit progligav. ipse ibidem pro patria strenue dimicans gloriose occubuit anima celo gaudet; corpus hoc loco jacer. Ave lector fam amque viri ama & virtutem;

Cujus ergo
ab
Illustr. & potentiss. Federat. Provint. Ordinibus
P. P. Belg.
A. M. P.

Dat is in duyts:

Ter eeren, en ter eeuwiger gedachtenis, van den Manhaftigen, en kloekmoedigen Zeeheld. JACOB van HEEMSKERK.

Die het Vaderlandt zeer groote diensten heeft gedaan, en, na dat hy verscheyde zee-tochten in bekende en onbekende landen, twee in Nova Zembla onder de Noordt-pool, en ook twee na Oostindie, onder de Zuydt-pool gedaan hadt, en van daar, als overwinnaar, met grooten buyt en zeeg-haftig in den Iare 1604. weder in 't Vaderlandt gekomen, en endelyk tot Zeevoogt, om tegen de Spanjert te dienen, gemaakt was, de Spaanze Vloot, in de Middellandtze Zee onder het Slot, en de stadt Gibraltar, met een stout bestaan en onverzaagt herte, den achtsten van bloeymaant des Iaars CID ID CVII aangeraast, verstroyt en gestloopt. Hy zelfs is aldaar, trouwlyk voor het Vaderlandt vechtende, gesneuveld. De ziel is by den Heere, het lichaam rust op deze plaats. Vaar wel Lezer, en benin 's mans lof en deugt, wiens halve de Hoog-Mogende Heeren Staten der Vereenigde Nederlanden, dit hier hebben doen stellen.

Heeft geleest, veertig Iaren, twee maanden en twalef dagen.

Onder aan ziet men de Zee-slag, zeer kunstig uytgehouden, en daar onder deze Vaarzen van P. C. Hoofs staan.

Heemskerk, die dwars door 't ys, en 't yzer dorste streven,
Liet d'eer aan 't Landt, hier 't lijf, voor Gibraltar het leven.

Ten zuyden van het Choor, aan de hoek-pylaar, ziet men ook ter gedachtenis van dien strijdtbaren Heldt Cornelis Iansz. van Amsterdam, gebynaamt het Haantje, een zware Marmer Tafereel opgerecht, en daar in door Kasper van Baarle, eertijds Professor hier ter stede, met gulde letteren eenige Latijnze Vaarzen, die in 't kort zijn Helden daden ophalen, en aldus luyden:

Graf van K. J. 't haantje.

Virtuti

Oude Kerke

Virtuti ac Famæ

Fortissimi Ducis

CORNELII JOANNIS

Amstelodamensis Cognomento Galli
Directores & Vindices Oceani Sep-
tentrionalis.

Aspice spectator nostra miracula gentis
Gestaque victrici bella stupenda manu
Hic jacet, Eorum qui duxit vela per orbem
Atque Arabum Hesperio sanguine tinxi ta-
quas

Quem modo predatrix potuit Duinkerka ti-
mere,

Cum Morinum Capra succubuerit rates.
Una triumphantis toties sese torfit in hostem,

Puppi & adversus exiit una ducis,
Ut vincatur Iber Batavo non classibus ultra

Est opus: una ratis, dux satis unus erit.

Qui dum se patriæ mediis bellator in undis

Devovet, illustri funere victor obiit.

Fam Decios jacitare mihi cessate Quirites

Hæc etiam Decii marmora corpus habent.

1633.

Dat is in Duyts:

Ter eere en ter eeuwiger gedachtenis van den
kloekmoedigen en Manhaftigen Zeeheldt
KORNELIS JANSZ. van Am-
sterdam, gebynaamt het HAANTJE,
hebben de beschermers en voorstanders van
de Noordt-zee dit gedenkteken hier doen
stellen.

Wilt Lezer op ons Volken hare wond'ren mer-
ken;

Op haer verwinning, en verwond'rens waar-
de werken.

Hier leydt die geen, wiens Kiel de Zee heeft
doorgezwerft,

En 't Middellandtze Meir met Span-
jaarts bloed geverft.

Die Deynkerk heven dee, door 't winnen van
haar schepen.

Zoo dikwils heeft by haar zeeghaftig aange-
greden,

En 's Vyands Hopmans, van haar Schip,
en maght ontbloot,

Dat nu den Bataavier, tot Spanjens dwang,
geen Vloot

In Zee behoeft: een Schip, een hopman kan
't bewaren.

Maar 't wyl dees Zeeheld, in het midden van
de Baaren,

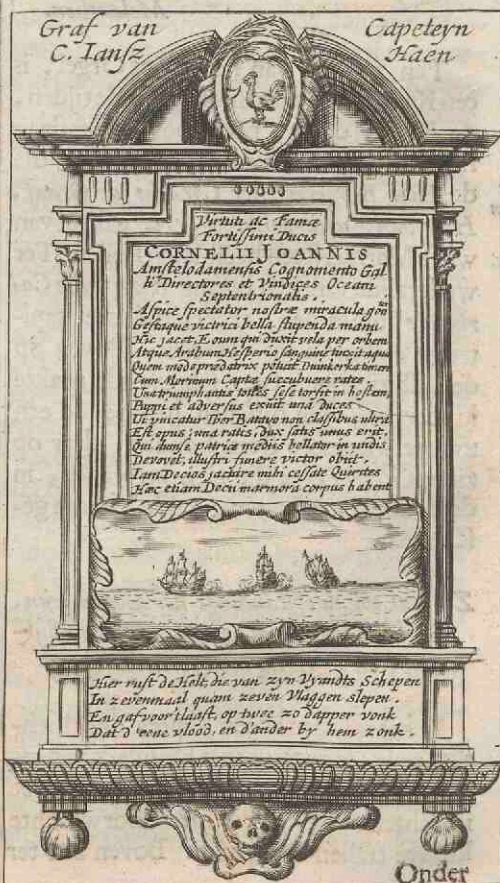
Zijn lijf en leven heeft voor 't Vaderlands
gestelt,

Is by Zeeghaftig, en met hooge Eer gevelt.

O Roomers! wilt niet op nu' Decien hoog
draven,

Dees Marmorsteen houd ook een Decier be-
graven.

MDCXXXIII.

Oude Kerk. Onder aan heeft de Heer *Lawrens Reaal*, deze Vaarzen daar bygevoegt:

*Hier rust den Helt, die van zijn vyants Schepen,
In zeven maal quam zeven vlaggen slepen,
En gaf voor 't laast op twee zoo dapper vonk,
Dat d'eene vlood', en d'ander by hem zont.*

Boven een zijde-deur aan 't hooge Choor ten zuydt-oosten, daar gemeenlijk de Bruydegoms en Bruydts ingaan, om getrouwt te worden, staan (tot hare waar-schouwing) met gulde letteren deze Vaarzen geschreven.

*Spreuk be-
ven de
Choordeur.*

*Twist, hoovaardy, en overdaadt,
Doen dat geen hrys zeer lange staat.*

Melanthon.

*Rappellet-
je, nu een
cierlijke
grasplaat.*

Ten zuyden van het groot Orgel, is een Kapelletje (daar in vorige oude tijden, de *Vondt*, dat is, het Doop-vat gestaan heeft) nu een zeer sierlijke Grafftede, die de Heer *Burgermeester Cornelis de Graaf*, Heer van *Zuydt-polsbroek*, &c. geheel van witte Marmerssteen heeft laten stellen. Ter wederzijde van den ingang staan twee *Korintize* kolommen, zeer sierlijk met kapitelen en kroonwerk verciert. Boven op de lijst ziet men twee schreyende naakte kindertjes, die tusschen hen beyde een zwarte Marmere steen houden, daar op zit een *Vogel Fenix* die zich verbrandt, in de zwarte steen staat met gulde letteren geschreven.

*Zoo zal ook de opstandinge der dooden zijn,
het lichaam wordt gezaeyt in verderflijck-
heyt, en opgewekt in onverderflijckheyt.*

In het midden is een kopere doorluch-
tige deur, doorgaans met loofwerk behan-
gen. Ter wederzijde heeft men ook twee
inzichten, die met sierlijke doorwrochte
kopere tralien bezet zijn. Boven aan ter

wederzijde, tusschen de *Korintize* kolom-
men, hangt des boven-gemelden Stichters
wapen beneffens dat van zijn Ed:Gemalin,
al te zamen in wit Marmer gehouwen.

Aan een van de schoorbaiken, aan de
noortzijde van het Choor, schuyns boven
het Graffchrift van *Heemskerk*, hangt ook
zeker schildery, daar op aan d'eene zijde
de *Keyzerlijke Arent* staat afgebeeldt, en
op d'ander zijde, dit opschrift in 't *Latijn*.

*Keyzerlijke
Schildery.*

Anno 1559. *Hoc in loco*

*Celebrata sunt exequia Caroli Quinti impe-
ratoris Ac Hollandiae comitis vicefimo
primo Et secundo die Aprilis.*

Dat is:

*In den Jare vijftien hondert negen-en-vijf-
tig, den een-en-twee-en-twintigsten dag
van Gras-maant is de uytvaart van Key-
zer Karel de vijfde, en Graaf van Hol-
landt, op deze plaats gehouden.*

Drie Kerkhoven hebben om deze Kerk
gelegen, die alle, eerst voor weynig Ja-
ren zijn afgebroken, en der zelve pley-
nen met schaduw-rijke Linde-boomen,
zeer vermakelijk beplant.

De E. H. Achtbare Heeren, de mee-
nichte der menschen te mets ziende aan-
groeyen, en dien volgens bevindende de
Kerken en Kerkhoven tot Graffteden te
weynig, ook mede om de dichtbetimmer-
de Stadt voor quade luchten (zoo veel mo-
gelijken is) te bevrijden; hebben raatzaam
gevonden de Kerkhoven om de Oude en
Nieuwe Kerken te vernietigen, en om geen
Graft-plaatzen gebrek te hebben, andere
Kerkhoven te verordonneeren; ook de
Stadt tot het begraven buyten de Kerken
te verdeelen, volgens deze Ordonnantie
van den 21. September 1655. Dat zoo
wie komt te overlijden hun woon-plaats
hebbende van de *Kamper-Steijger* beoo-
ften de *Gelderze kay* tot aan de halve-
maans-brug opwaarts langens de binnen
Am-

Oude Kerk: Amstel tot de Waal, en op de Kerkhoven zullen begraven werden, daar toe te gebruiken het *St. Antonis Kerkhof*, gelegen buyten *St. Antonis Poort*.

Van de Picquer-schuer langs de binnen-Amstel de Tak-steeg recht deur met de Laurier-graft, en al wat by 't zuyden woont, op 't Kerkhof buyten de *Heylige-Wegs Poort*.

Van de Kleveniers-doelen en al wat by 't oosten van het Rokkin is tot aan de Nieuwe-Brug recht doorgaans, op het Zuyder *Kerkhof*.

Vande Tak-steeg, 't Rokkin tot de Zoutsteeg recht deur, de Looyers-graft langs tot op de Lijnbaans-graft op 't *Nieuwe-Wester Kerkhof* in 't Bolwerk.

Van de Zoutsteeg langs 't Water, 't Ykant om tot aan de Eenhoorens-Sluys, de oostzijde van de Prince-graft tot aan de Lely-graft op 't *Noorder Kerkhof*.

En overige de *Kathuyzers-Kerkhof*.

Cierlijke Tooren.

Met een zeer cierlijk en kunstig gebouwde Tooren, is deze Kerk, verciert. Hebbende een zeer aartig en doorluchtig in en uytgebogen spits, met drie transsen of ommegangen alles van hout, sterk en vast in malkander verbonden, en zomig met leyan, en ander met loot bekleedt. Deze Tooren wiert eerst begonnen te stichten in den Jare vijftien hondert achtenvijftig, en na acht Jaren arbeydens, in den Jare vijftien hondert zes-en-zestig, als blijkt uyt het opschrift dat er aan staat, volmaakt. Doch eenige zeggen dat deze Tooren doen niet begonnen is, maar wel datze te zwak ofte te laag zijnde, vernieuwt, steenwerk verdubbelt, en fondamenten verzwaart zijn, en met een nieuwe doorluchtige kap verhoogt is. Hoog is deze Tooren van de straat af, tot de bovenkant van het steenwerk, hondert en twintig voeten, en de kap, namelijk het houtwerk, tot aan de weerhaan, mede hondert en twintig voeten, zulks dat de Tooren in alles hoog is, twee hondert en veertig voeten; en de hou-

te kap, op het steenwerk, heeft de wijte *Oude Kerk:* van twee-en-dertig voeten. De Kerk-meesters van deze Kerk zijn tegenwoordig

Casper van Dronkelaar,
Willem van Erpekom,
Abraham de Visscher, en
Mr. Nicolaas Lijstingh.

In 't Jaar 1658. zijn alle de Klokken in de- *Uurwerk en Klokken;* zen tooren verandert, verbeterd, en vergooten, vier groote Klokken zijnder daarmen meeluydt, van welk de kleynste en grootste of hoogste en laagste met een octaaf verschillen, de twee middelste gaan op een quint en tartie tusschen beyden, zoo dat deze vier Klokken, 't zy al te zamen of 3 of 2 daar van teffens getrokken wordende, altijd een Muzikale overeenkomende of akkordeerende geluydt maken, dat tot noch toe deze kunst nergens is gevonden; een van deze zwaarste Klokken luydt des morgens als men de Poorten en Boomen opent, een vierendeel uurs; des avondts als men sluyt een half uur, ook luydt men een Klok van negen tot half tien des avondts, die men gemeenlijk noemt *de Boerdeklok*, maar dient voornamentlik om de Burgery te waarschouwen na de wacht te gaan: De speel en slach-klokken in deze Tooren zijn 35, alle met de behoorlijke halve toonen die de Muzijk-kunst vereyscht; zy hangen al te zamen boven den tweeden trans of ommegank, vijf van de laagste en zwaarste Bas-klokken, hangen binnen aan de Zolder-balken, de andere hangen van buyten in de Poorten tusschen de stijlen, aan dikke yzere Latten, yeder Klok heeft twee Hamers van buyten, en een Klepel van binnen in de zelve hangende, doch de twee Klokken die 't uur en half uur slaan, hebben elk noch een Hammer, die veel zwaarder is, dan de andere; de manier van speelen dezer Klokken is tweederley, de eerste geschiet met de Hamers, de tweede met de Klepels, de eerste is

Oude Kerk.

ste is in Christenrijk genoeg bekend, en wordt gedaan door een groot breedt yzer of Metalen Radt, gemeenlijk een Ton, of Speel-ton genaamt, maar mocht beter naar zijn maakzel een Trommel geheeten worden, leggende in 't Uurwerk dat eenige Zolders beneden deze Speel-klokken staat, ingefloten; in de ronde buyten-kant van deze Speel-ton zijn veel kleyne vierkante gaatkens, daar in men van buyten yzere Nooten steekt, die van binnen vast geschroeft worden; deze Nooten zijn van allerhande maat, als heele, halve, viendeelen, achtendeelen en zestien deelen, dewelke al te zamen in yeder van deze gaatkens passen; dicht voor de buyten-kant van deze Speel-ton daar de yzere Nooten in steken, leggen 3 yzere klavieren, even zoo veel als'er Klokken zijn: wanneer nu het Uur, half Uur of quartier slaan zal, zoo werdt deze Ton, die anders stil staat, van 't Uurwerk ontflooten, en begint door kracht van zijn nederdalend gewicht om te gaan, dan raken de Nooten op de eynden der klavieren, de zelve bewegende, tot dat zy voorby zijn; aan deze klavieren zijn koper of yzer draden, door schroeven, om die langer of korter te maken, vast geschroeft, welkers andere eynden aan de staarten der hamers, die op de klokken hangen, vast gehecht zijn: de yzere klavieren, door de Nooten op de omgaande Speelton dan beweegt wordende, zoo worden de Hamers door deze draden opgelicht en weder op de Klokken nederdalende, doen de zelve klinken: en op dat de Hamers niet op de Klokken zouden blijven leggen, en alzo het geluydt onklaar en dof maken, of op de klok stuytende, op en neer vallende, twee of drie slagen slaan, zoo is onder elke hamer een yzere veer die de zelve van de klokken afficht, en evenwel zoo veel toegeeft, dat de hamer opgetrokken wordende, de klok na behooren raakt, maar voor die reys daar niet weer op kan vallen, ten zy hy weer opgetrok-

Oude Kerk.

ken wort: aldus draayt dezen Speel-trommel alle Uur eens rondtom, spelende gemeenlijk voor 't slaan der heele Uuren de wijze van een Psalm, eerst enkel, gebroken, verdubbelt, zomtijds met vier of vijf akkordeerende toonen gelijk, ook wel dat de Bas-klokken de rechte wijs houden, en de Superius klokken daar boven uyt kollereren en fugeren; voor 't slaan der halve Uuren speelt men ook wel Psalmen of Lofzangen, maar duurt omtrent half zoo lang als de heele Uuren; de quartieren speelen zonder slach, en hebben slechts een verfken van een regel, omtrent maar vijf of zes maten lang; op zommige tijden speelt men ook wel May-liedtjes of ander vermaaklijke deuntjes, na dat het de Meester in de zin komt, want gemeenlijk worden de wijzen zes of acht maal of meer Jaarliks verandert. Het Uurwerk op deze Tooren is een zeer konstig stuk, het is gestelt binnen vier groote Yzere Pylaren, die onder en boven met alzulke lijsten t'zamen gefloten en verbonden zijn: alle de groote Uurwerken die 't zedert dit, in deze Stat, ja bykans in 't gantsche Landt gemaakt zijn, en noch gemaakt worden, zijn hier na gebooft; het is gemaakt en in dezen Tooren gestelt in 't Jaar 16... door *Wouter Geurtzen*, woonachtig t' Amsterdam, Meester Smit, die in zijn leven veel konstig werk gemaakt heeft, niet alleen in Uurwerken, maar ook in Yzere tralien met Loofwerk en krullen doorvlochten, ja zelfs voor uyt-heemze Princen als Zweeden en andere, onder alle staan alhier twee tralien zeer kunstig, d'ene op de Singel by de Gasthuys-moole-steeg, en d'ander op 't Rokkin, in deze leste staat een Moor met een pijl in de handt, zoo konstig met de Hamer gesmeet, als men van koper of ander metaal zou kunnen gieten. Dit zal ik noch voor 't lest tot eer van dit Uurwerk zeggen, dat alle de Stadts Uurwerkken en Klokken in deze Stadt, alle morgen, volgens de Uurwijzer en 't Klokslag van dezen Tooren moeten gestelt worden.

De

Oude Kerk. De tweede manier van speelen dezer Klokken, geschiedt met de Klepels, die van binnen in de Klokken hangen, en heeft gantsch geen gemeenschap met het Uurwerk, maar wordt gedaan door handen en voeten van den Meester; dit speelen noemt men Beyeren, en is tot noch toe, op weynig plaatsen bekendt. De Klepels hangen van binnen om hoog in 't midden der Klokken, aan 't een eynde vast na de gemeene manier, maar 't onderste eynde van de zelve wordt door zekere draden, dicht by de onderste binnen-randt der Klokken, aan een zijde der zelve schuyns hangende gehouden; de voornoemde draden loopen door middel van draeyende yzerkens recht naar beneden, (doch niet zoo leeg als 't Uurwerk staat,) binnen een kamerken dat afgeslooten is, aldaar zijn zy vast gehecht aan ronde houten klavieren, van vooren het fatsoen van een Trommelflok hebbende, de halve toonen leggen tusschen de heele toonen in, doch zijn korter, en steken zoo verre niet uyt als de heele, op de manier van een Clavier-cymbel, maar de klavieren zijn vry wat verder van malkander, want dit werk is te zwaar om met de vingers beweegt te worden, maar moet met de gantsche handt geschieden, zoo dat dit wel een handt-klavier, en dat van een Orgel of Clavier-cymbel een vinger-clavier mach genoemd worden. De zwaarste Bas-klokken worden door een pedaal, of voet-klavier getreden, gelijk men in de Orgels gebruykt, aldus kunnen vier toonen of Klokken te gelijk gehoort worden; den Meester dan deze klavieren met handen en voeten naar zijn believen nederdrukkende, doet de klepels tegen de binnen randen der Klokken aan slaan, en speelt alzo het geene dat hem belieft, welke klepels, zoo haast als hy de handen of voeten weder los laat of optrekt, van zelfs van de Klokken afzakken. Hier staat te letten op dit onderscheydt; dat yemant, speelende op een Claviercymbel of Orgel,

Oude Kerk. zoo lang hy een toon wil doen klinken, houdt met zijn vinger, duym, of voet, des zelfs klavier neder, en zoo lang hy die nederhoudt klinkt de zelve toon op een Claviercymbel na, en op een Orgel klinkt zy even hardt, zoo lang die Clavier neder gehouden wordt; maar met dit klokkespel is het in tegendeel, want 't zy dat men een toon lang of kort, een heele zang-maat of een zestiende deel van de zelve wil houden, zoo moet de handt of voet, zoo haast hy 't Clavier neder gedrukt, en de klepel heeft doen aanslaan, straks weder los, anders zoude het met het nederhouden van het Clavier, de klepel aan de Klok blijven hangen, en alzo een zeer doffig en onhelder geluydt maken. Staat ook te letten, dat deze Klokken, lieffelijker en zuiverder klinken, als men een weynig daar af is, dan dicht daar onder; de reden is deze, dat men de klank der klokken niet stoppen kan, want een klok van zijn hamer of klepel gellagen, klinkt en behoudt noch een tijd lang in zijn eygen toon, door zijn dreun of naklank, als daar dan kort op volgt den klank van een ander klok, dat een *secunde* of tweede toon van de eerste, een ander toon die met de eerste discorderende is, zoo klinkt den dreun of naklank van d'eerste, in de klank van deze volgende, dat als dan zoo valschen geluydt maakt, dat'er de Lief-hebbers en kenners der Zang en Speelkonst, (als zy op den Tooren, dicht onder de klokken staan) pijn in 't hooft krijgen. Doch gelijk gezeydt is, de lucht en windt breekt dit valsch gedreun zoodanig, dat men op de straten en in de huizen, deze onzuiverheydt niet, maar alleenig de accorderende voorklanken is hoorende. Den Meester die alle de klokken in deze Stadt en ook in verscheyde andere nabuurige Steden gegoten en toe-gestelt heeft, genaamt *Monsieur Hemoni*, is hier komen woonen, alwaar de Ed: Heeren hem een plaats hebben vergunt en laten bouwen, tot deze Klok-gietery bequaam, staande

N. Kerk.

aan 't zuyt-eynde van de Keyzers-gracht; hy is d'eerste die de klokken zoo net op haar behoorlijke toon kan brengen, dat'er niets aan hapert, daar de voorige Meesters een klok wel drie of vier maal moften vergieten, die dan noch evenwel niet heel correct was. Maar deze Meeſter heeft een vondt gevonden die zeker gaat, want al de klokken die hy giet, is verzekert dat hooger van toon zijn als hy begeert, en om de toon langer te maken, zoo keert hy de klok het onderſte boven, ſtellende die vaſt in zeker werk-tuyg, daar hy die voor vijf of zes Mannen doet omdrayen, en van binnen met ſcherpe ſtaale Beytels weet uyt te drayen, tot dat de klok zijn behoorlijke toon heeft, en dit moet in een plaats zijn daar geen geraas is, ja men mag ook niet ſpreken als men hier by ſtaat, gelijk wy zelf gezien hebben; en dit ſtellen van de toon der klokken gaat vaſt; hy doet dit zoo net, als yemant op een Veel, Cyter of Bas de ſnaren ſtelt. Deze Meeſter maakt ook langwerp vierkante ſtaafkens van Metaal, of klokſpijs; heel net weet hy ook die op heel en halve toonen te brengen, en deze ſtaafkens kan men brengen 't zy op Bruyloften of andere gezellſchappen in een kamer waar men begeert, zy worden ne-

vens elkander geleydt gelijk de Klavieren van een Klave-cymbaal, daar men met twee houte ſtokskens hier toe gemaakt, kan op ſpeelen, en maken zulk een zoet en helder geluyt oft kleyne klokskens waren, dat vermaaklyk is om aan te hooren, deze kunſt is nieuw, en van niemandt als van deze *Monsieur Hemony*, voor dezen gevonden: maar wegen de naklank, is ook beter van verre, als naby gehoort, gelijk wy van de Klokken hebben gezeeyt.

Wy hebben van deze klokken wat wijtloopig geſproken, alzooder geen Stadt is die zoo veel van kunſtige klokken is voorzien als Amſterdam; ook om dat deze nieuwgevonden kunſt hier tegenwoordig wordt uytgevonden en in 't werk geſtelt, dat men op geen ander plaatzen meer ziet: wy hebben dit ook meeſt gezeeyt voor de Liefhebbers en kenners der Muzijk en Speelzang kunſt, die geen luſt hier in hebben, mogen dit overſlaan. De voornoemde Tooren is waardig om bezien te worden, want hy ſtaat in 't midden der Stadt, en is heel bequaam om de Stadt en Waterkant over te zien; de Meeſter die het uurwerk en de ſpeel-klokken waar neemt, is heel kunſtig in dit werk, gelijk men aan 't geſpel zelf kan hooren.

N. Kerk.

N I E U W E - K E R K.

Ander Parochy of Hooft-kerk, aan de nieuwe zijde, ten noorden nevens het *Stadthuys* ſtaande, is zeer cieraalijk, en, na 't oordeel der *Architecten* of *Boumeeſters*, een der kunſtige en netſte van *Europe*. Met het ſtichten begonnen zijnde ontrent den Jare veertien hondert en acht, of, na 't gevoelen van anderen veertien; en daar aan hondert Jaren gearbeydt, eer darze voltoyt was. De voornaamſte ſtichter daar van wezende eenen *Willem Eggaerts*, ſchat-rijk Koopman dezer ſtede, en zeer gezien by *Willem* de zefte van dien name,

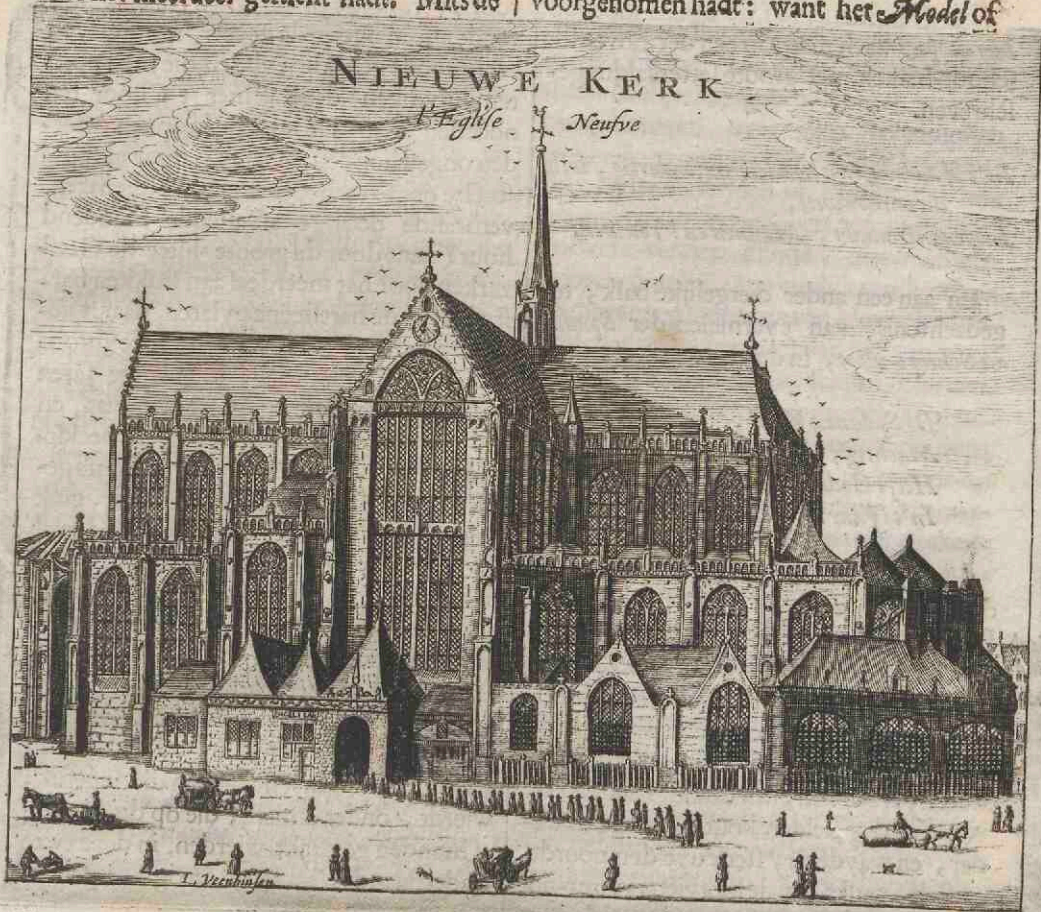
Graaf van Hollandt. Zeker naamlooze Schrijver, verhaalt, dat deze *Eggaart* by den *Graaf* in zoo grooten aanzien was, dat hy deſſelfs ſchat en hof-meeſter wierdt, en de *Graaf* niet deed' buyten zijn raadt en weten. Verſcheyde treffelijke voorrechten en vryheden verkreeg deze *Eggaart* voor die van *Amſterdam*, en zeydt men, dat noyt Burger deze Stadt grooter dienſt gedaan heeft. Na de doot van dezen *Graaf Willem* (zeydt de zelve Schrijver) bleef *Eggaart* ook geen halfjaar in 't leven, maar ſtierf van hertzeer en miſnoedigheyt op
zijn

N. Kerk. zijn Slot te Purmerent, dat hy gesticht heeft. En wierdt het doode lichaam na Amsterdam gevoert, zeer heerlijk in deze Nieuwe Sinte Katrijne Kerk begraven, dien hy voor het meerdeel gesticht hadt. Mits de

Willem Eggaarts graf.

doode van deze Eggaart, vermits de twist van de Hoekze en Kabbeljanze, heeft deze Kerk tot zoodanige volkomentheydt niet kunnen gebracht worden, als men wel voorgenomen hadt: want het Model of

N. Kerk.

schets, was na de Hooft-kerk van Amiens in Pikardyen genomen. By Kerkmeesters kamer, ten zuyden van het Choor, staat noch zijn Graf-schrift, aan een houte balk tusschen twee pylaren, met gulde letteren geschreven, dat aldus luydt:

Anno Mccccxvii den xv. dag in Julio, sterf den Eerbaren Willem Eggaart, Heer tot Purmerent, gedoyteert met twee Vicarien, mede fundateur van deze Kerk, die begraven is onder deze blaauwe zark.

Ten zuyden tegen de muur aan, zijn wapen geschildert zijnde, De Roomzen pen. haddenze de Heylige Maagt Maria en Katarine toe-gewijt. Ten tijde van de Roomze Godsdienst, wasse voorzien met vierender-^{34 Altaren.} tig schoone Altaren, en kostelijke Mis-kleederen, ook was'er een zilver vergult ^{Silver Cruys.} kruys van zesentwintig mark, dat is dertien pont zwaar, waar in, (volgens het zegen) besloten was, een stuk hout van het waarachtig kruys van Christus. En noch ^{Silver beeld.} een zilvere vergulde Ciborie, of Sacrament huyl-

N. Kerk. huysken van tweecendertig mark. En een *— Maria* beeldt van zilver, ook even zoo zwaar, met noch meer diergelijke kostelikheden.

Spreuken Ter gedachtenis van de naaktloopende *aan de bal-* *ken,* Herdoopers zach men aan een der bovenste schoor-balken, met groote letters aldus geschreven.

*In 't Jaar vijftien hondert vijfendertig, wilt dit ontbouwen,
Liepen hier naakt, Mannen en Vrouwen.*

En aan een ander diergelijke balk, ter gedachtenis, van 't vernielen der Spaan-*ze Scheeps-vloot*, in den Jare 1580.

*De Spaanze Vloot,
Machtig, en groot,
Heeft Godt te niet gebracht,
In 't Jaar tachtentig acht.*

Deze Kerk Hondert vijf-en-zeventig Jaren, zedert haar volbouwing, hadt deze Kerk gestaan, als in den Jare zestien hondert vijfen-veertig, den elfden van *afgebrand.* *Lo, 1645.* Loumaant, op de middag, ontrent twalef uren, de zelve door verzuym en onvoorzichtigheydt van eenige lootgieters, die onder het dak waren t'arbeyden, aan brandt raakte. Het was dien dag helder, kout en vriezend weder, en wayde vry sterk uyt den noordoosten, zulks dat de lootgieters vuur-pot die aan 't oosteynde, by een open dak-venster was blijven staan, dat vergeten was te sluyten, terwijl zy afgegaan waren om te eten, door de sterke windt het houtte dak eerst aan brandt stak. De vlam, mits het hout van 't gewelfzel gantsch droog was, nam zoo schielijk d'overhandt, en sloeg zo geweldig voort, dat in min dan een half uur tijds, de Kerk in de lichte brandt stont. Om den voortgank van dien te beletten, wierdt geen kleene arbeydt aangewent, maar, mits de hoogte, was alles te vergeefs. Zulks dat ten drie uren na

de middag, 't gantsche houtte verwelfzel, *N. Kerk.* dak, toorentje, klokken, orgels, schoor-balken, en 't geen'er aan vast was, binnen in de Kerk met groot gedruys nederstorte, voorts verbrande en aan kolen raakte; blijvende alleen overig de gevels, muuren, en eenige oude gebakken glazen, die men noch ten huydigen dage achter 't Choor ten noorden ziet. De kopere kroonen wierden ongeschonden gebergt; maar al 't gestoelte der Overheden en Kerke-dienaren, verbrande door 't afvallende brandend hout (want door de groote hitte de Grafzarken voor het meerdeel aan stukken barsteden, en de hartsteene pylaren, daar 't gestoelte om vast was, van elkandre sprongen.) De Predikstoel, daar lange Jaren met groote moeyte aan gearbeydt was, en die ten opzicht van allerley aartig beeldtwerk, en ver-inziende gezichten, haars gelijk in gantsch *Nederlands*, niet hadt, gink mee niet vry, maar wierdt gelijk de rest door Vuur verteert. 't Huyszitten Comptoir staande aan de zuytdeure ten alle gelukken noch onbeschadigt; de Papieren, Gelt en Menschen (tot hulp) daar in geraakt zijnde, op het Kerkh off gebergt werdende door een steene kouzijn, dat met zijn dief-yzers geweldig uyt gebroken wierdt. Het jaar en dag van dit ongeluk, wierdt, onder andere, die op dit droevig afbranden gemaakt wierden, in deze twee onderstaande Vaarzen, aartig der geheugenisse overgelevert:

*BII seLLe gVre koVW, geraakten Ik tot as:
Doen't naar het oVt gebrVik, Den eersten
Jaars Dag Was.*

Dit ongeluk was nauwlijks deze Kerk *Weder op-* overgekomen, of wierdt terstont by *gebouwt.* Burgemeesteren en Vroedtschap, beslooten de zelve weder op te toyen en te herstellen, als mede met een Tooren, die daar noyt by geweest was, te verrijken. Verbrande balken, stukken van neergevalle verwelfzels, en geborste pylasters, en voorts alles, wat van

N. Kerk. van boven neder was komen storten en over hoop lag, wierden terstont met groote menigte van arbeyts volk daar uyt gehaalt, en weg gekruyt. Voorts wierdt alles van buyten en binnen, sierlijker en uytmuntender gemaakt, als te voore geweest was. Boven rondtom het dak wierdt de graauwe steene galdery, te vooren stuk weegs begonnen, voltoyt. De zijdwelfzelen ten noorden, oosten en zuyden, te vooren van hout met steen gewelft, zulks dat'er geen houten welfzelen meer zijn, uytgenomen het groote middelste kruyswelfzel, dat tegenwoordig veel kostelijker als oyt te voore met vergult loofwerk pronkt. En wierdt met dit herstellen, zoo spoedig voortgevaren, dat daar in, hoewel noch niet volkomen voltoyt, in den Iare zestien hondert acht-en-veertig, den tienden van *Bloeymaant*, het eerste preken, met een dankzegging, zoo over de vrede met *Spanje* getroffen, als over deze nieuwe eerste vergadering, door den Leeraar *Fredrik Kleeer*, met groote toeloop van Volk van alderhande gezinthen, des morgens ten negen uren zijn aanvang nemende, zijn Text (zoo op de *Vrede* als 't afbranden der Kerk slaande) genomen hebbende uyt de 46. *Psalm* vers 9. 10. 11. 12. *Komet, aanschouwt de daden des Heeren, die verwoefingen op aarden aanrecht: die d'oorlogen doet ophouden, tot aan het eynde der aarden, den booge verbreekt, en de spieffe ontwee slaat; de wagenen met vyer verbrandt. Laat af, en wetet dat ik Godt ben. Ik zal verhoogt worden onder de Heydenen, ik zal verhoogt worden op der aarde. De Heere der Heyrscharen is met ons; de Godt Jakobs is ons een hoog verriek.* Sela. d'Eerste Predikstoel, gelijk gezegt is, munte in beeldwerk en verre inziende gezichten uyt; maar de tegenwoordige gaat, hoewelze, van de voorige schijnt te zwemen, verre in alle uytmuntende en zijn-rijke stoffen, en doorgewrocht beeldwerk, de voorige verre te boven. In de vier platte vakken, voor, en ter zijde

N. Kerk. onder aan't gestoelte zijnde, worden de vier *Euangelisten*, met hun byvoegzels, en daar nevens, de *Sterkheydt*, 't *Geloof*, *Liefde*, *Hoop*, *Gerechtigheydt* en *Voorzichtigheydt*, vertoont hebbende. De zeven werken van *Barmhertigheydt*, in verre inziende verschieten, zoo kunstig en net door kleene beeltjes uytgebeeldt, dat yeder in 't aanschouwen over dien levendighen zwier, stom, en als voor 't hooft gellagen, staat. Het *Paveljoen* of *Verhemelte* boven de stoel hangende, en van onder met loofwerk verciert zijnde, ziet men een *Tooren* dragen, zoo sierlijk van konst en ommegangen (menigte van kleyne beelden daar op zwierende) dat het een werk van den tweede *Dedalus* schijnt te wezen. Langs boven over de wijngerts loof doorwrochte leuning van de *Preekstoels-trap*, leydt een bochtig kabeltou, komende op eenige kleene Engeltjes te rusten, zoo aardig, met gedrayde strengten uytgesteken, dat 'et veel eer door een touwslager van hennep schijnt gedrayt, dan van hout by een beeldt-snijder gesneden te zijn.

Ten westen boven den ingang is een uytmuntend groot nieuw *Orgel* gestelt, wiens weerga in kosteljkheydt, in gantsch *Neerlandt* niet te vinden is; rustende op bonte *Marmere Korintize* kolommen, zeer sierlijk met *kapiteelen* en kroonwerk verciert hebbende. Ter wederzijde dezer kolommen een zware vierkante hooge *pylaster* of *impost* van wit *Marmet*, daar in allerley slag van speel en zang-tuyg, als *fluyt*, *cijther*, *viool*, en *bas*, te zien is. Vier deuren, zeer kunstig van buyten en binnen door den *zinnryken Bronkhorst* geschildert, besluyten dit *Orgel*. Op d'eerste twee, ziet men van binnen *Saul* te paart zitten, en *David*, met het hooft van de *Reuze Goliath*, *Saul* met zingende *Reyen* te gemoet komen, van *Maagden* en *Iongvrouwen*, (met vrolijk gejuyg, op pijpen, schalmeyen, en allerley zoet-klinkende snaren-spel, geluyt makende) ter poorte inley-

Eerste Predikatie na 't afbranden.

Konstige Predikstoel.

't Groot Orgel.

Konstige geschilderde deuren.

N. Kerk. inleyden. Op de twee andere van binnen, *Saul* op zijn troon zitten, en *David*, (die voor hem op de harp speelt) een schicht toedrijven, van meening, hem (die 't juyft ontduykt) te doorstooten. Van buyten, daar *Saul* tot *Koning* over het huys *Juda*, gezalft wert, daar rondtom de Ioffers en Ieugt, met zingen, danzen spelen, en vrolijk geluyt haar stemmen verheffen.

's Kleyn Orgel. Een ander Orgel, doch ongelijk kleender van pijpen, hoewel immers zoo helder van geluyt, staat ten zuyden nevens den ingang van den *Dam*.

Tooren van witte gehouwen steen. Midlerwyl men vast vlijtig met het hermaken, en weder opbouwen dezès afgebrande Kerk doende was, wierdt by *Burgermeesteren* en de gantsche Vroedtschap beslooten, ten westen de Kerk, tot desselvs cieraat, een nieuwen Tooren, van loutere witte gehouwen steen, dewijl'er noyt een geweest was, te zetten, daar toe eenige nieuwe cierlijke huizen en Portaal tegens de Kerkgevel en by-choorkens in gebout, afgebroken wierden. Men vondt in 't graven (dat in *Bloeymaant* des jaars zestien hondert zes-en-veertig begonnen wierdt) eenige oude fondamente, tot een Tooren, dat veel mcenden tot een Klokhuis aan geleyt te zijn, waar van het *Model* noch voor weynig Jaren in deze Kerk, nevens dit kleynste Orgel, tegen de muur gehangen heeft. De rooster van het heywerk dezès Toorens begon men den 13 van *Oogstmaant*, des zelven Jaars, te leggen, en met een blok van twee duyzendt pondt den zeven-en-twintigsten, de palen in te heyen.

Oude Fondament tot een Tooren. Daar den eersten van *Wijnmaant* noch een hey, wiens blok mede twee duyzent pont zwaar was, by gestelt is: wiens Hey-blok den vijfdén van *Slachtmaant* in een Metalen van veertien hondert twee en dertig ponden verandert wierdt; gelijk mede diergelijk Metale-blok de andere Hey op den zeventienden van *Loumaant* toe gevoegt is: met welke twee Heyen tot den zefsten van *Zomermaant* des zelvige jaars

1647. vier duyzent vijf hondert dry en negentig groote zware Masten ingeheyt zijn, behalven noch zeventien hondert en vijftien stop-masten, vijf en vijftig oude elze palen in de grondt bevonden: alhoewel op den 29 van *Bloeymaant* een van deze Heyen opgenomen en vervoert wiert: zulks dat dit fundament zoo aan groote als stop-masten nevens de elze palen verslonden heeft, zes duyzendt dry hondert dry en zestig zoo groote als kleyne masten.

Als de laatste paal op den zefsten van *Zomermaant* zoude ingeheyt werden, zag men meenigte van menschen en kinderen, des naar-middags ter gedachtenisse daar aan heyen, dat de Hey-baas geen kleyne winst toevoegde.

Dit volbracht zijnde is op den zes-en-twintigsten van *Heymaant*, des zelvige Jaars zijnde Woendags, des morgens ontrent negen uren, d'eerste steen van dezen Tooren door *Cornelis Bakker*, zoon van *Burgermeester Willem Bakker*, aan de zuydtzijde na 't Stadthuys geleyt, daar onder tot een vereering, twee hondert gulden aan gout leggende. Zedert, wierdt met grooter yver eenige Jaren daar aan gearbeydt, als of 't ernst scheen te wezen, om de zelve in 't kort te willen veerdig hebben. Maar men veranderde daar na van voornemen, zulks dat 'et werk nu al eenige Jaren stil heeft gestaan; op 't bouwen van den Tooren, en d'eerste Predikatie alhier gedaan, wierden deze twee Vaarskens gemaakt.

De Wijze Maagistraat, om d'Eendracht niet restooren,
Sloot in de Kerk de Vree, en wjt de Kerk den Tooren.

Ten noorden achter de Preekstoel, ziet men het Marmer-graft of Tombe, van den Manhaften Zee-heldt *Jan van Galen*, hem ter eere en gedachtenisse zijner helden daadt met veroveren van eenige Engelze Schepen,

*N. Kerk.**Menigte masten in geslagen.**Eerste steen gelegd.**Graf van Jan van Galen.*

De nieuwe Kerck, van binnen, ten westen, tegen't Orgel aan te zien. Perspective inferieure de l'Eglise neuve, du costé, de l'occident regardant vers les orgues.

N. Kerk. Schepen, in 't gezicht voor Livorne, hier opgericht, leggende geharnast boven op de Tombe, in wit marmere, helm en pluimaadje aan zijn voeten. Onder voor aande Tombe, ziet men de zeeslag, zeer kunstig uytgehouden, in welke hy, (door een kogel aan zijn been gewondt, en daar door genootzaakt, 't zelve te doen afzetten) 't leven moste laten: Doch die zee-slag eerst met grooter eere winnende, heeft den ouden Hollandtzen Roem aan het gants Italien bevestigd. Daar onder deze Vaarzen, met goude letters uytgehouden te lezen staan.

Graf-schrift.

Hier leyt in 't Graf van eer, de dappere van Galen,
Die eerst ging buyt op buyt Kastilien af-halen,
En met een Leuwen Hart, na by 't Toskaner strandt,
De Britten heeft verjaagt, veroverd en verbrandt.

Tafereel.

Effen boven de Tombe, tegen de muur, staat een rondtachtige zwarte Marmere Tafereel, en daar op met gulde letteren in 't Latijn zijn held-daden uytgedrukt warden, lydende aldus:

Generosissimo Heroi

JOANNI à GALEN,

Essens

Qui ob res, sepe fortiter & feliciter gestas
sexies uno anno Duinkerkanorum praedatoriam
Navem captam, & à Barbaris opima spolia
reportata, Ordinum Classi in mari mediterraneo
praefectus, memorabili praelio ad Livornam,
Deo Auxiliante Anglor. navibus Captis, fugatis,
Incendio & submersione delectis, Commercium
Cum dictimaris accolis restituit Idibus
Mart. Ao. CIO IO CLIII & altero pede
truncatus, nono die post Victoriam
annos natus XLVIII. obiit,
ut secula per gloriam viveret.
Illustr. & praepotent. iss. Ordinum
decreto nob. & potent. iss. Archibisla. ff.
qui est Amstelodami M. H. P.

dat is in Duyts,

Den Manhaftigen Zee-helde

JAN van GALEN,
van ESSEN.

Die om zijn manlyk en gelukkig uytgevoerde daden, als ook dat hy in een Jaar, zes Duynkerkze roof-schepen veroverde, en van de Barbaarze volken of Turken zeer groote buyt bevochte, over een Vloot schepen in de Middellandtze Zee Admiraal wiert gemaakt, heeft door een gedenkwaardige Zeeslag by Livorne, en door 't veroveren, met Gods hulp, verjagen, verbranden en te gronde booren der Engelze schepen, den koophandel met de volken van die Zee den vyftienden van Lentemaant des Jaars CIO IO CLIII

I

her

N. Kerk. herstelt, en is, na dat hem zijn eene beene was afgeschoten, den negenden dag na de Zeege, oudt XLV III Jaren, gestorven, om eenwig op de vleugelen der Fame te leven: Uyt last en bevel van de Hoogmogende Heeren Staten, heeft de Zeeraadt alhier ter Stede, deze gedenk teken doen stellen.

En andere sieraden.

't Tafereel, rondtom met vlaggen, standeren, wimpels, spietzen, zwaarden, en alderhande Scheeps Oorlogs-tuyg, tot tekenen van zege, tegen de muur in wit Marmer uytgehouden, verciert zijnde.

Effen uyt: spreuk op een graf.

Ten zuyden van 't Choor, tegen over *Kerkmeesters* kamer, ziet men op een zeer oude witte Graf-steen, twee ouderwetse Muylen, off Holsten, met dit opschrift

Effen uyt,

gehouden. Daar men van zeydt dat zeker rijk perzoon zich inbeeldende, niet langer als zoo veel Jaren, te zullen leven, en daar op lustig ging teeren, endelijk na zijn doot, alleen maar een paar muylen overliet.

Galdery voor de Weeskinderen.

Beelden onder 't groot welfzel. Toorentje en klokken.

Aan d'ander zijde van den ingank ten zuyden is een galdery, daar des Zondags de *Weeskinderen* op zitten, als ter Predicatie komen. Vier vergulde Engelen ziet men boven onder 't kruys-welfzel, aan de vier grootste zuilen staan, die 't selve dragen: als mede het spitze Toorentjen, dat op 't kruys welfzel, boven de kap al vry hoog uytsteekt, daar in drie klokken hangen, die ter Predicatie, en in 't begraven der *Roomsgesinde* dooden, geluyt worden.

Konstig glas ten Noorden.

De geschilderde gebakke glazen, overtreffen verre in zinlijkheyt en onderscheyde van werk, de voorigen. Boven alle andere uytmuntende, dat ten noorden by de *Voorburgwal*, in 't kruys staat, en daar in, *Poëtizer wijze*, vertoont wordt, hoe *Graaf Willem* deze stadt, in 't byzijn van *Burgermeesteren*, en andere *Majestraats* perzoonen (die den *Grave* voor deze opgedrage eer ootmoedelijk bedanken) met het

driekruyzig wapenschildt, beschenkt. Daar men onder aan ziet de wapenen der twaalf *Burgermeesteren*. In 't geschilderde glas in 't zuyder-kruys na den *Dam*, wort mee door meer als levens groote beelden vertoont hoe *Keyzer Maximiliaan*, die van *Amsterdam*, ter gedachtenis, en tot vergelding van de trouwe diensten, hem in 't beleg van *Woerden* en *Rotterdam* bewezen, zijn *Keyzerlyke Kroon* wech schenkt, om die te mogen voeren, boven dit drie-kruycig Schildt verhaalt. De lucht boven met de Wapenen van de vier regeerende *Burgermeesteren* en twee *Trezorieren* behangen: en onder die van *Schout* en *Schepenen* in dienst zijnde.

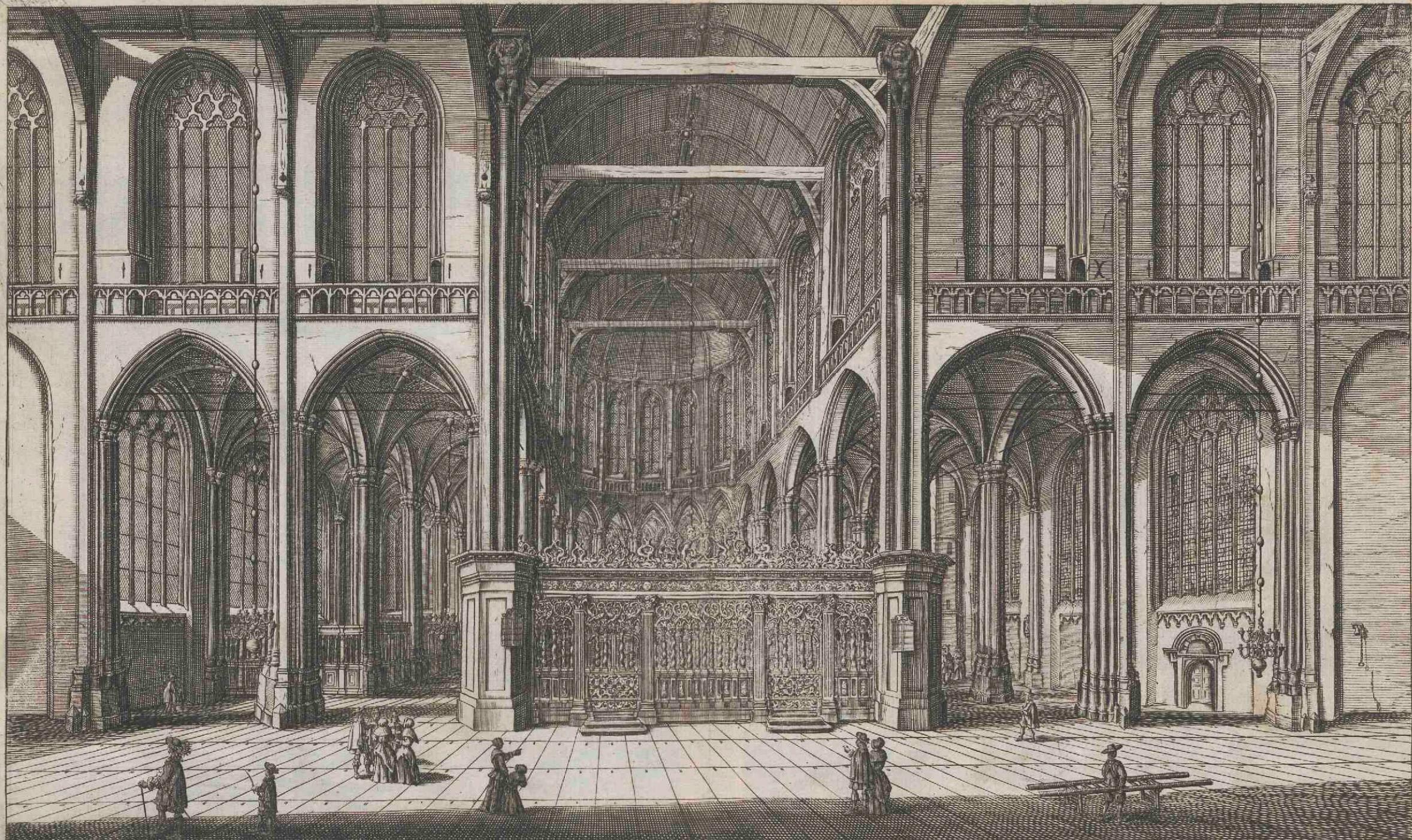
Drie nieuwe glazen.

Aan de zelve zijde, nevens 't Choor, ziet men drie nieuwe glazen, door den voor-verhaalden *Bronkhorst* getekent en geschildert; alwaar vertoont werdt de gezegende staat der *Vreede*, daar *Oorlog* geboeyt, de *Krug* verschopt, en *Mars* gebonden wordt, doch *Vreede* met een *Olijftak* in de hant op haar *Troon* zitten: *Twist*, met het hoofd vol slangen onder haar voeten hebbende: hier bloeyt welvaart, *Zee* en 't *Landt* haar rijkdommen voortbrengende, die met de hoorens van overvloed uytgedeelte, en door alderley slag van uyt-heemze *Koopmanschappen* vertoont werden; zonder door de uytgebeelde *Bocker* de geleertheyt en konsten te vergeeten: de Wapens der alsdoen levende *Zesendertig Raden* ofte *Vroedschappen*, de voorgront beslaande.

Langte en breedte van de Kerk.

Deze Kerk is lang dry hondert vijftien, breect twee hondert thien voeten, het boven werk rustende op twee en vijftigh hartsteene zuylen; vijf en zeventigh grote glazen die verlichtende: pralende met haar heerlijk koper Choor-cieraazel, bestaande uyt zes zware vierkante zuylen, gevult met zeventhien gevlamde, en veertien andere mindere pylaarkens, nevens twee groote toefluytende deuren, alles met een kopere balk gedekt, verciert met twee *Eeuwen* het stadts wapen houdende, konstig

't Choor, en 't Koper afschutzel.

De nieuwe Kerk, van binnen, ten Oosten, tegen't Choor aan te zien. Perspective inferieure de l'Eglise neuve, du costé de l'Orient regardant vers le chœur.
F. Veenhuysen Delin. et Sculpt.

N. Kerk. ftig met lof-werk omvangen, dit alles veel duyzendt ponden koper wegende, ruffet op een heerlijke Marmere voet-ftal. Dit koper-werk wordt alle Jaars twee maal gefchuert, hebbende van onder tot boven, de hoogte van dertien voeten. Noch ziet men alhier hangen zeventhien kopere Kroonen, vijf groote en twalef kleynder; de groote elk dertig, de mindere twintig en zeltien armen hebbende.

Kopere kroonen.

Bezijden ten oosten de Zuyder Kerk ingang, wezende het Kerk-meefters Comptoir, en daar benevens *Kerken-raads* kamer; die neven Diakonen des Zomers hare vergaderinge in de Oude Kerk plegen te hebben, en des Winters in de Nieuwe, mits de plaats te kleyn zijnde, geen gelegentheyf gaf vuur te ftoken. Van waar eyndelijk in den Jare 1632. verplaaft wierden, als wanneer met 't oprichten van de *Illuftrre Schole*, de Boekkamer uyt deze Kerk boven de zelvige Schole vervoert is, die geweest was tuffchen deze Kerken-raats Kamer, en 't Comptoir van Kerk-meefters, zoo dat het nu gelegentheydt gaf die zoo groot te maken, dat de Kerken-raat daar bequamelijk hunne vergaderingen konnen houden, alzo die dagelijks in getal vermeerderde, de Diakonen in een kleyn vertrek aan de Noortzijde (nu des *Weesboekhouders* zitplaats zijnde) wel eer haar beholpen hebbende; tot eyndelijk ten zelvige tijde de Diakonye vertimmeret, en heerlijk vergroot is, als uytterlijk kan gezien werden. Van binnen haar ingang door een Choorken hebbende, daar binnen de Armen door flinger-gan-

N. Kerk. gen tot haar inkomen; zijnde nu deze Kerk met het herbouwen (tot het gebruyk der hervormde Godtsdienft) zoo sierlijk dat geen anderen in Chriftenrijk behoeven te wijken. Nu tot Kerk-meefters hebbende

Jakob Elias.

Johannes Duys.

Lucas Scholten,

en

Johannes Rombouts.

Buyten de Kerk ten Noordt-westen 't Choor, wel eer zoo een konftig Dootbcenderen-huysken gehad hebbende, van hartsteen tempels wijs, ontrent den Jare 1560 gebouwt, ingeftort ontrent des Jaars 1656. en daar na wech genomen (ter welker plaatze in den Jare 1659. het Wijnroeders Comptoir gemaakt is.) Men verhaalt dat de Meefters die het bouwde, als doen van Kettery beschuldigt, voortvluchtig was, en om dit werk te voltoeyen, vry geleyt gegeven wierdt.

Van outs zijn alhier twee Kerkhooven geweest, het kleinste ten oosten, de zuyder-deur aan den *Dam*, de naam van 't *Elendig Kerkhoff* dragende, vermits zijn ongewijde aarde, daar niet als misdadigers door beuls-handen afgerecht, of die haar zelve het leven verkort hadden, ook ketters (zoo men die doe noemden) begraven wierden, doch met het bouwen van de *Toren* en *Nieuwe Stadthuys* onlangs verplaatst; hier vooren in 't beschrijven van de *Oude Kerk* verhaalt.

DE HEYLIGE STEEDE,

Nu

NIEUWE-ZYDS-KAPEL.

VAn oudts was deze *Kapel*, die aan de nieuwe zijde, tuffchen de *Calverstraat* en 't *Rokkin* staat, en drie ingangen heeft,

een ten westen in de *Calverstraat*, een ten oosten op 't *Rokkin*, en de laafte ten noorden in de *Dwarsstraat*, by de *Roomsgezinden*,

N. Zijds-
Kapel.

Heylige
Stee, waar
van die
naam,

zinden; alleen maar met de naam van
Heylige Stee bekend, doch ten huyligen da-
ge by de On-Roomzen de Nieuwe-Zijds-
Kapel, en zelden de Heylige Stee genoemd.
Deze naam heeft zy gekregen, door zeker

mirakel, dat hier ter plaats geschiedt zou
zijn, in den Iare 1345. Doch de Lezer zy
verdacht, dat voor deze daar een ander Ka-
pel bestaan heeft, maar veel kleynder, voe-
rende de zelve naam, die in den Iare 1452.

N. Zijds-
Kapel.

Eerijts
een kleen-
der Kapel
gestaan.

met by na de halve stad afbrande. Ter
oorzaak, dat van dit mirakel zoo veel te
zeggen valt, zullen wy een affchrift van
den allereersten brief alhier vertoonen, die
de gantze historie verhaalt, op welken alles
aankomt. Zoo als de zelve uyt het Latijn,
in out Duyts is overgezet, getrokken uyt
zeker boekjen, by na hondert Iaren
out, geprent tot Amsterdam, aan die oude
zijde in Sint Annestraat, by Willem Jakobs
Zoon, in Engelen-burg. Anno M.CCCCC.
LXVIII. den XV. dag Junij. Welken brief

by den Baljuw van Amstellandt en Schout,
Schepenen en Raden van Amsterdam, gege-
ven en bezegelt is.

*Dit is de Copey in duytsce, hoe't heylige
vvaerdige Sacrament hier tot Am-
sterdam gevonden vvert.*

EEn vvonderlic schoon mirakel Cri-
sti, met alre vvaerdicheyt te ont-
fangen. Is billicx niet te versvorigen,
Mirakel
zoo eertijds
zoude ge-
schiet zyn.
mer

N. Zijds-
Kapel.

mer met gantfer innicheyt des herten
 aller menschen te openbaren. Het geschie-
 de in't Graeffscap van Holland in der ste-
 de van Aemstelredam, in't Jaer ons
 Heeren doe men screef M. CCC. ende
 XLV. des dinstdaechs voor Palmdach,
 welck was den seftiensten dach in
 Marci. Dat een siec mensche begerende
 te voersien salicheyt sinre sielen, ont-
 boot den Priester, ende ontfinc dat hey-
 lige Sacrament corts na Vespertijt, ende
 hieltet in langen tijt na der sonnen on-
 derganc. Daer na began die siec-
 ke mensche op te geven ende te coren, en-
 de die Vrouwen de daar by waren ende
 zijns vvaer namen, aendenckende
 van den heyligen Sacrament, dat hi ont-
 fangen hadde, namen dat hi over-
 gaf in een reyn vat ende gootent in een
 groot vuer. Dat vuer barnde alle dye
 nacht door in die selfde stede, overmits
 crancheit des siecken mensches. Des an-
 deren daechs ontrent priemtijt stont op
 vuten bedde een van dien vrouwen
 ende doe si haar jonck kint gekleet had-
 de, en soude haer bedde spreiden gevoel-
 de si so groote coude doer alle haer leden,
 dat si haer niet mocht onthouden ende
 alle haar leden worden riende over-
 mits die groote coude. Hierom haeste si
 totten viere om haar te vvermen. En-
 de als dat vier ontdaen was, sach si o-
 penbaarlic in't midden der vlammen
 een witte hostie ende si geheel was
 sulckdanig in forma, ende claerlic als
 si, ye gesien hadde in des Priesters han-
 den in den aut aer. Als die Vrouwe dit
 sach, wort si verscriet, ende onver-
 waert stack si haer hant in die herten

des viers, ende nam die hostie vuten
 middel des viers, te mael geen sericheyt
 voelende van die brant des viers. Mer
 die hostie die si vuten viere genomen
 hadde dien si gevoelde cout te vvesen
 heeft si geleyt vat die een hant in die
 ander, staphans sach si dat dye witte
 claer veruue al heel seer wonderlic
 veruandelt vvert in een ander ver-
 uue gelijk die brant des viers. Des so
 vvert die Vrouwe zeer vervaert ende
 riep tot haar een ander Vrouwe die
 met haar vvoonden in't selfde huis en-
 de seyde haer. Siet ic heb hier in mijn
 hant dat heylige Lichaam ons Heeren
 Jesu Christi, dat ic met mijn hant ge-
 nomen hebbe, nyt dit vier, ende si gaf
 die ander Vrouwe in haar hant. Die
 Vrouwe leyde 't heylige Lichaam in
 een reyn doec, ende beslotet in haer scri-
 ne. Een korten tijt daar na quam dies
 Vrouwen mante huys ende die Vrou-
 we vertelde hem alle die dingen die
 daer geschiet vwaren. Die man vraeg-
 de van haer, vvaer si theylige Lichaem
 geleyt hadde: Si antvvoorde in't scri-
 ne. Als hi dat hoorde begeerde hi 't hey-
 lige Lichaam te sien. Ende toe hi 't sach,
 nam hi 't in zijn hant ende roerdet met
 zijn vvinger. Doe hi 't geroert hadde
 dochte hem gevoelic dat 't heylige Li-
 chaem tot zijn roeringe in zijn hant op-
 vvaarts ende neder vvaerts beroert
 vvert, gelijkerwijs 't herte van een
 snoec al si opgedaan is. Als dit mira-
 kel dye Man sach, vvert hi sonderlinge
 seer vervaert, hi gaf zijnen Wive vve-
 der 't heylige Lichaem ons Heeren. Daer
 ontboden si den Priester ende seyde hem

N. Zijds-
Kapel.

N. Zijds-
Kapel.

vat daer geschiet was, ende toenden hem 't heylige Sacrament in de kiste. Ende als hi dat sacht versuchte hi hem seer swaerlic ende leyde 't heilige Sacrament in die bosse. Mer doe de Priester woude wassoen den doec daer 't heylige Sacrament in gelegen hadde, ende wveder quam tot die kiste want hi die bosse gevallen ende 't heilige Sacrament was vvech. Daer sochten die Priester ende de Vrouwve 't heilige Sacrament in de kiste, mer si en vondens niet, noch op die tijt en mochten sjs niet vinden. Mer des anderen daechs loet die Vrouwve de kiste op, ende want daer openbaerlic in liggen 't heilige Sacrament in een schoen doec op een kussen. Daer ontboot si den Priester sonder marren, ende hi is gekomen ende heeftet heylige Sacrament met grooter devotie ende vvaerdigheyt vveder gebrocht in die Kerk. Twee dagen hier na, die Man dies Vrouwves, want hi haer verboden hadde dat si die miraculen die daer geschiedt vwaren, nyemandt en soude seggen, mer dat sise heymelic onder haer soude houden, daer hi sat by den viere, ende hadde zijn kint in zijn schoot, zoo berespede hi zijn Wijf. Ende veruveet haer dat, overmits haer die lieden kallen van dat wvonder dat daer geschiedt was. Als hi dit dede te hant, viel dat kint jammerlic wyt zijn schoot, vvervaerlyck gequelt metten vallende evel, ende het haddet daar na noch twee wvarf, ter tijt dat die Man ende zijn Wijf ende veel van haer vrienden met berouwe devotelic versochten 't heylige Sacrament vol-

len ende barvoet, met haar offerhanden in die kerke. Ende want alle deze voorzeyde puncten van den heyligen Sacrament vvaerachtich zijn, ende vvi bekennen dat si in der vvaerheyt so geschiedt zijn, als voorscreven is, soo hebben vvi Florijs van Boechorst, Ridder, Balieus des mogenden Princes des Heren Graefs van Hollandt in den lande van Aemstel ende in Waterlant, Scout, Scepen ende Rade der stede van Aemstelredam, om deze miraculen allen kersten menschen te condigen, onse segelen hier an gehangen. In 't Jaer ons Heren M. CCC. XLV. des donredaechs in der octavam van Paesschen.

Op dezen bezegelden brief steunt dit gantze mirakel, korts daar na gaat het zelve boekjen aldus voort.

Item deze heilige hostie had een swarte vleck, ende behielse lange tijt van die tastinge des mans vinger diert in zijn hant nam doet eerst gevonden was, als die vindinge des heiligen Sacraments daer af in hout, mer ten laetsten verginse.

Die oude heer Pieter die lange tijt na dat dit mirakel hier geschiedt was, hier plach te dienen, ende na te * Reguliers sterf hier buyten, pleget te seggen, dat hi selve meer heilich asch hier af gegeven had dan van sulcken vuer immermeer natuerlyk komen mochte, want men van dese heilige asche plege te geven om Godts wil tot groote heilichdoem, om den luyden mede te helpen, nochtans bleef hier altoos oversoete rukende asch genoeg.

Een weynig vorder, vervolgt het voornoemde boekjen de historie, met deze woorden,

Na dat het heilige ende waerdige Sacrament aldaar by eenen * Priester in dyo† Pa-rochy

* Den geleerden Heer Marius, die de Roomsgezinden alhier in zijn leven, plachten te noemen, den Hollandtzen Bischop,

N. Zijds-
Kapel.Nader re-
denen en
verhaal* Ver-
staat 't Re-
guliers
Klooster,
ter plaatse
daar nu
* Reguliers
Hof is, buy-
ten die
poort.

N. Zijds-
Kapel.

rochy Kerk is behoorlicken gestelt, ende veel miraculen wonderlicken vertoont heeft, in die gene de aldaer met innicheit des herten biddende hem helpen gekert, hebben vuerige herten ende devote personen, in 't huys daer 't ierste mirakel in geschiet is, doen ofbreken, ende een schoon Kapel daer doen timmeren, ende in de plaets daer die haert en 't vuer daer 't heilige Sacrament in gevonden is, miraculoselick verhouden, een schoon Tabernakel ofte heilich Sacraments huys doen maken, ende heerlicken verciert ende met loffangen, ende andere goddelijcke officien ende diensten, behoorlicken doen eeren. In welke Kapel het voerseyde heilige waerdige Sacrament, om trent hondert Jaren, veel miraculen vertoonende, in alle eerwaerdicheyt gebonden is.

Ende als die Faam van die wonderlicke en excellente miraculen ter kennisse van alle menschen is gekomen, soo hebben die eerwaerdige ons alderheylighste Vader, die Paus van Roomen, Cardinalen, Bisschoppen van Utrecht veel offelaten ende gratiën gegeven, die ofte persoonlick hem met devotie in die loffange, offitien ende diensten der voorzeyde Capelle der Heyliger Stede hem voegen ofte aemlossen ofte behulp tot onderhout van die doen so bi sekere brieven, instrumenten ende bezegeltheeden klaerlicken ende breeder blijckt.

Op een tydt was 't water bet dan een voet hooch boven die straet, ende deze Stede en wert nye nat.

Dit is zoo veel het eerste mirakel aan-

alzo hy eenig gezach over hunne geestelijke perzoonen hier in Hollandt hadde, heeft een Tractaatj geschreven, getijelt, Amsterdams eer en opkomen, door de denk-waardige miraculen aldaer geschiet, in 't zelve woegt hy hier by, dat den Priester tot twee malen toe, deze heylige hostie, in een dooze al heymelick in de Kerk brocht, en dat de zelve, tot drie reizen toe, van de vrouw in haar kist 'elkens weder gevonden wierdt, daar over heeft hy 't ten lesten, aan alle de priesteren, zoo geestelijke als wereltelijke te verstaan gegeven, de welke, oordeelende, dat Godt dit mirakel gekondigt en openbaar wilde gemaakt hebben, met kruysen en vanden, in haar Religie op deze Heylge Stede, daar dat heylige Sacrament gevonden was in processie zijn gekomen, en 't zelve daar van aan nemende, in groter eer en waardigheyt, met loven en zangen, in de Parochy Kerk hebben gebracht.

† Dat is de Oude Kerk.

gaat, dat de voornoemde Heer Marin N. Zijds-
zeyt, in den Jare 1346. (dat is een Jaar, Kapel.
na dat dit mirakel geschiet is) den Bisschop van Utrecht genaamt Joan, toegestaan heeft, dat alle wonderdaden ter Heyliger Stede geschiet, en die hier namaals mochten geschieden, eenigzins Godt tot den Auteur hebbende, voor een ygelijk orentlijk afgekondigt zouden hebben.

Wat nu de geloof-waerdigheyt van dit eerste mirakel aangaat, moct t'eenemaal gegrondt zijn, op 't zeggen van deze twee vrouwen en den Priester, want of schoon den Bailliw van Amstellandt, Schout, Schepenen en Raden van Amsterdam dezen boven schreven bezegelden brief hebben gegeven, zoo verklaren zy niet, 't zelve gezien te hebben, gelijk ook den inhoud daar van niet mede brengt. En of schoon de Heeren al aan 't zeggen van deze Priester en vrouwen mochten getwijfelt hebben, zoo en liet die Roomsgezinden tijdt, doenmaals niet toe, dat zy de Geestelijckheydt dit hadden dorven weygeren. Wil men nu geen geloofgeven aan des Priesters en vrouwen getuygenis, zoo valt deze geheele zaak aan duygen, en alle bezegelde brieven, zoo van Geestelijke als Wereltelijke Heeren, zijn al te zaam krachteloos.

Wy komen dan tot het tweede mirakel van deze Heylige Stede, getrokken uyt het voorzeyde oude boekjen,

Item in 't Jaar ons Heeren M. CCCC. en Tweede
de LII. op Sinte Orbaens dach, verbrande bi mirakel.
nae deze halve stede van Aemstelredam. ende dese Capelle verbrande mede, metten Tabernakel ende die monstrancij bleef ongequeest motten Sacrament, ende die siden doet de daer om was bleef ooc ongequeest in 't mits van den brant, dat welck meer der mirakel was, dan doet Sacrament gevonden worde in den vierigen vlamme. Dit hoorende alle die gemeent, zijn neerstelic gekomen sien die wonderlickheden Gods, ende willende naeder alle dinck doersien, hebben ooc haer voeten ofte scoenen eenichsins gebrant, overmits die herten die noch

N. Zijde-
Kapel.

in 't aertrijck ende die sienen daar omrent was, ende siende hebben haer met Moysse verwondert, overmits het verbranden des haech die nochtans ongescent bleef, ende met Gedeon drooch merckende, het vel gespreyt rontom in 't middel van den velde met douwe begooten, waarom si God in zijn wonderlike mogentheden hebben glorioselic geprezen, ende haer schoenen verworpen, nae Moyses ende Josuees exempel, zijn met bloote voeten devotelic komen bidden, aansende die heylicheyt des plaets soo mogentlick bewesen.

Ende alhoewel dat devote menschen beducht wesende, hadden in tijts gearrebeyt bi slotemaeckers, ende ander smeden, het Tabernakel op te breecken, om 't heylige waerdige Sacrament wt die brandt te nemen, ende by eenen Priester ergens behoorlicken te doen sielen, hebben nochtans niet bedreven overmits dat allerley seren instrumenten die si daer toe besichden, tegen haer weder an stucken sprongen, als rieden ofte kennipstocken breeckende, gelijk of God gebenedijt ende almachtich, mensselicke vernuft ofte toeficht, niet en wilde toelaten. Maer miraculoselic zijn moegentheyt toonen, om alle goede Christenen te verwecken tot vastier geloof, ende meerder devotie tot dat Heylige waerdige Sacrament, ende alle anderen dingen des heyligen kerckes, so daer in alleen waerachtige miraculen geschien ende salicheyt wort vercregen.

Overdenckende, ende siende devote harten, hoe gemeen burgers huysen, die doer den brant vernielt waren, rijckelyken worden gerapareert, ende des heren huys bleef desolaet ende verlaten. Aldus moet grijpende, hebben een heerlicker Capel opgerecht, met scoonder Tabernaekel ende meerder cieraet. Ende ooc die fundatijen ende diensten tot Gods lof waerdelicken verbetert ende vermeerct, het welken ooc die almogende Heer danckelicke nemende, heeft mede ter selfder Heyliger Stede, zijn behulpelicke miraculen glorioselic vermenichfollicht, aansende die rechthertige devotie, ende erbewijfsinge der gemeenten.

Deze eerste Kapelle ter Heyliger Stede,

is dan mede afgebrandt, in den Jare 1452. op Sint Urbaans dagh, als deze halve stadt, by na verbrande.

Dat in den Jare veertien hondert twee-en-vijftig, den vierentwintigsten van Bloeymaant, by na, deze halve stadt aan kolen raakte, kan niet geloochent worden, als blijkt, uyt zekre gunstbrief, inde Franze tale beschreven, en alhier ter Zekretary noch berustende, waar by Filips, Hartog van Borgonje, die van Amsterdam, tot weder-opbouwning van stadt, poort, toorens, en andere gebouwen, d'inkomsten van Wardenbroek, voor den tijdt van twalef Jaren, verleende; doch van deze wonderdaat, die in de Kapel toen zoude geschiet zijn, noch van de Kapel zelfs, wort daar in 't minste niet gerept.

In wat Jaar nu de tweede Kapelle ter Heyliger Stede, die tegenwoordig noch staet, zou mogen gebout zijn, is onzeker. Het voornoemde oude boekjen verhaalt vorder tien mirakelen, die door deze Heylige Hostie alhier aan verscheyde menschen zouden gebeurt zijn, waar van twee der zelve, door opene brieven, by Notaris en getuygen geschreven en onderteykent waren, die alle van den voorzeyden Heer Marius in zijn Tractaat van Amsterdams eer en opkomen, aangewezen worden, daar by hy noch voegt een ander, gebeurt aan den Eert-Hartog van Oostenryck, Maximiliaan, daar na Rooms Keyzer en Graaf van Hollandt. Want dees in den Jare veertien hondert twee-en-tachtig, aan een zwaare koorze in den Hage vast rakende, deed daer op beloften, van de Heylige Stede te zullen gaan bezoeken. Waar op hy ook terstondt zou gezont geworden zijn; en, volgens zijn belofte, zelfs in perzoon deze Heylige Stede bezocht hebben. Aldaar offerende, na 't zeggen van zeker naamlooze Schrijver, daar J. Pontanus van gewag maakt, een gulden Kelk, met kostelike Mis-kleederen, en een uyt der maten groote wasse Kaarze. Alzoo ziet men noch tegenwoordig den zelve Keyzer Maximiliaan

N. Zijde-
Kapel.

Eerste Ka-
pel, afge-
brandt.

Bouwtijd
van de te-
genwoordige,
onzeker.

LIAM

N. Zijds-
Kapel.

lianus in een van de glazen, aan de zuytzijde van deze Kapel, uytgebeeld.

Alzoo d'Heer Marius het eerste, van de bovenschreven tien mirakelen, niet en verhaalt, gelijk het in het oude boekjen gedrukt is, maar yets daar in overflaat, zoo laten wy 't zelve hier volgen, in zijn out duyts, te meer om dat het 't eerste mirakel schijnt te zijn, dat aldaar gebeurt is.

Noch een
mirakel:

Een blind man komende voor die Heylige Stede, hoorde een groot geluyt binnen die Heylige Stede, ende vraechde, wat daar te doen waer, ende als men hem geseft had, dat die Gilde-Zufteren van den heyligen Sacrament, binnen die Heylige Stede te samen haer gilde-maeltijt aten, ende hi om Gods wille biddende, dat si hem voor des heyligen Sacraments Tabernaecke brengen wilde, 't welck si deden, ende hi heeft Godt ynnichlic gebeden, om siende te werden, terstont eer hi cnyelende opstont, wert hi klaerlic siende, ende danckte Gode, daer die voergezeyde Gilde-zufteren, dit tegenwoordich mirakel siende, seer af verwondert waren.

Aanmer-
king daar
op.

Dit docht ons aanmerkens waardig, dat deze Gilde-Zufteren van den heyligen Sacrament, op hare gilde-maeltijt binnen deze Heylige Stede zoo vrolijk waren, dat den blindeman, daar buyten dat zelve konde hooren.

Noch doet hy volgen twee brieven, van de Bisschoppen van Vyrrecht, d'eerste van Frederik, Mark grave van Baden en Bisschop, &c. gegeven in den Jare 1504. den derden October. De tweede van Georgius d'Egmont mede Bisschop, in 't Jaar 1555. op den lesten Augusti gegeven. Deze twee brieven bevestigen deze mirakelen niet alleen, maar staan ook toe de feestdagen, getijden, ommegangen, bedevaarden hier byzonderlijk toegesfelt. Vorder komt hy tot de oude Hollandse Chronijk-schrijvers, doch wijft geen andere aan; dan alleen de groote Chronijk, maar het Goutze Chronijkjen, dat eerst al gedrukt is,

in 't Jaar 1478. zeyt, dat dit mirakel geschiet is, in 't Jaar 1347. en Veldenaars Chronijk, die ook alzoo out is, zeyt, in 't Jaar 1342. en onze voornoemde brief, die noemt het Jaar 1345. ziet hier merkelyk verschil in de Jaren.

N. Zijds-
Kapel.

Tyd van
mirakel,
onzeker.

d'Heer J. Pontanus, in zijn Latynze beschrijving van Amsterdam, haalt dit mirakel dapper over den hekel, maar de Roomsgezinden, inzonderheyt in de voorige tijden, hebben hier geen twijffel aangestagen, zoo dat deze wonderdaden door al d'omleggende landen zeer wijtluchtig met groote verwondering, al om verspreyt wierden; en door dien de voorige Eeuwen zelfs by de Roomsgezinden hier te lande, vry wat lichter en bygeloviger waren, dan die nu zijn, zoo wierdt alles voor loutere waarheydt aangenomen. Hier over wierden veel bedevaarden van alle gewesten alhier ter Heyliger Stede gedaan, en dikwils groote en rijke beloften en gaven geoffert, waar door deze Kapel (wy zeggen niet de Papen) grootelyks verheerlijkt, en met renten en inkomen verrijkt en vermeerdt is geworden. Noch dagelijks worden rontom deze Kapel, inzonderheyt by nacht en t'ontijden veele devote pelgrimafien en bedevaarden, wullen en barrevoets, gedaan, en dat voornamentlyk eens in 't Jaar, des nachts, en vroeg in den morgenstondt voor Heylige Sacraments dagh, elfdagen na Pinxteren.

Bedevaar-
den her-
waarts.

Jaarlykse.

Ook vint men noch zekere willekeure, daar by de Majestraat deze Heylige Stede, om de stadt des te beter te doen bloeyen; mede begiftigt hadt, die aldus luydt: *Eenig Man, of Vrouws perzoonc, die binnen der stede komt, zyn pelgrimage ter Heyliger Stede doen, die en mach men niet bekommeven, noch beletten binnen der vryheden, nocht daar buyten van onze poorters. Maar waar 't dat hy om andere zaken quame, dat zonde staan tot 's Gerechts-kenninge, ende daar zullen zy toe doen, als den Gerechte zal goet dinken.* De feest of vyerdag van dit Heylige

Willekeur
tot diens
bevorde-
ring.

N. Zijds-
Kapel.

Vierdag
van 't Mi-
rakel.

Sacrament van mirakelen, wierdt Jaarlijks gehouden met een zeer schoone processie of ommegang, des Donderdaags voor half Maart, waar uyt de Jaarmarkt, die noch alle Jaren alhier ter stede, ontrent die tijdt gehouden wordt, zijn oorspronk heeft. Zeker Schrijver, *Walig Ziverfsz.* verhaalt in de voorreden van zijn boek, getitelt *Roomse Ministerien*, ontdekt in een tractaatje, dat hy over lange Jaren zeker oude Vrouw, die hem niet vreemt, en met de *Pastoor van d'Oude Kerk* zeer groot en gemeen was, gevraagd hadt, hoe 't met 't Sacrament of Auweltje van de *Heylige Stede* al gelegen was, en of het zelve dat in 't vuur gevonden was, en zoo groote mirakelen uytgewerkt hadt, noch alhier ter stede in wezen was? Waar op de vrouw hem tot antwoordt gegeven hadt, van neen, maar dat 't door de lankheyt van tijt bedorven zijnde, begon weg te krimpen, zulks de *Bisschop van Oytrecht* alhier quam, het zelvige nuttigde, en een ander Auweltje in plaats van 't voorgaande, dat zoo veel mirakelen uytgewerkt hadt, inwijde.

't Mirakel
Auweltje
genuttigt.

Weg na
den Over-
toom ge-
maakt.

Dit mirakel heeft ook zoo veel uytgewerkt, dat de *Weg* die van de stad naar den *Overtoom* loopt, daar na, en ook noch ten huydigen dage, de *Heylige Weg* (gelijk mede de stadts poort, die tegenwoordig op d'aankomst van deze *Weg* noch staat, maar nu eerst daags zal afgebroken worden) de *Heylige-Wegs-Poort* genoemd wiert; ook wierdt deze *Weg*, ten aanzien van deze *Kerk* en tot gerief van die van *Amsterveen*, *Slooten* en andere *Dorpen*, die hier mee ter *Bedevaart* quamen, gemaakt: want die van *Amsterveen* konden eertijds niet, dan langs het lange loop-velt, na deze stad komen. En dat deze *Amsterveenze Weg* daar na is gegraven, blijkt genoeg uyt deze onderstaande Brief, die alhier in 't *Gasthuys* noch beruft.

Amster-
veenze weg
gegraven.

W Y Jan Dier, Vrank Dirken, Tijman
Abbe Pietersz. Heynrick Molenaar,

Willem Noort, Pieter Hollardt, en Alsteen Jakobzen, Schepenen in Amstelredamme, oirkonden en kennen dat voor ons quamen de *Provixoors*, en bewarens van der *Heylige Stede* binnen Amstelredammen, en gelieden dat zy vercoft hebben by goetduncken, des gemeenen *Gerechts* van der stede voorsz. den *Gasthuys* binnen Amstelredamme, den *Heyligen Weg* opgaande, eggen en eynden lant, en slot alzoo asse hy daar nu gegraven en leggende is, alzoo asse die *Heylige Stee* daar leggende heeft, nyt den lande dat die stede leggende heeft, in dat naaste weer, op die *Zuydzyde* van de *Heylige Weg* voorsz. opgaande van den *Amstel* tot *Slooten* recht toe, en zy gaven den *Gasthuys* voorsz. van den *Heyligen VVeg* en *Landen* voorsz. eenen *Vryen eygendom*; en gelieden wel en al betaalt, den *lesten penning* met den *eersten*. En hier voor zoo gelooven de *Overmans* van den *Gasthuysen*, van des *Gasthuys wogen* voorsz. weder te bewaren den *Heyligen VVeg* te maken oft te doen maken, ten *eeuwigen dagen* in alle manieren, als men te maken plecht, dat men *vryelijk* op en neder wandelen mach, by goetduncken van den *Gerechte* van *Amsterdam*. In oirkonde, dezen brieve bezegelt met onze *Zegele*. Gegeven des *VVoensdag* na de *Heylige Kersdag*, in 't Jaar ons Heeren 1371.

Wat nu de waarheydt of onwaarheydt van alle deze mirakelen aangaat, zulks zijn wy niet gezint, verder te onderzoeken, zeggen alleenlijk, dat van het tweede, alzulke brieven van *Schout* en *Schepenen* bezegelt, niet getoont worden, als van het eerste, doch die zouden lichtelijk, alzoo wel, te bekomen zijn geweest, als d'eerste. Wy zullen dan yeder laten gelooven, naar hy gezint is, wensfende, met 't oude spreekwoort, dat hem na zyn geloof mach wedervaren. En nademaal deze *Heylige Stede* nu al, by na hondert Jaren heeft opgehouden, eenige openbare mirakelen te doen, zoo is 't ook tijdt, dat wy van de zelve zwijgen, maar hier 't *Amsterdam* zijn alle gelooven vry.

N. Zijds-
Kapel.

Quijs-
schelding
daar van

Beslyt op
dit ver-
haal.

Voor

O. Zijds-
Kapel.

6 Altaren eertijds.

Gierlijk Orgel.

Konstig portaal.

Voor den hervormden Godts-dienst, waren in deze *Kapel* zes Altaren, met veel schoone en kostelijke versierzelen: zy is redelijk groot, net, en zeer luchtig gebouwt, is lank hondert vijfentachtig, breedt hondert dertig voeten, heeft dertig groote lichten, twintig nette ronde steene zuylen, tien kopere kroonen, op de Predik-stoel een schoone doorluchtige kopere plaat, zoo ook by de Voorzanger, daar het Boek op leyt. Aan 't Doop-huys zijn drie kopere sierlijke boogs gewijs overbuigzels; hier is ook een kostelijk Orgel, vernieuwt omtrent in 't Jaar 1636. Dit Orgel heeft heerlijke geluyden, de deuren uytinement kunstig geschildert, op de eene, daar *David* van de zingende Maagde-Reyen met Snaren-spiel en Tamboeren wort ingehaalt, komende met het hoofd der *Reus* voor *Sauls* zegewagen. Aan de ander zijde ziet men *David* voor *Saul* op zijn harp speelen, daar de verwoede *Koning* de spiets *David* na 't lijf werpt, die 't ontwijkt. Hier is een kunstig portaal met gellingerde kolommen, onder zes groote, en boven zes kley-

ne; boven 't portaal staan noch negen of tien kleyne kolommetjes in 't ronde, met een Kapelleken daar boven op, dat de opperste top maakt. Binnen, tegen 't westeynde van deze *Kapel* is een galderye gemaakt voor de *Wees-kinderen*: Des Woensdags voor de middag, en Sondags na de middag, wordt hier in de *Hoogduytze*, en op andere tijden, in de *Nederduytze* sprake gepredikt.

O. Zijds-
Kapel.

Galdery voor de Weeskinderen.

Zoo oude luyden verhalen zoude deze *Kapel* in 't beginzel van de veranderinge eenige tijt ledig gestaan hebben; ook in bedenken geweest zijnde die af te breken, om de plaats tot een Markt bequaam te maken; doch namaals tot Zout-kassen verhuurt, gelijk over eenige Jaren noch gebleken is aan 't ziltig uytflaan van de Pylaren.

Daar nu Kerk-meefters wezende.

Everhard Schot.

Abraham Alewijn,

en

Egbert de Vry.

SINT OLOFS-
Nu,
OUDE ZYDS-

KAPEL.

Deze *Kapel* staat aan 't noort-eynde van de *Warmestraat*, daar de *Zeedijk* begint, by de *Kanapersteiger* en *Nieuwebrug*, is van outs by de *Roomsgezinden* genaamt, *Sint Olofs Kapel*, door dien zy in haar beginzel ingewijdt en bevolen is aan *Sint Olof*, of *Odolfus*, *Patroon* van *Noorwegen*, die, zoo men zeyt, voor vijf hondert Jaren, in dat landt, te *Dronthen*, *Koning* is geweest, aldaar begraven leydt, en van die inwoonders *Sint Oele* genaamt wort: alzo gedenkt ons, noch gezien te hebben, dat *Sint Olof* in deze *Kapel*, tegen aan 't houte verwelzel geschildert was, wel gewapent, met

Waar van zoo genaamt.

een kroon op 't hoofd, en een groot slagzwaart of hellebaart in zijn handen, onder zijn voeten een ander *Koning* leggende, als van hem verwonnen, die om genade schein te bidden. Deze *Kapel* hout men, niet zonder reden, de outste *Kerk* van *Amsterdam* te zijn, daar van wy hier vooren als ook van de oude *Poort*, die daar nevens stont, en 't oudt *Stadthuys* daar by, breeder gezeyt hebben. In wat tijdt zy gesticht is, kan men niet weten. d'Onge-naamde *Schrijver* van *J. Pontanus* in 't Jaar 1500. zeyt, dat neffens deze *Kapel* noch een ander stont, gemaakt na de *Kapelle*

Voor d'Outste Kerk gehouden.

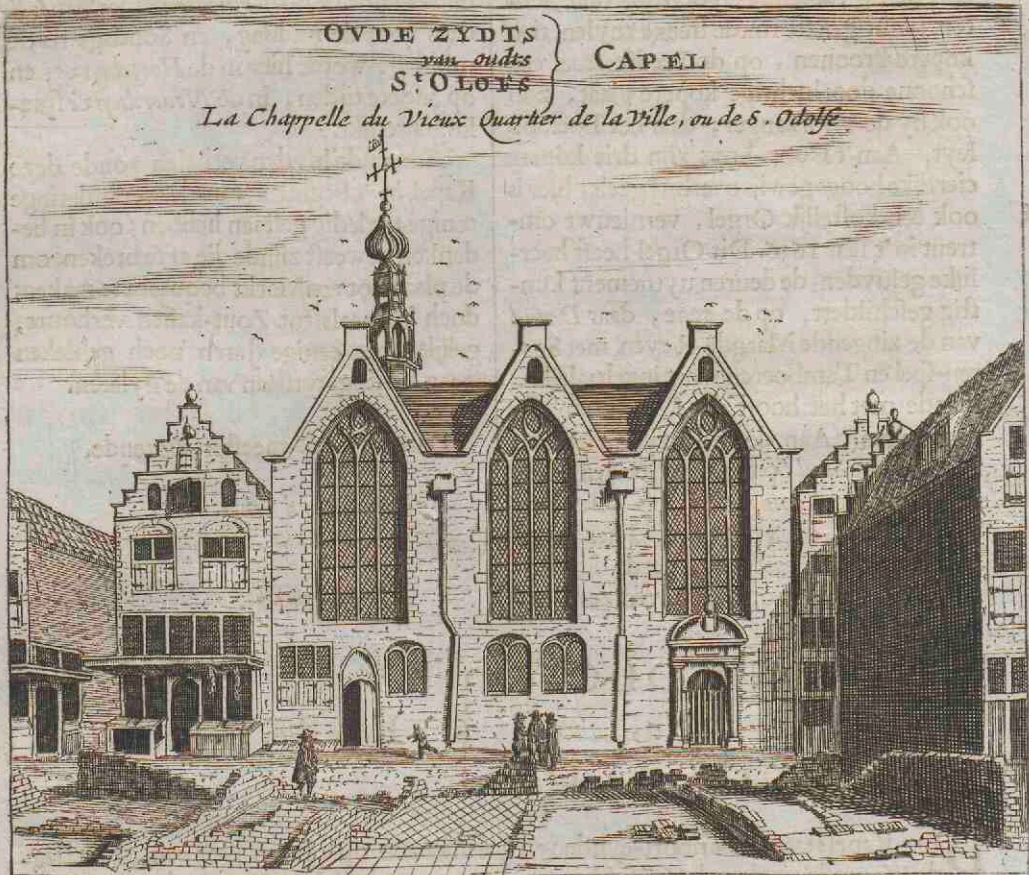

S. Olofs
Kapel.

van Jeruzalem met onzes Lieven Heeren Graf. Doch van deze, vint men geen gedenk-teykens overig. Dat dit een bezondere Kapel geweest is, is niet zoo, want mijn gedenket die in 't oosten aan deze Ka-

pel met een ingang vast gestaan te hebben, en met een Galdery (om meerder toehoorders te bergen) bedekt was, daar al het Kerk-gereetschap in bewaart wiert: doch met de laatste vergrootinge afgebroken en

S. Olofs
Kapel.

vernietigt. Tegenwoordig wordt zy van d'Onroomze (die van zulk slag van Santen niet veel en houden) genaamt, d'Oude Zijds Kapel, ook wel, de Kleyne Kapel, ter oorzaak dat zy aan d'oude zijde, gelijk d'ander, (hier boven beschreven) aan de nieuwe zijde gelegen, en ook veel kleynder geweest is. Zy heeft een sierlijk Toorentje met een trans, Uurklok en wijzers: is in 't Jaar 1646. een deel vergroot en ruymmer gemaakt. Ook voorzien met een schoone galdery, zeer lichtig, en om zijn

beknoptheydt, heel bequaam tot het gehoor; in 't midden staan drie pylaren, en heeft zeven ter zijden aan de muuren, vijf groote dubbelde lichten, onder de galdery noch drie kleynder, hier hangen vijf groote kopere Kroonen; is lank hondert vijf-en-twintig voeten, breed negentig, in de leste vergrooting is 't verwulfsel heerlijk geschildert, tweemaal wordt hier des Zondags gepredikt, en na de achtermiddags Predicatie wordt de Jonkheydt Gecatechizeert en Onderwezen in de foudamen-

Breusje.

Z. Kerk. damenten der Gereformeerde Godsdienst,
in maniere van Vragen en Antwoorden,
waarlijk een prijzelijke zaak om de kinde-
ren wetende in Geloofspunten te maken.
Deze Kapel heeft vier ingangen, twee op
de *Zeedijk*, en twee in de *Kapel steeg*, waar
van twee, sierlijk van grauwe steen ge-
maakt zijn, boven die op de *Zeedijk*, ziet
men een menschen geraamte, doots-hoofden
en beenderen, daar eenige koren aren uyt-
wassen, waar onder deze woorden gehou-
wen zijn.

SPES ALTERA VITAE.

Dat is:

De andere hoop des levens.

*Oude Zan-
ger: hoeda-
ing.*

Deze Kapel moet in oude tijden Zan-
gers gehad hebben, dat goede slikke-broed-
ers waren. Nademaal deze volge de
kluppel-vaarskens daar van noch zijn over-
gebleven.

Z. Kerk.

*De Zangers van Sint Olofs Kapel,
Mogen haar natjen en haar droogjen wel.*

Tot Kerk-meesters daar nu zijnde.

*Josephus Duys,
Markus Broen,
Johannes Bas,
en
Aart Kool.*

De stad dagelijks meer in macht en
volk toenemende, zijn door de Achtbare
Regeerders dezer stede in de leste vergroo-
tinge noch drie Kerken gesticht, eene aan
de oude, en twee aan de nieuwe zijde; d'ee-
ne aan de oude zijde staat by de nieuwe
Hoog en Breesstraat, om datze in 't zuyder
deel der Stadt staat, genaamt de

ZUYDER-KERK.

STaat ter plaatse daar wel eer Speeltuy-
nen geweest zijn, die in den Jare 1600.
beslooten wierden af te breken, en tot
een Kerk-bouwinge op te ruymen, dat
door de volgende pestilentielle ziekte, en
andere voorvallen zint verhindert geweest
is; zulks dat in den Jare zestien hondert
en drie, eerst het slot-hout geleydt, het
paal-werk, of fondament geheyt, en in
't zelfste Jaar, op den twee-en-twintigsten
van Oogstmaant den eersten steen gelegd
wierdt, door *Iohan Bikker*, zoon van den
Heer *Burgermeester Bikker*; als ook ten
deele blijken kan uyt dit opschrift, dat aan
de muur van de Tooren, met gulde lette-
ren te lezen is, en aldus luydt:

*Eindament
geleydt:*

*Den eer-
sten Steen.*

*Tot oeffeninge van de Christelyke Gods-
dienst, is deze Zuyder Kerk in 't Jaar
1603. den twee-en-twintigsten Augusti*

*den eersten steen geleyt (t'werk ruym vier
Jaren stil gestaan) in 't Jaar 1611. vol-
maakt, en op den Pinxtdag de eerste Pre-
dicatie daar in gedaan.*

*Eerste Pre-
dicatis.*

Dit werk, vermidts het al redelijk groot
is, was volle elf Jaren onderhanden, eer
het voltoyt wierdt, en is in 't geheel met
zijn Tooren en begriip van 't *Kerkhof*, in
den Jare zestien hondert veertien, tot vol-
komentheyt gebracht.

Deze Kerk is met een sierlijke en hooge
doorluchtige Tooren, (daar in lieffelijk,
welklinkent en aangenaam klok-gespel
hangt, dat zeer helder en zuiver is, doch
wat lichter en hooger van toon als
dat van d'Oude Kerks Tooren) verzien:
die in de zuytwest-hoek, ten eynde van
de wester-zijdel-gang, te staan komt. Drie
trazen of ommegangen vertoonen zich
om de zelve, de onderste ter hoogte (van
het

Klokken.

Z. Kerk.

Civielijke
Tooren.

het vlak der straat af te rekenen) van hondert en vijf voeten, de tweede dertig, rondom op de hoeken van deze omgang staan witte gehouwe steene Ionize kolommen, die met haar kapiteelen haar hoogte

uytmaken. De bovenste ommegang, daar rondtom een witte gehouwe steene leuning loopt, is (van het bovenste van de tweede af te rekenen) een-en-dertig voeten hoog. Van het onderste van deze laat-

Hoogte van
dien.De Kerk
binnen.Blaauwe
Steene
Pylaren.

ste ommegang tot aan het kruys van de haan, de hoogte hebbende van een-en-zeventig voeten; zulks deze Tooren in alles twee hondert en zeven en dertig voeten hoog is. De Kerk is binnen werks breed, zijnde een-en-negentig voeten, hondert acht-en-dertig; invoege, die van binnen een redelijke goede ruymte heeft. Het middel-dak van hoog boven de zijdedakken uytstekende, wordt van tien, ter wederzijde vijf, zeer zware groote ronde blaauwesteene pylaren gedragen: Op welken

komen ook de bogen der zijdel-gangen, als mede de stijlen des middelruyms, te rusten. De hoogte van het middel-ruym, als de menigte der lichten, die rondtom in middel en de zijdel-gangen staan, zouden deze Kerk een groot licht en glans by zetten, zoo die niet te laag gezet was, des duyster en dompig valt, daar niet weynig toe helpen, de geschilderde glazen, en huyzen die ten noorden, westen en zuiden daar rondtom staan. Dan dit gebrek wordt eenigzins geholpen, door eenige luy-

W. Kerk. luyken, die in 't middelste verwulfel (als er gepredikt wordt) open staan. Geen Choor, (gelijk inde Kerken, die de *Roomfgezinden* laten stichten,) heeft men in deze noch d'andere Kerken, die de *Gereformeerden* bouwen, ter oorzaak dat hun Godtsdienst in 't openbaar doen, en alle uyerlijke Kerkelijke plechtigheden, en 't doen van *Missen*, dat de *Roomfgezinde Priesters* voornamelijk in 't Choor deden, verwerpen. Van binnen isse zeer cierlijk met allerley noodigheden, tot den Godtsdienff verzien. In de achtien glazen, rontom geschildert, ziet men verscheyde gilden, dieze, ter gedachtenisse, daar in verciert, en met hun handwerk uytgebeeldt hebben.

Glazen.

Galdery voor de Weeskinderen.

In den Jare 1660. is alhier, aan de voorste zijde, daar den Tooren staat, een galdery, voor de *Weeskinderen* der *Diakonen* van de *Gereformeerde* Godtsdienst gemaakt. Ook wordt hier Gecatechizeert, gelijk wy vooren, in de beschrijvinge van de *Oude-Zijds Kapel* gezeydt hebben.

Tot Kerk-meesters nu hebbende.
Johan Tayspel.
Thomas Broers.
 en
Elbert Dirks. Del.

Twee zware witte gehouwe steene Poorten, ziet men voor d'ingangen van het *Kerkhof* (dat al vry groot is) een aan de *Breefstraat*, en een aan de *Zantstraat*, die om haar zonderlinge zelaamheydt, en kunstrijke vinding, niet oncierlijk staan; zijnde beyde boven in 't *frontispicium* of *voorhoofst* met menigte van dootshoofden; en kooren-airen daar nevens, verciert. Aan d'eene ingang, in de *Zantstraat*, die zeventien voeten hoog, en elf breed is, en daar in Schop, Spa, Houweel, Beezem, en ander gereetschap, tot het begraven der dooden gebruykelyk, staan uytgehouden, leest men deze *Latijnse* spreuke.

W. Kerk.
Ingangen van 's Kerkhof.

MEMENTO MORI.

Dat is:
Gedenkt te steruen.

En boven die aan de *Breefstraat*, ziet men zeer cierlijk een doodtbaar met een doodt-kleet bedekt, en daar boven op dootshoofden en menschen schinkels.

Nu volgt de

WESTER-KERK,

ALzo geheeten, vermitsze in 't wester gedeelte van de stat gelegen is, komt met' zijn Tooren en Kerkhof, tusschen de *Keyzers* en *Princen-graft*, recht in een bocht, op een groote ruymte te staan; zulks datze zich gevoeglijk van alle kanten zien laat, en ook wonder wel in 't oog op doet. Hebbende ten noorden en oosten een groot Kerkhof, en ten zuyden een vierkante Markt, de *Wester Marke* geheeten; zulks deze ruyme omleggende plaatzen, de Kerk door acht en dertig glazen, van binnen zeer licht maken. Van binnen hondert acht en zestig voeten lang, en

De Kerk binuen.

zeven-en-negentig breedt zijnde: en zeer doorluchtig en met steene verwulzelen, (die al met haar boogen ter wederzijde komen te rusten, op vijf dikke zware pylaren, yeder als een drieling van drie pylaren aan een gewossen) verciert. Van binnen heeftze, vermits 't middel-ruym, ('t welk in de hoogte van de tweede staadje met twee welvingen doorgesneden) vry hoog is, een zeer wijde luchtige ruymte, en aangename bevallige speling voor 't oog. Heerlijk zijn de *Tuskaanze* en *Ionize* pylasters, van d'eerste en tweede staadje met allerley ciewerk, en kapiteellen van bin-

Orde van 's Gebouw.

nen.

W. Kerk.

nen opgetoyt. Twee staadjen is de Kerk, behalve het dak, hoog, 't onderste van acht en veertig, en de bovenste van negen-en-dertig voeten. Hier op komt een dak te tuften, van zeven-en-dertig voeten. Vier

grootte kopere Kroonen hangen daar binnen elk van dertig armen; behalven in de twee galderyen aan de zijden acht, die kleynder zijn. Twee houte deur Portalen ziet men hier, zeer aartig gewrocht.

W. Kerk.Kopere
Kroonen.Eerste
Steen ge-
legt.

Het stichten van deze Kerk wierdt begonnen, in den Jare zestien hondert twintig, en den negenden van Herfstmaant, de eerste steen, door Willem de Vry, zoon van Fredrik de Vry, Burgermeester in der tijd, gelegd. Te vooren en gedurende deze bouw by noorden (daar nu het kerkhof is) een grootte houte looze opgeslagen zijnde, om de gewoonelijke Godtsdienst te oeffenen. Den tijd van dit eerste steenleggen, is met vergulde uytgehouden letteren boven de Tooren-deur, als volgt, te lezen.

Tot oeffeninge van de Christelijke Relegie, is deze Eerste Pre-
Wester Kerk gesticht, Anno MDC. XX. Den dicatie.
XI. September MDC. XXXI. op Pinxterdag
de eerste Predicatie gedaan.

Ten westen isse ook met een ongemeene Cierlijke
stade, in hoogte overtreffende, verzien. Tooren.
Hebbende drie ommegangen of tranzen.
d'Onderste (van de straat af te rekenen)
hoog zijnde hondert en veertig, detweede,
van de onderste trans, acht-en-veertig,

Noorder-
Kerk.Hoogte
van aien.Breete
onder.Grootte
Klok.Speel-klok-
ken.

tig, en de derde acht-en-dertig voeten. Van daar tot aan 't kruys noch drie-en-zeventig, zulks dat de gantsche Tooren ontrent twee hondert en een-en-zeftig voeten hoog is, een-en-twintig voeten hooger als d'Oude Kerks Tooren, die alleen maar de hoogte, gelijk te voren gezegt is, van twee hondert en veertig voeten heeft. Onder in 't vierkant breedt zijnde acht-en-dertig voeten. Het gedeelte, dat tusschen d'eerste en tweede omgang te staan komt, is zeer treffelijk op de vier hoeken, met kolommen en ander bycieraat opgesmukt. Tusschen deze kolommen ziet men op yeder zijde het drie-kruyzig Wapen-schild, met de Keyzerlyke Kroon daar op, in 't groot, en witte steen gehouwen. Het gedeelte, tusschen de tweede en derde trans, daar in de speel-klokken (die mede onlangs verbeterd, en nieuw vergooten zijn) hangen, als ook het gantsche bovenste werk, is doorluchtig, en doorgaans cierlijk opgemaakt. Hebbende een groote slag-klok, die de heele uren slaat, over vijftien duyzent ponden wegende. Boven op de kruyn of top-punt van deze Tooren, komt een geweldige groote Keyzerlyke kroon, giste van Keyzer Maximiliaans, te staan. Heeft mede een menigte van speel-klokken, die in wel klinkende toon, en aangenaam geluyt, geensins d'andere bezwijken. Toen in de Kerk al gepredikt wierdt, was deze

Tooren pas ten halve gemaakt, en wierdt ontrent den Jare zefstien hondert acht-en-dertig eerst tot volkomenheyt gebracht.

Dit schrijvende tot Kerk-meesters hebbende.

Adriaan de Weert.

Guilliam Penijn,

en

Nicolaas van Liebergen.

Ten oosten van de Kerk op de Keyzers-graft, staat een cierlijke Kerkhofs-poort, na de Tuskaanze ordre gebouwt: daar boven op staat een gelauriert doodts-hoofst, en ter wederzijde etlijke op malkandre; in 't midden recht boven den ingang, leest men op een zwarte Marmere steen deze Latijnze spreuk:

*Mors Fidelium, est vitæ perennis
initium.*

Dat is:

*De doodt der geloovigen, is het be-
ginzel des eeuwigen levens.*

En boven de binnen ingang, deze woorden:

Bona mors initium vitæ.

Dat is:

*Een goede doodt is het beginzel des
levens.*

NOORDERKERK.

D Eze Kerk (op de west-zijde van de Prince-graft,) dewijlze in het noorder gedeelte der stadt is, wordt gemeenlijk de Noorder, by wijlen ook na hare kruys-vormige gestalte, kruys-vormig de Kruys-kerk genoemt. Doch dit kruyswerk met zonderlijke konst zoo aan den anderen gevoegt, dat het van binnen acht-kantig is, en niet als dat de dakken des middelkruys onverhindert boven komen uyt te steken.

Wiens vier voorgevels van de kruyzen, die zich al en 't halven vertoonen, heel cierlijk in 't oog op doen. Yeder hebbende twee groote lichten, van twee-en-dertig voeten lang en negen breedt, boven welke twee komt in het midden noch een rondt te staan, van twalef voeten in de middel-streep, en dat met allerley slag van heele en halve witte steene gehouwe kringen, doorwrocht, door deze glazen komt

L

het

Noorder-
Kerk.

't Gebouw
buiten.

Noorder
Kerk.

het licht, van den dag spelen, en zet het gantsche gebouw van binnen, een aangename luyfter, en cieraat by. Boven dezelve, staat om hoog aan yeder kruishoek, een steene galdery, vijf-en-zeven-

tig voeten, van de straat af te rekenen, Noorder Kerk. hoog, en een-en-dertig voeten en een half breed. Boven deze galderyen steekt het dak op alle vier kruys-hoeken, noch zeventien voeten boven uyt; zulks dat het

Kloofte
van de
Kerk.

Toorentje.

top-punt van 't dak, van de straat af te rekenen, twee-en-negentig voeten hoog is. Yeder kruys-voorgevel, onder de breete van twee-en-negentig voeten hebbende. In 't midden boven op het kruys, staat een doorluchtig bevallig Toorentje, dat de hoogte, (van de tinnen van het dak af te rekenen, behalve de kloof en 't kruys, daar de haan op staat) van vier-en-vijftig voeten heeft. Hangende in het onderste gedeelte de luy, en in het bovenste (dat achtkantig, en doorluchtig is) de heel en half tuurs klokken.

d'Eerste steen van deze Kerk, wierdt gelegd door den outsten zoon van *Cornelis Dankersz.* stads Meester Metzelaar, in den Jare zeffien hondert en twintig, den vijftienden van Junius, en in drie Jaren tijds, ('t geen een wonder is,) volbouwt, als blijkt uyt dit opschrift, dat met gulde letteren boven de tooren-deur uytgehouden staat.

Eerste
Steen ge-
legt.

Tot oeffeninge van de Christelyke Godts-
dienst, is deze Noorder Kerk gesticht,

Anno

Noorder-
Kerk.

Eerste Pre-
dicatie.

's gebouw
binnen.

Gierlijke
ingangen.

Kopere
Kroonen.

Anno MDC. XX. den XV. Junij
den eersten steen geleyt, Anno MDC.
XXIII. volmaakt, ende op Paas-
dag de eerste Predicatie gedaan.

Van binnen rustze met zijn kruys-wel-
ven, op vier zware geweldige kolommen,
die recht in 't midden van de vier tusschen-
plaatzen komen te staan. Tegen welker een
de Predikstoel gestelt is. Zijnde de kapi-
teelen (of hoofd-stukken) van deze kolom-
men, als ook de architraven, friezen en
kornizen, alle 't zinlijkste en sierlijkste na
de Bouwkunst verciert en opgetooyt, ze-
ventig passen heeft deze Kerk in zijn om-
gank, en ten noorden van binnen voor den
ingang, een kunstig witte steene uytge-
houwen Poort, na de Dorize ordre ge-
bouwt, van twalef voeten hoog: in 't mid-
den het drie-kruyzig Wapen-schildt, met
Keyzer Maximiliaans schenkaadje daar bo-
ven, en wat hooger het boven-gemelde
bouwschrift. Hebbende ten zuyden van
binnen voor den ingang, mede diergelijke
Poort na de Dorise ordre. In 't midden
hangt een groote kopere Kroon, en vier
andere daar rondtom. Van alle kanten
(uytgenomen ten noordt-westen daarze
met huizen belemmert is) laatze zich, ver-
mitsze op een ruyme plaats staat, zien, en
doet zich wonder wel en aangenaam in
't oog op, voornamelijk als men op de
Prince-graft is, daarze ook met een vier-
kant Kerkhof bezet staat. Niet te min be-
quaam isse wegens haar beknopte achtkan-
tige binnen-ruymte, tot het oeffenen der
Godts-dienst, vermits des Leeraars woor-
den aan alle hoeken den toehoorderen, ter
ooren kunnen komen. Tot Maastrandt-
fluys, Sardam, en Groeningen, is in 't
Kerken-bouwen dit Model gevolgt.

Wiens Kerk-meefters nu zijn,

Daniel Bernarts.

Johannes Ray,

en

M. Jan van Geel.

Behalven de vijfboven verhaalde steene
Kerken, zijn'er, mits 't aangroeyen der Ge-
meente, hier ter stede in den Jare zeffien
hondert zeffig, noch tot een behulp, twee
grootte houtte spijkers of lootzen opgesla-
gen, daar in alleen maar des Zondags ge-
leert wordt. d'Eene aan 't Oosterendt van
de stadt, by het willige Rasphuys, tegen
de Schans aan, en d'Oosterze Kerk ge-
naamt, de ander op Bikkers Eylandt, en
wordt gemeenlijk d'Eylandts Kerk gehe-
ten. Op Paasdag 1660. des morgens de
eerste Predicatie daar in gedaan zijnde:
hebbende yeder bezonder hare Kerk-mee-
stere die tegenwoordig zijn in de

Noorder-
Kerk.

Ooster en
Eylands-
Kerkes.

OOSTERSCHE KERK.

Johan Baptista Hochepeid,

Dirik van der Weyen,

Gillis Wybrants,

en

Dr. Gerardus de Penijn.

INDE EYLANDTS-KERK.

Cornelis van Graaslandt.

Louys van Ouikkelen-burg,

Willem Blaauw,

en

Adriaan van Loon.

Zijnde beyde tot den Godtsdienst met
zit-plaatze wel geordonneert, (en yder
bequaam tot het gehoor van Godes woort
eenige duyzent menschen te bergen) dat
aldaar des Zondaags voor en naar den mid-
dag, gelijk in de andere Kerken geleert
wierdt, tot dat in de Nieuwe-Stadts ver-
grootinge (die nu onderhanden is) bequa-
me Kerken gebouwt zullen werden, ne-
vens deze Kerkelijke gebouwen, daar de
Gereformeerden hun leere en Godtsdienst,
hier ter stede in de Nederduytze tale lee-
ren, hebben de Franzen en Engelzen ook
hier hun Kerken, daarze in preken.

DE FRANSE-KERK,

Eertijds de
Paulinia-
nen Kerk.

Ok wel de Wale Kerk genoemd, en by de Roomze tijden de Paulinianen, staat tusschen het Sint Joris Hof en Oost-Indisch-Huys, heeft twee ingangen, een op de Oude zijds Achterburg-

wal, en d'andere in de Oude Hoogstraat, naast het voorz. Oost-Indisch-Huys. Voor welke een witte gehouwe steene Poort, van zeventien voeten en een half hoog, en dertien en een half breed te zien

Ingang in
de Hoog-
straat.

is, door *Hendrik de Keyzer*; eertijds hier stadts Architect of Bouw-meester, ontworpen en geordent. 't Is een cierlijk vast werk, vol vreemde vindingen; waar in des Bouw-meesters zonderling spits-vondigheydt te merken is. Want de kolommen zijn ter wederzijde met nieuwe, doch cierlijke kapiteelen verciert, nochtans zooda-

nig, datze met haar krullen na de Jonize ordre schijnen te zwijmen; 't is ook een vreemt slag van bouwen, en by na berispelijk, dat d'Architraaf gebroken is, die ten halven in de Fries springt, en weder de Fries daar boven. Boven de Architraaf op de Cornice, tusschen de gebroken frontespies of voorkap, komt het stadts Wapen

Engelze
Kerk. I

pen met de Keyzerlijke kroon te staan; 't welk een heerlijk aangenamen standt, en merkelyk vercierzel voor deze straat geeft. Boven den ingang, op d'Achterburgwal, staat in 't Frans:

Genesis. xxviij. vers xvij.

Ce n'est ici que la maison de Dieu, & c'est ici la porte des Cieux.

Dat is:

Dit en is niet dan een Huys Godes, en dit is de Poort des Hemels.

Boven de kleene deur, ter zijde in 't zuyden, leeft men dit:

Pseaume. v. vers viij.

J'entrerai en ta maison avec la reverence.

Dat is:

Ik zal in uwv' Huys ingaan met eerbiedigheyt.

En ten noorden, boven d'andere ingang deze spreuke:

Matth. xxj. vers xij.

Ma maison sera appellée, maison de priere.

Dat is:

Mijn Huys, zal een Huys des gebedts genoemt worden.

Boven aan een balk, als men van de Hoogstraat ingaat, leeft men de stichting met deze woorden;

*Ceste Eglise a esté fondée MCCCC IX
Reaccommodée MDCXLVII Ag-
grandie MDCLXI.*

Dat is:

*Deze Kerk is gesticht MCCCC IX
vveder bequaam gemaakt MDC-
XLVII. vergroot MDCLXI.*

Want in den Jare zestien hondert een-en-zestig, wierdt deze Kerk ten zuyden, na het Sint Joris Hof toe, vermits de zijdmuur, die met groote balken onderstut wierdt, begon uyt te spatten, en dreygde om verre te vallen, met een groot gedeelte van het Sint Joris Hof, (waar toe ook eenige huysjes, die langs heen onder de muur stonden, afgebroken wierden,) vergroot, en zeer sierlijk met pylasters en galderyen vermaakt.

Wiens Kerk - meesters jegenwoordig zijn

*Anthony Casteleyn.
Jan van Dijk.
Johannes Pollio.
en
Samuel Sautijn.*

Die mede de regeeringe van St. Jorishoff hebben hier na op zijn plaats te beschrijven.

Ano. 1662.
vergroot.

ENGELZE KERK.

Eertijds de
Bagijnen
Kerk.

DEze staat op het Bagijnen-hof, en wiert by de Roomze tijt, de Bagijne Kerk genoemt. Wanneerze hier op dit Hof gesticht is, is geen zekerheydt

van; doch het blijkt aan d'eenvoudigheyt, van 't gebouw, en d'oude muuren, dat 'er in d'eerste hondert Jaar niet geschiet is. Van binnen is 'et, hoewel niet groot, zeer luch-

Engelze
Kerk.

tig; met een Toorentjen daar op. Alhier wert des Zondaags tweemaal, en 's Woensdaags voor de middag, in de Engelze tale geleert. Deze Kerk haar te kleyn zijnde wordt tegenwoordig vernieuwt, en ver-

groot. Wy vertoonen de zelve alhier, gelijk die tot noch toe geweest is. Wiens regeeringe by de Kerk-meesters van de Nieuwe Kerk waar genomen wert. Verscheyde andere gezinden, als Luyterze, Menno-

Engelze
Kerk.Reken van
Amster-
dams wel-
vaart.

nisten, of Doops-gezinden, Remonstranten, of Arminianen, Engelsche Bruynisten, en Joden, werden ook hier ter stede toegelaten. en hebben hun vergader-plaatzen, daarze hun Godts-dienst opentlijk in oefnen. Een zaak, die, by na, d'eenigste opkomt, en behoudenis van deze stadt schijnt te wezen, en daar by buyten twijffel, bloeijen en staan zal, zoo lang deze luyden vryheydt van hun Godts-dienst t'oeffnen, toegelaten wordt.

De beschrijvinge der Gereformeerde

Kerken syndigende, volgt hoe dit geregeert en de Litmaten van dien vereenigt blijven, en met Godts woordt bedient werden, welke regeeringe staat uyt Leeraars, Ouderlingen en Diaconen, daar van de Leeraars jegenwoordig (de Nederduytsche) vier-en-twintig sterk zijn, behalven twee om haar ouderdom verschoont, noch een die in de Hoogduytsche taal leert, die mede in de Kerkenraat verschijnt. Wiens bediening niet alleen is de Gemeente het Woordt Godts eenvoudig zuiverlijk te leeren,

Engelze Kerk.

Gereformeerden Kerken regeering

Verkiezing van Predicanten.

Wie onder dit Classis begrepen zijn.

Daar in zitten van de Majestraat twee Gecommitteerden.

leeren, Sacramenten te bedienen, maar ook die in alle droeffenisse te bezoeken ende te troosten: deze by afftervinge ofte 't getal niet groot genoeg zijnde, wert met consent tot een nieuwe beroeping getreden, zulks geschiet in de groote vergaderinge van Leeraars en Ouderlingen, de Diakonen hare besondere nominatie daar toe brengende, zoo dan by meerder-stemminge de beroeping voltrokken zijnde, wort de approbatic daar toe van de E. E. groot Achtbare Heeren Burgermeesteren (door een geordonneerde Kerken-dienaar en Ouderling) verzocht, die bekomen hebbende wort Classis daar over vergadert, en met het beroep voortgevaren, de beroepen dienaar zulks aannemende, en van zijn Gemeente (zoo hy eenige bedient heeft) daar toe ontslaginge bekomende, wort de Gemeente voorgestelt, en geen tegenzegginge komende, in zijn dienst bevestigt. Onder deze vergaderinge behooren die van Weesp, Naarden, Muyden neven de Kerken van Amstelland, Goylandt, en omleggende Dorpen, met die van de Loosdrecht, te samen een Classis makende, welke alle eerste Maandags in de Maant, behalve de extraordinari vergaderingen des zomers tot Amsterdam te samen komen, om van alle zwarigheden yder in zijn Kerk voorvallende, te beraatflagen. Proponenten en Kranke-bezoekers te examineeren, behalven dat de Kerkenraadt alhier alle donderdaags des naarmiddags Kerkenraadt houdt, om kerkelijke discipline en andere nootzakelijke te bezorgen: in welke vergadering de E. E. Achtbare Heeren Magistraten mede haar Gecommitteerden zenden, zijnde Litmaten, die in den Iare 1632. den eersten donderdag in May haar eerste cessie genomen hebben (niet als een adviseerende stem daar voerende) doch zulks niet als met advijs en toestemminge van de Gedeputeerde van 't Noorthollandtsche Synodus, daar deze Classis onder is behoorende, volgens seekker verdragh daar van tusschen de

Achtbaare regeeringe en Kerken-raadt op gerecht; welke noch jaarlijks met een Vriendelijke Maaltijt van Combinatie tusschen de Wereltlijke en Kerkelijke regeeringe bevestigt wert.

Dit Classis bespeurende de sobre tractementen daar haar mede-dienaars te platten lande mede voorzien zijn, en eenige geen groote tijdelijke middelen in voorraat hebbende, des beducht wezende, dat na haar overlijden de nageblevene Weduwen in een sobere staat zouden blijven zitten, heeft raadzaam gevonden (in den Iare 1628.) met den anderen eene gemeene borze op te rechten om alzulke bedroefde Weduwen met een Jaarlijkze penning te verzorgen, daar toe eenige Articulen beramende, die als doen by de gemeene Broeders ondertekent, en met den eersten October des zelvigen Jaars haar aanvang genomen hebben. Het tweede lit dezer vergaderingen zijn de Ouderlingen, wien nevens de Dienaren de Kerkelijke regeeringe aan bevolen is, nevens haar alle commissien en Classiale vergaderinge by te wonen, Kerkelijke discipline te helpen exerceeren, ende in alle zwarigheden de Dienaars des Goddelijken Woordts te ondersteunen, of daar toe gehouden zijnde, alle wekelijke Kerkvergaderingen by te wonen. Deze zijn tot den Iare 1662. zeltien in getale geweest, ende als doen tot vierentwintig vergroot, vermits 't getal der Predicanten door 't vermeerderen der Gemeente jaarlijx aangroeyde.

Deze haar dienst geduuren twee achter een volgende jaren, zoo dat jaarlijks de helft verandert werden, die dan twee jaren moeten leedig zitten, eerze tot dien dienst weder toegelaten werden.

De derde graat dezer Kerkelijke regeeringe bestaat uyt Diaconen, die hare besondere vergaderinge houden, en niet als met de twee andere leden in de groote vergaderinge te zamen komen: deze houden hare by-een-komsten mede in de Nieuwe Kerk.

Engelze Kerk.

Gemeene beurs voor de weduwen der overledenen dienaars, ten Platten lande.

Van de Ouderlingen en desselvs verkiezing.

Engelze
Kerk.

Van de
Diaconen,
en tijdt
van bedie-
nen.

Haar
dienst om-
trent den
Armen.

Kerk, aan de Noort-zijde in 't Vrouwe-
koor, waar van in de Kerk-beschrijvinge
hier vooren aangeroert is: zijnde tot den
Iare 1662. vierentwintig sterk geweest, en
als doen tot het getal van vierendertig ver-
meerdert; wiens bedieninge gelijk de Ouder-
lingen mede tweejarig is, en als dan
haar rustjaren hebben: doch alzoo dat al-
zes nu viermaal in dienst geweest zijn, van
de zelvige moeyelijke dienst verschoont
blijven. Deze vergaderen tweemaal ter
weke, als dingsdags s'avonds ten vier u-
ren, om yder zijn opgeleyde Commissie te
verantwoorden, ook schriftelijk te boek
te stellen; ende des donderdags om de Aal-
moessen uyt te deelen; welke vergaderin-
ge begint des 's morgens ten zeven uuren,
veeltijds eerst scheydende des avonds om
8. 9. ook wel thien uuren en later ten wel-
ken tijde aldaar verschijnen ontrent negen
hondert en meerder behoefte ledema-
ten, om hare Aalmoessen te ontfangen, zyn-
de op veel na niet het halve getal der noot-
drustigen, alzoo om de andere Week maar
mogen verschijnen, ten zy door ziekte ofte
andere hoogdreygende noot klachtig val-
len: uytgezondert de genen die alle zes we-
ken haar uytgift genieten: Op welke don-
derdaagze vergaderinge meer als vijf duy-
zent guldens wekelijk uytgegeven wiert,
behalven dit wert de Stat noch onder haar
in vier quartieren gescheide, en van eenige
uyt de vergaderinge bedient, die weder in
tween verdeelt zijn: de eenige helst ge-
houden zijnde oude onbehelpelijke Lede-
maten ten hare huizen om de vierthien
dagen de Aalmoessen te brengen, en om de
zes weken zulks met naam van Man en
Vrouw, volgens t'alphabeth te boek te
brengen. De andere helst gestelt zijnde het
Extraordinari waar te nemen, als ymandt
van de Ledematen in ziekte ofte andere
toevallen behoefte is, alzulk een penning
haar uyt te reiken als daar toegestelt is, zon-
der meer ten zy voor haar eygen rekening:
desgelijks uytdeeling te doen van kleede-

deren, kouzen en schoenen, en de Reke-
ninge daar van alle acht dagen den Presi-
dent over te leveren. Welke Aalmoessen
't gantsche jaar aan alle behoefte Ledema-
ten (zonder onderscheydt of aan oude of-
te nieuwe zijde wonen) uytgereykt wer-
den; nochtans zoo Man en Vrouw een van
beyde geen Litmaat zijnde van 't Comp-
toor afgewezen werden, tot dat die geen
Litmaat zijnde, zich tot de Gemeente
voegt, of komt te overliden.

't Onderhout daar de nootdrustige de-
zer Gemeente van leven bestaat niet in 't
inkomen van Geestelijke goederen ofte
leggende Renten, maar moet wekelijk
onder de Predicaten vergadert, uyt de
hangende bossen ter Litmaten huizen, en
vier wekelijk Bos-collecten langens de
huizen by een verzamelt werden; doch
daar uyt zouden deze Aalmoessen niet kon-
nen bestaan, ten ware daar toe quamen de
testamentare Legaten ende giften eeniger
bezondere mildadigen.

Welke Kerkelijke Collecten in verschey-
de Kerken Ordonnaris acht ofte negen-
en-twintig ter week zijn, behalven de ex-
traordinarize als proef predicaten, en an-
dere, tot welke Collecte in zommige ker-
ken dry en andere twee Diaconen van no-
den zijn: die gehouden zijn op een boete
van twee guldens waar te nemen, ofte te
laat komende een gulden: en na de Predi-
catie de vergaderde penningen te tellen, en
een specificatie daar by zijnde den Presi-
dende Diaken t'huys te brengen, ook no-
titie daar van de Boekhouder te behandi-
gen, om in 't Controleur-boek aangete-
kent te werden.

De vierwekige Bos-collecte door de
vierdeelen der Stadt geschiedt in quartie-
ren, door twee ofte meer Diaconen lan-
gens der Litmaten huizen; Deze Bos-col-
lecten ingehaalt, en by specificatie overge-
levert, wort by de President overzien, en
by misrekeninge verbeurt yder Diakon,
daar over geweest zijnde een stuyver op de
gulden.

Engelze
Kerk.

Haar in-
komsten
zijn Aal-
moessen.

Die verga-
dert wor-
den in de
Kerken.

Ook met
bossen, om
de vier we-
ken by de
Huizen der
Litmaten.

Gereformeerde Kerken-regering.

Verkiezing van Ouderlingen en Diaconen.

gulden. Alle welke boeten die ongeveer de dry hondert guldens Jaarliks beloo- pen, ten profijte der Armen aangewent werden; het Jaarliks fcheydt-maal, yder hoeft voor hoeft voor zich zelve betalen- de, de verkiezinge van Ouderlingen en Diaconen gefchiet na Vrouwendag, als wanneer de politike Magiftraat in hare bedieninge getreden is, ende dat des dingf dags na de predicatie in de groote vergadering van Predicanten, Ouderlingen en Diaconen; alwaar alle Ledematen volgens 't Alphabeth opgelezen zijnde, met gemeene ftemme omvraag gedaan wert wie men zal op ftellen, daar een getal van opgeftelt zijnde, wert weder gevraagd wie tot Ouderlingen, of tot Diaconen zullen geftelt werden, dan nemet yder de namen met zich, tot donderdags daar aan naar de predicatie; als wanneer de vergaderinge weder geleyt wert, daar elk zijn briefken (met zijn keur tot Ouderlingen ofte Diaconen) den Prezident overlevert; alle deze briefkens vergadert zijnde worden by de Prezident naar getelt, of ook meerder als vergaderde perzoonen bevonden werden; deze gelezen zijnde, wordt de meefte ftemmen der namen daar uyt gecollecteert, en de zelvigen voor gekooren gehouden; Diaconen in hare bedieninge getreden zijnde, eerst de afgaande met een Oratie haar af fcheyt genomen hebbende, wordt de Ordre dezer bedieninge de Broederen voorgelezen, en daar na de Officien voor het aanftaande Jaar uytgedeelt. Als voor eerst werdender dry Boekhouders gemaakt, een tot het groote Boek, bevattende alle de Armen haar rekeningen zoo wat aan Geldt, Kleederen, Lywaat, als anders genooten hebben. Daar na een die het Controleur-boek hout, zijnde het Boek tegen de uyt-

Verdeeling van de dienft der Diaconen.

giften die by yder Prezident gedaan werden, van welke uytgift alle zes weken rekeninge gefchiet: welke Controleur Boekhouder hem mede als Schout is dragende, om op alle Boeten te letten en die in te vorderen. En eyndelijk een derde, die het Wees-boek waar nemet, waar in aangetekent ftaan alle Oude Mannen en Vrouwen die beftet werden.

Dan noch negen Prezidenten, om alle zes weken een te prezideeren, en alle gedie colligeerde penningen te ontfangen, en te laten cardouzen, de overigen de Boffen en andere Commiffien waar nemende.

Noch werden Diaconen twalef Diaconen by gevoegt, die uyt eerlijke bejaarde Matroonen ofte Weduwen alle Jaren ontrent midden-zoomer in Junio, in de groote vergaderinge by monden verkoo- ren werden; wiens dienft is Oude onbehulpelijke Vrouwen en Kraam-vrouwen te bezoeken, en des noots zijnde de behulpelijke handt te bieden, (daar toe van de Prezident middlen ontfangende) het Lijwaat aan te fnijden, en (voor de ftichtinge van 't Weeshuys) der Litmaten meyskens te befteden, en op haar opvoedinge achtting te nemen.

De Kerkelijke regeeringe in deze bovengemelde ordre beftaande, en tot onderhout van zulk een werk der liefde jaarliks veel penningen van nooden, en de manier van die te verzamelen hier vooren befchreven zijnde, daar van voor de Gemeente met open deure van den ontfangft en uytgift van dien Jaarlijkze rekeninge gedaan wert: zoo heeft het my niet ondienftig geacht het Jaarlijkze slot daar van (zedert den aanvang der Reformatie) hier by te voegen.

Gereformeerde Kerken-regering.

Diaconen, welke en haar dienft.

De ontfang, en uytgaaf der Diaconen; Jaarlijkze zedert der reformatie.

Rekening van de Ontfang en Uytgift gehouden by Diakonen van de Gereformeerde Nederduytsche Kerke binnen Amsterdam, begonnen met de Reformatie den 11 May 1578. tot de verkiezinge van den Jare 1663.

Anno 1578.	Ontfangen	1469. 14. 3	Anno 1588.	Ontfangen	9789. 5. 4
	Uytgegeven	1745. 4. 4		Uytgegeven	9487. 16. 9
	Komt te kort	275. 10. 1		Overgehouden	301. 8. 11
1579.	ontfangen	2199. 3. 3	1589.	ontfangen	10769. 13. 12
	uytgegeven	1663. 19. 9		uytgegeven	10510. 14. 8
	overgehouden	535. 3. 10		overgehouden	258. 19. 3
1580.	ontfangen	2709. - 7	1590.	ontfangen	11002. 6. 11
	uytgegeven	2527. 19. 2		uytgegeven	10687. 6. 8
	overgehouden	181. 1. 5		overgehouden	315. - 3
1581.	ontfangen	2635. - 9	1591.	ontfangen	12751. 18. 9
	uytgegeven	2435. 11. 5		uytgegeven	11435. 5. -
	overgehouden	199. 9. 4		overgehouden	1316. 13. 9
1582.	ontfangen	2736. 7. -	1592.	ontfangen	15854. 15. 6
	uytgegeven	2580. 19. 5		uytgegeven	12804. 7. 6
	overgehouden	155. 7. 11		overgehouden	3050. 8. -
1583.	ontfangen	2944. 10. 5	1593.	ontfangen	18453. 9. 9
	uytgegeven	2743. 13. 10		uytgegeven	14820. 3. 12
	overgehouden	200. 16. 11		overgehouden	3633. 5. 13
1584.	ontfangen	4467. 6. 14	1594.	ontfangen	23272. 7. 11
	uytgegeven	4442. 9. -		uytgegeven	18197. 18. 14
	overgehouden	24. 17. 14		overgehouden	5074. 8. 13
1585.	ontfangen	6238. 10. 2	1595.	ontfangen	26482. - 11
	uytgegeven	5244. 10. 15		uytgegeven	23176. 19. -
	overgehouden	993. 19. 3		overgehouden	3305. 1. 11
1586.	ontfangen	7255. 9. 2	1596.	ontfangen	28143. 1. 13
	uytgegeven	6567. 6. 14		uytgegeven	22964. 6. 14
	overgehouden	688. 2. 4		overgehouden	5178. 14. 15
1587.	ontfangen	10260. 12. 12	1597.	ontfangen	30650. - 8
	uytgegeven	9939. 18. 11		uytgegeven	25514. 8. 10
	overgehouden	320. 14. 1		overgehouden	5135. 11. 14
					Anne

AMSTERDAM, IV. Boek.

91

Anno	Ontfangen		Anno	Ontfangen	
1598.	Uytgegeven	32137. 19. 11	1610.	Uytgegeven	63737. 2. 4
		27469. 18. 12			59238. 8. 12
	Overgehouden	4668. - 15		Overgehouden	4498. 13. 8
1599.	ontfangen	34233. 18. 3	1611.	ontfangen	63310. - 10
	uytgegeven	32298. 8. 5		uytgegeven	61261. 6. -
	overgehouden	1935. 9. 14		overgehouden	2048. 14. 10
1600.	ontfangen	38197. 8. 2	1612.	ontfangen	81799. - 8
	uytgegeven	33657. 10. 14		uytgegeven	72507. 5. -
	overgehouden	4539. 17. 4		overgehouden	9291. 15. 8
1601.	ontfangen	43683. 17. 12	1613.	ontfangen	77822. 7. 6
	uytgegeven	34758. 10. 15		uytgegeven	68964. 14. 11
	overgehouden	8925. 6. 13		overgehouden	8857. 12. 9
1602.	ontfangen	59810. 9. 5	1614.	ontfangen	73295. 8. 10
	uytgegeven	43786. 7. 5		uytgegeven	61706. 10. 8
	overgehouden	16024. 2. -		overgehouden	11588. 18. 2
1603.	ontfangen	66916. 18. 2	1615.	ontfangen	76675. 9. 14
	uytgegeven	47554. 19. 10		uytgegeven	66231. 12. 6
	overgehouden	19361. 18. 8		overgehouden	10443. 17. 8
1604.	ontfangen	62553. 14. 14	1616.	ontfangen	79111. 11. 8
	uytgegeven	38633. 3. 7		uytgegeven	71431. 13. 4
	overgehouden	23929. 11. 7		overgehouden	7679. 18. 4
1605.	ontfangen	69641. 15. 12	1617.	ontfangen	107665. 4. -
	uytgegeven	44352. - 13		uytgegeven	92757. 10. -
	overgehouden	25289. 14. 15		overgehouden	14907. 14. -
1606.	ontfangen	68649. 3. 11	1618.	ontfangen	92208. 14. 2
	uytgegeven	49328. 13. 5		uytgegeven	82901. 7. 8
	overgehouden	19320. 10. 6		overgehouden	9307. 7. -
1607.	ontfangen	61483. 18. 8	1619.	ontfangen	103524. 2. 4
	uytgegeven	54402. 17. 11		uytgegeven	89679. 7. 4
	overgehouden	7081. - 13		overgehouden	13844. 14. 10
1608.	ontfangen	77721. 15. 4	1620.	ontfangen	95532. 19. 8
	uytgegeven	66326. 1. 6		uytgegeven	84667. 11. 11.
	overgehouden	11395. 13. 14.		overgehouden	10865. 7. 13
1609.	ontfangen	50855. 4. 3	1621.	ontfangen	100838. - 2
	uytgegeven	47653. 14. 15		uytgegeven	99078. 6. 14
	overgehouden	3201. 9. 4		overgehouden	1759. 13. 4

M 2

Anno

1622.	ontfangen	108129. - . -	1634.	ontfangen	146188. 17. 13
	uytgegeven	93425. 2. 12		uytgegeven	146724. - 8
	Overgehouden	14703. 17. 4		Komt te kort	535. 2. 11
1623.	ontfangen	113778. 10. 12.	1635.	ontfangen	160461. 10. 4
	uytgegeven	109228. 13. 8		uytgegeven	152925. 12. 8
	overgehouden	4549. 17. 4		overgehouden	7535. 17. 12
1624.	ontfangen	137555. 13. -	1636.	ontfangen	204772. - 1
	uytgegeven	124742. 10. 8		uytgegeven	204975. 4. 9
	overgehouden	12813. 2. 8		Komt te kort.	203. 4. 8
1625.	ontfangen	144782. 15. 8	1637.	ontfangen	183407. 10. 7
	uytgegeven	137471. 14. 4		uytgegeven	185917. 10. 5
	overgehouden	7311. 1. 4		Komt te kort	2509. 19. 14
1626.	ontfangen	138696. 13. 8	1638.	ontfangen	172696. 7. 10
	uytgegeven	124141. 2. 8		uytgegeven	172516. 18. 10
	overgehouden	14555. 11. -		overgehouden	179. 9. -
1627.	ontfangen	146787. 6. 8	1639.	ontfangen	177079. 10. 2
	uytgegeven	134618. - 8		uytgegeven	173023. 9. 10
	overgehouden	12169. 6. -		overgehouden	4056. - 8
1628.	ontfangen	152390. 11. 6	1640.	ontfangen	184981. 14. 12
	uytgegeven	145873. 1. 14		uytgegeven	183911. 7. 12
	overgehouden	6517. 9. 8		overgehouden	1370. 7. -
1629.	ontfangen	155013. 3. 14	1641.	ontfangen	205100. 14. 14
	uytgegeven	147928. 11. 6		uytgegeven	204684. 11. 6
	overgehouden	7084. 12. 8		overgehouden	416. 3. 8
1630.	ontfangen	135216. 11. 8	1642.	ontfangen	185095. 15. 10
	uytgegeven	131505. 3. -		uytgegeven	184811. 2. 10
	overgehouden	3711. 8. 8		overgehouden	284. 13. -
1631.	ontfangen	137460. 5. 10	1643.	ontfangen	195445. 11. -
	uytgegeven	131399. 10. -		uytgegeven	195355. 11. -
	overgehouden	6060. 15. 10		overgehouden	90. - -
1632.	ontfangen	148374. 13. 12	1644.	ontfangen	214671. 8. -
	uytgegeven	137801. 5. 12		uytgegeven	214233. 15. -
	overgehouden	10545. 8. -		overgehouden	437. 13. -
1633.	ontfangen	139392. 19. 4	1645.	ontfangen	253366. 17. 12
	uytgegeven	137894. 14. 2		uytgegeven	253110. 8. 12.
	overgehouden	1498. 5. 2		overgehouden	256. 9. -
					Anno

Anno	Ontfangen		Anno	ontfangen	
1646.	Uytgegeven	215688. - -	1655.	uytgegeven	288719. 6. -
		215609. 14. -			
	overgehouden	78. 6. -		overgehouden	14175. 9
1647.	ontfangen	231118. 18. -	1656.	Ontfangen	328234. 4. 12
	uytgegeven	230453. 15. -			Uytgegeven
	overgehouden	665. 3. -		Overgehouden	5862. 13. 6
1648.	ontfangen	236048. 12. -	1657.	ontfangen	282943. 12. 2
	uytgegeven	235501. 17. -			uytgegeven
	overgehouden	546. 15. -		overgehouden	8632. 14. 2
1649.	ontfangen	232192. 9. -	1658.	ontfangen	269861. 18. 8
	uytgegeven	225322. 1. -			uytgegeven
	overgehouden	6870. 8. -		overgehouden	5766. 15. 2
1650.	ontfangen	240364. 13. -	1659.	ontfangen	253261. 11. 2
	uytgegeven	239477. 9. -			uytgegeven
	overgehouden	867. 8. -		Komt te kort	128. 13. 2
1651.	ontfangen	257337. 12. -	1660.	ontfangen	244765. 11. 2
	uytgegeven	252821. 2. -			uytgegeven
	overgehouden	4516. 10. -		overgehouden	6464. 10. 2
1652.	ontfangen	272681. 16. -	1661.	ontfangen	286645. 3. 2
	uytgegeven	272236. 1. -			uytgegeven
	overgehouden	445. 15. -		overgehouden	6145. 7. 2
1653.	ontfangen	254015. 19. -	1662.	ontfangen	285362. 3. 14
	uytgegeven	252934. 4. -			uytgegeven
	overgehouden	1081. 15. -		Komt te kort	6121. 17. 2
1654.	ontfangen	253142. 13. -			
	uytgegeven	254637. 12. -			
	Komt te kort	1494. 19. -			

Behalve desen sietmen de Regenten der Huys-armen, zoo in de Oude als nieuwe Kerck noch ter weeck dry Collecten onder de Predicatie doen, en desgelijcks die van 't Wees-en-Oude Mannen huys, dese in de nieuwe, die in de Oude-Kerk des Sondaaghs haar Aelmoessen twee-maal vergaderen, behalven de Schaal ommegangen, die by de Huys-armen vijfmaals, Weesen en Kranckfinnigen alle Vierendeel jaars, en Aalmoesse-

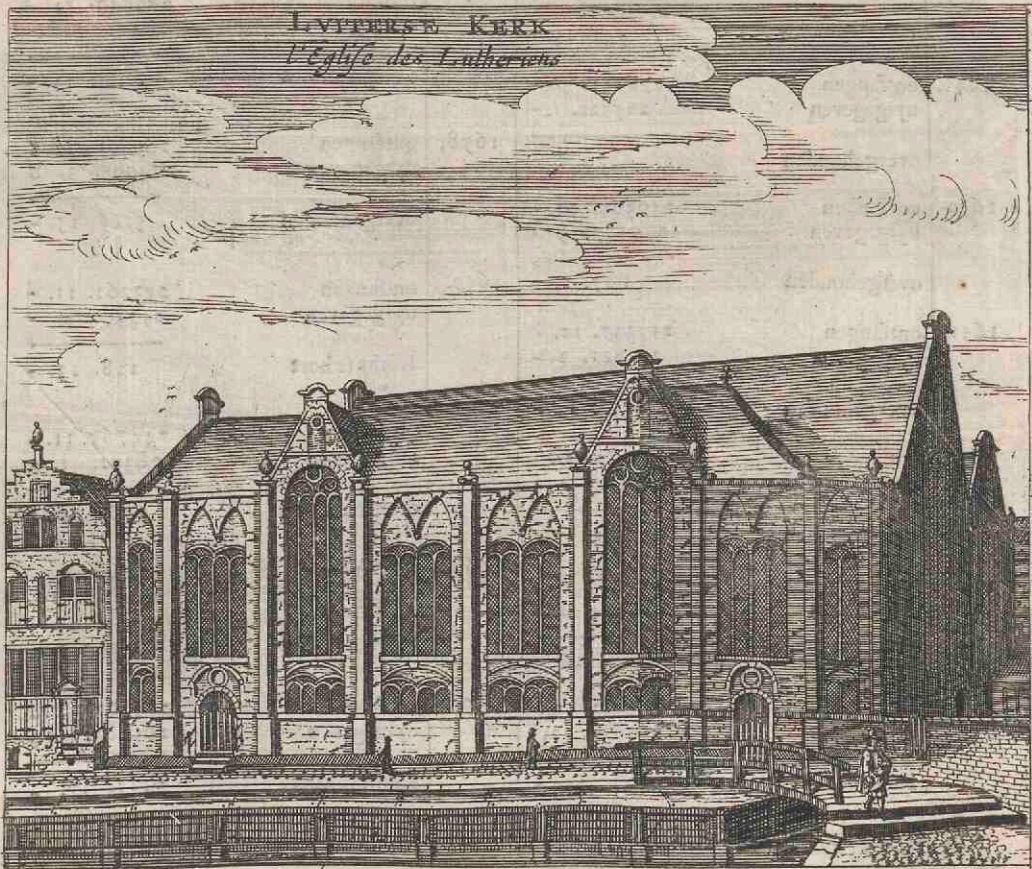
niers alle vier weecken langhs de huysen gedaan werden.

Dit betreffende de Staat der Nederduytsche Gereformeerde kercke alhier, zo dient te weeten dat de Walsche en Engelsche Gemeenten haar bezondere Kerckelijcke vergaderingen, disciplinen en onderhout der Arme litmaaten hebben, zonder andere gefinthenen daar onder te reekenen, die yder voor de haaren te zorgen hebben.

LUYTHERZE KERKEN.

DE Luytherzen alzoogenoemt na Do-
ctor *Martinus Luterus*, of anders die van
de ware onveranderde Augsburgze Con-
fessie, wegens haar belijdenisse des Geloofs,
die zy op den grooten Rijks-dag tot Augf-

burg Anno 1530. In presentie van den
Roomzen Keyzer Carel de vijfde, gelezen,
geprezenteert, en aan zijne Majesteit over-
gelevert hebben. Deze Confessions-ver-
wanten hebben ook in Amsterdam, door

de goet-gonstige toelatinge, van de E.
Achtbare Majestraat dezer stede groote
vryheydt haars gheloofs. Want de zelve
door de Spaanze troubelen neffens ande-
re vroomen en voorname Burgeren en In-
gezetenen dezer Stede uyt Brabant, Duyts-
landt en ander Landen verdreven. Zijn
mede als ballingen en vluchtelingen, na

Hollant en Amstellant komen afzakken, en
alzo zy haar altoos stil en vreezaam gehou-
den hebben, en liefhebbers van d'edele vrede
en vryheydt dezer landen geweest zijn, ja
ook veel edele Helden, Princen, Graven en
Baronnen van deze oefening en Godsdienst
inde eerste troublen en bloedige oorlogen,
haar goet en bloet, voor de vryheydt dezer

Lan-

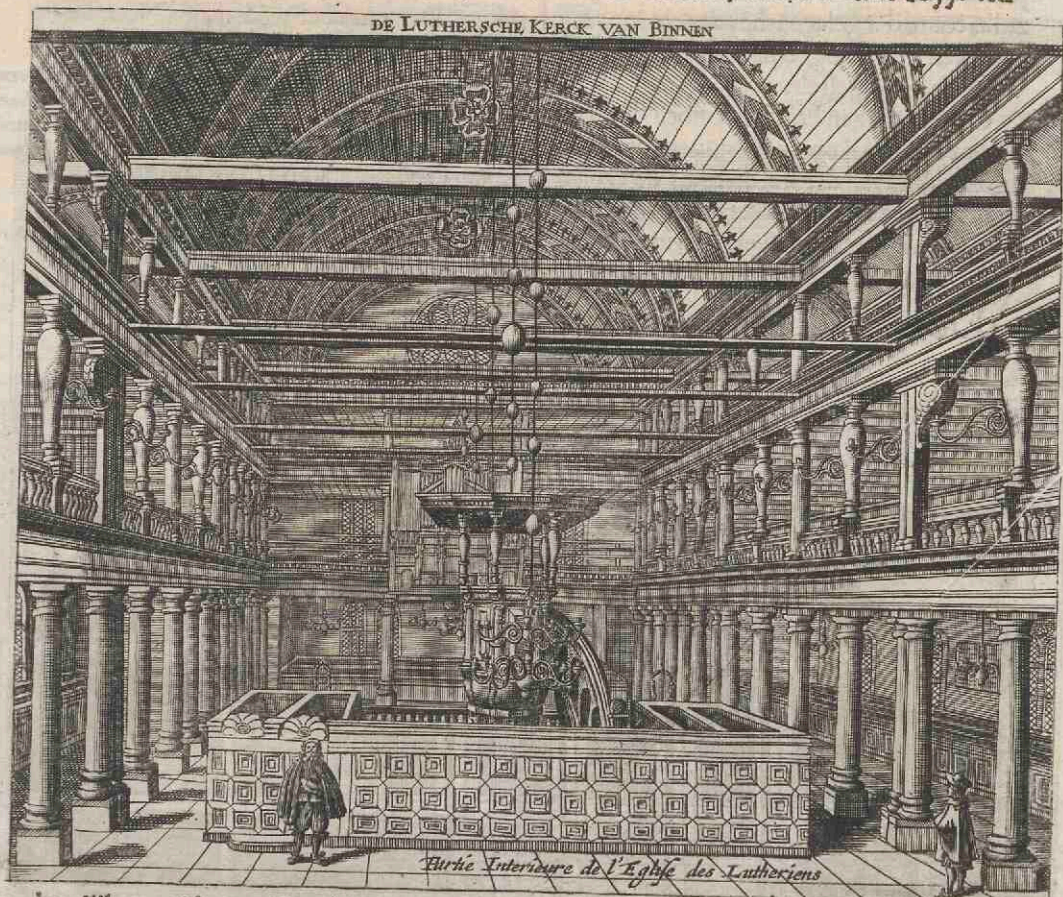
Luytherse
Kerken.

Reden van
vrydom in
deze Stadt.

Landen opgezet, en de lasten des landts helpen dragen, ook alzoo de Gereformeerde Kerken in de Pfalts en op andre plaatsen, de Ausburgze Confessions-verwanten, al voor langen tijt noyt verdoemt, maer

minlijk bejegen hebben. Zoo is 't (na 't verloop der eerste ruwe tijden) dat zy eerst op zolders en in pakhuyzen zeer bekommerlijk, de oeffeninge van haar Godtsdienst hebben bedient; tot dat Anno 1633. een

Luytherse
Kerken.

heerlijke en schoone Kerck hebben gebouwt. Deze, als de voornaamste, staat op de oostzijde van de Singel, op de hoek van 't Spuy, is vry groot, sierlik en doorluchtig, met geschilderde gebakke glazen verciert. Daar een groote menigte van menschen kunnen ter preke komen: want niet alleen zittenze beneden in 't ruym, dicht op elkandre, op stoelen en banken gepropt, maar zijn daar ook drie Galderyen boven mal-kandere gemaakt, om meerder volk te ber-gen.

Drie Gal-
deryen.

In de zelvige is ook een Orgel, 't welk gedurig, voor en na de Godtsdienst, als ook zomtijds met muzikale stemmen gehooft wert. Doch deze Kerk door 't vermenigvuldigen, en aanwas dezese ghezintheydt haar te kleyn vallende, zoo dat nauwelijks de helft tot het gehoor komen konden. Zoo is haar toegelaten noch een tweede te mogen bouwen.

Sierlijk
Orgel.

Het voornemen was, deze Nieuwe kerk in de Elandts-straat te stichten, daar toe reets eenige huizen, waren afgebroken, maar

Remonstrante Kerk.

maar mids eenige dwers-drijvende stijfzinnige Kerk-broederen (daar deze Gemeente geen gebrek van heeft) zich hier tegen stelden, en hun lieten voorstaan, deze plaats te verre van der handt te wezen, is zulks tot nader gelegentheydt achter weeg gebleven, en de opgeruymde ledige plaats weder te koop gestelt.

Tweede vergaderplaats.

Ondertusschen houdenze noch des Zondaags twee-maal op de Brouwers-graft, in zeker pakhuyts, (dat wel eertijds de Oudekerk plach te zijn, eer deze boven-gemelde gesticht wierdt), hun vergadering.

De derde Luytherze kerk die door de

goetgonstige toelatinge van de E. Achtbare Majestraat deze stad, (op 't verzoek van zijne Koninklijke Majesteyt van Denemarken) bewilligt is, daar in wort niet als Deens gepredikt, uyt de drie Koninkrijken, Denemark, Sweden, en Noorwegen, veel volks haar in deze wijdt-vermaarde stad geneeren en onthouden, dewijle zy den anderen wegens de spraak wel kunnen verstaan: Deze houden haar oeffeninge van Godts-dienst op Uylenburg, in bequame pakhuyzen tot datze goede gelegentheydt uytvindende, mede een Kerk stichten en bouwen mogen.

Remonstrante Kerk.

Deense, of Noordze Predikplaats.

De Kerk der Remonstrants Gereformeerden genaamt Arminianen.

Armin.
Kerk.

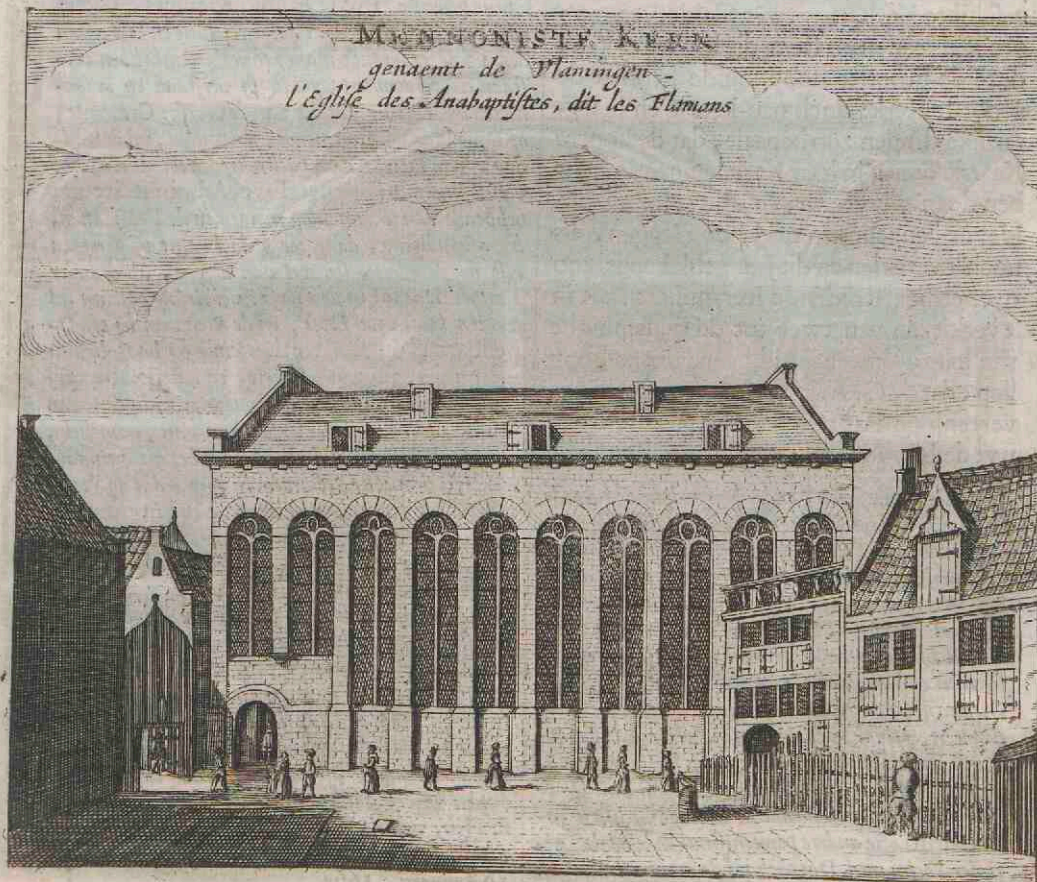
DE Arminianen of Remonstranten haar naam voerende van den spitsvinnige zeer geleerde *Jacobus Arminius* geboortig van Oudewater, certijts Predicant alhier tot Amsterdam, in den Jare 1603. in de Hoogeschoole te Leyden tot Opper-leermeester in de Godtheydt beroepen; ofte van zekere Remonstrantie by zijn navolgers in den Jare 1610. aan de Heeren Staten van Hollandt overgelevert, hebben op de Keyzers-graft aan de westzijde haar Kerk, doch staat niet zoo openbaar als de andere, maar met huizen betimmert, hebbende twee ingangen: van binnen in 't vierkant twee

Galderyen boven elkander, zijnde een welgeschikte plaats tot den Godtsdienst, en niet grooter als een Man met zijn stem kan bereyken: voorts luchtig en tot haar Godtsdienst wel geordonneert; de Predikstoel in 't zuyden staande.

De Roomsgezinden, hoewelze hier ongelijk grooter vryheyt genieten, als in andere Hollandtsche steden, houden wel onbeschroomt hunne vergaderingen, maar zoo opentlijk niet, als de andere boven verhaalde gezinthenen dat meest uyt polike inzichten geschiet.

Armin.
Kerk.

De Kerk der Mennonisten, die men de Vlamingen noemt.

N

Onder

Mennonist
Kerk.

Onder alle geloofs-gezintheden alhier ter stede de vrye oeffeninge haarder Godtsdienfts toegelaten, zijn mede de Doops-gezinden ofte Mennonisten, haar oorspronk van eenen *Thomas Munster*, en naam van *Menno Symons* voerende, dog verscheiden in gezinthen en geloofspunten verscheelende, en dievolgende elk door de stat hare besondere vergaderinge hebbende, onder welke twee de voornaamste zijn, als de Vlamingen en Waterlanders. De Vlamingen tot welken de Vriefchen en Hoogduytschen haar gevoegt hebben, oeffenen hare Godtsdienst op de west-zijde van de Singel, tegen over die van de Luytherze, daar wel eer gestaan heeft de Brouwery van 't Lam, zijnde een heel nette en welgeschikte Kerk, met twee Galderyen, zoo groot als een mans stem die kan bereyken, deze de grootste hoop zijnde hebben de grootste Kerk, doch nau-keurig en in uytterlijke dingen zoo bepaalt, dat de kopere Kaarskroonen in haar Kerk hangende, hebben doen wit verwen, ook veelmaals om kleyne beuzelingen over hoop leggen, als noch 't verleden en dit jaar gebleken is, zoo over eenige strijdende leer-punten als in 't verkiezen van twee tot de bedieninghe van hare gemeene middelen, dat zo hoog liep, dat de G. A. H. Burgermeesteren tot vereeniging daer tusschen gaan mosten, als nyt dese byvoegende resolutie is blijkende.

Burgermeesteren, ende Regeerders der Stadt Amsterdam, behoort hebbende de differenten ende verschillen, geresen tusschen die van de Vereenighde Vlaemsche, Vriefsche, ende Hoogduytsche Doopsgezinde Gemeente hier ter Stede, vinden niet goet te treden tot Decisie van de Leer-punten of te Articulen, daer over de voorsz. Verschillen en differenten zijn ontstaen: maer hebben alleenlijk den Dienaren van de voorsz. Gemeente belast ende geordonneert, gelijk haer Ed. Gr. Achtbare belasten ende ordonneeren by desen, dat sy haer sullen onthouden van op de Predick-stoel te brengen eenige subtile Questien ofte Disputen, rakende de eeuwige Godthey Jesu Christi ofte andere punten, smakende na de Leere der Socinianen. Dat oock tot de administratie van de bewuste secreet middelen door de voorsz. Gemeente sullen verkooren werden twee eerlycke ende bequame

Persoonen, omme in plaetse van de overledenen nevens de drie overige Administrateurs der voorsz. middelen, de selve administratie waer te nemen, des sulden de voorsz. vijf Administrateurs gehouden zijn ten allen tijden aen de vordere dienende Diaconen inder tijt, wijt ende access te geven in ende tot de Boecken van de voorsz. middelen; als oock aen de zelve Diaconen van haerlyder Administratie pertinente rekeningh te doen. Ende soo wanner zeman van de vijf Administrateurs der voorsz. middelen sal komen te overlijden, sal wederom by de voorsz. Gemeente, een andere in des selfs plaetse gekooren werden. Actum in Amsterdam den 10 Januarij 1664.

Mennonist
Kerk.

Doch noch konnende accordeeren is dit tweede gevolgt.

Burgermeesteren en Regeerders der Stadt Amsterdam, behoort hebbende het verschil tusschen die van de Vereenighde Vlaemsche Vriefsche, en Hoogduytsche Doopsgezinde Gemeente hier ter Stede geresen, over de electie van de bewuste Twee Administrateurs, volgens haer Ed. Gr. Achtb. vorige resolutie en last, van den 10 dezer lopende maant te verkiezen; hebben verstaan en geordonneert; gelijk sy verstaan en ordonneeren by desen, dat die van de voorsz. Gemeente, op Dingsdag naast komende, ten 2 uren, na de middag, van nieuws aan zullen treden tot de electie of verkiezing van soodanige Twee Administrateurs; hebbende van te vooren, op morgen, in de Predicatie, by afkondiging, daar toe gedachtwaart of geroepen alle de Broeders, soo wel van d'eene, als d'ander Partye. Dat oock in de voorsz. verkiezing gestemt sal worden hoeft voor hoest, en de Stemmen by een Openbaar Notaris, ten dien einde by haar-luyden te verkiezen, zullen gecolligeert, en aangetekent werden, ten overstaan, en in de tegenwoordigheit van Twee van haar-lieder Oudtiten, als, namelijk, een van elke Partye; Sulks dat het besluit gemaakt werde by de meeste Stemmen. In voegen dat de Stemmen van de genen, die niet compareren, in gene consideratie zullen komen: werdende die vande selve Gemeente by desen ernstig gerecommandeert te verkiezen getrouwe, eerbare, en vlytge Mannen, daar in de gantsche Gemeente, soo wel van d'eene, als van d'andere Partye, haar verneogen zullen kunnen nemen. Interdicerende en verbiedende hier beneffens oock Hare Ed. Gr. Achtb. die van de voorsz. Gemeente, haar tusschen dit, en de voorsz. tijt van electie te bemoeien met eenige kuypere of complete-ryen ter sake van dese verkiezing aen te stellen: met expres bevel, dat oock deze tegenwoordige acte, op morgen, van de Predick-stoel aan de Gemeente sal voorgelesen werden. Actum in Amsterdam den 19 Januarij, 1664.

Hoe't verder met haar aflopen sal, moet de tijt openbaren.

DE

MennonistenKerk.MennonistenKerk.

De Kerk der Mennonisten, die men de Waterlanders noemt.

BY Jan Rooden-Poorts-Tooren, op de west-zijde der Singel is noch een ander Mennonisten Kerk die men de Waterlanders noemt, is mede heel bequaam tot het gebruik van haar Godts-

dienst; ook ruym en groot, heeft twee Galderijen boven malkander, daar veel volk kan zitten, met eenige schoone blinkende kopere Kroonen verciert. Deze, als ook de voor-verhaalde Mennonist-gezinde zijn

*Mennonist
gezinden
mild tegen
d'armen.*

uytnemende medelijdende en milt over haar armen, aan de zelve uytdeelende niet alleen geldt, maar ook broodt, spek, en ander levens middelen, zulks dat die, gelijk de Luytherzen geen arme Comptoiren lastig vallen.

Andere van die ghezintheydt zijnder

noch, in eenige punten onderling verschillende, die kleyne hoopkens zijn, en hebben daarom geen Kerken of groote plaatsen van nooden, maar behelpen haar in eenige groote huizen, zoo hier en daar door de stad heene.

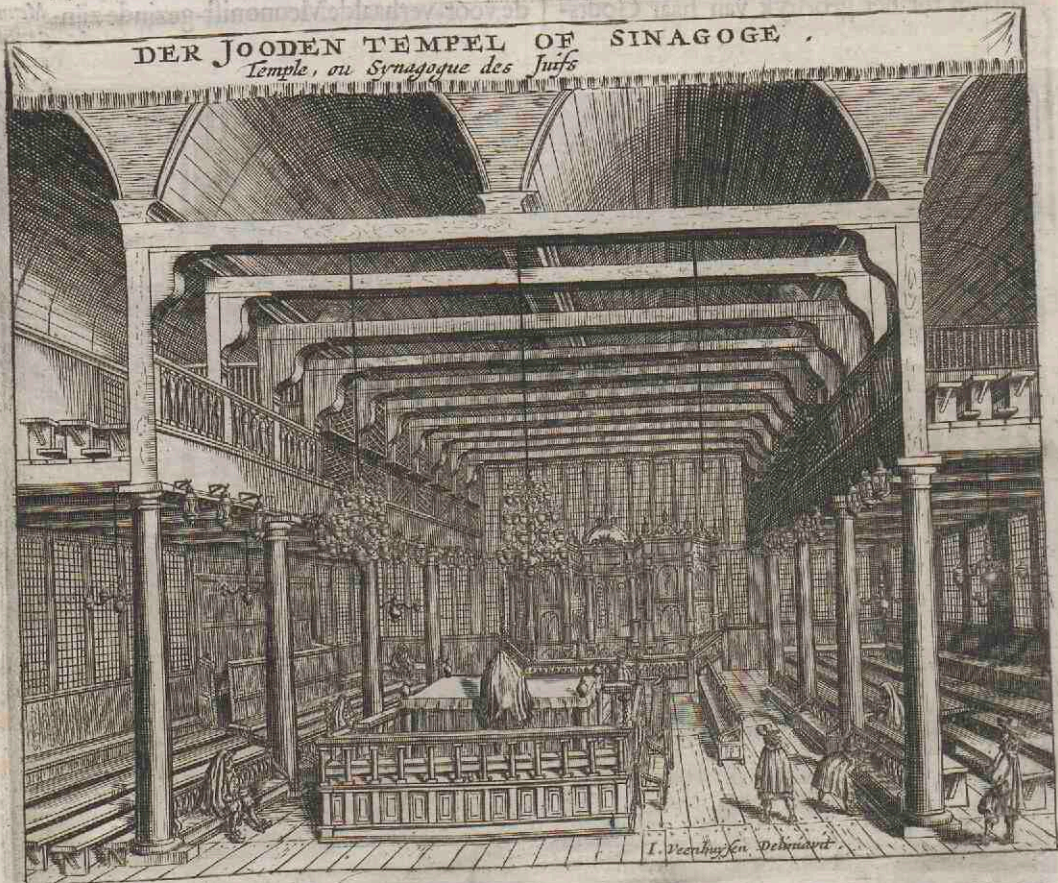

DE JODE KERK.

Driederley
slag van
Joden.

DE Jooden alhier uyt drierley Natiën bestaande, als Portugezen, Hoogduytz. en Poolen houden mede hunne vergaderingen ofte Synagogen (zoo zy die noemen) ende dat by oogluikinge

der Groot Achtb. Heeren Regeerders dezer Stede. De twee eersten hier veel Jaren geweest zijnde; de laatsten met den Poolischen-oorlog, voor weynig tijt herwaarts aangezakt, te zamen groote vryheyt zo in't

Hun groot-
ste Kerk.

oeffenen van hun Godts-dienst, als 't drijven des koophandels genietende. d'Eerste hebbende een redelijke groote plaats, daar toe twee huizen bequaam gemaakt, beneden komt men in een voorhuys of groote leege plaats daar een Watervat is, dat met een kraan omgedraayt wort, hier by een handdock hangende, want de Joden wassen

haar handen eerze in de Kerk gaan: aan weer-zijden klimt men trappen op, dan komt men in haar Kerk: Boven op de Gallery zitten de Vrouwen, van de Mans zijn afgezonderd, en niet van haar gezien, hebbende aan 't een end een groote houtte kas, die met twee deuren open wordt gedaan, daar in men veel kostelijckheydt ziet: onder

Iode Kerk. der anderen de Boeken *Mozes*, omhangen met kostelijke geborduurde kleeden: hare Leeraars staan op een verheven hoogte, ontrent drie voet boven 't ander volk: de mannen hebben over de Hoedt een witte doek, die haar over de schouders en 't Lijf hangt, en elk een Hebreus Boeksken in de hant. Haar Sabbath begint op de Vrydag aan den avondt, als de Zon ondergaat, dan steekt elk in zijn huys hare Lampen aan, als ook in haar Kerk, die branden tot op Zaterdag aan den avont, als haar Sabbath eyndigt, want de Joden rekenen in 't begin der dagen van den eenen avondt tot den anderen; in haar Kerken branden geduurig glazen Lampen, en op zommige groote Feestdagen Kroonen en groote zilvere Kandelaaers, een groot gelt waardig; gaan op hare Sabbathen prachtig gekleedt, in 't minst geen werk doende. Hebben haar besondere Vleys-houwers, en in hare huizen hunne afgezonderde ketels, potten, en andere vaten, om de verscheydenheydt der spijzen besonder te koken, zullen met de *Christenen* niet eeten, om darze de spijze na haar wijze en gebruyk toe-maken, want zy weten van wat gedeelte van Os, Schaap, of ander ghedierten haar vry staat te eeten; worden na de Wet *Mozes*, al wat manlijk is, bōsneden. In de maandt September houden zy het Feest der Lover-tenten, dan maken zy Hutten of tenten op hare plaatsen achter de huizen, die van binnen met allerley Fruyt behangen zijn, of ook wel met wit Linnen, deze Tenten moeten boven zoo met riet gedekt zijn, dat men den hemel daar deur kan zien; dieze elk na haar macht en rijkdom zoo kostelijk oppronken als 't mogelijk is; van buyten en binnen met groen loof behangen zijnde, daar in zy eenige achter-volgende dagen eeten moeten, tot de tijt dezer Loovertentfeest voor by is.

Desghelijcks houden zy jaarlijks in de maandt van April op de volle maan, na de Wet *Mozes* haar Pascha. Haar Kerk-

hoven zijn tweederley, die voor de Portugeefche-natie in 't Dorp Ouder-Kerk; de andere buyten Muysden tot Muysder-berg, op 't eerste ziet men eenige ouwerwetze Graven, verheven met eenige trappen opgaande; als eenig van dit volk binnen Amsterdam sterft, zo haast de azem daar uyt is, worden terstondt na buyten op haar Kerkhof gebracht, daar een huysken staat, in 't welk de Lijken schoon gewassen werden, dieze gout, zilver-gelt en andere kosteljkheyt mede op de reys geven. Zouden wy alle hare gewoonten en gebruyken verhalen, zulks vereyste een grooter Boek. Alle de verzamelinghe der gezinthen maken een groote menigte menschen, daar door 'twelvaren dezer stede hier te meerder aangroeyt. Noch zijnder enige heymelijke Sekten, die verborgene vergaderinge houden, als Sociniaanen, Quakers, en andere Misgeboorten, die wy alle niet kunnen noemen; ten is geen wonder dat in sulck een groote stad onder 't gedrang der hondert duysenden van menschen, een mengelmoes van wanschepzelen zich verschuyt?

Behalven de boven verhaalde Kerken, die de Roomsgezinden van outs in hadden, was hier noch Sinte Pieters Kerk, of Kapel, d'oufste, na 't gevoelen van zommigen, en certijts de voornaamste dezer stad. Want het is waarschijnlijk, zeggenze, datze, (dewijl d'eerste Inwoonders *Visschers* waren) hun Kerk na die *Apostel* genoemt hebben, hoewel andere, gelijk te vooren gezegt is, Sint Olofs Kapel voor de outste van de gewijde Gebouwen houden. Het benedenste deel van dit Sinte Pieters Kerkjen is nu een Vleesch-hal, 't opperste p'lag de vergader-plaats der Rethorijkers, (die men d'Oude Kamer noemde) te zijn; nu geschikt tot een Collegie der Doctoren of Artzen, en Anatomie als ter zijner plaatze breeder verhaalt zal werden. Noch was er een Sint Jakobs Kerk, staande aan de nieuwe zijde in de bocht van de Nieuwen Dijk in huizen verandert, en niet overig als het

Iode Kerk.
Begraven
van doot.

St. Pieters
Kerk eer-
tijds, nu de
Hal.

St. Jakobs
Kerk eer-
tijds.

Manier
vanGodts-
dienst.
Op haar
Sabbath.

Byzondere
Spjze.

Besnjding.

Feest der
Loovertent-
ten.

Pascha.

Rasp- ofte
Tucht-huys.

Torentje boven het dak uytstekende. Ook is'er aan die zelvige zijde Sint Joris Kapel geweest, die zekere naam-looze Schrijver (ontrent den Jare 1500.) zegget een Me-

laats-huys geweest te zijn; daar na in een Oude-Mannen ofte Proveniers-huys, nu in het Kistmakers Pant verandert, als bree-

Rasp- ofte
Tucht-huys.S. Joris
Kapel nu
't Kistma-
kers pant.

HET THIENDE HOOFT-STUK.

*Van de Justici en Godts-huizen, en eerst
van het*

RASP- ofte TUCHT-HUYS.

DE Kerken nu beschreven, volgen de Justici-huizen als van den Rechter afdalende, des die de Godts-huizen moeten voorgestelt werden: deze zijn tweederley, zoo voor Mans als Vrouwsperzoonen. De mannen het Rasp- ofte Tucht-huys toegevoeght zijnde, zullen daar mede een aanvang maken. Dit huys dan de naam dragende na't zwaarste werk dat daar gedaan wert, dat is hart hout raspen ofte tot zagelis breken, om daar mede te verwen, heeft zijn oorspronk genomen uyt zeker Placaat by de E. E. H. Staaten van Hollandt en Westvrieslandt op den 16 Decemb. 1595. uytgegeven, en dat wegens de klachte haar dagelijks ter ooren komende over de groote overlast die ten platte lande door 't geboeft onder schijn van bedelerye geleden wierdt: des alle Officieren belaft wierdt die op te vangen en den Rechter voor te stellen, om van haar doen en leven rekeninge te geven.

De Achtbare Regeeringe alhier in den jare 1595. aan 't roer zittende, bespeurende haar gemeente dagelijks aan te groeyen, hebben dit loffelijk Placaat in achtginge genomen, om zulk een schuym van menschen haar quijt te maken door schrik van den arbeyt, daar men alhier mede is dwingende. Des geen bequamer middel als de

dwangh-huizen konnende uytvinden, hebben voor de mannen dit Klarissen-klooster verkooren, ende dat ten tijde als men de Stadt vergroote en met aarde wallen omtrok, de steene-muuren weg genomen zijnde. Deze Klarissen-orderē was ingestelt in den jare 1225. door eene St. Clara, Discipulinne van St. Franciscus van Assis, wiens regel als de Franciscanen zeer streng was: Dit loffelijk werk dan vast gestelt zijnde, heeft men dit klooster in gevangen huizen verandert, en voor aan de straat met twee geweldige Witte poorten verciert, in des zelfs Voorhoofd ziet men Leeuwen, Beeren, wilde Zwijnen en Tygers, voor een geladen wagen gaan, met Breziliaansch Hout, Raspen, en ander wercktuig geladen. Boven op de wagen, een Voerman zittende met de zweep in de handt, deze landt-gedochten temmende: daar onder dit *Latynse* Vaars gelezen wert.

Virtutis est domare quae cuncti pavent.

Dat is:

*Het is een deugt van 't kloek gemoet,
Te temmen dat elk schrikken doet.*

Boven op de Frontespics van de binnen Poort, staan twee Tuchtelingen levens groo-

Rasp- ofte
Tuchthuys.

grootte, van witte gehouwen steen, met het halve lijf naakt, te Raspen.

De Poorten gepasseert zijnde, komt men door een Portaal, dat met twee deuren opent wert, en dan in een groote vierkante

binnen-hoff, op welke alle de gevangen Rotten haar licht scheppen, wel met yzer tralien verzorgt, de Iustitie-paal te midden ten toon staande: 't School, Waag en andere gelegtheden daar binnen begre-

Rasp- ofte
Tuchthuys.

pen zijnde, behalve de Keuken en Regenten Comptoir, die ter eerster inkomste van de voor-poorten ter rechterhandt gezien werden.

Yeder, die in dit Rasphuys uyt bevel van den Gerechte gebracht wordt, 't zy om dievery, vechten, pijpen stellen of eenige andere oorzaken, wort terstont, eer hy aan 't zagen komt, in een vochtige en onderaartze kelder, die zoo laag is, dat geen man daar in over eynd' kan staan, maar by na altyt leggen moet, twee of drie da-

gen gezet, na datze uyt deze kelder geraakt zijn, wordenze te werk gestelt, ten zy de Tuchtmeester oordeelde (want hun arbeydt te verlichten en te verzwaren, aan zijn bescheydenheydt staat) dat zoodanig Perzoon, ter oorzake van zijn Ionkheyt, hoogen Ouderdom, of eenig ander gebrek, aan lichaam, handen of voeten tot dezen arbeydt onmachtig is: die wordt dan aan lichter arbeydt gezet, als aan hout, onbequaam om te verraspen, kleen te kappen, dat dan op de meulen des te lichter

sijn

Wie daar
in gebracht
worden.

Rasp- ofte
Tuchthuys.

sijn gemalen word. Het hout datze verwerken is verscheide als Breziliaans, anders Farnabuk-hout, Kampezi, Geel, Sinte Martens, Tartubes, Pok, Roozen, wit en root Zandel, Zassefras, Verzet-hout, en meer andere diergelijke soorten.

Manier
van rasp-
pen, en hoe
veel yeder
in een week
te doen.

Twee en twee Tuchtelingen, als ten deele uyt deze bystaande Figuur te zien is, die met hun tien of twaleven in een huysje zitten, Raspen dag voor dag, vijftig pont van dit hout: met een twaalf dubbelde zaag. Welk het gezaagde hout zy zijn gehouden den anderen dag te leveren, namelijk hondert pont; zulks datze met hun beyde, yeder week drie hondert pont hout te Raspen hebben. En vermits eenig hout, zoo hart als steen is, en daar op de tanden der zagen licht stomp worden, en by wijlen gaan omleggen, zijn de Waag-knechts, (die drie in't getal zijn,) gehouden de zelve, na dat'er acht hondert pont hout mede gezaagt is, te vijlen en te scherpen. Deze drie Waag-knechts die den Tucht-meeſter ten dienste staan, in wat voor gelegenthyt het zy, tzy in't heel hout, dat van de Koopman geleverd wort, in te dragen, of 't geraspte in zakken te doen, worden by hem uyt d'andere tuchtelingen, die hy daar toe bequaam acht, gekozen. Ook deelt een van deze drie, d'andere gekluysterde, de spijze om.

Hoe lang
de tucht-
lingen
daer in
zitten.

De tijt, dieze in dit Huys moeten uytzitten, is lang of kort, na dat de misdaden, dieze begaan hebben, licht of zwaar zijn. Want eenige, die om hun gepleegde diefstucken hier ter stede opentlijk op het schavot gegeesselt en gebrandtmerkt zijn, worden daar voor twee, acht, tien, ja twintig Iaren (die het anders met de doot zoude bekoopen) ingebannen. Ook is yeder tuchteling gehouden zijn tijt uyt te zitten, 't zy hy om eenige dienſten, die hy in 't beklappen van andere dieven, die eerst in hechtenis raken, den Gerechte doet, afslag van Iaren krijgt. Te dien eynde, vergaderen tegens Vrouwen-dag of de Verkiezing, d'Opperschoot, Schepenen, met de Schours

Manier
van mal-
kandeven
te beklap-
pen.

Zekretaris en Onderschootten, alhier, en nemen hun zit-plaats, in het gestoelte van de kerk, daarze dan den genen, die eenige dienſte den Gerechte gedaan heeft, voor hen doen komen, en aflag van tijt geven. Doch euvel breckt hen dikwils dit beklappen van hun spits-broederen, daar na, op: want hoe welze voor de feyten, dieze met deze beklapte gevangen begaan hebben, voor dien tijt niet gestraft worden, zoo worden echter de zelve by den Gerechte aangetekent, en hen, op nieuw om eenige dieveryen weer in hechtenis geraakt zijnde, daar na te last geleydt; zulks dat deze, nevens de laatste, daarze op gekregen worden, dikwils oorzaak van hun doot zijn, anders, indienze stil gezewen, en zich zelve niet beklapt hadden, den hals genoeg zouden door gehaalt hebben. Maar gebeurt 'et in tegendeel, dat yemandt van deze Tuchtelingen uyt breken, en 's Heeren flooten schenden wil, daar op betrapt zijnde, behalve de straffe van met roeden in tegenwoordigheyt van Schepenen, wel strengelijc gegeesselt te worden, met opslag en verlenging van tijt gestraft; en daar en boven, met het eene been aan een ketting, aan zijn hok vast geklonken, of by wijlen met beyde beenen, een maandt of twee, somtijts wel langer aan een sware sloop ketting, zoo veel als een Man kan torzen, gekluyster en geslooten gaat. Doch om hen alle middelen van uyt breken te benemen, worden alle avonts de zagen, daarze zich anders van dienen konden, door de Waag-knechts onthaalt en in de Waag gebracht, en aldaar opgeslooten, en 's morgens daar weder uyt en in de huysjes gebracht. Ja zelfs in de monden der zecreten, dewijlze certijts by wijlen hier door kroopen, en alzo daar uyt raakten, ook te mets het ongezaagde hout, om voor den arbeyt bevryt te zijn, daar door smeten, met een yzere rooster, (dienze alle Zaterdaghen gehouden zijn te reynigen, en door te flooten) bezet.

En op dat de Jonge leugt, hier by den Gerech-

Rasp- ofte
Tuchthuys.

Dikwils
oorzaak
van hun
doot.

Die uyt-
breken
willen, ge-
strajt.

Hoe voor
't uytbre-
ken zorg
wort ge-
dragen.

Rasp- ofte
Tuchtbuys.

Gerechte ingebannen (die eerst met bom-
bazijnen weven de kost verdiende) en nu,
midts de slechtigheydt der weveryen, aan
't hout kappen, (onbequaam om te verras-
pen) gezet wort, zich tot deught zoude
schikken, en, by gebrek van stichtinge,
niet meer van de rechte weg des deugds af-
dwalen zoude, wordt die by den Tucht-
meester, alle avonden, na het afdoen van
haar dagelykze taxt, in lezen en schrijven
onderwezen. Te dien eynde zijn'er be-
zonder, uyt last van de *Majestraat*, de
voornaamste en stichtelykste Zentbrieven
der *Apostelen*, *Sprenken Salomons* en dier-
gelyke boeken, om hier te leeren, 't geen-
ze by hun Ouders niet hebben kunnen of
willen doen, gedrukt. Alle Zon, en Bid-
dagen, wordt voor haar by den Tucht-
meester gelezen, geprekt, gecatechizeert,
en Psalmen gezongen, even als in een o-
penbare Kerk. Maar die Raspen, genie-
ten dit onderwijzen, noch hooren-
der preke niet, vermits het een gevaar-
lijke zaak zijn zoude, voor den Tucht-
meester alleen onder zoo een hoop wo-
dende en ongebonde Menschen by el-
kandere, te verkeerren: dezen dan wor-
den de gemelde Boeken in hun hokken ge-
geven, om zich om die te lezen, en die niet
konnen, door 't gehoor anderen te stich-
ten. En weten deze Tuchtmeesters, niet
alleen, dit ontaarde en ongebonde Volk,
met Raspen te temmen en af te matten,
maar ook de Vagebonden, en Straatloo-
pers, die zich toonen lam, stom, kreupel,
en lazerisheydt te zijn, met 't slaan van de
bollepees en andere straffe, op staande
voet, van hun qualen te genezen. Dat
hun genees-middel goet is, geven de kruk-
ken, Lazaris-klappen, en breuk-banden,
aan zeker bort op de plaats tegens de muur
ten toon hangende genoeg te kennen. De-
ze genees-konst, is den tegenwoordigen
Tuchtmeester mede niet onbewust, die
door zonderlinge treken en straf van de
bollepees, verscheyde stommen aan 't spre-

De leugt
in lezen
en schrij-
ven onder-
wezen.

Ook in de
gerefor-
meerde
Godts-
dienst.

Hoe dit
woeste volk
getemt
wordt,
en bede-
laars be-
driegeryen
ontdekt.

ken, en lamme en kreupele, op staande
voet aan 't gaan gemaakt heeft. Zeker
Fransman, gelijk de Tuchtmeester zelfs
verhaalde, die zich veynsde stom te zijn,
en door dit bedroch zijn kost zocht te win-
nen, wiert by den Gerechte gevat, en aan
dezen Tuchtmeester gezonden, om 't on-
derzoeken, of hy in'er daat stom was. De
Tuchtmeester, evenwel, die niet terstondt
met de strengste straffe wilde te werk gaan,
geboodt een van de Waag-knechts, dat hy
hem onvoorziens van achteren, een slag,
zoo veel hy slaan kon, om 't hoofd zoude
geven, en wel letten of hy eenig geluyt
gaf. De *Fransman* deze slag zoo onverziens
op 't lijf komende, begon hol en verbaaft
eenig geluyt te slaan. De Tuchtmeester,
achtende nu genoeg te hebben, heeft hem
zoodanig met de bollepees afgeroest, dat in
min dan een halfuur goet *Latijn* en *Fran-
coys* leerde spreken: en als hy hem in 't *La-
tijn* vraagde, *waarom hy voor de Heeren niet
gesproken had*, gaf tot antwoord, *dewijlik
hen niet verstondt, en zy my in mijn Moeders
tale niet aanspraken*. Dies by den Gerech-
te met roeden gegeesselt en der staadt uyt-
gebannen wierdt.

Die begeerig is diergelycke exempelen
meer te weten leeze *Pontani* beschrijvinge
van Amsterdam, het 9 Capittel van 't twee-
de Boek; verscheyde vryheden geniet dit
Dwanghuys, als ontheffing van alle Ex-
cijzen nevens andere Godtshuyzen. Noch
dat zoo eenige Regenten ofte Tuchtmees-
ters van de Tuchtelingen aangerant wier-
den om tot uytbrekinge te overweldigen,
en haar in 't verweeren quamen te quetzen,
en daar aan storven, dat in zulken gevalle
die Regenten ofte Tuchtmeesters dies aan-
gaande niet aansprakelyk zouden zijn, vol-
gens 't Octroy by de Staten van Hollandt
daar van verleent in dato 14 Maart 1597.

Gelyke vryheydt bequam de instelders
van dit huys mede van de voornoemde Hr.
Staaten, dat niemant dan zy alleen in Hol-
landt en Westvriesslant Braziliën ofte dier-
gelyk

Rasp- ofte
Tuchtbuys.

Hoe een
Fransman
tot spreken
gebracht.

Rasp- ofte
Tucht huys.

gelijk hout zouden moogen raspen; nochtans met dien voorwaarde dat andere Hollantsche Steden geoorloft zoude zijn diergelijke Tucht-huizen op te rechten, om aldaar zoo veel hart hout te doen raspen, als haar inwoonderen verbruyken konden, zonder in andere Steden verzonden te werden, op een boete van twee hondert guldens, blijkende by de gunstbrief, gegeven in den Hage den elfde May 1602.

Doch alzo niet tegenstaande dit ver-
lof van de Staaten uyt andere steden geraspt hout, hier ter stede ingebracht wiert, waar door by vervolg den ondergank van dit Tucht huys zoude veroorzaakt worden, 't welk by gebrek van werk voor den Tuchtelingen niet kan bestaan, zoo wiert in den Jare zefstien hondert en zefstig gewillekeurt, gelijk alree by keure van den Jare zefstien hondert zes-en-veertig, gedaan was, dat voortaan niemandt van de Burgeren oft Inwoonderen dezer Stede, eenig Brazilien of ander diergelijk hout, zoude mogen doen breecken buyten het Tucht huys alhier opgerecht, op peene van twee hondert guldens 'telkens te verbeuren, mitsgaders, gemalen en gebroken hout. Dat oock op gelijke peene voorts, geen gezaagt, gemalen of gebroken Brazilien of ander diergelijk hout, elders geraspt, binnen deze stadt zoude mogen verkocht, verhandelt of verfiert worden.

De Achtbare Regeerders dezer stede, bespeurende 't ontzag dat dit Tucht huys te wege bracht, en ziende veel treffelijke rijke luyden haar kinderen (door quaat gezelschap vervoert) verwilderen, hebben raatzaam gevonden tot beteringe van zoodanigen een zekreet Tucht huys op te rechten; welke lofslijk voornemen in den Jare 1603. vast getelt zijnde, hebben daar toe

Huys der
verwilder-
de kinde-
ren ge-
bouwt
Ano. 1603

verkooren 't wester ghedeelte van 't voornoemde Klooster, 't zelvige met een groote vierkante binne-plaats, eetzaal en kleyne bezondere vertrekken bequaam makende.

Dit verwildert goetjen kan van de Ouders ofte Voogden daar niet ingebracht werden dan door groote klachten en bewillinge van Burgermeesteren, mits haar kosten en onderhoudt aan de Regenten betalende; daar in gerakende werden elk in een bezonder vertrek geplaatst daar des nachts, en oock wel by daag (als 't verkerven) op geflooten werden, anders des daags vryheyt hebbende met den anderen te verkeerren, ende alle exercitien te oeffenen, oock haar maaltijden te houden, des Winters met goet vuur verzorgt zijnde; daar zoo lang beslooten zitten, als 't haar Ouders believen, en mogen van niemant bezigt werden als met toelatinge van de Regenten.

De binnen zorg van dit Huys, staat aan een Tuchtmeester die zorge draagt, dat yeder zijn werk na behooren afdoet, en aan een Binnen-vader of Zipier, die de Tuchtelingen fluyt en ontsluit, en hen van spijs en drank verzorgt. Behalve deze Tuchtmeester en Binnen-vader, of Zipier, zijn'er noch vier Regenten die het Opperzorg over alles hebben, en rekening van ontfang en uytgift houden. Toen wy dit schreven zijnde in bediening

Jakob Hinloopen Vermeers.

Gerard van Papenbroek.

Rombout Huiden.

en

Hendrik Scholten.

Die noch eenige cerlijke Matroonen bygevoegt zijn, de naam van Buyten-Moeders dragende; die de Marckt en andere huuzelijke buyten-zorge bevolen zijn.

Spinhuys.Spinhuys.

SPINHUYS.

IN den Jare vijftien hondert zes-en-negentig, is op het verzoek der Regenten en Opzienders der Armen, als *Egbert Pieterz.* oud Schepen, *Jan Klaasz. Kloek*, *Symon Symonz.* *Huyge Kornelis*, en *Jan*

Vees, ook een *Spinhuys* verordent. Terstondt wiert'er een groot getal van *Meysjes* ingebracht, die langs der straten ledig liepen bedelen. Deze wierden terstondt gezet aan *Vlas* en *Wol* te spinnen, *Netten*

De eerste
ingebracht
Año. 1596.

te brayen, en ander slag van *Wolle-werk* te doen. Andere ook die bevonden wierden, zich tot hoerderye te begeven, wierden uyt de *Hoer-huizen* in deze heylige plaats, tot groote onkosten der stad ghehuysvest om getucht en gebetert te worden. Te dien eynde boven de deur van 't oude huys deze *Vaarzen* staande.

*Om schamele meyskens, maagden en vrouwen,
'z Bedelen, leeg gaan en doolweg te schouwen,
Is dit Spinhuys gesticht, zo men hier zien mach,
Elk laat zich niet verveelen of rouwen,
Uyt Charitaat hier aan de handt te bouwen,
Wie weet wat hem oft de zyn noch geschien mach.*

Gedenk-waardig is de milddadigheyd
(zoo *Pontanus* verhaalt uyt der Regenten

Met giften
en vryhe-
den begun-
stigt.

Spinhuys. mont verfaan te hebben) van twee eerbare Burgers, (en haar naam niet bekennt wilden staan) die tot oprichtinghe van dit Vrouwen tucht-huys duyzent guldens vereerden.

Ook hebben haar Hoog-mogende de Staaten van Hollandt, dit huys als andere Godts-huyzen vryheydt van alle lantslasten vergunt. Dit dan de eerste toefstant van dit huys zijnde, hebben naderhand eenige Ouderen (zoo hier als in omleggende Steden en Landen) om het ongebonden leven haarder Dochteren ten goede weegte brengen, met voorgaande verzoek aan de Aichtbare Heeren Burgermeesteren; met de Regenten van dit huys verdragen haar voor een tijt van jaren, tot tuchtinge alhier te besteeden: gelijk mede te mets verscheyde hoerachtige Vrouws-perzoonen uyt oneerlijke herbergen en Bordelen gehaalt, en by vonnisse van Schepen, alhier tot den arbeydt gebannen zijn.

Eertijds. St. Urzels klooster afgebrand No. 1643.

Dit oude Spinhuys, (eertijds het Klooster van *Sint Urzel*.) van welke in de Pauzelyke legenden verhaalt werdt datze een der kleyne Engelsche Koningen haar dochter was, en van des Engelsche Opper-Konings zoon, (een Heyden) ten houwelijk verzocht wiert, doch om zulks te ontgaan, met elf duyzent Maagden na Roomen in pilgrimie trok, en van daar door Duytslandt den Rhijn weder nederwaarts keerende, tot Keulen gemartelt en begraven is; welckers hoofden en ghebeenten tot 10999 in getal, (behalven een daar de Stadt *Douay* mede begifticht is) aldaar in de Kerk, haar ter eeren gebouwt, noch vertoont werden) geraakte in den Jare zestien hondert drie en veertig door onachtzaamheydt der Tuchtelingen, (zoo men zeyt) aan koolen, en brande by na gheheel af. Toen wierdt zoo lang het Spinhuys in 't Rasphuys, (daar de Tuchtelingen gekoppelt heen gebracht wierden) gehouden, tot dat dit tegenwoordige (van buyten en binnen meer een Palays als Dwang-huys

gelijkende) daar aan terstont met het stichten begonnen wierdt, voltooyt was. Verre overtreft dit nieuwe Gebouw, het oude in menigte van vertrekken, sierlijkheydt van werk, en al andere noodige behoefigheden. In dit huys (in de straat zijn ingang hebbende) gaat men door een groote witte gehouwe steene Poort, ter wederzijde met Romeynze kolommen bezet. Boven welcke in de voorkap men ziet de tuchting, door twee Tuchtelinghen, en een Vrouw in 't midden; die een der Tuchtelingen kastijs, in Marmer uytgebeeldt. Op welke de *Heer P. C. Hoofst*, deze twee Vaarzen, in gulde letteren ghepafst heeft.

*Schrik niet, ik wreek geen quaat, maar dwing tot goet,
Straf is mijn handt, maar lieflijk mijn gemoet.*

Gelijk mede in de voorgevel op d'Achterburgwal, den arbeydt der Tuchtelingen, door drie vrouwen beelden, die spinnen, nayen en brayden, in witte gehouwen steen, uytgebeeldt wert. In dit Spinhuys zitten ghemeenlijck drierley slaggh van Tuchtelingen, in drie besondere vakken by elkandere afgedeelt: het eerste en tweede die beslaande, die aldaar om hoerderye, dronken drinken en andere ongebonden heden gezet werden. Het derde perk zoodanigen, die by vonnisse van Schepenen in 't openbaar (ook wel in 't heymelik gegeesfelt, en te mets ghebrant merckt daar voor veel jaren gebannen werden, welken het grootste getal uyt maken; daarze moeten Spinnen, Linnen-nayen, Breyen, of ander werken doen. Boven deze gemeene Tuchtelingen, zittender noch anderen in een besondere Kamer opgeflooten, staande op Pillaren boven den ingangh; die niet als met voorweten van de Regenten zichtbaar zijn: Dit zijn eerlijcke luyden Dochters door lichtvaardigheydt vervoert, of den drank te lief hebbende, ook wel getroude Vrouwen, die liever andere als haar eygen mans gerij-

*Spinhuys.
't Tegenwoordige gesticht.*

Spinhuys. gerijven: Deze mogen niet als met bewillige van de Regenten daar gehuysvest werden, mits de mont-kost betalende, om daar zittende tot beter voornemen ghebracht te werden, even als in het Rasphuys, een Tuchtmeester, (die ook Binne-vader is) en deze Tuchtelingen, met lezen en voor-lezen uyt de Bybel onderrecht, en, indienze het verkerven, met slaan en kastijden in toom houdt. Zes Regenten, (aan wien alle opperzorg, en rekening van ontfang en uytgift staat) zijn over dit Spinhuys, die mede over het nieuwe Werckhuys gestelt zijn. Toen wy dit schreven in bediening zijnde.

*Ian Maas,
Klaas Iansz. Klopper,
Barent Pietersz. Elias,
Michiel Tielens,
Ioris Krook,
en
Hendrik Bekker.*

Behalve andere inkomsten, en gewoonlijke vrydommen is dit huys met die vryheyt by den Gerechte begiftigt, dat niemandt alhier ter stede of binnen de vryheyt van dien, mach tappen oft eenige gelagen zetten, zonder verlot van de Regenten van dit Spinhuys, en't recht daar toe staande betaalt hebben. Doch veel tappers voor dezen en noch zich vervorderende Gelagen te zetten, Wijn en Bier zonder verlot van Spinhuys-cedulen te verkopen, en zoo dit huys in haar inkomsten te verkorten: zoo hebben die van de Gerechten andermaal in den Jare 1655. gewillekeurt; dat alzo dit huys als doen tot weeringe van alle onbehoorlijke bedelerye met het onderhout van een nieuw Werk-huys belaft wiert; en zulcks buyten deze inkomsten niet machtigh zijnde: dat alle die gezint waren Bier ter sleet te tappen, Gelagen van Wijn en Bier te zetten, Brandewijn ofte Tobak te slijten, ofte Drooge-gasteryen te

Spinhuys. houden, gehouden zullen zijn de Regenten dezer huysze haar Poorters-cedulen te vertoonen, en by gevolg van dien by Biljet verlot tot alzulcke neeringhe te bekomen, 't verlangen van dien alle vierendeeljaars te vernieuwen, ende dat yder op haare behoorlijke daar toe gestelde tijt, op een peene van dubbelt gewin, of na 't verzuym echter de neeringh doende een boete van thien guldens: en daar voor viermaal des jaars te betalen.

Alle Herbergiers, die Wijn tappen, tien stuyvers.
Indienze Toebak verkoopen mede tien stuyvers.
Droogastery-houders, die Wijn tappen tien stuyvers.
Voor 't Bier vijf stuyvers.
Droogastery-houders, geen Wijn tappende tien stuyvers.
Toebak-verkoopers by de sleet tien stuyvers.
Brandewijn-verkoopers by de sleet tien stuyvers.
Die gewoon zijn in 't kleen te verkoopen tien stuyvers.
Alle Tappers die sware Bieren verkoopen tien stuyvers.
En by aldienze daar en boven Toebak verkoopen mede tien stuyvers.
By de boven-gemelde keure wierdt den Provoosten van 't Spinhuys, die vryheydt toegeftaan, datze mogen in alle Herbergen, oft andere huysen daar men Wijn, Brandewijn en Toebak verkoopt, of Droogasteryen houdt, (van de Regenten van dit Huys gezonden zijnde) gaan om te zien na de Spin-cedulen, die de Herbergiers, Wijn, Bier, Brandewijn-tappers, Droogastery-houders en Toebak-verkoopers, gehouden zijn haar te vertoonen, ofte by weygeringe die in de boet (daar toe staande) te beslaan, welke in dry deelen te verdeelen, zoo voor den Officier, Provoost als Spinhuys. Dit zoo veel 't Spinhuys belanget, volgt als daar toe behoorende

*Inkomsten
van Tappers
en
brandewijn
verkoopers
etc.*

t NIEUWE WERK-HUYS.

DAt eertijts een Pakhuys van de West-Indize Maatschappy placht te wezen, staande aan de Y-kant, tegen over Kattenburg of 's Landts Zee-Magazijn, is voor weynig Jaren, midts de groote menigte en overgeven stoutheyt der onbeschofte Bedelaars, (die den Luyden, dikwils tegen wil en dank yers aspersten, en, onder schijn van Aalmoessen aan de deuren r'ontfangen, met steelen beholpen) daar toe bequaam gemaakt, zijnde voorzien met Comtoiren voor de Regenten, Regentinnen, Binne-vader en Binne-moeder, keuken, en besondere Zolderingen daar de Mans en Vrouws-perzoonen arbeiden en haar slaap-plaatzen hebben: voorts luchtige uytzicht op 't Y scheppende. Den ar-

beydt, dienze hier doen, is Hennip kloppen, Netten breyen, en grof Linnen weven, daar af zakken en balen, voor het groote Rasphuys, om het geraspte hout daar in te pakken, gemaakt worden. Om dit geboefte en luye Bedel-zakken van der straat te houden en uyt der stadt te jagen, hebben de Regenten van 't Aalmoesseniers-Huys een besonderen Schout, de naam van Hooft-Provoost voerende, die onder hem verscheide Dienaars heeft, en den geheelen dag langs der strate loopen om dit volk op te vangen, en in dit Huys te brengen.

De Justiti huysen beschreven hebbende, zullen het vervolg met de Godts-huyze beginnen, en daar van het Gasthuys de eerste plaats verleenen.

G A S T - H U Y S.

HEt Gasthuys of Hospitaal over hondert en meerder jaren alzo genaamt, wort door *Pontanus* uyt een oude onbekende Schrijver aldus beschreven. Daar is ook in de zelve Parochie (van de Oude-Kerk) het vermaartste Hospitaal van Hollandt, hebbende tot Jaarlijkze inkomsten meer dan duyzendt guldens; uyt twee Hospitalen *Sinte Pieters* en *Sinte Elizabeth*, van de nieuwe zijde inde Nes gebracht. Dat dit Hospitaal te vooren aan de Nieuwe zijde naast het Stadthuys gestaan heeft, geeft zulks de Gasthuys-steeg, die noch ten huydigen dage de naam daar af voert, uytdukkelijk te kennen. Maar ik bevinde, zoo lang dit Gasthuys in de Nes gehouden wierdt, alleen voor den Mannen geweest te zijn; want aan de nieuwe zijde, was toen een ander voor de vrouwen, van den zelve onbekende Schrijver, het Hospitaal der Moeder Godts, in 't byzon-

der genoemt, zoo de brieven vermelden, is dit Mannen Gasthuys, midlerwijl het in de Nes was, zeer vermeerderd. Zulks dat in den Jare vijftien hondert en een, een Pesthuys daar by gemaakt wierdt, als Regenten waren

GYSBRECHT LAPSEKER.
FLORIS JANZEN.
FRANK KLAASZEN.

En
JAN GYSBRECHTZEN.

Daar na in den Jare vijftien hondert en vier, is'er een Brouwery met een Beyert, en meer andere huysen by gebouwt, nevens een Kerckhof (leggende tusschen 't voorz. Pesthuys en de Celle-broeders) door den Bisschop van Haarlem op den 27 May 1561. gewijt, daar voor by de Gasthuys-meesters beschonken wiert met acht gul-

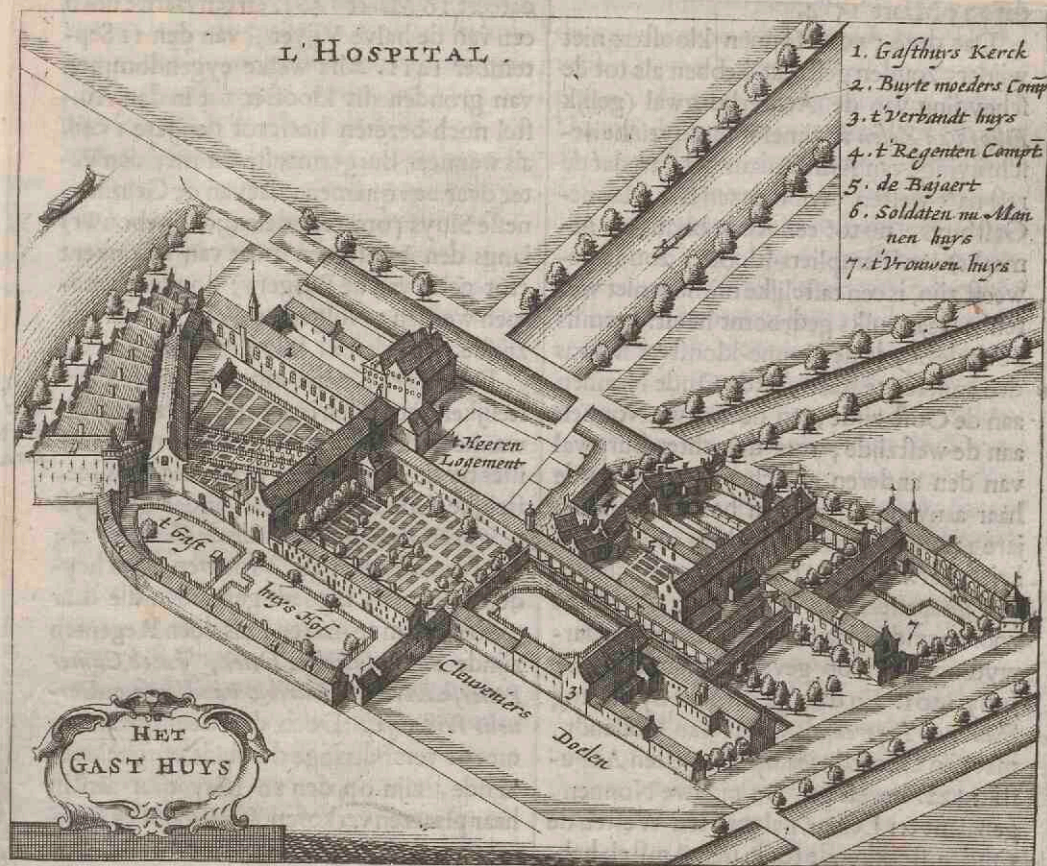
Eertijds al
vermaart.

Naast het
Stadthuys
gestaan.

Gasthuys: Guldens vijftien stuuyvers. Endelijk, in den
Jare vijftien hondert acht-en-zeventig (als
wanneer de Stadt de Staaten van Hollandt
en *Wilhelm Prince van Orangie* als Stadt-
houder overgelevert wiert) en voorname-

lijk in den Jare vijftien hondert twee-en-
tachtig, wierden bey de Gasthuysen, zoo
wel het Mannen in de Nes, als het Vrou-
wen of *Sinte Marias* aan de nieuwe zijde
(op de Nieuwen dijk aan de westzijde over

Gasthuys:

onzer Lieve-Vrouwe Capelle staande, als-
doen gelegen op de Noorder-hoek van de
Vrouwe-iteeg, nu in huysen verandert, en
het Gasthuys noch toebehoorende) verzet,
en in een gebracht; daar toe bequaam ge-
maakt zijnde de kloosteren der Nieuwe en
Oude Nonnen, alle andere Kloosteren de-
zer stede in groote ruymte overtreffende.
De Nonnen, die toen noch bey de kloos-
teren bezaten, daar uyt gezet, en een eerlij-
ke Jaarlijkze onderhoudt toegepast zijnde.

Van beyde deze Gasthuysen, zoo wel

Sinte Pieters als *Mariaas* of onzer Vrou-
wen, vint men noch zekere ordre van den
Jare vijftien hondert zeven-en-vijftig, die
ook noch ten huydigen dage onderhouden
wordt, waar by verboden wierdt, dat nie-
mant eenige zieken voor deze Gasthuysen
zoude mogen leggen, of daar in brengen,
zonder verlof der Regenten, op peene van
zes gulden, volgens de Willekeure in dato
den 18 September 1557. dat nu hare Do-
ctor en Chirurgijns aan bevolen hebben.

Het *St. Pieters* Gasthuys. in den Nes Ao.

P

1584.

Een ander
aan de
Nieuwe zij-
de, nu in
huysen
verandert.

Gasthuys. 1584. in Burgerlijke wooningen verandert, een straat van 15 voeten breed recht over de kleyne Hal daar door tot op het Rokin schietende, blijkende by de Acten van Burgermeesteren daar van zijnde in dato 15 Maart 1584.

St. Pieters Gasthuys in de Nes aertjds, nu in huizen veranderd.

's Tegenwoordige, geen Tempeliers Klooster: tegen Philips van Zesen.

Nader bewijs daar van.

Dat deze twee Nonnen kloosters niet wijders zouden gestrekt hebben als tot de scheyding van de Achterburgwal (gelijk *Filips van Zesen* in zijne Hoogduytsche Beschryvinge van Amsterdam wil,) en dat de rest na 't westen (voor dezen het Manne-Gasthuys, nu tot een Kerk bequaam gemaakt) een Tempeliers-klooster zoude geweest zijn, is een tastelijke misflag, niet wetende waar zulks gedroomt heeft: vermits bevinde beyde de Nonne-kloosters nevens den anderen te staan, als de Oude Nonnen aan de Oost-zijde, en de nieuwe Nonnen aan de westzijde, met de achter-burgwal van den anderen ghescheyden: De oude haar aanvangh genomen hebbende in den jare 1389. volgens de Fondatie en Erf-gift-brief daar van alhier ter stede voor Schepenen ghepasseert op den eersten April des voornoemden Jaars; de Kerck en Autaarwydinge daar op gevolght zijnde den 22 Juny 1401. En daar na dit alles by Hertog *Fan van Beyer* als Graaf van Hollandt, met zijn Günst-brief op den zesten Augusti 1422. bevestigt. De nieuwe Nonnen, genaamt ter Lelien, gelegen ten Westen de Ouden, strekkende tot in den Amstel, hebben haar beginzel ghenomen in den Jare 1404. blijkende by den Brief van Hertog *Albrecht van Beyer* van den 2 July des zelvige Jaars, die *Fredrik Bisschop van Vyrrecht* op den 14 Juny 1419. met zijn bulle bevestigt heeft. Dat de Pastoor vande Oude Kerk (onder wiens Parochie dit Convent ghelegen was) op Vrouw Lichtmis 1425. medetoeftont. Om voorder te bewijzen dat deze Conventen ofte Kloosters noyt by de Tempeliers bewoont zijn, blykt by eenige navolgende opdrachten van landen en Erven, daar dit Nieuwe klooster

noch opgebouwt staat: Als vier van Erven *Gasthuys.* gepasseert voor Schepenen tot Amsterdam op St. Martens Avond, 1376. Vrydaags voor St. Bavons dagh. 1380. den 12 February. 1395. en eyndelijk de vierde, gedateert 16 Maart 1461. en ten laatste noch een van de halve Vijver, van den 11 September 1411. Alle welke eygendommen van gronden dit klooster tot in den Amstel noch bezeten heeft tot den Jare 1549. als wanneer Burgermeesteren met den Pater over een quamen, dat van de Grimmesse Sluys (omtrent dese tijd ghebouwt) langs den Amstel een straat van 't Convent (tot gerijf van de Burgery) zoude ghenomen werden; volgens 't Accoort daar van zijnde, van den 23 July des zelve Jaars.

Deze twee Nonne-kloosters by de Geestelijken tot in den jare 1578. bezeten (als wanneer de Godts-dienst hervormt was) iijser by de Regeeringe beslooten de Geestelijke Goederen tot een ander gebruyk te keeren, en bevindende de Gasthuysen zoo van Mannen als Vrouwen verscheyden te leggen, is goet gevonden die daar toe bequaam te maken, als doen Regenten zijnde *Floris Dirckz. Otter, Jacob Canter Pietersz. Arend Hendrikz van Weesp, en Cornelis Willemsz.* Doch de twee bovensten met de veranderinge der stad uytgheleydt zijnde, zijn op den 26 May daar aan in haar plaatzen verkoren *Ian Percijn* en *Wouter Cornelisz. Verbee*: toch te voeren zoo met de Oude als Nieuwe-Nonnen, (die beyde alsdoen ontrent de vijftig sterk waren) een Accoort getroffen zijnde, van haar Klooster en inkomen van dien te verlaten, en de Gasthuys-meesters over te leveren, mits genietende den huysraat, Huysvestinge, en een jaarlijkx tractement, haar leven gedurende, blijkende by de Accorden daar van zijnde en by alle de Nonnen ondertekent; gedateert den 11 en 13 October, en quijtscheldingen voor Schepenen, den 25 October 1578. nevens de Approbatien by *Wilhelm Prince* van Orangie (als Stadthouder:

Eertijds twee Nonnen Kloosters.

De Nonnen bielden daar huysvesting en tractement haar leven gedurende.

Gasthuys. der van Hollandt) op den 29 en 30 December daar aan verleent. Dit zoo ver-
re gebracht zijnde, is alle vlijt aangewent,
zulks tot den Kraken gebruyk bequaam
te maken. Bestaande uyt verscheide Ge-
bouwen die wy na den anderen beschrij-
ven zullen; de eerste plaats daar van stel-
lende het Mannen gasthuys, daar toe in ge-
bruik geweest zijnde tot den jare 1645. als
wanneer Godt de Heere de Nieuwe Kerk
met den brandt bezocht; de zieken af-
doen in't Zoldaten huis (hier na te beschrij-
ven) overgebracht zijnde, hebbende 81
bedt-steeden, daar des Zondags heel vroeg
de Gods-dienst gepleegt wiert: dat nu dry-
maal op dien dagh geschiet, als des mor-
gens vroegh en des naarmiddaghs (welcke
naarmiddags-predicatie tot den jare 1655.
in't vrouwen Gasthuys gheweest zijnde)
door haar eygen Prediker, en van half ne-
gen tot elf uuren door de ghezamentlijke
Kerken Dienaars op haar ordre; tot welk
gebruyk het bequame Galderyen en cier-
lijke Predik-stoel hadt: zint eenige Bedt-
steden uytgebroken zijnde om banken te
zetten, voorts een Zitplaats voor de Magi-
straat en Regenten, nevens een Doop-hek-
ke (hoewel daar toe niet gebruykelyk) daar
by ghemaackt wezende, en met Kopere
Kroonen, Lessenaar en Blakers voorzien:
aan't west-eynde op de Noorder-Galdery
tegens de schoorsteen hangende een heere-
lijk tafereel met elf Burgers in haar tijde tot
Jeruzalem gheweest zijnde; zint den jare
1525. tot 1563. daar uyt *Philips van Zesen*
(als hier vooren verhaalt) heeft willen be-
sluyten dit een Templiers klooster geweest
te zijn: De Aalmoessen daar onder de Pre-
dicatie vergadert komende tot behoef van
't Gasthuys, uytgenomen die van de negen
uuren Predicatie, die de Diaconye toege-
voegt is; hebbende boven een heerlijcke
Kooren-zolder, ter zijde een ruyme Hout-
tuyn, steen-hock met noch vier Kooren
zolders daar boven, en daar benevens on-
der een gevel een treffelijke Suykerbakke.

*'t Mannen
Gasthuys
nader be-
schreven.*

rye, die verhuurt werdt, en ten zuyden
een vermakelijke Boogaart met een treffe-
lijke muur beslooten, nevens een ruymte
ghenaamt het Gasthuys-hof, voor deze
woon-plaatze der nieuwe Nonnen, nu tot
zes-en-twintig wooningen, ter huur gaan-
de, tot haar gebruyk hebbende, twee bleek-
velden, nevens Regenbak en schoone born-
pomp: dit alles begrijpende het nieuwe
Nonnen-klooster, gaat men door een van
de heerlijcke Galderyen tot de Brug van
de Oude Nonnen, ter rechterhandt daar
binnen leggende der Regentinnen Comp-
toir daar alle vrydags vergaderen tot hare
bezondere bedieninghen, ter linker haar
binne-moeders wooninge zijnde; over de
brug in't oude Nonnen-klooster (nu mede
het Gasthuys) getreden zijnde, komt men
in't vervolg van de voorverhaalde Galde-
ry, strekkende van de Kerk tot der Vrou-
wen Gast-huizen wel in den jare 1587.
getimmert, daar na op 88 -- kloeke steene
pylaren treffelijk overwelft met een koepel
daar op vernieuwt: ter welker rechter hant
eerst ingetreden wert in de algemeene keu-
ken; daar bezijden leggende der Regenten
Comptoir, (daar drymaal ter week verga-
deringen tot des Godshuys regeringe hou-
den) bestaande in twee vertrekken, met
twee uytgangen, de buitenste op een groo-
te plaats, en steene galdery van 16 Kolom-
men uyt-komende, zijnde de vergader-
plaatze der gener die de Regenten te spre-
ken hebben; door de andere in een treffe-
lijke groote zaal komende, (daar veeltijts in
de Zomer des Maandags vergaderinge der
Landeryen beleyt wert) om voorts in de
grote Galdery te treden, daar aan volgende
den Apoteek een vierkante lugtige winkel,
van alles daar toe behoorende wel voor-
zien; wiens Apoteker nevens twee knechts
aldaar zijn bezondere wooninge heeft, ne-
vens de kost en eerlijk Tractement genie-
tende, doch moet een ongetrouwt perzoon
zijn, die aan bevoelen is alle Ordonnan-
tien by den Doctor de Ziecken gheordon-

*'t Vrouwen
Gasthuys
Comptoir
van de Re-
genten, en
andere ka-
mers.*

Gasthuys. neert gereet te maken, daar toe hebbende twee Tuynen tot versche Medicinale kruiden, en naast zijn Winkel, en de andere achter de Kerk. Weder in de Galdery getreden, en ter rechter-handt de brug overgaande komt men in 't Verbant-huys (wel eer tot een Pesthuys gebruyckt) een ghebouw nevens de brouwery daar aan ghe maakt, hebbende twee byzondere vertrekken, het onderste voor de Mannen en bovenste voor Vrouws-perzoonen, die daar van alle qualen (uytgezeit de spaanze pokken) de Chirurgie onderworpen, genezen werden; yder vertrek zijn bezondre haartstede (om te vuuren hebbende) te zamen met 50 zo bedsteden als losse krebben verzien; daar toe dry van de ervarenste Chirurgijs jaarlijks beloont werden, om dagelijks alle gequetsten hier leggende te verbinden, en tot 't gebruyk haarder gezonde leden te helpen; tot regeeringe van welk huys een Binne-Vader en Binne-Moeder gestelt zijn, nevens de wakers drie ofte vier Dienst-maagden en een knecht onder haar hebbende, boven huys-vesten en kost noch een eerlijke Wedding genietende; en gelijk deze Binnen-Vader ghehouden is de Landeryen, Stal en Ossen te verzorgen, zoo moet zijn knecht alle besmetten en dooden (alhier overleeden) na 't Pesthuys voeren, ook drenkelinge met de Schuyt in 't Gasthuys halen; bezijden dit Verbant-huys de Ofsse stal staande, bequaam en 'swinters een goet getal Ossen te mesten, daar toe hoy en alles in voorraat hebbende, welker getal op verre zoo groot niet is als *Pontanus* is schrijvende, vermits eenige duyzent ponden vers vlees, voor de zieken gezonder, zoo van Kalven als Schapen jaarlijks in de Vleys-hal gekoft werden. Dit bezichticht hebbende treet men over de voorverhaalde brugghe te rugge door de Galdery in 't Zoldaten huys, gesticht in den Jare 1587. zijnde in 't heetste van de Nederlantse Oorlog, en dat zoo *Filips van Zesen* wil, van de Graaf van Licester,

* Soldaten huys gebouwt. A. 1587.

* Verbant-huys, en dessels bediening.

als doen het bestier dezer Landen hebben de, om verwonde en kranke Zoldaten daar in te genezen; daar voor dit Gasthuys van yeder Zoldaat zes stuyvers des daags genieten, als vier stuyvers van de Heeren Staaten, en twee van haar zoldye, blijkende by haar brieven, daar noch onder de Regenten berustende van dato 15 December 1601. 21. Maart en 28. October 1603. 5. September 1605. zevende Julij 1610. en zoo voorts. Wijders van de vergaderinge der E. E. Heeren ter Admiraliteyt een eerhalve Groot, komende van de twalef Groot die op yeder pondt Vlaams van de veroverde buyten en geconfischeerde goederen tot rantzoon by den Vendu-meester bedongen werden, mits daar voor genezende haar kranke bootsgezellen en Zoldaten; welk recht dit huys zoo van de Ooft als Westindische Maatschap mede toekomt, doch echter niet genieten: zijnde dit een treffelijke lange zaal, ten weder eynde haar uytgangen hebbende, en ter zijden haar keuken, zieken-haart en Binne-Vader en moeders Wooning, nevens een ruym blikvelt, en vijftig Bedt-steeden voor de kranken, onder een Galderye naast den anderen (de Bayaart hier na te beschrijven daar binnen begrepen zijnde,) en dit alles onder 't opzicht van Binnen-Vader en Moeder, met vier dienstmayden, Bayer-vader en nacht-wakers, alle nevens huysvestinge en montkost met een jaarlijkze penningh voorzien, welk Vader en Moeder, echte getrouwde luyden moeten zijn: doch nu niet als voor ziecke mans-perzoonen gebruyckelijck; de voorverhaalde Galdery voortgaande zietmen ter slinckerhandt de timmer-lootze en daar nevens een Anatomihuysken, in 't welke gestorve lichamen (wegens vrende toevallige ziekten) veelmaals geopent werden, om anderen in toekomende daar van te genezen: en ter rechterhandt de Brou en Bakkerye, daar dagelijx door Brouwer, Bakker en haar knecht tot der zieken voetzels gebrouwen en gebackken

Gasthuys.
Onderhoud, hoewel daar voor te genieten, en van wie

Nader gelegenheit van dit huys en hoe 't bedient wort.

Anatomia huysken.

Gasthuys. ken wert, genietende als anderen, boven huysvestinge, en montkofft een jaarlijcks tractement: tot gerijf onder 't bleeckvelt van 't verbanthuys hebbende een regenbak van veel hondert tonnen waters. De Galdery ter linkerhant omkrommende, zietmen een heerlijke vierkante wandelplaats, geplaveyt en met groote boomen beplant, tot vermaak der geener die uyt het zieckbedde komen: ten eynde deze Galdery vint men het Vrouwen-gasthuys, eertijds de Kerck der Nonnen, (daar men tot den Jare 1655. des Zondags naarmiddags gepredikt hebbe, als doen verleydt zijnde) doch met twee winkel-haken twee derden vergroot, in 't Groot en Kleyne Vrouwenhuys verdeelt, echter een Zaal zijnde, doch yeder zijn bezondere binnemoeder, dienstboden en waacksters hebbende, boven huysvesting en kost als andere Suppooften bezorcht, met hare eygene keukens, washuizen, en zieken-haarden, toch gemeene bleek-velt, en zes-en-tachtig Bedt-steeden onder een Galdery achter den anderen beflooten. Voortgaande nevens 't bleek-velt van 't Engels-huys, komt men door de voorste binnen-poort (gheftadigh by een Portier bewaart, die mede boom sluyter is) op uysterste pleyn met schoone boomen beplant, alwaar ter linker handt de Baiart gevonden wert; hier na te beschrijven. Dat de inkomsten dezer Gasthuizen voor de veranderinge alhier ter Steede zober waren, kan bespeurt werden uyt dit nevens gaande vertoogh door de Regenten van onzer Liever Vrouwen Gasthuys in den Jare 1545 aan Burgermeesteren gedaan, luydende als volgt:

Op huysden hebben Lambert van Royen, Jan Claaszoon, Tatic Vastertsz ende Hendrik Corneliszoon, mijnen Heeren den Burgermeesteren overgelevert zekere cedule inhoudende den Staat van onzer Liever Vrouwen Gasthuys, ende dat het zelve jaar van 31 totten jare van 34. hadden inkomende Renten de zomme van thien hondert 63. gulden 5 stuyvers, na vermogen 't oude boek van den zelve Gasthuys, ende dat na inhouden 't nieuwe boek

Gasthuys. gemaakt A. 34. voorsz. Gasthuys rijk gemaakt de zomme van der tien hondert een-en-veertig gulden, en daar toe een stuk Lants leggende ander Stede Cingel, d'welk zoude staan tot 800. gulden, ende daar en boven A. 39. aan 't voorsz. Gasthuys getimmerd is, 't nieuwe zieckhuys, staande voor 1369. gulden 17. stuyvers, dat ook het zelve Gasthuys te voorsz. tijd boven de voorsz. percheelen van goeden rijk was aan gelden en verschreven pachten, omtrent zeven hondert gulden, verzoeckende de voorsz. perzoonen, alzo zy Regenten zijn geweest van den voorsz. Gasthuys, te hebben van mijn Heeren voorsz. acquijt van hare administratie, d'welk gezien en gehoort; hebben mijn Heeren de Burgermeesteren, in den name dezer Stede den voorsz. Regenten van de voorsz. administratie bedankt. Actum den 3 Marty. 1545. presentibus Claas Loen Fransz. Mr. Hendrik Dirksz. Dirk Hillebrants Otter. Burgermeesteren.

Deze Godts-huizen dan alzo te samen gevoegt, en met der Nonnen middelen verrijkt, bevint men by de inkomsten van den jare 1582. geen vergelijkinghe te hebben, blijkende uyt haar Staat van de 2. October des zelvige Jaars uyt de Boeken getrokken, behelzende zoo den ontfangh als uytgifte.

*Ontfang en
uytgaaf
An. 1582.*

Inkomste.

Aan Renten	3716. 1. 11
Huyshuuren	3540. 10.
Lanthuuren	3205. 1. 8
Renten op Stadt	1100.
Collecten	75.
Huyden van de Beesten	200.
Beloopende	11836. 13. 3.
Daar tegens dat jaar te betalen hebbende, tot	
Losrenten	772. 9. 8.
Lijfrenten	1762. 10.
Bagijne lijfrenten	3500.
Vondelingen	380. 15.
Boode loonen	244.
Behoefte tot de Brouwerij	1600.
20 Tonne Botter	800.
8000 fl Kaas	520.
5 Lasten Rogge tot 60 ggul.	420.
3 Lasten Tarwe tot 90 ggul.	390.
5 Lasten Mout tot 50 ggul.	350.
3 Lasten Garst, Hop &c.	280.
8000 Manden turf, en hout	480.
Markt-gelt, zoo aan Vifch als vers Vleesch	600.
Besproken Maaltijden	150.

P 3

Zom.

*Vrouwen
Gasthuys,
eertijds de
Kerk der
oude Non-
nen.*

*Inkomen
van 't Gast-
huys eertijds
zober.*

<i>Gasthuys.</i>	Zout, Zeep en lamp-Olie	200.
	Zangers en Grave-makers	501.
	Extraordinarizen, Reparation en Chirurgijns	400.
	Beloopende	12869.14.8
	Dat van deze jegenwoordige tijt veel is verscheelende, vermits bevonden wordt in den Jare 1663. dit naarvolgende aldaar ongeveer verorbet te zijn; het Pesthuys daar onder begrepen.	
	20 Lasten Rogge.	
	17 Lasten Tarwe.	
	20 Lasten Mout.	
	1 Last Grauwe Erweten.	
	1 Last Witte Erweten.	
	1 Last Turxe Boonen.	
	$\frac{1}{2}$ Last Grutten-meel.	
	$2\frac{1}{2}$ Last Garsten-gort.	
	1 Last Haver-gort.	
	$\frac{1}{2}$ Last Boonen.	
	6000 fl Rijs.	
	1000 fl Hop.	
	36 Offen.	
	3000 fl Pruymen behalven de Rosijnen.	
	1400 fl Suycker.	
	5583 fl Syroop.	
	29000 Manden Turff, uytghezondert het Branthout.	
	80 Tonnen Botter.	
	6500 fl Zoetemelks Kazen.	
	5000 fl Komijne Kazen.	
	79600 Eyeren.	
	71740 Mingelen Zoete melk.	
	60184 Mingelen Karnemelk.	
	12 Oxhoofden Wijn.	
	20 Oxhoofden Azijn.	
	1 Stuk Brandewijn.	
	3600 fl Stok-visch.	
	52 Tonnen Abberdaan ofte gezoute Visch.	
	56 Zakken Zout.	
	32 Steekannen Pekel.	
	42 Tonnen Zeep.	
	36 Sesters Lamp-Olie.	
	Dry hondert guldens voor vers water tot de Brouwery.	

Hier onder niet gerekent zijnde 't geen de Buyten-Moeders betaalen, zoo aan versche Visch, Vleesch uyt de Hall. Wolven, Linnen, en andere nootwendigheden haar Comptoir betreffende. Noch Doctoren, Chirurgijns, Apoteker en andere mindere Suppoosten, Item Reparation der

Vaste goederen en andere last, die jaarlijks *Gasthuys.* noch veel duyzenden bedraghen. Deze middelen te mets door Godes zegen en 't zuynig overlegh der Regenten aan wassende, heeft daar niet weynig toegehopen de milde Testamenten voor dezen haar besproocken, onder welke twee zijn uytsteekende: als dat van Heer *Cornelis Fansz. Drebber* Priester van dato den 8. *Twee uytstekende Testamenten, aan deze huysen, en andere.* October 1540. by 't welke dit Godts huys (uitgezondert eenige legaten) tot zijn Erfgenaam verklaart, die uitvoerder daar overstellende *M. Reymier Brunt*, Raatsheer in den Hage. Het andere van *Griete Klaas Korssen dochter*, huysvou van eenen *Willem Barentsz.* by hem in den echt niet meer aangebracht hebbende als 1657. 10. datze, geen Kinderen geteelt hebbende (doch echter bloetvrienden) door gierige suynigheyt, staande houwelijcks zoo vermeerderde dat zy eerst komende te overlijden voor haar gedeelte na liet een Capitael van hondertveertigh duyzent vijfhondert vijf en negentigh guldens, meest alle in Rente brieven, Schult-brieven, en gereet gelt bestaande, daar van dese naarvolgende Godshuysen tot Erfgenamen stellende, als de Gasthuysen voor twee vijfde-deelen, daar voor genietende zes-en-vijftigh duyzent twee hondert achtendertig guldens. Het Weeshuys en beyde de Huyszitten (zo aan de Oude als Nieuwe zijde) yder voor een vijfsden-deel acht-en-twintig duyzent een hondert en negentien guldens, blijkende by de scheydinge dezer Godts-huysen, met *Willem Barentsz.* haar Man gedaan, op den 13 Juny 1602. en by de volgende Regenten onderteekent. *Fan Poppen, Fan Fansz Karel, Pieter Laurents Spiegel, Geurt Dirckz.* en *Simon Schaap.*

Van welcker zuynigheyt breeder by *Pontanus* in zijn Amsterdamsche beschrijvinge te lezen is, als mede wat onkosten deze Gasthuysen tot onderhoudt haarder zieken ontrent den Jare 1612. van nooden hadden. *Verhaal van 't Gasthuys gelegenheyt No. 1612. door Pontanus.*

Daar

Gasthuys. Daar worden Jaarlyks (zeyt hy) behalven de Schapen en Kalveren, omtrent de tachtentig Offen geflacht: van de welken men weet, dat de zommigen, op een bezondere wijze gemest, behalve het afval en de huyt, boven de veertien hondert pont hebben gewogen. Zesendertig tonne bier, worden alle acht dagen uyt de Brouwery daar in gebracht, bedragende omtrent de twee duyzent tonnen Jaarlyks. Jaarlyks worden'er vertiert een-en-zestig duyzent vier hondert en vier-en-veertig mingelen melks, zeventig tonnen botters, en vijfen-twintig duyzent eyren. Waar uyt een yeder by hem zelve licht afmeten kan, hoe veel broots en zuivels dat'er ook toebehoort. Daar worden opgedaan voor een Jaar, behalven het hout en andere dingen, noodig om allenthalven vier te stookken, niet min dan twalef duyzent manden turf. Dit heb ik willen uyt de oorspronkelijke brieven van 't Gasthuys, als een wonder, hier by stellen, op dat men van de reste, en van al de onkosten giffingh zoude konnen maken; en met een, hoe groot d'eenvoudigheyt, ofte veel eer zoberheyt onzer Voor-ouderen geweest zy, dewelken achtende datze wat groots bezaten, indienze zeyden, dat het Gasthuys over de duyzent gulden Jaarlyks inkomsten verwachtte, gelijk hier vooren uyt onzen naamloozen Schrijver verhaalt is.

Doch is *Filips van Zesen* zeer verdoolt als hy schrijvet alhier te zijn over de 800 bedsteden, die yeder zes gulden daags inkomen zouden hebben; dat jaarlijks zijn zoude zeventhien hondert zeven en veertigh duyzent tweehondert guldens, daar 't op verre geen een hondert duyzent kan bereyken, dat jegenwoordig aan Capitaal op achtien maal hondert duyzent guldens begroot wert, zoo dat *Olphridus Dapper* in zijn Amsterdamsche beschrijvinge wil; 't welk zeer veel is verscheelende, van 't vertoogh hier vooren den Iare 1545. aen de Heeren Burgermeesteren ge-

daan. De bedsteden en krebben zoo in de Gasthuizen, Beyer als Pesthuis jegenwoordig zijnde werden niet meer als in de Gasthuizen en Beyert 267. en in 't Pesthuys 340. zijnde te zamen zes hondert en zeven stuks bevonden, voorwaar genoeg om veel zieken te herbergen; die meest in dit huys vreemdelingen zijn, als in den jare 1623. waar bevonden is, als op alle ingezetenen het hoofgelt gestelt zijnde, en zeven hondert ziecken daar in leggende, maar een Poorter bevonden wiert, tot deze schattinge aangetekent, voor welke de Regenten 't zelvige betaalt hebben.

Alle welker Suppoosten by de Regenten in hare bedieninge gestelt werden.

Dit zoo van 't Gasthuys in zich zelve genoeg zijnde volgt de regeringe, bestaande uyt zes Regenten en zo veel Regentinnen, welke Regenten jegenwoordig zijn *Michiel Popta, Koenraat van Heussen, Isaac Commelyn, Mr. Ian Koetenburg, Pieter Six* en *Silvester Heeremans* Heer van *Zuydwijk*. De Regenten hare vergaderingen des Zondags van elfen tot twaalven, en des Woensdags en Zaterdags naar de middag houdende. Van alle welke bedieninge zoo wel deze als andere Godts-huizen gehouden zijn jaarlijckx aan Burgermeesteren, vierthien dage na de verkiezinge der Magistrature (geschiedende op Vrouw-lichtmis dagh) rekeninge over te leveren, uytwijzende de Willekeure daar van staande in 't Keurboek getekent met de letter C. en de Regenten zulcks aangedient op den 19 November 1592. volghens de Acten daar van onder haar berustende.

't Gasthuys-hoff (daar als hier vooren vermeldt, eenige kleyne huyskens ter huur bewoont werden) tot den ingangh by westen de Beeck zoo aan straat als binnen in 't Hoff door oudtheydt bouwellig geworden zijnde, hebben de Regenten in dien tijdt, met voorweten van Burgermeesteren op den 13 Meert 1642. beslooten die af te breken, en op die grondt tot vercieringe der

Gasthuys.

Door wie en hoe dit alles geregeert wort.

Bedsteden in 't Pesthuys, en 't Gasthuys, en mislag van *Filips van Zesen*.

Nieuwe Gasthuys woonhuys xeni.

Gasthuys.

der Stadt negen heerlijke huizen uyt eenderhand te bouwen: gelijcke mede te voeren in den jare 1603. en 1611. op een bouvallige plaats in 't Gasthuys, leggende aan de oude Vesten van de Kleveniers Doele tot de doorgangh van 't Oude-Mannen en Vrouwe-huys, die plaats met elf treffelijke huizen verbeterd hebben.

Godtsdienst
in over oude
tijden
in 't Gast-
huys geof-
fent.

Dat de Godtsdienst in over oude tijden in deze Gasthuizen zoo in 't Prediken, Misse te doen, &c. altijd geoeffent is, blijkt by de Gunstbrief haar verleent van den Roomschen Koningh *Maxmilianus*, uyt kracht van seekere *Bulle*, hem toe gefonden by Paus *Innocentius* de achtste; verleent in Roome den eersten April 1488.

Welke gunst daer naa Deken en 't Capittel van 's Graven-haage (onder wie alle Hollantsche Geestelijkheid was staande) ten verzoek van Burgermeesteren van *Amsterdam*; met deze nevensgaande punten vermeerderd hebben: als dat dit *S. Pieters* Gasthuys, gelegen onder de Prochie van *S. Nicolaes* (nu Oude) Kerk: haar zieken komende te sterven, (om Godes wille) daar binnen zal moogen begraven. Dat het Sacrament des heylige Olye ten allen tijden daar binnen op den Autaar gestelt zal werden, om by den Pricster (daar toe vande *Vicecurey* van *S. Nicolaes* Kerk ende Gasthuysmeesteren gestelt) den zieken en andere Dienaaren van dezen huize zonder yemant anders, des noots zijnde, daar mede te berechten, mits den Offer daer van komende, den *Vicecurey* over te leveren. Dat men in des Gasthuys Kapelle alle maanden eens een zingende Misse zal mogen doen, en op de Heylige daagen des smorgens prediken, ten zulker uure als zulkx in de Prochi-kerke niet en geschiet; dat de zieken en Dienaaren van alle hoogtijt-gelden vry zullen zijn, blijvende onder en in de Cure van *S. Nicolaes* Kerk voornoemt, mits de Gasthuys-meesteren gehouden wezende daar jaarlijckx op de octave van Paaschen voor te betalen in

handen van des Deken en Capittels gecommitteerde een Engelsche Hendrickus Nobel ofte twee goude Bourgonsche Rijderen, zijnde de Brief gedateert den 15 November 1492.

Gasthuys.

Gelijke Privilegien hebben de Gasthuysmeesteren van onze Lieve Vrouwe Gasthuys, gelegen in de Parochie onzer Liever Vrouwe (nu Nieuwe) Kerck, van de voorz Deken en Kapittel mede bekomen, midts jaarlijks als boven daar voor betalende op de Octave van *S. Marten* in de winter een goude Philippus gulden, volgens den brief daar van bezegelt den 14 Octob. Anno 1523. welke vryheden van prediken op den 1 December 1530. by 't Hof van Hollandt bevestight is; uyt alle 't welke besloten werdt de Regenten toe te komen Burgermeesteren (als Opper-Regenten) voor te dragen een ofte twee geleerde, godvreczende perzoonen, om daar uyt een tot de bedieninge des Goddelijken woorts aldaar te verkiezen. Dat zich in dier voegen tot de veranderinge van de Godtsdienst alzo toe gedragen heeft, ja noch verder gegaan is, betuyght zeker out Extract van uysterste wille in dit Godtshuys berustende, (waardigh om de oudtheyt alhier gestelt te werden) by welke de Regenten van byzondere Perzoonen bemachtight werden de Mispriesters, haar dienst niet waarnemende, af te stellen. *Item, in den naam des Vaders, des Soens, ende des Heyligen Geestes. Jan Klaessen en Wijn Tymens dochter sijn wyf die dese dienst gefondiert hebben op de Weyd-koopers Outaer van V. Misen die weeck. Welcke dienst nae bey yder dot sullen giffers wesen, die ouste Kerck-meyster, ende die ouste Huisit-meyster, ende die ouste Gasthuys-meyster van Sinte Pieters. Ende die Meysters sullen hebben voer hoer toeficht dat die dienst wel bewaert, soe sullen si elcx hebben op Corsdach ende op Paesckdach ien mingelen rinsche wyns van dat, dat hier toe gemaelt is, ende die Kerck ien gulden siers voer broet ende wyn. Off sacck waer dat die*

Regenten
mochten de
Misprie-
sters van
haar dienst
zatten.

Prie-

Gasthuys. Priester niet en dede als voorsz. is soe sullen sy hem mogen of setten, ende en ander daer op setten alst hem belieft, &c.

Maar dit alles schijnt met de herstellinge des Godtsdienst mede verandert te zijn, alzoo bevinde dat als in den Iare 1578. de Nonnen haar Kloofsters aan de Gasthuysmeesters overgaven, als doen haar Pastoor *Mr. Evere* mede verzet is, en op den 15 November 1582. door den E. Kerken-Raad, met toestaan van de E. E. Achtbare Heeren Burgermeesteren, aldaar tot Predikant beroepen is *D. Everhardus Harmanus*, Amsterdammer, ghestaan hebbende op Maaflant-Sluys: niet tegenstaande de Regenten van gevoelen blijven haar toe te komen zulks aan Burgermeesteren te verzoeken, te meer zy hem huysvesten en jaarlijkze Wedden betalen.

Onder andere Voorrechten meer daar dit Godtshuys mede begunsticht is, zijn, datze genieten van alle zieke of ghequetste Soldaten (in 's Landts-dienst zijnde) hier komende te legghen, ses stuyvers daaghs. Item, van 't Collegie ter Admiraliteyt, Ooft en West-Indische Maatschap 1; groot van de twaalf tot Rantzoen bedongen van yder pondt Vlaams, komende van de veroverde buyten en aangehaalde verkochte goederen, breeder in 't beschrijven van 't Soldaten-huys verhaalt. Boven dien, vryheyt van alle zoo Gemeene-lants als Stadts Excijzen en Imposten, volgens de Ordonnantie der Verpachtinge, en byzondere Stadts Willekeuren daar van zijnde, den 5 Mey 1579. 19 Junii 1586. en zo voorts.

Zijn nevens andere Godts-huizen tot den 22 Februarii 1659. blijkende by de Resolutie van de Staten van Hollandt &c. vry gheweest van de achtste penningh, in plaats van de vijftighste ofte verpondinge, van alle Landeryen, voor den Jare 1603. in eygendom bezeten, daar die jaarlijks mede bezwaart zijn gheworden den 27 Augusti 1580. 2 Meert 1593. en 18 November 1648.

Gasthuys. Genieten 't verbeurt-makingh van alle de Turf zoo gebaggert als ghegraven in de Buyten-velder als Middel-polder, strekkende van de Stad tot by noorden de Amsterveensche Kerkwegh ofte groote Loopvelt, volgens Acte haar daar van by Dijkgraaf en Heemraden van Amsterveen verleent, ghedateert den 19 November 1626. Bezitten nevens de Huyszitten de groot en kleyne kraan, daar van breeder hier na in hare byzondere beschrijvinge te lezen.

Vermogen haar Schuldensars ter eerster instantie voor den Hove van Hollandt in 't recht te dagen, volgens de Bevel-brief daar van verkregen van *Fredrik Hendrik* Prince van Orangie &c. nevens President en Raden over Hollant, Zeelant en West-Vrieslandt. Gegeven den 3 December 1626.

Konnen alle vierthien dagen van Renten, Kustingen en Huyshuren hier ter Stede los- en eygen-panden, volgens de Keure daar van zijnde van den 20 September 1533.

Zijn volghens 't voorrecht van *Keyzer Karel* als Graaf van Hollandt, van den Jare 1520. een van de vijf grootste Ingelanden in Amsterveen; en in gevolg van dien een van haar Regenten Heemraad van 't zelvige Dorp en Landeryen daar onder behoorende, daar toe van Burgermeesteren van Amsterdam, als Ambachts-heeren te verkiezen.

Twee van deze Regenten komen jaarlijks als van de vijf grootste Ingelanden, in Amsterveen aldaar op de rekeninge van de verpondinge, volgens accoort tusschen die voorsz. Ingelanden en Waarsluyden, door de Gecommitteerden der Staten des landts van Hollandt en West-Vrieslandt getroffen den 2 Martii 1593. volgens welck accoort ook de Rekeningen en Gaarboeken van de voorsz. jaarlijkze verpondingen het Gasthuys moeten in bewaringe ghestelt werden.

Mede is een van dezès Gasthuys Regenten kiesbaar tot Schepen van 't Weesperkaripel,

*Dat wa-
derbant is
verandert.*

*Voorname
voorrecht-
ten.*

Bayart.

karspel, en dat uyt des zelvige hooft, als Ingelandt aldaar.

Eyndelijk hebben de Regenten noch het voorrecht van Burgermeesteren verkregen, dat in alle Kerken dezer Stede in Kerk-meesteren ghestoelte zullen mogen

gaan zitten, volgens de Acten daar van zijnde in 't vierde groote Memoriaal der Stadt Amsterdam F. 88. verfo. Gedateert den 28 Januarii des Jaars 1656. Dit dan van 't Gasthuys ghenoech zijnde, volght de

Bayart.

BEYART ofte BANJART,

MEt welkers naam uyt te legghen *Philips van Zesen* in zijn Amsterdam zeer bezigh is, en te toonen die alhier ontrent den Jare 1504. ghesticht te zijn, zonder te noemen waar te vooren ghestaan te hebben. Doch de jegenwoordige bestaat uyt vier vertrekken, ghelegen ter rechter hant, de groote Poort des Gasthuys inkomende, zijnde een steene Poortjen, boven 't welke tot waarschouwinge dit Gedicht te lezen is.

Wanneer
gesticht,
heeft vier
vertrekken

*Drie nachten, langer niet, herbergh ik die't
behoeft.*

*De vierde jaagh ik uyt, de schoysters en 't ge-
boeft.*

Deze Poort des avonts ('t gantsche jaar door) ten zeven uren gheopent zijnde, worden de Vreemdelingen en anderen om te herbergen ontfangen; ingaande komt men door een lange gangh in een ruym vierkant vertrek (dat eygentlijk de Bayart is) verzien met een groote ruyme vuursteede, rontom met opgaande banken bezet, daar de Vreemdelingen (foo Man als Vrouw-perzoonen) ontfangen, ghekoeftert, gespijft en gelaast werden, des winters met warme en zomers met koude spijs; die genuttigt en uytgeruift zijnde, werden yder byzonder op haar slaap-plaatzen gebracht, met bedden (tot dertig in 't getal) lakens en dekens voorzien, zijnde dry byzondere slaap-kamers, twee voor de Mannen, één voor de Vrouwen, verscheyde opgaande trappen hebbende, waar in, volgens de ordeningh van den dertighften

Een groot
vertrek ei-
gentlijk de
Bayart, en
wie daar in
komen.

Slaap-ka-
mer en
slaapplaat-
sen.

November des Jaars 1590. alle Vreemdelingen en arme Luyden, zoo wel Vrouws- als Mans-perzoonen, die zulks begeeren, ontfangen worden, en aldaar den tijd van drie nachten, achter een, zonder langer verblijven mogen, ten zy zy ziek in 't Gasthuys verplaatst werden.

Alle inkomende zijn gehouden de Vader of Moeder van de Bayart, hun namen in 't inkomen aan te laten tekenen, om in 't uytgaan weder afgeschreven te werden, na datze daar dry nachten herbergh ghehad hebben.

Die daar in gelegen hebbende, mogen binnen de zes weken daar aan volgende, niet weder komen. Alle gasten moeten gedoogen, datze by de Vader of Moeder van de Bayart (mede het opzicht over 't Mannen of Zoldaten Gasthuys hebbende) bezocht werden, om hen alle onbehoorlijke messen, en ander geweer af te nemen. Zijn mede gehouden den Vader of Moeder bekent te maken zooze met eenige schurste, rappigheyt of andere heymelijke gebreken besmet zijn, en dat zoo dra alsse daar in komen, om het voort kruypen daar van in tijts te verhoeden. Welke herberginge hier geweygert werdt, alle met Lazarye, Spaansche-pokken, ofte yets diergelijke besmet. Welke Gasten alle avondts en 's morgens, tot nootdruft, vuur en licht, warme kost, dun bier, mitgaders een stuk eten, 't zy boter of kazen broodt, of anders, ter bescheydenheit van de Regenten, voorgezet werdt. Met verbodt, by het vuur en kaarsen inde

De Gasten
worden al-
le bezocht,
en waerom.

Met be-
smetteijke
quaden be-
last zijnde,
komender
niet in.

Spijse, en
drank, en
hun vor-
der ver-
blijf.

haart-

Pesthuys. haartstede niet langer te blijven, als tot zeven ofte acht uren ten hoogsten, zonder daags daar in te komen. De geenen, die hier in willen vernachten, zijn gehouden, des avonds, zoo wel by de zomer als winter, voor zonnen onderganck, voor de deur van de Bayert te verschijnen, op pene dat die te laat komen daar buyten zullen blijven.

Wanneer daar's avonds zijn moeten, om in te mogen komen. Geen onbehoorlijkheit pleegen.

Yeder moet zich hier wachten, te plegen enige ongeschicktheydt, 't zy met woorden of wercken, byzonder tegens de Vader of Moeder, maar zich 's avonds met alle bequaamheyt na zijn slaapplaats begeven, zonder dat de mans en vrouwsperzoonen d'een in des anders slaapplaats mogen komen. Ende dit alles om daar dadelijk uytgezetz, ofte anders na behooren gestraft te worden.

Alle kleederen uytgetrokken zijnde, werden in rolmanden vergadert, en des nachts in den ingang voor de kamerdeuren gevoert, en des morgens yeder de zijnen weder geleverd. Eenig ongemak ont-

Waar hare kleederen 's nachts zijn.

staande, of overdaat bedreven zijnde, *Pesthuys.* werdt (eer de Bayert geopent werdt) de *Schout* ontboden, om alles tot straffe na behooren te onderzoeken.

Yemant in de Bayert (gelijk in 't Gasthuys) komende te overlijden; blijve 't zelvige Huys Erfgenaam des overledens naargelate goederen.

Iemant overlijden: de 't gasthuys is erfgenaam.

En vermits het een deel geboeft en schuym van volk is, die hier veeltijts in vernachten, is de Vader en Moeder gehouden, al de Gasten, voor de Bayert geopent wordt, in de warmhuyzen te laten komen, en midlerwijl de slaap-plaatsen en elders gaan bezoeken, of 'er yets van des Bayerts goet mochte vermist zijn.

Komen in de Warmehuyzen. waarom.

Werdt mede volgens 't negende Artikel van de Willekeure op de Bedelarye (verkundigt den 29 Januarij 1613.) de Bayert Vader ofte Moeder, ten hoogsten belast de uytgaande Gasten te vermanen haar van Bedelarye te onthouden.

Worden van Bedelarye afge-maant.

Dit als nu van de Bayert genoegh zijnde volghet het

P E S T - H U Y S ,

Eertijds in de Nes, daar na by 't Gasthuys.

WEl eer inden jare 1501. het Gasthuys noch in de Nes staande, daar gebout, en door de verandering met het selvige van daar verzet, ter zelviger plaatze daar nu het verbandt-huys der gequetsten is, doch met een water en opgaande-brugge van de andere Gasthuyzen afgesondert, daar het gebleven is, tot het met de vermeerderinge der menschen te kleyn en te dicht inde stat te leggen bevonden wiert, vermits die siekte voor besmettelijke en voortkruppende, ten allen tijden geoordeelt is, gelijk *Pontanus* daar van breeder in zijn Amsterdam achter de beschryvinge van 't Gasthuys na gezien kan werden. Des het ontrent den jare 1616. raatsaam gevonden wiert, buyten de Stads wallen in de open lucht te verplaatzen, daar toe ordonnerende zekere

Naderhand ontrent Jo. 1616. op de Heylige weg.

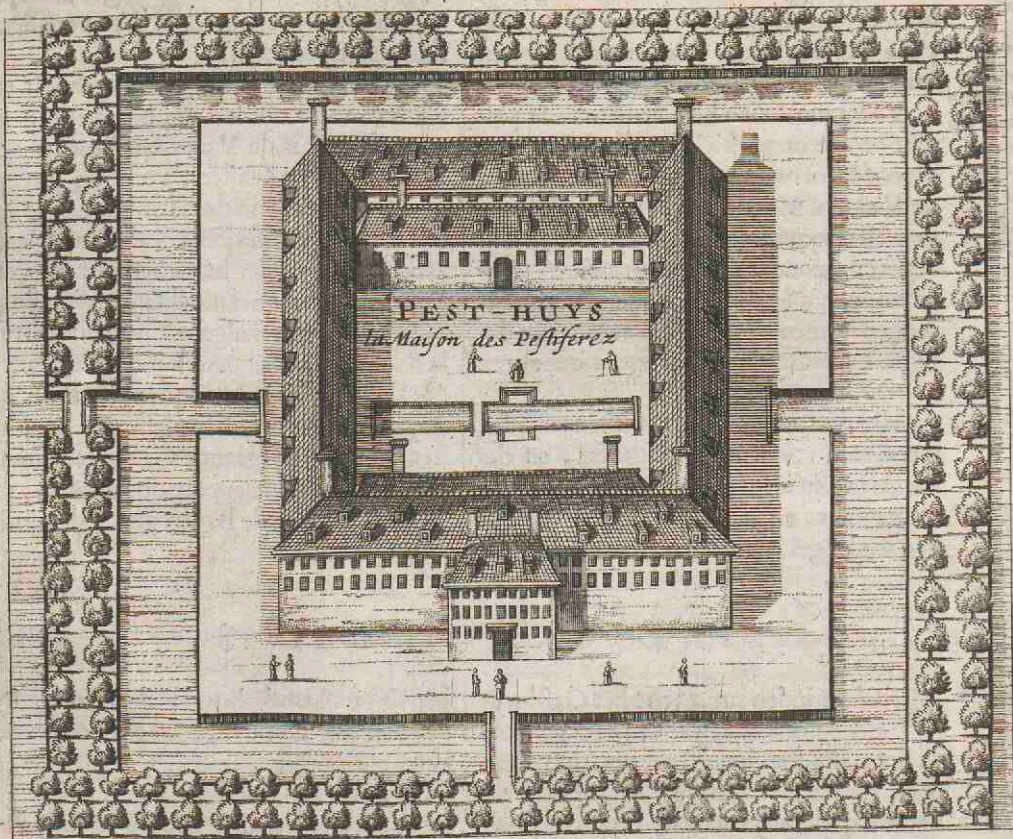
huyfinge staande buyten de poort, by zuyden aan de heylige wegh; ongeveer halfwegen het tegenwoordige Pesthuys en de Stadt dat daar toe bequaam gemaakt, en met sieken vervult, wiert by verloop van tijde andermaal te kleyn, onbequaam en te dicht aande weg gelegen te zijn bevonden, zulks het den 12 May 1640 verkost en tot byzondere woonhuyzen vertimmert is: en by raadt des ganschen Vroedschaps op den dertigsten in Hoy-maandt des jaars 1630. beslooten, de Regenten des Gasthuys een ruymter te doen bouwen, en het oude te verlaten: daar toe verkiefende zeecker stuck lants, vijf ofte ses kampen benoorden de heylige weg inde Stads-polder, genaamt de Blaauwe-zock, en 't Gast-huys in eygendom behoorende, halfwegen den Over-

Het tegenwoordige. waarom weder buyten, en wanneer gebouwt.

Pest-huys. toom gelegen. Alles daar vervaardicht, en de Regenten tot ontheffinghe der kosten vier-en-twintig duysent guldens toegeleyt zijnde, is den aanvang gemaect, en den 20 July daar aan door *Kornelis Hasselaer* den

Pest-huys. eersten steen geleit, uytwijfende de nevens- gaande gedichten by den vermaarden Histori-schrijver en hoogh - dravenden Poët *P. C. Hooft* (Droffaart tot Muyden) daar op gerijmt,

Den eersten
steen ge-
legt, was
wie, en
wanneer,

Weet niet
uyt was
hoeck de
dry Moo-
len-wiecken
gehaelt
zijn die
men dese
grootte
Stads na
tot een
Wapen
wil gaven.
daar onse
Droffars en andere Voor-ouders (mede kenners der out-
beys) niet van gewecten hebben.

Als het drie krynsich Jaar na zefstien Eeu-
wen quam,
Wierdt dit gesticht van 't drie kryns-voerend'
Amsterdam.

En op 't leggen van de eerste steen.
In 't zefstien hondert, en noch driemaal tien-
de Jaar,
Leyd' hier den eersten steen *Kornelis Hasselaer*.

Doenmaals het Gasthuys geregeert zijnde
by *Pieter Egbertsz. Vinck*, *Dirck Wuiers*,
Jacob Hendrickx Servaes, *Pieter Jansz.*
Snoek, *Dirck Hasselaer* en *Nicolaes Balestel*.
Vijf volle Jaaren daar aan gearbeyt wesen-
de, is 't voltrocken, en tot der krancken ge-
rijf opgeheemelt, met noodige huysfraadt,
340 krebben (in plaats van besloote Bed-
steeden) nevens haar bedden, linnen en
wollen versien, welkers onderhout jaar-
lijcx veel duysenden zijn belopende. Uyt-
geseyt den eygendom des gronts, bevinde
aan 't

In vijf
Jaaren
voltrucken

Pesthuys. aan 't gebouw in zich zelve, uytgegeven te zijn hondert zeven-en-veertig duyzent en 9 guld. 15 stuiv. in 't voltrekken van 't zelvige zeer yverig geweest zijnde de Heer *Pieter Fansz. Snoek*, een der Regenten, die 't ook met de doot bekost heeft, want (tot den opzicht) met een schuyt daar na toe over de vaart gezet zijnde, en in de zelvige een bange lucht vernemende, zeyde de Schuyte voer zulkx niet vreemt te zijn, vermits menig daar mede na 't Pesthuys gevoert hadd', die niet weder gekomen waren; daar hem zo in ontstelde, dat de ziekte op den hals kreeg, en na weynig dagen overleden is. Dit Huys als boven inde Stats polder gelegen, begaat men van de Heylige weg over een groote houten brug door een lange genoegelijke beplante laan, voor met een houten staketzel en wacht-huysken bevrijt, voor dezen ten deelen de Leprozen toegehoort hebbende, en by mangeling vergoet, volgens de Acten daar van gedaateert den 7 January 1643. ten eynde dezer ingang weder met een staketzel beslooten, door welke men over een steene brugge ten huysze intredet, zijnde een vierkant gebouw, dik van muuren met groote gebakke moppen opgehaalt, meer een vermakelijk Heeren als Pesthuys gelijkende: hebbende in zijn ommetrek 800 voeten, yder vierkant 200; met een binne pleyn van 140 voeten en een water door sieden, dat mede met groote Riolen onder 't gansche huys is vlietende: op een eylandt in zijn watergrachten, en sierlijke geboomte gelegen; van binnen in veel deelen verdeelt: als eerstelijc een groot Pavelojen, ter wederzijde en boven der Regenten vertreck, binne-Vader en Moeders woningen, en onder met Provifi-kelders voorzien, het overige in vieren verdeelt wezende, als Langehuys, Mannen en Vrouwen zieken-huys en gezondthuys, yder 30 voet. breete hebbende: 't lange huys zijnde de eerste ingang, wel met krebber en zijn toebehooren gestoffeert, doch niet als in groote noot (het Mannen-

huys bedden te kort komende) gebruykelijk of om de gewezen krancke mansperzoonen te versterken, daar achter de twee keukens zijnde, luchtig op het binne pleyn haar licht scheppende. Dit lange huys ter linkerhandt omslaande, komt men in het Vrouwen zieken-huys (mede een ingang in de keucken hebbende) met schoorsteenen, krebber en alle nootzakelijckheden voorzien; daar aan volgende het Mannen huys, mede als het voorighe ghestoffeert. Den Apoteek, en 't zieken kamer der roode-loopen en minder besmettelijke qualen, daar voor staande: Dit de dry deelen dezes vierkants zijnde, volgt het laatste na de Stadt ghelegen, 't Gezonthuys genaamt, (mede als vooren gemeubleert) en dat ter oorzaak om de Vrouws-perzoonen, van de smettelijke ziekten verlost, daar in te versterken; ten eynde des zelvige eenige Dolhuyskens voor kranckzinnigen wezende: alle welke zalen luchtig van vensters zijn, de krebber onder Galderyen staande: Ter zijde ten Westen een groot Kerk-hoff hebbende, om alle Lijken zoo hier als in 't Gasthuys overleden, ter aarde te stellen; des daar een Dood-huysken by gevoeght is, in welke de Lijken gekist een dagh ofte anderhalf gestelt werden eerste ter aarde geraken. Dit zo veel 't gebou is betreffende; 't gebruyk daar van wezende om alle arme ellendige menschen met besmettelijke ziekten beladen, daar in te hulpe te komen om niet in haar ongemak te vergaan, en daar door de Stat en lucht te besmetten; tot dien eynde voor ziel en lichaam een Zieken-trooster en Heel-meester daar zijnde, om yder (in 't zijne) de kranken te helpen; daar toe aldaar een bequaame Apoteek opgerecht wezende, die dagelijcx uyt het Gasthuys gestoffeert werdt. De huyszorge hier van staande op een binne-Vader en binne-Moeder, nevens noch een onder binne-Moeder om op de zieken te passen: tot hun behulp verscheyde Dienstboden zoo Mans als Vrouws-perzoonen hebbende:

Hoe veel 't gekost heeft behalven het erf, of gront.

Een der Regenten verschrikt, en waarom; starft kort daar na.

Vermakelijke ingang aan de weg.

Hoedanigheyt van 't gebouw, en desselfs byzondere kameren.

Pesthuys.

Kerkhof, en 't begraven der dooden.

Door wie, en op hoedanigen manier de zieken bedient werden.

Huys-zit-
ten.

de: en dit alles ten laste des Gasthuys, die het in deze bedroefde pestilentielle tijt, Jaarlijkx veel duyzenden van guldens is kostende, als jegenwoordig met ontrent

de vierhondert krancken vervult zijnde. Hier na volgen de Huys-armen, anders genaamt,

Huys-zit-
ten.

H U Y S - Z I T T E N ,

ZYnde naast de Gasthuysen de outste, haar bedieninge wezende Arme huys-houdende Luyden 't zy met ofte zonder kinderen, door ouderdom, neeringloosheyt, quade rampen ofte andere qualen overvallen, zulkx niet machtig zijnde, haar huysgezin te voeden, de behulpige hant te bieden, zonder onderscheyt te hebben van wat gezintheyt ofte natie zijn, vier Jaren (nu zes) binnen de Stadt na den anderen vaste huyshoudinghe ghehadt hebbende, uytgezeyt eenloopende perzoonen, Man en Vrouw jonk en sterk zijnde, ofte Jooden; die van Dingsdags voor Karfmiss tot Dingsdags voor Paaschen wekelijk by haar van Broot, Botter, Kaas en Turf voorzien werden, Kraam-Vrouwen vier weken lang (de Kraam geduurende) nevens Witte-broodt dubbelde portie en een gulden aan gelt genietende. Wanneer dit lofselijk werk zijn begin genomen heeft, wert niet gevonden, maar wel dat in den Jare 1562. door een zeer rijke Vrouw *Geertje Bernerts* deze Godts-huysen begiftigt zijn met een rente-brief van vijftig gulden Jaarlijkx, om daar voor dry tonnen botter nevens het Broodt uyt tereyken: zulkx tot den Jare 1616. in gebruik gebleven zijnde, is als doen goet gevonden Kaas daar by te voegen, en dat door de milde giften der Burgeren; *Griete Claas Corf. Do.* gifte (daar hier vooren in 't Gasthuys beschrijvinge van gemeltis) daar niet weynig toe helpende. Om zulkx uyt te voeren wert in de Zomer voor-raat gedaan van Rogge, Botter, Kaas en Turf; Den tijdt haarder Aalmoessen voor handen zijnde, wert eenige weken te vooren verkondigt wanneer

Wie van
de Huys-
zitten
Aalmoessen
genieten.

Wanneer
eerst begon-
nen, onze-
ker,

Wie de Re-
genten van
te vooren
voor-raat
op doen.

en hoe de aantekeninge der Armen, door de Regenten geschieden zal.

Doch 't bedrogh en verkeerde listen by den Armen dagelijkx toenemende, heeft men die met verscheyde keuren zoeken voor te komen, waar van deze volgende van den derden November 1623. wel een van de eerste geweest is, zeggende dat vermits by ervarentheydt bevonden wert dat veel luyden zich bevorderen teghens de Winter aan de Comtoiren zoo van de Oude als nieuwe zijds Huys-armen aan te geven, om dien aanstaande Winter de Aalmoessen te genieten, en dat met valsche getuygen haarder woonplaatze, armoede en rechte getal der kinderen; veel ook noch eenige tijdelijcke middelen en gelegentheden hebbende, die te konnen voeden, zonder de noodtdruffighen de Aalmoessen te onttrekken, en de Comptoirten te bezwaren, die van de Gerechten ghenootzaakt zijn geweest daar in te voorzien. Des gheordonneert en gekeurt hebben, ghelijck zy doen by dezen. Dat wie voortaan de Aalmoessen zullen verzoeken; belast werden wel en deughdelijcke haar armoede, Woonplaatze, oock 't getal en ouderdom haarder kinderen te verklaren, zonder de Regenten te misleyden, ofte door quade getuychenisse te vervoeren, en dit alles om tot een straffe te water en te broodt gestelt te werden.

Dit zoo heen gaande, 't bedrog en listen den armen jaarlijkx met haar getal vermeerrende; en bevinde dat veel deze Aalmoessen genietende, geen vaste huyshoudinghe alhier zijn hebbende, maar des zomers haar te platte lande op den bedelzak ernerende,
is men

Verschey-
den Ken-
ren, deze
Huys-
armen aan-
gaande.

Oude-
Huys-zit-
ten-huys.

is men genootzaakt gheweest al zulcke de Aalmoessen te verbieden, en voortaan die aan niemant toe te laten, ten zy zes Jaaren achter een alhier ter steede vaste wooninge gehad hebben, volgens 't verbodt daar van gedaan by de Vroedtschap op den 28 October 1650.

Buurt-
meesters
ingestelt,
en haar
bediening.

Zulcx noch al niet genoegh zijnde om 't onhebbelijk misbruyk der armen, voor te komen, heeft man geordonneert de wijken der Burgerlijke Capiteynen in minder buurten te verdeelen, en over de zelvige Buurtmeesteren te stellen, wiens bedieninge zijn zal, goede toezicht op zijn onder hebbende Buuren te nemen, van haar doen, komen en vertrek kennisse te dragen, op haar armoede (die vernemende) goet onderzoek te doen, of uyt meer als een arm-comptoir zijn genietende, en des Zomers naarstig haar eygen broot zoeken te winnen, zulcx bespeurende die aan de Godts-huyzen, 't zy Diaconye, Huys-zitten Comptoir ofte Aalmoesseniers te re-commandeeren, en van haar, zoo veel kennelijk is, getuygenisse te geven, volgens de Keure daar van verkondight den 31 January 1652.

Vryheden,
en voor-
rechten
aan deze
huyszen.

Om de kosten tot onderhoudt dezer Godts-huyzen te vinden, hebben yeder Comptoir, zoo aan de Oude als nieuwe zijde haare besondere inkomsten. Haare gemeene voor-rechten zijn nevens andere

Haar be-
dien plaats
plaats
eertijds
in de oude
kerk.

Wanneer deze haar aanvangh genomen hebben is onzeker, doch buyten twijffel de outsten met de Gast-huyzen, hare bedieninge en vergaderinge tot den Jare 1657. in de Oude Kerk gehad hebbende, en tot een Provizi-huys om Rogge, Turff en andere nootzakelijheden tegens de Winter te vergaderen, een groot heerlijck ghebouw, staande aan de west-zijde van de Oude-zijdts Voor-burgwal, tot in de Nes uytkomende, nu de

Godts-huyzen te hebben vrydom der excijzen aller consumptien. Dat nevens 't Gasthuys (tot in vorderinge haarder pachten) alle veerthien dage vermogen te loof-panden en eyge panden.

Oude-
Huys-zit-
ten-huys.

Dat erfgenaam zijn in alle naargelaten goederen der Perzoonen die ten eenigen tijden Aalmoessen van haar genooten hebben, schoon tot beter gelegentheydt geraackt zijn, ten zy by uytkoop daar van bevrijdt werden. Dat de helft genieten in alle Legaten simpeljk den Armen ghemaaft by luyden in dienst van de Ooft ofte West-Indische Compagnie uytvarende, de andere helft voor de Diaconye zijnde. Dat alle weken onder de Predicatie dezen in de Oude, die in de Nieuwe Kerk haar Collecten hebben, die aan de Oude zijde des Zondags in de vroeg, negen uren, naarmiddags, en des Donderdaghs in de vroeg-predicatie: En de Nieuwezijds op gelijke uren des Zondags in de Nieuwe Kerk, gelijk mede des Dingsdag in de wekelijke vroeg-predicatie. Behalven de Schaal-collecten, die yeder alle acht weken aan zijn zijde van de stadt zijn inzamelende; en 't geene uyt verscheyde Bosschen in besondere huyszen ontfangen wert.

Wanneer
ook Aal-
moessen in
de Kerken
verzame-
len.

Dit genoeg voor zoo veel de Huys-zitten in 't gemeen is rakende, volgt haar verdelinge die met de stadt in Oude en Nieuwe zijde gescheyden is.

't Oude-zijdts Huys-zitten-Huys.

Bank van Leeninghe zijnde, daar op zijn plaats van ghesproken zal werden: Wanneer dit Provizi-huys gebouwt is, werdt niet angetekent, maar wel dat het voor de veranderinge geweest is 't Klooster *Martha Magdalena* toegewijdt. Dat ontrent den Jare 1612 ofte 13. hebben moeten verlaten, te vooren in den jare 1610. verordonneert zijnde een nieuw Provizi-huys te bouwen, daar toe verkrijgende zeeckere erven gelegen bezuyden den hof der Leeninghen.

Haar Pro-
vizie
plaats
eertijds
't geen nu
de Bank
van leening.

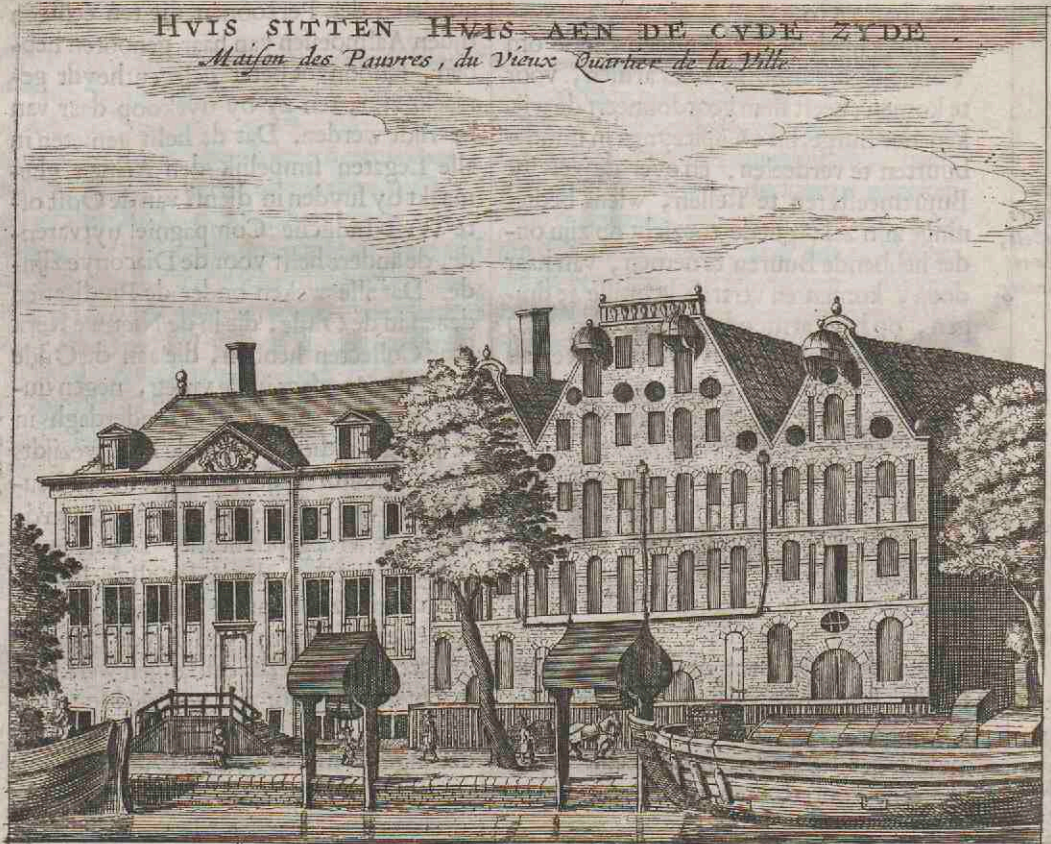
Oude-z.
Huys-zit-
ten-huys.

Nader-
laands vier
grootte Pak-
huysen
daar toe
gebouwt.

prozen, daar vier heerlijke Pakhuysen op stellende, ten beyde zijden haare vrye uytgangen hebbende, (waar van het zuydelijkste jegenwoordigh by de Stadt ghebruykt werdt, om een gedeelte van haar

Metaal geschut te bergen). Den armen dus langhe in de Oude Kerck bedient zijnde, hebben de Achtbare Heeren Burgermeesteren eyndelijke mede te rade geworde, haar volghens 't exempel van de nieuwe

Oude-z.
Huys-zit-
ten-huys.

HVIS SITTEN HVIS AEN DE CYDE ZYDE
Maison des Pauvres, du Vieux Quarter de la Ville

Een nieuw
heerlijk
huys tot de
bediening
an de selfs
koudamig-
beyds.

zijde te doen ruymen; daar toe aanwijzende der Leprozen hoff; daar een treffelijk huys op gebouwt hebben, voor en achter met even bequame uytgangen voorzien: op een opgaande stoep op tredende komt men in een voorhuys, ter weder-zijde vertrekken hebbende, achter nedergaande vint men daar de armen bedient werden, die van achteren door een sierlijke Dorize hartsteene Poort ingaan, in een groote vierkante Galderye, met glazen en der zes-en-dertigh Raden haar Wapenen ver-

ciert, daar binnen een vermakelijke blomperk gezien wert; hier door gemaakte gangen ingaande komen daar door de Regenten bedient werden; die jegenwoordig zijn

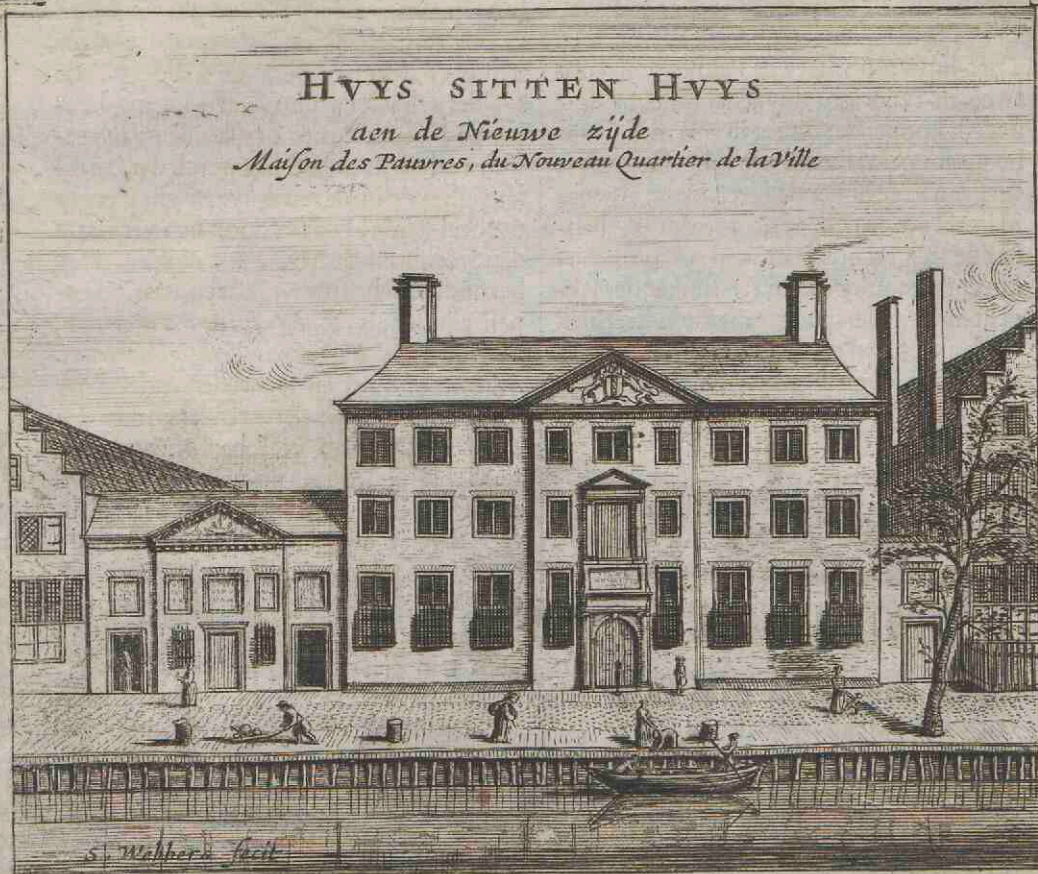
*Jan Selyns.
Marien Kanter.
Jan Lansman.
Willem van der Does Symonsz.
Koenraat Klink
en
Pieter Kroonenburg.*

Nieuwe-

N.Z. Huys-
zitten-
Huys.

Nieuwe-zijds Huys-zitten-Huys.

N.Z. Huys-
zitten-
Huys.

Haar be-
dien-plaats
eertijds in
de Nieuwe
Kerk: en
provinie
huysen,
waar.

Dat de Regenten van dit Godtshuys van allen oude tijden hare vergaderinge en uytheelinge der Aalmoessen inde NieuweKerk gehad hebben, is buyten twijffel, hare Provizi-huys en Bakkery op de Prince-graft by de Lelie Sluys, nevens twee Turf-huysen aan de Stadts wallen hebbende, te vooren tot tweemaal toe daar van veranderende: het eerste zijnde op de Oostzijde van de Nieuwezijds achter-Burgwal, achter 't Stadthuys, gebouwt, uytwijzende zeker opschrift daar ter zijde in een hartsteen in de Huyszitten-steeg (daar 't op de hoek staat) staande. *Dit huys*

*is gebouwt ter eeren Godts en nut der Huys-
armen in 't jaar 1486. alhoewel deze Ka-
mer veel ouder is na 't uytwijzen haarder
Brieven: het andere gestaen hebbende op
de oostzijde van de Cingel ofte Koninghs
graft by noorden de Jan Rooden-poorts
tooren, welke steegje daar ten noorden
ondergaande noch heden 't Huys-zitten-
steegje genaamt werdt, toch onzeker wan-
neer verlaten, en in burgerlijke woonin-
gen verandert. Deze Kerk der Huys-zit-
ten vertreck in den Jare 1645. met den
Brandt bezocht, en ten naaften by weder
herbouwt zijnde; is by de Achtbare Re-*

Daar te
vooren
achter
't Stadts-
huys.

R gee-

N.Z. Huys-
zitten-
Huys.

Een
nieuw
heerlijk
huys tot de
bediening
en desselvs
voedanig-
heydt.

Wanneer
gebouwt.

geeringhe goetghevonden dit Comptoir daar uyt te verleggen. Volgens de Acten daar van onder de voorz. Huys-zittenmeesters noch berustende; daar toe verkiezende haar boven gheboemde Back en Turf-huys, noch twee Pakhuysen voor tweeen-twintigh duyzent guldens daar nevens koopende; dit tot der Armen dienst bequaam gemaakt zijnde, bevint men te verstaan in verscheyde vertrekken; als voor in komende in een groot voorhuys, hebbende ter rechter handt des Komptoirknechts wooninge, en ter linker der Regenten vergader-plaatze, zijnde heerlijk vierkant en wel op gepost, daar aan volgende een langh heerlijk Zalet, met der Burgermeesteren wapenen, en Stichters afbeeldinghe (zeer heerlijk door den vermaarden Konst-rijken *Jakob Bakker* gheschildert) verciert; ter rechterhandt zijnde het verwulft daar des Komptoirs boeken, brieven en gelden bewaart werden, en daar achter een vertrek, daar de Botter gewogen, en Kaazen tot den uytgift ghesneen werden: door het Zalet voortgaande komt men ter plaatze daar de Aalmoessen gegeven werden, zijnde een machtig groot geveert, aan dry zijden het licht scheppende, met hekken en kromgangen zoo van den anderen gescheyden, dat de zes Regenten aan dry besondere plaatzen den Armen te gelijk haar uytreykinge zonder veranderinge doen kunnen: door welke kromgangen de armen genootzaakt zijn de Aalmoessen ontfangen hebbende, haar stok te vervolgen tot alzulke een uytgang (die dry verscheyden zijn) als die haar is leydende. Dit bezigtigt hebbende, komt men ter linker handt, in een dubbelde heerlijke hartsteene Galderye op den 9 July 1649. de eerste steen daar aan gheleydt zijnde door *Klaas Kemp*, *Nicolaas van Lith*, *Jakob Klock* en *Casparus Commelijn*, zijnde door twee deuren den ingang der armen: achter 'twelke een sierlijck vertrek ghebouwt staat ter beyder zijde ingang hebbende, in welke de

jaarlijcksche aanteekeninghe gheschiedt; voorts boven haar Kooren en Kaas-zolders en beneden de Botter kelder, en van buyten een redelijcke voor-ghevel die in twee verdeelt staat, de grootste voor 't huys, d'andere voor de Galdery, de Galdery dry, en 't huys een ingang hebbende, verciert met dry konstige uytgehouwe hartsteenen, het werck der barmhertigheydt in dezen huysen ghepleeght uytbeeldende, gedaan door den vermaarden Steenhouwer Mr. . . . *Keyzer*. Dry besondere Schriftuur-plaatzen daar op gepast zijnde, als, *Zalig zijn de Barmhertige, want hen zal Barmhertigheydt gheschieden. Matth. 5. vers 7.* en ter weder-zijde. *Doet wel aan den Armen, U loon is in den Hemel*: Dit zoo veel het ghebouw in zich is belanghende, nu volghen de huysen om den Turff des Zomers daar in te vergaderen, die jaarlijks alhier ontrent de hondert duyzent manden op gekoft werden, deze zijn twee, het eerste over de Passers-straat aan de Stadts wallen, ghebouwt in den jare 1639. dat nu vervoert en bezuyden de Leydtze-poort ghebracht werdt; het andere by de Zaagh-moolenspoort aan de zelvige Stadts barmpte, nu veertien jaren gestaan hebbende. Gelijk de stad jaarlijcx in volk vermeerdert, zoo ziet men de armoede niet verminderen, des alle Arm-comptoiren meerder belast werden, ghelijck zulkx hier merkelyck is blykende; alzo bevonden werdt over de negen en veertigh hondert huys-gezinnen aan de Nieuwe zijde alleen zestien weken gespijst te zijn, die behalven de Kaas en tachtentigh duyzent manden Turff, wekelyk verorboort hebben acht lasten Rogge en zoo veel tonnen Botter, dat voor dit jaar is beloopende ontrent de hondert dertien lasten Rogge, en geen minder tonne Botter: en dat meest onder Vreemdelingen, (geen onderscheyt van Godts-dienst aanziende) die maar bewijzen kunnen hier ter steede zes jaren huyshoudinghe ghehad te hebben.

N.Z. Huys-
zitten-
Huys.

Haar Turf-
huysen.

Hoe veel
huys-gezinnen
gespijst zijn
16 weken
lang.

Hoe veel
Rogge en
Botter ver-
orbert.

Weeshuys. hebben. De Regenten die aan deze Stadts zijde jegenwoordigh deze last op haar schouderen hebben, zijn,
Ian Appelman.
Abraham Ernst van Bassen.

Ian Alewijn.
Tymon Veneman.
Hendrik Kleef,
 en
Elias Nuys.

Weeshuys.

W E E S - H U Y S .

EEr wy tot de beschrijvinge der Arme Weezen treden, dient die naam onderscheyden te werden, hoewelze algemeen is aan alle kinderen van Vader en Moeder berooft zijnde. Weezen met tijdelijcke middelen ghezegent hebben dit huys niet van nooden, alzo de Weeskamer voor haar en haar middelen is zorghe

dragende, de opzicht en regceringe daa van bevelende de naaste bloet-vrienden ofte by mistrouwing aan vreemde opzien- ders, doch alles onder hare kennisse: Tot arme-middellooze Weezen om onder hare armoede niet te bezwijken is dit Godts- huys opgerecht, en dat weynig voor den

Tot onder-
 houding
 der middel-
 looze,
 Weeshuys
 opgerecht.

*Weezen
 tweederley.*

Wees-huys. uytwijzen der eerste Ordonnantien daar omtrent gemaakt; tot het welke te vooren geen kleyne aanleydinge gegeven heft, de Godtvruchtighe mee-waardigheydt van *Haasje Klaas* in 't Paradijs, van den Heere met groote tijdelijke middelen gezegent, zijnde Huysvrouw van *Klaas Jacobsz. Paradijs*, hier na onder de eerste Regenten te noemen, en dat omtrent den jare 1520. Deze noyt vergetelijke Moeder der Arme Weezen eenighe kleyne huyskens hebbende, staande in de Kalverstraat, ontrent de Nieuwe-zijts Kapel, doen de Heyligher Steede genaamt, hier vooren (fo. 67. breeder beschreven) heeft die vervaardicht om tot haren kosten daar in op te voeden een klein getal ouderlooze Weeskinderen, en dat onder 't opzicht en bestiering van eene *Teeuwes Zweerzen*. Daar in van veel der voor-naamste Burgeren gevolgt zijnde, dit is ongetwijffelt d'eerste oorzaack gheweest. De Regeeringe dit verder inziende, heeft de hant daar aan geslagen, en tot haar getrokken, en om niet ondankbaar te zijn, haar Man in den Jare vijftien hondert negen en twintigh nevens anderen de eerste bediening daer van opdragende; die volgens de lijste als doen waren, *Klaas Jacobsz. Paradijs* en *Arent Boelssen*, tot Moeders haar toegevoeght zijnde *Futte Arems* des voornoemde *Baelens* Huysvrouw, en *Giert Symons*.

*Keuren
over de
Weeskinderen, en
't Wees-
huys.*

Dat als boven verhaalt, deze Ordonnantien op den 31 Marty 1523. toegevoegt zijn. Dat niet als Vader en Moederlooze kinderen hier ingenomen zouden werden, maar 9 jaren oud en geen bastaarden zijnde, de Ouders 12 jaar 't Burgerschap gehadt hebbende. Dat alle Goederen deze Weeskinderen door haar Ouders aan bestorven, het Weeshuys toebehooren, ook eygen blijven zullen, en by niemant vermindert werden, of zulkx ervavende de kinderen het Weeshuys te weygeren; en deshalven (die gezint zijn de Weezen het Weeshuys op te offeren, de Weesvadersen zulkx aan te dienen, om voor de laatste begraffenis de na te late goederen aan te vaarden.

De kinderen in 't Weeshuys zijnde eenige Erfnissen aan bestervende, zal het Godtsbuys de vruchten daar van trekken gbedurende hare opvoedinghe

aldaar; en uytgaande die met haar nemen.

Weezen in 't Weeshuys ghewoont hebbende, komende zonder wettelijke kinderen aslijvig te werden, van diens na te laten goederen blijvet dat Godtsbuys Erfgenaam.

Alle Weezen in dit Godtsbuys zijnde, vermoogen daar in te blijven tot goetdunken der Regenten.

De kinderen in 't Weeshuys woonende en op een Ambacht gaande, zijn gedurende die tijt vry van alle Gilden-onkosten.

Dit alzoo de eerste instellinghen van 't Weeshuys zijnde, en de regeeringe daar op geveft wezende, heeft men echter bevonden dat met veranderinge van tijdt andere Wetten van nooden waren: des de vordere Ordonnantien dienstig zijn na den anderen verhaalt te werden:

Om dit huys zoo veel te ontlasten als eenighzins doenlijck zoude wezen, is by voor-raadt in de volle Raadt dezer Steede op den 16 January 1554. beslooten. Dat geen kinderen van gekofte Poorters aannemen zoude, wiens Ouders, of ten minsten de langstlevende het Poorterschap geen zeven jaren genooten hebben.

Daar na is in den jare 1582. verstaan. Dat *Andere* de Weeskinderen zoo langhe in 't Weeshuys mogen keuren, de *voorige* blijven, tot bequaam zouden zijn, haar zelven te *aangaan-* neeren, en uytgaande volgens zijds gelegenheydt *de.* verzien zouden werden met twee pakken Kleeren, en andere nootdrustigheden; te zamen over de twee hondert guldens beloopende; uytgezondert eenige erfvenisse die haar zouden mogen aan bestorven zijn.

De Weesvaders ofte Regenten hebben daar na op den 14 February des Jaars 1584. aan die van den Gerechte by Request verzocht. Dat van nu voortaan de Kinderen in plaats van zeven, tot haar twalefste jaar in 't Weeshuys ontfangbaar zijn zouden: en uytgaande haar vermogen vry te koopen, dat haar toegestaan is; en noch wijders vergunt (des bequaam zijnde) haar tot vrye konsten en studien te mogen begeven.

Daar na op den 4 January 1634. deze materie in den Raadt weder verhandelt zijnde, is vast ghesfelt. Dat de kinderen tot haar twalef jaren in 't Weeshuys zullen aangenomen werden; doch niet ofte Vader en Moeder moeten zeven jaren haar Burgerschap gehadt hebben.

Ten laatsten is noch verstaan, dat een Weeskint een Burgers dochter trouwende zijn Burgerschap daar mede geniet; doch zijn Burgers-eedt niet gedaen hebbende en komende te overlijden, dat in zulkem geval-

Wees-huys.

Wees-huys. valle zijn kinderen niet mogen in 't Weeshuys komen.

Een grooter gebouw. No. 1561. nu de Herberg de Keyzers Kroon.

De Weezen te mets vermeerderende en de wooningen te kleyn werdende, is by den Raadt beslooten een grooter te bouwen; en om de middelen daar toe te vinden een Lotterye aan te stellen, zulkx in den jare vijftien hondert een en zestigh beslooten zijnde, is door de mildadigheyt der Burgeren zoo wel geluckt, dat een treffelijck werck ondernamen en volvoerden, een werk na die tijd meer als ghemeen, jegenwoordig in een van de treffelijckste Herbergen dezer Steede verandert (de Keyzers Kroon, langhe Jaren te vooren het Oude Weeshuys ghenaamt zijnde, gelegen aan de oostzijde in de Kalver-straat, benoorden de Nieuwe zijts Kapelle, die het noch is toebehoorende: als doen Regenten zijnde, en 't Bewint over deze Lotterye hebben de. *Gerrit Jan Lambertsz. Symon Laurensz. Stogter* nevens *Frans Adriaansz.* die tot Buyten Moeders bygevoegt waren *Marry Willem Kinnesdocht. Engel Goffens docht.* en *Trijn Dirk Klaasz. dochter.*

Daar hier toe niet weynig geholpen heeft dat Burgermeesteren en Regeerders in den jare 1574. verordonneerden, dat wie zijn Burgerfchap koste, dry guldens ten profijte van dit Weeshuys geven zoude.

Dit dan voor de veranderinghe de staat des Weeshuys zijnde, dient met *Pontano* niet vergeeten, en overhandt van veel oude luyden verstaan, ook by *Ioh. Bodinus* in zijn derde Boek, aan 't zefte Hooft-stuk ghenaamt *Damonomanie*, en *Dirck P. Pers* in zijn ontfelde *Leeuw* verhaalt werdt, wiens woorden hier ghestelt werden. *Na dat de Burgermeesteren van Amstelydam, 't Schoutfchap, als gezeyt is, aan zich hadden gekoft, hebben zy eenen Pieter Pieterfz. een strengh vervolger der Religien, in Schout Willems plaatze ghezet, daar in alle Onroomsche zeer waren ontvoert. Doch wanneer deze te Brussel zijn eedt zoude doen, wast juist op die tijdt, dat d'Eedele antwoordt op hun verzoek-schrijft kregen, alwaar hem de Prince belaste, dat hy zich voorzichtrig zoude dragen, en niemant megen de Religie gemelt doen. Deze wierde daar na vanden Wees-kinderen ghenaamt Lange Deven-*

ter Koeck, want alzo die zelve door een wonderlijcke schikkinge Gods waren geraackt, zag men daar van vreemde dingen. Want alzo de Schout een vinnig vervolger was, quamen de kinderen 't zijnen huize en verwen hem wonderlijcke stukken, daar hy hem altijdt met Koeck en appelen zoekende te pacyen, by dezen naam verkreeg: zy ontdekten veele geheymnissen, die men tegen die van de Religie voor hadde, ja ook dingen die in den Raade waren geslooten, waar over men na den Hage willende reyzen, 't besuyt most staken. Zy wierpen vinger-boeden, spelden, naalden, out doek en andere ter keelen nyt, sprekende vreemde talen, ja klauterden als Katten by de wanden en daken op: zy klopten en raasden aan de deuren van zekere Vrouwen, diemen voor Tooversessen uytkeect. Zy hadden een zoo vreeslijk en helsch gezichte, dat yder daar afgroude, genezen zijnde hielden deze een zoo bang en naay wezen, dat men 't altijdt aan hun kost bespeuren; in 't kort, zy recheden zoo veele kuren aan, dat yeder oordeelde zy waren met een vreemden geest bezeten: dus verre D. P. Pers.

Alzooveel Burgers nieuws-gierig zijnde veeltijds deze kinderen gingen bezoeken, ghebeurdent dat de Eerbare *Anna Jacobs* huysvrouw van *Adriaan Pau* (geen kleyne helper tot de herstellinge van Amsterdam) daar mede quam, daar eenige van deze kinderen teghen zeyden hier niet te doen te hebben, dat 't huys gaan en daar wel werk vinden zoude, gelijk 't ghebeurde, want daar komende vondt dat vol vreemde gasten.

De Weezen haar in dit nieuw gebouw begeven hebbende, en dagelijcx vermeerderende, zulkx weder bekrompen woonden, is met de herstellinge des Godtsdienst by den Achtbaren Raadt beslooten haar voor de derde maal te doen verhuizen, daar toe verkiezende 't Nonnen-Klooster *St. Lucia* toeghe-eygent; wiens Nonnen van de derde ordere *St. Francisca* waren, staande in de Kalver-straat, over de Nieuwe-zijts Kapelle (hier voor fo. 67. beschreven) strekkende voor van de straat tot achter aan de Nieuwe-zijds Voorburghwal, en ter zijde van de Lucien-steegh tot het ronde Bagijn-hoff. Dit Klooster daar toe bequaam ghemaakt zijnde, heeft men in den jare 1580. de kinderen daar in over

Wees-huys; Wees-kinderen noemden de Schout Lange Deventer Koeck, en hun verder bedrijf.

Het tegenwoordige Wees-huys; St. Lucia Klooster.

Wees-huys. ghezet, als doen Wees-Vaders wezende, *Gerrit Jansz. Preekstoel, Dirk Jansz. Graaf, Jan Thomasz. van Alkmaar, Jakob Jansz. Vinck,* en *Klaas Fransz. Burgermeester,* en Wees-Moederen *Lijsbet Jansd. Brecht Hefens, Neeltje Reyersd. en Erm Pieters.* Welker Kloosters inkomen neven dat van de Carthuzeren (ontrent den Jare 1377. gesticht, doch onzeker door wien) haar tot onderhout toegevoegt zijn.

*Cierlyke
ingang in
de Kalver-
straat.*

't Gebouw in zich zelven is heerlijk, een ingang te vooren ghehadt hebbende in de Kalver-straat, zijnde een wel gemaackte hartsteene-poort met veel Wees-kinderen verciert, op een Duyfoogende; gemaakt in den Jare 1581. beyder hoek-gevels met twee Weeskinderen, Jongen en Meysken vertoonende. Onder welker eerste looft van Vondelen dit gedicht gestelt heeft.

*Hier treurt het Weesken met gedult,
Dat arm is zonder zynen schult,
En in zyn armoed' zou vergaan,
Indien men 't weygert by te staan:
Zoo ghy gezegent zijt van Godt,
Vertrouft ons niet u overschot.*

En onder het andere.

*Geen armer Wees op aarden zwerft,
Als die den hoogsten Vader derft:
Hy derft den hoogsten Vader niet,
Die ons doet bystant in 't verdriet:
Dies slaat u oogen op ons neer,
Den hoogsten Vader helpt u weer.*

*En wordere
gelegent-
heyt na
binnen.*

Dit voorste ghedeelte, aan de Kalver-straat over de Nieuwe-zijds Kapel gelegen, doch met huizen ombouwt, (noch het Wees-huys toebehoorende) wel eer gheweest zijnde het Oude-Mannen huys, is een treffelijk gebouw, voor dezen heeft der kinderen wooning; De Poort ingaande komt men in een Galderye op veertien hartsteene zuylen rustende, ter welker flinker handt een ruyme vierkantighe binneplaatze is, in welke de eetzaal der jonger;

met steene trappen opgaande gezien wert, *Wees-huys.* zijnde geen van de minste oude Ghebouwen alhier ter steede; het Regenten oude Comptoir daar nevens staande, alhier zijn nu alle de Wees-jongens van de Meyskens afgescheyden, om alle ontucht te schouwen, hare besondere wooningen hebbende.

De voorleede jaren, voornamentlijk duyzent zes hondert twee, en dry, als de pest binnen dezer stede was, storven in dit selve Wees-huys ontrent drie hondert; en terstondt, als de sterfte over was, bevont men in het selve huys noch meer als vier hondert en vijftig kinderen.

Tegenwoordigh worden bevonden ontrent de vijf hondert kinderen, zoo Jongens als Meysjes. Daar zijn twee schoolmeesters, die de knechtjes en meysjes leeren lezen en schrijven: als ook twee binnemoeders, behalve de kseermaker, en mayster, met knechten en meysden, die zich met bakken, de keuken en andere huyswerken bemoeien. Daar is oock een fraay en grooten stal, daar in des Winters, behalven de Ossen en Veirssen, gemeenlijk twintig koeyen staan, hier is oock byzonder een bouman en dienstmeyt, die botter, kaas en andere dingen tot het gebruyck en behoef van dit huys maken. Het bewint en zorge van dit gantsche huys, wort drie of vier van de voornaamste borgers eneerlyke mannen bevolen. Die worden gemeenlyk Vaders, en van ons zynze Regenten genoemt. Uyt de vrouwen van der Stadt zijn oock insgelijcks een zeker gheetal gestelt, die met naam van buytenmoeders gemeenlyk genoemt worden, behalve deze zijn er noch twee binnemoeders, die altijd in 't huys woonen. Over al de rekeningen van ontfangh en uytgifte, worden by deze Vaders zorge gedragen. De voornaamste ontfang en inkomsten, komen van de goedereh, die eertijds het Sinte Lucien, en Katuyzers Klooster toebehoorden: want de Majestraat heeft de inkomsten van beyde deze Kloosters aan dit Weeshuys gegeven. Dus verre Pontanus. Het houden van Koeyen en Ossen, als mede het bakken, daar Pontanus hier boven van vermaant, is in deze huyzinge over veel jaar afgheschaft, als te veel omslagh hebbende. Het achterste gedeelte zijn ingang met een treffelijcke hartsteene Poort in St. Lucien steeg, het oude klooster, daar de Meyskens en jonge kinderen haar vertreck hebben, is meest een nieuw heerlijk gebouw, in den Jare 1632. by der handt genomen, als wanneer dit Godts-huys in twee verdeelt,

Wees-huys. deelt, en de kinderen gefcheyden zijn, de eerste steen daar aan gheleydt hebbende de Hr. Gerrit Hasselaar, nu Schepen en Raadt dezer Steede; intredende komt men op een groote geplaveyde plaats, rontom zoo cierlijk bebouwt dat het meer een Heeren hoff, als logement van arme Weeskinderen is gelijkende, hebbende ter rechterhandt der Regenten Comptoir, zeer heerlijk en kostelijk opgepost, voorts treffelijke eetzaalen, slaap-kameren en andere noodighe vertrekken, teghen den ingangh over, een Galdery zijnde, teghens welker gevel op Pylaaren staande, alderhande kinderlijke oeffeningen zeer konstig in hartsteen uytghehouden staat, deze plaats overgaande komt men daar de bejaarften haar verblijf hebben. Dit voor zoo veel het ghebouw, een eerste aanvang dezes Godtshuys is betreffende, welcker regeeringe bestaat aan zes Regenten, die jegenwoordig zijn,

*Abraham Alewijn.
Willem Ybrantsz. Kieft.
Willem van Erpekom.
Hendrik Vastrik.
Floris Roeters,
en
Daniël le Stevenon.*

Wien de opperzorge aan bevolen is; de Buyten - Moeders de toezicht over Linnen, Wollen en andere huys-zaken hebbende als boven verhaalt, minder binnendienstbooden onder haar staande.

De kinderen zo knechjens als Meysjens, welcker getal jegenwoordigh niet minder als duyzent is, worden alhier in alle rucht en vreeze des Heeren met zonderlinge zorge zoo in geestelijke als weereltlike oeffeninge wel opgebracht. De jongens groot genoeg zijnde, en wel lezen en schrijven konnende, leeren gemeenlijk buyten thuyt een ambacht, om tot hare jaren gekomen zijnde, haar daar mede te ernerren; onder welken noyt ghevonden zijn die haar tot het snij-

ders of schoenmakers hantwerck begeven hebben.

Deze Ambachts jongens zijn, volgens de boven verhaalde keure, van alle ongelden der gilden, zoo lang alle in 't Weeshuys zijn, vry. Doch alzoo by den Gerechte eertijds bevonden wierdt, dat de Weeskinderen zich buyten wete en wille der Regenten, tot het een of ander hantwerck besteden, en van d'ecne meester tot d'ander liepen, zonder hun Ambacht wel te leeren, oft eenige winsten den Regenten over te leveren; wierdt in den Jare zestien hondert een-en-dertig by den Gerechte gewillekeurt, dat geen meesters van eenige Ambachten vermogen zouden eenighe Wees-jongens aan te nemen, of by hen te laten werken, dan alleen die gene, die hem by de Regenten zelfs aan besteedt wierden, op pene van vijf-en-twintig gulden te verbeuren, die bevonden worden zulkx gedaan te hebben. De meysjes worden binnens huys, verscheydene hantwerken, na hun staat, als nayen, speldewerk, geleert: En eenige groot en sterk genoeg zijnde tot het huyswerck gehouden. De spijzing die in dit huys geschiet, is burgerlijk; want op gezette tijde, als Heylige en Zondaghen, hebbenze veranderingh van kost, als rijs-en-bry, huspot met pruymen en razijne; op werkdagen, krijgenze,

's Maandags, grauw erten en potje-beuling.

Dingsdags, na de ghelegentheydt vercyscht.

Woensdags, groen erten en labberdaan.

Donderdags, boonen en een stuk vleys.

Vrydags, grauw erten en potje-beuling.

Zaterdaghs, witte erten en stokvis.

Dat de inkomsten voor de veranderinge zoover geweest zijn is blijkelyk uyt het oprechten van de voor-verhaalde Loterye, doch de Goederen van dit Nonnen-klooster en Carthuzers daar by komende, daar toe verkregen hebbende de Kerkelijke collecten nevens de Huys-zitten in de nieuwe Kerk.

*Ingang
aan het
achterste
gedeeite,
en wordere
gelegent-
heydt
binnen.*

*Ambachts
jongens,
zijn vry
van alle
ongelden
der gilden.*

*Geen Wees-
jongens
aan te ne-
men, zon-
der weten
van de
Regenten.*

*Hoe de
kinderen
geregeert,
en opgevoet
worden.*

*Diakonen
Wees-huys.*

Kerck, en met de Schaal viermaal des Jaars langs de huizen, voorts alle dagen door de stadt met de Bos omme te gaan; daar eyndelijke noch by komende de twee

derdendeelen van het inkomen des Schou- burghs (hier na te beschrijven) heeft haar in die staat gestelt, dat haar jeg en woordig zelve konnen voeden.

*Diakonen
Wees-huys.*

DIAKEN WEE-SHUY S.

HEt ampt der Diaken hier vooren onder de Kerkelijke regeeringe op fo. 87. en vervolgkens beschreven hebbende, zoo bevinde dat noch onderhouden en opvoeden eenighe hondert ouderlooze arme kinderen; wiens ouderen, lidmaten van de Gereformeerde Gemeente, doch gheen Poorters, (want zonder dat

kondenze in 't groot Wees-huys raken) dezer stede geweest zijn. Deze ouderlooze kinderen pleghenze noch voor eenighe weynig Jaren hier en daar, by bezondre Burgers voor een zekere zomme gelts Jaarlijx in de kost, (want kleederen beschaften de Diakonen zelfs) te besteeden; doch vermits deze kinderen by luyden raackten, daar

*De Kinderen door de Diaconen 't onderhouden, eertijds hier, en daar be-
steet.*

*Diakonen
Wees-huys.*

*En om
d'onor-
denschik-
heyt voor
te komen,
een huys
voor haar
gebouwt.*

*De plaats
waar,
wanneer, en
door wie,
den eersten
steen ge-
legt.*

daarze hunger leden, en de buyck pas ten halve vol kregghen, en weder by anderen daar veeltijds in alle ongebondenheten en onregeltheden, opgetrokken wierden; zoo wierdt by 't gantsche Ampt-ge-nootschap goedt gevonden, en, ten overstaan van de Majestraat, beslooten een Gebouw te stichten, daar in deze ouderlooze kinderen, die wijd en zijd door de gantsche stadt verstroyt waren, even eens als in 't groote Wees-huys by den anderen in alle geschiktheydt, vreeze des Heeren, met het leeren van leezen, schrijven en een eerlijck Ambacht, opgevoedt en groot ghemaaft mochten werden, om tot haar Ja- ren gekomen zijnde, eerlijck uytgezct te werden. Hier toe verkiezende zeeckere hoek-erven, gelegen op Vloyenburg, aan denoortzy van den binnen-Amstel, by de Zwanenburgs-brug, diep zijnde hondert zesenzestig, en breet hondert zesendertig voeten, die de E.E. Heeren Burgermeesteren haar op den 6 January 1656. daar toe vereerden, noch een Erf daer by koopen- de: daar op den twintigsten van Grasmaant, d'eerste steen, door *Ionk-Heer Ioannes van Vlooswijk*, zoon van de Heer Burgermee- ster *Cornelis van Vlooswijk*, *Heer van Vloos- wijk*, &c. aan gheleydt wierdt, ghelijck zulkx dit vaarsken is mede brengende.

*Ten besten van Godts Kerk, de Stadt, en
's algemeen,
Leydt 's Burgermeesters zoon Ian Vloos-
wijk, d'eerste steen.*

De Diakonen machteden en zetteden tot den opbouw vier van hun Leden, als *Ioannes Terink*, *Hendrik Scholten*, *Izak de la Vigne*, *Abraham van Friezem*, om op 't voorgebeelde ontwerp van dit Gebouw te letten, en onder 't stichten op alles op- zicht te nemen en zorge te dragen, wiens wapenen ter gedachtenis van hun yver en vlijt, dienze geduurende dit stichten be- stedededen, in de vergader-kamer uytgebeelt staan, 't Is een geweldig groot gebou, lang-

werpigh vierkant, paveljoens gewijs van Gevels, en drie stadien hoog. Van buy- ten, in de voor, achter, en zijd-gevels, een groote menigte lichten, drie reyen hoog boven malkandren staande; die buy- ten en binnen op 730. geschat werden, en de vertrekken en kameren verlichten, en doorluchtig maken. Den inganck met dertien trappen opgaande, komt men in 't voorhuys, daar een sterke yzere Bos staat (ghelijck by het ander Wees-huys) en in 't opgaan aan elcke zy een houtte Bos, om voor de Wees-kinderen de Aalmoessen te vergaren. Dit huys is in twee gedeelt, heb- bende aan yeder zijde in 't midden een groote open plaats, tot een bequame speel- plaats voor de Jeugt verstrekkende, in het eene gedeelte de jongens, en in het ander de meysjes woonende: hebbende elk hare besondere eetzaalen, werkhuys, scholen, en slaap-plaatzen (die op de derde verdieping zijn.) Ten linker zijde van d'een opgank, heeft men een Apotekers winckel met alle genees-middelen voorzien, (den Apoteker daar in 't huys woonende) als ook een be- zondere gemeents Dokter, en Heel-mee- ster, die laarlijcx by Diakonen gheloont worden, en ten dienste van deze kinderen staan. Dit huys heeft ook zijn besondere Kler en Schoen-maker, die Kleeren en Schoenen voor de kinderen van dit Huys maken, elk van dien hier in zijn bezonde- re kamer hebbende. Achter beneeden aan den binnen-Amstel voor de Koockens is de Artzeny-tuyn, daar in eenighe kruyden om dagelijcx gebezigt te werden. groeyen. Ook zijnder besondere meesters en vrou- wen, die de jongens en meysjes leeren le- zen en schrijven; de jongens grooter zijn- de, gaan buyten op een Ambacht, doch zijn gehouden 's middags en 's avonts we- der in 't huys te komen, en moghen daar buyten niet vernachten: vol krijgenze op van eten en drinken, en dat van behoorlij- ke burgers spijsje. Werden jegenwoordigh over de zes hondert sterck bevonden. Be-
S halve

*Diakonen
Wees-huys.*

*Hoe danig-
heyt van
't Gebouw
huysen.*

*Gelegent-
heyt van
't Gebouw
binnen.*

*Hoe de
kinderen
werden
onderwe-
zen; en op-
gevoedt.*

*Diakonen
Wees-huys.*

halve de Diakoneffen, Binne-Vader en Binne-Moeders, die over alles, wat binnen in 't huys omgaat, zorge dragen, zijn 'er eenige bezondre Diakonen, uyt d'andre daar toe gekoooren, en hier in 't Huys een treffelijcke kamer en vergader-plaats hebben, daar wekelijcke vergaderinghen houden, om op alles het oog te laten gaan, in welke kamer onder anderen vercierfelen mede te zien zijn de gronden, voor en achter Gevels van dit gebouw, als mede een lijst der gener die hier toe sint den Jare 1655. bevel gehad hebben.

Dit Ghebouw voltrokken en van alles voorzien zijnde, is den vijftiende December des Jaars 1657. de Inwijdinge daar van geschiedt, daar toe de groote eetzaal bequaam gemaakt, met Stoelen en Banken bezet wezende, eenighe van de E.E. Magistraten, veel Predikanten, Ouderlingen, Diaconen, Diakoneffen en andere Burgers verscheenen, een tafel in 't midden staande, aan welke *D. Petrus Wittevranghel*, hem vervoegde, ten weder-zijde nevens hem eenige Weeskens, zoo knechjens als meysjens staande, met een gebedt zijn aanvang nemende, doende een treffelijk vertooch tot inwijdinge dezes huys, alles met veel exempelen zoo uyt de Heylige Schriftuur, als andere Schrijvers bevestigende, voort brengende de nuttigheydt die een goede regeeringe uyt zulkx te verwachten heeft, maackende ghchoorzame onderdanen, voorts de Achtbare Regeeringe ten hoogsten bedankende voor de milde genegentheeden tot dezen bouw bewezen, eyndelijk alles met een vierigh gebedt tot Godt de Heere bestuytende.

Deze Weezen hebben des Zondaghs 's morgens haar Kerckgangh in de Zuyder Kerk, daar toe tot haar zit-plaatze, nevens den tooren een verheven Galderye met trappen op te gaan, gemaakt is: den naarmiddagh ten deele met de Catechizatie doorbrengende.

Om al deze onkosten te vervallen, wor-

den in alle Kerken van de Gereformeerde Gemeente, als'er gepreekt wordt, Aalmoessen vergadert; daar en boven, gaan Diakonen oock alle Maanden door de gantsche stadt, aan de huizen der Lidmaten Aalmoessen halen; dat een groote zom penninghen, en by wijlen Jaarlijcks aan de kant van drymaal hondert duyzent gulden, opbrengt; gelijk hier voor fo. 88. breeder aangeroert is. Naar uytwijzigh van de rekening, die Jaarlijcx ten aanzien van yeder een geschiedt, is in 't Jaar 1662. uytgedeeft, twee hondert duyzent, een-en-negentig duyzent vier hondert en vier-en-tachtig guldens, veertien penningen, zulkx dat haar uytgift (hier vooren fo. 90. en vervolgens in 't lange gestelt) van 't Jaar der Reformatie 1578. tot 't begin des Jaars 1663. dat zijn vier-en-tachtigh Iaren, be-loopet acht-en-negentig tonnen gouts, en vijf-en-dertigh duyzent zeven hondert en vierentachtig guldens, vier stuyvers en zes penningen. En dat alleen voor de Nederduytze Gereformeerde Gemeente die Ledematen zijn: vermits de Walze of Franze en Engelze Gemeenten haar eygen Armen onderhouden: zonder hier onder d'Armen van de Remonstranten, Luytherzen, Mennonisten of andere Secten te rekenen die haar eyghen Armen onderhouden.

Voorwaar een prijzelijcke zaack dat de Majestraat op het onderhouden der Armen zulken goeden order stelt, daar van deze stadt met recht mach ghezeydt worden boven anderen uyt te munten. Ook betoonen Amstels Inwoonders haar zeer mede deelzaam, niet alleen aan haar Armen, maar oock aan buyten-landtze plaatzen en steden, daar de Ghereformeerden noot en gebrek zijn lijdende, gelijk in 't Jaar 1655. noch heeft gebleecken aan de Arme Vandoyzen of Waldenzen, in de Valey van Piemont, daar alleen van de stadt Amsterdam gezonden werden zes en tachtig duyzent guldens. Als

*Diakonen
Wees-huys.*

*Hoe de
Diakonen,
Aalmoessen
by de buyzen verga-
deren:*

*Haar on-
fang en
uytgift, in
eenige
Iaren.*

*'s Amster-
dam wert
goede zor-
ge voor de
Armen ge-
dragen.*

*Gedenk-
waardige
inwijding
van dit
treffelijk
gebouw.*

*Waar de
kinderen
ter Kerke
gaan.*

Van

Walen
Wees-huys. Van de Gereformeerde Kerken - 54000 g.
Van de Waterlandtze en Vlaamze Menno-
nisten - - - 20000 guld.
Van de Luytherze Gemeente - 12000 g.
Komt t'zamen - - - 86000 guld.
Dat haar buyten twijffel niet weynigh

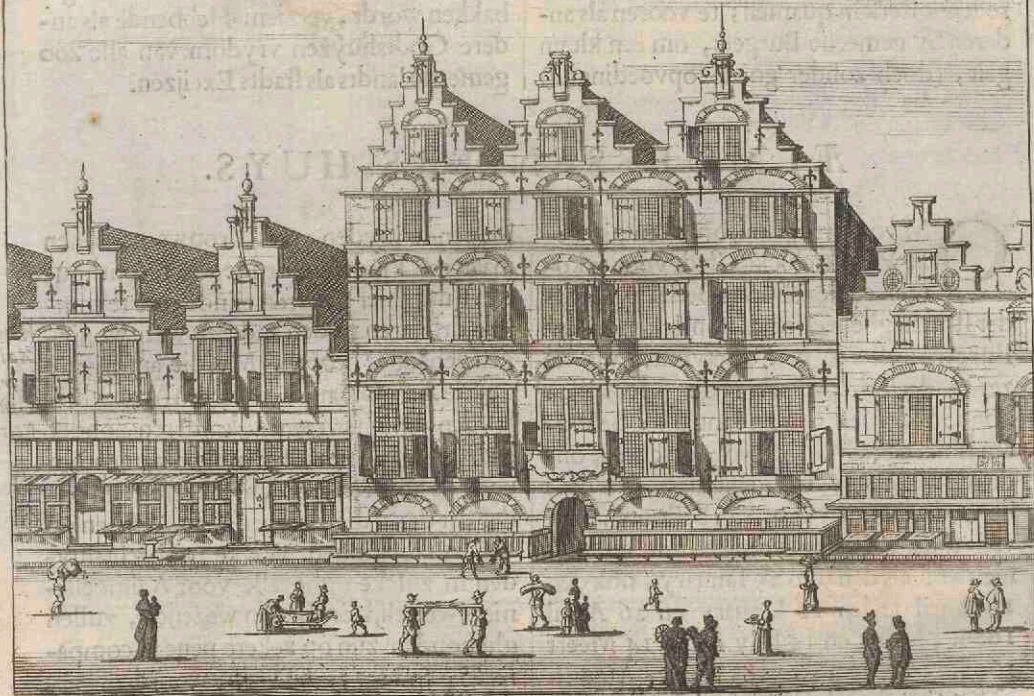
geholpen heeft.

Eenige jaren tevooren aan de benaude Yrs-gheloovigen onder anderen een hantreykinge gedaan hebbende van vijftig duyzent zes hondert negen en veertigh guldens, achtien stuyvers acht penningen.

Walen
Wees-huys.

W A L E N W E E S - H U Y S .

WALE WEEES-HUYS
La Maison de pauvres Orphelins de l'Esglise wallonne.

IN den Jare zeffien hondert een-en-der-tigh, wierdt ook ten overstaan van de Majeftraat, by eenighe der treffelijkfte Burgers, en Diakonen der Franze Ghe-meente een Walen Weeshuys voor d'ou-derlooze kinderen van de Franze Gemeen-

te opgerecht; ter oorzaak dat'er veel arme Poorterlooze Ledematen waren, wiers kin-deren na hun doot in 't groote Weeshuys niet komen konden. Dit Weeshuys staat aan de zuydztzijde midden in de Laurier-straat; met een hart-steene Poort op de Laurier-

Aalmoesseniers-huys.

graft uitkomende, in't voorhoofd hebben-
de een Duyf, met eenige Weeskinderen,
haar dagelijckze oeffeninge doende; zijnde
een reedelijcke groote binnen-plaats, om
welke der kinderen slaap-plaatzen met een
gangh gelegen zijn; verciert met een dry
dubbelde gevel en ingang in 't midden, bo-
ven welke te lezen staat.

*La maison des pauvres
Orphelins d'eglise Walonne.*

Dat is:

*Het huys der arme Weeskinderen van de
Walsche Kerk.*

Daar de Weeskinderen, die daar voorts
redelijk sterk in quamen; te vooren als an-
deren by gemeene Burgers, om een kleyn
gelt, (doch zonder goede opvoedinghe)

besteet wezende: jegenwoordigh gekleet
gaande in bruyn Laken; alle Zondagen
hare Godts-dienst in de Wale Kerk ple-
gende, daar toe op de Galderye een be-
zondere zit-plaats voor haar bereyt is.

Dit huys, hoe wel veel kleynder en zoo
aanzienlijk niet als het voorgaande, is niet
te min van nootwendighe behoefstigheden
verzien. Hebbende zijn eyge Schoolmec-
ster, door wien de Jeught in de Franze ta-
le, leezen en schrijven geoeffent word; om
grooter geworden zijnde een ambacht te
leeren, de Meysjens tot nayen, breyen en
alderhande huyswerk aangevoert werden-
de. Het is ook met een eygen bakkery,
daar in het broodt voor deze kinderen ge-
bakken wordt, verzien. Hebbende als an-
dere Godtshuyzen vrydom van alle zoo
gemeene landts als stadts Excijzen.

*Walen
Wees-huys.*

*Hoodnig-
heydt van
dit huys,
en hoe de
kinderen
werden
onderwe-
zen, en op-
gevoedt.*

ÆLMOESSENIERS-HUYS.

OM vorders alle misbryken, in de-
ze welgheschickte stadt voor te kom-
men, en dezelve van Bedelerye langs
der straten gheheel en al 'ontlasten, is by
Burgermeesteren met goetvinden van de
zes-en-dertigh Raden, in den Jare zestien
hondert dertien den 29 January, besloo-
ten noch een Godtshuys op te richten, on-
der de naam van Ælmoesseniers, volgens
de Ordonnantien daar van beslooten, en
van tijde tot tijde vermeerdert en ver-
nieuwt: als den 9 en 29 January, ook den
15 April 1614. 22 January en 26 April
1626. 5 Meert en 15 July 1634 14 Meert
1648. 1 September 1651. 13. Augusti
1654. Om daar des zomers, als by de Huis-
zitten geen Ælmoessen ghegheven zullen
worden, aan kranke miserabele overjarige
perzoonen, jonge aankomende kinderen,
en zulk een slag van menschen die zonder
hulpe niet kunnen leven hantreykinghe te
doen (met dien verstaande nochtans, alle
vagebonden, lediggangers, en sterke een-

loopende luyden, ook Vrouws-perzonen
maar een kindt hebbende die te onthou-
den) mits hier geboren zijnde, ofte te min-
sten drie jaren na den anderen vaste wonin-
gen gehadt te hebben. Met die autorisatie
aan de Aalmoesseniers, dat geen Ambachts-
luyden eenighe vreemde kinderen zonder
haar kennisse aan zullen mogen nemen, om
voor de kost een ambacht te leeren, en on-
der dat dexel die de goede Ingezetenen op
den hals te dringen. Welke Ambachtsluy-
den in zulcken ghevalle voor Aalmoesse-
niers wettelijk ontboden wezende, zullen
ghehouden zijn op zckere pene te compa-
reren, en haar zaken verantwoorden.

En om de ingezetenen voor overlast van
bedelerye zoo langhs de straten, als aan
der luyden deuren te bevrijden, zijn deze
Ælmoesseniers by die van de Gherechte
voorzien met een Hooft-Provoost, een
goet getal dienaars onder hem hebbende
(de naam van Provoosten dragende) die ge-
houden zijn daghelijckx door de Stadt te
gaan,

*Waarom de
Aalmoessen-
niers eerst
zijn inge-
stelt.*

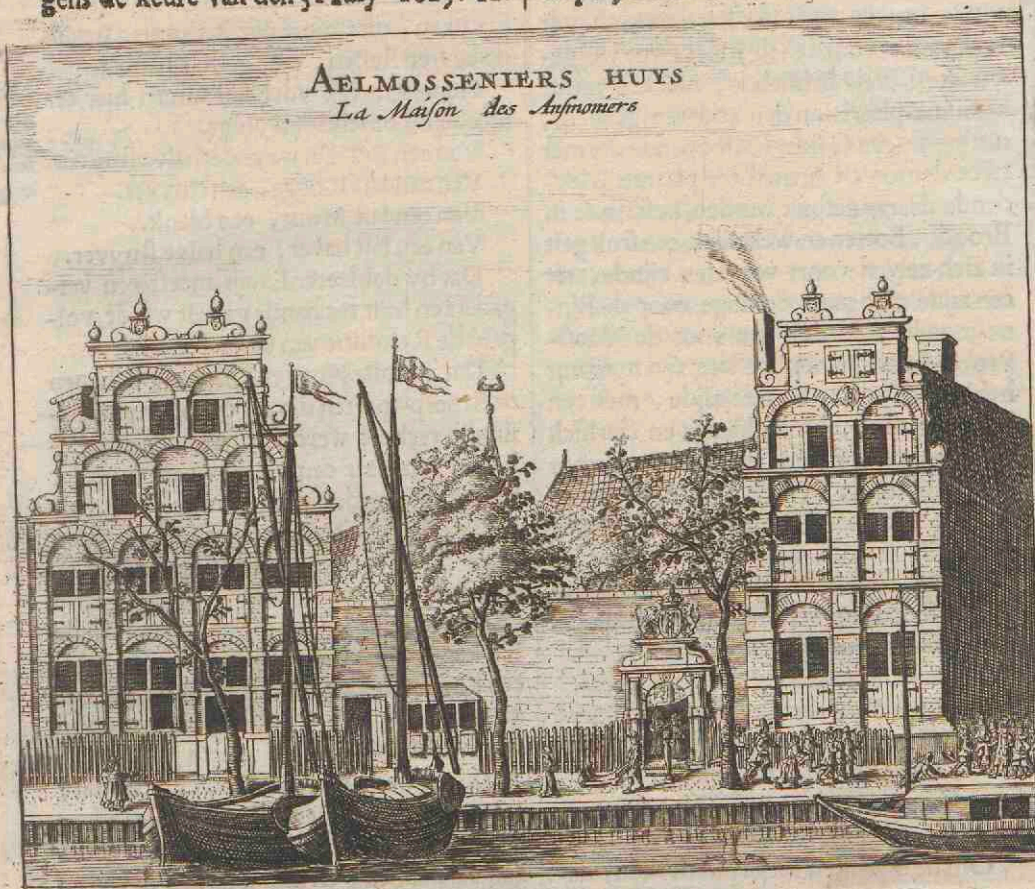
*Wie Aal-
moessen
mogen ge-
nieten: en
wie niet.*

*Aelmoeffe-
niers-huys.*

gaan, alle bedelaars op te vangen, die haar Hooft-Provoost over te leveren, om de Aelmoeffeniers voorgestelt, en na gelegentheydt van zaken gestraft te werden, volgens de keure van den 31 July 1625. 12.

January 1639. en 17. April 1655. met scharp verbod aan de Burgery deze voorz. Provoosten in 't uytvoeren haarder ampt niet hinderlijk te zijn, maar veel meer de hulpelijke hant te bieden.

*Aelmoeffe-
niers-huys.*

Dat vorders deze Aelmoeffeniers zorge zullen voor alle ouderlooze Weeskinderen en Vondelingen, zijnde veel honderden sterk, die in 't Stadts ofte Diacons Weeshuys niet kunnen ontfangen werden; vermits de Ouders onbekent, geen Burgers, Poorters, ofte Lidmaten der hervormde Godtsdienst gheweest zijn: die alle op de Bragoenjens getekent gaan, en by gemeene Burgers in de kost tot opvoedinghe besfeet werden: doch zulckx te mets na behooren niet toegaande, is ghelijck hier na

verhaalt zal werden mede bestemt een Weeshuys voor haar te bouwen.

Noch zijn deze Regenten bevolen, alle reyzende vreemdelingen behoefstig zijnde, met een eerlijke teer-penning ofte andere behulps-middelen te verzorgen, om haar aangevangen reyzen te vervorderen.

Eyndelijk alle lijken des verzocht zijnde, om Godes wille te doen begraven, en dootkisten daar toe te leveren.

Om dezen dienst na behooren uyt te voeren, is voor haar op de Singel ofte Konings-

*Aalmoess-
niers huys.*

*'t Tegen-
woordige
huys waar
gebouwt,
en desselfs
hoedanig-
heydt.*

ninghs-graft aan 't Leytsche veer dit Aalmoesseniers-huys ghebouwt, certijds geweest zijnde een gedeelte van 't Klarissenklooster, ofte Rasph-huys; en zeker Armen hofken, zijnde een Gebouw genoegh bequaam om dit werk der Barmhertigheydt te plegen; voor aan de straat twee wel gemaakte Gevels hebbende, met een muur en binne-plaats aan den anderen gehecht, om welke een Galdery is loopende die met twee deuren de Armen ter plaatze is leydende daarze gespijst werden, bestaande in Broodt, Botter en wekelijck een stuk gelt in zich zelve voort voorzien zijnde, ter een zijde met een wooninge voor de Binne-moeder, en daar aan voor de Hooft-Provoost, op de Heylige weg zijn uytgang hebbende: en ter andere zijde, met een voor vertreck, binne kamer en sierlijck Comptoir voor de Regenten; die voor 't oprechten van 't Werkhuys (hier vooren fo. 110. beschreven) de macht hadden, de moetwillige voor een zekere tijdt aan het hennep kloppen te stellen. De eerste Regenten met de oprechtinge daar van zijnde,

Symon Symonsz.

Dirk Claesz. Can.

Jacob Dirckx de Lange.

Wybrant Warwijk.

Huyg Iansz. van Crayesteyn.

Jan Adriaansz. Roest alias Claess.

Hendrik Hooft Willemsz.

Om de onkosten tot het onderhoud dezer Armen te vinden werden veel behulpmiddelen gebruyckt, waar van dezen wel de voornaamste zijn.

Dat voor de Aalmoesseniers alle vier weken zijnde dertienmaal in 't Jaar, met de Schaal voor de deuren wort omme gegaan, om de Aalmoessen te vergaderen, en dat door ghequalifizeerde perzoonen daar toe by Burgermeesteren geauthorizeert. Hebben dry openbare Bossen, als voor de Poort van haar Comptoir, kooren-beurs en op de Nieuwe-Brugg; nevens veele bezonderen in Herbergen en andere plaatzen han-

*Hoe het on-
derhouden
dezer ar-
men door
Aalmoessen
werdt be-
woerdert.*

gende, daar de Aalmoessen in ghefteken werden.

*Aalmoess-
niers huys.*

Ontfangen alle 't geene by Threzoriers ymant opgeleydt wert jaarlijckx te betalen, zoo yets van de Stadt tot weder-zeggen gebruyken; ofte die eenig getimmer tegens de keuren stellen, ofte gestelt hebben.

Genieten van yder last Graen hier ter Steede inkomende als volgt.

*Noch eeni-
ge andere
voordeelen
hun toege-
voegt.*

Van een last Tarwe anderhalve stuyver.

Van een last Rogge, een stuyver.

Van een last Mout, een blank.

Van een last haver, een halve stuyver.

Dat by de Heeren Excijns-meesteren vergadert en haar ter hande gestelt werdt, volgens de Resolutie van den 3 July 1627.

Dat van alle Huyzen, Erven, Schepen en Scheeps-parten die by openbare opveylinghe verkost werden 't rantzoen ten behoeve van haar een vierde-part meerder zal betaalt werden als daar toe gestelt is, volgens de Resolutien daar van zijnde van den 24 July 1624. 30 Augusti 1635. en den 18 April 1642.

Dat van alle Lijken die na 2 uren in de Kerken begraven werden, genieten zullen een boete van 24 g. na half dryen 36 g. ende na dry uren 48 g. volgens de keure van den 11 October 1613. en 15 December 1618. welke keure daar na op den 24. Juny 1644. verstaan is, dat als men met het Lijk in de Kerk zal zijn eer de klok half dry geslagen zal hebben, en zulkx na half dryen en voor dry uren daar binnen komende, in plaats van 24 g. 36 g. betaalt zal werden, en na dry uren 48 g. en dit alles boven de eerste boete van 24 guldens.

Welcke keure op den 12 January 1663. voor de derdemaal verandert is, en geboden dat voor alle Lijken daar mede men voor half dry uren niet in de Kerk ofte op het Kerkhof wezen zal, in plaats van zes-en-dertig gulden acht-en-veertig guldens; en die na dry uren komen, in plaats van acht-en-veertig zes-en-negentig zullen betaalt werden.

Item

Aalmoeffe-
niers huys.

Item genieten van alle Ampten of Officien, daar ymandt by de E. Heeren Burgermeesteren mede begifticht wert, zoodanigen penning als in de navolgende Ordonnantie uytgedrukt staat; van welke betalinge aan Burgermeesteren de quitantie moet overgelevert werden. Volgens ordere van den 24 Juny 1624.

Genieten zekere portie uyt 'tgeene betalen die haar Poorterschap kopen, 't welk haar jaarlijkx door de Heeren Threzoriers gezonden wert.

Trekken mede eenigh inkomen van de Lijken die by nacht begraven werden; als van een kraam-kint 25 g. een kint boven de 10 jaren out vijftig guldens, van 10 tot vijftentwintig jaren hondert guldens, en boven de vijf-en-twintig jaren, hondert vijftigh guldens: achtervolgende 't ghebodt daar van gedaan op den 12 Januari 1663.

Noch is op den 29 October des zelvige jaars verordonneert dat alle Bierdragers in 't lossen van de Wijnen buytens landts hier ter steede komende, van yder Oxhooff Franze Wijn een stuyver boven zijn ghezette loon ontfanghen zal: en van yder stik Brandewijn mede van buyten komende vier stuyvers; om by de overluyden van 't Gilt verzamelt, en maandelijke en aan de Aalmoeffeniers behandigt te werden. Alle 't welke wegens de Rijnsche Wijnen aan de Kraan-meester mede beloofd is.

En dit alles boven de vrywillige giften en legaten, daar dit Godts-huys (boven vrydom van Excijzen) mede begunsticht wert.

Alle 't welke noch niet ghenoech zijnde om dit huys te onderschragen, zijn de Burgermeesteren ghenootzaackt jaarlijkx het ontbrekende met een groote zomme geldt te voldoen.

Volgt de bovengenoemde Lijst van Taxatie van de vergunde diensten.

Doelens	500
Conchergie	200
Secretarizen	150

Deze volgende Officien geven yder

Haven-meester.
Substituyt-Schouten.
Boekhouders }
Cassiers } van de Wisselbank.
Secretaris van Amsterveen.
Geschut en Klok-gieters.
Capiteyns van de Zoldaten.

Deze volgende geven

Procureurs.
Notarizen.
Boden van de twee Trezoryen.
Klerk van de Trezorye extraordinaris.
Makelaars.
Stadts-Booden.
Koopmans Boden.
Cipier }
Secretaris } Van de Assuranti kamer.
                  } Desolate Boedels.
                  } Zeerechten.
                  } Van de Wisselbank.
Dienaars } Van 't Staal-hoff.

Suppoosten van de Bank van Leeninge.
Schout van Amsterveen.
Aflagers van Schepen.
Factoors van de Visch.
Keurmeesters van de Zeep.
Grave-makers.
Beurs-knecht.
Opzichter op de Wallen.
Meeffer Scheeps-timmerman.
Stadts Onder-Fabriek.
———— Meeffer Timmerman,
———— Meeffer Steenhouwer.
———— Meeffer Metzelaar.

Stadts Penning-meester, gevet 35
Stadts Vroemeester. }
Hooftprovoost van d' Aalmoeffeniers. } 30

Deze volgende geven 25

Stadts loopende Booden.
                  } Van de Reken kamer.
                  } Van de Assuranti kamer.
Dienaars } Van Stads Excijsmeefters.
                  } Van de Say-hal.
Constapels en Bosschieters.
Kosters.

100 *Aalmoeffe-
niers huys*

*Lijste, hoe
veel yeder
die in eenige
diensten
dezer Stadt
komen, aan
d' Aalmoeffe-
niers
hebben uyt
te keeren.*

(Col-

Almoes-
niers-huys.

Collecteurs van de vreemde Bieren.

Ykers van de Maten.

Roy-meesters.

Meeters van de $\left\{ \begin{array}{l} \text{Wolle-lakenen.} \\ \text{Zijde-lakenen} \end{array} \right.$

Capiteyn van de Waal-redders.

Sluis-wachter van St. Anthonis Sluis.

Deze volgende geven twintigh gulden.
Veer-luyden.

Keurmeesters van $\left\{ \begin{array}{l} \text{Haring.} \\ \text{Kalk en Steen.} \end{array} \right.$

Roeders van $\left\{ \begin{array}{l} \text{Wijn.} \\ \text{Olie.} \end{array} \right.$

Knecht van de Rouaanvaarders.

Baljouw van de Laken-hall.

Stadts-roeper.

Knecht van 't Schippers-gilt.

Burger Provoosten.

Knecht van 't Timmermans-gilt.

Deze volgende geven vijftien gulden.

Rafineerders van Rafijnen.

Wrokkers van de Henp.

Boekhouders van de Waag.

Deze volgende geven twaelf gulden.

Vinders van de geflachte Beeften.

Opzichter van 't Turf-huysjen.

Lichter-luyden.

Schrijvers op de Bierhuysjens.

Stadts Speel-luyden.

Knecht van de Kooren-beurs.

Boekhouder van de Nieuwe Visch-markt.

Looters van de Nieuwe Visch-markt.

Weegers in de Wagen.

Deze volgende geven thien gulden.

Keurmeesters van de Turff.

Ykers van kleynematen.

Schatsters.

Kleyn Koopmans booden op Steeden in de Provincien.

Bestelders van de Brieven op 't Enghels Komptoir.

Deze volgende geven ses gulden.

Bierdragers.

Waal-redders.

Meeters. Setters. Portiers.

Boom-sluyters. Waag-dragers.

Turf-dragers, en diergelijken.

Turf-vullsters.

Boode van Amsterveen.

Hondtslagers in de Kerken.

Schuytevoerders van 't bier.

Knecht van 't Scheepmakers gilt.

Bestelders van Brieven.

Stadts Trompetters.

Meeters van Masten.

Meeters van Hout.

Hout-telders.

Stadts Barbiers.

———— Slootemakers.

———— Smits.

Courantiers.

Kalk-dragers.

Vinders van de Nieuwe Visch-markt.

Ghenieten van yeder (vrydom tot het Bier-beschoyen bekomende) dertigh gulden. Als mede de boeten van alle frauden daar de Bierfchoyers in vervallen; volgens resolutie van den 25 Julii 1654.

Dit de voornaamste inkomsten zijnde daar dit Godts-huys mede onderhouden wert: bevinde daar jegenwoordig Regenten van te zijn.

Mr. Jacob Koetenburg.

Daniel de la Bistrade.

Fan Slikker.

Jacob de Mareez.

Mr. Fan de Waal.

Johannes Bailli.

Welke bedieninge bevinde drie jarig te zijn; de twee outften in dienst jaarlijcx afgaande; die volghens de eerste instellinge van dien dienst namaals vry zijn: Nevens de Hooft-Provoost veel luyden tot haren dienst hebbende; als een Binne-Moeder (in 't huys woonende) Chirurchijn, Oculist, Breuksnijder, Apoteker, Bakkers, nevens een Meesteresse die de zeere of fchurfst hoofden geneest, tot noch toe op de Schans aan de Heylige-wegs-Poort inde Lazarette woonende, en anderen.

*Welke per-
zoonen tot
dienst van
deze ar-
men, aan
dit huys.*

't Nieu-

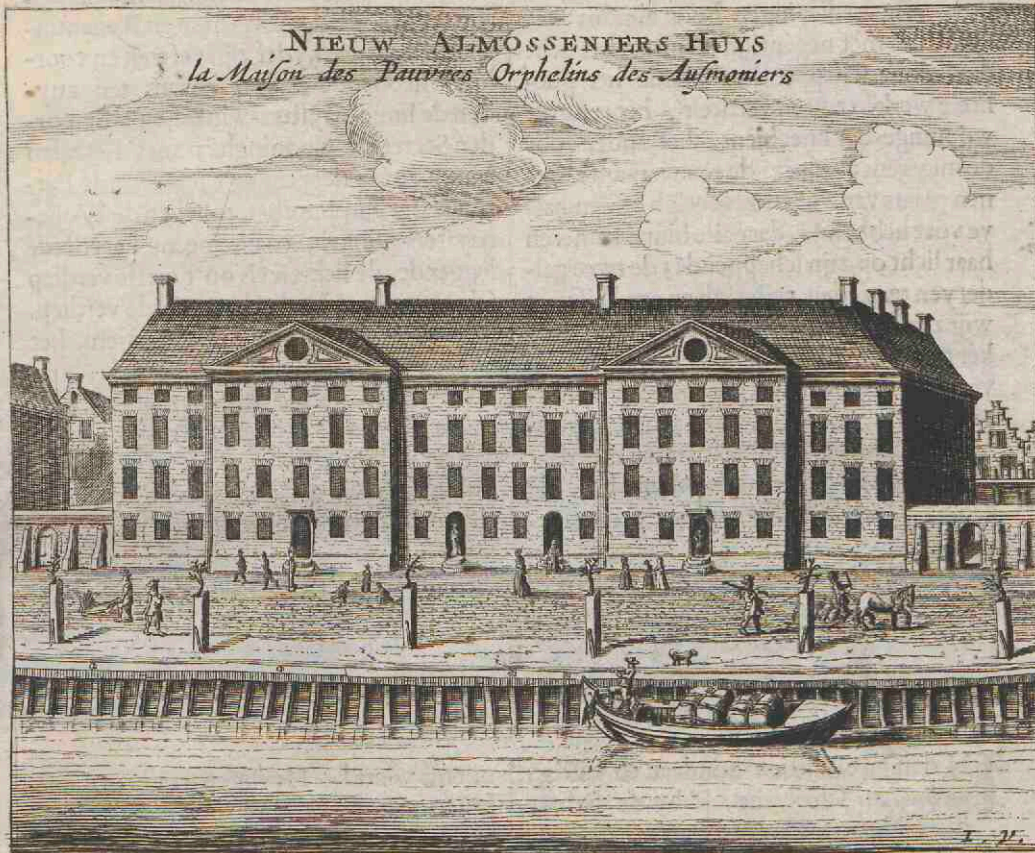
*'t Nieuwe
Aalmoesseniers
huys.*

't Nieuwe Aalmoesseniers-huys.

*'t Nieuwe
Aalmoesseniers
huys.*

DE Achtbare Heeren Burgermeesteren uyt de Aalmoesseniers verstaande den grooten aanwas der ouderlooze Weezen, met welke jaarlijkx meer en meer bezwaart werden, en daar nevens

overwegende de losse opvoedinge van eenige der zelviger, by veel ghemeene Burgers in de kost besteeft, hebben 't Christelijck geacht daar in tijdelijcke te voorzien, om dat in den Raadt te brenghen. Zulckx

Aanleydingen, tot het bouwen van een Nieuw Aalmoesseniers huys.

daar overwoghen zijnde, is in den jare zeffien hondert dry-en-zestigh beslooten, een nieuw grooter Aalmoesseniers-huys op te rechten, om deze arme Weeskens daar in te herbergen, die de vreeze Godts en eerlijcker opvoedinge in te planten, en het ander werk daar in te doen: daar toe de Regenten begunstighende met een groot

Erff ghelegen in de *Nieuwe Stads vergroo- plaats* tinge, aan de zuydt-west zijde van de Prin- *waar, en* ce graft, tusschen de Leytze graft en Leyt- *wanneer* ze straat. Dat na 't uytwijzen dezer Figu- *'t gebouw* re (na 't Model getekent) een heerlijk ghe- *begonnen.* bouw zijn zal: Den 12 December des zelve jaars het heywerk begonnen zijnde, dat zoo voorspoedigh voort ging, dat op den

*'s Nieuw
Aalmoes-
niers huys.*

*Breete, en
diepte.*

den 17 Meert des volgende Jaars door *Ian de Vos* uyt der aller Regenten naam de eerste steen daar aan geleyt is: hebbende aan straat met twee Frontispicen de breete van twee hondert vijf en veertigh voeten, nevens twee zijdel vleugels en achter omtrek yder van vier en veertigh voeten met een hooge muur omtrokken; het gantsche erff de breete uytbrengende, van dry hondert dry en veertigh voeten. Neven vier ingangen, vier verdiepingen hoog zijnde; het binnenste met negentigh vensters het licht daar door scheppende, zijnde het gheheele werk in twee verdeelt, het eene tot wooninge der knechtens, het ander voor de meysjens; yder zijde een vierkante binnen plaats van vijf en zeventigh en een halve voet hebbende, daar alle binne kameren haar licht op zijn scheppende; de twee galderyen ter zijden twintigh en een half voet wijt zijnde, met blinde zijdelmuuren; welker onderste inkomen hoog zijn zal twalef voeten: daar tusschen de twee open plaatsen voor inkomende, zijn achter 't voorhuys 't Inschrijf-comptoir en ruymte daar de wekelijke uytdeeling geschieden, de kromzwierende hekken tot in en uytgaan-

*Vordere
gelegens-
heyt de bin-
nen.*

*Als mede
de kame-
ren, en an-
dere ver-
trekken.*

de Armen daar nevens, en ter beyde zijde, de wooningen des Hoofts-Provoofs. Botter-snijders, en Schoenmakers, en in 't Achter-gedeelte, dat van de Binnen-Moeder, voorts Keukens, Bottelery en washuys; alle haar lichten voor, achter en op de binnen-plaatzen scheppende. Ter wederzijde opgaande komt men op 't tweede vierkant, zestiën voeten hoogte hebbende: ten midden de voorgevel nevens den anderen zijnde der Regenten en Regentinnen Comptoiren, yder zijn vertrek en voorhuys hebbende; daar nevens ten zuyden de linne-naysters-winkel, en ten noorden Secretaris wooninghe, met Eetzalen boven de Galderyen; in 't achterste de Eet-plaats der Zuppoosten, tusschen de Wolle-naysters winkel, en ghemeene heertstede leggende, de lichten als op 't eerste verdiep scheppende. Het derde en vierde verdiep. Het eerste de hooghte van veertien, het tweede van thien voeten hebbende, zijn tot Schoolen, Sieke kamers, Slaap-zalen en Kleer-zolders bequaam gemaakt. Zulcx dat dit volbouwt wezende, een heerlijk stuk werkx zijn zal, geen kleyne luyfter en cieraat deze vergrootinghe toebrengende.

*'s Nieuw
Aalmoes-
niers huys.*

*Ook die
van de
derde, en
vierde ver-
dieping.*

HET OUDE MANNEN- En VROUWEN-HUYS.

IN den Jare vijftien hondert en vijftig, na *Pontani* schrijvens, is by de eerbare meer ghenoomde *Haafje Klaas Zaliger*, in 't *Paradijs*, in haar leven Poortresse dezer steele en mede stichtster van het voorbeschreven *Weeshuys* een merkelijke zom penningen tot opbouwinge van een arme Oude Vrouwen-Gasthuys nagelaten, dat terstont na haar doot wierdt by der hant genomen, en op een ledig erff, recht tegen over de Kapel, ghenaamt de Heylige Steede, (waar over het Gasthuys ook ghe-

noemt wiert het Heylige Sacraments Gasthuys) gebouwt. Dit Godtshuys voltoyt zijnde, is bevonden van de bovengemelde zom penninghen overgheschooten te zijn twaalf hondert gulden. De eerste Regenten daar van wezende *Iacob Hendrikz* en *Claas Gaaf Claasz*. Moeders *Trijn Paulis* en *Aal Duine*. Maar alzo 't getal der arme oude Vrouwen, die in dit Gasthuys wonen zouden, niet hooger gestelt was als op twaalf perzoonen, en de ghemelde *Haafje Klaas* in haar uysterste wille en stichtinghe

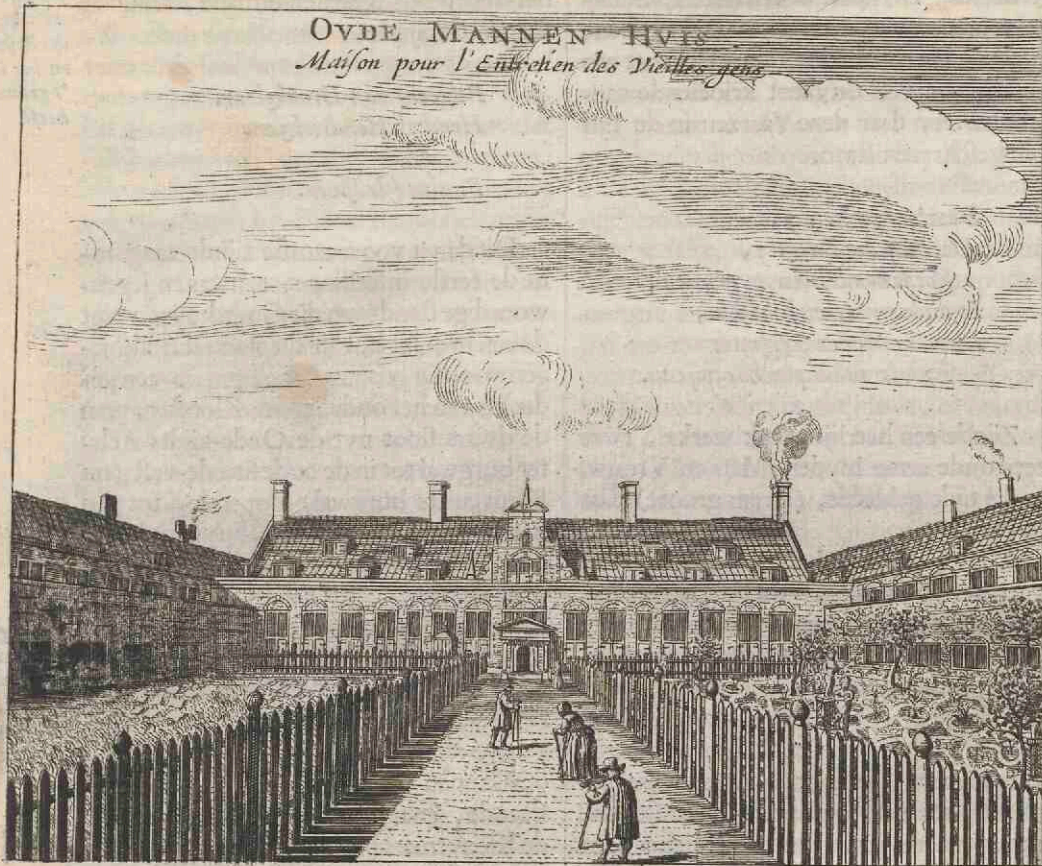
Het Oude
Mannen en
Vrouwen-
Huys.

tinge van geen arme oude Mannen gewag gemaakt hadde; zoo is door toedoen van eenen *Ian Barentsz. Priester*, by den *Edele Majestraat* dezer stede ingewilligt, dat'er nevens de boven-gemelde twaalf oude ar-

me Vrouwen, noch twaalf oude arme Mannen, met een Priester in 't voorzeyde Gasthuys ingenomen zouden worden, uytmakende 't zamen vijf-en-twintig perzoonen. Weshalve is oock het zelve Gasthuys by

Het Oude
Mannen en
Vrouwen-
Huys.

Daar in
eersijdes
24 armen
en een prie-
ster onder-
houden.

den voornoemden Heere *Ian Barentzen*, begiftigt met een rente van acht-en-zeventig gulden Jaarlijcx, eeuwig erfelijke Rente. 't Getal der Armen met der Stadts inwoonderen aangroeyende, is in den Jare vijftien hondert zeven en negentig dit getal van vijf ofte vier-en-twintigh oude armen tot dien tijdt in dit Godts-huys gheweest zijnde, uyt medelijden, en wegens de vermenigvuldiging, op vier-en-veertig perzoonen vermeerderd, en dat in hoope van de behulpzame milde hant die de Burgerye daar aan houden zouden,

Dit Godtshuys in dien stant tot den jare zestiendehondert blijvende, en de Regenten bespeurende dat d'oude arme Menschen binnen dezer stede met den ghetale van vijf-en-veertig niet half geholpen konde worden, hebben met goedtduncken en raadt van d'Ed. Majestraat der zelve stede, tot vordering van de voorzeyde Armen een algemeene Loterye opgericht: waar uyt gevolgt is, dat's Jaars daar aan dit tegenwoordig Gebouw gesticht, en op den negenden van Oogstmaandt hier

Dat noch
te weynig.

T 3 in

No. 1597
op het ge-
zal van 44
perzoonen
gestelt.

Het Oude
Mannen en
Vrouwen-
Huys.

Een groot
ter Huys
dat nu is,
gebouwt
A. 1601 en
100 ar-
men daar
in:
Door 't op-
rechten
van een Lo-
tery, daar
toe bevoor-
dert.

in gekomen zijn, hondert arme zoo oude Mannen als Vrouwen. Ter ghedachtenis van deze Lotery van welckers toefsel en uyttrekkinge (geschiede op de kolk, staande tegens Kooren-meesters huysje, hier na te beschrijven) men noch ziet een Schildery in der Vrouwen Eetzaal hanghen, zijn het afbeeldzel des Tonneels, met een zwerm van veel duyzent krioelende aanschouwers, daar deze Vaarzen in de lijst om geschreven staan.

*Deez' onze Lotery,
Met hulp der Burgery,
Voedt hondert dertig grijsen,
In dit huys nieuw gebouwt,
Daar 't ander twintig oudt
En vier maar plach te spijsen.*

Zijnde een heerlijk stuk werck, twee zeer oude arme luyden Man en Vrouw, na die tijdt gekleedt, (levens groote) daar by hangende.

*Getal der
armen tot
130 ver-
meerdert,
naderhandt
tot 200
gebracht,
Voor de
tweede
maal, Lo-
tery opge-
stelt.

Deze Lotery wel uytvallende, is het getal der Armen voorts tot hondert en dertigh vermeerderd, en alzoo tot den jare 1604. gebleven, als doen daar noch twintig by komende; dat naderhandt tot twee hondert gebracht is: mogelijk omtrent den Jare 1616. als haar de Achtbare Heeren Burgermeesteren voor de tweede maal begunstighde van een Lotery op te stellen, tot uytvoeringe van welke de Nieuw (doe St. Anthonis) Marckt verkooren wierdt; 't Toneel, en alles vaardigh zijnde, quamen die van de Regeeringhe des naarmid-dags in ordere van het Stadthuys op 't Toneel, by haar een bezegelde doos hebbende, daar de Briefkens der prijzen in beslooten lagen. De Nietjens op een groot zeyl op 't Tooneel uytgestort zijnde, is by Burgermeesteren het doosjen geopent, en de Briefkens der prijzen voor alle mans oogen daar onder ghemengelt, en zoo te zamen in de korff gedaan, en by Burgermeesteren geslooten en met het Stadts wapen

verzegelt; gelijk de andere korff met de namen der inleggers mede gheslooten en verzegelt is; en daar mede de Lotery gheopent zijnde is geduurigh zonder stil staan nacht en dagh na den ander uytgetrokken, dat over de zes weecken duurde, als doen Regenten zijnde

*Pelgrom van Dronkelaar.
Hendrik Hendrickzen.
en
Paulus Claasz.*

Dit dan 't voornaamste zijnde aangaande de eerste instellinge, aanwas en jegenwoordige standt van dit Godtshuys; volgt de beschrijvinge van dit als nu staande jegenwoordig gebouw, gelegen op een gedeelte van het oude Nonne Klooster, van de dwars floot uyt de Oude-zijds Achterburgwal tot in de oude Steede-vest (nu Kleuveniers burgwal) loopende, tot aan het kleyne Vrouwen-Gasthuys strekkende; welke brugg' op de Achterburgwal, over de voornoemde floot leggende, by haar noch moet onderhouden werden; wel eer het Gasthuys toebehoort hebbende, (doch onzeecker hoe daar aangeraackt zijn) als bewezen kan werden met de huyszen op de Achterburgwal tegens dit Oude Mannen huys tot aan deze floot toestaande, en uyt de koop van de Erven op de Kleuveniers burgwal, by noorden haar poort gelegen, op den 15 January 1604. van de Regenten van 't Gasthuys ghekoft; daar voorts dry heerlijke Huyzen, nevens eenige kleyntjes in haar ingangh opbouden. Het Gebouw in zich zelve heerlijk vierkant zijnde, hebbende twee ingangen recht op den anderen uytgaande, yder met een treffelijke hartsteene Poort verciert, waar van de zeven wooningen in de ingang van de Achterburgwal, het Gasthuys in eyghendom zijn toebehoorende. Het binnenste om een groote openinge gebout zijnde, bestaande in een wel verordiner-

Het Oude
Mannen en
Vrouwen-
Huys.

Manier
van uyt-
trekken
der Prijzen,
en hoe lang
't geduurs
heeft.

Het tegen-
woordige
Huys, na-
der be-
schreven.

*Het Oude
Mannen-
en Vrou-
wen-huys.*

*Cierlijk
Blomhof.
Diepe Put.*

neerde Blom-hoff en Bleek-velt, in 't welke de vermaarde geboorde diepe put van 232 voeten diepte (onder de Stadts gronden beschreven) is leggende, te midden met een breede geplaveyde gang van den anderen gescheyden; om welke openinghe ten dry zijden der armen wooninghen onder verwelfde Galderyen ghelegen zijn, yder twee te zamen in een huysken zijnde: welker glazen voor dezen met de wapens der Godts-huysen Regenten verciert waren: het overighe vierde deel zijnde verdeelt in een voorhuys, ter rechter handt hebbende der Regenten Comptoir, waardig te bezichtigen, en daar achter de groote Eetzaal voor de Oude mans perzoonen, ter wederzijde met een schoorsteen voorzien, daar des Winters gestookt wert, voorts met schilderyen en ander huysraat wel opgehemeelt, gelijk het voorhuys niet minder met schilderyen (op haar ghelegentheydt slaande) is pronckende: Achter dit voorhuys wenzende de groote Keuken, zoo net van alles voorzien, dat een Princen keuken zoude beschamen, haar Kelder, Turf-schuur en andere gemakken daar nevens hebbende; Dit dan ter rechter en achter 't voorhuys gelegen zijnde, volgt de slinker zijde, bestaande uyt diergelijcke Eetzaal, de oude Vrouwen tot haar gebruyck toege-eygent mede met haar schoorsteenen en schilderyen wel opghesmokt, in welke men op blauwe treden, met een kopere leuningh verciert, in der Buyten-moeders Comptoir is gaande: en dit alles behalven de andere vertrekken, als zieken-huys en diergelijken. Hebben haar gezette tijden, van yets bezonders te schaffen; als op Paasch-dagh worden zestien hondert Eyeren gekookt, voor yeder perzoon zes, met een pint goet Bier, en Wittebroodt. Desgelijk op Pinxteren voor zes perzoonen een Schapen-bout, met een pint Wijn, en een mengel goet Bier voor elk, zoo werdenze ook op Kermis opgedist, dan maken haar deze oude Liedens eens vrolijk, waarlijk een goede en

*Hoe de oude
Liedens ge-
sijft wer-
den, op ee-
nige byson-
dere tijden
van 't jaar.*

treffelijk gewoonte in een stad daar zulke zorge wordt ghedraghen voor den ouden vervallen ouderdom: Behalven noch de bezondere vrolijcke maaltijden, die haar by wijlen door d'een en d'ander by uytterste wille besproken werden, en diergelijcke onverwachte voordeelen meer; als onder anderen op den 22 May 1642. gebeurt is, als wanneer zijn hoogheydt *Fredrik Hendrik* prince van *Orangie &c.* met de *Koninginne van Groot-Brittangie* deze stad quamen bezoeken, en om alles te bezichtigen, in dit Godtshuys mede geleyt wiert, naar welke ordonneerde yder Arm zoo Man als Vrouwsperzoon met dry gulden aan gelt te beschenken die na opteykeninghe haarder namen meerder als twee hondert perzoonen sterck bevonden wierden. d'Opperzorg van dit Huys, en 't houden van rekening, staat aan (behalven de buyten Moeders) vier Regenten of buyten Vaders. In 't Jaar zestien hondert vier en zefftig zijnde

*Willem Paauw,
Anthoni Gommers,
Adriaan Boelens,
En
Arnoud de Raad.*

Behalve deze is'er een Binne-vader en Binne-moeder, die over alles, wat binnen in het huys omgaat, zorge dragen, en ordere stellen dat dit huys alle nachten by twee van de in zijnde Oude-mannen bewaackt werdt, op verbeurte van ses stuyvers, die sijn wacht versuymt.

*Twee oude
Mannen
wakender
's nachts.*

De inkomsten des Godts-huys die geen Geestelijcke Goederen (zoo ick meene) genooten hebben, bestaan meest behalve haar eerste oude middelen.

Ende Collecten diese nevens de Huysfitten tweemaal des Sondaaghs onder de Predicatie inde Oude-kerck doen.

In een derdendeel van den ontfanghft van 't geene 't Schouwburgh (hier na te

*Hoe, en
wanneer
Collecten
doen; en
andere in-
komsten.*

*Het Oude
Mannen-
en Vrou-
wen-huys.*

beschrijven) Jaarlijks is opbrengende.

In de Bossen zoo aan haar inkomende deuren staande, als in besondere Burgers huysen hangende.

In Legaten en Erffenissen; die zoose (het Oude Mannen en Vrouwen Gasthuys besproocken zijn) verstaan werden haar en niet het gemeene Gasthuys toe te hooren.

In de naargelate goederen, die de oude Mannen ofte Vrouwen met de doot ont-ruymen.

In een halve Aem france Wijn van yeder, wanneer het Wijn-koopers-gildt sal bekomen hebben. Volgens resolutie van den dertigsten Januarij 1606.

In 't genieten van de Wan-mate ofte Wan-schepel, van alle Granen als Tarruw, Rogge, Erweten, ront ofte platzaat, van Oosten ofte Westen komende, en hier ter stede uyt het water verkost werden, meer zijnde als ses Lasten. Volgens de keure van den twintighsten Januarij 1649.

In 't Broodt (ontrent de negen gulden bedragende) dat een Backer sijn proef doende moet backen, bestaande in Tarwe en Witte-broot; tot welke proefdoen dit huys geordonneert is, volgens de keure van den tweeden September 1652.

In Jaarlijkze huysshuuren, van eenige huysen haar toebehoorende.

In den ommegangen, diese doen ten huysen van de Berger ofte Stockvisch-verkoopers, als wanneer haar Schepen van Bergen in Noorwegen overgekomen zijn, om als dan voorraat van Stockvisch voor haar Godtshuys te vergaderen.

Gelijke versameling mede hebbende van Haring by de Haring-pakkers, als de Buysen uyt zee komen.

By de Grutters, om Gort.

By de Noordvaarders.

En eyndelijke by de Bier-beschoyers; yder van deze alle elk zoo mildelijk gevende, als hem Godt in 't hert is zendende.

Dit dan voor zoo veel als van haar in-

komsten hebbe konnen vernemen; volgen, zoo de ordere waar op deze oude Luyden in dit Godtshuys in en aangenomen werden: als waar na haar (daar in zijnde) hebben te dragen.

*Het Oude
Mannen-
en Vrou-
wen-huys.*

*Ordormantie voor de oude Mannen
ende Vrouwen, die in desen Godts-
huysse aangenomen werden.*

Dat geene Man of Vrouw-perfoonen in desen Godtshuysse zullen ingenomen werden, ofte zy zullen daar inne brengen omme tot heure eygen behoef te besigen, een goet bedde, drie dekenen, twee Oorkussens, ses Slaaplakenen met ses Sloopen, ses goede Hembden, twee Stoelen met twee Stoel-kussens, een mingelens en een pints Kan, een Gardijn, een Valletjen, en twee guldens aen Gelt, die zy aan den buyten Moeders zullen betalen.

*Wat de
eerst in ko-
mende oude
Lieden,
daar in te
brengen
hebben.*

Sullen oock geen Mannen ofte Vrouwen in desen Godtshuysse mogen ontfangen werden, ofte zy moeten sijn vrye perfoonen, ongehout, en oock Poorter ofte Poortersse dezer Stede Amstelredamme.

*Sullen on-
getrouwt,
oock Poor-
ter, of
Poortersse
zyn.*

Alle perfoonen zoo Mannen als Vrouwen die in desen voorz. Godtshuysse aangenomen zullen werden, moeten over de vijftig Jaren oudt wesen, mitgaders dat alle de goederen die zy ten tijde als zy in 't voorz. Godtshuys komen sijn hebbende en alles wes by haar metter doot dezer werelt ontruymt werdt, waar, hoedanig die souden mogen sijn, altoos zullen erven, versterven en eeuwelijken blijven aan den voorz. Godtshuysse; sonder dat yemandt van de voorz. perfoonen daar af sal mogen weg-maken by forme van uytterste Wille of yet weg geven ofte versterken tot nadeel van den voorz. Godtshuysse.

*Hoe oude
sullen sijn:
oock dat
goederen en
yets erven-
de, dit
Godtshuys
aansterft.*

Dat oock alle perfoonen 't zy Mannen ofte Vrouwen, die in desen Godtshuysse innegenomen werden, altoos ten tijde van hare inkomste gehouden zullen sijn aan den

Het Oude Mannen- en Vrouwen-huys.

• Dat haar staat, inkomende, bekend zullen maken.

Haar inkomsten, en wordene, aan dit Godts huys op te dragen.

Van hare winsten in dit Huys, gerlyk leuen; maar niet wegh schenken, of onnut w. doen.

Haar aangewezen woonstede niet te ontzeggen.

den Regenten haren staat en gelegentheyt by ware woorden in plaats van eede, te verklaren: gelijk sy 't zelve ook ten allen tijden fullen moeten verklaren, als sy vande Regenten tot fulks verfocht werden, alles op de verbeurte van de verswegen goederen, en daar-en-boven met schande uyt het voorz. Godts huys gestooten te werden om tot geenen tijden daar inne wederom ontfaankbaar te zijn.

Sullen ook alle Mannen ende Vrouwen die in dezen Godts huys ontfangen werden, gehouden wezen te transporteren, ende op te dragen den Regenten, die huizen of erven die zy ten tijde haars inkomens fullen hebben, of dewijle zy luyden in den voorz. Godts huys woonende zijn, zullen erven, ende dat ten behoeve van den zelve Godts huys, midts dat zy luyden de vruchten van dien zullen mogen genieten na goetdunken van de Regenten.

Alle winningen die yemandt het zy Man ofte Vrouw in 't voorz. Godts huys zijnde, zal doen, daar mede fullen sy hennieden eerlijken mogen onderhouden, sonder yemandt ter wereldt, het zy bloedvriendt oft vreemde, yets daar af te mogen geven, oft ook 't zelve oneerlijk deur brengen, op pene (zoo yemandt by den Regenten bevonden werdt ter contrarie gedaan te hebben) van uyt den voorz. Godts huys gezet te worden.

Soo wat woonstede yemandt van de Mannen ofte Vrouwen by de Regenten ofte Moeders aangewesen worden, daar zal hem yeder mede laten genoeg, al waar 't schoon dat die voorz. Regenten ofte Moeders heur lieden tot meermalen deden verhuizen, zonder dat yemandt eenig voordeel in den voorz. Godts huys zal hebben.

Order voor de oude Mannen en Vrouwen, in dit Godts huys levende, hoe haar daar in zullen hebben te dragen.

Het Oude Mannen- en Vrouwen-huys.

Alle oude Mannen en Vrouwen werden toegelaten, over dag te mogen uytgaan na haar welgevallen, mits dat een yeder hem vervoege weder in 't huys te komen om op hun maal te passen, voor de middag eer de klok van ellefuuren slaat, en tegens den avondt, des Somers beginnende van Maydagh tot Alderheyligen voor zeven uren, en des Winters van Alderheyligen tot May voor ses uren, en wie na die tijdt in het Huys komt of langer uyt blijft zonder daar toe van te vooren consent van de Binne-vader verzocht te hebben, zal ses weken van de Tafel gebannen wezen.

Mogen dagelyks uytgaan; maar wanneer weder in zullen komen.

Een yeder Man ofte Vrouw, werdt by deze gewaarschouwt haar te wachten 't zy by dage ofte avondt niet beschonken of dronken in 't Huys te komen, die ter contrarie bevonden werdt zal ses weken uyt het Huys gezet worden.

Niet dronken te zijn.

Wert ook mede scherperlyk aan een yeder verboden hem te wachten Toebacq te drinken, 't zy in 't openbaar ofte heymelijc, die ter contrarie doet, en daar op bevonden werdt, zal zonder genade zijn ses weken hebben.

Geen Toebacq te drinken.

Na datter geluydt zal zijn om te gaan eren, sal hem een yeder in de Zale vervoegen, en met goede order elk op zijn plaats gaan zitten, en na het gebedt gedaan en gesproken zal zijn, en eenige plaatze openstaande, zullen de naaste daar aan in schicken, en zoo vervolgens tot de laatste toe, en die geene die dan na datter gelezen is komt, zal voor dien tijdt zijn plaats verliezen en achter aan gaan zitten, zonder eenigh tegens zeggen, op verbeurte van deur de Binne-vader, die daar toe by deze gequalificeert is, van de Tafel gebannen te werden.

Wanneer om te eten zullen komen.

Vor-

Dol ofte Krank-zinnigh-Huys.

Vyer, hoe veel, maer niet voor anderen, te halen.

Vorders werdt een yeder Vrouwe toegelaten voor haar zelve, en niet voor anderen te halen twee kolen vyers, zonder dat yemandt meer als een test voor haar zelve in haar kamer sal mogen hebben, om in haar stoof te gebruyken, en het zelve vyer nieuwers anders te halen als in de keuken, op pene van haar zes weken.

Ook en zal niemant eenige groote testen of confooren op haar kamer mogen houden, grooter als het voorschrift dat haar by de Buyte-Moeder daar van zal werden vertoont, nochte ook eenige kolen en zal mogen dooven, nochte ook eenige doove kolen van buyten in brengen, die daar op bevonden zal worden, zal zes weken uyt het Huys gezet worden.

En om het perijkel van brandt zoo veel doenlijk is voor te komen, zal een yeder zoo Mannen als Vrouwen, voor 't luyen van de klok ten half tien, haar licht en vyer, wel te degen uyt doen, ende de deur van haar kamers, en huyskens op de

Wanneer haer licht en vyer zullen uyt doen.

Is een van de jongste Godtshuysen, van wie eerst gesicht.

Is een van de jongste Godtshuysen dezer Stede, alzo genaamt om dat de genen die hier geherbergt werden met dol ofte krank-zinnigheyt zijn gellagen, en in de herffen-vliezen geraakt; bestaande in oudt en nieuw, en zoo te zamen gelast dat een Godtshuys zoude schijnen, zoo de twee poorten aen de voorgevel met haer jaar ghetallen zulkx niet te kennen gaven; het outste zijnde 't noorder gedeelte, gelegen op de West-zijde van de oude vesten nu Kleuveniers-burghwal, recht achter 't Bos ofte Oost-Indisch Huys; tot yders verwonderingh by een bezonder perzoon *Hendrick Passwelsz*, (herkomende uyt het geslachte der *Boulessens*.) gebouwt, hebbende den ingangh een heerlijke steene poort, met het Stads Wapen en daer onder het zijnen, met dat van zijn Gemalin-

klink laten staan, zonder dezelve met grendels ofte andere dingen van binnen toe te maken, op dat de Binne-Vader en Moeder tot allen tijden met haar byhebbende sleutels daar onverhindert mogen inkomen, alles op de verbeurte van haar zes weken.

Dat ook niemant eenige Appelen, Rappen, Bokkens, of yet anders in hun slooven nochte teste in haar huyskens ofte kamers en zal mogen braden, op de verbeurte als voorschreven.

Eyndelijk zullen alle Mannen en Vrouwen in dezen Godshuys woonende, elk ander in alle eerbare geschiktheyt bejegenen, mitfgaders alles wat haar by de Regenten en Moeders geboden ofte verboden werdt tot allen tijden gehoorzamen en nakomen, op de verbeurte van zes weken op den Dijk gezet te werden, zonder haar daar tegen te stellen, op verder verbeurte van voor altijd daar uyt te blijven, en niet weder daar binne ontfankbaar te zijn.

Dol ofte Krank-zinnigh-Huys.

Geen appelen, of yet anders, in haer Testen braden.

De Regenten, en Moeders, geschikt bejegenen.

Het Dol- of Krank-zinnigh-Huys,

ne daer deze veerzen en jaer getal onder te lezen zijn.

Dit Godts-huys is ghesticht uyt liefde mile van aert.

En toorn de Dolheydt die zich zelfs, noch niemant spaert. 1562.

Dit in dezen stant tot den jare 1591. alzo gestaen hebbende, en te met te kleyn werdende, oock niet wel van tijdelijcke middelen verforghet wezende, hebben de Regenten als doen ter tijdt by de Achtbare Magistraet zoo veel te wege ghebracht, dat haer het aenstellen van een Lottery toe gestaan wiert. Gelijck zulkx alles dit nevens gaande geschrift te kennen geeft, staande met gulde letteren op een zwarte steen boven het eerste huysken teghen over den inganggehouden.

Door een Lottery beordert, dat naderhandt ver-groot is.

Godt

Dol ofte
Krank-
zinnig-
Huys.

Godt zij lof prijs en eer.

1562. Is deze plaats tot behoef van de krank-
zinnigen, Godt en den armen toege-ey-
gent, van den Ed. Hendrik Pauwelsz.

Boeessen, de welke eerste Fundateur
was van dit Huys, en de Stichter van
x1. Dolhuyskens.

Dol ofte
Krank-
zinnig-
Huys.

1591. Is tot handhaving van zoo Godvruch-

rige en Christelijke instelling, een publij-
ke Loterye opgerecht, waer door 't zelve
grootelijks verrijkt is, ende toegenomen.

Onder Regenten :

Hendrik Verwer,
Klaas Jakobsz,
En
Hendrik Kornelisz. Buyk.

1615. Is 't ghetal van de Dolhuyskens

tot xxviij. toe vermeerderd, de woo-
ninghen en de Galdery herbouwt, ten
aanzien van fraayheit ende timmeragie
merkelijk verbeterd, als Regenten van
dezen huysen waren :

Ian Hendrik sz. Hoop,
Pieter Symonsz. van der Schelling,
En
Symon Fansz. Fortuyn.

Danke ende denke.

V

Zulks

Dol ofte
Krank-
zinnig-
Huys.

Zulks mede blyckende uyt zekere ordening, by de Magistraat ten tijde van de stichting, nopende het onderscheydt der genen, die hier in mogen komen, ingestelt, welk is luydende :

Beruerende de zake van 't Dolhuys, daer of mede smeten voornoemden Rade gecommuniceert worde; is eyndeliken geresolveert (na dat de meeninge van wijlen Hendrik Pauwelsz. Zaliger, eerste fondateur van het zelve Huys verbaalt is) dat men in 't zelve Huys zoude admitteren ofte ontfangen, voor al den Poorteren ende ook den Ingescienen dezer stede, die met krankzinnigheyt befallen worden; oock den vreemden die hier ter stede werckende, ofte hare hantering plegende, alhier tot krankheyt van zinnen geyaken, ende gezondt in dezer stede gekomen zijn, zonder daar inne voor deze tijdt te ontfangen den vreemden ofte andere uytseemsche perzoonen die hier in krankzinnigheyt gebracht worden. Wel verstaande dat men alijt de Poorteren dezer stede prefereren zullen, voor de Inwoonders geen Poorters wezende, ende de Inwoonders voor den vreemden, die hier ter stede werckende ofte hanteringe doende, alhier met krankzinnigheyt befallen worden. Attum den vijftienden July Anno 1562.

Welcke voornoemde Lotery (noch op het Regenten Comptoir uytgeschildert is hangende) doch onzeecker waar en op wat dag geopent, zoo wel uytviel, dat de Regenten beslooten dit Godtshuys voorts te vergrooten; zijnde het zuyder gedeelte, by ons het nieuwe Dolhuys ghenaamt, streckende van het noorder ofte oude ghebouw, tot de ondergaande Spinhuis steeg: de voor-ghevel mede met een hartsteene poort (nu toegemetzelt) pronkende, zeer konstig uytbeeldende het spijzen en laven der krankzinnigen, met eenige Dolhuyskens, en doorluchtighe yzere tralien zeer aardig daar by gemaakt, doch oneygentlijk, en alleen maar om 't oogh te vergenoegen, want de krankzinnighen heel anders bewaart en gespijst werden, als het vervolg zal doen blyken: onder welk ciraatsel het jaargetal en deze vaarzen te lezen staan.

*Die met krankzinnigheyt zijn begaefte,
Die worden hier gespijst en gelaest.*

1591.

Dit Gebouw alduste zamen gheraackt zijnde, is jegenwoordigh een van de welgheordonneerste (hoewel niet de grootste) Godts-huizen, van binnen in 't vierkant met luchtige galderyen om een open binnen pleyn, opgemaakt, waar onder langens heen de Dolhuyskens nevens den anderen tot acht en twintigh in getal gemetzelt staan, wel met stercke muuren overwelft, hebbende yeder een krebb' een heymelijk gemak en boven de deuren (die dubbel zijn, de binnenste met een gat, om daar door gespijst te werden, altijd gheslooten staande doch de buytenste niet, voorze overgeven razen en tieren) en groote ronde openinge daar het licht door scheppen: het binne pleyn in 't vierkant gelegen in twee verdeelt zijnde, het eene tot een bleekvelt, het ander tot een blomtuyn, verciert met een steene Vrouwe-beelt, op een voetstal staande, als uytzinnig naakt het hayr om haar hoofd hangende, dat al weenende met handen uyt-trekkende, daar de Dolheyt mede uytgebeelt wert:

Dit Gebouw met der tijdt te kleyn zijnde, zoo hebben de E. Achtbare Hr. Burgermeesteren voor de derdemaal raatsaam gevonden, 't zelvige weder te vergrooten, en dat in den Jare 1637. vastgesteld zijnde, zijn daar noch dertien Dolhuyskens onder Galderyen, om een vierkant open pleyn lopende achter aan gemaakt, het getal nu te zamen een en veertigh zijnde. Alle 't welke met de vergrooting van de stad niet genoeg zijnde, en hier binnen plaats ontbrekende, hebben voor de vierdemaal ghedwongen geweest die te zoeken, daar toe verkiezende het Pesthuys; dat noch met 3 ofte 4 diergelijke huyskens belastende.

Behalve dese zijnder noch boven verscheyde andere Dolhuyskens, daar die gezet werden, die de vrienden niet willen bezichtig hebben, en van vermogen zijn haar verteerde kosten te betalen.

Door de voor-poort de Galdery in komende, vint men ter linkerhandt met eenige

Dol ofte
Krank-
zinnig-
Huys.

Vordere
gelegen-
heyt van
't gebouw.

Hoe veel
huyskens
daar in, en
noch eenige
elders.

Wie daar
in gebracht
zullen wer-
den.

Dol ofte Krankzinnig-Huys.

nighe treden opgaande der Regenten Comptoir, zijnde een sierlijk groot vertrek (met een yzere tralie, en staande lichten uytzicht op straat hebbende,) die jengwoordig zijn

Reyer Pieterfz. Elias.

Hendrik Ryaal Reynierfz. en

Pieter Kloek. Die op 't Stadts Excijs-huys verplaatst, nu in zijn plaats gestelt is Salomon Sweerts; en ter linker hant de vergaderplaatze der Regentinnen, Koken en Woonninge der binne-vader en binne-moeder, eenige dienstboden onder haar hebbende; die deze krankzinnigen op passen, gemack doen, met goede spijs en drank voede, en des Winterstot haar ververminghe heete steenen in de huyskens brengen; die niet als op veel andere plaatzen met hardigheydt dwingende: Tot haarder hulpe mede een Genees-meeftter onderhoudende, om of haar in dolle-razernye mochte komen te bezeren, daar van te genezen.

Dat dit Dolhuys tot den Jare 1570. arm, en weynigh ofte geen vaste inkomen ghehadht heeft, kan uyt dit volgende Smeek-schrift (hoewel lank, doch hier echter noodig ingelijft) bewezen werden, uyt welke te bespeuren is als doen aan Jaarlijkze vastrenten maar ghehadht hebben vijftien guld. dry stuyv. vijf penning. dereste in legaten en onzekere Aalmoessen bestaande.

Geven in alder reuerentie te kennen uwe goetwillige mede Burgers de Regenten van 't Gasthuys der krankzinnige menschen binnen dezer stede, hoe dat 't selve huys, wezende een schoone en nieuwe fondatie, geen ofte zeer kleyne zekere ofte gewisse inkomsten en heeft, als niet meer dan vijftien guldens drie stuyvers vijf penningen jaarlix, daar tegens 't selve huys jaarlix behoeft alleen aan eedtbare waren wel zes hondert vijftigh guldens, behalve noch de groote reparatie aldaar vallende door 't breken van de patien ende andere accidenten, ende dat overmits 't verloop en veranderinghen van de tijden door de voorleden troubelen gevallen, de Legaten, Donatien ende Aalmissen deze naaste jaren zeer vermindert zijn, ende noch van dage te dage geschapen zijn, meer ende meer te verminderen, overmits de luyden van hare renten veele niet en worden

Eertijds weynige inkomsten:

Smeek-Schrift aan de Wethouders; tot ewig s daar van.

betaalt, ende boven dien bezwaart met groote zware contributien, zoo van den hondertsten penning van alle, zoo meuble als onmeuble goederen ende anders, ende dat ook 't voorsz. huys als noch niet voorzien en is van gelijke rechten ende ordonnantie daar van andere Godshuizen hier ter stede voorzien zijn; zulke dat geschapen zoude zijn, dat de voorsz. schoone fundatie by gebreke van competente nooddrustigheyde in korten tijdt zoude te niet gaen, ende geabandonneert werden, ten ware by U mynen Heeren hier inne behoortlyk met bequame middelen word voorzien. Zoo ist, dat de Supplianten ende hare nakomelingen tot behoef ende onderhoudenisse van 't voorsz. huys, ende der patienten ofte krankzinnige daar inne wezende, ofte die namaals daar inne noch zullen ghebrachte worden, te gunnen 't derde Gods-bort in de Oude Kerke, en boven de Beden die geaccordeert zijn voor den huizen van den burgeren ende ingezetenen der stede, ende voorts te ordonneren ende statueren, dat voortaan de vrunden, voogden ofte bewinthebbers van den krankzinnigen menschen tegenwoordelyk in 't voorsz. huys wezende, ofte die noch namaals daar ghebrachte zullen worden, ghehouden zullen wezen den kost der zelver krankzinnigen te betalen, indien zy zulke vermogen, ende indien zy des niet en vermogen eenighe jaarlijkze inkomsten hebben, de zelve, zoo lang zulke patienten, ende miserabele perzoonen in 't voorsz. huys onderhouden zullen werden, komen zullen tot profijt van 't selve huys: dat ook indien eenigen van alsulke perzoonen, die haar kost niet betaalt sullen hebben, in 't selve huys met eenighe doodelyke sieckte bevangen werden, of aldaar quamen te sterven, dat in alsulke gevalle alle de goederen die sullen eenigen metter doot ontruymen, komen sullen tot profijt van 't selve huys, ten ware de Bewinthebbers van sulke personen van te voren met de Regenten van 't selve huys hadden geaccordeert. Dit doende. &c.

Onder aan stont.

Op 't inhouden van de requeste is mijnen Heeren den XXXVI. Raden geresolveert den Supplianten te laten gemeten, zulke als de Gasthuizen van den zieken, daar leggende oft sterven genietende zijn; ende voorder als de onderstaande resolutie hier op genomen breeder inhoudt. Datum den 28. January. Anno 1570. Oorkond mijn als Sekretaris

FRANS DELFT.

RESOLUTIE.

Op den 28. dag in January XVC. en LXX. hebben mijn Heeren Burgermeesteren collatie ghehouden mitten zes en dertigh Raden dezer stede, aangaande d'inhouden van zekere requeste by de Regenten van 't Dolhuys den Burgermeesteren overgegeven, omme te hebben meerder subventie tot onderhoudt van 't selve huys ende den krankzinnigen menschen die aldaar onder

Dol ofte Krankzinnig-Huys.

Haar E. E. Achrbaare bedens antwoord.

Lazarus
ofte Le-
proos-Huys.

Een nader-
resolutie
daar over.

daar onderhouden worden, verzoekende de Supplianten tot behulp als vooren te hebben 't derde Bort in de oude Prochy Kerck, ende dit boven den beden voorsz. huys geaccordeert voor den huysen van den ingezetenen dezer stede, ende hier toe hen geaccordeert te werden eenigen anderen articulen, in den voorsz. requeste den voorsz. Raden gelezen gementioneert, de welke by den voorsz. Raden gehoort, ende daar op openlijke gelet mezende is by den voorsz. Raden omme reden gheresolueert, 't voorsz. verzoek, nopende 't voorsz. derde Bort af te staan, dan aangaande d'andere punten in den voorsz. requeste ghespecificieert, dat men den huys voorsz. zoude accorderen te ghenieten, van den goeden der zieken aldaar krank leggende, ende ook van den geenen die in haar krankheydt overliden, zulken profijt als de Gasthuysen alhier ghenieten van den zieken aldaar leggende ofte stervende. Ende is woorts mijn Heeren de Burgermeesteren gecommiteert omme te spreucken met de Getijdeniers ende den Supplianten, omme hen lieden te mogen vereenigen, te weten als de Getijdeniers met haar Borden omme gaen, dat de Supplianten ook met een Bordt in de Prochy Kerken zouden mogen gaan ende den Getijdeniers volgen, omme der goeder luyden Aalmoessen te bidden ende te ontfangen. By mijn Delft.

Rente van
Machtelt
Schaap
aan dit
Huys.

Welk inkomen daar na by de Eerbare Machtelt Schaap in den Jare vijftien hondert twee-en-tachtentigh, met een Rente van zeyen gulden thien stuivers Jaarlijckx,

ten laste op deze stadt Amsterdam, vermeerderd is, met voorwaarde dat de krankzinnighen daar dry maaltijden des Jaars voor hebben zouden, als des Zondags voor Kerfmis ghebraden Weeren - vleesch; de tweede Zondagh voor Paasschen gebraden Lams-vleesch, en de derde Zondagh voor Paasschen Rijs en bry met een halve stuivers Witte-broodt. En dit alles volghens den Brief daar van zijnde in dato den eersten December des Jaars als boven, gelijk die in D. Olphr. Dappers Beschrijvinge van Amsterdam fo. 437. te lezen is, waar uyt of den Goeden tijdt, of 't kleyn ghetal der Krankzinnigen te bespeuren is, en nu om de menigthe der zelviger niet onderhouden kan werden.

Lazarus
ofte Le-
proos-Huys.

Tweemaal 's Jaars, wordt tot behoef van dit Dolhuys door de stadt met de Schaal om Aalmoessen te ontfanghen omme ghegaan, als des Zomers in d'eerste week na Sint Ian, en des Winters in d'eerste weeck na nieuwe Jaar des dingsdaghs aan d'oude, en des woensdaghs aan de nieuwe zijde. Haar voorder inkomen in Renten, Sinzen Lant-huuren en andere middelen bestaande.

Wanneer
voor 't zel-
Aalmoessen
vergaderen.

L A Z A R U S,

Ofte

L E P R O O S - H U Y S.

Wanneer
het tegen-
woordige
gesticht.

IN dit huys, nu by de Sint Antonis Poort gelegen, worden de genen ghebracht, die met Akker-zieckte of Melaatsheydt gequelt zijn; doch voor dezen gehouden zijnde haar eerst tot Haarlem, daar van te laten schouwen, en bescheyt mede te brengen. Deze Luyden met zoodanige ziekte besmet zijnde, hebben hier haar bezondre wooning; de vreemden, hier in komende mochten niet langer als dry dagen daar in blijven, blijvende van die, die alhier haar vaste woonplaats hebben afgezondert, als dan genietende vuur, en licht, ondertuf-

schen door de Stadt haar broodt biddende, met klap en nap, en wit lint om 't hoofd gewapent. Daar wordt zeer getwijffelt of de Leprozen en Proveniers die haar kost op St. Foris kopen, in overoude tijden, niet een en de zelvighe wooning gehad hebben, namentlijk by en in St. Foris Capell, ghelegen in de Kalver-straat (als doen buyten de stadt) tegen over de heylige wegh, nu het Schrijnwerker pant zijnde, en dat de Leprozen, of om de engte der wooninghe ofte om andere oorzaacken (jegenwoordigh onbekent) van haar gescheyden, en dit

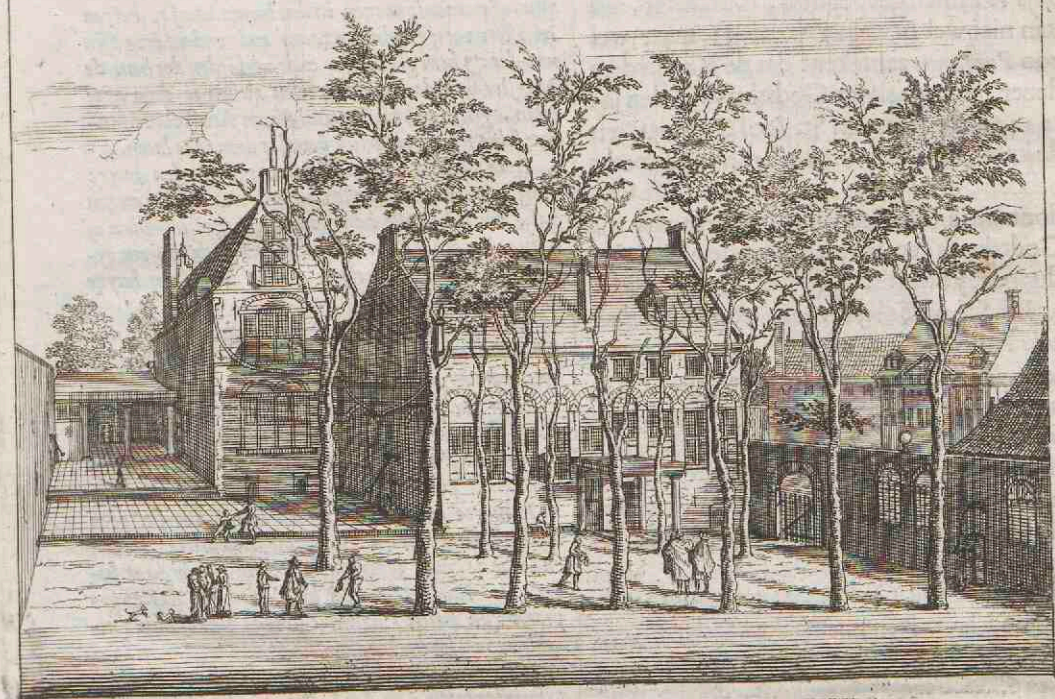
Lazarus
ofte Le-
proos-Huys.

en dit ghebouw by Noorden den Amstel
aan St. *Antonis* dijk buyten de stadt ghe-
sticht hebben, en daar buyten ghebleven
is tot men in den Jare 1593. de stadt by oo-
sten den Amstel met aarde wallen begon

te vergrooten, en zoo daar binnen ghe-
raakte, hondert tachtentig jaren oudt zijn-
de, als doen de naam van 't Hospitaal van
St. *Maria* en St. *Nicolaas* voerende, uyt-
wijzende zekere gunst-brief by *Willem* de

Lazarus
ofte Le-
proos-Huys.

LAZARUS HUYS
La Maison des Lepreux

Seste, vierentwintigste Graaf van *Hollandt*
haar op den 27. September des Jaars 1415.
verleent, luydende als volgt.

Gunstbrief,
van Wil-
lem de
zeste,
An. 1415.
aan dit
Huys ver-
leent.

Willem by der genaden *Godts* *Palsgrave* op
der *Rhijn*, *Hertoge* in *Bayeren*, *Grave* van
Henegouwe, van *Hollandt* van *Zeelandt*
ende *Heere* van *Vrieslandt*. Doen kondt
alle luyden. Want dat *Hospitaal* van onzer
Vrouwe ende van *Sinte Nicolaas*, staande
by den *Zeeburg* tusschen onze stede *Aamstel-*
redam en *Oetenwaal*, zeer arm ende behoef-
tig is als wy inder waarheyt wel verstaan heb-

ben: Zoo hebbe wy om *Godts* wille ende in
rechte *Aalmoessen*, den *Overmannen* van
den *Gasthuys* voorzeyt, voor ons ende voor
onze nakomelingen verhuurt ende verpacht
onze *Visscherye* van onze *Wal* gelegen tus-
schen onzer stede voornoemt ende *Ypen-*
sloot, tot eenen eenwelyken *erfpacht*, jaarlykx
voor vijff pondt, zulkx *payements* als wy daar
in der tyt van onze renten nemen, te betalen
onze *Rentemeester* van *Amstelland* ende
van *Waterland*, alle jare op *Sinte Pieters*
dage ad *vincula* &c. Gegeven in de *Hage* op

Lazarus
ofte Lo-
proos-Huys.

den 27. dag September 1415. Welcke Vif-
fehery, by haar als noch jaarlijcx in huur
verpacht werdt, en zich is strekkende van
pe Montaalbaans tooren tot de Sluys by
Iaphansz. Of dit ziekenhuys, en Hospitaal
van St. Maria en St. Nicolaas, beyde ghe-
legen aan St. Anthonis dijk tusschen 't Zee-
burgh en Omer-waal een en 't zelvige ge-
weest is, of yder tot een bezonder gebruik
gesticht, en naast den ander staande, na-
derhandt onder de naam van St. Ioris Gast-
huys te zamen gevoeght is, is onzeker, en
kan niet wel bewezen werden: maar wel
zoo Pontanus aantekent dat de Regeerders
dezer stede 't zelvige Godtshuys in den ja-
re 1440. de naam van St. Ioris Gasthuys, en
de krankheyt daar binne Lazerye genoemd
hebben, als uyt het hoofd van zekere Or-
donnantie (als doen ten behoeve van dit
Godtshuys gemaakt is blijkende.) Daar al-
dus gezeyt werdt.

Wy Schout, Schepenen ende Raden der stede
van Amstelredam doen kondt, ende te we-
tene, dat wy ter eeren Godts ende omme ken-
nelik noot, oorbaar, ende profijt der zieken
luyden van Lazarien in St. Iorians Gast-
huys by der stede van Amstelredam ter
zelver zieker luyden, ende tot 's Gasthuys be-
hoef voorzeyt, geordonneert hebben deze na-
beschreue punten &c.

Diergelijke Ordonnantien naderhandt
op de Leproozen ghemaakt zijnder meer,
als in den Jare 1503. 1547. 1548. 1550. en
1556. doch meest onbekent, des het mijn
goet gedacht heeft een van die mijn in han-
den gevallen, den lezer mede te deelen, om
daar uyt de oude ghelegentheydt dezes
Godtshuys te kennen.

Ordinan-
tie van de
Achtbare
Regeer-
ders, dezer
Stadt, aan
dit huys:

Schout Schepenen ende Rade der stede van Am-
stelredamme maken kondt allen luyden. Dat wy
om profijt ende nuetschap der huys daar die arme La-
zaruzen die woonachtig zijn buyten Sinte Anthonis
Poorte in de ban van Amstelredamme over-
gedragen ende beslooten zijn. Ende geconfirmeert heb-
ben alzulcke ordinantien, statuten ende punten te
houden en te doen houden tot des huys behoef voorz. z
als hier na beschreven staat.

Item in den eersten zoo zullen die zieck-meesters Lazarus
die nu zijn ende hier namaals wezen zullen der zie-
ken Kapelle ende die huysinge die daar toe behooren proor-Huys.
houden in goeden gerake ende in dake.

Item zoo en zullen die zieke meesters voorz. geen
ziecken ontfaan of innemen, in den huysze voorz. te
woonen om niemants bede wille wie by zy, uytgezeyt
ons genadigen Heere van Hollandt, die zieken en zijn
 woonachtig binnen den ban van Amstelredamme,
ende by en hebbe oock met zijre aelinger woonstads
drie faren lanck onder een in den ban voorz. ghe-
woont voer dat hy zieck word van Lazarien.

Item zoo zullen die zieken ende hoer boden die nu
zijn of namaals wezen in den huysze voorz. hoeren
Meesters voorz. gheboorzaam ende onderdanig zijn
van des zy hem ghebieden ende verbieden der hem de
Meyster van de huysze beveelen zullen te doen of te
laten, gelijk of hem 'e gerechte van Amstelredam-
me selve tegenwoordelyk beval te doen of te laten.

Item zoo wat zieken die nu ter tijdt in den huysze
voorz. woonachtig is ofte namaals woonachtig wezen
zal, die zullen alle haar goeden die zy nu hebben of
namaals verkrijghen mogen wezen ende blijven ey-
genlyk ende erfijck totter zieken behoeften huysze
voorz.

Item zoo wat zieken uyt den huysze scheyden met
wille of met voorwaarden en zullen na die tijdt daar
niet meer in woonen.

Item zoo zullen of heur boden die daar woonen de
sluter ghehoorzaam wezen in 'e gene dat hy hem hier
ofte verbiet, als of het die meesters des huys zelve da-
den.

Item zoo en zal men in den huysze voorz. geen
luyden berberghen ten zijn rechte Lazaruze zieken
ende die zal men eenen nacht of twee, ende daar bo-
ven niet. Ende zullen hoer brieven toonen dat zy ge-
proeft zijn datter Lazaruze siecken zijn of men z al-
ze daar niet berbergen.

Item soo wie in den huysze voorz. komt om hem
proeven te laten van den Lazarie, die zal van den
proeve ende van sijn staat geven een quartier van een
Engelsche nobel, ende daar of sal hebben dat huys
voorz. die eene helfte ende den geenen die de proeve
doet die ander helft.

Item soo en sal der huys spijse nergent anders ko-
ken dan by een Vuur. Ende niemant en sal in den
huysze voorz. eenige gasten by hem houden ten eeren
by dage, noch des nachts aldaar te slapen.

Item soo en sal niemant die in den huysze voorz.
woont scherp oorde Messe dragen.

Item soo wannermen in der Capelle nacht licht
luydt soo sullen den geenen die daar in den huysze zijn
ophaer knien vallen ende bidden voor al den geenen
die rotten huysze ende armen sieken behoef Aalmissen
gege-

Lazarus ofte Le-proos-Huys. gegeven hebben of goet daar toe gedaan of doen sullen. Item so sal men daar avonts in den huysse als men die doere gheslooten heeft een goede vuur aan leggen, ende een kaarffe ontstecken, ende zoo lange als die kaarffe ende dat vuur brandt soo sullen den geenen die in den huysse zijn eeten, drinken ende vwoolijk zijn, ende als die kaarffe verbrandt is, soo sullen sy alle slapen gaan ende daar na en sal men daar binnen dien avont geen vuur maken meer oft licht onsteken, ten ware by noode van sieke luyden.

Item soo wie in den huysse voorsz. den Meysters ofte den Sluyter des huys voorsz. ongehoorsaam waar in eenigen Articulen voorsz. 't sy Lazeresse, Lazeren 't sy boode ofte anders wie by zy, die sullen mogen die Meysters uyt den huysse voore setten ses weecken lank te wesen sonder weder seggen ten waar dat zy meerder Correctie verdient hadden waar by zy hem mochten daar langher uytsetten om dat huys ende die ziecken immers in vreedden te houden.

Item worde die Lazarschen die in der echt gaan binmens huys, die hebben dat huys verbeurt.

Item wert die vier werf of meer zes weecken die worde dat huys verleyt Eeuwig.

Item die quaat spreekt van een ander en dat niet betogen mach ofte betuygen, die heeft zes weken.

Onder stont geschreven.

Op huyden den xxvj. Augusti Anno M V C L V I. hebben mijnen die Burgermeesteren geordonneert ende ghestatueert den Vaderen van den voorsz. Leprozen huysen van nu voortaan geen Proveniers meer aan te nemen, actum ut supra, ende ter Ordonnantie van mijn Heeren

Onderteykent by my Frans van Delft.

En alzoo de bedelarye en ongheregeltheden der door 't landt loopende Lazaren dagelijcx aan wies, hebben de Heeren Burgermeesteren (om die in bedwang te houden) genootzaackt gheweest daar tegens in den Jare 1598. een sterck ghebodt te laten uyt gaan; zulckx te vooren by Maurits Prins van Orangie, als Gouverneur dezer landen in den Jare 1586. den 13. October mede verboden zijnde.

Het Ghebouw in zich zelven aan den dijk gelegen was met een hoogen muur en Water-graft tot in den Amstel omvangen, voor den ingang met een ophalende Brug, hebbende zijn eygen kapelleké uytwijzen-

Oude gelegtheyt, en hoe dit huys eersijds.

de deze bovenverhaalde Ordonnantie van den Jare 1556. doch onzeker aan wat hoek die in dit Lazarus-huys gestaan heeft, vermits daar geen overblijfselen van ghezien werden, hoe wel bevinde die noch in den jare 1566. en 67. ghestaan te hebben, en by die van de hervormde Godtsdienst, by ongelegentheden gebruykt; en een groot vierkant pleyn, daar de binne huysinghe haar licht op schepte: in dien stant blijvende tot den jare 1609. als wanneer deze bismettelijcke sieckte hier te lande als uyt de weerelt verdwenen was, des voorghenomen wierdt dit Godtshuys tot een ander Godtvruchtig werk aan te wenden.

Dies den ringmuur en ingangh by oosten langens den dijk wech genomen zijnde, heeft men die plaats met acht treffelijke huysen onder vier vlaamsche Gevels weder betimmert, (daar de Regenten jegenwoordig groote huuren van zijn trekken-) een andere ingang met een hartsteene poort ter zuyden nevens de schans makende. Deze inkomende vint men de voornoemde plaats geplaveyt, en met cierelijke boomen belombert: in den jare 1609. met een nieuw gebouw in twee verdeelt; recht voortgaande ontmoet men de vergader-plaatzen der Regenten en Regentinnen, zijnde twee heerelijke vertrekken, rijkelijk met Schilderyen ghemeubeleert, en onder anderen een waardig te bezichtigen, hangende in 't voor-vertrek van 't Regenten Comptoir, uytbeeldende den Dam ofte Markt dezer steede, zoo die zich in die tijdt vertoonde, en hoe deze Leprozen op Coppertjes Maandagh en Dinghsdagh met Slecden, Pijpen en Trommels door de Stadt reeden, aan der goeder luyden deur Aalmoessen ontfangende, den eersten dag haar middagh-maal in 't Gasthuys, en de tweede in 't Weeshuys houdende, daar dan wel getracteert wierden; welk gebruyk tot den jare 1604. gheduurt heeft, als doen om het groot gheloop des volcx een eynde nemende: gelijk als doen mede

Lazarus ofte Le-proos-Huys.

Naderhand verandert, en huysen daar by gebouwt.

Hoe het tegenwoordige, binnen is verdeelt.

Hoe de Leprozen eersijds Aalmoessen vergaderden.

Lazarus
ofte Le-
proos-Huys.

mede ophoudende de Kerkelijke Collecte
dieze wekelijke onder de Predicatie in de
Oude Kerk achter de Huys-zitten hadden;
in welke Kerckelijke Aalmoessen die van
t Oude-Mannen-Huys haar gevolgt zijn:

Der Regentinnen vergader-plaatze daar
aan niet minder verciert, grooter en luch-
tiger zijnde, haar licht op een vermakelijke
blomhoff hebbende; daar men voortgaan-
de de keukens en beeste stal bezichtiget,

Lazarus
ofte Le-
proos-Huys.

Orde
verkleyn-
ing van
is huys.

(door het zetten van een nieuwe kalender-
moolen in den Jare 1654. de helft ver-
kleent, als doen het houden van Melck-
koeyen een eynde nemende.

Ghelijck doenmaals aan de Huyszitten
mede om een kleyn gelt overlaten moften
haar genuchelijke boogaart, (met een graft
afgezonderd legghende) om haar nieuw
Godtshuys daar op te bouwen (hier voo-
ren folio 127. beschreven :) uyt de Oude
Kerk verplaatst zijnde.

Dit alles bezigtigt hebbende, komt men

door de stal op een luchtig bleek-velt, met
een timmer-loos, en doorluchtighe mura-
gie, van de eerste inkomende geplaveyde
plaats afgezonderd; op welke te bezichti-
ge, zijn. De vertrekken der inwonende
Proveniers, (daar haar kost ghekost heb-
bende) en armen, nu meest in zimpele en
eenige krankzinnighen, in zes ofte zeven
daar toe gemaakte Dolhuyskens beslooten
leggende, bestaande jegenwoordig te za-
men ontrent de zeventigh of tachtentigh
sterk zijnde: Alle welke gebouwen in den
jare

Wat men-
schen daar
nu onder-
houden
werden.

St. Joris-
Hof.

jare 1640. zoo verbeterd en verciert zijn, dat groote Heeren veel tijds geen vermakelijker wooningen hebben.

De Regeeringhe dezès Godts-huys beftaat in vier Regenten, en Regentinnen, uyt de voornaamfte Burgers by Burgermeesteren daar toe verkooren, tegenwoordig zijnde

Claas Baizezen,
Reynier le Blocq.
Hans aux Berbis

en

Gijsbert van Wieringen.

De inkomsten meest komende uyt lant

en huys huuren, vermits, zo vernemen kan geen geestelijke goederen gehadt hebben, de, als dat by koop verkregen het Nonneklooster van *Maria Magdalena*, ghelegen op de West-zijde van de Oude-zijds voorburgwal, een gedeelte daar van nu de Bank van Leninge zijnde: voorts in Legaten, Boffen, en andere vrywillige gifte; geen kleyn afbreuk daar in lydende, als wanneer de Achtbare Regeeringe het gelt gekomen zijnde van de landen (in de vergrootinghe van den jare 1612.) haar toekomende en binnen getrokken zijnde, het Aalmoeffeniers huys toevoegden.

St. Joris-
Hof.

Haar in-
komsten, en
delfels
warmis-
dering.

Sint Joris Hoff.

Eerijds
't Klooster
der Pauli-
nianen.

TEn zuyden neven de Fransche Kerk, is het *Sint Joris Hof*, wel eer het *Paulinianen* Klooster, gelegen aan de Oude zijde, by oosten op de achterburghwal, de Kerk daar van de Walen tot oeffeninge haarder Godtsdienst overgelevert zijnde; wiens Regenten niet min het recht van Kerkmeesters daar van behouden hebben. Welcke kloosters Munnicken Paulinianen waren van de derde regel *St. Francisci*, en daarom mede Tertianen ghenaamt; Dezen te zeer vermenigvuldigt, en 't klooster te kleyn wordende, of om andere oorzaken hebben haar verdeelt, eenighe van de haren zich na Hooren begevende; waar van den geleerden *Theod. Velius* in zijn Chronijk van Horen fo. 39. aldus is schrijvende.

Die haar
verdeelen,
eenige trek-
ken na
Hoorn.

Daar waven dese tijds noch geen kloosteren van Manspersonen binnen Hooren: De Jeronimitters waren weder opgebroken: en de vergaderinghe der goeder Mannen, die den Dal ghekoelt hadden, was verstroyt, &c. en vorders, Nu lach dit landt noch ledig, en hoe wel daar niemant woonde, soo bleef 't evenwel geestelijk, als zijnde een gifte, die eens gedaan zijnde, niet te wederroepen was. Dit lokte 't Jaar 1457. hier tot Hooren eenige Tertianen van *St. Paulus Convent* binnen Amsterdam, om 't zelve lant te verzoeken van de Voogden en gevers, die noch in 't leven waren: en so hun verzoek haar gegunt wiert, sinmerden noch 't selve Jaar en zetten daar voor

eerst, met consent van den Proost van Westvrielandt, een groot steenen-huys, van 't welck sy de Noort-zijde gebruyken tot haar Kerk, de zuydt-zijde tot haar Keuken: en hadden voort haar Reventen in 't midden van dese twee andere deelen afsbeschut.
Dus verd *Velius*.

Wanneer de Leprozen haar van deze Proveniers uyt *St. Joris Capelle* ghescheyden hebben, en of als doen in haar nieuwe Wooninge weder Proveniers aan namen is onzeker: doch 't blijkt uyt de Ordonnantie hier voor by den Achtbaren Raadt dezer Steede den Leprozen op den zes-entwintigsten Augusti, vijftien hondert zes-en vijftig verleent, dat zulkx haar daar by wel duydelijk verboden is; en by verloop van tijdt nu weder aan gebrekkelijke toegelaten wert.

Dit gewezen Paulinianen Klooster (nu *St. Joris-hof*) wanneer deze Proveniers dat bekomen hebben, en van de Leprozen ghescheyden zijn is onzeker; doch buyten twijffel naar de verandering van de Godtsdienst, uytwijzende zeker jaar-getal van 1596. staande in de gevel van de zuyder huyskens aldaar: en dat na dien tijt de *Capel* van het oude *S. Joris hof* tot een Schrijnwerkers Pandt (hier na te beschrijven) ghemaaft is, het overige in Burgers woonin-

Wanneer
de Pro-
veniers
daar eerst
begonnen,
onzeker.

St. Joris-
Hof.

gen verandert zijnde. Het gebouw in zich zelve is met het vergrooten van deze Walen Kerk zeer verkleynt, (des ook genootzaakt zijn de Proveniers te verminderen,) hebbende nevens die een gekronkelde zoberen ingang, de poort niet te min redelijk groot zijnde: die intredende komt men op een groot luchtig pleyn, daar binnen een Bleek-velt met vermakelijcke opgaande boomen omringt, op welk alle de Wooningen en kamers der Proveniers (redelijk groot en na yders ghelegentheydt wel met huysraat voorzien) haar ingang en lichten zijn hebbende; een Beeck tot ververzinge daar achter loopende, met een Born-put, tusschen 't Bleek-velde en de gheplaveyde plaats in staande: nevens de voorverhaalde ingang een groote Galdery zijnde, in welke men met schuyne opgangen in de huyzinghe, (op kelders staande) is gaande, het eerste inkomen de koken wezende; daar nevens voor dezen geweest zijnde der Regenten Comptoir, dan met het vergrooten der Kerk verlaten, haar tot nader ghelegentheydt in der Moeders vergader-plaats behelpende; ten westen deze koken gelegen zijnde een engh bekrompe vertrek, doch de koken luchtig vierkant en tot haar ghebruyc bequaam; ten zuyden daar achter de Eetzaal hebbende; voorwaar na des bouws ghelegentheydt een ruym werk, met twee Schouwen voorzien, daar des Winters gheftoekt wert, zijnde de Eetplaats dezer Proveniers; jeghenwoordigh vijfen veertigh sterck, daar aan vier tafels, aan yder acht perzoonen zittende, ghespijst werden, eenighe haar portien te huys ontfangende, daar driemaal ter week Vlees en zoo veel maal Visch, ofte yets anders na gelegentheydt van tijde overvloedig geschapt wert.

Eertijds
quamender
gebrekkelijke
luyden in.

Dit is dan de plaats daar voor dezen (gelijk nu in 't Lazarus huys) niet als gebrekkelijke luyden haar kost plegen te koopē: doch naderhandt mede toegelaten aan oude Burgers alleen, of by wijlen met hun

Vrouwen, en, indienze willen, met een bijzondere dienstmaagt (hoe wel dit Huys haar eygen dienstboden heeft, die op hen allen passen) voor hun leven lang, voor een zekere zom penningen, dieze eens voor al uyt tellen, in de kost besteden, en van spijs en drank verzorgen. Zeker een zeer nutte en prijzelijsche instellingh voor den genen, die weynig van middelen, en bevreest zijn, datze met de zelve niet toe zullen komen, om het overschot van hun leven, zonder d'uyterste armoede, over te brengen. Dit huys is ook met die vryheyt begifticht, dat alle eetwaren van spijs en drank, die hier zoo in 't ghemeen by deze Kostgangers verteert, als in 't bijzonder by hen ingelegt worden, na gewoonte van al d'andere Godtshuizen, tol of pacht vry zijn. Welker regceeringe bestaat in vier der geachtste Burgeren, uyt de voornaamste geslachte dezer stede, by Burgermeesteren daar toe verkooren, en drie eerbare Matroonen: De Regenten jeghenwoordigh zijn de zelvighen die hier voor fo. 85. tot Kerckmeesters van de Walsche Kerck gestelt zijn: Doch *Anthoni Casteleyn* onder dit Schrijvens overleden, is in zijn plaats ghevolght *Pieter Schaap Gerritsz.* aan welken de regeeringhe en rekeningen van dit gantsche Godtshuys is bestaande: onder haar een binne-vader en binne-moeder nevens mindere Boden hebbende, om alle binne huys-zorge op haar te nemen; mits deze nevingaande Ordonnantie zoo veel mogelijken te onderhouden en te doen onderhouden.

Ordonnantie waar na de Proveniers op St. Joris Hof woonende haar hebben te dragen.

Elke Provenier zal genieten een half pond Botter ende een half pondt Zoetemelcks-Kaas des Weeke, met een Witte broodt wegende dat Deeg anderhalf pondt, ende alle Iaars een half pondt keerffen.

Niemant en zal men eeten in zijn huys zenden dan die ziek is, en niet uyt den huys en gaat, ook anders.

St. Joris-
Hof.

Nu mogen-
der Burgers
hun kost
koopē.

Vrybeden-
aan dit
huys, en
door wie ge-
regeert
wordt.

Weduwen- ders geen als by consente van de Regenten.
Hof.

Niemand zal in zijn huys ymant logeren of slapen laten, dan by believen van de Regenten.

Item de Proveniers die des Namiddags een half pinte melcks halen om in huys te eeten, die en sullen dien avonds niet op 's Hof ter maaltijde moeten komen; d'anderen die ter maaltijde komen zal men aan de tafel elks die dat begeert een half pinte melks geven, om aldaar te eeten, zonder, daar af iets van de taaffel te dragen.

Niemand en zal van de taaffel eenigh Broodt noch andere spijze mogen dragen.

Yder Provenier zal mogen genieten drie pinten bier daaghs voor hem zelfs te drincken ende anders niet, zonder daar van iets te mogen wech geven noch elders toe gebruyken.

Niemand zal men vier uyt de Koken geven anders dan een kool des daaghs die men met een tanghe mach wechdragen, om vier daar mee te maken.

Niemand zal van de kamers daar men eet ende vier stookt, van het zelve vier eenige turven ofte koolen mogen nemen, voor dat de maaltijde ten volle gedaan zy, ende dat de Proveniers hun zullen ghe- warmte hebben, als dan zal een yder wel twee geglom- men koolen in zijn tefte moghen nemen om in zijn Stove te gebruyken, zal ook niemant langer by den vooft. viere mogen blijven, als des avonds tot half negen uren.

Niemand van de Proveniers zal hem vervoorden dagelijcx in de koken te gaan ofte zitten, anders dan als zy haer Melk, Broodt, Botter ofte Kaas halen, ten ware dat de Moeder yemant begeerde tot hulp te hebben, die zal dan vry wezen ende anders niemant.

Niemand en zal de Moer, Meysgens ofte knechte

bekijven ofte qualijk toespreken.

Niemand en zal des Weecks meer linnenmaat te wasschen brengen, dan als volgt, Man ofte Vrouw een hemd, twee balsdoecken, ofte twee kragen in de plaarze van balsdoecken, twee Neusdoecken; die Mans een Slaapmitze; de Vrouwen twee Mitzen; twee perzoonen t'zamen slapende zullen moghen alle veertien dagen in de wasse brengen, twee Slaaplakens, twee Sloopen ende een Peulelaacken, een perzoom om de veertien dagen een Slaaplaken, een Sloop ende om de dry Weken een Peululaken; voorts van alle andere linden tot discretie van de Buyten- Moeders.

Niemand en zal Hondt, Katt, Hoenderen ofte andere Beesten op 't Hof mogen houden.

Niemand en zal van de Druyven, Appelen, Peeren, Moerbezen ofte andere Vruchten op 't Hof wassende mogen plukken, noch de Boomen schudden ofte de afgevallen Vruchten op te nemen, noch ook geen Roozen, Bloemen ofte andere kruiden afbreken ofte afsnijden.

Niemand zal boven noch beneden uyt zijne deure ofte Vensters eenigh water, asfobe ofte andere vuyl- nissen mogen werpen, maar in 't vuylnis-vat dragen.

Een yder Provenier zal des avonds voor half zien uren binnen 't Hof moeten wezen, alzo men de Poorte op die ure zal sluyten, zonder die weder op te doen voor des morgens.

't Inkomen daar deze Proveniers van ge- voet werden bestaat uyt inkomende Huys- huuren, Renten en Kerk-graven; alzo niet bevinde dat buyten dit Klooster an- dere geestelijcke goederen genooten heb- ben.

W E D U W E N - H O F .

Wat per-
zoonen
daar woon-
nen.

Dit Weduwen-hof, zoo geheten om dat daar in alleen Weduwen en ongetrouwde Vrouwen-perzoonen, onder zekere Ordonnantie vrye Wooninge hebben, staat op de grondt van een gedeelte des Kathuuzers-klooster, by zuyden het Kerck-hoff, na de veranderinghe tot Speel-tuynen gebruykt. Oorspronk ghenomen hebbende uyt verscheyde Wooninxkens door de stadt verspreyt, daar de Regenten van beyde de Huys-armen de regeeringe over hadden, de voornaamsten

daar van zijnde, die op de Heylige-weg tegen over 't Rasp-huys aan de noordzijde ghelegen, gesticht by die van 't Schepels gheslacht, en daarom Scheeps-huyskens geheeten; doch meer de naam van Volders-huyskens voerende, om dat wel eer als de Laken-drapperye hier, en door gantsch Hollandt zeer in zwang ging, de Lakens daar plegen gevolt te werden, als die Volders aldaar meest haer wooningen hebbende, en tot haar gerijf een grast daar door ghegraven was, loopende uyt het

Waar eer-
ijdes woon-
plaats had-
den.

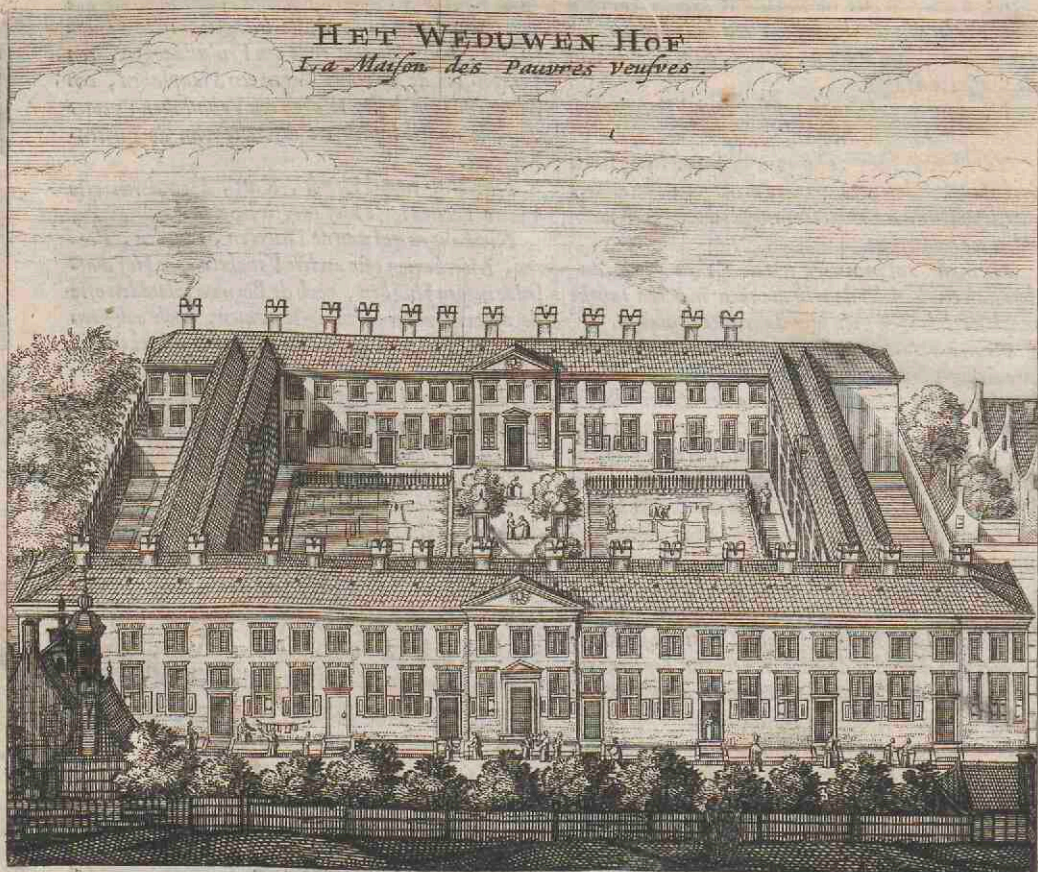
Weduwen-
Hof.

Spuy, door de twee Doelens, wiens gront men met de vertimmeringhe in 't dempen noch bevonden heeft met een houten bodem beleyt te wezen; Deze arme Vrouws-perzoonen alhier dan haar huys-vestingen

gehadt hebbende tot den jare 1649. en de Stadt door 't aangroeyen den Inwoonderen te mets wooningen ontbrekende, is by de Achtbare Regeeringe in dit voorsz. Jaar beslooten de twee Doelens, als die

Weduwen-
Hof.

Redden
van de
verande-
ring.

van de Handt en Voet-booghe, wiens gebruyk met het vinden van 't Bus-kruyt nu als onnut, en open leedige plaatzen zijnde, aan Huys-erven te verkoopen; en alzo zulckx niet bequaam konde gheschieden, zonder deze huyskens aan te taften, hebbende aldoen de E.E. Heeren Burgermeesteren de Regenten van beyde de Huys-arm-comptoiren bevolen naar plaats uyt te zien, om deze voornoemde arme Vrouws-perzoonen weder van wooningen te verzorgen. Deze boven-genoem-

de plaats van de Regenten van 't Weeshuys (als bezitters van dit klooster) daar toe bekomen hebbende, neven vijftig duyzent guldens tot betalinghe van de oude Wooningen: is om alle misverstanden in 't bouwen te weeren, de Regenten van 't Nieuwezijds Comptoir deze zorge aanbevolen, doenmaals zijnde

Lucas P. Conijn,
Johan Steur,
Rombout Kemp.

Claas

Weduwen-
Hof.

Claas van Lith,
Cornelis Metsue,
en
Isaac Commelijn.

Wanneer
d'eerste
steen ge-
legt.

Zulkx by der handt genomen wezen-
de heeft men beginnen te graven en het
fondament te heyen, dat zoo wel zijn
voortgank nam, dat op den xxvij Februa-
ry des Jaars zestien hondert en vijftig, voor
aan de oofzijde van de voorgewel de eer-
ste steen geleyt wiert, zijnde vierkant van
Bentemer stof; daar deze woorden op ge-
houwen staan, *Eerste steen dezès gebouws,
gegront velt op den xxvij. February des Jaars
zestien hondert en vijftig, door Pieter Co-
nijn, Iacob Steur, Claas Kemp, Nicolaas
van Lith, Pieter Elias en Casparus Com-
melijn.*

Door den Stadts Bouw-meester *Daniel
Stalpaardt* een lankwerpig vierhoekig ge-
bouw daar op ordonnerende: voor ter
lenghte van twee hondert zes en veertigh
voeten, de diepte ongeveer de helft min-
der zijnde: De voor-gevel (ja 't gantsche
gebouw) meer de Princen wooninge, als
arme Weduwe huttekens gelijkende; met
een ruyme heerlijke ingang in 't midden,
daar deze woorden boven gheschreven
staan.

Huys-zitten Weduwen-Hof Anno 1650.

Eerste be-
gimmers
van dit
troostelijk
werk.

't Voorhoofd verciert wezende met de
geslachten en naam der gisters van de ou-
de verlatene huyskens, daar dit heerlijk
werk als van uyt de asche gebooren is; de
voornaamste daar van zijnde de *Schepls,*
Opmeeren, Jan Vijf-vliegen, Keyzerrijk,
Peereboom en *Vechters-bogart.*

Dit gantsche voorwerk dubbélde huys-
kens en kamerkens hebbende (yder met
zijn portalen en opgangen veertien voeten
breed en achtiën ofte daar omtrent diep
zijnde) ter wederzijde den ingangh yder
acht wooningen; zoo op de sraat als aan
't binnen-pleyn haar uytgangen hebbende:

dat een heerlijke openinge is ter lengte van
hondert twee en vijftig voeten; en zefst
breet, met twee omheynde Bleeck-vel-
den, door een geplaveyt middel-padt van
stijf dertig voeten breedt van den anderen
gescheyden, daar een bestrate ommegang
van negen voeten om zijnde, op welke
alle binne huyskens en kamers, haar uyt-
gang en licht komen; alle te zamen van
ontrent de hondert huisgefinnen bewoont:
het vierdendeel daar van ten laste van de
Huys-zitten aan de Oude zijde wesen-
de; het overighe de Nieuwe zijde toebe-
hoorende, yder huysken zijn kelderken
en ander gerijf; behalven een ongemeene
diepe geboorde Bornput, treffelijke re-
gen-bakken hebbende, waar van het wa-
ter met twee pompen op het middel-
pleyn getrokken werdt: de binne en ach-
ter gevel deze met het jegenwoordige, die
met het oude Stadts wapen verciert zijn-
de, alles met een vryen uytgangh op de
Angeliers graft uytkomende. De Regen-
ten van de Nieuwe-zijde (als dry vieren-
deelen bezittende) tot haar vertreck een
vrye vergader-plaatze boven de voorste
poort hebbende, daar de binne-vader on-
der naast de poort zijn wooninge veror-
donneert is.

Alle deze huys-gezinnen boven gemeene
Winterlijck onderhoudt, yder vijf-en-
twintig manden turf jaarlijcx genietende.
Voorts gehouden zijnde haar na deze vol-
gende Ordonnantie te dragen.

*Dat geen Weduwen ofte Vrouw-perzoonen, met Ordonnan-
een Wooning aldaar begiftigt zijnde, daar op zul-tie voor de
ten komen woonen, voor en al eer aan de Regenten inwoonende
perfette staat haarder meubelen en anders zullen over-perzoonen.
geleveert hebben.*

*Welcke persooenen op 't voornoemde hof niet zul-
len ingenomen werden, ten zy zy Weduwen zijn, of-
te vrye ongebouwde perzoonen, en dat tot alzulcken
hoogen ouderdom, dat de Regenten oordeelden,
haar des van nooden te wezen.*

*Wel verstaande dat alrijt 't bloede van deze gif-
ten, en Burgers voor vrcemdelingen voor gestelt en in-
genomen zullen werden.*

*Weduwen met een Wooninge begiftigt, en kinde-
ren*

Weduwen-
Hof.

ren hebbende, zullen gehouden zijn eerze op 't voorsz. hof toegelaten werden, eerelijke en suffisante Borggen te stellen, dat de Huys-armen na haar overlijden niet de nagelaten kinderen niet zullen belast blijven.

Welke Borggen Mans perzoonen, en ten minsten twee in 't getal zullen zijn, en dat eerlijke Burgers en inwoonders dezer Steede, aan wiens beloften de Regenten niet hebben te wijsfelen. Die oock ten dien eynde gehouden zullen zijn te passeeren voor Notaris en getuygen behoortlike Verbands-brieven voor haar en hun nakomelingen, om de Huys-armen na des Ouders affterven van de nagelaten kinderen te onlasten, en tot haar te nemen.

Weduwen met kinderen op 't voornoemde hof aangenomen zijnde, zullen de Ouders gehouden zijn hare kindt ofte kinderen in alle eerbaarheid en deugt op te voeden, en een goet handwerk te laten leeren; om tot haar jaren gekomen zijnde, haar daar mede te onderhouden.

Welk kindt ofte kinderen op 't hof niet langer zullen gedule werden, als de knechten tot hun 19 jaren, en Vrouw perzoonen tot haar 18 jaren; na welke jaren zy gehouden zijn haar van haar Ouders te scheyden, uyt het hof te vertrekken, haar zelven te erneeren en te onderhouden, en dat tot discretie van de Regenten.

Dan oft ghebeurde dat de Ouders de kinderen (tot de voornoemde ouderdom gekomen) echter by haar behielden, zoo zullen zy gehouden zijn, (by de Regenten, binnevader ofte binnemoeder daar toe aangemaant zijnde) die dadelijken van haar te doen vertrekken, op de verbeurte van hare vergunde wooninge, en 't hof voor de eerste reyze voor zes weecken te ruymen, en daar niet weder op te komen, voor op 't nieuw daar toe van de gezamenlijke Regenten speciaal verlotf zullen bekomen hebben.

Alzulke Ouders op 't hof weder toegelaten zijnde, en daar toe vervallende, dat de uygezette kinderen stilzwijgen echter tot haar namen (gelijk niet te verhoopen staat) en de Regenten zulckx ter ooren komende, zullen zonder enig tegen spreken dadelijken van hare vergunde wooninge berooft, uyt het hof gestelt, en nimmer daar weder oppgenomen werden.

Eenige perzoonen op 't Hof komende te overlijden, zoo zal de binnemoeder ghehouden zijn de Sleutels der Overledene achtergelaten Goederen na haar te nemen, en 't zelve dadelijke der Regenten Dienaar Claas Jorisz. Stamhorst (of die dan in dienst wezen zal) bekend te maken, om de voornoemde Goederen voorts te Registrereen en na haar te nemen.

Welke Overledens naam, en Inventaris zy ghehouden zijn de Regenten ter eerster vergaderinghe over te leveren, om de naam te boek uyt te roeyeren en met de goederen te handelen als na behooren.

Wat woonsteede de Regenten (ofte door haar

ordere de binne vader ofte moeder) ymant aanwijzen, daar mede zullen zy haar hebben te vergenoegen, en oock zonder tegenspreken ghehouden zijn die zoo dickmaals te veranderen als 't de Regenten zullen goedvinden.

Alle perzoonen op dit hof toegelaten zijnde zullen haar hebben te verhoeden van wist, gekijf, gevecht, dronken drinken en andere onbehoorelijke handelingen, doch den anderen in alle beleeftheyt en eerbaarheid bejegenen, en dit alles op de verbeurte dat de aanleyster daar van voor de eerste reyze zes weken, voor de tweedemaal een vierendeel jaars, en ten derde maal daar op bevonden zijnde, voor altijd van 't voorsz. hof gestelt zullen werden, hebbende de Ouders voor haar kinderen te verantwoorden. En dit alles naar uytwijs van 't achste hier voorverhaalde Artijkel.

Alle perzoonen op 't hof woonende, zullen gehoorzaam zijn, en zonder enig tegenzeggen nakomen alles wat haar van de Regenten, ofte van de binne vader en moeder beoelen werdt, en dit alles op de verbeurte van zes weken en anders, achtervolgende het achste en derthiende hier voorgaande Artijkelen.

En om beter ordere te onderhouden, zal de binnevader gehouden zijn de voordeur van 't hof alle avonden ten negen uren te sluyten, en de Sleutels na hem te nemen, zonder te vermogen eenige van de daar op woonende perzoonen daar na binnen te laten, ten waar zy om een daghuur uyt werken gingen, en zulckx te vooren de binnevader aangedient hadden, om haar tot dien uren op te wachten en in te laten, doch langer niet.

't Hof gestooten zijnde, zal de binnevader geboden wezen van binnen om te gaan, en wat licht bewint, dat te ghebieden uyt te dompen, en yder vermanen haar vuur uyt de resten in den haart wel te rekenen om alle ongeluck van brandt (daar Godt dit Godshuys voor bewaren wil) voor te komen.

Dat geen Vrouw, Vrouw-perzoonen, ofte eenigen van de haren zullen vermogen haar te geneeren mes eenige neeringen, als Oly ofte Boekweyde, koexkens, ghebakke Viskens ofte alles diergelyck vuur subject zijnde.

De klok thien uren zijnde, zal de binnevader als vooren nochmaal de ronde doen, en wie dan bewint zijn licht niet uytgedompt te hebben, geboden zijn zulckx de Regenten bekend te maken, om by haar naar gelegentheydt van zaken daar in voorzien te werden.

Alle welke Ordormantien de luyden in de huyskens aan straat woonende, mede geboden zullen zijn na te komen, en te onderhouden.

Behalve dit voornoemde hof zijnder noch anderen by bezondere Godtvruchtige

Weduwen-
Hof.

Bagijn Hof. tige perzoonen door de Stadt ten zelfighe gebruyke getimmert. Als eenige huyskens gelegen op de Singel ofte Koninkx-Graft, aan de Ooftzijde tuffchen de steene brugh van 't Kattégat en Stroo-markt.

Op de Deventer Hout-marckt, in de Wijde-steeg, tuffchen de Nieuwe-zijds Voor en achterburgwal, genaamt de Bouwers huyskens, gesticht in den Jare *XVIC XXXV.* door *Sivert Pieterfz. Sem* en *Marretje Arent Bouwers* dochter zijn Huysvrouw; gelijk haar wapens daar voor staande, zulcx te kennen geven, die niet als by Vrouws-perzoonen mogen bewoont werden, het bloot de voorgang voor vreemden hebbende.

Op de Nieuwe Uterze marckt, aan de Noortzijde, tuffchen de Halve-maans steeg en de Amstels Brugg, de naam van de Spiegels-huyskens voerende; als door ymant van 't zelfige geslacht ten dien eynde gebouwt.

Op de Ooftzijde van de Heere-graft by de Hay-brug, genaamt de Hamers-huyskens. Begijn Hof.

Op de zuydte zijde van de Keyzers-graft, by 't Schouw-burg, staat mede zeker hofje met kleyne huyskens om Godts-wille gaande, ghenaamt *Liefde is 't Fondament.*

En eyndelijcke op de Nieuwe-braack, ontrent de Haarlemmer-poort, daar noch twee diergelijke Hofkens gevonden werden: het eene door het Okkers gheslacht ghebouwt, wel eer aan de zuydte zijde op de Heylige-weg in een dwars steechje over de voorverhaalde Schepels-huyskens ghestaan, en met het dempen en betimmeren van de Braak, aldaar verleyt, en op nieuw getimmert.

Het andere Rapen-Hofje, mede aldaer gheleghen, door de Heer *Pieter Adriaanfz. Raap.* en de *E. Arent Dirkfz. Bos,* Voor weynich jaren bekostigt.

Bagijn ofte Begijn Hof.

Waar van die naam.

Begijn-hof, alzo ghenaamt na haar bezitfters Begijnen (zekere foort van onbeslootene Geestelijcke Vrouws-perzoonen, herkomende van de Weduwe *Begga* dochter van *Pipinus* Hertoge van *Brabandi* opper Gouverneur van *Austranien*, gheleeft hebbende ontrent den Jare zes hondert acht en negentig, wiens dagh de Roomfgezinden op den xvij. Decem-ber vieren) oock *Cloppen*, *Klop-zusters*, *Quezelen* en *Geestelijcke dochters* ghenaamt. Dit hof is ghelegen in de ronte en daarom mede 't Ronde Begijn-hof bekent, en dat tuffchen de Kalverstraat, en de Nieuwe-zijds Voorburgwal, daar 't zich langs heen, tegen 't Water strekkende is: d'ingang derwaarts zijnde in de Kalverstraat door de Bagijne steeg, met een graft (onder 't Weeshuys loopende) afgescheyden. Dit Hof is heel oudt, en ten tijdt dat de Roomze in

Waar dit Hof gelegen.

deze stadt d'overhandt hadden ghesticht, blijkende by de menigte der oude huizen en Wooningen daar rontom staande, die wel onderhouden, en te bouvallig dagelijckx vernieuwt, en als eygen gronden en goet, gekoft en verkoft werden, en dat onder de voogdye dezer Stadts regeeringe, die haar daar als Vooghden over zijn dragende.

Met de Kerk, nu by de Engelsche herstelde Godtsdienst bezeten, als boven fo. 85. verhaalt, als in twee gescheyden: yder zijn bezonder cierlijck groen bleeckveldt hebbende, rontom met een vermakelijcke hagen-dooren beplant; daar deze wooninge en haar inwoonderen alle haar vermakelijk uytzicht op hebben; Voorwaar een plaats bequaam om buyten de Werelt in aller stilte genoechelijk en heyliglijk te leven, daar toe zeer helpende de aangename kleyne

Desselfs gelegentheyden binnen.

Beurs.

Wanneer
gesticht,
en zeker.

kleyne hoofkens en groene Wijngaarden yder voor haar wooningskens hebbende.

Wanneer dit Begijn-hof gesticht is kan niet gheweten werden, alhoewel eenigen het dien ouderdom niet toe en schrijven als het gebouw des Kerckx wel is mede brengende, verdoolt zijnde met het jaer ghetal XVc. LXXIII. voor de poort van den ingang staande, die alsdoen schijnt herbouwt te zijn; De voornoemde Weduwe *Begga*, met eenige dezer Begijnen onder haar tabbertuytkomende, in een uytgehewen steen daar voor staande.

Haar geestelijcke kleedinghe en Roomsche Godts-dienst daar binnen behoudende, tot welcke oeffeninghe een besonder huys (met beelden en anders opgepronkt) gebruykende.

Een Priester daar toe daar binnen zijn wooninge hebbende, zonder andere Mansperzoonen te gedoogen.

De Kerck haar daar toe afhandigh ghe-

maakt, niet te min tot het begraven haarder dooden behoudende, dat aldus te werk gaat.

Een van haar mede zusterkens overleden zijnde, wordt ghekift zijnde verciert, en van twalef van de haren alle in haar zwart geestelijk gewaat opghesmocht, op een doodtbaar onder de handt dry maal 't Hof omgedragen, en zoo in deze Kerk ter aarde gestelt, zonder die als hier 't ghebruyk is op de schouderen te schorten; veel licht daar mede de zuyvere zeerheyt haarder Maagdom te verstaan gevende.

In dit hof ter slinker hant voor de voorpoort inkomende, vint men de kamer, of Vergader-plaatze vande Huys-timmerluyden, ofte die van *St. Iosefs-gildt*, een van de outfte dezer steede.

Dit dan voor zoo veel de Geestelijke gebouwen zijn betreffende, zullen ons tot de gemeene Wereltlijken spoeden, en met de Koopmans Beurs een aanvang maken.

Beurs.

Hoe haar
dood: n be-
graven.St. Jo-
zeps
gildt-
kamer.

VIERDE HOOFSTUK.

Van de gemeene Stadts Ghebouwen.

B E U R S.

DE naam, en 't gebruyck van het woordt Beurs, volgens *Pontani* meeninghe, zeydt men, dat van de Bruggelingen in Vlaanderen, zijn oorspronk genomen heeft, om dat by hen, als den koophandel daar noch bloeyde, een Markt was, daar de Koop-luyden des middags en 's avonts op verzamelden, die den naam van Burze of Beurze, van een oud treffelijk huys, dat daar stondt, en de drie burzen of beurzen in de gevel voerde, ghekreghen hadt. Doch men zou konnen duyden, deze naam zijn oorspronk be-

Beurs,
waar van
zoo ge-
noemt.

komen te hebben, van 't ghebruyk eener Geldt-beurze; want ghelijk men in een beurs het gelt ontfanget, vergadert, en wederom uytgeeft, alzo vergaderen de Koop-luyden op deze Beurs oock te zamen, om koopen, en verkoopen; welke Koopmanschappen dan, daar na, in en uyt schepen, lichters, schuyten, zolders, pakhuyzen, kelders en andere ghelegentheden worden geleverd en ontfangen, en op der Koopluyden Komptoiren elck in't byzonder, beschreven, verzonden en bestiert werden. Gelijk diergelijke Beurzen oock zijn tot Londen en Antwerpen, deze byna in alles zeer gelijkende.

Beurzen
tot Londen
en Antwer-
pen.

In

Beurs.

*Waar de
Koopluyden
eertijds
vergader-
den*

In voortijden eer dat deze Beurs gesticht was, hielden de Koopluyden hare vergaderinge, des zomers op de Nieuwe Brugg, ofte by regenachtig weder in de Warmestraat in der inwoonderen stoepen onder

de luyffens; en dat van St. Olofs poort tot Beurs ontrent het Heyntje-Hoek-steeg; en des winters, (om het ongestuyme weder te ontduyken) in d'Oude Kerk. Hier door was het noort-eynde van de Warmestraat veel

De Beurs spreekt

*Roemt Ephesen op haar Kerk ;
Tyrus op haar Markt en haven ;
Babel op haar Metzel werk ;*

*Memphis op haar spitze Graven ;
Romen op haar Heerschappy ;
Al de Wereldt Roemt op my ,*

Jan Vos .

Ievendiger van 't ghewoel der menschen, en d'huyzen aldaar veel waardiger en duurder, dan aan 't zuydt-eynde; dat nu, door 't verleggen van deze vergaderinghe der Koopluyden, in tegendeel bevonden wort. Dit is een groot gebouwt, overdekkende op vijf gewelfde boogen, als een groote, en ter wederzijde twee kleynen, het Rokin ofte den Binnen-Amstel, een Rivier van hondert vier- en -twintigh voeten aldaar breed, onder niet te min zijn doorvaart en waterlooizinge behoudende; de gront eerst

gedroogt, met ramen en slothouten wel verzorgt, die als doen met langhe groote zware noortze masten beheynt zijnde: Een werk in dien tijt voor geen gemeene stadts gebouwen wijkende; beslaande een omtreck van zeven hondert vijftigh voeten, boven de voorverhaalde breete twee hondert voeten lank wezende.

Hoedanigheyt van dit gebouw, en wanneer den eersten steen gelegd.

Deze stichtinge in den Jare zestien hondert en acht begonnen en alles voor 't zakken bewaart, is op den negen en twintigste dag van May ofte Bloeymaandt, door

Y

de

Beurs.

de jongste zoon van de Heer Kornelis Pieterz. Hoofst, voorzittende Burgermeester (en broeder van den beruchten Historischrijver en Dichter Pieter Kornelisz. Hoofst, Drost tot Muyden &c.) de eerste steen daar aan geleydt, gelijk zulx dit nevengaande Opschrift in een zwarte Marmere steen, in de noort-west hoek van de Galdery met gulde letteren, te kennen geeft:

Door Godts zegen, is tot gerief der Koopluyden deze Beurze gesticht, Anno C I O I O C V I I I den XX I X. Meye den eersten steen geleydt, en den eersten Augusti C I O I O C X I I I. de eerste vergadering geweest.

Galderyen, en Pylaren.

Van binnen, boven de middelste boog, is een groote vierkante ruymte, of, de gemeene vergaderplaats, en langs heen rontom breede Galderyen, op twee-en-veertig blaauwe Arduyne steene pylaren rustende: nevens twee breede dubbelde ingangen of poorten, ten zuyden en noorden hebbende; daar boven in 't midden, met het huylendaaghze wapen in 't groot pronkende: de zuyderhoek met een ciërlijk Toorentje, Uurwijzers, heel en halve uurs slag, en wel toon houdende speel klokken verzien. Onder de middelste boog, als vooren verhaalt de gemeene doorvaart, uyt het Y en Damrak in den Amstel, uyt en in, door den Dams-sluis, met neergelaten masten, den gantschen dag wezende: welke doorvaart des nachts, en als het Beurs-tijdt is, met een boom voor den ingang van de Sluis geslooten wert, en dat uyt vreeze van verraat, dewijl alhier dan de zenuwe en het meerdeel der voornaamste Burgeren, op een gedrongen en vergadert wezende; dat met heymlijck leggen van Buskruyt als dan onder de Booge zoude in 't werk konnen gestelt werden.

Verhandeling op de Beurs.

Alhier handelt men, by manier van spreken, de geheele Weerelt oft haar rijkdommen: Men spreekt'er van de prijs der Waren; van Koopmanschappen te halen

en te verzenden; van Schepen te laden en te lossen; van Wissel; van verzekering en andere diergelijke zaken, den Koophandel betreffende: en voorts wat in alle quartieren voorvalt.

Dit gebouw geheel op verwulfd boogen staande, die ten wederzijde tot zeventhien aan besondere luyden tot wooningen en winkels verhuurt werden, behalven dry ten oosten twee voor de Beursknecht, d'ander het Wachthuys en bewaar-plaatze der Ratelen voor de Ratelwacht an de oude zijde; op deze Beurze des avondts haar Monster-plaatze hebbende: behalven noch zes wooningen, die ter wederzijde de ingaande poorten verhuurt werden; welkers jaarlijckx inkomen geen kleyne ontlastinge tot deze zware kosten zijn.

En op dat alles in ordre en gevoeglijk zoude toegaan, wierdt te dien eynde by den Achtbaren Raadt terstondt na deffels opbouwinghe, in den Jare zeffien hondert en elfden negen en twintigsten van Julius ofte Hoymaandt, deze naarvolghende Poincten beraamt, waar na zich yder in 't verkeeren ter Beurze te schikken hadden.

Ten eersten, dat die gewoonlijke vergaderinge des middags, van de klokke elf tot twalef uuren, 't geheel Jaar door zonde gehouden worden, en dat, na twalef uuren, en een quartier uurs luydens van 't klokje, yeder de Beurs, zonder by of ontrent de zelve te mogen blijven staan, zonde moeten ruymen, op pene van twalef stuyvers, ten behoeve van de Beurs-knecht. Welcke vergaderinge mede in de Maanden Mey Junius, Julius en Augustus des avondts van half zevenen tot half achten, en voorts 't gantsche Jaar door een half uur voor 't luyden van de poort-klok verordonneert was; doch is niet in practijk ghestelt, als om 't verzenden der Brieven, en andere beletzelen onmogelijk. Ondertijds alle vergaderinghe der Koopluyden in Kerken en elders verbiedende.

Ghelijck als dan daar mede verbooden wert

Beurs.

Wooningen daar onder, en ten wederzijden.

Ordren tot het vergaderen der Koopluyden, en daar ontrent beraamt.

Wanneer vergaderen.

Beurs. wert alle bedelarye, kinderspel, 't dragen van Goederen, verkoopen van Nieuwe tydingen, gekijf, en andere beletzelen, ofte by Rechts-vordering van acht en veertig stuyvers.

Welke breuke van kijvagie, schelden, ghestoot of yets diergelijken, daar na op den xix. November des Jaars 1621. verhoogt is tot vijfen twintig guldens.

Doch deze goede instellingen met der tijdt verflappende, zijn mijn Heeren van den Gerechte ghedrongen geweest die op den xxij. October 1626. voor de derde-maal te vernieuwen, en met deze byvoegzelen te verzwaren: dat niemant hem zal vervorderen op ofte aan de Beurs zijn Water te maken, als ter verordonneerde plaatze in 't vertrek ter zijde Noorder zijde den ingang, op de verbeurte des opperste kleets.

Ook mede met geen kruit-wagens de Beurs over te komen.

Dit zoo loopende, en deze Keuren voormentlijck het uur der vergaderinghe by de Koop-luyden zoo niet konnende onderhouden werden als 't behoorde; heeft men genootzaakt geweest tot veranderinghe te komen; en voor de vierdemaal op den xiiij. July 1645. te Ordonneeren dat de Beurs voortaan met hek-deuren zoude geslooten werden.

Welcke Beurs-hekken niet eer dan na half een uuren zullen toegedaan werden, en tot dry uuren na den Middag toe blijven; voor welke tijdt de Koopluyden zullen gehouden zijn te scheyden, en de Beurs te ruymen: Mits wie na 't sluyten daar op bevonden werdt te vervallen in een breuke van dertig stuyvers; en gehouden zijn tot dry uuren daar op geslooten te blijven; ten ware zulkx met een boete van zes guldens wilden voorkomen.

En om deze Ordonnantien te beter te doen onderhouden; is alle Makelaars wel striktelijck belast, die in alle poincten na te komen; en dat by overtredinge van dien, voor de eerste reyse zes weken van haar of-

ficie ghestelt te werden, ofte vijfen twintigh Beurs-guldens tot een boete te betalen; en voor de twee maal daar in vervallende, voor altijt haar dienst te verbeuren.

In alle welcke boeten mede vervallen zullen alzulke luyden die haar het Make-len onderwinden, zonder vrydom by de Achtbare Heeren Burgermeesteren daar toe verkregghen te hebben; en deshalven Beun-hazen ghenamt werden, en door breuken ten Comptoyre by den Overluyden daar voor bekennt zijn: volgens de keure van den xv. October 1649. Doch voor de tweede maal daar in vervallende hondert guldens.

Alle welcke Keuren ende Statuten daar na op den XXIV. December des Jaars 1659. weder vernieuwt zijn.

Maar als men in den Jare zestien hondert ende zestig genootzaakt was het groot middelste verwelfzel (dat door lankheydt des tijdts, en om dat het geen half ronde, maar een flauwe Ovaal, of Paander boog is, aan de twee eynde, daar de Galdery-Pylaren op staan, begon in te buygen) te herstellen, met een half ronde boog, aan deze twee eynden daar onder te staan; wierdt'er (de Koop-luyden gheduurende die tijdt haar Beurs-vergaderingen in de Nieuwe Kerck ghehouden hebbende) na 't hermaken, en 't verlichten dezses verwelfzels, een generale groote keure, zoo voor den Koopmans, als voor de Makelaars en Beunhazen; alle hier voren op den XXIV. December daar te vooren uyt alle voorgaende keuren getrokken, gemaakt) verkondigt; zijnde van de volgende inhoudt, dat van dien tijdt af, de middags vergadering de klok half rualef zijn aanvang nemen, (van welck half uur het Beurs-klockje een quartier uurs zoude gheluydt worden) en met de klok en het sluyten van de hekken, ten half eenen (als wanneer weder het Beurs-klockje een quartier uurs van te voore ghetrokken wort) cyndigen zomw. Wierdt ook by deze laatste keure den Makelaars belast, datze,

Beurs.

Bedelarye, gekijf, en andere beletzelen, verboden.

Water maken.

Kruit-wagens.

De hekken te sluyten en waarom.

Ordre, de Makelaars, en Beunbazen rakende.

De groote boog vermaakt, en waarom.

Nieuwe ordre op 't vergaderen der Koopluyden.

Beurs. zoo dra het Beurs-klokje ten half twaleven begint te luyden, den Dam en andere openbare-plaatzten daar omtrent gelegen, te ruymen, en op de Beurs, en weder daar af, ten half eenen, na 't ophouden van 'e zelve klokje, zich te begeven hebben; zonder te mogen weder keeren op den Dam en andere openbare plaatzten daar omtrent, dan twee uren daar na; op pene van vijf en twintig voor d'eerste, en hondert gulden, voor de tweede reyze, te verbeuren. Doch weynigh wordt oock deze laatste keure na gekomen, vermids het opgaan gemeenlijk eerst ten half eenen, en 't afgaan ten twee uren, geschiedt. Geen bedelaars, of kinden om te spelen, met ballen, elens, knikkers en ander speel-tuyg, mogen zich, om den Koopluyden in hun handel niet hinderlijk noch lastig te vallen, gedurende de Beurs-tijdt, noch voor of na Beurs-tijdt daar laten vinden, op pene van twalef stuyvers. Voor welke boete de Schout, of de Beurs-knecht, den overtreder het opperste kleet mach afdemen.

Wanneer op de Beurs te komen.

Kinderen mogen daar niet speelen.

Geen goederen daar over dragen, of kruyen.

Geen geweer te trekken.

Niet schelden of kiywen.

Nader orderen voor de Makelaars daar omtrent.

Niemand mach, gedurende de Beurs-tijt, noch voor of na eenige goederen dragen, kruyen oft op andere maniere over de Beurs brengen, oock geen gedrukte brieven, blaauwe boekjes, nieuwe tydinge, oft yet anders veylen, op pene van een gulden, by den Schout oft Beurs-knecht; die daar over de goederen mach aanhouden, te verbeuren.

Niemand mach, gedurende de vergadering, eenig geweer trekken of omblooten, of jemant slaan of stooten op pene van hondert gulden. En wie een ander quetst, verbeurt de rechterbant; of anders, ter bescheydensheydt van den Gerechte ghesprast te worden.

Over 'e schelden, hoonen, of zoo luyt kiywen, dat 'er gerucht wys ontstaat, verbeurt d'aanrechter vijf en twintigh gulden, waar van d'Officier, d'Armen, en de Beurs-knecht, elk een derdendeel stryken.

En alzo den Koophandel tusschen Kooper ende Verkooper zonder Makelaars niet wel gedreven kan werden, zoo zijn die tot den Jare 1612. zonder eenige orderen in grooten getale alhier bevonden.

Des mijn Heeren van den Gerechte d'gelijckx bespeurende de gebreken en misflagen, onder haar in zwang gaande; hebben om den Koophandel voort te zettten goedt gevonden die onder een Gildt te betrekken. Een Deken, vijf Overluyden en twee Bos-mcesters haar toe stellende om te dienen, en Jaarliks by Burgermeesteren verandert te werden, haar op den XXVII.

Beurs. January des zelve jaars deze naarvolgende Orderen toevoegende.

Dat niemant mach 'e Makelaars Gildt bekomen, voor zulckx van Burgermeesteren hem vergunt is, en Poorter dezer Streede zijnde, oock zijn Eedt daar voor gedaan hebbende.

Dat op groote pene gehouden zijn haar Meesters lasten zecret te houden; uygenomen van Weeskinderen, en perzoonen onder Voogdy staande; van de Voogden en Vrienden daar toe verzocht zijnde; en voorts haar Meesters getrou te zijn: en van alle handelingen door haar gedaan perfecte aantekeninge te houden.

Alle Makelaars wert verboden Maatschap met den anderen te maken, maar yder gehouden zijn eygen dingen te doen.

Wert mede verboden geen twee Godts penningen op een party Koopmanschap te nemen.

Gelijk mede verboden wert geen hooger loon te nemen als Burgermeesters daar toe gestelt hebben; gelijk de Koopluyden mede verboden wert hooger loon te geven.

Vermogen wijders met geen onvryen ofte Beemhazen te correspondeeren: veel min part ofte deel in eenige Koopmanschappen hebben.

Gelijk haar mede verboden is Gastery houdinge, eenighe van haar Gasten te bedienen: veel min op Zondagen te makelen.

Vermogen volgens de keure van xxvj. Jan. 1579. voor Koopluyden buyten landt in Commissie trekken.

Vloetschuytvoerders is het makelen verboden, ziet de keure vanden 15. Octob. 1649.

Vermogen geen wissels boven de zes hondert guldens buyten de Wisselbank te sluyten: volghens de keure van den xvj. Juny 1615.

Alle gewoore Makelaars, zijn gehouden by haar te dragen een Stoccken met het Stadts wapen. Ziet de keuren van den xx. December, 1636.

Vermogen geen luyden buyten de Stadt woonende en hier niet zijnde te bedienen, volgens de keure van den xxij. Meert, 1647.

Zulckx dat dit wel de fundamenteele Orderen zy daar haar na hebben te reguleeren; en gelijk boven ghezeydt hebbe den Koophandel zonder haar niet wel te drijven is. Welker getal jegenwoordig over de dry hondert en tachtentig bevonden wert.

Behalve het vierkante pleyn en vergader-plaats der Koopluyden zijn boven de zijd-galderyen; vier vertrekken ofte ommevangen, 't Pant boven de Beurs geheeten, daar men langs breede steene trappen, ter weder zijde opklimt. Hier op staat ront-

om.

Beurs. om op een ry, een groote menigte van houten kassen of winkels, waar in allerhande kramers-waren, als messchen, zijde goud en zilvere linten, Boeken, hoeden, kunstig gedraayt en gefheden yvoor-werken, &c. 't heele Jaar door verkocht worden.

Pant boven de Beurs. Welken Kramers aldaar met haar Waren voorstaande, die van de Gerechten (als by form van een Gildt) Overluyden bestelt hebben. Haar deze volgende Ordonnantie toe voegende, om te weten waar na yder zich zal hebben te schikken.

Orde voor de kramers, aldaar voor staand. Voor eerst mach niemant op dit Pant, winkel houden, of met Waren, om te verkoopen, voorstaan, dan die Burger of Poorter is.

Maar op een plaats winkel houden. Niemant mach op verscheyde plaatzen, (ten zy neffens elkandre staande) op dit Pant, onder wat dekmantel dat 't ook is, winkel houden, noch de koopers van d'eenige kas te zenden tot d'ander, noch dezelve met eenige Waren van de Beurs te leyden, als mede geen kooper van een anders toonbank troonen, om zijn Waren aan den zelven te verkoopen, op pene van drie gulden.

Geen geluytmakent werk doen. Niemant, om de koopers in 't koopen niet te beletten, mach hier met de hamer kloppen, brillen slijpen, of eenig ander geluyt makent handwerk doen.

Dagelyks haar kas openen. Yder, ten zy by ziek, of yst 'er stadt was, is gebouwen alle dagen zijn kas te openen, op pene van vier stuyvers. Zonder verlof van Threzorieren, mach niemant oock zijn kas verhuuren, of aan een ander over doen, op pene van drie gulden te verbeuren.

Zonder verlof haar kas niet verhuuren. Op Jaar-kermis, of andere Jaar-markt dagen, mach oock niemant in 't gebeel, of ten deel zijn kas verhuuren, om op die Jaar-markten met Koopmanschappen te willen voorstaan, op pene van 30. stuyv.

't Goed niet veer nythangen. Die zijn goede aan de balken verder dan een half elle buyren de kassen, en nederwaarts, om geen donkerheyde te maken, lager dan een halve elle hangt, als oock die 't goet op zijn toonbank hooger dan anderhalf vierendeel leydt, verbeurt tien stuyvers. En die in zijn kassen rakken heeft, of eenig goet aan de luyfel hangt, verbeurt twintig stuyvers.

De opgangen niet belemmeren. Die voor aan d'opgangen van de trappen, voor de deuren, of aan de boek-kassen, eenighe borden, kaarten, of andere hindernissen spijkert, waar door de voorby gaande, in 't bezien of lezen, of anders mochten belet worden, verbeurt 't elkens tien stuyvers.

Geen doove koolen houden, of vuur laren staan. Drie gulden verbeurt de gene, die zijn doove-koolen bestooren in de kassen houdt; dezelve, en zijn vuur niet mede naar huyt neemt, indien hy door de wacht, die alle avonts, by winter, de kassen bezoekt; daar op bekeurt wordt.

Beurs. De Beurs-knecht is ghebouden twee maal 't weke, 's avonts by een brandende lamp, na 't sluyten van de kassen (om de Waren door het stoffen niet te bederven) te reynigen; Die eenigh wuylnis op het Pant of de trappen werpt, verbeurt zes stuyvers.

Beurs. De kassen mogen op vrye Jaar-markten en Kermissen, voor vreedme Koop-luyden des Zondaags geopent worden, maar na dien tijdt niet. 's Zomers en 's Winters, na 't luyden van de Poort-klok, wordt dit Pant geslooten en geopent.

Beurs. Mogen oock de wachters van 't Pant niet gaan, dan een uur na 't luyden van de Poort-klok, of dat 'er ter wederzijde een kas of mecr geopent is. En die na 't luyden van de Poort-klok zijn kas niet geslooten heeft, verbeurt drie stuyvers. De Ouders en Meeesters moeten oock voor de Kinderen en Knechts, voor alle boete in staan.

Beurs. Yder kas moet jaarlijks aan d'Overluyden betalen, voor jaar-geldt, zes stuyvers: Dit en de bocten, wordt in een bosse gesteken, en de pompingen door d'Overluyden, (daar vanze laarlyks aan Burgermeesteren, of hun Gemachtigden, gebouwen zijn rekening te doen;) ten dienste van 't Pant en eenige onkosten aangelegt.

En om alle handelingen en neeringen te beter aan te queken oock de Laken drapperyen haar hoofd weder op steeckende, heeft het die van de Gherechten raatzaam gevonden in dezen Jare 1660. een Laken-Vent-Hall op te rechten; Daar toe de zuytzijde van dit pant op de Beurs verkiezende: die met deze naar volgende Wetten op den xxx. January dezès Jaars voorziende.

Laken Vent-Hal, op gerecht A°. 1660. Dat daar toe by Burgermeesteren op dexe Hall een Halmeester ofte Factoor zal gestelt werden; die tot verzekering van de Drapiers en toe-vertrouwde waren, ter Zekretarye voor twalef duyzent gulden borge moet stellen. Deez' is ghebouden tot gerief en dienst der Koopluyden en Drapiers, de Halle te openen en waar te nemen, des winters van den eersten October tot den laasten van Meert, 's morgens van negenen tot 's middags ten een uuren, en des middags van twee tot vier uuren: maar van den eersten April, tot den lesten September van 's morgens ten achten tot 's middags ten een uuren, en des middags van twee tot vijf uuren.

Wanneer de Hal te openen. Op deze Hal mogen allerley Lakenen om te verkoopen, zoo geverfde, bereyde, als ruwe, en in de Wol geverfde Lakens, doch met minder dan stukken van daar te me vijf en twintig ellen, en geen andere dan die binnen gen brenstaeds wallen geverft en bereyt zijn, gebracht worden.

Wanneer de Hal meeester is gebouwen de Lakenen, op de Hal gebracht, op des bringers rekening, met de lengte.

Kooren-
Beurs.

De Hal-
meester
zijn Ampt
en verrich-
ting.

lengte, 'tmerk, 't gotal, den prijs, en offe bereyde of onbereyde zijn (dat hy aan niemant toonen mach) te boek, te stellen: en, is 't zijn begeeven, de zelve te meten, de juiste lengte daar op te slaan, dit op een briefje te zetten, en den Drapier over te leveren; 't welk hy weder eyscht, indien de Lakenen verkocht of weder van de Hal gehaalt worden, welck Briefken hy nevens d' anderen aan een bandt bewaart: En geniet hy voor 't ontfangen en te boek te stellen, van ieder half Laken eene stuyver, van een heel Laken, twee stuyvers; en voor 't afschrijven, als 't wederom gehaalt wordt, mede zoo veel; maar voor 't meten, ende lengte daar op te slaan, eene stuyver.

Om geen redenen mogen de Lakenen, zoo langh alse hier op de Hal zijn, beslagen of bekommeret worden.

De Halmeester mach geen Lakenen, dan met gereet gele, verkoopen, en niet; 't zy met verlos van den Eygenaar, (dien hy den kooper, en de prijs van 't verkochte, terstondt bekends moet maken, 't ontfangen geldt zonder wjstsel overlveren, en de lengte en prijs van 't verkochte te boek stellen) uytborgen; en hier voor geniet hy van ieder heel Laken, twee, en van een half, eene gulden.

Het oppergezay over deze Hal, als ook het slechzen van alle misverstanden en verschillen, staat aan zer Perzoonen; twee gematigde uyt de Majestraat, twee uyt de Lake neering, en twee uyt de Drapiers; die by den Gerechte daar toe gekooren worden. De Halmeester moet onzijdigh zijn, en de

Lakenen, om giften van den eenen Drapier, den Kooren-
Koopluyden niet meer aanprijzen, dan van den an-
deren. Kooren-
Beurs.

Om alle deze Ordonnantien tot gherijf van den Koophandel en vergaderingh der Koopluyden wel te onderhouden, heeft het den Achtbaren Raadt goedt ghedacht daar een knecht over te stellen; wiens werk is 't nevens den Officiers de overtreders van deze voorverhaalde Wetten de Breucken afte vorderen. De Beurs te sluyten en te ontsluyten, die met het pant schoon te houden, en 't geboeft en spelende kinderen daar van te weeren.

Beurs-
knecht, en
deszelfs
ampt.

Oock ten alle Beurs-vergaderingen aan twee ofte dry verschoeyde hoecken luytskeels uyt te roepen, den dag en uure wanneer de Koopmans-booden met de Brieven naar andere plaatzen vertrekken zullen, om die daar toe vaardigh te hebben: voor elck een uytroep, twee en een halve stuyver, ofte vijf grooten genietende.

Welck loon by hem mede ghenooten wert van alle Biljetten van te koop staande goederen, die by hem op de Beurs aangeflagen en uytgeroepen werden.

K O O R E N - B E U R S .

DEZE Kooren-beurs staande op het Water ten zuyden de Oude-brug, is gesticht in den Jare zestien hondert zeventien; en dat om den Luyden op 't Water; ter plaatzen daar de Kooren-beurs plagh ghehouden te worden, met zware huys-huur, belast zijnde, te verlichten, en van de Koop-luyden die hun stoepen dagelijcx by regen en onweder bezet hadden, te verlossen; en den gemelden Koopluyden te dienen, op datze met meerder vryheyt, minder verlet en overloop der Buuren, en veranderingh der passerende, dat op de straat en ghemeene wegen plag te geschieden, hun Koophandel drijven mochten. Dit Gebouw is vier-

Waarom
gebouwt.

kant, aan dry zijden geslooten en tegen de straat open; zijn omvang zijnde van dry hondert voeten, yder breete tachtentigh; met een vierkant open pleyn in 't midden; de dry zijden met Galderyen bevrijdt, rustende op twee en vijftig houtte pylaren, vermidts 't gantsche gebouw uyt 't Water op zware eyke palen, in de grondt geheyt is staandé: alles een sierlijck werk en met zit-bancken voorzien, boven welke veel van de Koopluyden en Maackelaars haar kasjes zijn hebbende, om haar Koorenmunsters in te bergen; staande te midden voor aan een konstig Kooper-bus, op een zwaar koopere pedestaal, in 't welke Aalmoessen voor de Aelmoesseniers Armen ver-

Hoedanig-
heyt van
's Gebouw.

Kooren-
beurs.

Beurs-
knecht,
daar over.

vergadert werden. Heeft mede zijn eygen Beurs-knecht om de Koopluyden ten dienste te staan, en de Beurs van het ghestort monster kooren te reynighen, dat hem geen kleyne winst is tocbrengende.

Kooren-
beurs.

Op deze Beurs wort drymaal ter week gemarckt, en veel tonnen goudts verhandelt, alzoo 't een van de voornaamste Koophandel alhier is, als des Maandaags, Woensdaags en Vrydaags voor den mid-

DE KOREN-BEURS
La Bourse aux grains

Welke wa-
ren daar
verhan-
delen.

dag: daar dan een menigte van koopers en verkoopers uyt alle steeden vergaderen, dat een groot krioel geeft, en niet dan van koopen en verkoopen van *Tarruw, Rogge, Boekwijt, Haver, Garst, Mout, ront en plat zant* gesproocken wert, daar als dan mee-

nigte van lasten vertiert werden; welke Granen meest herwaarts aangevoert werden uyt Poolen, gantsch Oosten, *Danfik, Hoogduytslandt* en elders, en meest weder na 't westen en elders verzonden: zoo dat deze stadt niet is als een plaats daar men verstopelt, lossiet en ladet.

Nieu

Nieuwe en
andere
Bruggen.

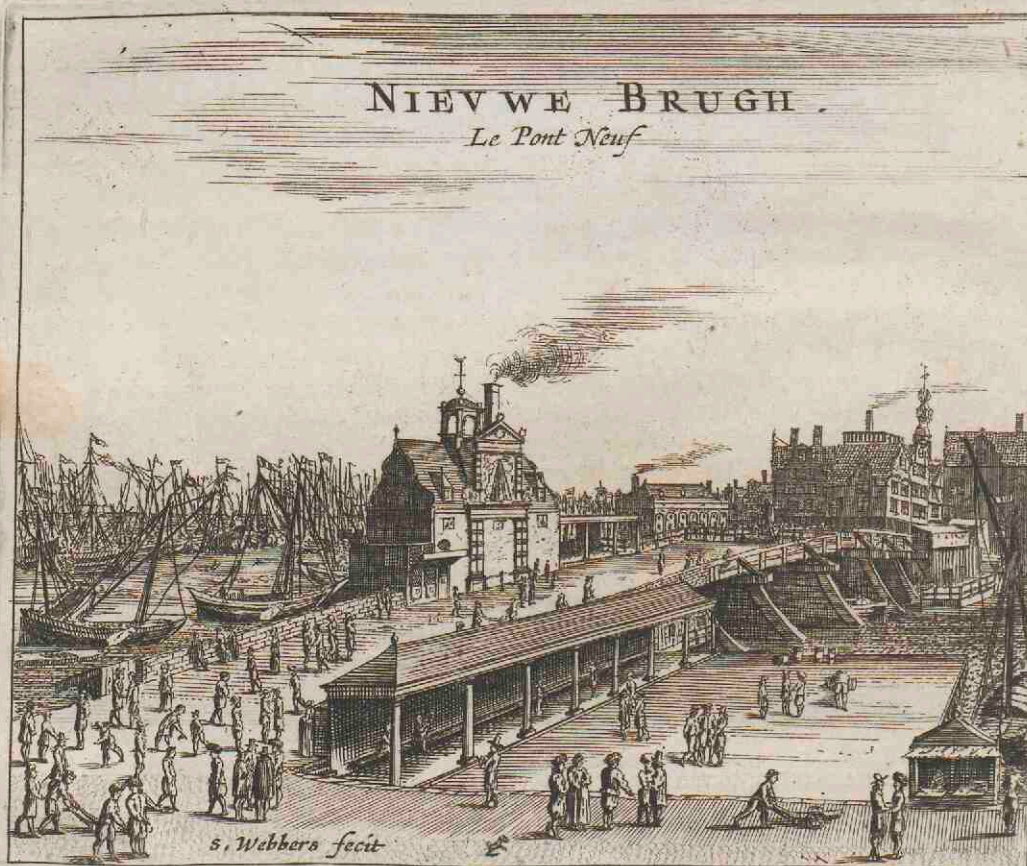
Nieuwe en andere Bruggen over de Ammerak en Amstel
gelegen, de Oude en Nieuwe zijde aan den anderen hechtende.

Nieuwe en
andere
Bruggen.

Den Amstel zijn uytloop in 't Y hebbende snijdt deze stad in twee deelen, het eene de Oude en het andere de Nieuwezijde genaamt, in 't midden met een Dam ofte Dijk over twee Sluizen te zamen ge-

hecht, die deze Revier den naam doet veranderen, van het Y tot dezen Dam den Ammerak of Damrak gheheeten, die deze stad alhier met dry lange Bruggen aan den anderen lasset, waar van de eerste naast

Bruggen
over
d' Amrak.

het Y de Nieuwe-Brugh genaamt wordt, als lange tijd na de Oude geslagen wezende; 't Damrack daar te vooren met een Boom, rijg palen en Wacht-huysken bevaart zijnde.

Wanneer deze Brugh alhier ter plaatze geleydt en de rijg palen wech genomen is,

is onzeker; doch wel oog-schijnlijk die vernieuwt te zijn als wanneer in den Jare 1560. en 1561. ter weder zijde een gedeelte daar van met steen gemaakt wiert; zijnde aan de West ofte Nieuwe zijde ter lankte van ontrent de veertigh passen op vijf overwelfde Boogen; het Paal-huysken daar

Nieuwe
Brug.

Nieuwe en
andere
Bruggen.

Paal-huyf-
jen, en Ko-
pere bos.

Wanneer
gebouwt,
onzeker.

De brug
vernieuwt.

daar nevens staande; en voor 't zelve als op de Kooren-beurs een vierkante Koope-
ren arm-bos, zeer konstigh, en niet wel te openen, als die zulcx bekent is, niette-
min voor eenighe Jaren door Bus-kruyt opgeslagen en bestolen, de Aalmoesseniers Armen toe-behoorende: is na die tijd
een kostelijk ghebouw, de Baken en Zee-
tonnen te kennen ghevende, ten welke ghe-
bruyk het daar gestelt is; als om het Paal
Vuur, Baak en Zee-tonne gelt van de uyt-
varende en inkomende Schepen uyt Zee te
ontfangen: en dat voor het afsonnen van
de zee-gaten en 't nacht-vuyren op der
zelve stranden: Een recht dat deze Stadt
met *Campen* van over oude tijden gemeen
gehad heeft; doch op den vierden Meert
vijftien hondert zeven en twintig, haar aan-
deel daar van gekocht, volgens de Op-
dracht-brief by die van *Campen* ten dage
als boven daar van verleent; met beding
dat haar Schepen en goederen uyt zee ko-
mende, daar van vry zouden blijven: Welk
recht deze stad behouden heeft, tot den
inlandtsche oorlog, ten tijde van den Her-
tog van *Alba*, als wanneer *Wilhelm* Prince
van *Orangie* en Stadthouder van *Hollandt*
haar dat benomen, en die van *Enchuyzen*
daar mede voorzien heeft; om dat *Amster-
dam* de Spaansche zijde te lang volgde, en
Hollandt veel te doen gaf. De steene voet
aan de Oost ofte Oude zijde, geen meer-
der lengte als een overwelfde Boogh heb-
bende, door haar steene vleugel met de
Camper steyger te zamen ghehecht: zoo
als dit gedicht met heel oude letteren, aan
de Ty-kant tegens de voorschreven vleu-
gel gehouwen, is mede-brengende.

Doen men schreef XVC. LXI. ongelaaft,
Is deze Brug en Camper-hoofst volmaakt.

Het overige op negen vakken van hout
te zamen gebracht zijnde, ter lenghte van
stijf dry hondert voeten, in 't midden (ge-
lijck mede de twee anderen) een opene
doorsnijdinghe hebbende, om de doorva-

rende Schepen met weynig verhinderinge
en staande masten daar door te passeeren,
ook zonder mensche hulpe weder te sluy-
ten, te vooren den overgang door het op
en neder doen der val-bruggen zeer on-
gerijflijk zijnde: welke openinge met twee
val-deuren gemaect, die onder en boven
zoo in tegenwicht hangen, dat open ghe-
drongen, van zelfs ofte met kleyne moeyte
weder sluyten, de binne klappen des men-
schen ooren ghelijck zijnde, en deshalven
oor-gaten genaamt zijnde: een vont voort-
komende van *Hendrik Jakobsz. Staats*
Stads-timmerman dezer stede, by hem in
den Jare XVC. zes en negentigh te voor-
schijn gebragt, en alhier in 't werk gestelt;
des daar ook vryheydt op bekomen heeft,
van die alleen voor een tijdt te mogen ma-
ken: Behalven dit Paal-huysken op ofte
aan deze Brugg ghebouwt, ziet men daar
nevens een vierkant verdek op houte py-
laren rustende aldaar gemaect Anno 1624.
dat by onstuymig weder na de zee kant ge-
flooten wert, zijnde een van de vermake-
lijkste uytzichten dezer stede; niet alleen
het grazig *Waterlandt*, maar ook 't lustigh
Lazurigh Y-stroom, met zijn rijcke vlot-
gaande schepen beoogende: binnen 't wel-
ke aangeflagen werden alle vragt-zee-gaan-
de Scheepen, met tijdt van vertreck, en
waar de steven na toe wenden.

Voor weynig Jaren verleeden in den Ja-
re XVIC. LXI. daar beneven aan de zuyd-
zijde, op den Ammerak noch een Schip-
pers-beurs verordonneert zijnde; en dat om
de straat en gebuur-huyzen van 't moeye-
lijk gedrang der Schippers en Zee-varende
luyden te ontlasten, als de vergader-plaats
zijnde, daar meest alle Bootsgezellen en
Matroozen gehuurt werden: zijnde een
redelijck groot vierkant pleyn, gelijck de
Kooren-beurs op paalen staande, hebben-
de teghen de Brugg een overdeckte Gal-
derye, om voor het onweder en reegen
te schuylen, op acht zware houte kolom-
men rustende.

Nieuwe en
andere
Bruggen.

Oorgat in
de midden,
en waerom.

Wanneer,
en door wie
gevondens.

Verdek op
pylaren.

Schippers
Beurs.

Nieuwe en
andere
Bruggen.

Deze Brug (voor 't bouwen van de grote Beurs als vooren verhaalt by goet weder de vergader-plaatze der Koopluyden gheweest zijnde) ziet men den gantschen dagh, en voornamentlijk tegens den avondt van volck krielen; daar niet als van Zee en Scheeps-zaken gehandelt werdt.

Tot den Lezer.

De Nieuwe-brugg hier niet als een Brugg, maar ale een aanhangzel van de Beurs, vergader en handel-plaats der Koopluyden beschreven hebbende; zoo heeft het mijn niet ondienstig gedacht (hoewel ter zijde en buyten ordere) de andere Bruggen binnen de stad over den Amstel leggende, die de stad aan den anderen zijn bechtende, naar den anderen voor den dagh te brengen, en vervolgens van 't Y-kant binnewaarts op te haalen, die tot noch (behalve de Vijendam, en nieuwe steene Amstel brug tusschen de Uyttersche en Weesper poort) zeven zijn.

Oude brug,
waar van
zoo ge-
maakt.

Voor de tweede van deze Bruggen stelde de Oude; alzo onghetwijffelt genaamt om datze de eerste gheweest is in 't begin over deze Revier geflagen, hebbende de lenghte van de dryhondert voeten, den Ammerak met vijftien gaten daar door spoelende; aan 't Y-kant met het Hasselsche Veer, en daar teghen over dat van Campen en Zwoll belemmert zijnde, daar nevens het Bierdragers huysken (hier na te beschrijven) ter andere zijde de Deventer Veer-schepen leggende, en dat voor 't Excijs-huys over de Kooren-beurs.

Papen
brug, en
waar van
die naam.

De derde en laatste van des Ammeraks Bruggen, is de Papen-brug; doch onzeker ten welke tijdt deze naam bekomen heeft, die buyten twijffel krijgende van den gang der Geesteliken als wanneer met haar Ommegangen van de eene na de andere Kerck gingen; dat voor den Iare veertien hondert veertien niet kan gheweest zijn, alzo uyt de Historie der Graven van Egmond bevinde de eerste steen van de Nieuwe Kerk alhier op den xvij. dagh in Julio des zelvige Iaars geleydt te zijn; te vooren een out bruggeken zijnde, doch zonder naam te weten: Daar Walig Zivertzen in de voorreden van zijn Roomsche Mini-

sterien aldus van is schrijvende; Ten tijde onzer Voor-ouderen als wanneer de Priesteren en Papen op een Vasten-avond met Fakels en Toorzen langhs de straten liepen, en des nachts een ouden vervallen Brug aan brant staken, dieze dikmaals over mosten om uyt de Oude in de Nieuwe Kerk te komen, om haar memorien en ghetijden waar te nemen, zoo is 't gebeurt dat deze Brug weder hermaakt zijnde, de naam van Papen-brug bekomen heeft, en als noch is behoudende: Deze Papenbrug van hout zijnde is dikmaals vernieuwt en telkens verbeteret; zijnde ter lengte van twee hondert vijftig voeten op twalef Jukken over deze revier ghelegen, is aan de West ofte Nieuwe zijde met verscheyde Veer-schepen bezet; als ter wederzijde die van Haarlem, Dort, Rotterdam en anderen.

Nieuwe en
andere
Bruggen.
Geschie-
denis.

Dus verre dit gedeelte met de dry voornoemde Bruggen te zamen vereenigt zijnde, volgen de overigen ten zuyden den Dam over de Binnen-Amstel; de eerste ofte vierde daar van wezende de Lange wel eer Roode-brugh; negen water-jukken daar onder zijnde: die in 't begin al te hoog gestelt, is men in den Iare 1627. ghedrongen gheweest dry voeten en een duym te verlagen; en nu onlanghs met yzere leuninghen te verciere de oude borstweeringe verrot wezende.

De Lange
eertijds
Roode
brug.

De volgende daar aan is de Nieuwe-doel-brugh, ghelegen daar het Rondeel (een oude sterkte en Wapen-plaats aan den hoek van den Amstel) gestaan heeft, ontrent den Iare 1633. afgebroken; zijnde van steen ghebouwt, hebbende met acht steene zuylen zeven boogen, eerst in roosters op ingehede palen zoo gevest, dat het ghebouw gheen grondt is rakende, als dit volgende Veers boven de midden booghen staande, is mede brengende.

Nieuwe
doel-brug,
daar eertijds
een
rondeel
stondt.

Acht zuylen op een ry, een Brugh van zware last,
Begront de Amstel niet, en staat al-lyk wel vast.
Den

*De twee
Wagen.*

Den Amstel ontrent den Iare 1625. achter de Claveniers-doelen ten deele vernaut en tot erven aan ghedempt zijnde, heeft men aldaar op de hoeck over de halve-maans-steen (op de Reguliers-poort uyt-komende) een derde houtte Brug met vijftien gaten ter lengte van twee hondert zeventig voeten geleyt, en dat halve-maans wijze; des ongetwijffelt de naam van Halve-maans brug, daar van is dragende, zijnde een geweldig stuk werks: daar ter zijde de Weesper trek-schuyten haar Veer houden.

*Halve
Maans
brug, en
wanneer
gebouwt.*

*Amstel
brug.*

De vierde ofte zevende Brug over den Amstel, te zamen de Oude en Nieuwe zijde aan den anderen lassende, is den Amstel brug genaamt, ghelegen tusschen de twee Bol-wercken aan den Amstel, daar

met het vergrooten van de stad (de steene muuren in den Iare 1593. afgebroken) gebouwt, hebbende de lengte van dryhondert voeten, den Amstel zich daar onder door dertien Water-keelen door de stad in Zee lossende.

*d'Oude
Waag.*

De Borst-weeringen met vier Leeuwen verciert zijnde; een werk zoo sterk dat het halve metale kartouwen verdraghen kan, als dikmaals in zulke gelegentheydt is ghebleken: het Muyder trek-Veer daar ter zijde wezende.

*Borst-we-
ringen, en
Leeuwen.*

Dit zoo veel de vergader-plaatzen der Koopluyden betreffende; volgen de Wagen, daar alle Koopmanschappen by de ponden verkocht moeten gebracht en ghe-wogen werden.

D E T W E E W A G E N .

TWee Wagen zijn hier ter stede; haar naam voerende van wegen dat is yeder zijn rechte-gewicht, dat hy bedongen heeft, te geven, zijnde in allen gewesten een ghebruyk om gherechtigheydt te oefenen; ten welken eynde in alle Statē en Steeden ghemeene plaatzen en dienaars verordonneert en be-eedicht zijn, als Waag-meesters, Opzetters en diergelijken, daar toe Ballans en Gewicht gebruy-

kende, van een gezworen Yker van stadts wegen (na de Slaper yder stad in de zijne hebbende) Jaarlijks over te slaan en te Yken.

Deze Wagen staan d'eene op de Markt Plaats ofte Dam, de naam van de Oude dragende; d'ander op de St. *Antonis* ofte Nieuwe Markt, en deshalven de Nieuwe Waag genaamt: niet om dat het Gebouw nieuwer, maar later tot zulk een gebruyk verordonneert is.

*Waar de
Wagen
staan.*

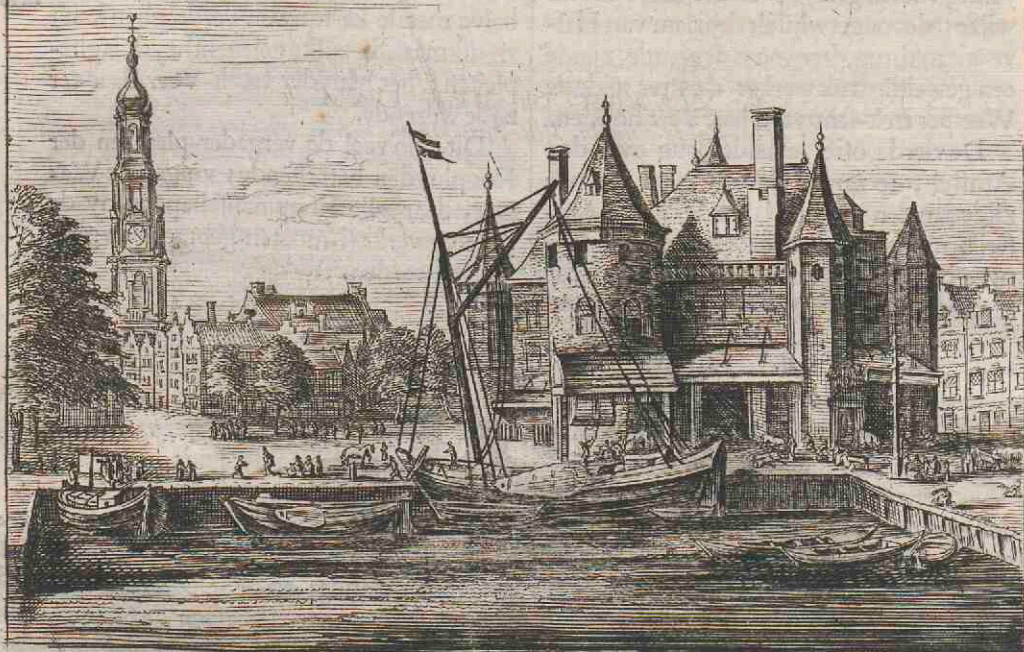
D O U D E W A A G .

DE Waag op den Dam, is een treffelijk, sterk hecht Gebouw, bestaande altemaal uyt blaauwe Arduyn-steenē, gesticht in 't Jaar vijftien hondert een-en-zestig, 't Jaar te voren d'eerste steen daar aan geleydt zijnde door *Pieter Kante*, *Burgermeester* in der tijd; en dat ter oorzaak (zoo doe ghezeydt wierdt) dat de Stadt traegh zijnde de Pachtē de Pacht-penningen af te vorderen, die daer over zouden gheklaagt hebben, met vertooch

(zoo by brandt ofte dieffstal) die quamen te verliezen, dat in zulken ghevalle daar aan niet schuldig wilden zijn: Des de Vroetschap (die veellicht niet van doen hebbende) zouden beslooten hebben daar een heerlijke Wage voor te bouwen; blijken de de Stadt als doen welvarende te zijn, en in groote voorspoet te bloeyen: is een treffelijk vierkant werk, staande ten alle zijde vry onbekommert; twee vierkanten, tachtentig voeten hoogh tot den nock op-

*Hoedanig-
heydt van
t gebouw.*

D'OVDE S' ANTONIS POORT NU DE WAEGH .

La Vieille Porte de s. Antoine, Atantenant la Balance

getrokken, met een heerlijke hertsteene Galdery om 't dak verciert, bequaam om daar van, als uyt het gantsch gebouw grooten tegenweer te doen; de dry hoecken pralende met het Stadts Keyzerlijk Kroon dragende Wapen, om haar verdiensten in den Jare 1488. van Keyzer *Maximiliaan* ontfangen; de vierde hoek ten westen zoo onder als boven den ingang zijnde: onder, door een konstighe twee-zijds opgaande trap nevens der aarde ingaande, in welke deur de Schaal van alle sijne waren is hangende, daar niet als met koper ge-ykt gewicht by de kleyne uytslag als pondt, half pondt en 4. oncen gewogen werdt; en dat van waren het pondt negen gulden waerdig, volgens de Keure van den 31. January

1612. de dry andere zijden yder twee groote opgaande deuren met groote schalen hebbende, om alle grove en andere waren met yzere loot ge-ykt ghewichte te ontfangen en te leveren; ten dry hoeken met een breede luyffen verzorgt zijnde, daar de over leggende Waren voor den regen bevrijt werden, die daar als op den Dam niet langer als dry etmalen mogen blijven, volgens de Keure van den 6. January 1624.

De voorverhaalde trappen opklimmende, komt men in de boven vertrekken, de balken in 't midden op een steene pylaar rustende; wel eer de Redenrijkers vergaarpplaats, nu dienende tot het Guarnezoens Krijgs-raadt-kamer; daar men recht-pleginge,

Boven de
wang.
wacht-
plaats.

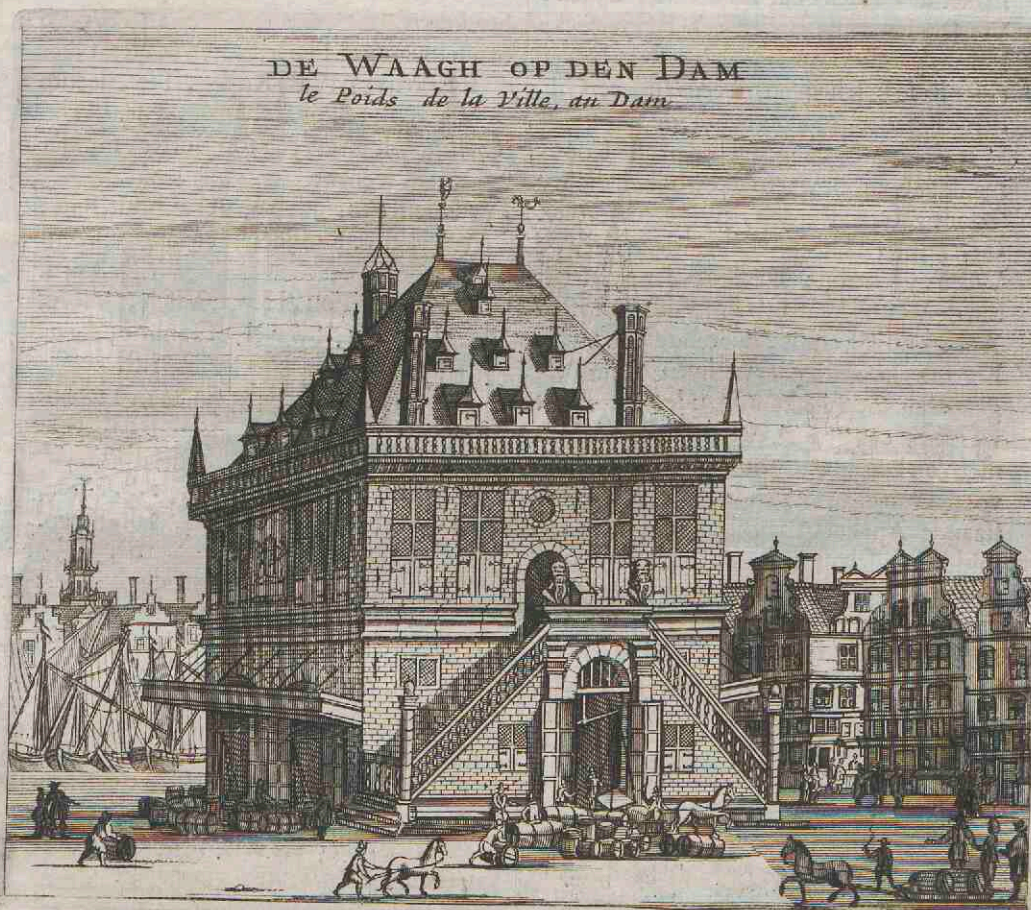
Nieuwe
Waag.

ginge, over de misdaden der Soldaten ge-
oeffent, om na behooren gestraft te wer-
den; daar mede haar Wacht-plaats heb-
bende, om tot bevrydinge van 't Raadhuy-
s en Marckt nacht en dagh te waken: het
schaliendak voor 't spits oploopende, met

de Fortuyn en Neptunus in plaats van
Weer-hanen verciert wezende. Doch de
Koophandel door Godes zegen Jaarlijs
vermeerderende, zulckx dat den Koop-
man aan deze Waag niet konde gerijft wer-
den, is men genootzaakt geweest noch een

Nieuwe
Waag.

NIEUWE WAAG.

Eertijds
een poort.

TOe te stellen, daar toe de oude St. An-
thonis poort verkiezende, die de
Nieuwe Waagh noemende, niet we-
gens het Gebouw, maar laatst daar toe ge-
ordonneert; is gelegen aan de Oude zijde
op de Nieuwe (wel eer St. *Antonis*)
Markt, zijnde een out vierkant Gebouw,

voor dezen een van de Stads-poorten, des
met verscheyde ronde tooren en opgaan-
de spitzen Kasteels-wijze voorzien en ghe-
sterkt: eenighe jaren na de Stadt bemuurt
was gebouwt; de eerste steen op de xxviij.
May 1488. daar aan gheleydt zijnde: als
zeecker out opschrift in de muur is te ken-

Nieuwe
Waag.

Hoe veel
doen koste.

Anker
proef-
plaats.

Stads Ex-
cijs onder
't Waag-
geldt; en
hoe veel.

nen gevende; alsdoen van bouwen gekoft hebbende vijf duyzent dry hondert vijf guldens, vier stuyvers. Dit beslooten zijnde, is men in den Iare 1617. (de Sluys daar onder loopende dry jaren te vooren ghedemt zijnde) aan't werk gevallen, het voorste deel tot de twee torens verlengende, en ter weder zijde openinghe tot de Schalen makende; zulcks dat nu ter vier zijden, Vierschalen zijn: boven een Burgerlijke Hooft-Wachtuys, Heel-meesters kamer (hier na te beschrijven) nevens andere Gilden-vergader-plaatzen wezende.

In deze twee Wagen werden alle Koopmanschappen en waren ghewoghen die by 't pont verkoft werden; uytgezondert het Geschut en Ankers, die aan deze Nieuwe Waag eygen zijn: Daar toe hier by, naaft aan de Water-kant een Proef-plaats tot de Ankers opgerecht is, wezende een zware hooge eyke paal, daar schijven in zijn, tegens welcke de Ankers staande opghehaalt werden; een groot eyken blok boven spits met een zwaar yzer beleydt daar eenighe voeten van daan leggende, op welcke het staande Anker (los ghelaten zijnde) ten midden de schaft neder gestort wert; zulks verdraghende, en onghekneuft blijvende wordt by een Keur-meester daar op passende voor goedt gekeurt: welke Ankers zommighe dry, vier, ja in den jare 1662. tot zes duyzent ponden zwaar ghesmeect zijn.

Doch d'Oude als midden in de stadt gelegen het meeste te doen hebbende; hoe wel een Pachter de zelvige Excijs van Stadts weghen is pachtende ('t Landts Impoft als een bezondere pacht verhuurt werdende) welke stadts Excijs voor den Iare 1663. gegolden heeft twee-en-negentigh duyzent guldens behalve 't gemeene Landts Impoft, die als doe mede verpacht is voor hondert acht-en-negentigh duyzent guldens, dat aanmerkens waardig is: Mits ghenietende van yder hondert pondts wegens van deze naarvolgende Koopmanschappen, als volgt.

Alle soorten van zijde, Coetcenille en Safferaan	10. stuy.
Indigo	7. stuy.
Indiaansche, Straatsche Confituren en Foulie	5. stuy.
Anijs, Nagelen en Spaans leer	4. ft.
Tabakko, Droogen, Quik-zilver, Verwen, Garen, Wollen, Brasili-hout, gerookte Salm. &c.	3. ft.
Suykeren	2. ft. 8. pen.
Stijffel, Canneel, Peper, Noten Muscaat &c.	
Bos-kruyt, Was, Koper, Tin, slechte Verwen, Anijs &c.	2. ft.
't Schippont Kaas, een ton Botter, minder na advenant	2. ft.
Syroopen, Amandelen, Verw-hout, Rijs, blaauwe Rosijnen, en diergelijken.	1. ft. 8. pen.
Yzer, Loot, Tou, Henp, Vifch, Vlees, Huyden, Swavel, Gomme, Reuzel &c.	1. ft.
Korf Rozijnen	12. pen.
't Coppel Vijgen	8. pen.
Bak Syroopen,	3. ft.
Groove Tonnen	2. ft. 4. pen.
Smal tonnen	1. ft. 8. pen.
Alle onbenoemde waren	1. ft.
Oneffen ghewichten onder de hondert ponden, volgens de keure van den x. Juny. 1524. te rekenen.	

Alle welke Goederen de Waag schuldigh, moeten zoo dikmaal betalen als verkoft werden.

Keuren
van ge-
wicht, en
weegen.

Doch hier van vry zijnde Boter uyt Sweden komende; alle Kerken, Godtshuizen, de Stadt en die Wol om te verdrappieren tot Kallis en elders te halen.

In tegendeel moeten alle Vlas-Koopers ofte Verkoopsters dubbelt geldt betalen, van alle 't Vlas dat ter Wage ontfangen, zoo bevonden werden boven de vijftig pondt gewicht in huys te hebben.

Gewicht verkoopers mogen zoo veel ongelijke gewicht in huys hebben als 't haar goeds dunke.

Bur-

*Nieuwe
Waag.*

Burger met Burger yets te Waag leverende, moeten yder het halve Waag-geldt betalen: doch met vremde handelende, komt het Waag-geldt te laste van de vremde.

De Pachter wert verhoeden om huur-loon goot in de Waag te bergen. Als mede het dronken drinken te beletten; desgelijks zorge te dragen dat de Schalen gereynigt, en gewicht gheyeckt werdt; dat hem toe geselt zal werden, mits gehouden zijnde weder te leveren zoodanig het zal bevonden werden.

De Pachter en zijn Waagknecht vermogen alle Scheepen en Schuyten aan de Vygdam en omtrent de Waag leggende, te doen af en aan leggen.

De Admiraliteyt vermach met de Balans in haar Pakhuys over te slaan, zonder Waag-geldt schuldig te zijn. Winkelhouders vermogen met de Pachter accordeeren over 't wegen van over de vijftigh ponden.

Op 't verpachten van de Waagh in den Jare 1610. verstaan, dat het Brazili-hout uyt Zee opgheslagen. Als mede de Speeryen, de Ooft-Indische Compagnie uyt Zee ontfangende; ofte de Kamers den anderen toezendende; en haar Victualie de Botteliers by 't ghewicht leverende, geen Waag-geldt schuldig zijn.

Dit de practijk dezès Waags zijnde, zoo is om den Koopman daar van ghedient te werden daar veel volcx toe van nooden: als Wegers, Boeckhouders, Waagdragers, Pakkers, Sleepers en Schuyte-voeders.

De knechts ofte wegers volgens de keure van 't Jaar 1524. maar vier wezende, zijn jeghenwoordigh met 't vermeerderen van 't werck thien; wiens doen is, de Koopmanschappen op de Schaal gearbeydt zijnde, af te wegen, en 't getal te Bort te brengen, om by de Boeckhouders geboekt te werden, 't opzicht daar van de Pachter bevoolen zijnde; voorts de Balancen en 't Gewicht klaarte houden, en eyndelijck de Waagh te openen en te sluyten, mits daar zijnde (boven haar weddingh) de kost genietende.

*Wegers, en
haar
amt.*

Boeckhouders van Stadts wegen zijnder twee, die ghehouden zijn van alles datter ghewogen wert Boek te houden, om alle ontstaande verschillen tusschen Kooper en Verkooper daar door te vereenigen.

Arbeyders zijnder in menighte, doch alle Burgers of het Burger-recht hebbende, wiens werck is (als van de Achtbare Heeren Burgermeesteren daar toe verkooren) alle Koopmanschappen te Waagh komende op en af de schalen te werken: die werden in twee verdeelt, als Waagdragers en Vrye luyden. De Waagdragers weder in Rotten *Veemen* genaamt, tot vijftien in 't getal, verscheyden zijnde, yder aan haar hoeden kenbaar, als daar zijn de *Bonte hoeden, Geel-hoeden, Graamw-hoeden, Swart-hoeden, Root-hoeden, Stroo-hoeden, Klap-mutzen, Engelsche Veem, Amsterdamsche Veem, Schotsche Veem, Leydsche Veem, Hoorensche Veem, Medenblikker Veem, Tefselsche Veem en Groen-rokken*: Yeder haar teken dragende, en Koopluyden hebbende, wiens Goederen bearbeyden.

*Nieuwe
Waag.*

*Arbeyders,
en Vee-
men,*

De Vrye luyden als byloopers, by ghebreck tot mede-hulpers dienende; en daar deze *Veemen* uyt verkooren werden alffer een komt te sterven, daar van Burgermeesteren dry voorgestelt werden om een daar uyt te kiezen: die dan gehouden is voor zijn inkomste aan 't *Veem* daar hy in komt te tellen de zomme van vier hondert guldens, half ten profijte van 't *Veem*, en overige voor de naargelaten Weduwe, ofte Kinderen, ofte by ghebreck van dien, in 't gheheel ten profijte van 't *Veem*, volgens de Keure van den xxiiij. December 1654.

*Vrye luy-
den,*

Tot onderhoude van haar kranken is op den 26. Meert 1616. verordonneert een Bos toe te stellen, yder vry man ter eerster inkomste daar toe betalende dry guld. en een *Veem* hebbende zes guld. volgens de keure van den 10. July 1618. nu acht guldens volgens ordere van den 18. April 1642.

Tot welker Bos regeeringhe jaarlijck vier Bosmeesters gestelt werden, als op den 26. Meert 1616. verordonneert is,

*Keuren en
ordonnan-
tien daar
over.*

De

Nieuwe
Waag.

De Overlyden jaarlijcx by Burgermeesteren te verkiezen, worde aan bevoolen achtighe te nemen dat de Gilde-broeders, alles op en van de Schalen arbeyden; en alle misbruyken binnen de Wagen, gevecht en kjoagie voorkomen. Blijkende by de Keuren van den 26. Meert 1616. en 10 July 1618.

Dat alle waagbare Goederen moeten werken, uyt gezeyde Pot-alsch, Korf-rozijnen en Stokvisch, en dat na de keure van den 10. July 1618. den 31. Augusti 1658.

Dat voortaan zonder kennisse van Burgermeesteren geen vreemde Veemen zullen oprechten, als volgens ordere van den 24. Decembr. 1653.

Dat in 't werk ghetreden zijnde, 't zelvige gebouden zijn afte werken, zonder daar uyt te loopen, ofte onnye perzoonen tot hulpe, ofte andere werken aan te nemen. Beziet de keure van den 10. July 1618. den 12. January 1639. den 24. Decembr. 1653.

Dat by de Overlyden 't werk verboden zijnde, zulcx niet onderwinden; veel min haar daar over qualijk bejegenen, volgens de keure van den 22. January 1620.

Dat by oproer gebouden zijn aan de Waag op den Dam te verschijnen; by brandt ten brandt te komen, en by harde Vorst te ys-bijten, volgens de keuren van den 18. May 1616. den 14. Decembr. 1628.

Vermogen neven Kooren-dragers Speceryen en Castamen te dragen, ziet de keure van den 11. July 1617. en 18. May 1639.

In Giltz-zaken bezich zijnde, verzuymen geen arbeydes loon, volgens den 24. Oktober 1654.

Eyndelijk moeten haar wooningen in de Stadt houden; en in haar verblijf-plaatzten ontrent de Wagen niet speelen ofte drinken; mits yder de dienstbooden alle vierendeel jaars daar voor betalende twee stuyvers, blijkende by de keuren van den 30 Oktober 1648. en 8. July 1653.

Om de Waren en Koopmanschappen tot het Verschepen bequaam te maacken, vint men hier ontrent een menigthe van Pakkers, die haar in verscheyde gezelschappen verdeelt hebben om den Koopman te dienen; doch tot noch toe aan geen Ordonnantie van Burgermeesteren verbonden: dit niet te min onder haar vast stellende dat niemant in haar ghezelschap aan nemen of moet eenighe Jaren om niet dienen, eer van de arbeydts-loonen yets is genietende; de kranken ofte afgesloofden echter haar gedeelte uyt den winsten ontfangende, ten zy by haar mede-maggers uytgekost werden.

Pakkers.

Van Slepers met haar Paarden aan de Waagh slepende, en den Koopman ten dienft staande vint men hier een groot ghezwarm: dat doorgaans (de goeden niet te na ghesproken) een ongebonden hoop is; haar Stallinge wel eer gehadt hebbende ten westen van de Beurs-steegh; met het bouwen van de voorz. Beurs daar van daan verplaatst zynde ten zuyden benevens de NieuweKerk; daar blijvende tot dit yegenwoordig heerlijk Stadhuys voor genomen wiert, haer dese nu in hebbende cierlijke Paarde-stal vergunt is; gelegen ten westen achter dit voornoemde Stadhuys op een steene brug, tusschen de Nieuwe-zijts voor en achter Burgwal, met twee heerlijke gevels (met hart steen paarden tuygh verciert) voor en achter met groote poorten uytkomende; meer een Heeren stal, als voor zulk slag van volk gelijkende. Om dit volck inden bant te houden, zijn die van de Geregten al van oude tijde genootsaakt geweest daar ordere tegen te stellen, en die in den jare festien hondert en twee in een Gild te betrecken, waar van dit wel de voornaamste hoof-puncten zijn.

Nieuwe
Waag.

Slepers.

Cierlijke
Paard-stal

Dat niet sullen vervorderen haar Paarden voortaan by de wegen, straaten of in andere landen te jaagen, maar met haar eyren voor de voeder voederen, volgens de keure van 17 July 1531.

Ordonnan-
tie en Keu-
ren voor de
Slepers.

Dat yder onder de acht hien jaren out verboden is Sleeper te wesen. 17. Decemb. 1547. Nu 21. jaren 11. Januari 1602. Dat haer verboden wert met haer Sleden en Paarden op den Dam ofie straten buyten de verordonneerde plaats te staan, en dat op zekere boeten, uytwijfende de keuren van 8. Augusti 1567. 10. April 1621.

En om meerder ongeregeligheden voor te komen eyndelijk beslooten is haer onder een vast Gilt te betrecken 11 Januari 1602.

Moogen aengenomen werk hebbende, niet te bier gaen. *ibid.* Zijn gehouden haer Burger-schap te winnen. En binnen de Stadt een jaar gewoont te hebben. Ook op den Isbijt te komen. *ibid.*

Nieuwe Waag. *ibidem.* Genieten een seker stuk gelt, die by noot van brant met haar Paarden de eerste Brant-spruyt aan-voeren.

Met een waagen geen Koopmans waren ter Wage te brengen.

En alsoo by ervarentheyt bevonden wiert dat ontrent de Waag-schaalen groote misverstanden en wanorderen ryfen met Kruyers die de Koopmans-waaren aen de Waag quamen te kruyen. Soo is om zulcx voor te koomen op den 23. December des jaars seftien hondert een en twintig gewillekeurte; dat van nu voortaan geen Waaren of Koopmanschappen met Kruywagens. te Wage zonden mogen gebragt werden.

Het laatste slich van volk aan dese Waagen noodig tot gerijf van den Koopman zijn de Schuyte-voeders: Die weder in twee verdeelt werden; als Vlot-schuyt en Steyger-schuyt-Voeders; yder haar bezonder Gilt hebbende. Onder Vlot-schuyt-Voeders verstaan werdende alle die haar Schuyten groot ofte kleyn met boomen zijn voortschuyvende, en niet met Riemen roeyen. Die werden meest, jaa wel alleen aen de Waag gebruykt. Dese alle moeten volgens de keure van den 18. Januari 1589. Burgers ofie Poorters zijn, en het Gilt gewonnen hebben: Ook alle aengenoomen vrachten zelver voeren en bevercken; 't zy by gebrek van ouderdom ofie andere lichamelijke swakheden.

Keuren en Ordonnantien voor de selve.

Mede geen vrachten aen nemen voor haar Schuyten leedigh en tot den dienst vaardigh leggen.

Die by den dagh ofie vrage aengenomen werden. Ende de aengenomen goederen niet inkrygende echter haar loon verdienen.

Dat haar naamen in 't Gilde-boek moeten getekent zijn; gehouden zynde jaarlycx tot het arme Gilde-bos te geven dry stuyvers; en die namaals in 't Gilt aengenoomen werden twee guldens, volgens de boven-genoemde Keure van den 18. Januari 1589. Welk bos en in-komen gelt van tijde ten tijde als op den 30. November 1590. 22. April 1593. 10. September 1613. 31. May 1618. alzoo verhooght is, dat voor dry stuyvers bos-gelt nu

voortaan jaarlycx zoude betaalt werden acht- en-veertich stuyvers; en voor de nieuw-aankomende Gilde-broeders in plaats van twee guldens, achteen guldens; mits de oude Gilde-broeders de Bos mede verbeterende om haar kranken en oude Gilde-broeders te beter te onderhouden, volgens de Keure van den 16. Junij 1648.

Nieuwe Waag.

Dit zoo zijnde, zullen de Waag zijn eygen lasten laten draagen; en hooren wat van hem zelve is dichtende.

*Wie dat door draagen zwicht,
Ik hou door draagen stant:
't Bezwaaren van myn Schaal,
Verlicht de last van 't lant.*

De twee Waagen en Stadts voordeel van dien genoegh zijnde: volgen de andere Excijfen en Regalen tot behoef der Stats onderhout op gestelt; als mede de Plaatsen daar die vergadert werden, die verscheyden zijn: doch dry voornaamen, als 't Stats Excijfs-huys; de twee Bierdragers Huyskens; en dat van de Koorenmeeters. De Stad om dese Excijfen van haar Burgers te mogen lichten een algemeene Voorrecht hebbende haar verleent by Hertoch Albrecht van Beyerens, de twee en twintighste Graaf van Hollandt, op den 26. Juny des jaars veertien hondert en een, inhoudende. Dat de Raaden van onser Stede van Amsterdamme die nu zijn of namaals wesen zullen, mogen setten en ordineren tot onser voorsz. Stede behoef eenen redelyken Excijse, als hun nut ende oorboorlyke dunken zal. En dat op elk vat Biers &c. ende voort op andere goederen, gelijk die Raaden redelyken zullen ordineren. Daar de Schout bevolen wert daar recht op te doen. Mits dat die van de Gerechten ofie haar Dienaars in die jaren datse inde Gerechten zitten ofie dienen, geen Excijfen huuren, de Stede toebehoorende, noch van haaren wegen doen huuren, noch des mede staen, &c. Volgens het voorrecht van Hertogh Jan van Beyerens, Ruwart van Hollant, gegeven den 18 Januari 1420.

Van d' andere Stats Excijfen en inkomsten.

Voorrecht van d' Excijfen te mogen stellen.

Nieuwe
Waag.

Hoe die in
gewordert
werden.

Dit zijn dan de fundamenten daar dese Belastingen op geligt werden, dat op tweederley wijse geschiet; ofte die worden vergaadt door Stadts bemachtighden (Excijns-meesters genaamt) ofte van vremden tot haaren schaade en baate gepacht; eenige jaarlijcx, cenige voor eenige jaaren; mits haar verbindende jaarlijcx zeekere som van penningen daar voor aan de Stad te betaalen.

Namelyk
door Excijns-
meesters, of
verpacht,
en welke.

Die vergaadt werden zijn de *Bieren*, en in en uytflag van *Granen*; die openbaar verpacht werden behalven de *Waag*, (daar hier boven van gehandelt is) de *Wynen*; *Brande-wijnen*; *Vyslach van Wynen*; het *Fortificati-gelt*; *Byten-bieren*; het *Gemaal*; *Granen* in Tonnen en Sacken hier te merkt gebracht; het *Bestiaal*; *Verckens* *Excijns*; 't *Markt-gelt* van de *Verckens*, *Kalveren*, *Schape* en *Lammeren*; *Runderen*, *Excijns*, *Huyden*; *Turff* en *Snee-koolen*; *Brant-hout*; *Bik-steen*; *uytflag van Zeep*; *Lakenen* en *Canefas*; *Kalk*, *Cement* en *Hout-koolen*; *Brug tot Onderkerk*; *Reep Excijns*, *Dol Excijns*, *Afflag van de Visch*.

De *Visscheryen* {
Van 't *Bytemwater*, strekkende van *Montalbaans Tooren* tot het *Blauwe Bolwerk*.
Van 't *Gulde-water*, zijnde den *Amstel* en *Ammerak* door de *Stadt*.
Van 't *Eylandt* en de *Nieuwe Vaart* tot *Zee-burg*.
Van de *Stadts Graffen*.

't *Veer* tot *Meerhuysen* en dergelijken meer: en dit alles behalven de *Imposten*, die 't *ghemeene Landt* van *Hollandt* alhier zijn verpachtende.

Die van den *eersten Oktober 1663*, tot den *laestten September 1664*, over *Amsterdam* en zijn *Dorpen* als volgt gepacht zijn.

De *Wynen* en *Mee*. 264000
De *Wolle Lakenen*. 4100
De *grove Waren* als *Kalk*, *Steen*, &c. 37800
De *Azijn*. 8400
De *Bokken*, *Steur* en *Salm*. 50

Verpach-
tingen het
gemeene
Landt van
Hollandt
aangaande.

De *Brandewijnen*. 30000 Nieuwe
De *Consumptie van de Zeep*. 18500 Waag.
De *Contributie van de Zeep*. 14500
De *Pek* en *Teer*. 2600
De *Hoorn-Beeften* en *Bezaeyde Lande* over *Amsterdam* en zijn *Dorpen*. 7100
Dito over *Loenen* en de *Loofdrech*, ende dat voor zoo verre de *Hollandtsche boodem* is strekkende, te zamen voor 6. maanden. 1100
Het *Brant-hout*. 8900
De *Kaarsen* en 't *Smeer*. 10200
De *Fruyten*. 25000
De *Ronde-maate*. 55500
De *Goude* en *Zijde Lakenen*. 8000
De *Paarden* over de *Stadt* en *Dorpen*, *Loenen* en de *Loofdrech*. 1000
De *Boter*. 44000
De *Veertichste penning* op de *Schepen*. 22000
't *Zout* dat geconsumeert wert binnen de *Stadt* en *Dorpen*, *miffgaders* *Loenen* en de *Loofdrech*. 46100
't *Heeren-gelt*. 5300
De *Waag*. (Hier vooren verhaalt.) 198000
De *Hoorn-Beeften* en *Besaeyde landen* over *Amsterdam* en zijn *Dorpen*. 15500
Dito over *Loenen* en de *Loofdrech*; en dat zoo verre de *Hollandtsche boodem* is strekkende, te zamen voor 6. maanden. 2900
De *Inkomende Granen*. 84000
De *Turff* en *Koolen* die binnen de *Stadt* en *Dorpen* geconsumeert werden, *miffgaders* de *Koolen* alleen over *Loenen* en de *Loofdrech*. 179000
Het *Bestiaal* over *Amsterdam* alleen. 141000
Dito over *Amsterveen*, *Diemen*, *Ouderkerk*, *Slooten*, *Slooterdijk* en *Oost-dorp*. 7100
Dito over *Loenen* en de *Loofdrech*. 1300
't *Gemaal* over de *Stadt* en *Dorpen*. 372000
De *Binnen gebrouwen* en *Uythemsche Bieren*. 519000
Twee *Stuyvers* op de *Tonne-bier*, ten laste van de *Brouwer*. 14500
Drie *Guldens* op de *Tonne-bier*, ten laste van den *Tapper*. 101000
Dito over *Loenen* en de *Loofdrech*. 4000
Te samen belopende, twee *Miljoenen*, twee *hondert*, *dry duysent*, vier *hondert* en *vijftigh Guldens*, tot *Veertigh* groten 't stuk.
Ende dit alles behalven de *inkomsten* die by *Collecten* ontfangen werden: als daar zijn de *Verpondinge* ofte *Achste penningh* op

Stads Ex-
cijs-huys.

Verponden-
gen, of ach-
ste penning
en ande e
inkomsten.

Excijsmee-
sters, sit-
plaats.

op de huysen: De *verpondinge* ofte *vijsde penning* op de landen: Het *Cleyn Segel*: De *Veertichste penningh* van de *Vaste Goederen* die verkoft ofte vermangelt werden: De *Veertichste penningh* van de *Erffnissen ab intestato*, en andere meer. De *Convoy-gelden* van de uyt-gaande en inkomende *Goederen*, als een faak de *geemene Provinciën* betreffende, hier niet by gestelt zijnde. 't *Geene* de *Excij-Meester* ontfangen zijn dat van de *Bieren* in en uyt gaande *Granen*; zijnde een van de *treffelijkste bedieninge* deser *Stede*, die *jegenwoordigh vier* in getalle zijn, en onder de *Magistrateure* gerekent worden; haar *Voorfitter* altijd een *oudt Schepen* zijnde, haar *sit-plaats* op het

Stats Excijshuys,

hebbende, gelegen aen de *Oudezijde*, op de *hoek* van de *Oude Brugh*, een *plaats* van *over oude tijden* daar toe *gebruykt*; doch in den *jare 1637. en 1638.* *vergrooten herbout*; zijnde een *heerlijk werk*, met *hart-stene gevels* pronkende, hebbende de *hooghte* van twee *stadien*, de *benedenste lichten tuffchen* de *pilasters* met *yfre tralien* versterkt zijnde: Daar alle *Bieren* en *inkomende Granen* moeten *aangegeven* werden; en dat volgens de *Ordonnantien* yder *bezonder* daar van zijnde, alhier in 't *kort verhaalt*.

Hoedanig-
heyd van
's Gebou.

Ordonnan-
tie voor de
Bieren.

Als dat hier ter *Stede* geen *vreemde Bieren* mogen *geloft* werden, voor *fulcx* de *Excijsmee-ster* *bekent* gemaakt is.

Die by *geswore* *Bierdragers* niet te *verwerken*, voor by *Excijsmee-sters* *Cedulen* *gebleken* is de *Stads gerechtigheyt* daar van *betaalt* te zijn. Volgens de *Keure* van den *30. November 1581. 19. July 1586. 16. Juny 1588. 31. Januari 1634. 14. October 1651. 12. April 1658.*

En dit zoo *wel* van alle *Bieren* die zoo *wel binnen* de *Stats Poorten* als *buyten* in de *Vryheyt* van dien, 'tzy in de *Tap-huysen*,

ofte daar *buyten* by de *gemeene* *mange-droncken* werden: welke *Vryheden* *buyten* de *Stad* zijn *streckende*, *buyten* de *Reguliers* (nu *Vierse*) *Poort* tot het *lange Loop-velt*; *buyten* de *Heylige-weghs* (nu *Leysse*) *Poort* tot aan 't *voornoemde Loop-velt*, en *half-wegen* het *Dorp Slooten*: *buyten* de *Haerlemmer Poort* tot aan het *Dorp Slooter-dijk* en *buyten* de *St. Anthonis* (nu *Muyder*) *Poort* tot *Ipe-sloot*, *binnen* de *paalen* *alomme* gestelt; en dat niet *alleen* van de *Bieren* maar ook van de *Wijnen*, *Azijn* en *Gebrande-Wijnen*. Om dit alles te *beter* te *achter-volgen* zijnder van *Stads-wegen* van *outs twee Bier-dragers Huyskens* *opgerecht*: een aan de *Nieuwe*, en een aan de *Oude-zijde*; dat aan de *Nieuwe-zijde* voor 't *bouwen* van 't *Stadt-huys*, daar *achter* by de *Paarde-stal* *gestaan* hebbende; van daar het *vervoert* is ter *zijde* het *Ronde Bagijn-hoff* (hier *vooren* *beschreven*) op het *Spuy*, *achter* de *Offse Sluys*: En dat aan de *Oude-zijde* *naast* de *Oude-Brugh*, zijnde een *groot lankwerpich vier-hoekig hout gebou* inden *Ammerak* op *paalen staande*: d' *opficht* daar van hebbende de *Over-luyden* en *Vaders* van 't *Bierdragers Gilt*: welke *Vaders Burgers* moeten zijn, en van de *Heeren Burgermeesteren* daar toe *bemachticht*. *Gehouden* zijn de *Bier-Ordonnantien* *draagers-huyskens* des *morgens* en *avonts* te *openen* tie daar en toe te *sluyten*, en daar *daags* *gestadig* te *blijven* om *over*, en *den* *sorge* te *draagen* dat alle *voorraallende werken* *waaraangaannde*, *genomen* en *gedaan* werden: *voorts*, alle *misverstande* *den* en *twist* in *Overluyden* *afwisen* by-*leggen*.

Stads Ex-
cijshuys.

Hoe
veer die
streckt, ook
buyten de
Stad.

Bier-dra-
gers Huys-
kens.

Dat alle *Ceel-werken* zoo van *Wijn* als *Bier* voor alle *andere werken* voor *afzullen* geven.

Wel te *letten* wat *Bier-dragers* de *werken* of *geven*, en *hoe lange* die daar om *uyt* *blijven*.

Sonder te *vermogen* *Steck penningen* of *geschenken* te *nemen*, om *ymants* *werk* voor een *anders* te *vorderen*.

Bier-dragers *dronken* aan 't *Huysken* *komende* te *schutten*, 't *werk* *verbieden*; en die daar *tegen* *seggende* *daags* daar aan, aan de *Overluyden* te *verklagen*, om na *behooren* *gestraft* te worden.

Voor alles *middelen* aan *wenden* om onder de *Gilde-broeders* *vrede* te *houden*.

Sullen, noch de *Over-luyden* niet *vermogen* *ymant*

Meesters
Huysje.

van de Bierdraagers verlos te geven om van 't werk te huys te blijven, zonder dringende noot. Volgens de Keure van den 30. December 1604.

In welk Huyskens alle Bierdraagers gehouden zijn des morgens met het ophouden van de Poort-klok te verschijnen, en des avonds niet te vertrecken voor de selvige Poort-klok geluyt heeft. Blijkende by de keure van den 1. Januarj 1611.

Om dit volk beter in dwangh te houden hebben mijn Heeren vanden Gerech- te goet gevonden haar op den vierden Ianuari 1550. met dese wetten te voor- sien.

Bierdragers
en ordon-
nantie voor
de selve.

Das Burgers moeten zijn: en niemand des mor- gens dronken in 't Huysken verschijnen, ofte des daags in Herbergen te loopen om te drinken.

Dat alle gewonne werken terstont zullen aanvaar- den; en ni t vermogen in 't Huysken ofte daar buyten te dobbelen, te speelen; veel min den anderen laste- ren ofte qualijk toe spreken.

Om geen Bier-schips last te dobbelen, voor ten minsten vier Gilde-broeders in 't Huysken te samen zijn.

De Over-luyden vermogen geen Gilde-broeders verschoonen in breuken verwaalen zijnde; op pene van die zelue te voldoen.

Dat gehouden zijn wekelijke te contribueren tot onderstant van haar kranke en oude onvermogen mede Gilde-broeders.

Dat gehouden zijn de Excijs-meestren daglijcx aan te brengen wat wijnen uyt Tappers huysen ofte kelders uyt-geflagen hebben. Als mede wat Wijnen ofte Bieren sonder Excijs in-slaan.

Dit wel haar voornaamste keuren zijn- de, zijn die by gelegentheyd van tijde vermeerdert, verandert ofte verbeterd. als den 17. Meert 1575. 4. Meert 1579. 1. Januari 1611. 29. October 1632. 1. September 1640. 30. October 1648. 20. Januari 1649. 13. Januari 1650. 27. Iuly 1657. en zoo voorts. De Bier- dragers gehouden zijnde dit Excijs-huys op haar beurten by Rotten des nachts te be- waaken.

Ordonnan-
tie over de
Granen.

Dus verre van de Bieren en 't gevolch van dien. Volgen de Granen excijs on- derworpen. Die hier ter Stede zonder consent van de Excijs-meesters niet in ofte uyt mogen geslagen werden. Volgens de Keure van den 10. Iunij 1524.

Welke Graanen inde Stad komende zijn gebou- den daar van aan de Excijs-meesters te betaalen als volcht. Voor een last Tarwe 12. stuyv. Rogge 10. stuyv. Garst en Mout 8. stuyv. en Haver ses stuyvers. De vriende Koopman zijn Granen on- verlost uyt de Stad voerende daar van vry zijnde, doch met consent van de Excijs-meesters; alles op een boec daar toe staande, volgens de Keure van den 17. May 1618.

Meesters
Huysje

Alle Schippers hier ter Stede met Graanen ko- mende zijn gehouden die Excijs-meesters aan te ge- ven, en voor haar vertrek den Excijs te betaalen, siet de Keure van den 24. Decemb. 1654.

Alle 't welke mede verstaan wert van Graan in Sacken en Tonnen komende blijkende by de Keure van den 6. Augusti 1582.

Diergelijke Pacht op 't Gemaal mede gestelt zijnde, volgens de Keuren van den 5. May 1570. 30. Iulij 1594. 21. Octob. 1604. 15. Augusti 1654. 21. August. 1659. Doch zulcx buyten ons bestek zijn- de, zullent daar laten.

Om welke Granen te bewerken veel Arbeyts-luyden van nooden zijn: als Ko- ren-meeters, Setters, Draggers, Storters, Ophouders, Lichter ofte Legger-luyden en andere meer.

Veel Ar-
beyts Volk
tot de
Granen.

Welke Meters, Setters en Storters haar vergader-plaats hebben op de Nieuwe- zijts Kolk, geheten het

Meeters Huysje,

Zijnde een sierlijk steene vierhoekigh ge- bouw, met zijn Gevels en uyt-sichten aan alle zijden op een Kelder vry-stande, dat geen onhebbelijck gesicht veroorzaaket; het gekroont dry kruysigh Wapen boven inde Gevel staande; herbouwt inden jare 1620. de Arbeyders haar vertrek boven; in de kelder de Verschietsters (meest Vrou- luyden zijnde) de haaren houdende; een Vader ofte Opsieder over haar alle ge- stelt zijnde; achtervolgende de Keure van den 28. Januari 1641.

Hoedanig-
heyt van 't
Gebouw.

Wien aan bevolen is aan te rekenen de Lich- ters, uyt wat Schepen die gelost hebben, met naam van de Schipper van 't groote Schip: niet alleen om te weeten de vier Marke-dagen dat 't goet inde Lich- ters

Meesters
Huysje.

ters mach blijven leggen; maar ook om te wecten wat uyt yder Lichter gemeten is, om zulk ten Excijs-meesters Comptoyr (en des noots zijnde ter Admiraliteyt) bekend te maken: Mits genietende van yder last dat gemeten is twee nu vier penningen; die de Meesters gehouden zijn van de Kooplyuden voor hem in te vorderen.

Ordonnantie, voor de Opstender.

Dat mede gehouden zal zijn goede zorge te dragen dat de Koopman by Meesters en Setters wel gediend werdt; en by tijde van steekte, ofte overvloet van werk met Noot hulpen ondersteunt werden: die in dien overvloet van werk ook zullen vermogen te looten.

Koren-meesters.

Koorn-meesters moeten Burgers zijn, binnen de Stat wonen en be-eedicht. Volgens de Keure van den 16. October 1556. 18. Januari 1589.

Moeten op alle Markten de Graanen metten als den 14. Januari 1626.

Met de Koren-dragers een Gilt geweest zijnde, zijn op den 18. Januari 1589. gescheyden: Mits haar Bos en Jaarlykse inkomsten deelde: de Meesters voor haar gedeelten daar uyt krijgende seventien ten hondert: De Koren-dragers het overschot genietende, des die gehouden zijn te onderhouden de Sakken, Gangen en Trap-ladders.

Moeten ten Ys en Brant komen: en met den anderen te begraffenisse gaan. Volgens de Keure van den 18. Januari 1589.

Een Scheeps-werk gewonnen hebbende zijn gehouden de Schippers naam aan de Vaader op't Huysjen aan te geven, eer zulk op't Excijs doen, 22. Januari 1601.

Op het Excijs-huys ofte met een Coopman hebbende te rekenen, verliest geen looting, een ander daar toe verzoekende.

Mogen zonder verlof niet van't Huysken blijven, veel min daar dronken zijn, of drink-gelt op het werk stellen: en by de Over-luyden't Huysken verboden zijnde, met gemak vertrecken. Volgens de Keure van den 3. Januari 1606.

Koren-setters.

Koren-Setters hebben wel een bezonder Gilt, doch met de Meesters by na een en de selve Keuren; behalven dese volgende.

Zijn gehouden haar Schepel onder de Schop recht te setten, op zekere boete, en vordere correctie; en niet te mogen werken voor die betaalt hebben.

Vermogen te storten wanneer een Meeter steek ofte van huys is.

Meesters
Huysje.

Zijn gehouden als de Overluyden af-kloppen te verschijnen. Volgens de Keure van den 15. Meert. 1565.

Genieten nevens de Meeters voor haar Gilt van de E. E. Heeren ter Admiraliteyt van last inkomende Cranen uyt de Provincie, voor't aangeven yder een Oortje; waar van de Meeters gehouden zijn in haar Bos te steken dry penningen, en de Setters een penning, het overige werdende onder de gemene Gilde-broeders yder in zijn Gilt verdeelt, fiet de Keure van den 18. Februari 1625.

Nevens de Meeters een kleyn Scheeps-werk van 12. lasten en daar onder gewonnen hebbende, vermogen dien dagh na ander werk niet te werpen. eerst Februari 1627.

Zijn nevens de Meeters en Koren-dragers by tijden van Allarm ofte noot gehouden voor't Meesters Huysjen te verschijnen; volgens de Keure van den 14. December 1628.

Welke Koren-Meters en Koren-Setters die van de Regeringe eyndelijke op den 23. December 1654. weder onder een Gilt en Arm-bos gebracht hebben; mits uyt yder Gilt twee Gilde-broeders tot Overluyden hebbende.

Yder Meester en Setter zal gehouden zijn, zijn eygen Schepel, Schop en Strekel te houden.

Boven de Voor-verhaalde Ordonnantien en Keuren die de Koren-dragers met de Koren-meters en Koren-setters mogen gemeen hebben, zijn dese volgende haar int bezonder rakende. Dat sterke luyden moeten zijn haar lede-mate magtigh; en gehouden alle aangenomen werken te volbrengen, zonder daar uyt te scheyden ofte verhekelen, op de verbeurte van in een maant niet te werken.

Ordonnantie voor de Koren-dragers.

Na gedaan werk de gebruycke Gangen en Trappen ter behoortlike plaats onder de Oude-brugge te brengen.

Der Kooplyuden aan-genomen werk verkost zijnde, genieten half werk. En geen Sacken als van't Gilt te huuren, en tot wat prijs; en voordere ordre daar op. Als mede op de uytdeelingh aan de oude vermogene en Franke Gilde-broeders. En dit alles volgens de Keure van den 18. Januari 1589.

Vermogen nevens de Waag-dragers de Speerrijen in open sacken op te werken. 31. July 1603.

Wissel-
Bank.Koren-stor-
ters, en
Ophouders.

De Koren-storters hebben een en de sel-
vige alle gemene Ordonnautien met de
Meeters, Setters en Draggers, doch een be-
zonder Gilt en Over-luyden: en tot 't genut
van haar Gilt, 't verhueren van de Zeylen
om de Granen af te schutten. Volgens de
Keure van den 15. July 1622. Doch dese
nevens de Ophouders zijn op den 4.
July 1655. met de Korendragers onder
een Gilt getrocken: mits inde eerste dry ja-
ren van 't Koren-dragers Gilde-bos niet ge-
nietende.

En dat vermogen zullen den Ys-bijt onder haar
Gilde-broeders aan te besteden: en jaarlijcx een
vijfde Over-man uyt de Ophouders te hebben.

Lichter-
Luyden, en
Ordonnan-
tie voor de
selve.

Lichter ofte Leger-luyden de laatste zoort,
die ten dienst van den Coren-handel behou-
ren, moet Burgers ofte Poorters zijn, en onder 't Gilt
bebooren: 18. Januari. 1650.

Graanen geladen hebbende mogen daar maar dry
maandags marktdagen inden Ammerak mede blyven
leggen, en dan niet over kocht by den eygenaar te solderen.

volgens de Keure van den 13. Augusti
1613. 29. July 1621. en 31 January 1641.
Uytgezondert de maanden van November en
December. Siet de Keure van den 2. No-
vember 1621.

Wissel-
Bank.

De Lichter-luyden gehouden zijnde tot lossinge
door de Stad te schieten daar 't een Coopman begeert,
mits door Sluysen varende 't Sluys-gelt genietende.
24. April 1598.

Geladen zijnde de Lichters 's nachts te bewaken.
En vermogen geen Mat-schuddingh te verkopen. en
dit alles volgens de voorgaande Keure.

Vermogen geen nieuwe Vracht aan nemen voor den
Ammerak geruymp hebben, siet op den 7. Junij
1612.

Dat daaghs ten hooghsten van Vracht ofte Leg-gelt
niet meer zullen mogen genieten als vier guldens
maar wel minder: en in geen ander Gilden zijn als
Koren-drager ofte Storter. 21. November 1624.

Moeten des nachts haar geladen Lich-
ters, in plaats van bewaken, met Bomen
sluyten, mits daaghs daar voor genietende
twee stuyv. Volgens de Keure van den
9. September 1661.

WISSEL-BANK.

DUs verre van de Koophandel, Beur-
se, Waagen, Excijfen en aankleven
van dien gehandelt hebbende; be-
speurende die alle zonder den Wissel en
Wissel handeling niet te kunnen bestaan,
en die weder zonder een Wissel-bank; zoo
om het steygeren en baat-foeken in de
Munt te weeren, als om de betalinge der
Wissel-brieven in Ordere te houden. Soo
hebben die van de Regering (met autho-
rifatie van de Mog. Ed. Heeren Staten, en
by advijs van de Heeren sesendertigh Ra-
den deser Stede) goet gevonden tijdelijk
daar inne te voorsien met het oprichten
van een Bank van Wissel; daar toe een ge-
deelte van 't Stadt-huys verkiesende, om de
Penningen daar in staande, te beeter ver-
sekert te zijn.

Waerom
opgericht.

Dit dan op den 31. Januari 1609. vast
gestelt zijnde, heeft men om zulcx aan te

vangen dry gemachtigden uyt de Magi-
strateure daar toe verkooren: als Frans
Hendrikz Oetjens; Out Burgermeester,
Dr. Dirrik Bas en Dirrik de Vlaming van
Oufshorn beyde out Schepenen; die dit
werk in dry deelen verdeelden: yder hare
bezondere zit-plaatse van den anderen af-
gescheyden hebbende; als Boekhouders,
Ontfangers en Assayeurs. Doch dese Hee-
ren Commissarisen als Hooft op alles het
oogh hebbende.

Wanneer,
en wie daer
over ge-
stelt zijn.

Tot Boek-houders (onder een eerlijke
Wedding) vier Perzonen gestelt zijnde,
die tot haar behulp noch twee Klerken en
een Kamer-knecht toe gevoecht zijn; die
alle gehouden zijn dagelijcx uyt-genomen
des Sondaaghs, op haar verordonneerde
plaats te vergaderen; daar alle Koopluyden
of anderen rekening inde Bank hebbende,
gehouden zijn des 's morgens van achten

tot

Wissel-
Bank.

tot voor elf uren te verschijnen, om haar Briefken over te leveren wat gelden van haar rekeningen op een anders gelieven af geschreven te hebben; en des morgens voor acht uren vernemen wat betalingen op de haaren bekomen hebben, welke partyen de voorz. Boeckhouders gehouden zijn alle dagen preciselijken op en af te schrijven, met een Klerck des naar-middaghs na puncteren; en dese Boeken tweemaal des jaars te sluyten, namelijk, in't laatste van January, en July; wanncer ook een ieder die reekening heeft, gehouden is, sijn rest te kunnen vragen, om alle misrekeningen voor te komen.

Tot *Ontfangers* mede dry eerlijke Perzonen nevens een Knecht om weddingh gestelt zijnde; wiens werk het is alle inkomende penningen, ongemunt goudt en silver te ontfangen, (of zoo specien verfocht werden die uyt te tellen) en de Heeren Commissarissen die over te leveren.

Den derde graat deser bedieninge is het gout en silver te assayen, daar een eerlijk persoon (onder wedding als boven) hem des verstaande toe verkoren was, de naam van *Assayeur* voerende, wiens doen het is, alle penningen ofte nieuwe munten (daar aan getwijfelt wert) ook ongemunt gout ende silver (daar om te doen munten gebracht) te toetsen, assayen en proef daar van te maken; ook lingotten zuiver te gieten om die aan de Draat-trekkers te verkoopen.

In welke Wissel-bank ook alle Wisselbrieven moeten betaalt werden; en dit alles volgens dese nevensgaande Ordonnantien.

Welke penningen, en hoe veel op 't minste inde Bank te brengen.

Dat inde Banck zullen mogen gebracht werden alzulke penningen, massen, Grenailen ende bilioenen als yder zal goetvinden, en die penningen ofte de waarde van de voorz. massen tot sijn believen daar

weder uyt trekken, doch dat niet minder als dry hondert guldens teffens, en geen kleynder specie als schellingen, doch van de kleyne specie niet meerder als dry guldens op 't hondert; voor de werckeringe van welke haer de Stad is Borge stellende.

Wort yder verboden geen meerder penningen op de Bank te assigneren, als daar in is hebbende, op pene van dry ten hondert te verbeuren.

Specien van doen hebbende zal men die hier konnen wisselen, mits zoo weynich opgelits gevende alsf mogelijken is.

Dat alle Wissel-brieven ter somme van ses hondert guldens en daar over in dese Bank zullen moeten betaalt werden. (Dat den 11. December 1643. op dry hondert guldens gestelt is) op pene dat de Betalinge buyten de Bank voor quaat zal geoordeelt werden; mits daar en boven noch verbeurende een boete van vijf en twintigh guldens.

Alle welke penningen in dese Wissel-bank staande, blijven van alle becommeringen ontheven. En dit alles volgens de Keure van den 31 Januari 1609.

Dat niemant zal vermogen ymandt te bewijfen op een party dien dagh ingeschreven; ten waar die by hem ten zelvige dage daar in geerede gelden in gebracht ware. Uytwijfende de Keuren van den 9. May 1617. en 21. October 1660.

In welke Bank namaaks toegelaten is dat voor een tijt, Ducatons tot 60. stuyvers, en Kruys-daalders tot 48. stuyvers, zouden mogen gebracht werden, Biefet de Keure vanden 11 November 1638. en 6 October 1656.

Dat geen Gout ofte Silver-draat-trekkers, Grofsceiders haer daarmede bemoevende zullen vermogen eenige Lingotten tot het draat-trekken bequaam, als die alhier inde Bank gemaake en geassaye sijn. Dat ook geen silver zullen mogen gebruyken, dan dat inde Bank van Commissarissen gekoft te hebben, volgens de Keure van den 22 November 1656.

Wert verboden op een boete van dry hondert guldens, geen assay op gout ofte silver te maken, als by den Assayeur van de Wissel-bank deser Stede. Volgens de Keure van den 10 Januari 1652.

Dit van 't gebruyk en ordre deser Wissel-bank, (steun der Koophandel) in't kort genoeg wefende, zullen ons tot het vervolg bevljtigen, en tot de Bank van Leeninge anders de Lombart genaamt, voortvaren.

Wissel-
Bank.

Forede
Keuren en
order, van
de Bank.

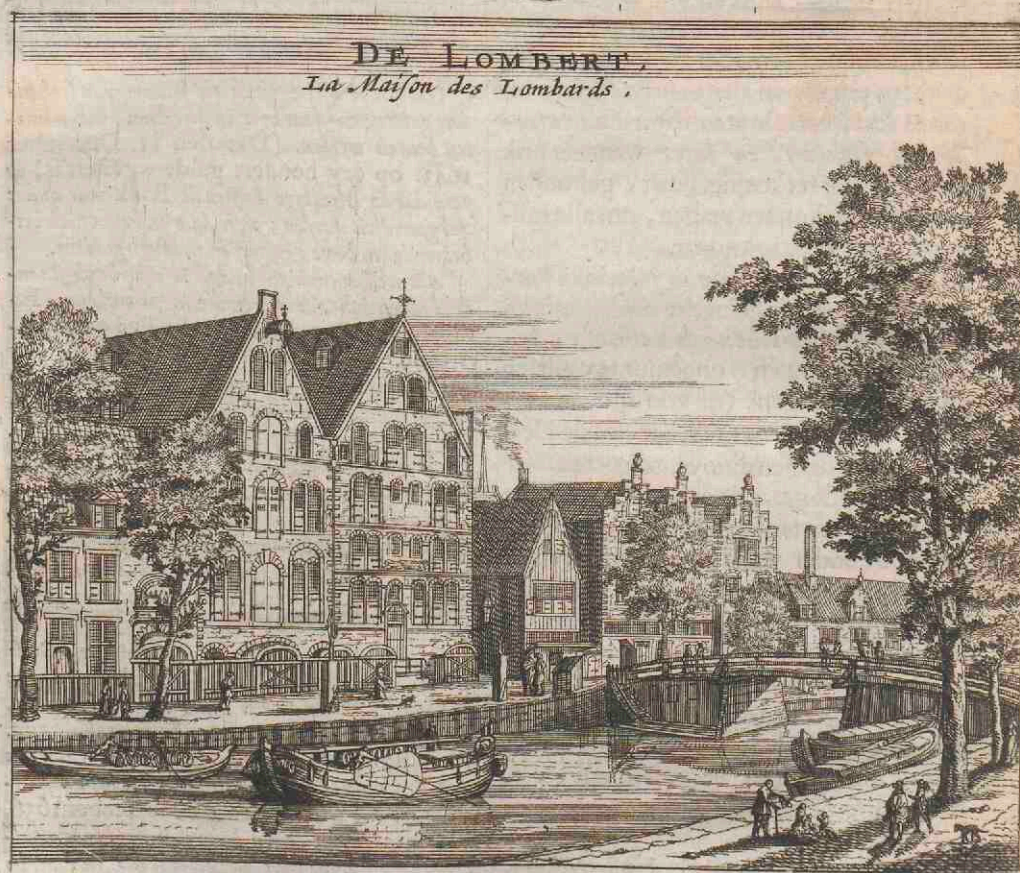
Huys
en Bank
van Leeninge ofte
Lombaart.

HUYS en BANK van LEENINGE

Ofte

LOMBAART.

Huys
en Bank
van Leeninge ofte
Lombaart.

Dit Huys een stuk van *St. Maria Magdalenas* Klooster: *Sufter Lazari* door *Christus* van den doode opgewekt; alsoo genaamt na de *Burgt Magdalum* haar toebehoorende, wel eer voor de herstellinge, gelegen ten Weste op de *Oudezijts-voorburch-wal*, over't *Agneten* Klooster, is lange jaren by de *Huysarmen* (aan de *Oude-zijde*) tot een *Turff en Voor-raat-huys* gebruyckt; tot eyndelijk

Een gedeelte van *Maria Magdalena's* Klooster.

de *Achtbaare Regeringe* dagelijks hoorende de droevige klachten haarder arme *Gemeente*, hoe in tijt van noot door *armoede* gedrukt, haar goederen gedrongen zijnde te verpanden, by de *beleenders* en *Lombaart* met groote onbehoorelijke woeker geplecht wierden) besloten hebben (die van zulk een uytzuypende woeker te bevrijden) van *Stads* wegen een *Leen-bank* ofte *Lombaart* op te rechten. Van welke naam

Waerom
opgerecht.

Wissel-
bank.

Waar van
die naam,
Lombaart.

Filip van
Zezens
swalinge,
omtrent dit
woordt.

naam *Lombaart* verscheyde meeningen zijn, doch wel de waarschijnlijkste die eerst gevonden te zijn by de *Lombarden*, een slach van Volk gelegen in 't *Celtische Frankrijk* op de grensen van *Italien*, *Lombardijen* genaamt; wiens Inwoonderen scherp-linnig en zeer tot den woeker genegen, ten dien eynde haar aan alle hoeken begevendde om diergelijke *Woeker-banken* op te rechten; daar toe door gelt vryheyt verfoekende: al-hoe-wel *Philips van Zesen* in zijn Hoogduytsche *Amsterdamsche beschrijvinge* seer verdoolt is dit woort te willen trekken van *Lompen*, zijnde versleten stoffen, zoo van *Zyde*, *Wolle* als *Linden*; om dat arme menschen (daar meest mede voorsien zijnde) dit huys meest van nooden hebben.

Welk voornemen by de *Ses-en-dertich Raaden* beslooten en de *Huyfsitten* van plaats verandert, heeft men in den jare 1614. dit huys daar toe bequaam gemaakt; (andere Bankiers 't zy openbaar ofte heimelijk) zulcx verbiedende: En dat onder de eerste bemachtighden en beleyders de *Heeren Frans Hendrikz Oerjens*, out Burgermeester en *Jonas Cornelis Wusen*, out Schepen.

Dit huys strekt zich van de *Voor-Burgwal* langhs de *Lombart-steegh* tot in de *Nes*, zijnde met twee hoge gevels ter weder-zyde een groote breete; in welke eene gevel op de *Burghwal* in een steen dese woorden gehouwen staan *A. O. C. D. B. XIV. den 29 April geschiede hier de eerste beleeninge.*

De Bemachtighden van *Stadts* wegen hier op de hoek haar zit-plaats hebbende, die niet als de groote panden beleenen; de mindere geschiedende door haar daar toe gestelde *Dienaar*; in't midden van de steegh den ingang zijnde, wesende een hartsteene Poort, de manier van beleeninge daar boven uytgebeelt stonde, daar onder dit te lesen is.

Tot troost der *Nootdrustigen* is hier gestelt,
De Bank van *Leeninge* voor een kleyn gelt.

Die dagelijx (uytgenomen des woensdags naar den middach) des morgens van achten tot elfen, en des naarmiddags van twee tot vier uren zitdagh houden, om alle panden te beleenen en te laten lossen; mits die een jaar en ses weken gestaan hebben zonder den verstaan-intrest betaalt te zijn, alle vierendeel jaars verkost werden; welke Bank in twee bijzondere vertrekken verdeelt is, het eene daar men de *Panden* beleent, en het andere daar men die *losser*; voorts meenichte van vertrekken en *solders* hebbende, daar de *versfette goederen* (yder op zijn *versfette prijs* bewaart werden: op de *Burg-wal* ten zuyden een groote openruymte zijnde, een treffelijke *hart-steene ingangh* hebbende; daar alle *verstaane Goederen* viermaal des jaars verkost werden, zulcx zeer konstich boven de zelvighe poort in een *hert-steen* uyt gehouwen staande, dat nu vergroot wert.

En worden in dit huys niet alleen beleent, *kleeren*, *gout*, *silver*, *juwelen* en andere *goederen*, maar ook *allerhande waren* en *koopmanschappen*, die hier en daar in der *Koopluyden Pak-huysen* of andere plaatzen leggen. Want als dan doen deze *Gemachtighden* de zelve uyt de zelve *Pak-huysen* verdragen en verbruggen, en nemenze in hun eyge bewaring; in dien gevalle, daar op ook het *Voor-recht* voor alle andere *schuld-cyffcheren*, hebbende.

Dit dan alzo het begin van dit zeer prijselijk werk wesende, en om't zelvige staande te houden, was men genootsaakt op den vijftwintigsten April seftienhondert veertien dat met goede *Ordonnantien* te onderschragen; waar van den inhoud, en na tijts veranderinge dese zijn.

Dat de Bemachtighden van alle *Panden* hier versee en beleent minder als *hondert gulden* bedraagende, van yder *gulden* ter week voor verflaa gelt ontfangen zullen een *penningh*.

Doch dat van de *Panden* boven de *hondert*, tot vier *hondert vijf-en-seventigh gulden* bedragende, van elk *hondert gulden* ter maant niet meer

Bb zullen

Wissel-
bank.

Panden te
beleenen,
en te lossen.

Ordonnan-
tien van
de *Lom-
baart*.

Wissel-
bank.

zullen ontfangen als zestien stuyvers.

En van alle Panden vijfhonderd guldens en daar boven bedragende, van 't hondert alle anderhalf lopende maant gemeten zullen een gulden.

Weike groote Panden hier vooren in 't tweede en derde lit gemelt, by de Vroetschap deser Stede op den 28 April 1656. verordonneert zijn.

Dat voortaan in plaats van acht niet meer als ses; en van de middelbaare Panden in plaats van negen, seven gulden vier stuyvers ten hondert in 't jaar te rekenen zal betaalt werden.

Die hier zijn Panden in brenghet, kanset 't allen tijde weder lossen, wel verstaande dat zoo wanneer d'Eygenaar zijn panden wil lossen, in zulk een geval, de week, maant en ses weken verschenen, daar in de panden zijn vervallen.

De Staat blijft Borge voor al de panden, die in handen deser Gemachtigden geleverd worden; die ook gehouden zijn allen den geenen, die hen de leenbriefjes vertoonen, (mits betalende de geleende hoofzommen en verschenen intr'est) de zelve te herstellen, zonder eenigh opzicht te nemen, offe d'Eygenaars zijn van de panden of niet, ten zy hen klaarlyk bleek van quader trouwe: want dan worden alle gestoole en andere vertrouwde goederen aan d'Eygenaars weder ghegeven, mids daar voor borge stellende tot vernoegen deser Gemachtigden.

Of 't gebeurde dat de panden in dit Huys beleent, door brant of eenig ander vreemt ongeval quamen te verongelukken, in dien gevalle moeten zoodanige ongelukken en schaden by de Eygenaars van de panden, daar op hondert tot vijf hondert guldens en daar boven geleent zijn, geleden en gedragen worden; zijnde niet te min de zelve Eygenaars ghehouden in zoodanige zom van penningen, daar mede die beleent zijn.

Alle panden, in dit Huys gebracht, en aldaar een Jaar en zes weken ghelegen hebbende, zonder de verscheene renten betaalt, of met de Gemachtigden op nieuws verdragen te hebben, zijn verstaan; en worden na zes wecken in dit Huys by openbare opveylinge, (t geen viermaal 's Jaars geschiedt) op de tafel, of binnens huys door Makelaars of ander-

zins verkocht: doch de penningen daar van komende over te schieten, blijven tot profijt van de Eygenaars, des loopt de rente tot last van de Eygenaren zoo lang, tot dat die van de verkofte panden ontfanghen zijn. Voorts zijn die wiens verstaan-goederen in 't openbaar of by monde verkofst zijn, gehouden het overschot van de penningen, daar van gekomen, boven alle Renten en Onkosten, binnen dry Jaeren (nu een Jaar volgens de Ordere van den 24 Meert 1616.) na den verkoopdag te vorderen en te lichtren: op pene dat na dien tijdt het overschot tot profijt van den Armen besleet zal werden; zonder dat de eyschers van de overschietende penningen, na die tijdt eenig recht zullen hebben die te mogen weder eyschen. Noch de Opzienders der Armen die alzulken penningen zouden mogen ontfangen hebben, tot het wedergeven daar van gehouden zijn.

Verbiedende eenige panden hooger als den penning zestien te beleenen, t zy door trekkinge van Wisselbrieven, ofte eenige andere wonden, vereeringen of wes het zoude mogen wezen; op verbeurre dat de bedongen vereeringen, en andere voordeelen die de Eygenaars zullen herstelt werden; en de overreders vervallen zullen in een breuke van tien ten hondert.

Met verbodt aan alle Makelaars geen partyen van Goederen die met geldt bezwaart ofte tot onderpant gestelt werden, hooger als den penning zestien te stuyten; en dat op hooge peene. Achtervolgens de Keure daar van verkondigt, den 25 April 1614.

Doch de Heeren Commissarissen by ervarenheyt bevinde dat na veel goederen in zoorten beleent, den verstaar-tijt verstreken zijnde, niet getracht wert die te lossen, ofte (mits den verlopen intr'est betalende) den tijt te verlangen; des gehouden zijn die volgens ordere te verkoopen; aan de zelvigen groote schade geleden werdt. By die van den Gerechten op den 24 Meert 1616. en den 9 February 1617. verordonneert is; dat de schade aan alzulke goederen te lijden, tot laste van de verzetters komen zullen; ten welken eynde de Makelaars en Inbrenghsters gehouden zijn de eygenaars namen bekent te maken.

Alle Goederen alhier op de Tafel ofte by monde gekofst, zijn de koopers ghehouden met gereet geldt te betalen; ofte by verzuym van die ten toekomstige verkoopdag weder ten laste van de eerste koper op te veulen; zonder het overschot, (zoo 't dan duerder mochte verkofst werden) te mogen genieten: achtervolgende de Keure van den 8 July 1616.

Wissel-
bank.Hoe met
het overige
werd ge-
handelt.Hoe hoog
de panden
te beleenen.Minder
waardig
door d'ey-
genaars by
te leggen.Wanneer
de gekochte
goederen te
betalen.Al de
panden
veronge-
lukken dat
is voor
d'eyge-
naars.Wanneer
de panden
zijn ver-
staan, om
verkocht te
worden.

Schoolen. Om deze huizinge voor dief-stal en andere ongelukken (zoo veel doenlijk) te beschermen, is daar voor onder de Brugh een Wacht-huysken verordonneert, in 't welke alle nachten gewaakt wert, twee onder de haren in twee Santinel-huyskens, ten beyde hoecken van de steech schilt-wacht houdende; by donker weder lich-

tende lantarens te hulp hebbende.

Schoolen.

Dit d'Instellinge en voor-recht dezès huyses zijnde, ziet men daar omtrent een groote menigte van Inbrenghsters wonen, die als Makelaars gheoorloft is, der goeder luyden goederen (die haar armoe-de niet derven openbaren) te verpanden,

Inbrengh-ster.

S C H O O L E N.

Achtvolgende de Privilegien van Willem de vierde, xix. Graaf van Hollandt van den 9 December des Jaars 1342. en Maria van Bourgondie, xxvii. Gravinne, ghegeven den 14 Meert 1476. heeft men alhier twee Stadts of ghemeene Schoolen; d'èene aan de Nieuwe-zijde, en d'ander aan d'Oude-zijde: Hier in wordt de jonge Jeught in de *Latijnze, Griekze, Franze, en Nederduyze Tale*, doch voornamelijk in de twee eerste, geleert en onderwezen. d'Oude-zijds *Schoole* staat aan de Noort-zijde in de *Koe-straat*; eertijds gheweest zijnde het *Vrouwen Klooster, Bethanien* genaamt, na de Ordere *St. Augustini* in den Jare 1594. na de herstellinghe der Godts-dienst daar toe bequaam ghemaaft; die men zegget te vooren gestaant hebben op de West-zijde van de Oude-zijds Achter-burgwal, tusschen de Kerk en Stooftstechs-Brugg: daar men over de Bloet-straat noch een treffelijke gevel ziet, als een ghemeen huys het Stadts-Wapen voerende; dat gemeent wert de Rectors behuizinge geweest te hebben, gebouwt in den Jare 1568. Boven den ingang ten midden de Schoolen (die in zit-plaatzen verdeelt zijn) van hartsteen gemaakt staande een sierlijke nette poort, daar men deze twee *Latijnze* woorden voor leest.

Erudine pietas S. MDCXXV.

Dat in 't Nederlandts te zeggen is:

Aan de Geleerde Godvruchtigheydt.

Het Rectors huys daar nevens ten Oosten deze Schoolen in de straat leggende, te zamen gheweest zijnde de Kerck van 't voornoemde Klooster; gelijk zulckx het Toorentje daar op staande genoeg te kennen geeft.

*Het Re-
ctors huys.*

De Nieuwe zijds Stadts Schoole ghelegen ten Noorden de Nieuwe-Kerk, wanneer die daar gesticht is is onzeker, doch na alle bedenkinge al voor den Jare 1544.

*Aan de
Nieuwe-
zijde.*

Na uytwijzinge van zekere afbeeldinge dezer steede, in dien Jare door eenen *Cornelis Anthonissen Schilder* zeer perfect in hout-snee aan den dagh gegeven: en in den Jare 1598. verhanzelt, daar alsdoen aan gebouwt zijnde de twee treffelijke wooningen voor Rector en Conrector: Zoo dat niet kan gedenken waar *D. Dapper* in zijn *Amsterdamsche* beschrijvinghe van daan heeft die ghesticht te zijn ontrent den Jare zestien hondert en twintig; maar wel dat de schoone breede hartsteene poort voor den ingang dezer Schoole, op welker *Cornice* ten wederzijde Boeken staan, en tusschen 't *Frontespies* een Meesterlijke Tromie, uytwijzende het Jaargetal van 1624. als doen zoude vernieuwt zijn; in de *Fries* der zelfiger Plak en Roede uytgehouden wezende, daar deze *Latijnsche* spreuke onder te lezen is.

*Onzeker
wanneer
gebouwt.*

*De poort
hoedanig,
en wann
gesticht.*

Bb 2 *Disci-*

Schoolen.

Wacht.

*Aan d'Oude
zijde,
eertijds
't Klooster
van Be-
thanien.*

*Waar het
School, en
Rectors
wooning
voor dezen.*

Doel-
sige Schoo-
len.

Disciplina vita Scipio.

Dat is:

Tuchtig is des levens steunzel.

En in een zwarte steen daar tusschen
staan, met goude letteren deze twee La-
tijnse Vaarskens.

*Arte, probus, probitate, pius, pietate, beatus,
Ut vere fias, haec Schola culta dabit.*

MVCXXIII.

Dat is:

*Dat ghy door kunst wort vroom, door vrom-
heyt ook Godt vruchtigh.*

*Door Godts vrucht zalig, en alzoo op 't hoogst
doorluchtigh.*

*Zal deez' zeer nutte Schoole geven, zoo ghy
eert*

De wetenschap, en die met yver neerstig leert.

In yeder van deze Schoolen heeft men
een Rector, Con-rector, en cenige Onder-

meesters na gelegentheynt en ordre der Klas-
sen, in welke die verdeelt zijn, nevens twee
Schryf-meesters, om de Jeugt t'onderwij-
zen, die de Stadt ten deele betaalt en onder-
houdt; het overighe hunner Wedden van
de Leerlingen voor het onderwijzen ont-
fangende: alle andere by-schoolen by be-
zondere Meesters door de Stadt gehouden
daar onder staande.

En dit alles onder de opzicht van vijf
Achtbare geleerde Heeren, by die van de
Gerechten daar toe verkooren, als dry Ma-
gistraats perzoonen, met de naam van Scho-
laren vereert zijnde; en twee *Visitatores*,
daar ghemeenlijke een uyt de *Predikanten*
van de herstelde Godtsdienst, en een Pro-
fessor uyt de *Doorluchtige Schoole*, toe ge-
stelt zijn; die opzicht op de Leeraars en
Leerlingen hebben, om die alle half jaren te
bezichtigen wat ordere daar in 't leeren ge-
houden, en de leerlingen mochten ghe-
leert hebben, om die tot hooger te vorder-
ren; en naar verdiensten, met een Boek
te vereeren, ter oorzake om haar lust
te meerder te ontsteken, en tot verder ge-
leertheydt op te wekken.

Doerluch-
tige Schoo-
len.

Scholar-
chen, haer
amp.

Prijzen
aan de kind-
deren, en
waarem.

Doorluchtige Schoole.

DE Jeught in deze Schoole tot ken-
nisse der talen zoo verre ghebracht,
dat gheoordeelt werden bequaam te
zijn met haar gedachten hooger te steygen,
en meerder gheleertheydt te zoeken; des
genootzaakt na andere plaatzen te vertrek-
ken, en uyt het opzicht haarder Ouders
en Opzienders te wezen, gevaarlijk voor
alzulke teere spruyten.

Zoo hebben de E. E. Heeren Burger-
meesteren en Achtbaren Raadt (niet meer-
der als het opqueken der teedere jonkheyt
ter harten nemende) in bedenkinghe ghe-
nomen oft niet nut en oorbaar zoude zijn
een *Doorluchtige Schoole* op te rechten, om
de Jonkheyt daar in tot verder gheleert-

heydt (onder de oogen en opzicht haar-
der Ouders) te vorderen.

Des in den Jare zefstien hondert twee en
dertig beslooten en by de zes en dertig Ra-
den vast ghestelt zijnde een *Gymnasium* of-
te doorluchtige Schoole op te rechten: Zoo
wierdt daar toe de Kerck van St *Agnieten*
Klooster verkooren; na de veranderinghe
des Godts-dienst geweest zijnde het Pack-
huys voor de Bemachtigden ter *Admirali-
teyt*, om Scheeps ghereetschap te bergen:
dit op gheruyt heeft men in dryen ver-
deelt; het onderste tot een Pakhuys laten-
de, zijn uytgang en opslagh op de West-
zijde van de Oude-zijds Achter-burgwal
hebbende; het twee verdiepte tot het *Au-*

Eerstijde
de Kerk
van 't
Agnieten
Klooster.

ditorium

Wanneer
opgerecht.

Doorluch-
tige Schoo-
len.

istorium of Les-plaatze met Stoel, Banken en andere nootzaakelijkheden bequaam makende; het derde en bovenste tot de *Biblioteek, Boeckery* ofte *Boeck-kamer* (hier na te beschrijven) latende.

De ingang op de Oostzijde van de voor-
burgwal wezende, eertijds met huyskens bezet, en als doen tot een pleyn gemaakt; een konstige hartsteene poort, wel eer aan de *Stadts Timmer-thuyn* (doen achter

Doorluch-
tige Schoo-
len.

't Gasthuys, nu een gheheel van de Nieuwe Doele-straat wezende) gestaan hebben-
de.

Eerste Pro-
fessoren.

Daar toe ter eerster begin tot *Professoren* ofte *Oppers-leermeesteren* van *Leyden* beroepende, den *Gheleert-vermaarden Gerardus Johannes Vossius* en *Casparus Barleus* ofte van *Barle*; die, wel eer *Regent* van der *Heeren Staten Collegie* en naderhandt *Oppers-leermeester* in de *Historien*, alsdoen zijn weerga in de *Oude* en *Kerckelijcke Histo-*

rien niet hebbende: die, in de *Philozophie*, en een van de gelukkigste *Poëten* onzer eeuw, die oock tot *inwijdinghe* en *openinge* deze *Doorluchtige Schoole* in 't bywezen der *Politike* en *Kerckelijcke* regeringhe in 't *Latijn* een meer als *ghemeene Oratie* ofte *Vertoog* van den *Wyzen Koopman* aldaar gedaan heeft, daar in *wijtloopig* aanwijzende wat *grootte vereeninge* en *gemeenschap* de *Koophandel* en *wijsheydt* met elkander zijn hebbende.

Door Cas-
parus Bar-
leus inge-
wijde.

Bibliotecq

Naderhandt in andere Wetenschappen noch meerder Opper-leermeesteren daar beroepende: als in Mathematica ofte Wiskunst, *Martinus Hortensius*, van Delft geboortigh. In de Rechtsgeleertheit *N. Russus*, en eyndelijck de Philosophy en Medicijn daar noch by doende; tot deze *Arnoldus Sengwerdinus* in de Philosophie, en *Fannus Clinck* in de Physica en Ethica; tot de laafte *Gerardus Blasius* stellende. *Alexander de Bye*, navolger van *Martinus Hortensius*, naderhandt noch bevelende de Wisen Meerkunst neven zijn latijnsche lessen (voor de genen die die tale onkundig zijn) tweemaal ter week (als Donderdaghs en

Vrydaghs) in't Nederlandts voor te lezen.

Na't overlijden van welker Geleerden deze plaatzen met andere vermaarde Mannen vervult werden: welke yegenwoordigh zes in 't getal zijn, als *Johannes Christenius* in de Rechten. *Gerardus Blasius* in de Medicijnen. *Robertus Kuchenius* in de Historien. *Arnoldus Sengwerdinus* en *Fannus Klinck* die in de Philosophie, deze in de Physica en Ethica, en *Alexander de Bye* in de Mathematica ofte Wiskunst. Die op hun gezette dagen en uren, in alle deze wetenschappen de Jeught met grooten lof ren en onderwijzen.

Bibliotecq

Wie daar tegenwoordigh Professoren zijn

BIBLIOTEECK, BOEKKAMER, OF BOEKERY.

BOven de leesplaats van deze doorluchtige School heeft men tot meerder luyster de Stadts Bibliotecq of Boekery; daar op alderhande boeken, als Duytsche, Franse, Latijnsche, Griekse, Spaanse, Italiaanse en Hebreuwse staan; niet in eene, maar in verscheide Faculteyten, als in de Godtsgeleertheit, die wel het grootste gedeelte uytmaken, Rechtsgeleertheit, Artzeny, Wiskunst &c. Ook staan dese boeken niet verwert en zonder onderscheit door malkandre, maar yder na zijn rang in de kassen op byzondere borden &c. Voor 't wech dragen van eenige handtgauwe Luyden, die, in schijn van die te lezen, zich by wijlen daar ook laten vinden, zoo klein als groot, aan lange kopere en yzere ketenen vast gemaakt staande. Tweemaal ter weke staat deze Bibliotecq open, namelijk des Woensdaghs en Saturdaghs na de middagh, van twee tot vijf uren. Een van de Professoren zijnde ghestelt om opzicht en zorge daar over te dragen, en met

Wat voor boeken daar in.

Wanneer bezocht kunnen werden.

koopden die'er ontbreken, te vermeerderen: dees noemt men gemeenlijck met een onduytsch woordt *Bibliothecarius*; en bekleedt dit ampt tegenwoordigh de Heer *Arnoldus Sengwerdinus*, Voorlezer in de Philosophia, of Wijsgeerte. Welke Boekery voor het oprichten van deze Doorluchtige School, in zekere kamer in de Nieuwe Kerk pleegh te wezen; maar zedert dien tijdt heel gevoeghlyk hier verplaatst; daar noch zijnde niet als voor Liefhebbbers der geleertheit gebruykelyk; daar toe van de Kerkmeesters een sleutel bekomiende.

Dit tot behulp der geleertheit in't gemeen: volghet die van de Heelkonst in't byzonder, die verdeelt werdt in't oeffenen der Medicijnen en 't heelen der Wonden; het eerste der Doctoren eygen zijnde, het ander de Chirurgijns ofte Heelmeesters, ende gelijk als aan den anderen gekoppelt. De Doctoren hebben haar byzonder

Medi-

Medicijns
Collegie.

Medicijns Collegie,

Waar ver-
gaderen, en
uyt welke
perzoonen
bestaat.

Ofte Vergader-plaats, boven het Kerken van *S. Margriten* Klooster, in de Nes gelegen (nu de kleyne Vleyshal genaamt) wezende een groote wel opgesmoke kamer, met haar knechts wooninge daar nevens: Bestaande uyt dry Doctoren en twee Apotekarizen, die yegenwoordigh zijn *Dr. Francois de Vicq*, *Dr. Willem Pijb*, en *Dr. Joan Commersteyn*, nevens *Charles Savry* en *Francois de Penyn*: Die alle des Dinghisdaghs ten twee uren des naarmiddaghs vergaderen, opzicht hebbende op alles de Medicijnen en 's Menschens gefontheyt rakende. Daar toe van de E. E. Heeren Burgermeesteren en Raadt dezer Stede volle macht bekomen hebbende, volgens de Keuren van den 28 Januari 1641.

Keuren rakende haar E. ampt. en verrichtinge ontrent het selve.

Daar by wel scherpelijck verboden is, Dat hem niemandt zal vervorderen als Doctor de Medicijnen te oeffenen, ten zy al vooeren Burger ofte Poorter zy: Ook zyn Brief vercoont heeft van de vryheydt en naam op een bekende Hooge-schoole wettelijck bekomen te hebben: Nemaar yemant die niet konnende roonen, en hem zelven daar toe echter bequaam achtende, dat eerst Burger ofte Poorter zijnde zulks zal vermogen te doen; mits alvooren by deze Bemachtigen onderzocht te zijn, en bequaam geoordeelt wezende, zulks de Heeren Burgermeesteren aan te dienen. Alles achtervolgende de bovengenoemde Keure.

Wijders is haar aan bevolen zorge te dragen, dat in alle Apothekers winkels goede krachtige Drogen en kruyden voor handen zijn, om volgens gbedrukte ordere (anders Dispensatorium) en der Medicijn-meesteren voorschrift voor de Kranken, daar goede medicijnen en dranken van te bereyden.

Ten welken eynde deze Vergaderinge gehouden zal zijn alle Apothekers winkels twee ofte drymaal des Jaars, of zoo menighmaal als 'i haar zal gelieven te bezoeken, en

te doorzien wat Drogen, Kruyden, en andere bereyde Medicijnen in haar winkels voorhanden zijn, om over hare gestaltenissen en bequaamheyt het oordeel te vellen, en die niet bequaam vindende na haar te nemen. Die ook geboden werdt zulks vredelijck toe te laten; en des belast zijnde alles ten voorschijn te brengen. Bezieet de Keure van den 29 April 1636.

Welke Keure daar na op den 29 Januari des Jaars 1639. wat verzacht is; en de Apotekers toegestaan, dat buyten deze strikte ordere wel jets in haar winkels zonden mogen houden tot gerijf van buyten-luyden en anderen.

Doch om dit alles eyndelijck op een vaste voet te brengen, is op den 15 Januarii 1638. by de Achtbare Regeeringe verstaan, dat de Apotekers haar voortaan van alle Gilden zullen scheyden; en onder 't opzichte van dit Medicijns Collegie een eygen Gilt oprechten.

By 't welke geboden werdt geen Ingezetenen alhier Apotekers winkel op te stellen, ten zy zy Burgers ofte Poorters zijn; en by dit Medicijns Collegie onderzocht zijn, om by haar daar toe bequaam geoordeelt te werden. En alzulke Inwoonderen voor deze reets in de neeringe zittende, haar Burger- ofte Poorterschap niet gewonnen hebbende, 't zelvige op verbeurte van winkelhoudinge terstont te koop.

Dat alle Apotekers reets zijnde, ofte na maals komende Burgers wezende haar winkels niet vermogen te openen; voor ter vergaderinge van dit Medicijns en Apotekers byeenkomstige aangeteekent, te boek gestelt, hee daar toe staande recht betaalt hebben: ook in de Latijnsche taal ervaren zijn: mits goede kennisse van de Droogen, Kruyden, en andere daar toe behoorende dingen hebbende: en in haar yegenwoordigheyt de daar toe gestelde Proef doende.

Dat Meesters Knechts die Weduwen winkels bevrijden, by dit Collegie zullen moeten werden ondervraaght, bequaam geacht, en als

Medicijns
Collegie.

d' Apotekers onder 't Medicijns Collegie gebracht.

Keuren rakende d' Apotekers.

Sny-burgh, als vooren te boek ingeteykent werden; by eer-
 en trouw beloovende, alle de daar toe staande
 Wetten te onderhouden, zonder in eenige
 maniere het eene voor 't ander te gebruyken.

Dat alle Apotekers gehouden zijn jaar-
 lijks tot onderhoudt van dit Collegie dertigh
 stuyvers te betalen. En dat zonder kennisse
 van deze Vergaderinge geen Medicamenten
 in haar winkels zullen vermogen te houden
 in andere Steden gemaakt.

Dat dit Collegie jaarlijks by mijn Hee-
 ren van den Gerechte op den 4 Februarius
 zal verandert werden. En dit alles volgens
 de bovengenoemde Ordonnantie.

Doch alzo des Somers de planten en
 kruyden in haar kracht staan, is by mijn
 Heeren van den Gerechte op den 23 Meert
 1639. verordonneert, dat voortaan gheen
 nieuwe aankomende Apotekers van haar be-
 quaamheyt ge-examineert ofte ondervraaght
 sullen worden als van half April tot den laat-
 sten November toe.

Mits drie jaaren na den anderen hier ter
 Stede op een winkel zullen gedient hebben: en
 die uyt een andere Stadt ten dien eynde alhier
 met de woon komen, ses achter een volgende
 jaren. Siet de Keure van den 26 April.
 1661.

Dit voor soo veel de Doctoren in 't be-
 sonder, en met de Apotekers en haer win-
 kels in 't gemeen rakende. Volgt 't gene
 de Chirurgijns is betreffende; doch eer
 daar toe komen zullen met de Anatomie,
 Sny-plaats ofte

Sny-burgh

Een aanvangh maken, als het fonda-
 ment daar al haar konst op gebout staat:
 Gelegen nevens de kamer daar den voor-
 verhaalde Medicijn-meesters in de Nes op
 St. Margrita Kercken (boven de kleyne
 Vleys-hal) haer vergaderingen houden; en
 dat ter zelve plaatse daar de Rederijkers
 haer kamer en speel-plaats hadden; doch
 van daar verhuyzende als wanneer met de

*Plaats
 waer, en
 deszelfs boe-
 danigheyt.*

andere kamer vereenighde, en gezament- *Sny-burgh.*
 lijk het Schouwburgh (hier na te beschrij-
 ven) innamen.

Dit, zoo hier ter Stede zijn begin geno-
 men hebbende, hoewel 't gebruyk daar
 van (zoo na te verhalen) veel ouder is;
 dient dat deze Snyplaats na der Romeynen
 Schouburgen rondt opgaande gemaakt is,
 hebbende in 't midden een lankwerpige
 omdraeyende tafel, om het doode lichaam
 tot de snijdinge te ontleden, rontom met
 vijf ofte ses opgaande circulen beset, daar
 tot het gesicht meenichte van aanschou-
 wers kunnen geberght werden: den ont-
 leder (dat een meester der Medicijnen is)
 daar voor staande om omdrayende de aan-
 schouwers te onderrechten; een groote
 cierendijke kopere kroon, tot verlichtinge
 daar recht boven hangende: voorts opge-
 pronkt met veelderley geraamten van
 menschen en beesten; nevens een wel ge-
 stofteerde kas instrumenten tot dese ont-
 ledinge noodigh.

Dat deze oeffeninge, ja het Gildt der
 Chirurgijns hier ter Stede zeer out is blijktt
 uyt dese volgende Ordonnantie, verleent
 inden jare 1497. luydende in groot Re-
 gister-boek fol. 52. als volgt.

*In dese Staat
 al lange in
 't gebruyk.*

Wy Schout, Burgermeesteren, Schepe-
 penen en Raden der Stadt Amsterdam,
 doen kondt alle luyden. Also alhier binnen
 deser Stede tot noch toe geen Ordonnantie
 noch Politie geweest en is onder de gemeene
 Barbier, Meesters Chirurgijns, &c. Uyt
 welke Ordonnantie is blijkende datse met
 de Stille-gangh-makers, Klompe-makers, *De Chirurgi-
 gjns wa-
 ren verijts,
 by andere
 Gilden in
 getrackt.*
 Leeft-makers en Schaets-makers in een
 Gildt gewest zijn; en te zamen in een
 Gildt-Antaar hebben moeten onderhou-
 den; gelijk zulkx by gevolgh uyt het twee-
 de Artikel dezer Ordonnantie is blijkende,
 luydende.

Dat soo wie een Leer-kint aan neemt, om
 dit ambacht te leren, die sal schuldigh en ge-
 houden wesen 't gemene Gildt tot des Antaars
 behoef te geven en te betalen twee ponden
 wassche;

Sny-burgh. wassche, ofte de waarde daar men twee pondt wassche om koopz.

An. 1551.
wande
Klomp-
makers: en
andere Gil-
den, ge-
scheyden.

Welke Gilts-vereeninge geduert heeft tot in den jare 1550. blijkende uyt de Klompe-makers Ordonnantie van den 16 Meert 1551.

Ontrent welke tijt de loffelijke oeffeninge van *Ontledinghe* zijn aanvangh genomen heeft, geschiedende door een in die konst eervaren Medicijn; en dat om de Chirurgijns ofte Heel-meesters, (doen met den Koopman aangroeyende) in haar beroep te beter te onderwijfen; daar toe voor die tijdt gebruykende *St. Urselen Klooster* (nu het Spin-huys) hier voren beschreven. De eerste *Snijdinghe* (daar voor ghevalen) geschiedende in den jare 1550. en dat aan een aldoen niet alsal te bekenden dief in de wandelinghe (Suster Luyt genaamt) om zijn misdaden by 't Gereghet met de doot gestraft. Zijnde de eerste hier ter Stede (veel licht in gansch Hollandt) daar zulkx aan geoeffent is; des doen mogelijk de by-naam van *Koek-eeters* (daar in de ge-
buur-steden mede gequelt wierden) verloren hebben, en voor *Menschen-vilders* uyt gekreten wierden, en dat volgens het knippelveersken op haar tongen noch rijdende.

De naam van Koek-eeters zijns quijt, Menschen willen geeft beter profijt.

Van welkers huyt (doen bereyt zijnde) noch heden op de Chirurgijns Gilde-kamer een stuk gaaf en wel te sien is; daar uyt blijkende het voor geen nieuwe vont te zijn, zoo Jonkr. de *Bils Heer van Coppendam* voorgevet, en de Wereldt is wijsmakende; de zijne op zommige plaatsen mijtjende, deze in tegendeel noch glat en gaaf zijnde.

Desse ontledinghe naderhant zeer gevordert zijnde door vier achter een volgende geleerde *Medicijn-meesters*, dry daar van als Burgermeesteren aan 't roer deser Stads regeringe gefeten hebbende, als *Mr. Marsen Koster*, *Dr. Sebastiaen Egbertz.* (Zoon

van den rijkzinnige Poët *Egbert Meynderz.* ongelukkig inde gevangenis gefnevelt, als zulcx de groote Nederlandtsche Geschiedenis-Schrijver en Poët *Pieter Cornelisz. Hoofz* Drost tot Muyden, &c. in 't vijfde Boeck zijnder Historie verhalet) *Dr. Johan Fontayn*, Lijf-artz wijle zijner Excell. Prins *Mauritz.* Stadthouder en Veltheer deser Vereenighde Nederlanden; en *Claas Pieterz. Tulp*, die zulkx ongeveer anderhalf jaar voor zijn Burgermeesterschap verlaten heeft, doen 't Gilt zijnder gedachtenisse met een silvere Tulp begiftende: die alle ten verscheyde tijden veel ontledinggen geoeffent, en geleerde lessen daar over gedaan hebben. Aller welker plaats yegenwoordigh is bedienende *Dr. Johan Deydam*, Genees-meester van 't groot beroemde Gasthuys deser Stede.

Dit hoogh-noodigh werk heeft in de voorgaande eeuw van 1555. op den 14 Meert de Koninklijke Majesteyt van Castilien, &c. als Graaf van Hollandt met dit volgende Voor-recht bevestight.

Philips by der gratien Gods, Konink van Castilien, Graaf van Hollandt, &c. Doen te weeten dat wy ontfangen hebben de ootmoedige supplicacion van de Overluyden van de Chirurchyns en Barbiers onser Stede van Amsterdam inden name van baren gemenen Gildebroeders. Inhoudende hoe al ist soe dat de voorsz. konste van Chirurchie ende Anatomie by vele verscheyde Meesters excellentelijc en diligentelijc beschreven is, en noch dagelijcx meer in 't licht gebraght en verklaart wort, so dat men daar uyt de selfde wel kan begripen en leeren, en is nochtans een yegelijk niet van zulke conditien, dat zy zodanige boeken mette figueren daar inne gestelt, zoude verstaan komen zonder coghmerkinge ende suspesctie vanden materialen lichaem, behalven dat daar en bovende compositien, junctueren, conduiten ende voorts de geheele en particuliere dispositie vanden lichaeme veel beter en volkomentlijker gesien, geexamineert en verstaan mach worden uyt de tegenwoordige snijdinge en subiecte Anatomifatie, dan schriftelijc ende by geconterfeyte figueren. Gelijk men zulkx tot vele plaatsen siet practiseren, niet alleen tot voordeel ende leeringe vande Medifijns, maar bysonder ook tot instructie vande Chirurchijns, Barbiers en andere die in den menschen lichaeme handelinghe werken,

Sny-burgh.
Wier-
volgens
hier d' ont-
ledinghe
geoeffent, en
wie nu.

Wie hier
eerst ont-
leed is, wa-
melijc
Suster Luyt

Sijn huyt
bereyt, een
stuk daar
van noch
gaaf, en wel

Sny-burgh. werken, alsoo by onkennisse ende ignorantie van dien, slyuyden perculseuslijken soude dolen, en aderen voor senuen, senuwen voor aderen snijden ofte branden, en andersins als Galenus seyt gelijk de blinde in't hout werken. Den welken aengesien en want binnen de voorsz. Steden; hoe langbr hoe meer ende groote frequentatie vande vromde Natie, en onder and're vele onbescheide en ongeregelde mensche, de welke door hun groot excess en andersins dagelijcx vallen in sware vromde inconuenienten en onbekende periculose kyankheden; Soo hebben de voorsz. Supplianten ten gerieuen vande Patientien, der gehele Gemeente en andere daaromme gelegen, mitgaders om hem wat te styleren ende in hen werk sekerlijck te mogen treden en te exerceren, dickwils aen onse Officier versocht gehadt omme te hebben eenen doden menschen lichaem, met Justitie ge-executeert en bequaem totter Anatomifatie, ten eynde omme ten bywesen ende met instructie van experten Medicijns alsulken lichaem te mogen snijden, ende Anatomiferen; maer hoewel onsen voorsz. Officier uyt sake voorsz. ende andersins genomen, soude genegen wesen omme hen Supplianten daar inne te gerieuen, ende wilt daer nochtans niet toe verstaen ten zy hen Supplianten hier op versien zijn van onsen opene brieuen van Octroy daer toe dienende: omme de welke zy ons seer ootmoedelijck sijn biddende. So is't dat wy de sake voorsz. overgemerke, ende hier op gebade 't advijs van onsen lieuen beminden den Burgemeesteren ende Schepenen onser voorsz. Stede van Amsterdam, genegen wesende ter supplicatie en bede vande voorsz. Supplianten; hebben hen ge-octroyeert, geconsenteert en geaccordeert, octroyeren, consenteren en accorderen mit desen onse brieuen, dat sy eens jaers sullen hebben tot haerlieder instructie eenen doden menschen lichaem by de Wet en Justitie van Amsterdam voorsz. geexecuteert, ter discretie ende goetduncken van die selve vander Wet, omme daar inne te mogen doen haer lieder Anatomifatie eens 's jaers te doene, en hen daer toe doen en geven eenen doden menschen lichaem by henlieder geexecuteert, sulcx als 't hen belieuen sal, sonder hen daaromme te doen eenigh hinder, letsel ofte moeyenisse ter contrarie, want 't ons alsoo gelieft; des 't vromde soo hebben wy onsen Segel hier aan doen hangen. Gegeuen in onse Stads van Brussel den 13 dach van Maart, in 't jaar ons Heren dusent vijf hondert vijf-en-vijftigh, &c.

Om welk Voorrecht, in beter gebruyck te brengen en nu van 't Klomp-makers Gildt gescheyden wesende: ook bespeurende de wan-ordere die onder de Chirurgijns in swangh gingh, sulcx dat d'Ont-

ledinghe der lichamen zoo veel nut niet dede als wel verhoopt was: zijn die van de Gerechten genootsaakt geweest een geleert Medicijn te ordonneren om twee-maal ter week op de Gilde-kamer, (doenmaals noch boven de kleyne Vleys-hal wezende) tot onderwijfinge der Gildebroeders inde Nederlantsche tale over dese Ontledinghe leffen te doen, en de Snijdinge te oeffenen, naar inhoud haarder afkondinghe, van den elfden Januari 1606. en 29 Januari 1625.

Dat alle Gildebroeders Dinghsdaags en Vrydaaghs ten een uure te verschijnen hebben om de Lessen aan te horen, en dat in alle stilte.

De Snijdinge eens lichaams geschiedende, zijn de Chirurgijns gehouden eens ses stuyvers; en andere aanschouwers i'elkens vier stuyvers tot de onkosten te betalen, en plaats nemende, de binnenste banken te laten voor de Magistraat, Doctoren en Meesters Chirurgijns.

Dat niemant tot deze Snijdinge een hant zal mogen lenen, als die daar toe verwillighde Chirurgijns uytseseydt de Gilde-knecht, om alle noorzakelijheden aan te brengen.

Dat niemant zich zal vervorderen jets van dit lichaam wegh te dragen.

Dat den Doctor de snijdinge ofte lessen doende, eenige vragen dezies aangaande voorgesteld zijnde, die niet gehouden is te beantwoorden voor de naaste vergaderinge.

Dit zoo zijn beloop hebbende, wort dit Gildt by ses Meester Overluyden zeer aanzienelijck bestiert, die jegenwoordigh zijn Job van Mekren, Abraham Hondkoter, Jacob Blok, Marten Kriek, Ioris van Loon en Tomas Ravens; een van dezen Deken en ander Examineur, of in 't Proef opnemen (Ondervrager) wesende; en dat onder bundige loffelijcke Keuren en Ordonnantie haar van de Achtbare Regeringe verleent, de outste daar van zijnde van den vierden May 1552. die dagelijcx na tijts gelegentheyt vermeerderd werden,

Sny-burgh.

Ander: Ordonnantie daar toe nodigh.

Wie nu Overluyden van de Chirurgijns.

Schouburg. en in de Hantvesten 1662. gedrukt fol. 774. en volgende naar te sien zijn. Alles zijnde de Keuren van den 6 Juli 1656. 11 Januari 1606. 19 Januari 1625. 4 May 1552. 30 May 1597. 13 November 1608. 29 Januari 1655. 3 October en 11 December 1613. 18 December 1615. 17 December 1621. 27 Januari en 14 November 1625. 24 July 1635. 30 October 1636. 20 Januari 1649. 4 July 1659. 6 Februari 1663. en 30 Januari 1664.

Welke Proef-opneminghe der Proevelinghe geschiet by de ses (in tijd diende) Overlyuden, volgens de daar toe verordonneerde Regelen in vijftien dagen tijdt, ten overstaan van den Medicijn-meester die de Snijdinge en Lessen is doende: En dat op de Gilde-kamer, yegenwoordigh op de *Nieuwe Waagh* ofte Oude St. *Anthonis Poort* (hier voren fol. 179 beschreven) wesfende: Zijnde een hereljk ruym vertrek, met stoel, tafel en banken versien; pronkende met eenige anatomische geraamten, en schilderijen der geniger die alhier de beffieringe gehadt hebben. Alle Maandage des voor-middaghs ten elf uuren vergaderingen houdende, om alle voorvallende verschillen, haar van 't Gerechts-wegen aanbevolen, ofte tusschen Patienten en Heelders, Meesters en knechts voorkomende, (op vrywilligh verblijf) by te leggen.

Artzeny-hof.

Het laatste van allen, de *Scholen* en *Ge-*

leertheyt betreffende is het *Artzeny-hof*, *Schouburg.* ook *Hortus Medicus* genaamt, wel eer buyten de *Reguliers Poort* gelcgen op een gedeelte ter plaatse daar het *Regulier Klooster* (hier voren beschreven) gestaan heeft, Waar gele- gen, en des selfs boeda- nigheyde, naderhand de naam van 't *Reguliers-hof* voerende: dat met de vergrotinge der Stadt, daar men nu inden jare 1664. noch mede besigh is, binnen komt te leggen, tusschen de *Keyfers* en *Prince Graft* ten westen de *Vyterse-straet*, doch veel verkleent en zijn vorige groote niet hebbende; echter cierlijk en behalve de knechts woninge, nevens de *Galderije*, daar des winters de bomen en planten in geberght werden, die de vorst en felle winters koude niet kunnen verdragen, geberght werden: met een treffelijk huys voorsien, boven anderen met zijn verheven torentje uytstekende: Waer in alderley slagh van uyt en inheemze bomen, heyfters, kruyden en bloemen, wel ten ghetalle van twee duysent, zoo die tot het ghezezen der zieckten van 's menschen lichaam dienstigh, als die alleen maar tot vermaak en cieraat van 't oogh gehouden worden, groeyen. Alwaar door een geleerde tongh ten zommige jaren lessen en verklaringe haarder krachten en gebruyk over gedaan werden.

Dit zoo veel de geleertheydt is rakende; nu volght de *Nederlantsche Rym-konst*, en plaats haarder oeffeninghe alhier ter *Stede*, genaamt het

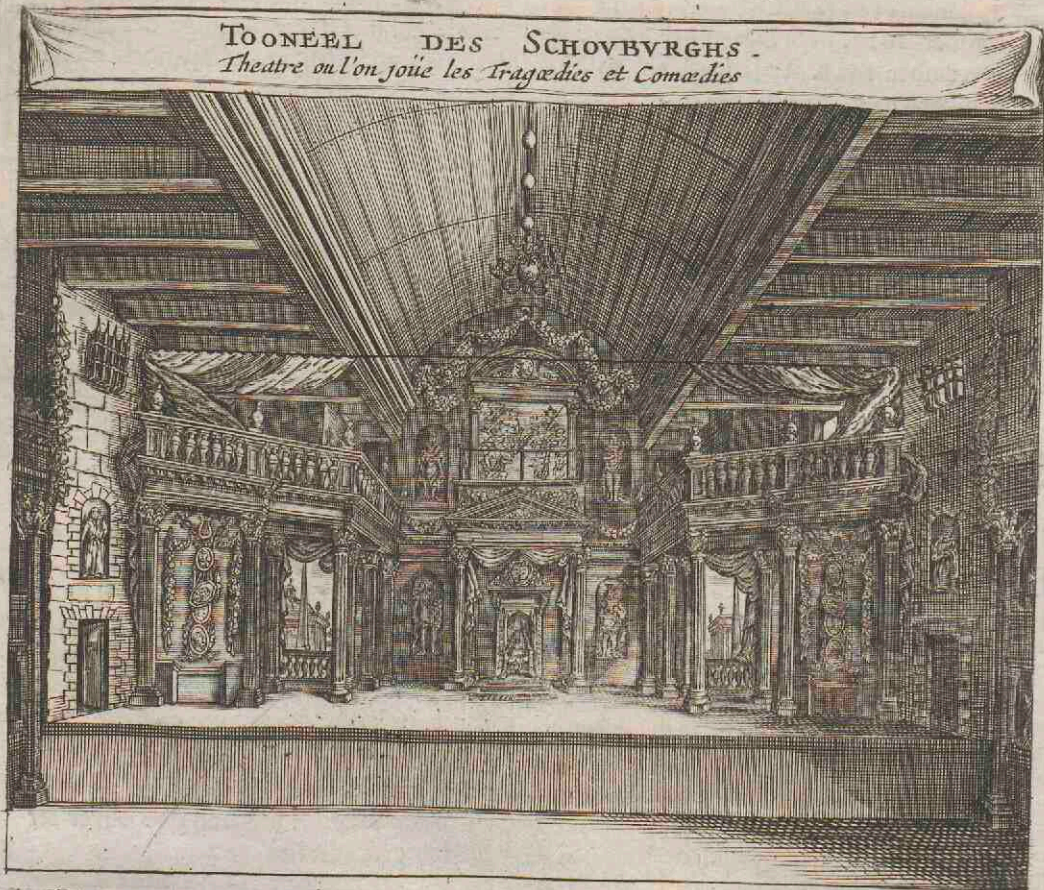
SCHOUBURGH.

WAar in men, na 't out gebruyk der *Romeinen*, door sprekende en levendige Perzonadien 's menschen doen en wandel, om te omhelsen wat eerlijk, en te schuwen wat oneerlijk is, vertoont wort. Want van aller geheugenisse her, zijn in verscheyde plaatzen van *Neder-duytslandt*, en inzonderheydt in *Hollandt*, zekere

Dichters voor lange tijden, al in *Nederlants.*

Dichters geweest, den ouden *Barden* niet ongelijk, onder de gedaante der *Letterkonstenaars*, die zich zelven niet oneygentlijk, den naam van *Rederykers* toepasten. De plaatzen daar deze *Dichteren* hun verzamelingh hielden, wierden *Kamers*, en de leden der vergaderingh ook *Kameristen* genoemt. Deze maakten niet alleen gezangen,

Schoenburg. zangen, om de beroemtheydt en helden-
hun ver- daden der Voor-ouderen te verheerlijken,
richtingen. en glans by te zetten; maar vertoonden
 ook hun helden-daden, met levende beel-
 den op zommige tijden des jaars. 't Ver-
 gunnen van d'eerste plaats op hun Toneel *Schoenburg.*
 aan onze Voor-ouderen, 't aanschouwen
 van uyt-gekipte voorbeelden van manhaf-
 te Velt-overften, het treden in 't midden
 ter vergaderingh der oude helden, en 't

horen van hun voorzichtige dapperheydt en stantvastigheydt, konden, terwijl onze gedachten de raatlagen overwogen, en d'uytkomste der zaken, uyt de beginzelen afnamen, onze herten, met allerley grootmoedige gedachten vervullen. De gezangen en tooneel-spelen wierden in d'oude *Duytze Tale* beschreven, tot dat 'er *Filips de Goede* gelukte, de meeste *Nederlanden* den huyze van *Bourgenje* 'onderwerpen. Zedert wiert door d'Uythem-
*ze Hof-houding*e van dezen Vorst, zijne

nazaten, en d'Uytlantze Stede-houderen, die in de byzondere Lantschappen wierden ingestelt, onze spraak in korte jaren met veel uytheemze woorden, vermenght en verbastert; te meer om dat ook vele *Walse* steden door een gemene regeringh aan ons verbonden waren. Deze verbasteringh vertoont zich noch tegenwoordigh in de *Vlaamze* gedichten van den Raads-
heer Houwaari; want de Dichters spraken de taal der Hovelingen; tot dat de *Hollandse Kamers*, en voornamelijk de *Oude*

Naderhand
 zijnder
 d'Uyt-
 heemse
 woorden in
 gekomen.

Kamer

*Dichtich in
 de duytsche
 taal.*

Schouburg. Kamer hier t' Amsterdam, (die van outs *In Liefde Bloeyend* genoemd wiert, en in de Nes, boven de kleyne *Vleys-bal*, daar nu 't *Collegium Medicum* is, zijn plaats hadt,) den Vaderlande ten dienste, hun moeders taal gezuuyvert hebben, door zoo veel geleerde schriften en gelukkige gedichten, als door hun taal-geleerden in 't licht gegeven zijn. Zy gaven in den jare vijftien hondert vier-en-tachtigh de *Nederduytsche Letterkunst*, en het jaar daar na de *Redenkavelingh* (welke schriften door *H. L. Spiegel* ontworpen waren) in 't licht. Toen bloeyde dees plaats, als een *Doorluchtige School* der Lant-tale. *H. L. Spiegel*, *D. V. Koornbert*, en *Roemer Vischer* waren niet alleen bestierders van het geheele werk; maar de voortreffelijkste *Wethouderen* en *Burgeren* der Stadt, begeerden in hun aangename vergaderingen te komen, om nevens d'anderen, gelijk van outs hun stem te hebben. Hier toe betaaldenze jaarlijks anderhalve gulden, om de gemene onkosten der *Kamers* te voldoen, en te helpen dragen. Doch verscheelt evenwel niet weynigh de tegenwoordige stant van onzen *Schouburgh*, van de gestaltenisse des *Ouden Camers*. Want eertijts plagh d'*Oude Camer* een vergaderingh van uytnemende verstanten te zijn, die gedichten schreven, de *Hollandtse Taal* van onduytze en bastaart woorden zuiverden, en zomtijds diep-zinnige vragen, voorstelden, daar dan de vernuften der *Nederduytsche Camers* haar pennen op scherpten, en zinne-beelden en *Toneel-spielen* op ontwierpen, die den volke zeer zelden vertoont wierden. In tegendeel bestaat onze *Schouburgh* in ses *Regenten*, dat zijn *Bestierders*: eertijds (toenze noch uyt het lichaam der *Toneel-speelders* gekoren wierden) *Hoofden* genaamt; en in eenige *Toneel-speelders* en *Speelfters*, die de speelen twee-maal ter weke, des *Maandaaghs* en *Donderdaaghs*, op't *Toneel* brengen, en den volke vertoonen. En zijn deze *Toneel-speelders*

voor het meerdeel zodanige *Perzonen*, die zich weynigh anders als met het van buyten leren, hunner rollen bemoeyen. d'Andere vergaderingen en loffelijke gewoonten schijnen door de tijdt t' eenemaal te niet gegaan te zijn; doch zoo veel als zy van de oefeningen der *Bardes* afwijken, zoo veel schijnenze de *Grootsheydt* der *Latijnsche Schou-speelen* nader te komen; want de *Treurspielen* die zy nu vertonen, overtreffen verre in heerlijkheydt en uytmuntentheydt de speelen der *Oude Camers*.

De Naam van *Rederijkers* begint te vergaan, hoewel te *Vlaardingen* op het Landt, te *Noortwijk* en andere *Dorpen*, noch eenige *Camers* in wezen zijn. d'*Uytgevers* der *Nederduytsche Letterkunst* geven 't ook te kennen, in de toe-eygeningh aan den *Burgemeesteren* en *Raadt* der Stadt *Amsterdam*, daarze zeggen, dat het zommige van hun *E. E.* zelf belijft heeft, leden des *Camers* te worden. In zeker *Rekenboek* des genoemden *Ouden Camers* vint men onder de *Beminders* van de *Camer in Liefde Bloeyend*, de namen van vijf *Burgemeesteren* gespeelt, en onder anderen, *Meester Willem Bardezins Burgemeester* en *Raadt*.

Uyt het midden van dees vergaderingh, zijn de uytnemende *Hollandtse Dichteren* voortgekomen. Hier heeft de *Drost* en *Ridder P. C. Hooft*, zijn eerste *Heldenzangen* geschreven. Uyt deze *Camer* zijn met die *Drost* veel edele vernuften opgestaan, hier zijn de *Gedichten* van *Koster* en *Bredero* eerst gehoord, en *Plautus* en *Terentius* in *Hollandtse* spraak herboren. Hier heeft *Vondel* zijn *Treurspielen* gedicht; hier heeft hy de voetstappen der *ouden Bardes* nagevolgt, in de *Heldenzangen*, die de veroveringh van *Grol*, van den *Bosch* en *Mastricht*, met een hoogh-dravende toon, ter eeuwiger gedachtenis van den *Nassouzen Overwinner*, uyt *Trompetten*. Maar op dat de vryheydt der *Dichteren*, die

Door d'
Amster-
damsche Ka-
mer voor-
namelyck
weder ge-
suyvert.

Aanzien-
lyke man-
nen hielden
der de hant
aan.

's Onder-
scheys van
d'OudeKa-
mers, en de
wedendaag-
se Schou-
burgh.

Schouburg.

De Naam
van Rede-
rijkers ver-
gaat.

Deftige
Dichteren,
uyt d' oude
vergade-
ringen
voort geko-
men.

Schouburg. die nu boertwijs, dan met ernst, yeder 't geen zijn plicht betrof, te gemoet voerden, tot geen wetteloze ongebondentheydt zou vervallen, zoo heeft het de sessen-dertich *Raden* dezer Stede doenmaals goet gedacht, twee uyt den haren tot *Oppelhoofden* van d' *Oude Camer* te stellen, om de vrye vernuften door de redenen te beteugelen, en de plaats meer luyster toe te brengen. Hier toe zijn over eenige jaren verkoren de *Opperschout*, *Docter Jan ten Grotenhuys*, en de *Heer Burgermeester Docter Gerard Schaap*. *Docter Samuel Koster*, heeft benevens deze *Oude Camer* in de *Nes*, ook opgerecht een plaats, die hy de *Nederduyze Academie* noemde; en nadeemaal alle d'*Oude Camers* elk hare eygene *Blazoenen*, (dat zijn zinne-beelden en spreuken tot uitlegging der zelve) gewoon waren, te voeren: Zoo gaf hy deze *Academie*, tot zinne-beelt een *Byekorf* daar een deel vergulde *Byen* (met den honigh aan te brengen bezigh) rontom heen vlogen met de spreuk, of het woort *yver*, daar onder: Gelijk de voorseyde *Oude Camer*, tot haar zinne-beelt, het *Bloeyende Eglen-tier*, met de spreuk *In Liefde Bloeyende*, voerde. Doch eenige tijdt daar na, is deze *Academie* vervallen, de welke door de *Regenten* van 't *Weeshuys* weder wiert opgerecht, om tot voordeel van 't selve te verstreken, even als d' *Oude Camer* dede voor 't *Oude Mannen-huys*.

Maar deze twee *Camers* waren gestadigh bezigh, om elkanderen ondersteek te doen, door beloften en gaven, de beste *Toneel-speelders* malkanderen ontreckende, zoo dat nu d'een, dan d'ander, met braaf te spelen, onder en boven lagh, dat grooten twist, tussen de *Regenten* van deze twee *Godishuysen* veroorzaakte. Zoo datter de *Heeren Burgermeesteren* dikwils mede gemoeyt wierden. Doch als ten lesten d'*Academie*, die slechts van hout, licht opgetimmert was, begon te vervallen, en de *Regenten* van 't *Weeshuys* aan d'*Heeren Bur-*

germeesteren verzochten, om een nieuwe plaats te mogen doen bouwen, zoo wiert deze gelegentheydt waar genomen, en deze twee, schier altijd twistende *Camers*, door ordre van *Burgermeesteren*, te zamen vereenicht; met deze voorwaarde, dat die van 't *Oude Mannen-huys* zouden betalen en bekostigen het derde deel van de gront en bou-kosten, en die van 't *Weeshuys*, de twee derde delen, gelijk ook het voordeel na zodanige gedeelten, by elk zou genoten worden; en dewijl'er ook twist ontstondt over 't voeren der *Blazoenen* of *Zinne-beelden* en spreuken, steunende die van d' *Oude Camer* op hun outheydt, en die van d' *Academie* op hun meerder gedeelte. Zoo vereenighden d' *Heeren Burgermeesteren* deze *Blazoenen* en zin-spreuken mede. Verordonneerde dat het *Blazoen* voortaan zou zijn, een *gulde Byekorf*, omvlochten met hen *bloeyend' Eglen-tier* en daerom zwoevende *Byen*. Met de spreuk, *Door yver, in liefde bloeyende*. Aldus is hier op de *Keyzers Graft*, in 't jaar seftien hondert zeven-en-dertigh, ter plaats, daar wel eer *Kosters Academie* plagh te staan, gebouwt. Den *Amsterdamsen Schouburgh*, na de wijze der oude *Roomse Schouw-plaatsen*, met een heerlijk *Toneel*, dat een *Koninklijk Paleys* of *Hof* uytbeelt, verciert.

Over deze *Schouburghs* worden door de *Heeren Burgermeesteren* gestelt, ses *Regenten* eertijts, (als gezeyt is) *Hoofden* genoemt. Aan wien de bestieringh van 't gantse werk bevolen is. Deze zijn in dit tegenwoordigh Jaar van seftien hondert vier en seftigh.

Cornelis Wutenoom.

Ian Vos.

Tobias van Domselaar.

Iacob van der Poel.

Cornelis de Vries.

Zy verordenen, overlezen, en overzien alle *Treur- en Bly-speelen*, *Vertooningen* en *Cluchten*, al eerze op 't *Tooneel* vertoont

Schouburg

Door Burgermeesteren vereenicht.

Ook haar zin-spreuken, en hoedanigh.

De tegenwoordige Schouburg waar en wanneer gebouwt. Wie daar nu Regenten van zijn.

Haar werichtingen daar ontrent.

WOL-

Schouburg. worden, en nemen achtige, dat'er niets te voorschijn komt, met woorden of werken, waar door de wettelijke Regeering van staat of stad, de Kerk, noch eenige Godts-diensten, of yemant in 't bezonder gelastert of bespot wordt. De geyle der-tele en ongebontheden, al te onkuys en lichtvaerdig voor de leugt en andere tedere ooren, verbannen zy van 't Tooneel. Op dit recht- en misgebruik der Tooneel-speelen, heeft onzen Poet Ioolt van Vondel dit volgende Graffchrift ter eeuwiger gedachtenis van den Raadsheer, *Nicolas van Campen*, een yverig bevorderaar van 't stichten dezes *Schouburgs*, in deze Vaerzen gestelt.

*'t Ontbreydelen der Ieugt, noch godilooos voed-
zel van*

*Vervloekte Afgodery, en al wat zy verdichte,
Maar sichtig tijt-verdrieff, was 't oogmerk
van dien Man,*

*Die, tot een oeffen-school van dengt, den
Schouburg stichte;*

*Der arme Weezen troost, der Ouden stok en
staf,*

*Zoo schryft Pompejus niet, maar Campen
op zijn Graf.*

Aan de voornoemde Regenten of Besti-
ders wordt alle avonden het ontfangen gelt
boven gebrocht, die alle onkosten daar van
betalende, reekkening van ontfang en uyt-
gift houden, en 't overschot, twee, of drie-
maal 's Jaars, aan de *Godts-huizen* behandi-
gen. Zoo dat d'inkomst, die over de ze-
ventig Iaren zontijts ten achteren plag te
zijn, nu jaarlijx opbrengt, boven alle onko-
sten, meer als elf duyzent guldens, tot on-
derhoudt van 't *Godts-huys* der Weezen voor
twee derde deelen, en oude Mannen, voor
een derde deel. Zy verordenen ook elk
Speelder zijn rol, en met wat kleederen en
toestel, hy op 't Tooneel zal verschijnen, ge-
ven last op wat wijze het Tooneel, na den
eyfch der speelen zal gestelt, en t'elkens
verandert worden.

*Vervolgh
van dien,
en jaarlijks
inkomen,
tot profijt
der Armen.*

Tot het uytvoeren van deze Tooneel-
speelen hebben zy eenighe uytmuntende,
(gelijk te vooren ten deele alree gezegt is,) *Tooneel-speelders* en *Speelsters* in dienst, die
hier om daggelt de Vaerzen en *Tooneel-spee-
len*, zoo *Bly*- en *Treur-Speelen*, als *Kluch-
ten* der *Dichters*, gemeenlijk tweemaal ter
weke, des *Maandaags* en *Donderdaags* den
volke in 't openbaar vertoonen. En wordt
hier niet alleen ghespeelt, maar ook zom-
wijlen met stomme *Personaadjen* de zaken
en 't bedrijf der Voorouderen, en *Tijt-ge-
nooten*, als in *Schilderyen* voor oogen ge-
stelt. Welk laatste een oude gewoonte is,
die eerst in *Egypte*, en daar na by de *Grieken*
en *Romeynen* in 't gebruyk is geweest.

Het Gebouw van dees onze *Schouburg*
is van binnen ruym en groot, doch eer-
men daar in komt, gaat men van de straat
af door een *Dorise* steenen Poort. Daer
boven de deur staan deze twee Vaerzen:

*Hoedanig-
heyt van 's
gebouw.*

*De weerelt is een Speel-Tooneel,
Elk speelt zijn rol, en krygt zijn deel.*

Voorts van daar, na 't overgaan van een
open vierkante plaats, daar ter weder zijde
op houte Panelen verscheide Vaerzen staan
afgemaalt, komt men in een *Galdery*, daar
ter linkker zijde, op een Paneel met gulde
letteren deze Vaerzen, tot waarschouwinge
van alle ongebontheden en moetwil, te
plegen, te lezen zijn:

*Geen kindt den Schouburg lastig zy,
Tobak-pyp, bierkan, snoepery,
Noch geenerley baldadigheyt,
Wie anders doet, wordt wygeleyt.*

De *Schouw-plaats*, daar het gemeene
volk het speelen aanschouwt, is een half
ront; in de zelve vorm staan ook twee ryen
cierlijke huysjes oft kamertjes boven el-
kandre, daar gemeenlijk de geenen in gaan
zitten, die van aanzien zijn. Boyen deze
huysjes, staan in de *Fries* van de bovenste
lijst deze Vaerzen:

*'t Ruym of
Schouw-
plaats van
's gemeen.*

De huysjes;

Tooneel-

Schouburg. Tooneel-spel quam in 't licht tot leerzaam tijt-verdrijf,

Het wijke geen ander spel, noch Koninklyke vonden,

Het boorst de werelt na, en kintelt ziel en lijf,
Of prikkelze tot vreuget, en slaat ons zoete wonden,

't Vertoont in kort begriep, al 's menschen ydel-
heyt,

Waar Demokryt om lacht, en Heraklyt om schreyt.

*Schouw-
plaats bō-
ven de
huysjes.*

*Het To-
neel,*

Daer onder

En boven.

Spreuken.

Doch voor andere, den welken d'eerste plaats te geringen d'andere te duur valt, is boven deze huysjes weer een half ront, daar de toezinders op schuyns op-gaande banken, om elkandere 't zien niet te benemen, zitten gaan. Het Tooneel, daar op de speelen der Dichteren door de Tooneel-speelders vertoont worden, is, gelijk uyt het voor-gaande afbeeltzel ten deele oock te zien is, daarin, het Tooneel van binnen vertoont wordt, cierlijk en gevoeglijk met uyt en ingangen, poortalen, galderyen, kolommen en diergelijke toerustingen opge-maakt. Gebeurt het nu, dat'er, quan-zuys, eenige onderaartse schimmen of gee-
sten moeten vertoont worden, te dien eyn-de; zijn'er in 't Tooneel, dat onder hol van plankken is, twee losse houten luykken, die met katrollen, en de verschijnende geesten, opgehezen, en hun werk op 't Tooneel ver-richt hebbende, met de zelve tevens we-der neer gelaten worden. Ook is'er een sierlijk geschilderden Hemel, daar mede men, in schijn van tussen door stralende wolken, verscheyde *Perzonaadjen* tevens kan doen afdalen, en weder opnemen; mede doet men zomtjits eenige *Perzonen*, verto-nende de *Fame* of het *Gerucht*, de *Winden*, *Arenden* en diergelijke, uyt de lugt neder, en voor uyt schieten, dat d'aanschouwers, die zulks ongewoon zijn, door de schielik-
heyt doet verschrikken. Behalve deze cie-raden, staan hier en daar ook verscheyde *Spreuken* en *Vaerzen*. Voor den Hemel staat dit halve *Latijnsē Vaers* van *Virgilius*:

JUPITER OMNIBUS IDEM. *Schouburg.*

Dat is.

Jupijn is yeder een even goetgunstig.

Boven den ingank van 't portaal, of troon, daar gemeenlijk *Keyzers* en *Koningen* gaan zitten, staat dit halve *Latijnsē Vaers* met gulde letteren geschreven:

MENTEM MORTALIA TANGUNT.

Dat is:

Het tijdelijke beweegt ook 's menschen ziel.

Boven de deur van 't Koninklijk *Paleys*, leeft men de woorden:

NE CEDE MALIS.

Dat is:

Bezwijk niet in tegenspoet.

Inde *Fries* van de lijst voor de galdery boven het Tooneel, staan deze twee *Vaerzen*:

Twee vaten heeft Jupijns, by schenke nu zuur dan zoet.

Of matigt weelde en vreuget met druck en te-genspoet.

Van binnen boven den ingank, staat deze spreuk, op 't zinne-beelt van een *Bye*.

Zy quest en beelt.

Om hoog aan zekere balk leeft men deze *Vaerzen*:

*De Byen storten hier het eelste dat ze lezen,
Om d'onde stok te voen, en onder looze weezen.*

En aan een andere, daar tegen over:

*Het spel heeft ook zijn tijt, wanneer 't de tijdt
gehengt,
't Vermaakelyk en 't nut wordt hier van pas ge-
mengt.*

Op

Schonburg.

Op de *Regenten* Kamer voor de Schoorsteen, staan deze twee Raatzel-Vaerzen:

*Gelukkig is dat landt
Daar 't kindt zijn moer verbandt.*

Voor de Schoorsteen op de *Tooneel-speel-*
ders Kamer leeft men,

*'t Zy dat ghy speelt voor stom, of spreekt,
Let altijsdt, in wat kleedt ghy steekt.*

*Door wie
gemaakt.*

Al deze *Nederduytze* Vaerzen, zijn door
onzen *Hollandtsen* Poet *Jooft van Vondel*
gemaakt.

Gelijk de gantsche *Schonburg*, zoo ten
opzicht van *Toezienders*, als *Tooneel-speel-*
ders, zeer gevoeglijk en alles ordentlijk is
geschikt; alzoo ontbreekt 'er ook gansch
niet van toysel en cieraat, om de *Personaad-*
jen, 't zy in mans of vrouwen gewaat, te
kleeden. Te dien eynde zijn 'er verscheyde
Kameren, daar in de kleederen en ander
toefsel worden bewaart; noch andere zijn
der daar in de Mans-perzoonen; en andere,
daar in de Vrouwen; ook andere, daar in
Mans-perzoonen, in schijn van Vrouwen,
op 't *Tooneel* verschijnende, gekleedt en op
gheciert worden. In yeder Kamer is een
bezonder perzoon gestelt; die de kleederen
waarneemt, de *Tooneel-speelders* helpt op
toyen, en na 't spelen alles wedet op zijn
behoorlijkke plaats herstelt.

Doch dit *Tooneel*, om dat het veel te
breedt en ondiep is, ook door zijn zwaarte
en vastigheyt, niet t'elkens met gezwint-
heyt lichtelijk, na den eyfch der spelen
kan verandert worden; staat eerst-daags,
met te zamen het meeste binne-werk des
gantschen *Schonburgs*, te zullen uytgebros-
ken worden; om aldaar wederom, een
nieuw *Tooneel*, (na d'*Italiaanze* manier,
als men nu te *Venetien* gebruykt, met alle

bedenkkelijcke en schielijcke veranderingen van *Perspectiven* of *Inzichten*, en veel-
derley *Vliegende Wercken*, die men *Machi-*
nes noemt,) in de plaats te stellen; op dat
d'aanschouwers alle omstandigheden van
de plaatzen der spelen, als *Paleyzen*, *Steden*,
Dorpen, *Zalen*, *Landtschappen*, *Hoven*,
Bossen, *Rotzen*, *Bergen*, *Duynen*,
Stranden, *Zeen*, *Hemel*, *Hel*, met hun be-
hoorlijk gezwier, van allerley *Geesten*,
Dieren, *Vogelen*, *Visschen*, &c. Soo natuur-
lijk en als levendig, benevens d'*Actien* en
beweeglijkheden der *Speelders*, zullen kon-
nen zien, als d'uytspraak van hare *Rollen*,
met opmerking, aanhooren. Waar over
niet alleen deze stadt, maar gants *Hollandt*,
ja geheel *Nederlandt*, als nooyt zoodanige
vreemdigheden hier gezien hebbende, ten
hoogften met verwonderinge zal op ge-
toogen worden. Wy besluyten dan met
de Vaerzen van onzen voorfchreven *Poet*,
Fan Vos, die in de *Schonburgh* boven
de pleyn deur, aan de buytenste zijde te
lezen zijn, en de rechtmatige *Toneel* oeffe-
ninge yeder een, (op dat zich niemandt
daar in verzuyme) duydelijk aanwijzen.

*De Godtsdienst roept de ziel; het lijf de zorgh
voor 't leven.*

*Elk heeft haar eygen tijdt; wee die hier tegen
streven.*

*Wie tijdt in tijden vint, wort geen Toneel
ontzeyt.*

*Zoo leert men door het spel, noch deught in
ledighbeydt.*

Dit dus verre van 't *Schonburgh* en 't ge-
bruyk des zelf, zijnde nevens de *Schutters*
Hoven twee van de outfte vergaderingen
daar men in de *Nederlanden* van weten te
spreken, in ouden tijden veel *Voorrecht*
gehadt hebbende.

*Kleeren, en
kameren
daartoe.**Het Toneel
te breedt,
en ondiep.**Schonburg.**Sal veran-
dert worden
en hoeda-
nich.*

SCHUTTERS HOVEN

O F T E

D O E L E N S.

Schutters
Hoven
ofte Doel-
ens.

Schutters
Hoven
ofte Doel-
ens.

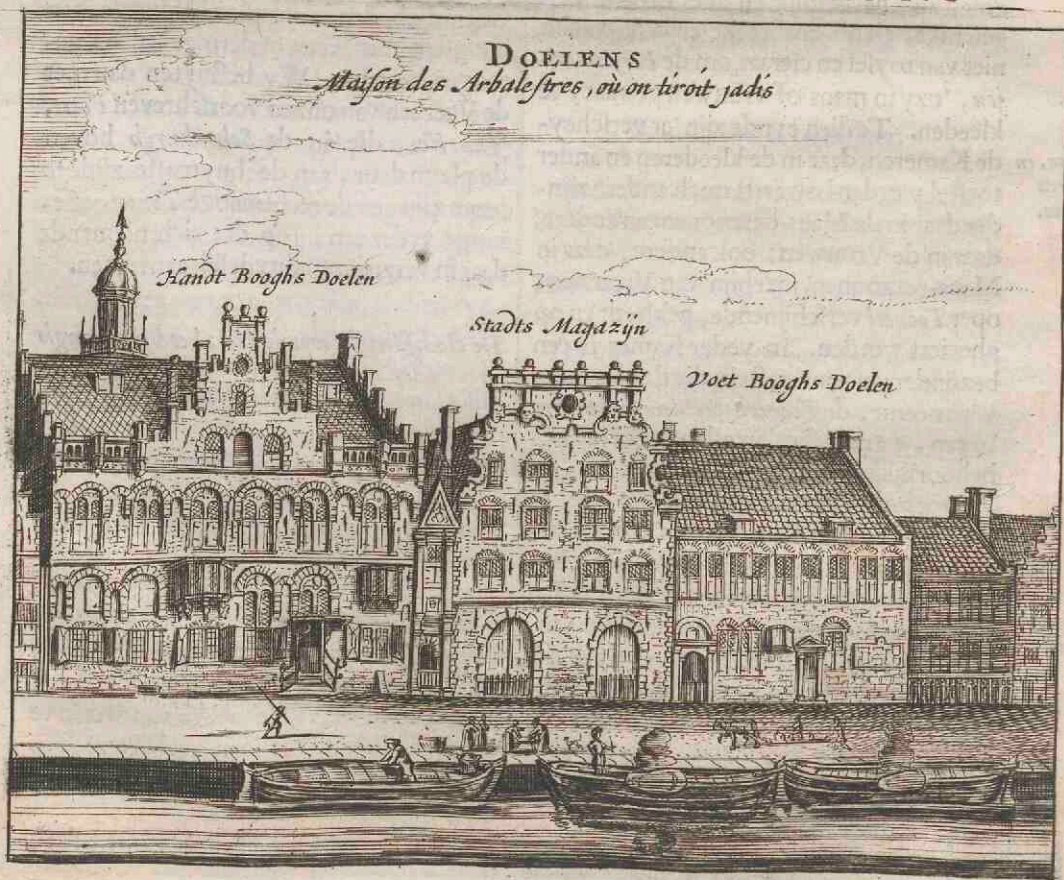
Waar dit woort oorspronkelijk van daan komt, daar geeft den geleerden *Johannes Isacius Pontanus* in zijn *Amsterdamsche Beschrijvinge* fol. 144. twee redenen van, ofte van *Doel en Doel- pen*, zijnde de plaats en 't wit daar de Schutters van voor alle oude tijden en als noch in en na schieten, en getroffen geseyt wort *Doel* geschooten te hebben: Ofte

Waar van
die naam.

van *Doolen*, zoo veel gezeyt zijnde als van den wegh af wijken; daar van by hem verder.

Deze *Doelens* ofte *Schutters Hoven* zijn hier ter Stede dry; twee de outste aan de Nieuwe-zijde, een aan de Oude zijde: de twee aan de Nieuwe zijde wel eer naaft den anderen gelegen na 't gene daar in geoeffent wiert; de

HANT en VOET-BOOGS DOELENS

genaamt;

Schutters-
Hof ofte
Doelens.

Waar gele-
gen.

Wanneer
moest met
Huizen be-
bouw.

genaamt; haar ingangen gehadt hebbende in de Kalver-straat (welkers gronden nu met twee huizen betimmerd staan) en dat tusschen de Ossen-stuys en de Heylige-weg; haar huizingen en uytgang aan de stadts muuren (nu de Singel) neven eygen Schietpercken yder bezonder hebbende; een dwarts grafje uyt het Speu tot in de Vul-lers-graft (nu gedempt) daar tusschen beyden heen loopende, in zulken stant blijvende tot in den Jare 1650. als wanneer bevonden wiert door de menigte der Inwoonderen huys-vesting gebrek te zijn, en de oeffeninghe des Flits ofte Hants, en Staale Voet-boogh, met het vinden van 't Bussekruyt uyt het gebruyk te wezen; Des alsdoen besloten is die op te ruymen en tot Huys-erven te verkoopen, twee dwars-straten van 't Spuy tot op de Heylige-weg daar door ordonnerende, die ter gedachtenisse van de oude oeffeninge, de Hant-en Voet-boogh-straat noemende: Welke betimmeringe zo voortging dat in korten tijt met hooge treffelijke huizen bezet waren. De twee wooningen (door het tusschen-staande Bos ofte Artillery-huys hier achter te beschrijven) van den anderen gescheyden. Dat de behuizingen van deze twee gewezen Doelens zeer out zijn is blijkelijk, en buyten twijffel gebout ontrent die tijt met den omtrek der stadts muuren; de Nederlanden alsdoen vol geruchten van oorlogen wezende; de Hant-boogs (uyt-wijzende de Gevel) een treffelijk werck zijnde, van binnen met treffelijke vertrekken en Zaaln, tot vergaderinge der Schutters voorzien; den ingang ter zijde een cie-

relijke poort hebbende; *St. Sebastiaan* met Pijlen doorschooten daar boven staande, neven het Schutters gereetschap en eenige der Overluyden Wapens. In den Jare 1605. (als wanneer het Artillery huys daar tusschen gestelt is) zeer verhanzelt, het Toorentje daar doen op rakende. De Voet-boogs slechter van aanzien, doch van binnen niet minder, met zijn ronde thooren van outheyt poggende: beyden doorgaans opgepotst met veelderhande drachten (na tijtswijze) van Schutters, yder na gelegentheyd aldaar geschildert: De uytmuntende Dorize Hartsteene-poort, met Staale-boogh, Pijlen, en andere alsdoen oorlogs gereetschap voorzien, deze gevel (hoewel lager) geen minder luyster gevende.

Deze Doelens hadden yder hare bezondere Schutters en Hooft-Officieren, van de gemeene Burgerye afgezondert, en bezonder gekleet, in alle voorvallende zaken de voortocht hebbende; dat nu met de tijt verandert is, niet als Overluyden behoudende, die uyt de Burgerlijke Hop-luyden verkooren werden: Die van de Hant-boogh jegenwoordig zijnde de E. Heeren

Joan van de Pol, Out Burgermeester

Cornelis Geelwink,

Joan Blaauw,

Joan Vytenbogert.

En van de Voet-boogh.

Hendrik Dirken Spiegel, Out Burgermeester

Ioris Bakker,

Gerrit Hasselaar,

en

Frans Reaal.

Schutters-
Hof ofte
Doelens.

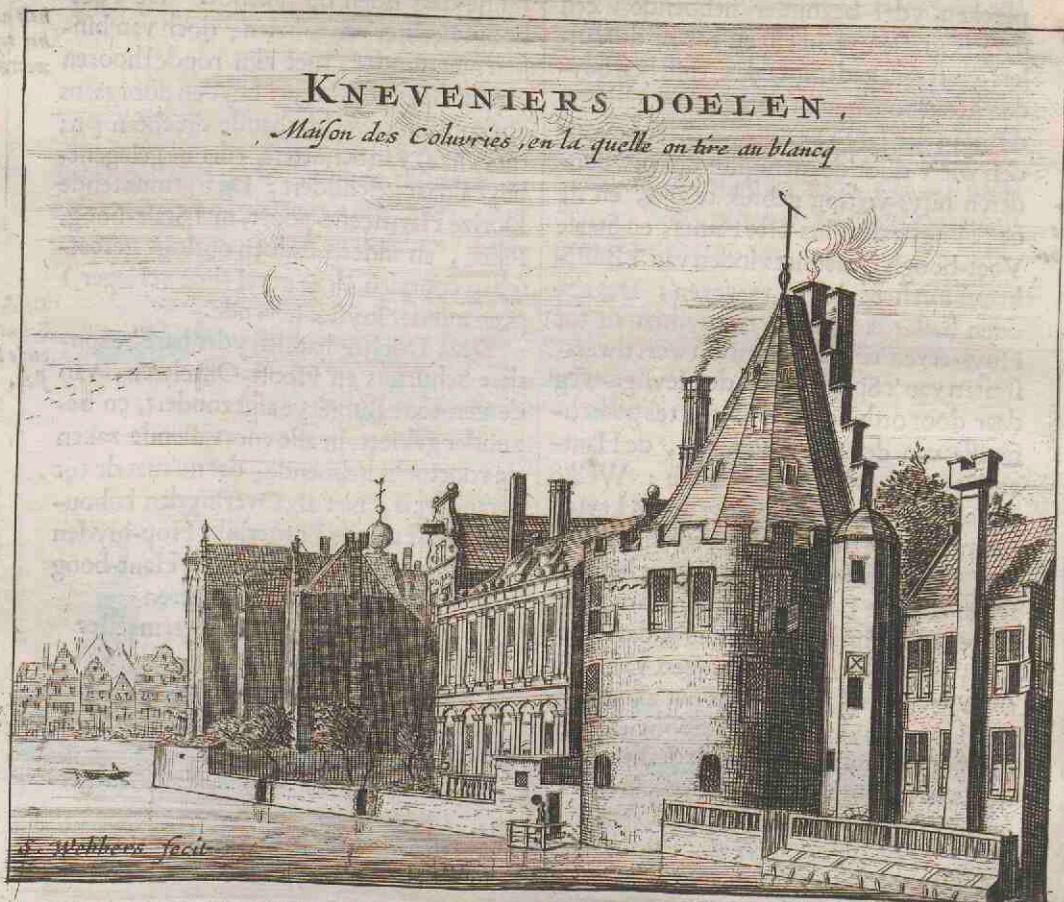
Hoedanig-
heit van
het tegen-
woordige.

Doel-
Schutters
oude luy-
ster.

De derde ofte

KLAVENIERS

DOELEN.

Eerstjds
naar rondeel.

IS gelegen ten eynde de Oude Vest ofte Kleuveniers-Burgwal, na den binnen-Amstel; en dat ter plaatze, daar eertijts (toen de stad noch in haar Muuren lagh) op den Amstelhoek een *Rondeel* pleget te leggen, bequaam om mede Krijgs-behoefigheden in bewaart te worden: met het leggen van de Nieuwe-doelen-straat ontrent den Jare 1634. afgebroocken en in woonhuysen verandert; noch ter gedach-

tenis op die hoek, in de gevel van 't hoekhuys, uytgehouden wezende. Eenige willen, dat deze *Doelen* niet *Klaveniers*, als of 't woordt van *Klaamw* zijn oorsprong zoude hebben, maar *Kloveniers*, of, om beter het *Franze* woordt *Coluvre* (dat een busse of roer betekent) uyt te drukken, *Coluvries Doelen* behoorde ghenoomt te worden; want, een busse of roer, zeggende, wiert by onze Voor-ouders, *Coluvre*, en eenen, die

*Klaveniers
Doelen.*

*Van de
naam Klo-
venier.*

die met de bus of roer om-gaat, *Colu-
vriër* genoemd; blijkende uyt d'oude Kro-
nijk van Hollandt, daar dit woordt dik-
wils in die betekeningh gelezen wordt; en
voornamelijk daar ghesproken wordt van
Philips van Borgonje, leest men de woor-
den: *Zy verzagen hen van bussen, boogen,
kolovren, en andere Instrumenten.* Niet on-
waarschijnlijk, hoewel de genen, die deze
Doel, met de naam van *Klaveniers* noemen,
zoo heel ongerijmt niet spreken, en ook
eenigzins reden van deze laatste benaming
kunnen geven. Want niet alleen ziet men
nocht en huydigen dage, een klauw in haar
glazen geschildert, maar voeren die mede
op al haar tin en zilverwerk; en wierden
Klaveniers Schutteren genaamt, doenze
eerst op-gherecht zijn; met bewillinge de
klaauw voor hun wapen te mogen voeren;
als blijkt uyt 't vierde punkt, dat aldus
luydt: *Item, dat de voorschreue twee hon-
dert Klaveniers zullen hebben d'Altaar van
de oude Schutters, in Sinte Niklaas Kerke,
en voeren de Klaauwe; ende voorts bruyken
en bezigen, Ornamenten, Kelken, Juwelen,
en ander, die d'oude Schutters plegen te ghe-
bruyken.* Niettemin, ghelijk ghezeght is,
vint men doorgaans in d'oude Brieven, de
naam van *Kloveniers*, en niet *Klaveniers*
gespelt.

*Konstige
Schilderyen*

Op de groote Zaal van deze *Doelen*, die,
behalve d'oude Toren, een nieuw en tref-
felijk Ghebouw is, staan aan de muuren,
en voor de Schoorsteen ongemene groo-
te, en kunstigh geschilderde stukken: By
na heele troepen Schutteren, met hun
Hopmannen, Luytenants, Vendrighs,
Serjanten, en Adelborsten, worden in de
zelve meer als levens grootte, en, als of ze
daar in stonden en leefden, in volle ghe-
weer en rustingh (niet evenwel na d'oude
tijd, maar zoo als de Schutteren voor ee-
nigh weynigh jaren gekleedt gingen en op-
trokken) verthoont. Alwaar men mede het
beeltenis van *Maria de Medicis* (Konink-
lijke Moeder van *Frankryk*) ziet hangen,

*Beeltenis
van Maria
de Medicis.*

geschildert in den Jare zestien hondert acht *Klaveniers*
en dertigh, als wanneerze deze Stadt quam *Doelen.*
bezichtigen.

Daar by door den vermaarden konstrij-
ken Schilder *Sandrart*, de Hooft-bevel-
hebber en een Rot Schutters geschildert
staan van de Heer *Cornelis Bikker*, Heer
van *Swieten* zijn Vaandel; op 't voornoem-
de koninklijke beeldt oogende: daar *Iooff*
van *Vondel* aldus op is dichtende:

*De vaan van Zwieten wacht om Medicen
t'onthalen;
Maar voor zoo groot een ziel, valt Dam en
Merkt te kleen,
En't oogh der Burgery, te zwak voor zul-
ke stralen,
Die Zon van Christenryk, is vleesch, noch
vel, noch been,
Vergeef het dan Sandrart, dat hy haar maalt
van steen.*

Gelijk men mede in de zelvige Zaal voor
de eene Schoorsteen (ofte Schouw) ziet
hangen deze naarvolgende *Doel-heeren* *Doelheeren*
(ofte *Overluyden*) in haar tijd wezende; *uytgeschil-
dert.*

Albertus Coenradus van der Burgh, in
zijn tijt *Burgermeester*.
Jan van Vlooswijk.
Pieter Reaal, en
Jacob Willekens.

Geschildert door den vermaarden *Go-
vert Flinck*.

Welkers voorbeeldt andere na-komen-
de *Doel-heeren*, als de *Heeren*

Cornelis Wuzen, out *Burgermeester*.
Roelof Bikker.
Gerrit Reynsk. En
Symon van Hoorn, nu *Burgermeester*.

Mede ghevolgt hebben; daar onder
in de *Overluyden kamer* voor de *Schoor-
steen* konstig uyt geschildert staande.

Kloveniers
Doelen.Vest-Toren,
Swijght
Uytrecht
gevaamt.

Ten noorden dezès nieuw ghebouws
staat noch een oude sterke hooge Stadts-
vesten Toren, als doen in de wandeling

Zwijght Uytrecht

genaamt, (op welkers spits men een yze-
re Papegay ziet staan, ter gedachtenis-
se van de oude oefeninge, aldaar gepleegt)
welk opschrift noch ten huydigen dage
aan de noord-oostzy van de Toren, onder
twee Doel-roers, met de trompen kruys-
linghs over malkanderen leggende, met
gulde letteren, in een witte steen gehou-
wen, te lezen is. Deze Tooren hadden de
Kloveniers Schutteren, darze hun ghe-
weer op leyden en bewaarden, als ook de-
ze gantsche Doelen tot hun verdoen. Twee
hondert mannen was deze Schuttery sterk,
op-gherecht in den Jare vijftien hondert
twee-en-twintigh: Niet tegenstaande die
van de Hant- en Voet-boogh veel ouder
zijn, achtervolgende de oude Voor-rech-
ten zoo hier na in 't vijfde Boek aan 't der-
tiende Hoofstuk, onder de tijtel van de
Schuttery en Soldaten fol. 73. nader te le-
zen zal zijn.

Dit voor zo veel de Schutteryen in 't ge-
meen is betreffende: doch de Kloveniers
ontrent den Jare 1521 opgerecht wezende,
is haar in S. Nikolaas (nu Oude) Kerk, gege-
ven het Altaar van de oude Schutters; dat-
ze, als ook een Priester, voor de boven-ge-
melde giften, gehouden waren te onder-
houden. Van Stadts wege wierdt hen me-
de drie ponden gezuivert Zalpeter, zes
ponden loots, en een vyzel bestelt (om
yder zijn eygen kruyd te maken;) Des
moeste yder Klovenier altijd gereedt hou-
den een half pont kruyd en loot, tot stadts-
behoefte; en die bevonden wierdt, als de
Overluyden omgingen (dat viermaal des
Jaars geschiede) geen half pondt kruyd by
zich te hebben, verbeurde, tot behoef van 't
Gilt, vijf stuyvers.

Hoofzman-
nen van de
Kloveniers

Over deze twee hondert Klovenieren,
waren twaalf Hoofsmannen, die de Schut-
ters onder hen verdeelden; met hun volk

tweemaal ter weke hun maantschult schie-
tende, en die maandt-schult schoot, ghe-
houden zijnde een stoop wijns in 't gelagh
te geven.

Kloveniers
Doelen.

Dat deze Kloveniers-Schutters ontrent
den Jare 1521. opgerecht zijn, blijkt by
zeker Voor-recht haar nevens de andere
Doel-Schutters alfdoen op den zestienden
Meert van Keyzer Carel de vijfde, als der-
tighste Graaf van Hollandt verleent; by
welke haar gezamen derhant op 't verzoek
en ten bede van Burgermeesteren vergunt
wierdt.

Deze
Schuttery
do. 1521.
opgerecht.

Dat by aldienze na 't schieten van de Pa-
pegay, of in andere Doel-schietende oef-
feninge het ghewoonelyke teken gedaan en
luyt genoeg geroepen hadden, en dan schie-
tende, yemandt onoverhoets quamen te quet-
zen of te dooden; dat in dien gevalle voor
hem, zijn nakomelingen, of te de zynen niet
strafbaar wezen zonden.

Vryheyt, enz

Ten zelve tijd toen deze Kloveniers-
Schutters opgerecht wierden, zijn onder
andere deze naarvolgende Keuren veror-
donneert; veel zaken begripende nu on-
kundigh en uyt 't gebruyk; des ter ghe-
dachtenisse niet konnen naarlaten die te
verfwiigen, maar by te voegen.

Keuren
haar ver-
leent.

Alzoo mijn Heeren van den Gherechte,
gaarne zien zonden, dat de Schutters, die nu
zijn, of namaals Schutters worden zullen,
geen onnute kosten deden tot laste van de
Schutteryen, op dat de Gezellen lichtelyker,
de lasten van de Schutteryen zonden mogen
dragen. Zoo ordonneren wy, ende willeken-
ren de zelve wijne Heeren van den Gerechte:
Dat van nu voortaan, geene Schutters van
Schutteryen, die nu zijn of namaals gekoren
of gemaakt zullen worden, eenige onkosten
zullen mogen doen, daar de gemeene Schut-
ters in gehouden zullen zijn te gelden, op
Heyligen Sakraments dagh in de Vasten, noch
in den Zomer meer dan den Coningh een
dubbeld stuyver, elke Oorman een dubbeld
stuyver voor zijn moeyte, die de stammen
van der kaarzen draaght, boven zijn hant-
schoenen

**Kloveniers
Doelen.**

Schoenen een dubbelde stuyver, die't vaanken draaght een dubbelde stuyver, ende elken van den anderen, die hem helpen dragen boven hare handtschoenen een stuyver; ende of die Overluyden metten voorschreue Officianten meer kosten wouden doen, die zullenze schuldigh zijn zelve te betalen.

Item, oft eenige Schutters van eenighe Schutteryen tot eenige tijden, juwelen ofte Zwanen wonden schieten, dat zullen die geenen mogen doen die willigh daar toe zijn, ende de kosten, die zy daar in doen zullen, en zullen zy over geenen onwilligen Schutteren mogen omslaan, maar alleen over die goetwilligh in heur gezelschap komen, op de correctie van de steden.

**Doelshut-
veren gast-
malen.**

De Overluyden der Schutteren, als ook de Schutters zelfs (die eertijds van alleley Schotelen, Lampetten, Kannen en Schalen, daarze zich lieten in opdisschen, en elkandere lustigh uyt toedronken, verzien waren) plachten op deze, als ook op de *Hant- en Voetboogh Doelens* te teeren, en elkandere te vergasten: En dat voornamelijk tweemaal's Jaars, als, op bey de Sakraments dagen, in de Vasten, en in de Somer. Op welke maaltijden niet alleen verschenen d'Overluiden der Schutteren en Schutteren; maar ook Schout, Trezorieren, d'oude Overluyden, de twee Hopluyden, Huurders van de visscherye, Fabriek-meester, meester Timmerman en Metzelaar, Orgelift, Zanghmeester, Pastoor van de Schutteren, alle met hun knechts, en gevolg.

Alhoewel het schieten der *Voet- en Hamboogh*, met het afbreken en betimmeren dezer Doelhoven uyt de gewoonte geraakt is; zoo wort echter't schieten met't Roer na de *Doel-pen*, in het hof van deze *Kloveniers Doelen*, (eertijds met een toegalderye overstraat aan deze *Doelen* vast, ten deele van eenige Liefhebbers, doch weynigh van de Schutters, gehanthaaft. Te dien eynde, en om op't getal der schooten te passen, noch, naar't oudt gebruik,

**Schieten
noch na de
doelpen.**

een *Wijzer* hebbende; die gehouden is, *Kloveniers Doelen.* eer hy in zijn ampt treedt, in handen van een der Overluyden, dezen eedt te staven: *Wijzer* Dat zweert ghy, dat ghy als een getrouw wijzer, oprechtelyk en rechtvaerdelyk wijzen zult, zoo wel van de schooten, als van de getalen, de welken geschoten worden, rechtvaerdelyk by't bekken geslagen, of anders na onder gewoonte te kennen geven zult, om aangekeken te mogen worden, en dat ghy wisselende van de schooten oft getale die gedaan zonden zijn oft niet, 't zelve den schietende Schutters (volgende de kaart) te kennen zult geven, ende voorts doen dat een goet en oprechte wijzer behoort te doen, zonder zulks te laten om eenigerhande &c. zoo waarlyk, &c.

Tot yder Doelen waren eertijds vier mannen, Overluyden of Doelheeren genaamt; die over alles het opperbewint hadden, zorge droegen, en rekening van ontfangh en uytgift hielden; twee daar van jaarlijks afgaande, en twee out blijvende; in wiens plaatze dan weder twee nieuwe by den Gerechte ghekoren wierden. Dat heden ten dage verandert is, staande wel de opperzorge aan een getal van vier Heeren, Burger-Hopluyden zijnde ofte gheweest hebbende, en daar toe van Burgermeesteren verkooren; maar deze blijven dat zoo langh alsze leven, of alsze't zelve willen bedienen: die yegenwoordigh vier Burgermeesteren zijn, als de Groot-Achtbare en wel-edele Heeren:

Cornelis Wuzen.

Symon van Hoorn.

Andries Graaf.

En

Cornelis Vlooswijk, Heer van Vlooswijk, &c.

Het plach eertijts een gewoonte te zijn; en wort by wijlen noch onderhouden, dat jaarlijks op Palm-Sondagh yder Doelheer, tot een erkentenis van dankbaarheydt, en schuldige plicht, een schotel Kieuits-eyren, een dozijn Olykoeken, en een kan Rinze wijn, t'huys gezonden wordt.

t Ges

**Overluy-
den van de
Doelens, of
Doelheeren**

**De tegen-
woordige.**

Schermschool.

't Gebruyk van met de *Handt- en Voet-boogh* ten oorlog te trekken, te mets (door de vindinge des *Bossekruyts*) onnut gheoordeelt zijnde, niet als de *klover* of 't roer, en nevens 't *grof Gheschut*, *Spiessen*, *Helbaarden*, en ander *hals-geweer* in 't ghebruyk blijvende: soo heeft men van tijdt tot tijdt zich zelven meer en meer tot de oeffeninge en handeling der zelviger be-
geven.

Waarom 't Scherm-School op-gerecht.

Ten dien eynde van veel Jaren herwaarts wel ervarenen Scherm- en Drilmeefters daar toe stellende, om de Burgery en aankomende Jongelingen zulks smake-
lijk te maken; des een byzonder Ghebouw daar toe ordonnerende, de naam van

Schermschool,

Zortijts boven d'oude Waagh, daar na by de Doelens.

voerende; welke oeffeninge wel eer boven de *Waag* (op den *Dam* staande) plach te geschieden: toch alle gemeene plaatzen met den aanwas der *Stadt* en menighte der *Inwoonderen* te kleyn werdende, heeft men een ander moeten zoeken; daar toe een *Schiet-perck* van de *Hantbooghs Doelen* (ten noorden het *Artillery-huys*) bequaam achtende; 't welk opgeruyt zijnde, heeft men daar een groot ruym luchtigh hout-gebouw opgerecht; dat niet alleen tot dit gebruyck, maar mede tot een *Monster-plaats* der *Bezettingen* (alhier in *zoldy* leggende) verordonnerende: het welk daar zoo lange gestaan heeft, tot men genoodtzaakt was 't zelvige, in den *Jare 1650.* met het betimmeren van de *Doelens* te verplaatzen; daar toe gebruykende de *binne-barmpte* van de *Stadts aarde-wal* gelegen ten eynde de *Turf-marckt*, tusschen de *Prince- en Keyzers-gracht*: de oeffeningh-plaatze daar in 't midden met een *houte Balie* af-gheschoten zijnde, de buytenste ommegangh tot het aanschouwen bequaam wezende.

Schermen Drilmeefters, daar toe.

Tot welke oeffeninge dry *Dril- en een*

Schermschool van de *Achtbare Burgermeesteren* en *manhaftige Krijghsraadt* gestelt zijnde; dezen om de *Burgery* en *Leerlingen* in 't gebruyk van 't *halsgeweer* te onderwijzen; die om haar 't *zy-geweer* wel te doen handelen, om tot *Stadts en Vaderlants bescherminge* in tijt van *noodt* bequaam te zijn. Ghelijk (als boven verhaalt) alles hier na in 't *vijsde Boek* aan't derthiende *Hoofstuk fol. 73.* breder beschreven zal werden.

Dus verre van de *Doelens, Scherm-school* en aankleven van dien de wapenen tot bescherminge der *Stadt* betreffende, volgen de

Stadt-wapen ofte Artillery-Huyzen.

Daar die in op-gesloten en gheberghet werden; die hier ter *Stede* dry zijn, doch twee daar toe gebruykelijk; het *alderoudste* staande aan de *west-zijde* van de *Oost-Indische Kay*, naast het *Dollhuys*, gebouwt in den *jare 1555.* die van de *Oost-Indische Maatschap* tot haar *Pakhuis* in huur hebbende, des noch veeltijds het *Boshuys* genaamt werdt, zijnde een heerlijk sterk werk.

Het tweede, yegenwoordigh met het derde in gebruyck, staat op de *oost-zijde* van de *Zingel* ofte *Koninkx-graft* by de *Heylige-Weghs Sluys*, tusschen de *Hant- en Voet-booghs Doelens*; gebouwt in den *jaren 1605, ende 1606,* gelijk zulks 't *jaar-getal*, boven tusschen de *dubbelde gevel*, onder 't *stadts-wapen* staande, is te kennen ghevende; dit is een sterk veel grooter ghebouw, in de *Handt-booghstraat* uytkomende; ten *weder-zyde* met *gevels* en twee *grootte poorten* daar in, om *alderhande grof Metaal Geschut* en *Mortieren*, (meest op haar *affuyten* leggende) *Petarden* en ander *schrikkelijk Oorloghs-tuygh*, in tijdt van *noot* met der *haast* daaruyt te rukken. De *solders* boven voor

Stadts-Wapen ofte Artillery-Huyzen.

Wapen-Huyzen, Waar deze Gebouwen staan, en wanneer gebouwt.

Geschut en ander Oorloghs-tuygh.

veel

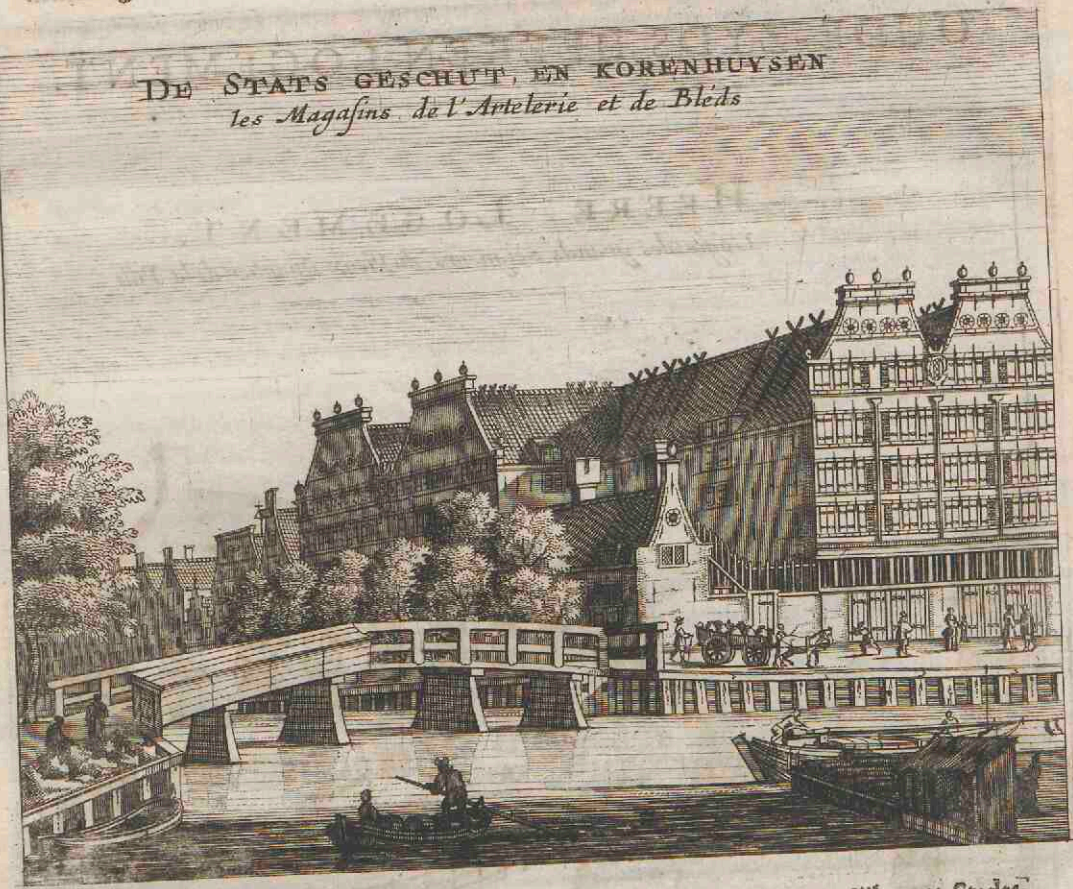
Stads-Wa-
pen of Ar-
tillery huys-
zen.

veel Vaandelen, Soliers, met hals- en zijt-
geweer bezet wezende; dat in ordere leyt
om in haast te gebruyken, en ten allen tij-
de schoon gehouden wert.
't Vergrooten vande Stadt zulks vereysf.

fende, heeft men in den jare 1622 en 23 tot
Stadts verzeekeringe genootzaakt geweest
noch een derde Wapen- ofte Provifi-huys
aan te leggen, en dat veel grooter als de
voorigen; daar toe verkiefende in 't wester-

Stads-Wa-
pen of Ar-
tillery huys-
zen.

DE STADTS GESCHUT, EN KORENHUYSEN
les Magasins de l'Artellerie et de Bleids

deel by de Haarlemmer-poort zeker hoek
lands, als in een dry-sprongh leggende,
op de Baan-graft, Brouwers-graft en een
Braak, (doen noch water) nu met huyszen
bebouwt.

Noch ghe-
schut en
wapenen.

Daar een geweldige vier-gevelde tim-
meragie (van vier ofte vijf vierkanten
hoogh) op stellende; twee der zelvigen
de Baan, en twee de Brouwers-graften ver-
cierende; onder, als 't voorgaande, vol
Metaal-geschut en andere groote Oorlogs-
Instrumenten gepropt staande; de zol-

ders daar boven gemeenlijk met Stadts
Granen (tot voorraat) beladen zijnde.

Tot deze allen heeft men, om alle hoe-
ken te bewaren, in den jare 1650 ofte daar
ontrent, in 't oosten van de Stadt noch na
een plaats uytgezien, om meer Metaal-
geschut te bergen; daar toe verkiefende
een van de onder plaatsen in de Pakhuysen,
toe behoorende de Huys-Armen aan de
oude zijde, gelegen naast haar Comptoir
achter tegens de stadts-wallen uyt komen-
de. Over alle welke Wapen-huyszen twee

Ec ofte

Oudezyds ofte meer uyt de Gerechte jaarlijcx tot Heeren Logement, Opper-Artillery-Meesters gestelt werden, om over alles 't opper-gesagh te hebben: die yegenwoordigh zijn, Artillery-meesters: De Heer Cornelis Witzzen, Out-Burger-

meester, en Ghecommitteerde ter Vergadering der Heeren Staten Generaal, en Oudezyds Heeren Logement. De Heer Gerrit Hasselaer, out Schepen en Commissaris van de Wisselbanck.

OUDE-ZYDS HEEREN LOGEMENT.

Heeren Logementen, hoe veelder zijn.

Vier Herbergen worden alhier tot Burgers gerijf, behalve de voorbeschrevene Doelens bevonden, die de Stadt zich aanmatigh, gebouwt, en voor de haren wilgehouden hebben; als twee te lande binnen de Stadt, en twee te water op der zelve palen; die binnen de Stadt een aan de Oude zijde, d'ander (nevens de

twee te water op de Stadts palen) aan de Nieuwe zijde gelegen.

Die aan d'Oude-zijde niet als de naam van 's Heeren Logement voerende, ghelegen dwars teghen 't zuyd-cynde van de oudezyds Voor- en Achter-burghwal, aldaar met twee heerlijke steene bruggen te samen vereenigt, de derde (dit Logement berey-

Het oude Heeren Logement.

Oude tijds
Heeren Log-
gement.

Eerijts een
Brouwery,
daar na
een Lom-
baart.

Hoedanig-
heyt van 't
Gebouw.

Grote zaal.

bereykende) met de twee, door yzere Ba-
lien zoo vereenight, dat als uyt een stuk
fchijnen gemaakt te zijn: De grondt een
gedeelte van het nieuwe Nonnen-klooster
wesende, wel eer een ledige plaats de *Schaf-
fery* genaamt, tot eyndelijk een Brouwe-
ry daar op getimmert is, het wapen van de
Sleutel voerende, zulks betuygende het
vaantje op de hoek-gevel staande. Eenig-
he Jaren daar na in een Lommert veran-
dert; doen weder by burgerlijkke Koop-
luyden bewoont, tot eyndelijk de Stadt
het gekocht, en tot een Herberge ofte
Castelanye bequaam gemaakt heeft, de
Bruyker de naam van *Castelwyn* voerende;
bestaande in twee Gebouwen, beyde met
grootte zalen, kamers en vertrekken voor-
zien, genoegzaam bequaam om een tref-
felijke hofhouding te herberen: het nieu-
we in den Jare . . . . . daar aangebouwt,
de voorgevel doorgaans met hertsteene
fionnen verciert; de voorkap (ofte fron-
tespies) het Dry-kruyzigh Keyzerlijk
gekroont Wapen eierlijk voor zich heb-
bende; twee leggende Leeuwen dat be-
dekkende; alles in heerlijkheyt het Oude,
zoo in Zalen, Kamers, als andere Ver-
trekken overtreffende; boven al uytmun-
tende, de Grootte Princelijke Zaal bo-
ven de Keuken, haar uytzicht met zestien
grootte kruys-kozijnen zoo van buyten
langhs de Voorburghwal, als binnen op
een groot vierhoekkige binnen-plaats heb-
bende, kostelijk ghemeubleert, bequaam
om een Koningh en grootte Heeren te tra-
ctereren, (die hier ook weynigh in de Stadt
komen, of zijn daar geherberght, en wel
opgeschafft) daar alle het gebouw het licht
op is scheppende; zoo gelegen dat voor en
ter ooster-zijde met een gracht van andere
naast gebouwen gescheyden is, zulks geen
onaangename aanschouwingh verlenende.
Op welke plaats des Winters een grootte
ruyme Tent opgeslagen wert, onder wel-
ke van na Kersdagh tot ontrent Februarijo
daar aan volgende, de vaste goederen zoo

Huyzen als Landeryen in 't bekken ver-
kocht werden; een uytstekent ghebouw
(tooneels wijze) daar voor staande, daar de
opveylinge geschiedt. Welke verkoopin-
ge tweezins is, ofte gedwonge ofte onge-
dwonge; de ghedwongene daar toe met
recht overwonnen, met een onduits woort
Executie ghenoeemt, die nevens *Weesmee-
steren* verkoopinge ghehouden werdt van
Kersdagh tot Dry-koningen, gezeydt
de Dertien-nachten, welke tijdt daar na
tot op Lichtmisse verlengt is. Ziet de
Keure van 24 Decemb. 1552. de willige
verkoopinge daar aan volgende: dat on-
derscheyt daar tusschen zijnde, dat die met
recht overwonnene moeten verkocht wer-
den, d'anderen niet, ten zy 't de Verkoop-
pers gelieft. *Executie* over vaste goederen
geschiedende, moeten die eerst geloof en
ge-eygen-pant werden, achtervolgens de
Hantvestingh van *Willem de VI.* Hertogh
van *Beyeren*, als dry-en-twintighste Graaf
van *Hollandt*. Gegeven tot *Middelburgh*
op den 14 Novemb. des Jaars 1411.

In 't uytvoeren daar van grootte Rechts-
pleginge ontstonden; tot welker voorko-
minge die van de Regeeringe t'allen tijden
veel Willekeuren gemaakt hebben; als op
den 30 Januari 1494. By welke den *Eysscher*
renten zal genieten, tot der tydt sijn uytgeley-
de penningen ontfangen heeft.

Welker koop-brieven op de naam van die
van 't Gerecht gemaakt zullen werden; mijs
de oudste schulb-brieven eerst moeten betaalt
werden: des voor de namanninge borge te stel-
len hebben. Uytwijzende de Keure van
den 7 en 19 Januari 1529.

De Koopers van alzulke gekofte goederen,
haar beloofde termijn-payen niet opbrengende,
dat in zulken gevalle die ten haren scha-
de weder verkocht zullen werden. Blijkt
10 Januari 1531. Om die op haar ande-
re goederen te verhalen. Ziet de Keure van
den 21 Junii 1533. Mijs verklaringe in-
habilit te zijn, om in de tweede verkoopinge te
mogen mynen, of gelt te bieden. Ziet 5 Dec.
1560.

Oude-zijds
Heeren Log-
gement.

Verkoop
van vaste
Goederen.

Tweederley
en wanneer
geschiedt.

Keuren en
ordere om-
trent de
verkoopin-
ge by *Exc-
cutie*.

Oude-zijde
Heeren Lo-
gement.

Alle welke verkooping en by Mandement van den Hove in de xij nachten belet zijnde, zullen ten alle tijden des jaars mogen verkocht werden. Ziet 23 Januari 1537.

Alzulke verkochte huizen in huur zijnde, zal de huur niet langer stant grijpen, als een Jaar na de eerste May van de Executie. Ziet de Keure van den 23 November 1547. en 5 November 1560.

Dat Koopers van zulke goederen ghehouden zijn voor May ter Secretarje verklaringe te doen, of de beloofde penningen een Jaar op renten willen houden. 2 April 1591.

Willige verkooping van Huizen en Erven binnen dezer Stede en vryheyt van dien ghelegen, by openbare opveylinge, geschiedt alhier mede als vooren; de Eygenars het echter vry staande de Verkoopdagh op een ander plaats binnen de Stadt of vryheydt te leggen; Mits dat de Verkooper ghehouden zal zijn, tot bevrijdinge van zijn verkofte Huizingh ofte Erf tot believen van de Kooper Waar-borge te stellen. Ziet de Keure van den 23 Novemb. 1547.

Gelyk mede den Kooper verplicht is op dien avont, of ten langhste des anderen daags des voormiddaghs voor twalef uren, ten believen van de Verkooper voor de betalinge wagens de beloofde kusting-penningen, van zijn gekocht perceel, tot Verkoopers genoeg, vaste borge te stellen. Ibid.

Doch by ervarentheyt bevindende dat veel ghemeene luiden van weynigh ofte geen middelen haar vervorderen op zoodanige verkooping te verschijnen, en om de pluck-penningen te genieten, de goederen tot hooge prijs op jagen, die gekoft hebbende geen raadt tot de betalinge ofte Borgen wetende, en die alzo infailligh maken. Soo hebben die van de Gerechten geordonneert, dat van nu voortaan op alzulke opveylingen tegenwoordigh zijn zal een van de Onder-Schouten met zijn Dienars, om alzulke onvermogene Koopers (gheen Borgen konnende stellen) ten believen van de Verkoopers in hechtenis te nemen: midts van

Ook van
vrywillige
verkoopin-
gen.

Ordere en
Keuren te-
gen 't be-
driegelyk
mijnen,

yder opgeveylt perceel genietende twalef stuyvers, en aan twee ofte dry Dienars te zamen zes stuyvers, zonder in meer gehouden te zijn. Volgens de Keure van den 13 Januari 1649.

Dit noch niet konnende helpen, en de stoutheydt zoo aangewossen zijnde, dat tot zulks haar ook Vrouws-perzonen en Kinderen (onder haar Ouders en Opzinders staande) begeven. Soo heeft men op den 12 December 1662. verordonneert.

Dat voortaan geen Vrouws-perzonen (om te mynen) op zoodanige opveylingen zonder een meerder-jarigh mans-perzoon (om haar Bot stant te houden, en voor haar beloofte te betalen) zullen mogen verschijnen; of gelt getrokken hebbende, dat weder te leveren, te vertrekken, en 't Bot van omwaarden blijven.

Kinderen ofte Perzonen onder de vyf-entwintigh jaren oudt, zonder Ouders of Voogden daar verschijnende om pluck-penningen te halen, werdt zulks verboden; ten waar de Ouders ofte Voogden haar voor de betalinge vast maaken. Doch de minder-jarigen haar voor meerder-jarigh uitgevende, en gheen Borgen weten te stellen; dat dan zullen getraecteert werden, als hier na van alzulke meerder-jarige Koopers geordonneert is.

Temande aan een verkocht huys blijvende hangen, en tot de betalinge geen Borgen wetende te stellen, zal in 't Rasphuis verzekert werden, om voor de eerste maal vierthien dagen, ten tweedemaal aldaar een maant te werken; en ten derdemaal op zulks weder bevonden zijnde, ter correctie van die van den Gerochte; ten waar de Verkooper met hem vernoecht waar.

Doch alzulken Kooper voorgevende tot de betalinge middelen te hebben, ofte vaste Borgen machtigh is wyt te vinden; zal hem daar toe tyd van vier-entwintigh uren ghegunt werden, midts ten zijne kosten daar ter plaatze in gijzelingh blijvende: op pene van de voor-verhaalde straffe. En dat het voorsz. Perzeel andermaal tot zijnen schade zal opgeveylt werden.

Oude-zijde
Heeren Lo-
gement.

Noch ande-
re tegen has
zelfde mis-
bruyk.

Nieuw-
zijds Hee-
ren Loge-
ment.

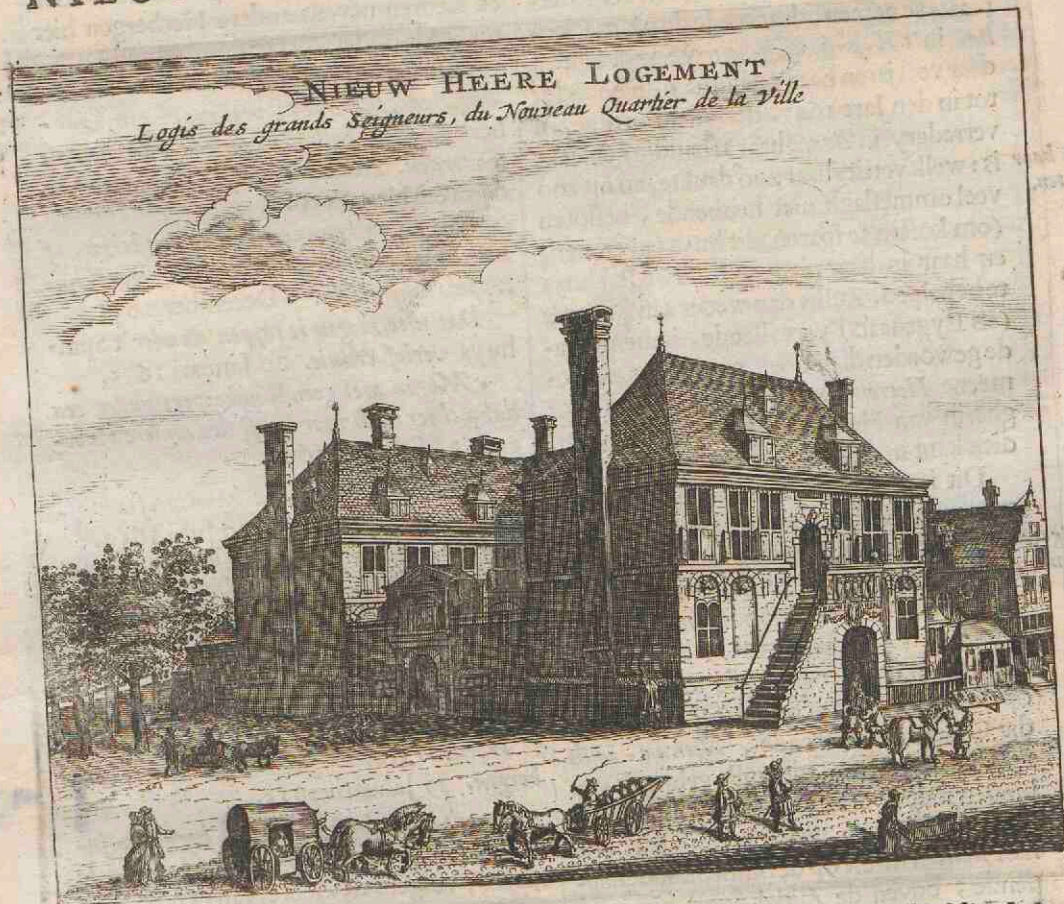
Alle Huizen, Erven, Landen, ende Schepen binnen deze Stadt en vryheydt ghelegen, verkocht werdende, daar van is men ghehouden een vierde part van het randtzoen meerder te betalen, en

dat ten profijte van d'Aelmoesseniers Ar-
men.

Dit van de eerste Stadts-herbergh en 't gebruyk van dien genoegh zijnde; volgt de tweede, anders genaamt het

Nieuw-
zijds Hee-
ren Loge-
ment.

NIEUWE-ZYDS HEEREN LOGEMENT,

Tot een
Vleeshal
gesticht, en
manuier.

D At mede een heerlijk ruymte is, met Zalen, Kamers, Keuken, Galderye ende andere ten zulken ghebruyke bequaam; gesticht in den Jare zeshien hondert zeventhien, en dat tot een Vleeshal en Wachthuys: zulks de witte hartsteene gehouwe Ofschoofden, daar de Voor-gevel mede verciert is ghenoech te

kennen gevende, hoewel tot een Vleeshal doen weynig tijts gebruykt; vermits dien hoeck als doen noch slecht betimmert, daar weynigh Koopers quamen; zoo dat besloten wierdt die te verleggen, als na verhaalt zal werden: te vooren niet dieper wezende als het voor gebouw. Daar na in den Jare 1622. met den uytgangh van het

*Nieuwe-
zijds Hee-
ren Loge-
ment.*

*Daar na
tot gebruyk
van de
West-Indi-
sche Maat-
schappij.*

*Van haar
verlaten.*

*Blondanig-
keyt van't
gebouw.*

twalef Jarigh Bestant, die deze Vereenig-
de Nederlanden met den Koningh van
Spangien gemaakt hadden, voorgenomen
zijnde een West-Indische Maatschap op
te rechten (waar van hier na breeder) heeft
men deze verlaten Vleeshal daar toe be-
quaam ghemaakt, de opene binne-plaats
met al het achter-werk daar aan bouwende,
om die aldaar haar zit- en vergader-
plaats te nemen, daar mede de naam *Vleeshal*
in't *West-Indisch-huys* veranderende;
daar veel jaren haar verhouden hebbende,
tot in den Jare 1647. door der Portugezen
verraderij in *Brasil* haar afhandig gemaakt
is: welk verlies haar zoo drukte, en nu zoo
veel ommeslagh niet hebbende, besloten
(om kosten te sparen) dit huys te verlaten,
en haar in haar nieuw-gebouwt Pakhuys
te behelpen. Zulks dan weder aan de Stadt
(als Eygenaars) vervallende, is men te ra-
de geworden dien hoek mede met een ge-
meene *Heeren Logement* te verciere, tot
gherijf van Heeren en Koopluyden, van
dien kant in de Stadt komende.

Dit is een lankwerpigh vierkant sterk
gebouw, Kasteels-wijze, aan alle hoeken
vry onbekommert op de Heere-markt aan
de Haarlemmer-dijk ghelegen; hebbende
twee ingangen, d'eene onder de steene op-
gangh na't Wachthuys daar boven, aan
den Dijk; d'ander ter zijde ten Oosten,
op de binne-plaats; onder 't Stadts wapen
dit Opschrift voerende, *Nieuwe-zijds
Heeren-Logement*: tot zulk gebruyk van
binnen met Voorhuys, Galderye, Zaletten,
Kamers en Koken wel doortimmert, alle
haar lichten meest op de binneplaats schep-
pende; boven de Zijdel-poort een uyt-
stekent Gebouw hebbende, om Schepen
te verkoopen, daar deze plaats van Stadts

wegen mede begifticht is; even als die van
de Oude-zijde met de Huyzen, en dat
meest op de zelve voet en ordere.

Alhoewel deze twee 's *Heeren Logemen-
ten* (als ook de twee volgende Stadts Paal-
herbergen) die de Stadts eygen zijn, wat
meerder Voorrecht schijnen te hebben;
zoo zijnze echter de zelve Ordonnantien
en Keuren nevens andere Herbergen hier
ter Stede onderworpen.

*Als dat op panden ofte kleederen geen ge-
laagen mogen borgen, veel minder in Lon-
bert daar gelt op halen, om daar nyt betaalt
te werden. Achtervolgende de Keure van
den 18 Meert 1550.*

*Dat gheen kranzen mogen nysteken, of
moeten op de Wyn-pachters boek voor Wyn-
tappers bekend zyn. 9 December 1631.*

*Dat niet mogen te tappen zonder 't Spin-
huys verlof-cedule. 20 Januari 1655.*

*Mogen niet geen Wynkoopers onder een
dak achter noch voor naast den anderen woo-
nen. 24 Februari 1661.*

*Vermogen niemandt in kannen ofte vles-
sen wijn 't huys te zenden. 17 Julii 1659.*

*Moeten jaarlijks ten minsten zes tonnen
bier verexcijzen.*

*Vermogen des Sondaghs voor den middagh
geen gelagen zetten. 6 Januari 1624.*

*Vermogen haar niet te tappen met geen Maekelardye be-
helpen. 2 Januari 1612.*

*Werden Verboden gheen Bedelaars te her-
bergen. 29 Januarii 1613.*

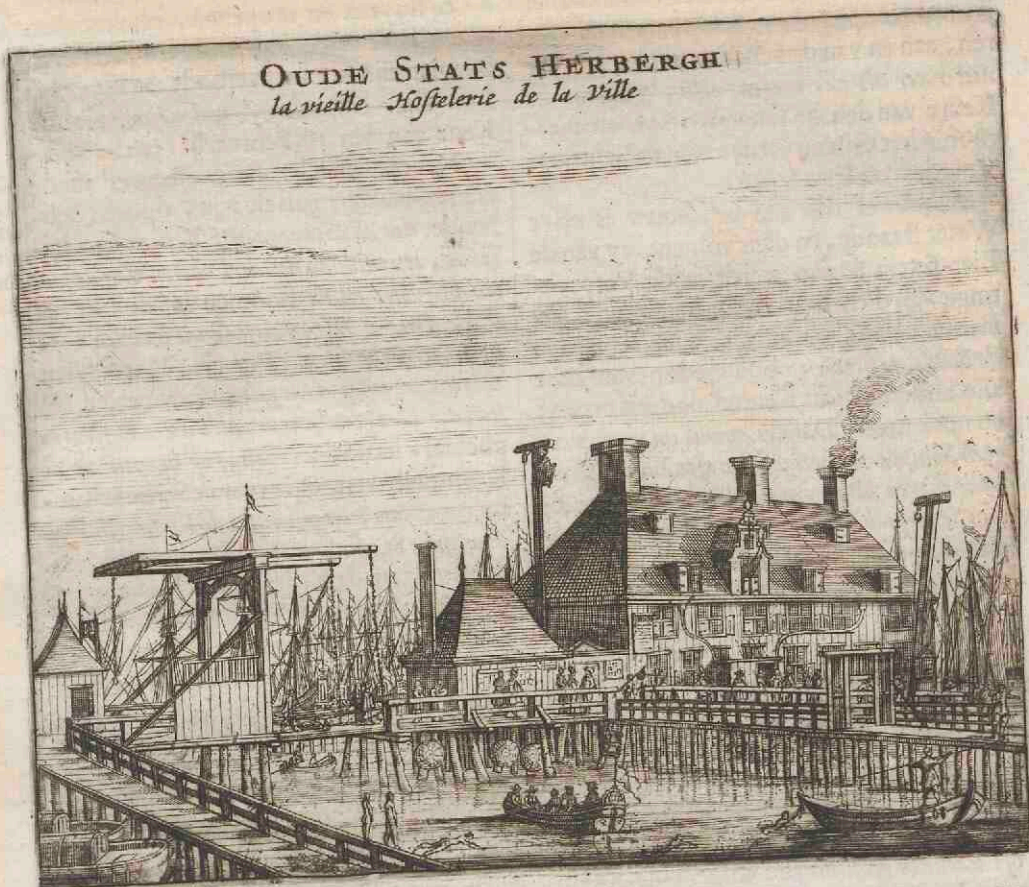
*Een doodslag in haar huys begaan zijnde,
Vermogen in jaar en zes weken niet te
tappen, volgens de Keure van den 10 Sep-
tember 1647.*

De derde Herbergh die de Stadt haar
aanmaticht en verhuurt, is de

*Nieuwe-
zijds Hee-
ren Loge-
ment.*

*Keuren o-
ver de Her-
bergen.*

OUDE STADTS HERBERGH,

Oude Stads
herbergh.Waar ge-
bouwts.

EN dat ten opzicht van een tweede, naderhandt gebouwt ter plaatse daar wel eer het *Roode Blokhuis* ghestaan heeft; gelegen aan 't noord-eynde tusschen de twee rijgh palen daar de Stadt aan 't Y-kant mede gesterkt en ghesloten is, (hebbende eenige openinge tot invaringh, *Boomen* genaamt, en dat om datze des nachts met houte boomen vol yzere pennen toegesloten werden) meest tot herberge en gerijf van den Zeeman en reizende luyden te water de Stadt aandoende; met een lange Brugh, door twee optrekkende vallen des nachts daar van afgesloten, en daaghs de

toegang zijnde. Is een sterk hout vierkant werk, in 't Y op palen getimmert, en dat zoo geweldig dat voor wijkingh niet te vreezen heeft; aengeleyt in den Jare 1613. zoo wel als eenigh Waerts-huys binnen de Stadt met zijn boven en neder vertrekken, Koken, Kelder en Regenbak onder 't water voorzien; hebbende op de Schepen ten weder zijde en over 't Y in Noort-hollant een lustigh vermakelijk uytzicht, dat by goet weder veel wandelaars derwaarts lokket, en de Waart geen kleyne profijten is toebrenghende: doch meest daar gestelt tot lijf-bergingh der Reyzigers te scheep over Zee

Hocdanig?
heyt van
het zelva.

Oude Stads
Herbergh.

Zee komende, en door stilte belet in tijds binnen te zijn: Ten welken gerijve daar een Veer ofte Steyger voor kleyne Schuyten (anders Steyger-schuyten) ghemaakt is, om Koopluyden, Schippers en anderen, aan en van de Schepen te voeren, die niet meer als zes mogen zijn, volgens de Keure van den 23 Januarij 1641. en niettemin het Gilt en Ordere van de Schuyte-voerders onderworpen.

Keuren
daar ontrent.

Alhoewel dit een Ghebouw is op 't Water staande, en dien volgens vry van de Bier-Excijs; zoo werdt in de Verpachtinge van dien haar zulkx benomen: Gehouden zijnde, die als andere Herbergiers in de Stadt, te betalen: ook mede nevens haar alle andere Stadts Keuren onderworpen; en noch meer: Dat des avonts na negen uren geen Schippers, Bootsgeffellen ofte ander varent volk mogen siten om te drinken; maar die aan Scheeps-boort te zenden, en by weygering van dien aan de Soldaten (op de Brugh de nagtwacht hebbende) hulpe te verzoeken; die zulkx ook gheboden werdt naar te komen, volghens de Keure van den 6 October, 1656.

Paalen, en
Keuren
daar over.

De dubbelde rijgh paalen ofte palissaden daar deze Herbergh op en buyten gebouwt is, verftrekkende voor Stadts wallen, hebben met de zelvigen een Recht: Des op lijffstraffe verboden werdt die by daagh oft nacht te beklimmen, volgens de Keure van den 16 December 1597. Ook met staande zeylen niet aan te zeylen, ziet de Keur van den 6 Augustij 1532. veel min daar des nachts Schuyten ofte Schepen tuschen te berghen, ziet 28 September 1594.

Tot sluyting, der welkers Stadts Boo-

men ofte doorvaart, zijn Boom-sluyters gestelt; dien aan bevolen wert, des avonts en 's morgens naa 't luyen van de Poort-klok, die te sluyten en te openen, ofte tot allen tijden haar zulkx van Burger-meesteren bevolen zijnde: met verbodt dat niemande haar daar in hinderlijk zal zijn, ziet de Keur van den 19 Februarij 1562.

Oude Stads
Herbergh.

Boomen,
Boom-sluy-
ters.

Nevens welke Boom-sluyters mede Haven-meesters gestelt zijn, opzicht hebbende, dat alle Schepen in 't Y, in de laag leggende, ten minsten hondert voeten van de paalen blijven: en de Boomen tusschen de gestelde Duc-d'Alven en staande banden veyligh open te houden. Dat geen Raa-zeylen met dwars te leggen 't gebruyk der paalen beletten. Dat geen Schepen als buyten op stroom ghekiel-haaldt werden, of binnen in de Rommelhaven. Ofte voor de Scheeps-timmer werven, wytgesondert de Rommelhaven voor deze Stads-herbergh; en diergelijcken. Alles volgens de Keure van 30 Janua. 1634.

Schepen
van de pa-
len te leg-
gen, en
Kielpaalen.

Gelijk mede geen Schip of Schepen moghen ankkeren ontrent de Boom van de oude Stads-Herbergh, anders, dan dat het Schip of Schepen, 't zy ebb' of vloedt, ten minsten acht roeden ter zijde van de Stads-Herberghs-Boom komt te leggen. Op peene van tien gulden t'elkens te verbeuren. Doch vervallen de Schippers in geen boete, voor al eer datze eens by den Boom-sluyter gewaarschouwt zijn.

Ten oosten deze Brugh aan de uysterste rijgh paalen ziet men noch een besondere af-geslooten plaats, in welke niet als Visschers Schuytjens leggen, die met visschkorven de Vissch door de Water-schepen gevangen te Markt brengen.

De vierde ofte laatste van dese Herbergen,

werdt gemeenlijk de

NIEUWE STADTS - HERBERGH

Genoemt, en dat ter oorzaak van haar laatste timmeringh; want de Steeden

Amsterdam, Hoorn, Edam, Munnikedam en Purmerent in den jaare 1660 en 61, om

Nieuwe
Stads her-
bergh.

Nieuwe Veer
en wanneer
opgericht.

om meerder nabuurschap en handeling
met den anderen te hebben, over een ghe-
komen zijnde een Sant- of Trek-padt te
leggen, om van *Buykfloot* aan de Water-
landtze Dijk met overdekte Trek-schuy-

ten tot den anderen te reyzen. Amster-
dam alleen ten haren lasten aannemende
het overige van den Dijk tot haar Stadt te
brengen, midts de inkomsten daar van ge-
nietende: volgens welk verdragh aan vin-

Nieuwe
Stads her-
bergh.

gen de *Voochwijk* (haar eygen zijnde) tot
aan het Y, met een breede Gracht te door-
graven; aan 't eynde een sterk Hooft voor
den ys-gang leggende, om van daar voorts
met zware overdekte Steiger-schuyten het
Y, tot aan de Stads palen over te komen:
des genootzaakt waren aldaar om aan te
leggen, een Steygeringe te maken; tot
gerijf daar een Herbergh by stellende; zyn-
de te zamen een sterke houtte timmeragie
op veel zware eyke palen in 't Y, gegront-
veft, de wooning twee stadien hoogh met

Hoedanig-
heyt vande
nieuwe
Stads her-
bergh.

veel kamers en vertrekken voorzien; en
dat om menigte van reyzende menschen
te herbergen, het overige voorts sierlijk
ghemaakt; de Steyger vierkant met een
yzere leuning omvangen, gelijk mede de-
ze lange Brugh, dieze aan de Stadt is hech-
tende, konnende met een ophalende Val-
brugh en Staketzel daar van des nachts af-
ghesloten werden: een afgaande Steyger
tot de af- en aankomende Schuyten heb-
bende, dat wegens 't gemak een groot ge-
rijf geeft; en om zulks in treyn te houden

F f

met

Nieuwe
Stads her-
bergh.

Ordonnan-
tie voor dit
en oude
Veer, en de
Schipper
daar op
warende.

met goede Ordonnantien onderstut is; waar van den inhoud deze is.

Dat zoo wel des Somers als des Winters door't gansche jaar met het opgaan vande Boom alhier, en tot Buyk-floot met den dageraadt een Schuyt gereedt zal zijn om den reizende man heen en weder over te voeren.

Dat gehouden zijn op zekere boeten ter gestelder ure af te varen, en een ander Veer-schuyt voorts weder zeyl-rede te leggen.

Acht-en-twintigh Perzonen ter gestetter ure in de Veer-schuyt wesende, en meerder bevonden zijnde, zijn de Schippers gehouden noch een af te zenden; en zelver te varen zonder zulke een knecht te bevelen, ten ware by siekte ofte andere ongelegentheden ter discretie van Commissaris.

Dat de Schippers en Knechts gehouden zijn op't Veer te blijven van's morgbens tot na een halfuur dat des avonts de laatste Schuyt afgevaeren is.

Dat yder Schipper vermogh zijn eygen Knecht te stellen; en dronken zijnde niet te varen.

Dat niemandt vermogen te lossen dan aan de Voolwijk daar 't paart aan-geslagen wert.

Dat yder Schipper gehouden is zijn eygen Schuyt en paart te houden: die by versterven de navolgers gehouden zijn tot goe-luyden zeggen aan te nemen: En een-maal des jaars by den Op-ziender opgenomen zullen werden.

De vracht heen ofte weder-varende zal met den Tol zijn twee stuyvers, kinderen tot thien jaren half gelt, daar onder vry moeten op de schoot sitende, en van Amsterdam tot aan de zuyd-zijde van de Voolwijk een stuyver, kinderen als voren.

Voor een afgehuurde Schuyt zoo heen als weder zal boven de Tol (mits maar acht Perzonen sterk zijnde) vijftien stuyvers betaalt werden, en tot het zuyt-eynde van de Voolwijk acht stuyvers, doch meer als acht Perzonen sterk, zijn de overigen gehouden haar

vracht te betalen: en, een halfuur na 't luyden van de Boom-klok een derde-part meer; des winters na behoren.

Paxkens onder de armen dragende zullen vry zijn; koffers en anders te betalen na behoren.

Geen Schuyten na te slepen; noch met Schepen aan de trek-zijde te leggen.

Voor overvoeren van ofte na de Voolwijk zal betaalt werden als volghit.

Van een Paart	5 stuyv.
Os ofte Koe	4 ft.
Kalf	2 ft.
Verken	1 ft.
Schaap	8 pen.
Karos ofte Koets-wagen	12 ft.
Een open wagen	8 ft.
Kar	6 ft.

De vorder Ordere van Buyk-floot, Hoorn, Edam, Munnekendam en Purmerende heen en weder meest de selvige wazende, uyt-gefeydt deze naevolgenden.

Dat behalve de Huur-schuyten alle dagen zoo wel des Somers als des Winters (de Somer te rekenen van den eersten April tot den twintigste September) de Schuyten op dese navolgende uren en plaatsen gehouden zullen zijn te varen.

Van Amsterdam over Monikendam op Edam. Des Somers ten halfses uren, half achten, halftienen, halfeenen, half dryen en half vijven. Des winters ten halfachten, halftienen, halfeenen en half dryen. Van Amsterdam op Purmerende Des Somers ten half seven uren, half negenen, half elven, halftween, half vier en half sesfen. Des winters ten half negen uren, half elven, half twee en half vieren. Van Hoorn op Edam. Des Somers ten vijf uren ten achten, halftwaleven, dryen, en ten sesfen. Des winters ten ses uren, negenen, twaleven en drien. Van Hoorn op Purmerende. Des Somers ten vier uren, sevenen, tienen, twee en vijven. Des winters ten vier uren, achten, tienen en twee uren.

Van Edam over Monikendam op Amster-

Nieuwe
Stads her-
bergh.

Van de bin-
nen Schuy-
ten op
Hoorn,
Edam,
Moniken-
dam, en
Purmeren-
de.

*Kisten-
makers-
pand.*

sterdam. *Des somers ten vijf uren, achten, elven, dryen en sessen. Des winters ten ses uren, negenen, twaalf en dryen.*

Van Edam op Horen. Des somers ten ses uren, negenen, elven, eenen ende vieren. Des Winters ten sevenen, elven, eenen en vieren.

Van Purmerende op Amsterdam. Des somers ten vijf uren, sevenen, thienen, eenen, dryen en vijven. Des Winters ten vijf uren, sevenen, elven, eenen en ten vijven.

Van Purmerende op Horen. Des somers ten vijf uren, tien, twaleven tweek en vijven. Des winters ten Seven uren, twaleven, tweek en vijven.

Mits niet eer van den Dijk af te steken voor de Schuyt (een half uur te voren van Amsterdam afgevaaren) zal aangekomen zijn.

Dat niet vermogen aan te leggen als tot Edam, Purmerende en aan den Ouden-dijk. Maar wel jemandt drijvende in te

nemen ofte uyt te laten. En niet te voeren als Perzonen, koffertjens, mantjens, Pakjens en fadjens.

*Risten-
makers-
pand.*

Mits voor Vracht en Tol genietende van Hooren op Purmerende ofte Edam, seven stuyvers. Van Purmerende op Buyk-sloot, ses stuyvers. Van Edam op Monikendam dry stuyvers. Van Monikendam op Buyk-sloot dry stuyvers. De Dorpen tusschen Buyk-sloot en deze Steden na proportie.

In de dry Kermis dagen geen Schuyten af te buuren.

De vrachten te betalen zoo haast de Schuyten aan't varen zijn.

Vremde Markt-schepen en schuyten volk voerende zijn gehouden boven de Tol voor yder Persoon diese voeren aan yder hek daar ze de vaart passeeren, twee stuyvers voor 't schip te betalen.

Mits dat de Ingelanden en Bruyckers haar Beesten vry over 't padt mogen leyden en verweyden.

VYFDE HOOFTSTUK.

Van het Schrijnwerckers ofte Kisten- makers-Pandt ende andere Markten.

*Kisten-
makers Pant:
Waar van
die naam.*

HEt Schrijnwerckers ofte Kistenmakers-Pandt, staat in de Kalvers-straat over de Heylige-Wegh, de naam van 't Pandt behouden hebbende, als wel eer de Kerk en 't Pandt van 't S. Jorris ofte Lazarus-huys geweest zijnde, eer de Lazaren en Proveniers van daar verplaatst en gefchoyden zijn; ziet hier voren in dit vierde Boek, fol. 154 en 159.

Dit lange jaren tot een Koop-huys van alderhande kostelike gemaakte kassen en ander Houtwerk gebruykt geweest zijnde, de Stadt 't zelve daar toe verhurende, en bequaam gemaakt hebbende; is eyndelijken

met Stadts vermeerdering te kleyn bevonden: des het voor eenige jaren tot 't Rockin vergroot, en dubbelde breette gemaakt, is, daar toe een huys ofte twee afbreekende; de twee nieuwe gevels met het Stadts wapen verciert, zulks toonende.

In welk Pandt, dat dagelijks open staat, en van yder magh bewandelt werden, vermogen alle Kistmakers, in 't Gildt wezende, haar gemaakt Kiste-makers werck te koop stellen; daar toe by de Achtbare Heeren Burger-meesteren een Vrouw verordonneert is, om op het onderhoud van dit Huys en verkooping der Waren te passen; die een van de Gilde-Broeders haar Vrou-

Kisten-
maakers-
Pant.

wen tot het Pant behoorende, en wiens week het is de profijten daar van te genie- ten, haar by gevoeght werdt. Deze te za- men Boek houdende, van alle 't welk dat yder Baas daar te koop is brengende, met de prijs daar voor 't te geven is. En dat vol- gens deze Ordonnantie by Burgermeester- ren haar op den 17 April 1624, verleent:

Ordonnan-
tien, het
Kistenmaa-
kers Pant
en de Kiste-
maakers
aangaande.

Dat al 't Werk in dit Pant te koop gebracht, door twee Vrouwen, een by de E. E. Burgermeesteren daar toe te stellen en te be-eedigen; en d'ander een Pant-Broeders Vrouw zijnde, zal verkost werden, en dat ten zulken prijse, als den Baas, het Werk toe- behoorende, haar aan bevoolen heeft, mits van de gul- den een stuyver genietende. Doch met dien verstan- de, dat de Gilde-Broeder ofte zijn Vrouw (wiens beurt het is daar acht daghen te zitten) haar eygen werk vermogh te verkoopen; mits de be-eedigde Vrouw haar recht van een halve stuyver van de gul- den betalende.

De Gilde-Broeders Vrouw, wiens beurt het is 't Pant waar te nemen, zal gehouden zijn daar te blijven van 's morgghens ten achten tot ten elf uuren, en des namiddaaghs van een uuren tot het luyden van de Poortklok. En wat Werk verkost wert de Vrouw daar dan niet wezende, daar van zal ze geen verkoop- gelt genieten; gelijk mede de Gilde-Broeders Vrouw daar niet zijnde.

De Gilde-Broeders Vrouw in 't Pant zittende, is gehouden op de boeten van een gulden, de vol- ghende Gilde-Broeders Vrouw op Woensdagh ofte Donderdagh te laten aanzeggen, dat het de Maan- dagh daar aan wezende haar beurt is het Pant waar te nemen; die zulks niet gelegen wezende, en ander in haar plaats vermogh te stellen, en die niet komende bekomen; dat in zulken gevalle de tweede volgende Vrouw de plaats van de afwezende gehouden zal zijn waar te nemen en te sitten, op een boete van twee gulden.

Een Gilde-Broeder ofte zijn Vrouw in 't Pant komende vermogen geen werk aan te nemen, veel min yemandt ten dien eynde, ofte om yets te verkoopen uyt het Pant te troonen, op een boete van vier gulden.

In 't Pant geen werk zijnde dat een koper be- geerde, zoo vermogh de Gilde-Broeder ofte zijn Vrouw, wiens week het is te sitten zulks aan te ne- men, zender verkoop-gelt daar van schuldigh te zijn.

Yemandt in 't Pant yets willende koopen en niet vindende, ook geen tijdt hebbende 't zelve aan te besteden; zoo vermogh de Vrouw van 't Pant we- zende dat tot een Pant-Broeder gereet te staen, zulks aan te wijzen, mits verkost zijnde 't verkoop-geldt daar van genietende.

Dat het verkost werk niet langer als dry dagen in 't Pant zal mogen blijven, op een boete van twee gulden.

Kisten-
maakers-
Pant.

De be-eedigde Vrouw in 't Pant zittende zal gehouden zijn aan te schryven, wat Pant-werk, hoe veel, aan en van wien het verkost is, op een boete van thien stuyvers, zoo menighmaal in gebreken zal be- vonden werden.

Wat Werken en hoe veel van yder (doch alles vol- maakt) beneden in 't Pant; op de eerste solder; ofte op de tweede solder, zal mogen gebracht werden.

De Pant-Broeders haar Werk in 't Pant bren- gende, zijn gehouden dat te merken, en de prijs daar by, en op de ledige plaats in goeder ordere te stellen, zonder yemandts goet te verschuyven of te bezetten.

Geen Werk buyten ordere in 't Pant te brengen, 't en zy by lootinghe op de gemeene Comptoir-dagen; mits dry plaatsen open blyvende voor Pant-Broeders die daar zulk Werk niet en hebben; op een boete van twee gulden.

Yemandt een plaats met looten gevormen hebbende, is gehouden die binnen vier-en-twintigh uren te bezetten; of by gebreke, ten profijte van die 't naaste lot getrokken heeft.

Yemandt een lot ghetrokken, en gheen Werk hebbende om de plaats te bezetten, werdt verbo- den die niet te verkoopen ofte wegh te schenken.

Yemandt tot zijn Werk geen plaats vindende; en een ander twee hebbende is gehouden een te ruymen.

Yemandt zijn Werk uyt 't Pant haalende om elders te verkoopen, vervalt in het verkoop-geldt van een halve stuyver op de gulden, voor de gheswoorene Opstienster aldaar.

Yemandt in 't Pant geen langher plaats begeer- ende is gehouden die aan de Overluyden dry weeken voor May ofte Alderheyiligen op te seggen.

De geswoorene Vrouw is gehouden 's Maandaaghs en Donderdaaghs 't Werk, in 't Pant staande, te stoffen, en schoon te houden.

Verschiel onstaande, is zy gehouden zulks des Maandaaghs ten Comptoir te brengen.

De Overluyden zijn gehouden zorge te dragen dat dese Vrouwe haar in 't verkoopen niet zydig en dra- get, en alle Ordonnantien striktelyk onderhoudet.

Doch bevindende dat deze Pant-Broe- ders ofte haar Vrouwen het Pant te veel beliepen; is geordonneert:

Dat gheen Pant-Broeders ofte haar Vrouwen; (behalven die haar week is te zitten) in 't Pant vermoghen te komen als der Somers voormiddaghs voor achten, ende des Winters voor negen uren, be- halven tweemaal ter week als 't stof-dagh is; ach- tervolghende de Keur van den 30 October 1636.

Gelijk

Vleesch-
Hallen.

Gelyk hier binnen mede geen Werk verkost magh
werden met Groen-Ebben-Hout verciert; ziet de
Keur van den 23 Januarij 1643.

Kisten-maakers geen open Winkelhoudende, wens
geen plaats in 't Pandt vergunt, volgens de Keu-
re van den 19 Julij 1656.

Vleesch-
Hallen.

VLEESCH-HALLEN,

Zynder hier ter Steede vier, als twee
aan de Oude-zijde en zoo veel aan
de Nieuwe-zijde; die aan de Oude-
zijde in de Nes, deun by den anderen gele-
ghen, werden ghenaamt de Grootte- en
Kleyne-Vleesch-Hal. De Grootte wel eer
S. Pieters Kerk, de Kleyne dat van Mar-
grieten Klooster geweest zijnde: S. Pieters
na Pontani meeninge de oudtste, hem op
de naam vestende; vermits onze eerste in-
wonderen haar met de zee-yangh erneer-

den, en dien volghende S. Pieter tot haar
Patroon hadden: anderen het tegendeel
beweerende, S. Olofs (nu Oude-zijds) Ca-
pel de voorgang gevende, als in dit Vierde
Boek, fol. 75. nader te lezen is.

De Grootte Vleesch-Hal te kleyn wer-
dende, te vooren op het kerkhof een groot
stuk verlenght zijnde, is men genootzaakt
de tweede, S. Margrieten Klooster-kerkken,
te hulp te nemen; (tegen over de zelvige,
door ordre van de Regeeringe, op den

De Grootte,
eersijds
S. Pieters
Kerk: de
Kleyne
Margrieten
Klooster.

Ff 3

35 Meer

*Vleesch-
Hallén.*

15 Meert 1584. door verlaten van S. Pieters Gasthuys, een Straat tot op de Binnen-Amstel verordonneert zijnde,) beyde met Banken en Hangen ten gerijf ophemelende: 't kerkhof tusschen beyden met overdekte Banken bezet zijnde; daar yder op zijn plaats, af-gekeurt Vleesch, voorts gekookt Vleesch, Spek, Afval en Worsten; als mede, Hoenders, Hazen, Konynen, Duyven en diergelijks verkoft werden.

*Achter de
Hal.*

*Hal op de
Wester-
Markt,
Anno 1619
gebouwt.*

De twee laatste *Vleesch-Hallen* aan de Nieuwe-zijde, zijn geleghen, dese op de Wester, die op de Heeren-Markt aan 't Nieuwe-zijds Heeren-Logement: Die op de Wester-Markt, een treffelijk Gebouw zijnde; gesticht in den jaare 1619. staande aan alle zijden vry; dry ingangen hebbende, de vierde aan de Keyzers-graft de twee-zijds opgaande steenc-trap beslaande; en ten dry zijden luyffens op houte-pylaren rustende; boven een Wacht-huys nevens de Kamer van 't Groote-Kramers-Gildt zijnde: Die op de Heeren-Markt is in den jaare 1659. van hout getimmert, hoewel slecht, niet-te-min gerijffelijk; hebbende ten weder-zijden een ingangh, en voor eenige Banken tot Hoenderen en diergelijke koopmanschappen: in welke *Vleesch-Hallen* dagelijks, behalven des Sondaghs en Vrydaaghs, alle soorten van Vleesch te koop hanget; en dat in zulken menighte dat te verwonderen is. Alle met goede Wetten en Ordonnantien voorsien:

*Ordonnan-
tien, voor
de vleesch-
Hallén, en
Slagers.*

De eerste daar van zijnde van den 14 April 1463. By welken verboden was, Dat vreemden geen gedoot vleesch in de Stadt mogen brengen om te verkoopen; maar gebonden zulks de Vinders levendigh te presenteren om de Keuren, en geslacht zijnde, niet als op Maandagen te verkoopen.

Dat man noch wijf vleesch by de kleyne penninghwaart, dat is, min dan een half deel, verkoopen magh, 't en zy sy Poorters, Gilde-Broeders ofte Sisters zijn.

Dat Vreemden hier met Beesten komende, en die tot haar wille niet kommende verkoopen,

die niet vermogen te slachten om uyt te venten, anders als des Maandaghs.

*Vleesch-
Hallén.*

De andere daar aan volghende van den 1 Februarij 1502. by welke, Alle Gilde-Broeders een Bank in de Hal vergunt werdt, mits een geboorne Burger zijnde, voor 't inkomen betalende vier guldens; haar kinderen namaals twee guldens: doch een gekofte Burger (mits zeven jaren hier gewoont hebbende) ses guldens. En jaarlijks tot de Bos vier stuyvers.

Dat haar Banken niet vermogen over te laten zonder kennisse van Burgermeestoren en Overluyden van 't Gildt; en dat zonder eenige winste. Yemant by gebrek van Vleesch een Bank ledigh staande vermogh een ander die niet te gebruyken. En twee venten, op een Bank haar vleesch niet te koop leggen.

Werdt verhoeden buyten de Kermis tot S. Marten, binnen de huizen niet minder te verkoopen als een voete vleesch, ofte gheheel Schaap. En gheen Koeyen te slachten van S. Marten tot Vasten-avondt. Ende dit alles op ghestelde boeten die jaarlijks onder de Gilde-Broeders verdeelt zullen werden.

Van welke Hallén maar een sleutel zal zijn, om by een daar toe by Burgermeestoren te stellen, die te openen en te sluyten; zulks dat open zullen staan van Alderheyligen tot Vasten-avondt, van des morgens ten seivenen tot elf uren, en des naarmiddaghs van twee tot des avondts ten vijf uren. En van Paaschen tot Alderheyligen des morgghens van seffen tot elven, en des naarmiddaghs van twee tot ses uren: met bevel acht te nemen dat yder 't voor zyn Bank schoon hondet; tot belooninge by de Gilde-Broeders te doen tot discretie van de E. E. Heeren Burgermeestoren.

Welke Ordonnantien als de eerste zijnde, zijn van tijdt tot tijdt vermeerderd en verandert. Als op den 31 Julij 1602. den 8 Julij 1629. den 13 Februarij 1602. den 18 December 1621. den 18 Januarij 1642. den 13 Februarij 1602. den 24 Junij 1600. den 12 Julij 1591. den 21 November 1615. den 26 May 1618.

Geen

*Vifch-
Markten.*

Geen Vleeshouwers vermogen eenige Beeften in't herwaarts voeren onderweeg op te koopē. Ook mede Vader en Soon, Moeder en Dochter bezondere Banken in de Hallen te hebben; ten waar haar bezondere eygen man ofte vrouw waren; achtervolgende de Keure van den 1 September 1586. Doch vermeerdert op den 31 Julij 1602, en 26 April 1624.

Vremden met haar Vleefch hier op toegelaten dagen ter Markt komende, mogen niet voorftaan als op haar geordonneerde plaatfen en de Keur onderworpen zijn. Ziet den 8 Julij 1596. en 5 Februarij 1652.

Moeten de Hal gheslooten zijnde haar Vleefch decken; 31 Julij 1602.

Moeten een Myl in't rond buyten de Stadt woonen. Ziet den 4 September 1596. en 9 September 1638.

Worden voor geen Vremden gehouden tot Wettelyk befcheydt zullen brengen waar Burgers zijn. Ziet den 7 Julij 1601.

By welke Vremden vergunt werd te ftaan, de Vleefch-Houwers wiens beurt het is in de Kleyne Hal te zijn. Ziet den 13 Januarij 1606.

Als mede de Vleefch-Houwers van de Wefter-Hal. Ziet den 19 October 1639.

Poorters en Vreemden, Kalveren, Schapen ofte Lammeren te zamen ghekoft hebbende, mogen die niet als levendigh deelen. Ziet den 31 Julij 1602.

Gilde-Broeders vermogen naa geen gekofte Beeften worpen, om die binnen een maant aan andere Gilde-Broeder te verkoopen, maar wel om voor hem te ftachten. 5 Maert 1626.

Van welke verkofte Beeften verboden is wijnkoop te geven. Ziet den 27 Febr. 1632.

Alle welke Keuren de Gaar-koopers buyten de Hal fttaande mede onderworpen zijn. Als mede 't Hoender-koopers Gilt; die daar-en-boven gegunt is: Dat niemant geplukte Hoenders achter ftroat te koop magh dragen. Ziet den 27 Januarij 1622.

Welken op den 18 Augustij 1660 van de Vleefch-Houwers af-ghefcheyden, en haar eyghen Gildt bekoomen hebben. Verbiedende een yegelyken zich met Hoenderen, Konynen ofte Vogels verkoopen te emeeren voor Burgers zijn, en 't Gildt gewonnen zullen hebben. Volgens de Keure van den 9 September 1661.

Yemant van de Gilde-Broeders ofte Susters op een koop van Hoenders, ofte yets diergelyken die Neeringe betreffende yegenvoordigh zijnde, zullen vermogen te looten ofte te deelen, zonder nochtans den eenen voor den anderen te werpen, ofte de gewonnen koop over te doen. Ziet den 20 Januarij 1662.

Met verbodt daar nergens mede voor te ftaan, als aan de Vleefch-Hallen, en daar mede niet langbr de ftraten omme te loopen, als met zoo veel een Perzoorn onder zijn armen zal konnen dragen. Ziet den 6 Februarij 1663.

Dit 't voornaamfte zijnde de Vleefch-Hallen betreffende, zullen 't daar by laten; en tot de Vifch-Markten overgaan.

*Vifch-
Markten.*

*Hoender-
koopers
Gildt, en
Ordonnan-
tie voor de
zelve.*

V I S C H - M A R K T E N .

*Twee vifch-
markten.*

DE *Vifch-Markten* hier ter Stede zijn twee, eene aan de Oude d'andere aan de Nieuwe-zijde: die aan de Oude-zijde in dryen verdeelt zijnde, als in de Zee-vifch-, Rivier-vifch- ende Boeren-vifch-markt; de twee eerften gelegen ten noorden den Vygendam, aan de Ammerak, op den Dam-fluys; de derde op de felvige Fluys ten zuyden aan den opgangh van de Beurs.

De eerfte, gemeenlijk de Grootte Vifch-

Markt ghe-naamt, en daar de Zee-vifch verkofst werdt, ftaat ten deelen op't verweft van de Dams-fluys, een wyde vierkante openinge, in den jare 1600, zoo met huizen betimmert, dat, gelijk als uyt de Stadt gelegen is: welke huizen langhs den Vygendam, en ter zyden den Dam, deze Vifch-Markt beflytende, de Stadt toebehooren; en jaarlijks in 't verhuuren veel gelts opbrengen; de Vifch-Markt heeft (om van de Vygendam daar op te komen)

*Grootte- of
Zee-vifch-
markt.*

twee

Vifch-
Markten.

Ingangen,
en wordere
boedonig-
heyt.

twee groote overwelfde Poorten, en ter zijde aan den Amrak een open ingangh, aan welke de Steygher geleghen is, daar de Zee-Vifch Schepen aan komen, en geloft werden: de vierde toe-gangh van de

Warmoesstraat door 't Vifch-steeghje tot op de Rivier-Vifch-markt: welke Zee-Vifch-markt niet wyder is strekkende als de diepte van de Sluys; alle de Vifch-Banken overwelft ooft en west strekkende,

Vifch-
Markten.
Zee-vifch.

aan de Dams zijde, op den hoek van den Amrak, de Ring en 't Aflagers Huysken, staande, daar alle de Vifch, uyt Zee gekomen, moet gekeurt en af-geslagen werden. Onder welke Zee-Vifch als Kabbelian, Schel-vifch (zoo naa haar schellen ofte schobben gheenaamt,) Roch, Pietorman, Elft, Schol, Eyl-bodt, Tongen, Scharren, Kreeften en diergelijken, de Salm mede gereeckent werdt, als een Vifch wel in 't versch water gevangen, doch in Zee ge-teelt zijnde.

Om deze Markt en 't gebruyk van dien (als tot der Ingezetenen spijfinge noodigh) in goede reglement te houden, is men genootfaakt die daaghelijks met Ordonnantien en Keuren te onderhouden; daar de voornaamsten tot noch toe van zijn:

Geen Vifch buyten de Haarlemmer-poort ofte elders te verkoopen als op de Vifch-markt. Volghens de Keure van den 12 Augustij 1564.

Dat alle Zee-vifch hier ter Markt komende, (Salm daar onder begrepen) gehouden is in de

Ordonnan-
tien voor
de Zee-
vifch-
markt.

visch-
Markten.

in de Ringh af-gheslagen te werden. Voor 't welke den Afflager tot loon genieten zal:

Van elke Benne Schelvisch; van elke koopmanschap visch; en van een Elft 2 pen.

Van een Salm 4 pen.

Van een Steur, boven de 20 stuyvers geldende: doch daar onder geldende, voor een koopmanschap te rekenen, 1 stuyver.

Van een Robbe, Bruyn-visch, Tonyn en Swaert-visch. 1 stuyver.

En voorts van alle andere Zee-visch, hier niet genoemt, na advenant. Ziet de Keure van den 6 Maert 1569.

Welk loon daar na op den 21 Januarij 1640 in volgender wijze verandert is: Dat de Afflegger, in plaats van een duyts van yder Benne die hy pleget te genieten, voortaan koop voor koop, wesende vier bennerjes kleyne visch, zal genieten vyf duyts, d'andere visch naar advenant.

Welke Afflagh ghehouden is by lootinge te geschieden: zulks geloot zijnde, zal den Eygenaar die niet moghen in-mijnen om andermmaal te verkoopen ofte vervoeren. Maar yemandt met visch hier binnen komende om op een ander te vervoeren; en teghens zijn wil ghehouden en tot afflagh gedrongen, zal die mogen in-mijnen, en zijn reys vervorderen.

Visch in Bennen op den anderen ghepake leggende als Schelvisch, Wytingh, Schol, en diergelyke, zullen ten believen van den Afflager, van elken koopmanschap twee Bennen uyt-gefort werden, om 't bedrogh daar onder schuytende te verhoeden, eer die affgeslagen werdt: uyt-geseyt Kabbelliau die uyt de Bennen ten afflagh moet komen: Daar van vry wezende de visch door de Stadt na andere plaatsen ghevoert werdende: Doch quade visch, gevonden werdende in Bennen niet uyt-gefort zijnde, zulks zal staan tot Vinders zeggen. En dit alles volghens de Keure van den 6 Martij 1569.

Den Afflager is ghehouden de penninghen van de affgeslagen visch komende dadelyken in te vorderen; en die voort aan de Afflegger van de Strandt-luyden toe te tellen; 't welk

den Afflegger verzuymende, zullen de vermiste ofte ghestoolen penninghen ten zynen lasten komen. Ziet den 26 Januarij 1616.

Twée oft meer een koop mynende, zal de deylinge daar van staan ten handwysinge des Afflagers.

Dat de lootinghe van Schuyt- ofte Wagenvisch niet anders zal gheschieden als ten overstaan van den Afflagers en Vinder. Tegens welke niet zal moghen geseydt werden. En ook waar genomen moet werden. 28 Januarij 1641.

Na welke lootinge de Strandt-luyden ghehouden zijn haar dennen te openen, op dat haar visch besichticht magh werden. Dat mede de Afflager, ofte yemandt anders, niet zal vermogen die in kleynder bennen te leggen. Siet de Keure van den 31 Januarij 1620.

Den Afflager, ofte yemandt van de zynen vermogen geen visch yemandt 't huys te zenden, ten zy die in 't openbaar in de Ringh affgeslagen is. Ziet den 15 December 1626.

Welke Afflager &c. verboden werden die te mijnen om met winste over te doen. Ziet den 22 Julij 1654.

Visch-Wyven visch gemijnt hebbende moeten betalen, eer op de volghende Markt in de Ringh toe-gelaten werden. En bekeurt zijnde haar boeten eerst betalen.

Twée Vennes moghen maar een Bank hebben. En die alle Weecken verwisselen, met verbodt die aan yemanden over te doen. Ook daar niet van te gaan voor die schoon gemaakte hebben. Ziet de Keure van den 6 Maert 1569.

Dat aan geen andere Banken mogen staan, als daar 't haar beurte is. 31 Januarij 1620.

Vermogen maar een van beyden tot het mijnen in de Ringh te komen. De Vinder, ofte de Vinders haar, niet 't schelden; vermogen by misverstant niet mijnen. 15 Decemb. 1629.

Zijn ghehouden aan een Burger een koop in de Ringh gemijndt voor zijn Huys-gezin om een halve stuyver over te doen, des zullen de Burgers niet mogen mijnen. 16 November 1602.

visch-
Markten.

Vifch-
Markten.

Werdt verboden met geen Zee-vifch om te
loopen. Ziet den 2 Junij 1642, den 6 Maert
1652. den 22 Julij 1654.

Dit van de Zee-Vifch-Markt ghenoech
zijnde.

Vifche
Markten.

Volght de tweede, zijnde

DE RIVIER-VISCH-MARKT,

Rivier-Vifch-
Markt,
waar, en
wanneer
vergroet,

G Eleghen ten eynde de Zee-vifch-
Markt; en dat ten ooften den Am-
merak van den Dam-Sluys afgaan-
de, meeft gelijk de voorige, en tot tweemaal
toe vergroot; als in den jaere 1624, daar toe
eenige achter-huizen benoorden de Vis-
fteegh aan den Ammerak af-ghebroken
zijnde; en in den jaere 1662, op een steene
voet beooften de Sluys in 't water verwijd.
Die weder in twee verdeelt werdt: De
voorste Bank bezet zijnde by Burghers
onder 't Gildt behoorende; daar aan vol-
gende de Opkoopers, Eygen-vanghers en
Boeren. Alle de generale Wetten der
Vifch-Markten onderworpen; en in 't be-
zonder:

Ordinan-
tien voor
de Rivier-
vifch-
Markt.

Dat alle F- en Meer-vifch, den Afflagh
niet onderworpen zijn, ten zy't de Eyghe-
naars begeeren; aan den Afflagers gehouden
zijn te betalen:

Voor een Vlootje Vifch, Mont Spiering, ofie Posch,	1 pen.
Voor een Tobbe Spieringh,	4 pen.
Voor een, Tabben Vifch, Mont levendighe Vifch, 't hondert Brasemen, ofie Baerfen, zhen paar Snoecken, ofie Karpers, en een vierendeel, Aels, van elk	2 pen.
Wat by duyten afgeflagt werdt, van elke koop,	1 pen.
En van een Val,	2 ftui.

Ziet den 6 Maert 1569.

Dat Water-Scheeps-luyden niet vermogen
elkander haar gevangen Vifch te verkoopen
ofie over te doen, maar gehouden zijn die door
haar eygen volk op de Vifch-Markt, te mark-
ten; Ziet de Keure van den 7 Maert 1530.

Dat geen Voorkoopers van Water-Scheeps-
luyden ofie Zegenaars, (haar Vifch niet sly-
tende, maar in 't gros verkoopende) Vifch sul-

len mogen koopen als by de mandt ofie vieren-
deel.

Dat Vifch-koopers Poorters zijnde, en geen
Water-Schepen hebbende, twaalf guldens
voor een Bank op de Vifch-markt ghevende,
vermogen alderhande vifch te slijten, zoo wel
van Vreemde als Ingezeten Water-Scheeps-
luyden gekoft zijnde. Doch Water-Scheeps-
luyden Poorters zijnde, en een Bank van ses
guldens hebbende, vermoghen gheen andere
Vifch te slijten, als die met haar eygen Water-
Scheepen gevangen hebben. Meer-vifch van
binnen-dijcks komende zal staan ten zyden,
en van buyten-dijcks ten noorden, mits yder
maar twee vlooten hebbende.

Niemandt zal zich verworderen Y, Meer-
vifch ofie Ael te verkoopen, ten zy't Poor-
terfchap, Gildt en een Bank van twaalf gul-
dens bekomen heeft.

Twee Meer-vifch Vennets vermooghen
Kraeghsters ofie Ophaalsters te houden, mits
part ofie deel in de koopmanschap hebbende;
met verbodt aan haar huurders Banck niet
voor te staan om te verkoopen.

Alle Vifch-Banken moeten weeklyk ver-
wiffelt, en met geen Tonnen ofie Tubbens be-
lemmert werden: en die aan niemant over
doen.

Gheen Vifch-koopers vermooghen van de
Water-Schepen Vifch ofie Ael te koopen om te
vervoeren, maar gehouden zijn die hier ter
Markt te slijten.

Vreemden vermogen geen Meer-vifch;
Ael ofie verschen Haringh op te koopen om te
vervoeren, voor de klok des morgens thien, en
des avonds ses uren geslagen zal zijn.

Dat een Poorter deelinghe magh eyschen in
een koop van Meer-vifch ofie Ael, by een
vreemde om te vervoeren gekoft zijnde; mits
nevens

Nieuwe
Vifch-
Markt.

nevens de Vreemdelingh zijn penningen gereet hebbende; en dit alles volghens de Keure van den 6 Maert 1569.

Water-Scheeps luyden vermogen geen Vifch ofte Ael in voorkoop verloven, voor in de vryheydt deser Stede ten ancker gekomen te zyn. Ziet den 27 October 1594.

Vreemde Vifch-vangers moghen dagelijks op de Vifch-marke voorftaan, doch niet langer als tot twaalf of een uuren. Ziet de Keure van 16 September 1649. en 21 Julij 1651.

Vifch-Draghers hoe en van wie ghesteldt, 29 Januarij 1597, moeten een Koper-wisjen op haar borst dragen. Mogen geen twee draghten aannemen, andere by der handt zijnde. Mogen niet vloeken, noch haar onbehoorlijk dragen; veel min de Vifch in t huys-brengen verminderen. 29 Januarij 1597.

Het derde ghedeelte van dese Vifch-Markt is die gehouden werdt bezuyden de Vygendam, aan de opgangh van de Sluys, by de Beurs, daar niet markten als Boeren met haar ghevangen Vifch den Amstel inkomende, en daarom gemeenlijk genaamt de Boeren-vifch-marke: daar niet te markt gebracht werdende als Vifch en Ael in dien hoek ghevanghen: en dat niet kleynder, maar wel grooter, als volghens de maten, zoo van Baars, Snoek, Voorn, Pos, en dierghelyke Meer-vifch, in een Tafereel, of Bordt, op beyde de Markten gesteldt, uyt-ghebeeldt is; op een boete daer toe staande, door de Heeren van den Gherechte zoo geordonneert, den 21 October, Anno 1621.

Nieuwe
Vifch-
Markt.

NIEUWE VISCH - MARKT.

IN den jaare 1661, is hier ook een Zee-vifch Markt ter zijde van de Nieuwe-Haarlemmer-Sluys, op palen over het water op-gerecht; daar mede allerley slagh van Zee-Vifch, even eens als op de Grootte-Zee-vifch Marke, hoewel veel minder, te koop komt. Ten zolven tijde wierden ook aan de noord-zy, verscheyde Banken gemaakt, daar op allerhande V-vifch, met Water-schepen gevangen, veul is, die, ter dese Kleyne vifchmarke hier stont, ten zuyden van de Sluys vercocht wierd.

Dit is een heerlijckstuk werck, staende de verdelczels boven de Banken, alle op cierlijke ronde dikke yfere staven, t getal der zelviger acht en t negentigh zijnde. De plaatfen aan de eene zijde der Sluys daar de Zee-Vifch komt, seven-en-dertigh zijnde, aan de ander zijde daar de Rivier-Vifch te koop is, vijftien groote dubbelde plaatzen, of dertigh enckelde voor dertigh Wijven; zoo dat die op dese Vifch-Marke in alles seven-en-estigh zijn: staat aan het water, met een Steyger en Vlot, om de Vifch ge-

makkelijk op te halen: gelijk mede op de markt een Huysje voor de Aflager is, en een plaats daar de Vifch-wyven in t ronde zitten om die te mijnen; doch dit wordt de Zee-Vifch godaan, en niet de Rivier-vifch, die elk uyt zijn korven haalt, gelijk t ook is met de afflagh op de groote Vifch-marke, daar bezonder volk is die Zee-vifch ophalen, en voor de Aflagers zetten, dieze dan afflaat; hier moghen ook de Burghers mijnen, doch geen kleynder parthy als de Vifch-wijven; en op deze Vifch-Markten kan men den heelen dagh door Vifch krijgen tot 's avondts laat, als de kaars al is ontfteken, die by de Winter-tijdt den geheelen avondt branden, daer elk zijn gerief kan krijgen, ja tot thien of elf uuren in de nacht.

Tot welker tweede Vifch-Markts ge-
rijf die van de Gerechten op den 6 Fe-
bruarij 1663. deze naervolgende Keuren
verordonneert hebben:

Dat alle Zee-vifch, hier ter Stede, met
Schuyten ofte Wagens gebracht, by t Huysje,
aan

Keuren op
gerecht,
voor de
Nieuwe
Vifch-
Markt.

Van de
Markten.

aan de Nieuwe-Brugh, in dry deelen ge-
loot zal werden; waar van twee deelen
zullen gaan aan de Oude, en een deel aan
deze Nieuwe-visch-markt.

Temandt het komende te weygeren, diens
visch zal niet afgeslagen werden.

Welke lootinge niet anders zal gheschie-

den als ten overstaan van den Afflager en
Vinder; die ook gehouden zijn haar aldaar
te laten vinden.

Welke Visch-Jagers gehouden zullen zijn
een gbedeelte van haar Bennen mede te ne-
men, en dat naa de koop van de Oude-
Visch-Markt.

Van de
Markten.

V A N D E M A R K T E N.

De MARKTEN hier ter STEEDE zijn drierley:
Jaarlyks, Weeklijks en Daaghlijks.

Hoe wech-
derleye
Markten
in Amster-
dam.

De Jaarlyksche Markten zijn de

Vasten - Markt.
Pinkxter - Markt.
De Kermis, ofte Groote Jaar - Markt.
Offen - Markten } Mager.
                          } Vette.
Paarde - Markten.

De Week - Markten zijn

's Maandaaghs
's Woensdaaghs
's Vrydaaghs

op de

D A M.
Ooster, Nieuwe, ofte S. An-
thonis Markt.
Wester-Markt.
Noorder-Markt.
West-Vrietsche- ofte Schager-
Markt.
Stichts- en Goyfche-Markt.
Bisschuyt Markten.
Gaeren-Markt.
Bloem-Markt.
Mande-Markt.
Stoele-Markt
Witwerkers-Markt.
Kuypers-Markt.
Oude-Schoene-Markt.
Vodde-Markt.
Glaase-Markt.
Kooren-Markt, op de Koo-
ren - Beurs; Hier vooren
Fol. 172. beschreven.

De Daaghlijksche Markten zijn de

Fruyt - Markten.
Groen - Markt.
Wortel - Markt.
Turf - Markten.
Hout - Markt.
Sant - Markten.
Stroo - Markt.
Sreen- en Kalk - Markten.
Melk - Markten, &c.

DE JAAR-MARKTEN,

*Jaar-
Markten.*

Zyn de eerste, de Vasten-Markt, zijn aanvangh neemende den tweeden Woensdagh in Meert.

*Hoe veel,
en wanneer
gehouden
werden.*

De tweede, daar aan volghende, de Pinkster- (van oudts de Sacraments-dagh) Markt, zijn begin neemende op den tweeden Donderdagh na Pinkster: veel licht ter gedachtenisse van 't Sacrament van Mirakel, dat de Roomschen voorgeven, hier ter Stede in de *Heylige-seele*, (nu *Nieuwezijds-Capel*.) in den jaare 1468 voor ghevallen, en hier vooren Fol. 68 &c. breeder beschreven.

De derde, ofte grootste dezer Jaar-Markten die zijnde, die men gemeenlijk de *Kerk- ofte Kerr'-Misse* noemt; ter gedachtenisse van 't oud-gebruyk, dat men in 't Pausdom pleghen te hebben van de Kerken te Wyen, en eenighe Heyligen in hare bescherminge over te geven; Deze haar aanvangh neemende in de Maandt September, ende dat op de eerste Sondagh na *S. Lambert*; gedurende de tijd van vierthien-dagen: in welke geen recht-pleging ghehouden werdt, yder vry staande die Jaar-Markten te bezoeken, uyt-gefeyd Banditen: en wordt als dan Wapen-schouw over de Burgery gedaan. Voor den jaare 1650 maar twintigh Vaandelen sterk wезende, als doen tot vier-en-vijftigh vergroot, en in vijf Regimenten verdeeldt: als het *Blaeuwe*, *Orangie*, *Witte*, *Geele* en *Groene*; de vier eerste Regimenten yder elf, en 't laatste thien Vaandelen sterk zijnde: vijf dagen vooren vijf dagen naa, van yder Regiment een Vaandel, in volle gheweer, op den Dam voor 't Stadthuys verschijnende; dat een groote toeloop van menschen veroorzaakt: de Burghers en Vreemden als dan vryheyt hebbende met alderhande Waaren en Koopmanschappen, in opgerichte Kraamen, ter verordonneer-

*Burgery,
hoe ver-
deeldt, en
Optrekken.*

de plaatsen voor te staan en veyl te hebben: die in Oude tijden gheplaatst waren by 't Stadthuys op den *Dam*, na de *Nieuwe-Kerk*, en 't *Silver* op de *Zaal* van 't Stadthuys voor *Schepenen-Kamer*; de *Regenten* van de *Gasthuysen* daar de huur van trekkende; tot met vermeerdering van de *Stadt*, de *Markt* te met te kleyn vallende, van daar, op de oost-zijde van de *Oudezijds Voor-Burghwal*, van de *Verke-fluys* tot 'et *Gasthuys*, verleydt zijn: Tot, die plaats niet veel jaren behoudende, eyndelijk op de *Ooster- ofte Nieuwe-Markt*, en andere plaatsen door de *Stadt*, verdeelt wierden; dat in 't eerste geen kleyn verwerpinge schein te veroorzaken, yder, by na, staande daar 't hem goet dachte) des het hoogh tijd was daar in te voorsien: om elk zoort van *Kramen*, zoo veel mooghlijk, by lootinghe, by den anderen te voegen; na uytwijfen dezer volgende Keure:

*Jaar-
Markten.*

Dat woortaan Burgers, Inwoonderen ofie Vreemdelingen, die alhier met Kramen begaeren te markten, geene plaatsen met haar Kramen zullen mogen bezetten, voor en al eer de lootinge voldaan en geeyndicht zal wезen; en op geen andere plaatsen staan, als hun by lootingen aan-gewezen en toe-gevallen is: en ook niet langer zullen moghen voorstaan, als tot de tweede Maandagh na Kermis inluys: Tot welker onderhoudinge bemachtight worden de Schout, zijn Onder-Schouten, de Haven-Meester en Stadts-Roepers. Volghens de Keure van den 10 September, Anno 1620.

*Kramen
hoe g'steldt
worden, en
ordere daar
over.*

Na welke Keure alles in ordere gebraght en yder sijn standt-plaatze aan-gewezen zijnde, zoo werdt uyt deze volgende Keuren bespeurt, zulks tot yders genoegen niet uyt-ghevallen te zijn: de eerste daar van zijnde de *Schoen-makers*.

Die zoo wel binne- als buyten-luyden

Jaar-
Markten.

ghekeurt wierden (op aan-gewesene plaats) naa den anderen, en niet verscheyden van den anderen te moeten staan; behoudens de Burgers en Inwoonderen de voorstandt zullen hebben. Ziet de Keure van den 24 October 1635.

De tweede daar aan volgende de Kleerekoopers zijnde, die op haar verzoek dit volgende toe-geftaan is:

Dat voortaan op de ghewoonlijke Jaar-Markten vermooghen haar Kraamen te stellen aan de over-zijde van de Oost-Indische Kay; midts op ghelijcke rooyinghe staande met het achterste op de blauwe-steenen naa de wal toe; Zonder eenighe stokken ofte zeylen wyt te stecken, veel min stoepen en bekken te behangen, en op Sondagen haar Kraamen te openen; ook daaghs naa nyt-luyen van de Kraamen op te breeken. Op een boete van vijftigh guldens ten profijte van de Aelmosfeniers. Volgens de Keure van den 5 Martij 1644.

Ook over
de Kisten-
makers, en
Lichters
enit Hout-
werk.

De Schrijnwerkers ofte Kisten-maakers (Inwoonderen) dus langh, van ouden tijden, op de Jaar-Markten met haar werk voor-geftaan hebbende, op de Oude- en Papen-Bruggen; en door de groote overtocht der zelviger bespeurende die te engh te zijn, zoo is men in den jaare 1647 te rade geworden die te verplaatzen, en dat op de Westler-Markt; op Zoodanige rooyinghe als haar by de Markt-Meester aan-gewezen wierd. Uytwijzende de Keure van den 12 Maert 1647.

Welke Keure den aan-volgenden dagh mede gegaan is over de Lichters, in de Jaar-Markten ghewoon zijnde met ghemaackt Houtwerk te koop te legghen, voortijden in de Ammerak omtrent de Papen-Brugh,

en daar na op de Oude-Vest aan Boshuys-sluis; met Ordere:

Jaar-
Markten.

Dat van nu voortaan in de Kermis en Jaar-Markten haar legh-plaats zal wezen ten beyde de zijde van de Westler-Markt, zoo in de Keyfers- als Prince-Graft, met verbodt ten geene andere plaatzen met dierghelijk Houtwerk in Kraamen ofte Lichters voor te staan.

Gelijk mede ten zelvige daghe verboden is, zoo wel in de Jaar- als Week-Markten op de straat aan den Ammerak, het Water gefeydt, voor te staan met Stoelen, Stoven en Manden: die als vooren op de Westler-Markt keurende. Ziet den 13 Maert 1647.

De Linne-Kraamster, als mede die met Aardwerk en Platteelen voor staan, zoo 't scheen naa haar vernocghen niet wel gheplaatst te zijn; en by de Regeeringe daar op gelet zijnde; zo is verstaan dat de Linne-Kraamen voortaan in de Jaar-Markten zullen gesteldt werden bewesten de Nieuwe-Markt; en dat van de Bloedt-straat beginnende tot de Spinhuis-steegh toe, doch by lotinge, yder niet meer als een lot; zonder die te vermangelen, verkoopen ofte verhuuren; Doch dat die, op die plaats woonachtigh, vermogen haar Kraam voor haar huys zonder lootinghe te stellen; en zoo bevonden werdte naa gedane lootinge eenige gelootte-plaatzen by siekte ofte anders open te blijven, dat die by de laatste gelootene zullen moghen bezet werden.

Gelijk mede de Kraamen van de Platteelen, en ander Aardwerk verordonneert zijn op de oost-zijde van de Cleveniers Burghwal; ende dat van de Bosjes-Sluis tot die van de Verwers-Graft. Ziet de Keure van den 25 Julij 1659.

Als mede
van de
Linnen-
Kraamen, en
Aerdwerk.

BEE-

BEESTEN - MARKT,

Van

OSSEN, SCHAPEN, en VERKENS.

*Jaar-
Markten.**Offe-Markts
waar eer-
tijdes; de
tegenvoor-
dige, en
wanneer
gebouwt.*

DE Ossen-Markt is een van de oudste Markten dezer Steede, van oudts geplaatst van de Offe-Sluys, gemaakt in den jare 1526. (die buyten twijffel haar naam daar van bekomen heeft, gelijk mede daar van de straat doorgaans van den Dam, de Kalver-straat, gheuoemt is) tot aan de oude Reguliers-Poort: het Register ofte Excij's-Huysken, aan de west-zijde op de voorz. Sluys staande; tot met den aanwas van volk te kleyn zijnde, de Reguliers-Breefstraat daar toe genomen is: in dien standt blijvende tot den jaare 1629. Als wanneer de Achtbaare Regeeringe besloot die te veranderen; daar toe een stuk Landts, van dry en een half mat, uytkiezende, ghelegen recht voor de Reguliers-Poort, (het Gasthuys toebehoorende) dat ten dien eynde van de selvighe, in koop, overneemende: op-

gehooght zijnde, dat in vier quartieren verdeelende; zo in Ossen-als Verkens-markt, Ry- ofte Pickeur-plaats, als tot Stallingen) tusschen de Wooningen der Markt-Meesteren Huysingen geleghen; alles zeer ordentelijk met driften Boomen beplant; dat een aanghename lomber veroorzaakte; daar de Balien onder gestelt zijn, om de Beesten aan te binden, twee of dry voeten wijdt tegens den anderen; om het voedtsel daar tusschen te leggen: welk gantsch begrip met een wateringh omgraven is, en de toeganghen en 't gantsche Pleyn zoo met Dray-Boomen en Balien beslooten; dat gedurende de Markten, de Beesten daar in zeeckerheydt haar verblijf hebben, en niet kunnen vervoert werden, voor gheboekt zijn en den Excij's betaalt hebben; daar toe ten westen in de Stal-Meesters wooninghe; het Register- en Excij's-plaats zijnde.

*Jaar-
Markten.*

DE MAGERE OSSEN-MARKT,

*Magere
Ossen-
Markt,*

NEemt zijn begin in 't voor-jaar, in de maandt van April, doch zonder gezetten tijdt, alzoo zulks aan weer en windt ghelegen is, vermits de Beesten uyt Deenemarken en Holsteyn, als dan mager overkomende, om hier te Lande vet te weyden, meest over Zee te scheep gebraght werden; en dan uyt de schepen op langhe nederhangende-bruggen, posten genaamt, daar uyt te lande gedreven werden; welke Arbcyders de naam van Post-meesters voeren: zijnde een Bedieninghe daar van Burger-Meesteren mede begiftight werden, ende dat volghens deze Ordonnantien;

Dat haar in 't opshepen van de Beesten getrouwelyk draghen, en den Koopman om dit volgende Loon van behooren dienen zullen.

*Ordere
daar over.*

Dat van elk Beest, 't zy Os ofte Koe (boven 't Post-geldt den Armen toebehoorende) tot thien een Schip zijnde, van 't stik een stuyver ghenieten zullen; en boven de thien tot twintigh een blank, en boven de twintigh een halve stuyver. Van yder Paart twee stuyvers. Een Verken dry penninghen, en yder Schaaap een duy.

Welk Loon en 't Post-geldt der Armen, mede gegeven zal werden van alderhande Beesten, ten wat plaatze die binnen de Stadt gescheept ofte geloft zullen werden.

Bes-

De Vette
Ossmarkt.

Behoudens dat de Beesten op den Hoogendijk, ontrrent Jaep-hannessen gelost zynde, en hier ter Siede komende, met half zoo loon als Post-gelt bestaan zullen.

En op dat den Armen en Post-meesters in hare gerechtigheden niet zonden verkort werden, zoo verbieden de Heeren Burger-

meesteren een ygelijken geen Postmeester's zynde, op lijf-straffe, binnen dezer Siede eenige Beesten, in of te uyt de Schepen te werken; uyt gesejt de Huyslyden die met haar eygen Beesten, als Varkens en Schapen zelfs te Marke komen. En dit volgens de Keure van den 5 October 1585.

De Vette
Ossmarkt.

DE VETTE OSSE-MARKT,

ANders Slacht-tijt genaemt, zijn begin nemende de laatste Maandagh op een-na in October, en ten eynde loopende met de tweede Maandag in November; ten welken tijde hier dagelijks een groote menigte van vette geweyde Ossen, zoo uyt Holland, Gelderland, Friesland, Utrecht, Over-ijssel en Groeningen komen, yder landtschap zijn Verkoop-plaatze bezonder hebbende: En dat om de groote wanordre die daar onder de Osse-koopers pleget te wezen, daar groote oneenigheden uyt ontfonden: Des die van de Gerechten op den 17 October 1643. genootzaakt waren met de volgende Keure daar in te voorzien.

Ordre daar
over.

Verbiedende yder buyten zijn aangewesen quartier niet te staan; veel min beslaan de plaatsen voor een ander op het Register aangetekent; die elk behouden zal tot zijn Ossen verkocht heeft, in welk geval gehouden zal zijn, sulks den Markt-meester aan te dienen, om alle wanordere te weeren, en die plaatsen na behooren uyt te deelen, alles op een boete van ses guldens.

Den tijdt van de Osse-markt gekomen zijnde, zijn de Osse-verkoopers gehouden die om te verkoopen op de Osse-markt te brengen; en eerst-komende, in zijn quartier de eerste plaats in te nemen, en behoude, zonder die als dan elders te veylen: een ofte meer Ossen verkocht hebbende, zijn gehouden met de Kooper by de Register-meester daar toe be-cedicht aan 't Boek te gaan, en den verkochten prijs, nevens de Kopers naam

aan te tekenen; die ook by wantrouw gehouden is voor de betalinge (die na drie dagen geschieden moet) borge te stellen.

Die na de betaalde Excij's, vermogen haar gekofte Beesten van de Markt te drijven, eerst een teken bekomen hebbende, om de Markt-bewaarder en Slagers te toonen en over te leveren, des de Kooper gehouden is voor yeder Beest ses stuyvers tot Markt-gelt te betalen.

Imant te rade zijnde, zijn Beesten op de Markt op Hoy te houden staan, zonder des avonts af te drijven, zal zulx vermogen te doen, mits voor yder Beest over nacht en dach vijf stuyvers betalende.

De Register-meester aan-tekeninghe van verkochte Beesten gedaan hebbende, nemet de betalinge daar van tot zijnen lasten, mits genietende de honderste penning: de Stadt onder suffisante borgen daar voor in staande.

Imandt ter behoorelyke tijdt den Register-meester niet betalende, en daar over klagende, gheniet daerlyke Executie: Doch de kooper geen middelen en quade borge hebbende, zal gehouden zijn te water en te broot in 's Heeren slooten te gaen, ofte by wauk van borge, zal de Register-meester vermogen de koop te niet te doen. Ziet de Keuren van den 15 Augusti 1654. 28 April 1659. 24 Nov. 1662. Gelyk zulx mede in 't verkoopen van de kalveren onderhouden wert. Volgens de Keure van den 15 September 1640.

Imant in de Slacht-tijt hem willende erneren met Beesten te slachten: Zal zulx niet vermogen te doen, voor in handen van Burgermeesteren sedt zal gedaan hebben, van geers

Varken-
markt.

geen bloedt te laten voor 't Biljet en loot van de betaalde Excijns zal ontfangen hebben, om zulks aan Excijns-meesteren weder te leveren. Uytwijzende 't Register van de verpachtinge fol. 71. en Keure van 21 Octo. 1646.

Een Slachter in 't onrweyen van een Beest bevindende 't zelvige niet gezond te zijn, is gehouden de Vinders daar op te doen komen; die de schade boven de thien guldens niet mo-

ghen tekenen, ofte 't zal de Verkooper vry staan 't gheslachte Beest te bezichtigen en na hem te nemen; welke Vinders cedulen de Koopers ghehouden zijn binnen dry dagen den Register-meester in handen te leveren, om de schade te boek aan te tekenen. Ziet 28 April 1659. Item, 22 Januari 1661.

Dit van de Ossen en order haarder Verkoopinge genoegh zijnde, volgt de

VARKEN - MARKT,

Ordere
daar over.

GElegen in 't oofte van deze Beesten-Markt, hebbende de form van een dry-hoek, en als de andere met geboomte belommert; voor het wroeten der zelviger, meest bestraat. Alhier werden op de zelvige tijdt, als 't Ossen-markt is, de Varckens verkofst; elck Verkooper de zijnen, in Hokken, af-gesloten hebbende; met verbodt, die buyten de Markt niet te mogen venten; volgens de Keure van den 3 October 1631. En dat niet als op 't Mes schoon te leveren. Register van de Verpachtinge fol. 80.

Welke Varckens dryderhande zijn, ofte gemest na de gemeene manier; ofte met spoelingh, afval van Brandewijn, Stijfzel; ofte met Vincken, zijnde 't kapsel van het Walvisch-spek.

Waar van de eerste mestingh goedt en geoorloft is; de tweede wel niet verboden, echter slechter, en om te kennen van de anderen af-gesondert, ziet de Keure van den 11 October 1650; doch, de derde ongeoorloft, te wyl en na de Traan stinckende, dien volgende onbequaam tot 's Menschen voedsel, en te verkoopen verboden; achtervolgende de Keure van den 12 October 1658. maar geordonneert die onder de Galge begraven te werden.

Een Varcken, verkofst zijnde, magh niet

van de Markt gedreven werden, 't en zy de Excijns betaalt is; en moet binnen vier-entwintigh uren geslacht werden; na 't welke de Verkooper met zijn betalinge gehouden is te wachten: Van welck in de Slacht-tijdt, voor Markt-geldt betaalt zal werden dry stuyvers, volgens de Keur van den 3 October 1631. En niet binnen de Stadt ofte Vryheydt van dien, mogen gemest werden, als verboden is, by de Keure van den 16 November 1622. Maar wel by de Markt-Meesters op voer gehouden werden, mits in 't etmaal een stuyver daar voor genie-tende, uytwijzende de Keure van den 21 Januarij 1648.

De twee overige deelen van dese Beesten-Marckt, voort zijnde (dat tusschen deze Varcken-en Ossen-Markt gelegen is) een groote vierkante Ry-baan, daar daaghlijcks de Paerden gedresseert ende gepiqueert werden; ook de plaats tot der Beesten Stallingen, die veel en uytnemende langh zijn, om veel hondert Ossen daar op voer te zetten.

Een van de twee tot Paerde-stallingen bequaam gemaakt, verordonneert zijnde tot een Koop-huys, om de Waren te vergaderen, die met de Hessise lange wagens te lande na Duytslandt ghevoert werden. Volgt de

Hh

PAER-

P A A R D E - M A R K T .

DEze is tweemaal des Jaars, als op den eersten Woensdag na *Letare*, zijnde in de vlaat van Meert; en de tweede de laatste Maandag in Augusto. De eerste Markt-dag daar van ghehouden zijnde op Maandag den 26. Augusti 1658. daar toe eenighe van de Ofsstallen, en gantsche Markt op gheruymt wiert: en volgens 't gebruyk van alle eerste aangestelde Paarde-markten opgesteld wezende twee prijzen; als een zilvere Rokkam ter waarde van 12 ponden Vlaams, voor die met de grootste hoop Paarden te Markt quam, hem toebehoorende; en een paar zilvere Sporen van 8 ponden Vlaams, voor die met de schoonste koppel Paarden quam markten. De eerste prijs ghenietende een Vriesch - Paerde - kooper. De tweede Meester Floris Elias, Burger dezer Stede.

Wanneer
opgerechts,
en Ordere
daar over.

Wie de eer-
ste prijzen
getrocken.

Daar menighte van Paerden en zo grooten toeloop van menschen waaren, oock Tenten en Caberetten, als op een Vrye-Jaar-markt op-geslagen wierden; de Stallen met volk zo volgedrongen zijnde, dat de E. E. Heeren Burger-meesteren voor ongeluk van brandt vreezende, genootsaackt waren teghens de twee aanstaande Marckt deze volghende Keure op den 22 Maert 1659. te beramen.

By welke op een Boete van dry guldens verboden wierd met vuur in de stallen te loopen, ofie aldaar Toebak te drincken, en dat zoo wel op dezen als die, zoo vette als magere Ossen - Markten: tot welke bekeuringhe de Markt-meesters en 's Heeren Dienaren, be-machtight wierden.

Dit voor zoo veel als van de Jaar-markten te zegghen is: volghen nu de Weeke-lijken.

VAN DE WEKELYKE MARKT-DAGEN.

De eerste daar van op den DAM,

ZYnde eertijds de *Plaats*, nu *Markt* en *Dam* ghenaamt; als een toedamingh tusschen de twee Rivieren, 't *T* en den *Amstel*, om het zee-water uyt 't Landt te houden: Dezen *Dam*, ofte *Markt* is langhwerp-vierhoeckigh, ten oosten met de *Visch-Markt*, ten zuyden met de *Beurs* en andere *Huysen*, ten westen met het *Raathuys*, *Nieuwe-Kerk*, en ten noorden met *Huysen* en d'*Ammerak* besloten zijnde; de *Waagh* aen de noort zijde daar vry onbekommert op staande: hebbende thien toegangen, als van 't *Water*, *Nieuwen-dijk*, ter zijde de *Nieuwe-Kerk*, ter weder-zijde 't *Stadt-huys*: de *Kalver-*

straat, *Krom-Elleboogh-steeghjen*, *Beurs-steegh*, *Vygen-Dam* en *Visch-markt*.

Alhier werdt des Maandaaghs de grootste Markt-dag ghehouden, doch niet als met *Botter* en *Kaas*; en dat in zulken menighte, dat het voor den vreemde-man een wonder schijnt: die daar niet minder als by een heele *Kaas* ofte *vaaije Botter* mach verkeft werden; volghens de Keure van den 9 September 1600. 8 November 1639.

Doch yemandt daar *Huys*, *Pothuys* ofte *Kelder* in huur hebbende, zal daar binnen zijn andere *Waren* mogen veglen. Ziet 27 Augusti 1631. 16 Januarij en 11 November 1642. 1 November 1659.

Ordere op's
markten
van de
Botter.

Doch

*Wekelyke
Markten.*

Doch om alle wanordere voor te komen, is elcke soort van Botter en Kaas yeder zijn bezondere staa-plaatse op volgende wijze aangewezen. Dat alle Hollandtse en Stichtse Botter in vaten haar plaats zal hebben binnen het groote vierkante park, op den Dam af-getekent staande, en de Afsnidelver omtrent de Trappen van de Waagh. De Botter by partijen van over Zee, als Vriclant, Groningerlant &c. komende, aan de oost-zijde voor de Waagh: en die van daar komende om by vierendeelen en minder verkoft te werden in 't Park van de Beurs-straat na den Vygen-Dam, en 't Windaas by de Vis-Markt.

*Ook Orde
van de
Kaas.*

Welke Order in 't Markten van de Kaas mede gehouden werdt. Als de Edam-

mer en Noordt-Hollandtsche achter de Waagh, tusschen de Nieuwen-dijck en 't Water; en die by de stuk, van de Nieuwendijck langkens dien Reghel tot ten eynde de Waagh.

Voorts de Leydtsche, Gouttsche, Stolliksche, 's Gravisansche en Texelsche Kaasen ten oosten en ten zyden de reghel van 't grootte vierkante park: en de gekomynde Kaasen van daar koomende, ten noorden over de Waagh. Behoudens, dat de Huyslynden van de omleggende Dorpen daar haar Eyeren mede mogen markten. Alles volgens de Keure van den 9 September 1600. 21 Januarij 1613. 15 Junij 1616. Gelyck mede het Speck by groote parthyen daar dan toe-gelaten is te verkoopen, 21 Januarij 1613.

*Wekelyke
Markten.*

De tweede van deze Wekelijke Markten is de OOSTER, NIEUWE- ofte S. ANTHONIS-MARKT,

ALzoo genaamt na de oude Stadts-Poort (nu in een Waagh verandert) hier vooren fol. 179 beschreven: is een groote vierkante Markt, ghelegen tusschen de Geldersche Kay en Kleveniers-Burghwal, ten weder-zijden met een opslagh voorsien; de voornoemde Waagh daar op aan de noord-zijde vry onbekommert staande; hebbende acht toegangen, als van de Zee-dijck, Munnicken-straat, Bloedt-straat, Barnde-steegh, Brecstraat, Dijckstraat, Keyfers- en Konincks-straten; daar toe in den jaare 1614. bequaam gheemaakt, te vooren meest een pleyn en water zijnde, dat gevult en aan-gehooght is; een verlaat daar door loopende.

*Goedren
daar te
markten.*

Daar alle Maandaghs-Marckt-Dagen veelderhande Waren te koop ghebracht werden; als Spek, Hammen, Penssen, Sout, Meel, Gesout-Visch, Bokken, Vriessc-kopbotter; en andere Waren die aldaar geoorloft zijn by de kleynen Maat en Gewicht nyt te slyten; volgens de Keure van 21 Januar. 1613.

Met Scheeplijk verbodt als dan daar niet voor te staan met gemaakte Kleedren, Syden ofte andere Stoffen, Suyckeren, Rozynen, Confituren en andere Speceryen; als mede Lywaten, Speldewerk, oude Vodden en andere diergelycken, veel min kraamen op te stellen; op poene van die om verre te werpen, en 't goede prijs te maken, ofte twaelf guldens te verbeteren: Welke Boete ook gelden zal teghens de Huyslynden die vervorderen halve ofte minder gedeelten van kaasen te verkoopen; also gehouden zijn die by 't stuk en op behoortlyk ghevicht te leveren. Ziet de Keure van den 9 November 1639.

*En welke
niet voor
te zetten.*

Doch yemandt sich met Spek, Kaas, Erweten, Gort, Boonen ofte diergelycke Waren ernerende, en op de Markt een Pothuys in huur is hebbende, dat buyten de Markt-dagen buyten 't zelvige Pothuys ofte Stoepen niet zal mogen voorstaan; ziet 16 Januarij 1642. Dan wel voorstallen op Markt-daghen nevens die in Huysen en Kelders haar wooningen hebben; Uytwijfende de Keure van den

Wester en
Noorder
Markt.

1 November 1659. Welk Gort, Boonen, Erweten, Meel, &c. niet minder zal mogen verkocht werden als by een vierde-vat, gelijk mede de kaafen by 't stuk, ten waar Huys, Kelder, ofte Pothuys by 't Jaar ofte half Jaar in huur hadden, ziet de Ordonnantie vanden 27 Augusti 1631.

Ter welker plaatze mede gheordonneert zijn, die de Medicinale kruyden veyl hebben; en dat op de Burghwal van de Barnde-steegh, tot de Koefstraat. Ziet de Keur van 5 November 1655.

En daar aan vervolgens (hoewel tegen

de voor-verhaalde Keure) veel Kramen met Lywaat en Kanten; en oostwaarts Oude-kleeren-verkoopsters ofte Uyt-draaghsters; dan tusschen de Bree- en Dijk-sstraat, Hoenders, Ganssen, Duyven, Vogelkens, Honden en Katten; voorts noordtwaarts na de Keyzers-sstraat, de Huysluyden uyt Waterlandt die Kaas, Eyeren, Groen, en andere Waren die te Markt brengen. Gheen Quakzalvers en diergelijk slach van volck gebrek zijnde; doch deze alle zijn met gheen Keuren ofte Ordonnantien voorzien.

Wester en
Noorder
Markt.

Anders
goederen
daar te
koop.

WESTER MARKT.

IN 't begrip van de laafte voor deze yegenwoordige Uytlegginge gelegen, is redelijk groot, en vierkant langhwerpig, tusschen de Keyzers en Prince-gracht, dieze ten Oosten en Westen bespoelt, ten Noorden met haar treffelijke Kerk, ten Oosten de Vleeshal, en ten Zuyden met Burgerlijke woonhuysen beslooten zijnde, niet als aan de Prince-gracht open leggende; voorts cierlijk met boomen beplant, dat geen weynigh vermaak is: Daar des Maandaghs en Vrydaghs met den dagh

onder de luyffens om de Hal de Vlas- en Garen-markt gehouden wert; van 't Ruslandt tusschen de Kleveniers en Oudezijds Achter-burghwal daar over eenige jaren verplaatst; die by zomer-tijdt des morgens ten zes uren al gehouden is.

Ter welker plaatze op Maandagh voor de middagh mede ghemarkt werdt met nieuwe en oude gemaakte Kleederen en anderen Huysraat, doch zonder order of eenige Stadts keuren.

NOORDER MARKT.

HAar naam voerende na die hoek van de Stadt, daarze tusschen de Angeliers en Brouwers-gracht op de West-zijde van de Prince-gracht ghelegen is; dat een groot pleyn zoude zijn zoo het niet met de Kerk en Kerkhof (daar midden op gelegen) bezet was.

Alderhande
de goederen
daar te
koop.

Alhier ziet men des Maandaghs (als in een Noahs Ark) schier alles te koop wat bedenkelijk is: zoo van wolle als lywaat, nieuwe als oude gemaakte kleederen, Bocken, Garen, Vlas, alderhande Ghereedschap, Huysraat, en wat meer tot huys-

houdinge of menschen voedtzel van noode zijn zoude; zich strekkende (alzo de Markt tot dit alles te kleyn is) langhs de West-zijde van de Prince-gracht tot verre voorby de Prince-brugh; de meeste bewoonders der Huysen en Kelders daar op en ontrent van die neeringe zijnde. Daar de Heeren van den Gerechte op den 1 Januari 1627. en 2 April 1632. noch by gevoegt hebben het Stroo, te vooren te koop geweest zijnde op de Oost-zijde van de Singel, tusschen de Kattegats-steenebrugh en Haarlemmer-sluis: desgelijks de Potten

en

*West-Vri-
sche ofte
Schager
Markt.*

en ander Aardwerk: volgens de oude Keure van den 2 Meert 1581. op den Dam, en daar na op de Ooster of Nieuwe-markt gestaan hebbende: en boven dien noch de

oude Vodden; daar mede by komen-
de; doch die haar verblijf-plaatze alhier
niet langer zijnde als tot den Jare zesthien
hondert acht-en-vijftigh.

*Stichtsche
en Goysche
Korenmarkt*

WEST-VRIESCHE ofte SCHAGER MARKT.

Voor dezen gheweest zijnde op de Ooft-zijde van de Singel ofte Konings-gracht, daar wel eer de Stroommarkt geweest is; en van daar verleydt op de zelfde Singel, zuydwaarts aan tusschen de Lijnbaans-brugh en de Jan Roonpoorts Toren; tot cyndelijk in den Jare 1662. van daar op de Ooft-zijde van de Heeregracht tusschen de Prince en Lely-fluys verplaatst wierdt: daar des Maandaghs alles gemarkt werdt wat West-Vriesslant ofte Noordt-Hollandt is teelende; als Lammeren, Schager Verkens, Hoenders, Duyven, Eenden, Eyeren, Kaas, Groente, Tarwe, Garst, Haver, Boonen, Zaadt,

*Welke goe-
deren daer
verkocht
worden.*

Boom-vruchten, en diergelijke; daar een groote toeloop van volk is; en gheen verkochte Tarwe by de zak mach ghelevert werden; *ten zy de Overluyden van 't Bakkers Gilt die door de Koren-meters hebben doen na-meten; op een boete van dry guldens zoo met Stadts schepel onder-maat bevonden werdt; midts voor yder zak van meet-loon genietende zes penningen, volgens de Keure van den 4 Juli 1630.*

Welke Granen van daar komende niet zullen mogen ghemeten werden voor die verkocht zijn, ziet de Ordonnantie van den 5 December 1640.

STICHTSCHE en GOYSCH KOREN-MARKT.

Die van den Gherechte tot welftant haarder Inghezetenen op alles het oogh slaande, en bespeurende dat tot noch toe geen zonderlinge ordere geweest was op het Markten van de Granen, als Tarruw, Rogge, Garst, Bockweyt, Hennep-zaat, Erweten, Boonen en andere Aard-vruchten uyt het Sticht Uytrecht en Goylandt alhier wekelijks in zakken te Markt komende; vonden goet daar een byzondere Koren-markt van toe te stellen; des ten verzoek van de gemene Buren verordonnerende de Zuyt-zijde van den Binnen-Amstel, en dat tusschen de Halve-maans-brugh en Paarde-steegh, vermidts de bequaamheydt haarder breedte, en ge-

*Welke wa-
ren daer te
bekomen.*

voegelijke opslagh, om met Schuyten te lossen: die zijn aanvangh nemen zoude met den laatsten dagh Januarii des Jaars 1643. met bevel, *nergens als daar met die voorsz. Granen te lossen en te markten. Volgens de Keure van den 13 Januari des zelvigen Jaars; en dat op een boete van zes guld.*

Eenighe van alzulke Granen in zakken verkocht zijnde, zal den Verkooper die niet mogen leveren, voor de Stads Excys daar van zal betaalt hebben, volgens de Keure van den 6 Augusti 1582.

Dat die ook by een gezworen Meter zullen ghemeten worden; doch niet eer die verkocht zijn, uytwijzende de Keure van den 4 Julii 1630. en 5 December 1640.

*Ordonnan-
tien daer
over.*

Van BISQUIET ofte BISCHUYT, en 't MARKTEN van dien.

DE Bisquiet, Bischoyts ofte Tweebak wert alhier binnen de Stadt ofte in de Dorpen Wormer en Ysp gebakken; die hier binnen meest t'Scheep gaande, d'ander voor de Burger gebruykelijkt. Des de Buyten-bakkers (om die te venten) op de Maandaghs markdagen twee Markten als een aan de Oude, en een aan de Nieuwe-zijde vergunt zijn.

De Binne Bischoyts-bakkers moeten Burgers zijn, en in alles het Bakkers-gilt onderworpen; volgens de Keure van den 8 Decemb. 1601. 20 Januari 1649.

Zijn zoowel als andere Bakkers en Koekbakkers ten overstaan van Overluyden in't Oude mannen-huys gehouden haar Proef te doen, en thien guldens tot 't Gilt te betalen, ziet 12 Meert 1656.

Mogen met haar allen tot het malen van meel maar by een Molen bedient werden. Uytwijzende de Keure van den 28 Januari 1654.

*Ordonnan-
tien voor
de Bischoyts
bakkers.*

De Buyten Bischoyts-bakkers van overen des Maandags te Markt komende, plegen van oudts niet als aan de Oude-zijde op de Ooster Voorburghwal tusschen de S. Jansbrug en de Verke-fluys te markten: Doch de Stadt te mets vergrootende zijn eyndelijk in twee verdeelt: 't Eene gheedeelte op deze Burghwal blijvende, toch wat meerder voorby 't Princen-hof; 't andere aan de Nieuwe-zijde op de Oost-zijde van de Singel ofte Koninghs-gracht tusschen de Gasthuys-molen en Huyszittensteegh; daar gebleven zijn tot den 14 Januari 1660. *Als wanneer verordonneert is die te verleggen aan de West-zijde van de Keyzers-gracht, op en voor de Westers-markt, om aldaar met haar Kramen en Waren voor te staan; haar Schuyten (daarze mede over komen) gehouden zynde daar in ordere voor de wal vast te meeren.*

Ter welker plaatze ghebleven zijn tot den 10 November 1662. *als wanneer by Smeek-schrift verzochten op de zelvige zijde te mogen blijven, midts verschuyvende van voor het Kerkhof tot de Lely-fluys. Dat haar vergunt wierdt.*

Zich aldus op de Mark-dagen ernende, *is haar eyndelijk te laste gheleydt ten behoeve van de Stadt voor yder grof ton verkofte Bischoyts zes, en smal-ton vier stuivers Excijts te betalen. Ziet de Keure van den 22 Octob. 1604.*

Doch eyndelijk als de ghemeene Stadt Bakkers zeer klachtigh vielen (midts de groote vermeerderinghe der voornoemde vreemde) over den inbreuk dieze in haer neeringe gevoelden: zoo hebben die van den Gerechte haar op den 27 Januari 1622 *het markten en inbrengen daar van t'eene-maal verboden.*

Dat zo staande tot den 3 September des zelvige Jaars, als wanneer door veel verzoeks en voorpraak van vrienden eyndelijk by de E. E. Heeren van den Gerechte verkregen, onvermindert haar Keure; dat op deze volgende voorwaarden om de andere Markdagh, ofte alle vierthien dagen als voor dezen, weder zouden moghen markten; en dat tot wederzeggen.

Midts dat de Ghemete van Wormer en Ysp het landt en deze Stadt zullen bevrijden van alle aanspraak die de Pachters van 't Gemaal wegens deze keure zonden mogen doen; en dat ter zomme van acht-en-dertigh hondert guldens. *Andere ordere en voorwaarden onder de Bakkers toegezeijt.*

Dat vorders tot aer Stede gherechtigheydt in plaats van zes stuivers voor elk ton Bischoyts acht betalen zullen.

En eyndelyck jaarlyks in te brengen in 't Bakkers Arme-bos, de zomme van twee hondert guldens. Volgens 't akkoord als boven.

Da

Boom,
Bloem,
Stoelen en
Manden-
Markten.

Dat op de voorzeyde Markdagh niet langer mogen markten als tot namiddaghs ten twee uren. Ziet de Keure van den 31 Januari 1617.

Op welke Bifchuyt-markten en nergens anders mede verordonneert is te markten met de Deventer en Kamper koecken; zonder die

langhs de straten te koop te veulen. Volgens de Keure van den 31 Juli en 31 Jan. 1648. 27 Juli 1657.

Welke Koecken haar ghewicht moeten hebben. Ziet 28 Augusti 1543.

En elders na gheconterfeyt hier verboden. Ziet 7 Augusti 1642.

Boom,
Bloem,
Stoelen en
Manden-
Markten.

B O O M- en B L O E M- M A R K T.

D Eze werden beyde des Maandaghs gehouden; de eerste op *S. Lucyen* Burghwal achter 't Weeshuys, en dat in 't voorjaar; daar groote vertieringe en handel met alderhande jonge zo vrucht-dragende als andere Bomen om te planten gedreven werdt: die meest in de Veenen gequeekt, geënt, en van hier in alle quartier van Hollandt en West-Vrießlandt vervoert werden.

De tweede, de Blom-markt, is geplaatst by noorden de voorige, en dat op de De-

venter Hout-markt, aan d'ander zijde van *S. Lucyen-Brugg'*: die alle Maandaaghs de gantsche Somer gehouden wert, hebbende een groote toeloop van volk, haar vermaak daar in scheppende: op welk alles, wat *Flora* ons geeft in zijn tijd, gheveykt werdt; meest van Haarlemmer Hoveniers geteelt, en hier ter Markt gebracht werdende; te veel en verdrietigh alle de namen daar van te verhalen, de Liefhebbers dieshalven daar van tot de uyt-gegeve Blom-boeken wijzende.

S T O E L E N - M A R K T,

D Eze mede een van de Maandaaghs Markt-dagen zijnde, heeft wel eer haar stal gehadt op het Water, be-noorden en op de Papen-brugg'; doch de passagie te eng vallende, is by die van den Gerechte geplaatst op de west-zijde van de Nieuwe-zijds Voor-burghwal; en dat van de Molsteeghs-brugg' tot *S. Claes-Brugg'* toe; volghens de Keure van den 3 Januari 1654.

Daar elk schein het voorfitten en besté

verkoop-plaats te willen hebben, dat grootte oneenigheyt baarde; zulkis de E. Heeren van den Gerechte genootzaakt waren daar in te voorzien: *Ordonneerende dat elk yeder week van plaats zal veranderen, een voortschuyvende*; volghens de Keure van den 6 Februarij 1663.

Onder dese Markt en Order, de Spaansche Stoele-makers niet begrepen zijnde, als een Handtwerck op zich zelve wende.

M A N D E N - M A R K T.

D Eze is voor dezen op het Water, omtrent de Vrouwen-steegh geplaatst geweest, en op een tijd met de Stoelen van Markt en plaats verandert: uytwijzende de zelvighe Keur van den

3 Januarij 1634. Doen haar plaats verordonneert zijnde op de zelvige west-zijde van de Nieuwe-zijds Voorburghwal; van *S. Nicolaas-* tot *Dirk van Haffelts-Brugge*; Als de vorige mede gehouden zijnde Wekelijk

Kuypers,
Witwer-
kers en ou-
de Schoen-
markt.

Ordonnan-
zie voor
de Mande-
makers.

kelijk van plaatse te veranderen en voort te schuyven; ziet de voorsz Keure van den 6 Februarij 1663.

Dit is een zeer oudt Gildt, al van den jaare 1586. By welk geboden wert, een Gilde-Broeder Manden van nooden hebbende, die van een Gilde-Broeder te moeten koopen, en niet van buyten in te halen.

Vermogen een mÿl in 't rondt om der Stede vryheyt geen Tiennen te koopen. En inkomende die niet koopen voor een omzegg gedaan is.

Buyten-luyden, en die 't Gildt en Proef niet hebben werdt verboden met Mande-werk te

markten, als op Jaar-markten. Haar Wedu-
wen vermogen de Neeringh aan te houden.

De laatste Proef-doender is ghehouden het Gildt als knecht te dienen tot door een volgende Proef-doender verlost werdt; Ziet de Keure van den 13 December 1586. item 3 Januarij 1604.

Vermogen met geen Mande-werk langhs de buyzen te loopen. 16 Junij 1622.

Vreemt gemaakte werk in Stadt komende vermogen de Gilde-Broeders ofte yemandt anders niet te koopen; Ziet den 10 December 1630.

Kuypers-
Witwer-
kers en ou-
de Schoen-
markt.

KUYPERS - MARKT.

Die ghehouden werdt van Gilde-Broeders niet als kleyn werk makende: en dat des Maandaghs op de oost-zijde van de Singhel ofte Koninks-Graft, van de dwars-fluys in de Achter-burghwal loopende tot aan Jan-Roôn-Poorts-Toorens brugg': daar niet als Tobbens, Scherfberden, Emmers, Kuypers, en 't hooghste een Vleys-Kuyp

te koop staande; doch alles binnen de Stadt gemaakt zijnde: als ghenoeghsaam van de Grootte-Kuypers, een bezonder Ambacht zijnde, en dieshalven gehouden een besondere Proef te doen; die by niemant magh gedaan werden, of moet Poorter zijn, en zijn leer-jaren voldaan hebben, 29 Meert 1601. 26 May 1628.

WITWERKERS MARKT.

Deze werdt des Maandaghs ghehouden op de West-zijde van de Singel ofte Koninghs-gracht, tusschen de Warmoes-gracht en Lely-straat; daar de Witwerkers voorstaan met vuuren-houts Threzoren, Taaffels, Schenk-tafelkens en diergelijken. Nevens de Lademakers, Spiegelkas-makers, Koffer-makers, Spaansche-stoel-makers, Spietze-makers, Getouw-makers, Schaef-makers en Elle-makers onder

Ordonnan-
zie voor de
Witwer-
kers.

't Huys-timmermans Gildt begrepen zijnde. Uytwijzende de Keure van den 17 Martii 1614. Midts Poorters wezende, en ghehouden den Proef te doen. Ziet de Keure van den 21 May 1524.

Vermogen niet als weekhout te werken, en dat in haar buyzen, zonder buyten te werkken yets het Timmermans Gildt raakende. Ziet de Keure van den 30 October 1636.

OUDE SCHOENEN en KLOMP-MARKT.

Deze is van oudts en als noch op de Nieuwe-zijds Kolk, alwaar de Haar-lemmer en Weesper Bieren beschoyft

werden; daar des Maandaghs voorstaan van het Koren-meters huysjen tot na de Voorburghwal: volgens de keure van den

*Vodde- en
Glaze-
markt.*

10 Januari 1609. daar Klompen en niet als oude gelapte Schoenen en Mnylen mogen verkocht en te markt gebracht werden. Ziet de keure van den 22 Julii 1621.

*Ordonnan-
tien v. n.
dien.*

Midts daar niet langer merkende als tot twee uren na de middagh. Ziet 10 Januari 1609.

En haar plaatzen by lootinge moeten ont-

fangen. Ziet de keure van 4 Nov. 1595.

Dat ook niet vermogen eenige ledige Bier- vaten na haar te halen om op te markten, veel min der Buuren stoepen belemmeren met Tobak daar in te drinken. Volgens de keure van den 24 Julii 1635.

En geen Klompen ofte oude Schoenen achter straat te koop dragen.

*Vodde- en
Glaze-
markt.*

VODDE-MARKT.

DAAR niet als oude kleeren, lappen en vodden te markt gebracht werden: de Ooster ofte Nieuwe-markt in 't eersten zoo veel omslagh niet hebbende, heeft dit fatzoen van Koopluyden daar beginnen haar stallen te markten; tot met het Stroo en Potten by die van den Gerechte op den 1 Januari 1627. op de Noorder ofte Prince-markt verplaatst zijn.

Daar haar zoo manierlyk droegen, dat met een gels-boete ghedrongen wierden beter huys te houden. Uytwijzende de Keure van den 2 April 1632.

Doch deze Markt te mets te vol werdende, heeft men genootzaakt gheweest haar weder te doen verhuysen, en bevolen in te nemen het eerste Bolwerk bywe-

sten de Reguliers-poort, daar wel eer het Turf-huys van de Huys-armen van de Nieuwe-zijde gestaan heeft.

Maar aan *Burgermeesters* klachtigh valende datze haar aldaar niet konden erneren, vermidts geen gangh van volk was; ook by regen en winter-weder met gheen bequame toe-paden voorzien waren, is zulks in achtige genomen, en haar aangewezen, dat voortaan hare Markt-dagen zullen houden beneden de Stadts-wal, achter 't Leprozen ofte Lazarus-huys, en daer van S. Anthonis Poort (ofte den ingang van 't voorsz. Leprozen-huys) tot de Lange ofte Amstel-brugge. Ziet de keure van den 25 Julii 1658.

*Waar nu
haar
markt hou-
den.*

DER UYTHEEMSCHEN KANNEN en GLAZE-MARKT.

*Aanley-
ding en be-
gin.*

DE Hooghduytsche oorlogh in wizen zijnde, dat veel Vluchtelingen herwaarts dede komen; en deze bespeurende dat met den handel van Siburgse kannen en Heylbronsse glazen door dezen Oorlogh t'eenemaal vervallen, wel wat weder te doen zoude vallen; zoo hebben eenige van die, dien Oorlogh ten eynde geraakt, en in haar Vaderlandt gekeert zijnde, haar onderwonden daar een proef van te doen, met die Waren in haar overlantsche Schepen den Rhijn af-komende; om de zelvige langhs de straten uyt te slij-

ten; dat de Winkeliers alhier geen kleynce afbrek was toe-brengende, des daar over aan de Regeeringe klachtigh vielen. Die genootzaakt zijnde haar Burgery de hant te bieden, de oude keure van den 15 Mey 1610. als stilftaande: op nieuws gewillekeurt en geordonneert hebben. Dat van nu voortaan gheen uytheemsche Perzoonen ofte anderen haar zullen vervorderen eenige Schepen ofte Schuyten ofte schieten, om die tot haar neeringe bequaam te maken en te bewoonen; en dat deze Kanne- en Glazekramers geoorloft zal zijn des Maandaghs

*Ordonnan-
tien daar
over.*

Appel- ofte
Fruyt-
markt.

tot een uuren na de middagh, en anders niet met haar Waren te merken op het Pleyn buyten S. Anthonis Poort; en dan weder na haar Aken ofte Schepen vertrekken; die haar legb-plaats zullen hebben aan de zuyd-west zijde van de Binnen-Amstel, by de Roode

ofte lange Amstel-brugh. En dat op boeten daar toe staande. Volgens de keure van den 30 Januari 1649. en 27 Januari 1652.

Appel- ofte
Fruyt-
markt.

Dit zoo veel de Week-markten is betreffende, zullen tot de Daaghlijken overgaan, en daar van de

A P P E L- ofte F R U Y T- M A R K T

DE eerste plaatsgeven. Deze is van over veel tijden geweest op de west-zijde van de Oude-zijds Voorburgwal tusschen de Varke-sluyts en d'Huyszitten (nu Lombert-) steegh; tot ze van daar gebracht is op de Nieuwe-zijds Voorburghwal, achter de Paarde-stal, tusschen de zelvige en 't Kerkhof van de Nieuwe Kerk: daarze gebleven is tot in Augusto 1616. Als wanneer de E. Heeren van den Gerechte door de aanwas der neeringe die daar ter plaatse te klein bevonden; zulx dat te rade wierden die andermaal te verplaatzen; daar toe verkiezende de West-zijde van de Singel ofte Coninghs-gracht, van de Hay tot de Raamsteegh, daar de Stadts muuren plegen te staan.

Daar te koop zijn Appelen, Peeren, Pruymen, Karfen, Hasel-nooten, Okker-nooten en diergelijke Boomvruchten meer.

Zonder die elders als hier ter stede in 't gros ofte pariyen in Schuyten ofte Wagens te lossen ofte te laden; nytgezeyt de Fruyten komende van Woerden, Amerfoort, Schagen, en omleggende plaatzen, die na onder gewoonte op haar eygen plaatzen zullen verkocht werden. Ziet 9 Junii 1616.

Welke neeringh by niemant zal mogen gedaan werden als by Poorters, en die het Gilt winnen. Ziet 15 Januari 1637.

Met verbodt by Slyters elders, 't zy op den Dam, ofte waar 't zoude zijn, daar mede voor te staan, als in Huysen en Kelders in huur hebbende. Ziet de keure van 2 Meert 1581. 9 Junii 1616. 31 Januari 1635. 1 November 1659.

Zulks op de Fruyt ofte Appelmarkt mede verboden zijnde; en voor al eenige Grossiers huysen met haar Waren ofte ledige manden te belemmeren. Ziet 3 Septemb. 1632.

En niet gemeten worden als by gezwoven Meters en Telders; en dat met geykte tonnen. En nergens als op de Fruyt-markt, nytgezeyt van Grossiers aan de Vyflijters ofte vreemde. Ziet 6 Junii 1616.

Die, als mede de Noote en Krijt-tonnen daar toe by 't Gilt zullen verhuurt werden. En dat mede van de stort-nooten nyt Zee komende. Alles volgens de keure van den 12 December 1585.

Doch dit meten te mets zoo wat toegaande, en te veel ongenuegh door de toegift ontstaande; hebben de E. Heeren van den Gerechte verordonneert, dat de halve ton van derhien vierde-vaten op vijftien zal vermeerderd werden; en zo gevult dat een kruysstok daar over leggende, de ton en appelen komet te raken. Ziet 31 Januari 1657.

Castanien zijn de gezwove Meters gehouden te meten met een gheijkte Bossau; dieze gehouden zijn van 't Gildt te huuren. Ziet 29 November 1618. 10 Decemb. 1620.

En die nyt Zee komende buyten Marktdagen niet minder te verkoopen als zes Bossu teffens; Fransche en Spaanse Castanien daar onder begrepen zijnde. Ziet 9 Junii en 2 Augusti 1616.

Vreemden hier met Fruyten in zakken te markt komende, als Castanien, Hasel en Okker of Walfhe-nooten, Druyven, Appelen, Peeren &c. zullen tot gerijf van den Burger niet als op Markt-dagen

geg

Groen en
Wortel-
marks.

gen by de penningh waart moghen uyt-
slijten.

*Vreemde Kaagh-luyden met Fruyten te
markt komende, moeten in dry dagen haar
Waren venten, ofte die den vierden dagh los-
sen, ofte vertrekken. Ziet 9 Januarii 1614.*

*En dat de Appelen en Peeren niet minder
als dry tonnen teffens, en de Noten niet min-*

*der als een vierde-part van een groot hondert.
Ziet 14 Junii 1614.*

*De Lichters met Spaansche en Fransche
vruchten geladen, zijn gehouden haar leg-
plaats te nemen op de Oost-zijde van de Heere-
gracht tusschen de nieuwe Hay en Raam-strat-
ten, om by partyen in't gros te venten, en ner-
gens elders. Ziet den 27 October 1644.*

Groen- en
Wortel-
markt.

Spaansche
en Fransche
vruchten.

GROEN- en WORTEL-MARKT.

DE eerste (de kleyne Groen-markt)
haar plaats hebbende op de Oost-
zijde van de Prince-gracht tusschen
de Wester-markt en Rhee-sstraat, ziet de
keur van den 14 October 1651. d'Ande-
re daar teghen over aan de West-zijde van
de voornoemde Gracht, en dat van de
Rhee-brugh tot de vierde boom by Noor-
den de Lauriers-sstraat, volgens de keur
van den 30 Januarii 1653. Doch daar na
verplaatst van de Prince-brugh tot de E-
gelantiers-gracht. Ziet 24 Decemb. 1653.

Waar eer-
tijds gehou-
den.

Deze Groen- en Wortel-markt pleeght
van oudts te wezen ten Westen de Oude-
zijds Voorburghwal, en dat bezuyden de
Varke-fluys, voor S. Pieters Kerkhof ach-
ter de Vleyshal.

Daar te koop komende alderley Moes-
kruyt; en op de Wortel-markt veelder-
hande Wortelen, Rapen, Kool, Boonen,
Kruysbezien, Aardbezien, en diergelij-
ke Aardvruchten meer.

Doch dit te veel ghewoels ontrent de
Vleyshallen barende: *Zyn die van den Ge-
rechte te rade geworden die van daar op de bo-
ven-genoemde Prince-gracht te verleggen,*
naar uytwijfen van de keur van den 24 De-
cember 1653.

Maar dit een volk zijnde onghebonden
en van weynigh ontzagh, en dienvolgens
om kleyne beuzelingen genegen tot kijven
en gevecht. Hebben de E. E. Heeren Bur-
germeesteren en 't Gerecht ghenoorzaakt
geweest die met goede Wetten in den bant
te houden.

*Bevelende dat alle Groen-schepen komende
van Lange-dijk, de Streek, Beverwijk, Haer-
lem en omleggende plaatzen met haar Sche-
pen ofte Schuyten haar leg-plaats zullen ne-
men aan de Oost-zijde van de Prince-gracht
by de Wester Kerk, en op de Wester-markt
voorstaan. Ziet 14 Octob. 1651.*

Ordonnan-
tie voor de
zelve.

Dit niet willende lukken; *zijn alle
Noordt-hollanders met Kool, Rapen, Wortel-
len markende, aangewezen de Oost-zijde van
de Prince-gracht, en dat van de Beere-sstraat
tot de kleyne Groenmarkt; en de kleyne Groen-
markt aan de West-zijde van de voorschreve
Gracht; als van de Oost-zijde ghezeyt is.*
Uytwijfende de keure van den 24 Decem-
ber 1654.

*En die van Leyden met haar Groen-kagen
aan de West-zijde van de Prince-gracht; en
dat van de Rhee-brugge tot voorby de Lau-
rier-sstraat. Ziet 30 Jan. 1653. 24 Meert
1656.*

*En dat alle met de Stevens recht tegen de
wal. Ziet 24 Meert 1656.*

*Dat de Buyten-luyden haar Waren ver-
kocht hebbende; by den Gerechte yemant zal
gestelt werden die haar voorts zal betalen, en
daar boek van houden, midts ghenietende
twaalf penningen van de gulden.*

*Dat alle verkochte Waren door ghezwo-
Meters en Tellers moeten ghelevert werden.
Midts tot loon genietende voor hondert Koo-
len, hondert riften Ajyn, duyzent Wortel-
len, en een ton Rapen, van yder acht pennin-
gen.*

Groen en
Wortel-
markt.

Mids dat de Penningh-meester ofte zy niet vermogen voor haar ofte yemant anders voor koop te doen.

Dat geen Voorkoopers zullen vermogen eenige Waren uyt Schepen ofte Schuyten op te koopen, voor die aan de Markt gekomen zijn.

Eenige Groen-waren zoo schaars te markt komende, dat yder, haar daar mede erneren- de, niet konden gerijft werden, zal by de Marktmeester deeling en lootinge geschieden.

Op Sondagen niet te markten. En dit alles zonder gevecht ofte ghekyf. Volgens de keure van den 14 October 1651.

Die daar na op den 24 Meert 1656. ver- andert ofte vermeerdert zijn.

Dat Meesters ofte Telders boven de maat ofte getal geen toegift zullen geven, 30 Julii 1658.

Dat de Markt-meester zal ghenieten van

yeder Groen-schuyt van Haerlem, Ley- den, de Sreeck, Beverwijck, en omleggen- de plaatzen, zoo dickmaals te marckt ko- men, twee stuyvers; de kleyne Nebbe-schuyt- jes een stuyver; en de Groen-schuytjes het groen uyt de Tuynen om de Stadt halende yder een stuyver 's weeks: En de Sleden en Wa- gens met haar waren des winters te markt komende en lossende, yder een stuyver. Ziet 24 Meert 1656.

Dat Buyten-luyden haar vruchten geloft hebbende, dadelyken moeten vertrekken. 15 September 1663.

Dat yder zijn gekochte Waren op de kryn- wagen geladen hebbende, als vooren voorts zullen vertrekken. 26 Meert 1656.

Op de Markt de stallingen niet wyders als tot de groote steenen te stellen: en zoo voorts. Ziet 24 Meert 1656.

Groen en
Wortel-
markt.

TURF-MARKTEN.

Waar eer-
tijds, en nu
gebonden.

DEze zijn tweederley, ofte van In- landtsche ofte Overzeesche Turf. De Inlandtsche Markt van menschen gedenken altijt geweest zijnde aan de Oost- zijde van de Binnen-Amstel, en dat van Grimnesse-fluys tot aan de Stadts Thuyn, nu, de nieuwe Doele-straat; tot datze in den Jare 1642. met het bouwen van de Gasthuys-huizen van daar by die van den Gerechte gekeurt is op de Oost-zijde van de Prince-gracht, beginnende van de Run- straet tot de Stadts-vesten: die tot gherijf verziende met bequame gelegentheden, zo voor de Opziender, Keurmeefters, Turf- dragers als Vulfsters.

De Buuren belaft zijnde de wallen op te ruymen, en niet te beleggen; de Turf-boe- ren daar na toe te schieten, en met staande masten na den anderen enkel met de steven tegens de wal te leggen, zonder anderen zich daar achter te voegen, en alzo een dubbelde rijck te maken; ten zy by groote drokte, en niet als met believen van mijn Heeren van

den Gherechte. Volgens de Keure van den 25 Julii 1642.

Doch mijn Heeren van den Gherechte echter bevindende dat by de Turf-luyden in haar goet voornemen bedrogen wier- den; die haar niet ontziende binnen ko- mende met haar Schepen in de Binnen- Amstel by de Halve-maans-brugge, voor 't Oly-slagers-steeghje, en elders te gaan leggen, ende aldaar haar Turf te ver- koopen, zonder op de ghekeurde Turf- markt te komen. Soo hebben die de Va- der en Moeder van de Turf-vulfsters be- last (zulks vernemende) die Veenluyden in zes guldens boete te straffen. Ziet 29 April 1643.

Zulks echter niet konnende helpen, de Turf-luyden voorgevende geen Turf om te verkoopen in geladen te hebben, en des niet gehouden aan de Turf-markt (om te venten) te schieten; maar dat alleen qua- men die verkocht zijnde te leveren: Soo is verstaan zulke leverantie niet te mogen ge- schieden,

Ordonnan-
tien daar
over.

Houtmarkt schieden, ten zy de Turf-man schriftelyk ver-
lof daar toe van de Opfiender ofte Vader van
de Turf-vulsters zal bekomen hebben. Ziet
de Keur van den 27 Julij 1647.

*Ook om-
trent de
Verkoopin-
gen.*

Huysluyden haar Turf aan de Markt
behoorlijk verkoft hebbende, kunnen die
niet leveren, als door geswoore Turfvulsters;
die niet kunnen bekomen, voor en alcer daar toe
ter Comptoire van de Excys-meester door een
ontfangen loot ofte teken verlof bekomen heb-
ben; die de Toeziender van de Turf-vulsters
moet overgeleverd werden. En om de Stadt
haar inkomen niet onbruyk te maken; zoo is
geen Turf-man (gelost hebbende) gheoorloft
de Stadts Boomen nyt te varen, voor aldaar
bescheyt vertoont zal hebben, den Excys
daar van betaalt te zijn. Uytwijzende
t Verpacht-boek van den Jare 1650.

Niemandt vermacht de Turf te verkoopen
als de Turf-man of zijn Knecht. Ten zy een
Turfdrager van Kooper ofte Verkooper zulks
belast wierdt, in welke gevalle van den Ver-
kooper genieten zal vier stuyvers van elk hon-
dert, en van de Pot ofte Vrijsche Turf twee
stuyvers. Ziet 26 September 1623. 30 Ja-
nuari 1637.

Ook by niemandt gemeten ofte op-gewerkt
werden, als by geswoore Meesters en Turf-
dragers; en dat niet als met gheijkte manden.
Ziet de Keure van den 13 Meert 1587.

De Turfman is gehouden een mand met
Turf tot een monster voor de mast te stellen.
Die verkocht, en in 't lossen zoo niet vallende,
is 't den Kooper geoorloft de Keurmeesters daar
op te halen, om die te waardeeren ofte af te

keuren. Ziet de Keure van den 26 Septem. *Houtmarkt*
1623. Item, 6 Jan. 1624. 30 Jan. 1637.

Turf-vulsters ofte Dragere vernemende
een Huysman met Turf te markt gekomen te
zijn, vermogen die niet te bezichtigen; voor
dry uren gemarkt heeft. Ibid.

De Turfman vermacht geen Turf te doen
lossen, voor op 't Toezienders Comptoir de
los-plaats heeft laten aantekenen; en die ghe-
lost hebbende, binnen een uur daar na te ver-
trekken. Ibid.

De Turfman zijn Turf verkocht en ghe-
leverd hebbende, met gebod om voorts te ver-
trekken; vermacht gheen andere Turf op de
Markt op te koop, om weder te verkoopen.
Ziet 4 Julij 1631.

En om alle ongelukken van brant voor
te komen hebben mijn Heeren van den
Gerechte gheordonneert; Dat geen Turf-
schippers, haar Knechts, Turfdragere ofte
Vulsters, in 't opwerken van de Turf haar
zullen vervorderen Tobak te drinken, op pe-
ne van t'elkens ten profijte van t'Gilt een Ryks-
daalder te verbeuren. Volghens de Keure
van den 19 April 1663.

De Potten en Aalman met lange en an-
dere Vrijsche en Groninger Turf te markt
komende: Is haar verordonneerde leg-
plaats aan 't uyterste Eylant by het Blauwe-
hoofst, en dat aan de zuyd-oost zijde van de
Streyger. Ziet den 30 Januari 1634.

Alhoewel den Aalman hem niet en ont-
ziet met zijn kleyne Ponten ter zijden de
Brugh van de oude Stadts herberge te
markten.

H O U T - M A R K T.

Hier wordt niet verkocht als Brant
ofte Talhout; met Schepen, Schuy-
ten en Kagen van Brabant, Gelder-
lant, Zutphen, Overysfel en andere plaat-
zen komende: Van oudts geweest zijnde
op de Kleuveniers Burghwal, voor en ont-
trent het Oost-Indisch ofte Bos-huys, vol-

*Waar eer-
tijts, en nu
gehouden.*

gens de Keur van den 17 Junij 1614. Toch
zulks met het aankomen van de Oost-Ind-
ische Schepen, en 't lossen der Waren
van dien (ghemeenlijk vallende als wan-
neer de Burgere meest doende is haar van
Winter-brant te verzorgen) te veel belets
veroorzakende: Zoo zijn mijn Heeren de

Santmarkt Burgermeesteren en *Vroedschap* eyndelijk in den *Jare* 1663. te rade geworden die deshalven te verleggen; daar toe tot legh-plaats verkiezende de Leprozen Burghwal, en dat van de Brugh by't *Muyer-veer*, tot aan de voorsz. Leproozen toe, op groate straffe zoo elders zullen bevonden werden te markten. Ziet de Keur van den 4 May 1663.

Ordonnantien voor de zelue.

En om alle onheylen tusschen de Houtverkoopers en Koopers voor te komen, hebben mijn Heeren van den Gherechte verordonneert, Dat geen verkochte Talhout zal geleverd werden, als door daar toe gheswore Hout-telders, ten dien eynde haar vergader-plaats hebbende onder de Brugh naast de Kleuveniers-Doelen; midts haar arbejts-loon daar voor van den Verkooper ghenietende. Ziet de Keur van den 2 Mey 1601. 24 October 1635.

Die ghehouden zijn het te kleyn en vervalschte hout uyt te schieten. Ziet 10 September 1613.

Ook het tellen zelver waar te nemen, op verbeurte van haar arbejds-loon. Ziet 17 Junii 1614.

En om de Stede van haar inkomen niet te berooven, is verordonneert dat de twintighste penningh daar van tot Excijs aan haar betaalt zal werden.

Des de Schippers verboden werdt geen Talhout te reppen voor die betaalt is; (eygen gewas daar van vry zijnde) en de Telders dat niet eer te tellen. Ziet 't loopende Pachtboek.

Dit nevens den Turf tot der Ingezeten Brant jaarlijks niet genoegh wezende, ziet men menigh Scheeps-ladingh met Branthout uyt Noorwegen herwaarts voeren, dat by de vadem gekocht, en def-

Vaanhout.

halven Vaanhout genoemd werdt. Doch mijn Heeren van den Gherechte veel klachten ter ooren komende, zoo wegen de quade maat, als korte, in't leveren van dit hout vallende, hebben daar *Meters* en *Opzienders* toe-gesteld, die zekere *Stadtsmaat* ter handen stellende, waar na haar zullen hebben te gedragen. Volgens de Keure van den 17 Junii 1594. en den 4 May 1601.

ZANT-MARKTEN.

Deze zijn twee, ofte die met Schepen ende Ponten door Haarlem, 't Y; ofte den Amstel van 's Gravenlandt in-komen; die 't Y inkomen, haar legh- en mark-plaats hebbende aan't wyterste Eylandt van't *Blauwe-hoofst* (anders *Realen Eylandt*) en dat aan de Noord-west zijde van de *Steyger*. Ziet de Keure van den 12 September 1629. 30 Januari 1634. en 9 October 1652.

Die van 's Gravenlandt op de *Singel* ofte *Konings-gracht*, naast het *Wachthuys* van de *Reguliers Tooren*. Ziet de bovengenoemde Keur.

Ordonnantien daar voor.

En al zoo groot bedrogh bespeurt wiert in 't verkoopen en leveren van 't zant, zoo zijn mijn Heeren van den Gherechte ghe-

nootzaakt gheweest daar tijdelijken in te voorzien; ordonnerende Dat van nu aan alle Schippers hier ter Stede met *Ballast-zant* te markt komende, gehouden zullen zijn het zelvige te laten meten, en de maat daar van te laten stellen boven de *Roos* op de *Stoven*, en dat alle *Faren* te vernieuwen; aan de ghesworen *Meters* daar voor betalende van't *Last* een *stuyver*. 12 Decemb. 1616. 15 Januari 1620. 25 September 1621. 27 Januari 1624. 10 Decemb. 1627. en 23 Januari 1649.

Met verbodt gheen lasten meer te verkoopen, als haar teken is houdende.

En dat met gheijkte manden te leveren; twintigh op-gehoopte manden voor een last te rekenen. Die daar na af-gestrecken vier-en-

twint-

*Vriessche
Steen en
Kalk-
marks.*

twintigh voor een last zullen ghetelt werden. Ziet de Keure van 15 Junii 1616. 10 Juni 1617.

Dat alle het zant voortaan zal op-ghe-
werkt werden by de Steen-tellers en Zetters,
en dat niet anders als met wagens ofte geijkte
manden, hebbende de groote van thien ofte
twalef op een last, of zoo veel grooter ofte
kleynder als den Gerechte zal ordonneren.

Midis dat de Meter nevens den Schip-
per de wagen ofte mandt zal moeten vullen.
Een Opziender ghehouden zijnde de Arbey-

ders daar toe te bestellen. Ziet de Keure
van den 5 Januarii 1663.

Dit alles 't bedrogh der Zant-voerders
niet konnende sturten, is men eyndelijk te
rade geworden 't Zant by geijkte af-gestroke
kruywagens te leveren, zeshien voor een last,
en die by een ghezwooren Meter te vullen.
Ziet 9 November 1663.

Welk Zant by de Pont-luyden niet mach
verkocht werden, als yder aan zijn Marke
daar by geordonneert is. Ziet 12 Decem-
ber 1629.

*Vriessche
Steen en
Kalk-
markt.*

VRIESCHE STEEN en KALK-MARKT.

DEze (doch meest uyt Vriessche komende) heeft haar legh-plaats op de West-zijde van de Konings-gracht ofte Singel. Van de nieuwe Haarlemmer-fluys tot Korsjes-brugh. Daar wegens het groot bedrogh deze volgende Ordonnantie op gestelt zijn.

*Ordonnan-
tien voor
de selve.*

Dat voortaan hier ter Stede geen Steen zal
gebracht werden voor die gekeurt is, en af-
gekeurt zijnde te vervoeren. Ziet 24 Nov.
1662.

Als mede niet als van gezwore Tellers en
Zetters op-gedragen werden.

En niet voor ghebleken is den Excijs daar
van betaalt te zijn.

Welke Telders ghehouden zijn van haar
tellingh goet boek te houden.

En zulks den Opziender dagelijks bekent
te maken.

Die de lossinge en arbeyt verdobbelen zal.
Hoe den arbeyts-loon te verdeelen. Alles
volgens de Keur van den 5 Januari 1663.

Dat insgelijks geen Kalk ofte Sement ver-
kocht zijnde, als met geijkte maat te leve-
ren; die alle zes maanden moeten vernieuwt
worden; en dat niet voor dat gebleken is den
Excijs daar van betaalt te zijn. Daar toe

een Opziender gestelt zijnde die zoo wel als
de Meters en Draggers verboden is den Excijs
te pachten.

Aanwien de Schippers, met Kalk te marke
komende ghehouden zijn haar last aan te ge-
ven, en te laten keuren; af-gekeurt zijnde
te vervoeren. Met verbodt die buyten Keur-
meesters kennisse niet op te lossen; en die met de
lossinge haar niet hebben te moeyen.

Dat in 't meten de tonnen over eynd staan
moeten.

't Arbeyds-loon verdient zijnde, en de
Kooper dat niet willende betalen, zal 't den
Opziender aangedient werden; die zulks met
een Staats-boode zal invorderen.

Yder ploegh zijn eygen loon te deelen: en
dat zonder den Op-ziender te schelden.
Volghens de Keuren van den 29 April
1615. 19 Januari 1617. 9 Novem. 1629.
30 Januari 1630. en 9 November 1663.

Kalk beslagen zijnde, ongekeurt niet te
vermetzelen. En geen Hayr-kalk te gebruy-
ken als tot het strijken van Pannen; maken
van Privaten (onder de aarde) Hayr- ofte
Kalk-kuypen voor Lijm-zieders en diergelij-
ke weke werken. Ziet de Keur van den 27
Januarii 1622.

MELK;

MELK-MARKTEN.

Ordonnan-
tien voor
de zelve.

DEzen van aller oude tijden, door de gantsche Stadt, zoo op hoeken van Straten als Burghwallen verspreyt zijnde; zoo hebben de E. E. Heeren Regeerders al in den Iare 1523. daar in zoeken te verzien; voorgevende zulks een groot belet voor den Koophandel te zijn. Des ordonnerende dat niemandt met Melk ofte Huy-vaten en Botter-koppen zonde markten, dan alleene op de Burghwallen. Ziet de Keur van den 9 November 1523.

Welke Keur daar na in den jaar 1581. vernieuwt zijnde: is expres verboden daar niet mede voor te staan op de Plaats (nu den Dam) ofte voor in de Kalver-sstraat; dan alleen op de Gasthuys-sluys ten eynde de Gasthuys-sreegh, en Burghwallen als van oudis. Ziet de Keur van den 2 Meert 1581.

En alzo volghens de Keur van den 30 Augusti 1576. en 9 Junii 1618. by de E. E. Heeren van den Gerechte wel scherpe-lijk verboden is eenige voor-koop van eetbare Waren te doen, doch bespeurt wiert dat veel baatzoekende Luyden haar onderwonden by de Boomen en omtrent de Poorten de Huysluyden met Melk, Huy en Koppe-botter te markt komende, tegen te gaan, en die Waren tot groote schade vande schamele Gemeente in voorkoop

te nemen, om dierder te verkoopen. Zoo hebben op groote boeten verordonneert, dat geen Huysluyden aan eenige Voorkoopers sullen verkoopen, noch Voorkoopers van melk van de Huysluyden koopen eenige soete of gekerde Melk, ook geen Huy, by ofte omtrent der Stadts Poorten, noch voor de Boomen ofte Palen, maar dat de Huysluyden daar mede sullen moeten markten, en te koop bieden; en aan geen Voorkoopers verkoopen, voor des ochtens de klok elf uren sal geslagen zijn; en na de middagh des Winters na drien, en Somers na sessen; midts dat het echter de Huysluyden sal vry staan daar mede omme te loopen, en aan de huysen te verkoopen. Ziet de Keur van den 16 Meert 1652.

Doch bespeurende 't bedrogh dat in't vullen van de Karnemelk en Huy-vaatjes, als mede in de maten daar die mede gemeten werden, ghepleeght is. Soo hebben mijn Heeren van den Gherechte gewillekeurt, Dat alle Melk-vaatjes en Maten groot ofte kleyn, jaarlijks by den daar toe gesworen Yker gemeten, en met het Stadts wapen en jaar-getal ghebrandt sullen werden; den opsicht daar van bevelende de Overluyden van 't Kuypers-gilt. Zoeket de Keuren van den 28 April 1612. 19 Januari 1635. 1 en 5 Januari 1636.

Ook op de
vaten.

ZESTE

ZESTE HOOFSTUK.

Van oude Stadts Torens, Binne-wachtbuizen, Kranen, Scheeps Walen en Iacht-bavens.

TEr gedachtenisse van de eerste bemuuringh dezer Stede, afgebroken in den Jare 1601 ende twee, ziet men noch op zommige plaatzen, en daar Poorten gestaan hebben eenige vernieuwde Torens; nevens die aan het Y kant, nu niet als tot Nacht-wacht plaatzen dienen-

de, om de Ratel en andere Wachten nevens die van de Kerk-torens met blazen der Trompette voor brant en andere onheylen te waarschouwen.

Die wy voorgenomen hebben in orde na den anderen te beschrijven; een aanvangh makende met de

HARINGH-PAKKERS- of KRUYSTOREN.

WElke naam van *Haringh-Pakkers Toren*, daarze nu gemeenlijk mee genoemd wort, heetse bekomen, om dat daar in de *Haring-pakkers* en *Keurmeesters* hun kamer of verblijf hebben: By de Rooms-gezinden van oudts de *Heylige Kruys-Tooren* ghenaamt zijnde, als noch het opschrift aan de zuyd-hoek daar van in een witte steen ghehouwen, te kennen geeft. Dit eertijts een lage Toren of stomp zijnde, ten eynde de Stadts muur aan 't Y-kant staande; om nevens de Tooren van Schreyershoek het Roode Blokhuis (zijnde een Hout-wambas, gelegen tusschen de Stadts palen, een weynigh beoosten de Sparendammer-brugh oft oude Haarlemmer-fluys) te beschermen; ten dien eynde noch een steene Tooren (over langh afgebroken) op de hoek van de Brugh, om op de nieuwe Stadts Paal-herbergh te gaan, wezende.

Op deze *Heylige Kruys-Tooren* wierden ghemeenlijk, ten tijde van de beruchte Nederlandtze beroerten, de ghenen ghebracht, die om't melden vande ware Godsdienst, en het afvallen van de Roomsche

Leere, hier ter Stede in hechtenis geraakten: Doch men hieltze hier by wijlen niet langh zitten, maar plofsteze heymelijk by nacht, onverhoort en onverwezen, achteruyt (handen en voeten gebonden) van boven neder in 't Y, daarze dan den lesten snakgaven, en verdronken.

In welken stant deze *Kruys* ofte *Haring-pakkers Toren* gebleven is tot den Jare 1606. de steene Stadts-muuren nu eenighe Jaren afgebroken zijnde: als wanneer de Achtbare Regeringe met de aanwas des Scheepvaarts beslooten het Y kant met twee Torens te vercierren; daar toe deze ten Westen en de *Monkelbaans* (hier na te beschrijven) ten Oosten uyt-kiezende.

De Fondamenten tot bewaringe van dezen bouw wel behayt, verzorght en verdubbelt wezende, heeft men die met deze teghenwoordige doorluchtige spits verciert, en tot gerijf der Burgers en Zeevarend volk, met Uurwerk, heel en halve uurslag Klokken en vier Uurwijzers voorzien, eyndelijk (ten ghedachtenisse van de *Haringh-pakkerie*) de Makelaar, tot wint-wijzinge met een vergulde *Haringh* dekkende.

K k Welke

Haringh-pakkers Tooren.

Haringh-pakkers Tooren.

Van de naam.

Wanneer opgebouwt als nu is.

met 1606. Uurwerk in 1606.

Haringh-
pakkerys
Tooren.

Welke neeringe van over oude tijden altyt tusschen de Sparendammer brugh en deze Tooren geweest is; tot met het vermeerderen dezer en andere handelingen die van den Ge-
rechte goet gedacht hebben, dat alle Haringh-

pakkeryen en Teer-thuynen, die voortaan Haringh-
van Mey 1644. van nieuws zullen ghestelt pakkerys
worden, te weten de Haringh-pakkeryen Tooren.
van de Haarlemmer-dijks Kruys-straat be-
ginnende, tot de eerste brugh van 's Middel-

Eylant, en op 't geheele Middel-Eylant en Achter Eylant; behalven daar de Teer-thuynen ghekeurt zijn. Volgens de Keure van den 19 Januari 1643.

Wie daar
nu verblijf
hebben.

Onder deze Tooren hebben de gezwo-
rene Haringh-pakkers en Keurmeesters; als
mede de Loots-luyden haar vergader-plaat-
zen: van wiens doen hier vervolgens een
weynigh verhalen zullen.

Welke Pakkers en Keurmeesters ghehou-
den zijn jaarliks op S. Ians avont in de Zo-
mer, in handen van de E. E. Heeren Bur-

germeesteren haar Eedt te vernieuwen. Ziet
de Keuren van den 11 September 1563.
8 Augusti 1579. 30 Junii 1651.

Dat gheen Haringh voor zuiver zal mo-
gen gekocht ofte verkocht werden, ten zy Keur-
meesters die daar voor ghekeurt hebben; en
verschil daar over vallende, by haar veres-
fent te werden. Ziet de Keur van 11 Sep-
tember 1563.

Die gepakt zijnde, neven de tonnen by haar
te keuren. Ziet 1 September 1511. 8 Au-
gusti 1579. Item 14 Julii 1656.

Haringh-
pakkers
Tooren.

Orde en
Keure over
de Haringh
en Haring-
pakkers.

By welk keuren de Verkoopers en Koopers verboden werdt tegenwoordigh te zijn. Ibid. Ook geen Haringh penninghs waarden wyt te slijten als met een Cirkel gekeurt. Doch wyt-schot met een halve Cirkel; en ongetekent i' eenemaal verboden.

De gezwore Pakkers by meester Kuypers verzocht zijnde om Haring, 't zy veel ofte weynigh te pakken; zijn gehouden op het luyden van een klokje (aan deze Tooren hangende) en daar ontrent zijnde, op de lootinge te verschijnen; op zekere boete, en verbeuringh van die dagh gheen kavelinge te zullen hebben. Ziet 10 Augusti 1601.

Met verbodt in Schepen ofte Schuyten die te pakken. Veel min hoop-werk aan te nemen: nemaar ghehouden in't pakken haar oogb daer over te hebben; en met haar Merk te branden; dat al vooren Keurmeesters overgelevert te hebben; en van vierthien op twaelf tonnen laagh op laagh in te pakken. En dat niet als van Haringh na Bartholomei ghevanghen. Die volgens de Keur ghepakte zijnde, met het Stadts wapen ghebrandt zal werden: de tonnen met vierthien hoepen gebonden zijnde; en gheen tonnen ongeykt wyt haar winkels te zenden. Dit alles volgens de Keuren van den 11 September 1563. Item 19 Julii 1656.

Haringh met de Versch-jagers, als mede Brant-haringh eerst wyt Zee komende, is gheoorloft op Zondagen te werken. Ziet 3 Augusti 1617.

Haringh met Versch- ofte Vent-jagers wyt Zee komende, en zoekende haar ladinge in't openbaar te verkoopen; mach niet als door de geordonneerde Aflegger gheschieden. Ziet 30 Junii 1651.

Voor-haringh ofte Gras-haringh is verboden te verkoopen. Ziet 15 Junii 1655.

Dit wel het voornaamste zijnde den Haringh-teelt betreffende; behalven noch eenighe oude Keuren, in deze voorgaande naar tijds gelegentheyt verandert; als van

den eersten September 1511. 13 Augusti 1527. 14 Augusti 1579. en zoo voorts.

Van de LOOTS-LUYDEN.

De Loots-luyden in deze Tooren mede haar vergader-plaats hebbende; is haar dienst alle groote diepgaande Schepen van deze Stadt naar de zee-gaten zeylende, over Pampus, en door de Zuyder Zee over de ondiepten derwaarts te brengen: tot welk ampt niet toe-ghelaten werden, voor en al eer Burgers zijn, van haar ervarentheydt ondervraught, en daar toe van de Achtbare Regeeringh vryheyt en loots-teken bekomen hebben, en in dat gezelschap aangenomen zijn. Doch also onder haar veeltijds oneenigheyt was, daar met Ordonnantien in te voorzien.

Dat de vijf achter een volgende Loots-luyden na de lijst haer beurt zijnde, gehouden zijn met het opgaan van de Boomen, in't Lootsmans huysken op te passen, om de Koopman en Schipper ten dienst te staan. Die een Lootsman van nooden hebbende, gehouden zijn des daaghs te vooren die te verzoeken; met toelatingh een van die vijf wyt te mogen kiezen, zonder aan de eerste ofte tweede gehouden te zijn: met verbodt dat gheen Lootsman zijn dienst aan zal komen presenteren, te vreden zijnde op dusdanige maniere geroepen te zijn; en dat om zoodanige loon als de Ordonnantie is mede brengende.

Loots-luyden komende voor Schipper ofte Stuurman Zee te varen, zijn gehouden haer Boek en Loots-teken de Overluyden over te leveren; en de reys voldaan zijnde, niet weder te lootzen, voor die weder bekomen hebben. Met straffe van afzettingh ofte lusslyk, zoo een Schip komen te verzeylen; en groote boeten aan de Schippers, indien de diep-gaande voet-talen niet recht aangeven.

Welke Ordonnantie vreedde Loots-luyden mede onderworpen zijn. Ziet 31 Meert 1632. 3 December 1653.

Haringh-
pakkers
Tooren.

Orde waer
de Loots-
luyden.

*Jan Rooden-
poorts Tooren.*

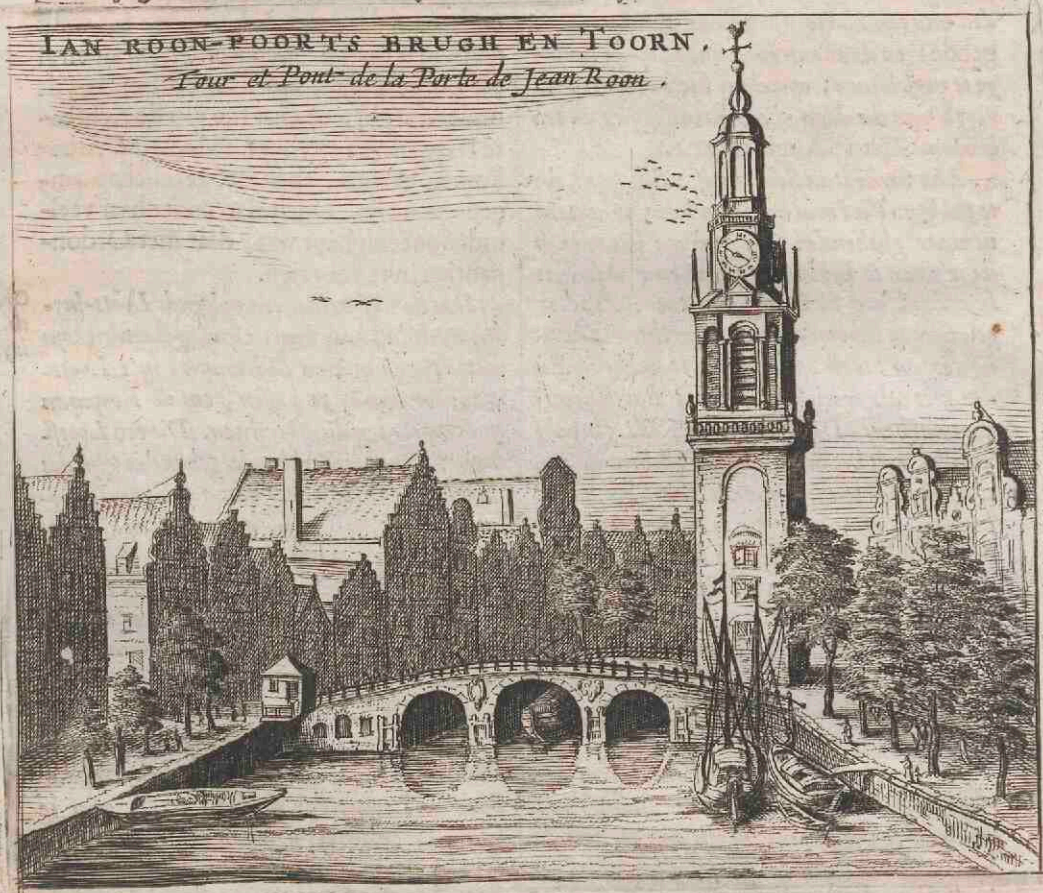
*Jan Rooden-
poorts Tooren.*

JAN ROODEN-POORTS TOOREN.

*Hoedanigh
verrijdt.*

Dat dit eertijds een Stadts Waterpoort geweest is, is zeker; de naam onzeker, alzo eenige vermeenen die zoo wel *Jan Room* (ziet het Eer-gedicht by *Jacobus Laurentius*, eertijts Die-

naar der herstelde Godts-dienst dezer Stede, ghemaakt ter ghedachtenisse van zijn Siefvader *Hendrick Jakobsz. Straats*, Stadts Timmerman, wegens alle de Stadts Gebouwen, by hem alhier voltimmert van den

Iare 1594. tot den Iare 1628. Item, de Bouw-kunst van *Hendrik de Keyzer*) als *Jan Rooden-poort* ghenaamt te zijn, doch beyde zonder bewijs; nergens toe gedient hebbende, als om na de Speelhoven (daar buyten legghende, en Carthuzers Klooster) te gaan; zijnde ront, en wel van de grootste en sterkste Toorens die aan de

Stadts muuren gestaan hebben, gelijk her noch gebleken heeft tot den Iare 1616. Als wanneer de Stadts-huys Tooren (wegens de swakke Fondamenten) niet langer houbaar, en te voeren in den Iare 1601. zes voeten over hangende, gherecht zijnde; met haar speel- en slagwerk af-genomen is; dat aan deze hoek van de Stadt zeer onge-

*Reguliers
Tooren.*

ongerijflijk viel: dies by de Achtbare Regeeringh beslooten wierdt (eenighe daar toe ghenegen zijnde) die te vernieuwen. Deze dan staande op de Oost-zijde van de Singel ofte Koninghs-gracht tegen de Nieuwe Kerk over, heeft men in dit Voor-jaar omdampt, de Fondamenten gegraven, en een nieuw paal-werk daar om geheyt; dat zoo zijn voortgangh nam, dat men op den thierenden dagh in May daar begonnen heeft een vierkante steene huyt om te trekken, en die tot zijn hoogte gekomen zijnde, het houtwerk en een doorluchtige spits daar op te brengen; dat wel verzorght, dat zo wel luy- als slagklokken verdragen kan, als in dien hoek een Poort-klok van nooden hebbende; de heel- en half uurs slagklokken, (met het vermissen van die op het Stadt-huys) niet min daar van doen zijnde; tot meerder gerijf nevens het uurwerk, vier Uur-wijzers daar aan stellende; voorts met zoo veel hoek calommen drie ommegange ofte tranzen (twee uyt witten hart-steen) en doorluchtige lantaeren verciert, zijnde wel standigh, en een gevaligh gebouw.

*Provoost
zijn wooningh.*

De Geweldige (met een onduyts woort Provoost genaamt) van de inleggende krijghs-besettinge, alhier zijn wooningh en gevangenis hebbende: alhoewel daer by wijlen gevangens (in geen krijghs dienst zijnde en van groot verlang) opgeslooten werden, als wat eerlijker als de Stadt-boejens ofte Tucht-huys: de verdiepingen boven zijn wooninge twee boven den anderen, daar toe bequaam gemaakt wезende.

Wiens bestel wegens de Hoogh-moogende Heeren Staaten der vereenighde Nederlanden is.

*Reguliers
Tooren*

Goede toeficht te neemen dat onder 't krijghsvolk alle onbehoorlijkheden geweert en goede krijghs-discipline onderhouden werde.

Dat alle Boosdoenders ende Overtreders van den Articul-briefende Krijghs-ordonnantien; als oock van anderen haare Placcaten ende Beveelen, gemaakt ofte naa-maals te maaken en uyt gegeven, verzeekert en in gevangenis gestelt werden; om tegens haar na krijghsrechten geprocedeert te werden: en voorts alles te doen en waar te neemen wat een goet en getrouw Provoost na Krijghs-ordonnantien ende Instructien schuldigh is te doen:

*ordere voor
de Provoost*

Sulcx dat deze oude ronde stompe tooren (na uyt-wijs dezer nevens gaande afbeeldinge) in een cierendelike vier-kante doorlughtige verandert is. Eenige jaeren lang een houte Brugh daar nevens staande, die langh daar na van steen vernieuwt is, (hier na breeder te beschrijven) onder welker breete van hondert twintigh voeten, dese tooren, tot gemak der woonstede, twee treffelijke overwelfde kelders bekoomen heeft.

Welke ruymte wel te pas gekomen is; als wanncer het Oude Stadt-huys op den zevende Juli des jaars 1652. door een ongelukkig vuyr verteert wiert (ziet hier vooren. fol. 4.) om de Wissel-Bank daar zoo lange te plaatzen: De Geweldige genootzaakt zijnde de wooninge te ruymen, en hem zoo lange op het Nieuwe Heere Logement (doe het verlaaten West-indisch-huys) te behelpen.

REGULIERS-TOOREN

*van de
naam*

D Eze Tooren staat ten eynde de Kalverstraat; waar die den naam van bekomen heeft, behoefmen niet veel te onder zoeken; afdaalende van 't klooster ter Regulieren, (in 't derde Boek

hier vooren beschreven) van welke de Poort (daar deze Tooren uyt voor gekomen is) wel eer de Reguliers-poort genaamt was. Met de Stadts muuren in den jaere 1488. gebouwt: na die tijdt sterk zijnde, heb-

Reguliers
Tooren.

bende ter weder zijde een spits; strekken-
de nevens 't Rondeel tot bescherminge van
den *Amstel*: alzo in wezen geweest zijn-
de tot in 't laatste van den jaare 1618. ofte
daar ontrent; als wanneer uyt een Glas-

huys, langhs de oude stadts muur na den *Reguliers*
Tooren. Amstel staande, een brandt ontfont; die
dit gansch werk, behalven 't *Wachthuys*
daar nevens, daar hier na van staat te ver-
halen, verteerde.

Wanneer
gebouwt als
dit is.

Des by de Achtebare Regeeringe ter ge-
dachtenisse dat de oude stadts muuren en
poort alhier gestaan hebben, beslooten
wierd het overblijfsel van de zuyderlijke
uyt gebrande tooren, tot cieraat weder op
te bouwen: haar Stadts *Architect* ofte *Bouw-*
meester Hendrick Keyzer beveelende, daar
een ontwerp van te maaken; dat haar E. E.
behaagende, is men op den vijftden Octo-
ber 1619. aan den bouw gevallen, die op
de zelvige fondamenten en oude tooren

(toen eerst wat voorsien wezende) begin-
nende: Zijnde een fray doorluchtigh bo-
ven-werk, met slagh-klokken en vier uur-
wijzers verciert, boven 't kruys tot een
windt-wijzer, daar op drayende een ver-
gulde Os, ter ghedachtenisse dat de *Osse-*
mark (hier vooren fol. 137. en 138. be-
schreven) alsdoen hier pleget gehouden te
werden; doch zulks wat misstaande, heeft
men die daar weder van genomen, en in
een wakende *Haan* verandert.

Mont-Al-
baans To-
ren.

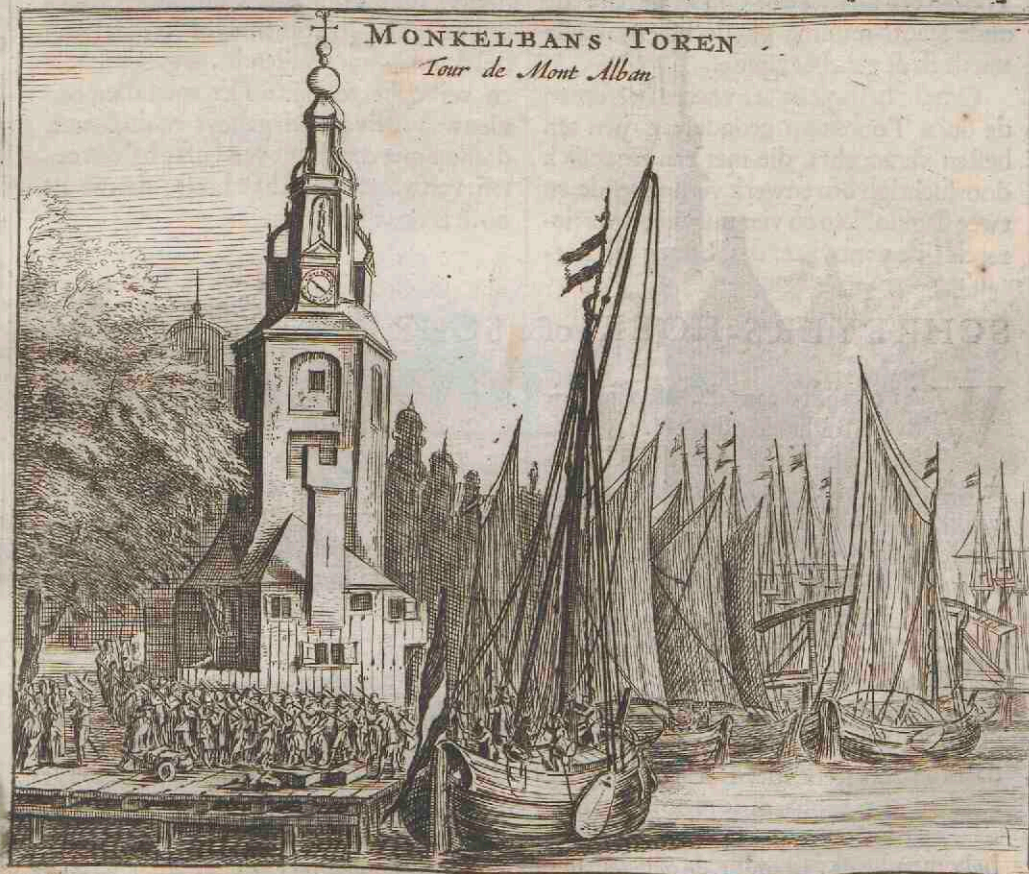
MONT-ALBAANS TOOREN.

Mont-Al-
baans-To-
ren.

Van de
naam en
oorsheit.

Die ook *Monkelbaans Tooren* genaamt is; waar deze naam van daan komt, is vreemt, en vresmer dat men die willen ontleenen van *Duc d'Alba*, Stadthouder des Koninkx van *Spanjen* in deze

Nederlanden, als wanneer hy in den Iare 1568. voorgenomen had, om de Stadt in dwang te houden, aan deze oostzijde op de *Lastagie* (een voorstadt, niet als met *Korenspijkers*, *Lijnbanen*, *Scheepstimmerwer-*

ven en diergelyk flach van gebouwen bezet) een schootweegs van de Stadt een Kasteel te leggen, om 't zelvige volgens zijn hoog-dravigh voorneemen de naam van *Mont-Albaans-Burg* te geven: Dat, als de Spaansche bezettinge, by de Stadt hem met twee hondert duyzent guldens afgekocht wiert; ter gedachtenisse daar van de-

ze Tooren de naam zoude behouden hebben: Daar anderen tegen inleggen die veel ouder te zijn, ja eenige jaren voor't jaar 1544. gestaan te hebben, en daar neven noch een half front, ter halver wege de *St. Anthonis-dijk* tot bevrijdinghe dezer voorstadt en *Scheeps-waal*; de naam veellicht behoudende van een *Lijn-baan* daar nevens staan-

Schreyers
Tooren.

staande; de naam van *Monkels-baan* voerende, ghelijck *Iacobus Laurentius* dat in 't voorghemelde Eer-gedicht zulckx mede aanwijft.

Cierlijk
vermaakt.

Deze Tooren in die stant blijvende, en tot een Wacht-plaats, een wooninge voor de Hooftman van de Waal-redders dienende, isser in den Iare 1606. voor-ghe-nomen, die nevens de Haringh-pakkers Tooren een nieuwe doek op te zetten; de oude Stadts-muuren gheslecht en lastagie aan de stadt gehecht zijnde.

Om dit besluyt uyt te voeren heeft men de oude Tooren en grondt van dien ten besten verzorgt; die met een zinnelijk doorluchtigh bovenwerk verhoogende, en twee slagklokken en vier uurwijfers verciende; de wintwijzer daar boven een Zee-

ridder wezende. Zijn stant tot in den Jare 1610. alzoohoudende, tot men in Octob. des zelvige laars op een nacht gewaar wiert die te hellen, en wel zeven en een quart voet aan een zijde by de fundamenten neder gezet te zijn; des men ghehouden was die aan alle zijden met kabeltouwen aan te winden, en voorts met lange dikke masten te ondestutten (een werk voor deze ongehoort) tot die ontbloomt, bevonden wierdoor de maal-stroomen uyt het Y en Amstel daar te zamen vallende, uyt gekabbelt en verfwakt te zijn: Des men daar een nieuwe vaste voet om geheynt en de tooren daar op met een muur van vijf te halve voeten verfwakt en gedikt heeft, daarze als noch is op rustende.

Schreyers
Tooren.Overge-
zakt.
Met kabels
recht ghe-
wonden.

SCHREYERS-HOEK ofte SCHREYERS TOREN.

WAs eertijds aan d'Oost-zijde de uytterste hoek ofte 't Slot van de Stadts muuren, geleydt in den Jare 1482: nevens *S. Anthonis Poort* en *Cleveniers Tooren* de eenige volkomene overblijffelen daar van; zijnde een geweldigh stuk werks, en daar nevens het ronde steene Bolwerk 't *Camperhoof*; beyde uytwaarts geleydt, zoo om de waterkant met haar Geschut te bestrijken, als de *Scheeps Waal* (doemaals daar alleen zijnde) en 't Y te beschermen: de boven-omgangh daar toe zoo sterk met Borstweeren ghemaaft, dat bequaam is groove Stukken daar op te gebruyken. Waar de naam van bekomen heeft, brengt de gelegentheit mede; als zijnde doemaals de Steyger daar 't varend volk meest 't Scheep gingh, en van haar Vrouwen tot daar toe gheleydt, veel tijds al schreyende affcheynt namen.

Van de
naam.

Ter welker gelegentheit men verhaalt een Vrouw dat zoo ter harte ghenomen te hebben, dat terstont zinneloos en die byster wierdt; en derhalve zulks in den Ja-

re 1566 ter gedachtenisse in een witte steen uytgehouden, daar in de Tooren-muur gestelt is.

Alzoohet dit een machtige groote ronde Tooren is, werdtze, tot verscheyde gelegentheden gebruykt; toch meest tot een Burger-wachthuys; en wooninge van de *Haven-mee*ster, wiens doen het is op alle Havens, Wateren, en 't gebruyk van dien achttinge te nemen, (twee van d'Amrak byzonder zijnde) tot alle welke verscheyde Keuren zoo binnen als buyten 't Y verordonneert zijn; die ten deele het Y (buyten de Palen) betreffende hier vooren fol. 222. inghevoeght zijn, en de Koren-lichters aangaande fol. 188.

Waar toe
gebruykt.

Voorders ghewillekeurt zijnde, Dat geen Schepen die binnen gehaalt werden, binnen de twee Boomen of Palen zullen mogen vernachten; en nergens moeten leggen als op haar geordonneerde plaats en. Uyt de zelvigen in Lichters, Vlot-schuyten ofte Steygerschuyten niet te lossen, voor daar ghekomen zijn: En ledigh zijnde haar legh-plaats te nemen

Ordonnan-
tie van de
Lichters,
en ander
Vaartuyg.

men

Schreyers-
Toorne. *moen langhs de binne-palen, en dat beoosten de brugh van de oude Stadts Paal-herbergh, tot daar de Hoornsche en Enkhuyzer Veer-schepen leggen.*

Geen andre Schepen zijn toegelaten op de Geldersche-Kay te lossen ofte te laden, als die daar verordonneert zijn.

Lichters met zandt ofte anders geladen,

werden verboden binnen de Haarlemmer-Schreyers Sluys op die Grachten legh-plaatze te nemen: Tooren.

doch ledigh zynde te schieten door de voornoemde Stadts-paal-herberghs-brugh, om aldaar ten westen langhs de kinnepalen te blijven.

Vlot-schuyten geladen met Noortze Dec-len, Sparren, &c. zullen haar legh-plaats hebben van Schreyers-hoek langhs de Waals-

burghwal. Doch, met Oosters Eykken, als, Planken, Wagenfchot, &c. Binnen de Nieuwe-brugh, ten beyde zyden den Ammerak. En met Afsch, Teer, Loot &c. en alderhande tonne goet; aldaar aan de oost-zijde tot de Gulde-hant-steegh: En ledigh gehouden te schieten op de Waals-burgh-wal; van de Monkel-baans-tooren beginnende.

Alle Schepen wert verboden geen vaarten

te stoppen. En door de Sluysen mogende, gehouden te schieten daar den Koopman gelieft.

Met geen Roeyfschuyten binnen de Palen te zeylen.

Dat alle Schepen met staande Mast door Oorgaten vaarende, gehouden zijn met tweemaal roepens te waarschowwen. En door de Stadt sluyzen varende Anker voerende, die voor de Beech te laten hangen.

*Binne-
wacht-
huizen.*

Door Schut-sluysen varende geen deuren op te winden, voor de achterste geslooten zijn.

Eenige Schepen, Schuyten, Booten, ofte Pramen inder stede-waeren in de Groot leggende en ses nachten vernachtende, zal de Haven-meester die doen op halen, uyt-oo-sen, tot hem nemen, en in een half-jaar (nu een maant) niet geloft zijnde, voor de Booten wettelijk doen verkoopen. 27 Januari 1656.

Dat geen Schippers in haar Schepen langer licht ofie vuur zullen mogen hebben, als van den 1 Maart tot den laaften September des morgens na de klok zes uren, tot 's avonts ten zeven uren: En des Winters van den laaften September tot den eersten Maart, des morgens na zeven uren tot 's avonts ten ses uren.

Die zijn Schepen teeren wil, is dat gehou-

den op land te smelten. En dit alles volgens de keure van 30 Januari 1654. De bekeuringe daar van staande by de Haven-meester, Waal-redders en Boom-sluysters.

Doch daar over verschil gezezen zijnde, is op den 16 Januari 1642. verordonneert dat de bekeuringe van de Rommel-haven alleen zal zijn ten voordeel van de Haven-meester: en die van de Sluyt-boomen aan de Walen, ten profijte van de Waal-redders.

Diergelijke by na even luydende keuren hebben de Haven-meesters van den Ammerak getekent den 16 Januari 1642. en 23 Julii 1659. Gelijk zulks breeder in de groote Hantvesten Fol. 307. 308. 309. 310. 311. 312. en 313. na te zien is.

Dit wegens de Oude Stadts-toorens genoegh zijnde, volgen de

*Binne-
wacht-
huizen.*

BINNE-WAGHT-HUYZEN

Dieder behalve die aan de Poorten en Boomen door de stad tien zijn; vier aan de Oude en ses aan de Nieuwe-zijde; yder stadts gedeelte zijn bezondere Hooft-wacht hebbende, elk alle nachte met een Vaandel Burgers bezet zijnde; die weder verdeelt werden, als aan de Oude zijde op de Nieuwe-waag, aan de Reguliers Tooren, Schreyers-hoek, St. Anthonis en Reguliers Poorten: en Nieuwe-zijde, Op 't Stadt-huys, Nieuwe-Heere-logement, Haarlemmer en Heylige-weghs-poort. Twee Vaandelen Soldaten (haar Hooft-wacht op de Oude-waagh hebbende) nevens de Poorten, Wallen en Boomen het overige bewarende. Welke Wacht-huizen alle uyt gezondert die aan 't Kamper-hoof, en Reguliers-tooren, yder op zijn plaats beschreven zijn.

Oorzaak tot zulks gevende de menigte der inwoonderen, en binne-lantsche verschillen die te gemoet gezien wierden: des die van de Regeeringe inden jare 1617. ende 1618. daar noch twee plaatzen toe

verkooren, en dat beyden over 't water op palen: d'Eerste tusschen de Kampersteyger en 't Harder-wyker-bruggeken, zijnde een sterk lank-werpigh vier-hoekig werk, zoo groot en bequaam, dat ten tijde van het Oude-stadt-huys, aldaar nevens de Wacht-plaatzen, de Banck van de Zee-rechten vergadert en ghespannen wierdt.

Daar boven de treffelijke by een komfder laken-neeringe, die op eenige tijden des jaars uyt verscheyde steden daar vergaderen.

d'Andere aan de Oost-zijde van de Konings-graft ofte Zingel ten eynde de Kalver-straat, tegen de oude Reguliers poort aan; doen noch niet verbrant en in wezen. Mede een langh-werpigh vierhoekigh ghebouw; en zoo bequaam, dat neven de nacht-wacht daar de Vierschaar tot rechts-pleginge van de Diemer ofte Water-grafs-Meer gehouden werdt; nevens de vergaderinge van nieuwe Bock, Konst-verkoo-pers en Drukkers Gilt; behalve 't kleyne

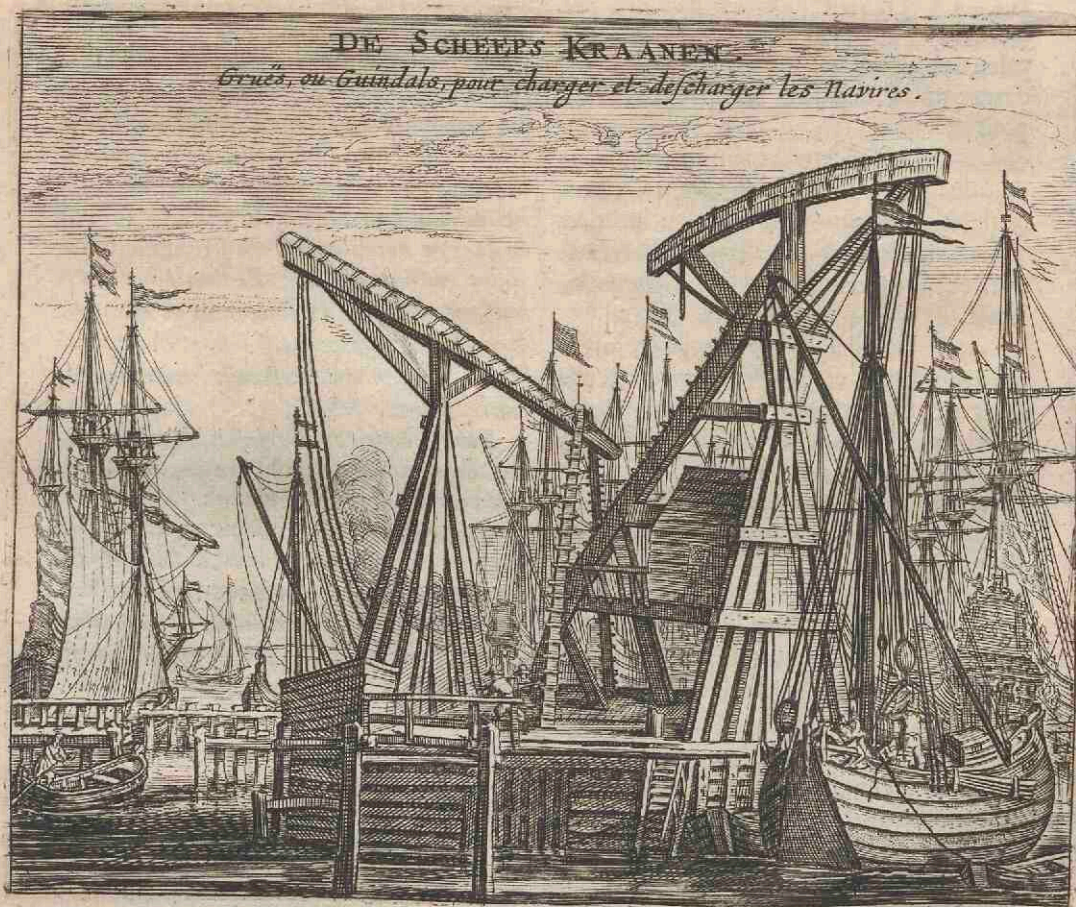
Kuy-

*Moer veel
wacht-huy-
zen.*

*Vergade-
ringe daar
gehouden.*

Kranen. Kuypers en Mandemakers gilt, daar boven denk-teken der Oude-stadts-muuren, ziet *Kranen.*
 vergaderende. men een van de
 Tegen over *Schreyers-tooren*, laaste ge-

KRANEN.

Die daar twee zijn; deze yegenwoordige (tot onderscheyt) de Grootte, en noch een staande aan 't Y kant op Bickers-cylant de kleynegenaamt; beyde in Koop de *Gasthuysen*, en *Huys-armen* aan de *Nieuwe-zijde* dezer stede, toebehoorende; voor gevallen in Meert des jaars 1538. en dat van een *Wolfert* inde *Fruyk*, doenmaals inde *Warmoe-straat* woonende; een pryze van driehondert Philips Gul-

dens; doen staande op de uysterste Stadts palen: dieze veel licht mede gekoft en voor onkosten vrezende (als zeer verval- len) hem quijt gemaakt heeft; alzoo uyt het Oude-Kraan-boek (onder de *Huys-armen* voorz berustende) bevonden wert des jaars 1539. daar aan twee hondert een- en zeventich guldens, zeven stuyvers cou- rant vertimmert te zijn.

Waar uyt blijktet dat de stadts palen daar

L 1 2 de

*Kranen wie
 die toebe-
 hooren.*

Kranen.

de Groote Kraan op stont doenmaals niet wyders van het steene-Bolwerck gelegen waren, als ontrent de breete van de Stadsgrachten; dat van de yegenwoordige stant zeer is verscheelende: vermits bevinde met het vernieuwen van de Kraan inden jare 1643. geschiet (kostende 14168. 18. 8.) de voet veel dieper 't Ywaarts na de stadts palen uyt gestelt te zijn, en dat ter plaatze; daarze nu in den jare 1664. weder vernieuwt wert.

Hoedanigheyt van 's gebouw.

Dit is een sterk groot getimmer, bestaande uyt loutere zwaare eyke-zomer-baken, en dat ter hooghte van meer als hondert voeten, die de standert alleen, behalve het uytstekende Ezels hoofd daar op leggende, heeft.

Niet gebruykelijk als tot uyt en inzetten van Scheeps-masten, lossen en laden van alle grove waren. als Kerk-zarken, steenblokken, Rinze-wijnvoeders, Geschut, en diergelijke zwaarte meer: oook wel te mets over groote zware Moolen-steenen, (de kleyne Kraan tot zulks geordonneert). daar te licht toe zijnde: als dit jaar 1664. gebleken is, aan zeker Molen-steen, hebbende de zwaarte van ontrent een-en-twintigh duyzent ponden, daar men deze groote Kraan toe gebruykte; die echter ruymelde en 't Ezels-hoofd met sich nam, tot groote schade van de voornoemde Godts-huyzen.

De Kleyne Kraan.

De tweede van deze Kranen genaamt de Kleyne; eygentlijk tot het lossen en laden der Moolen-steenen op het Bickers Eylant staande; is eerst geplaatst, geweest aan de zuytzijde, van 't bovengenoemde steene ronddeel op Schreyers-boek; en van daar binne de Nieuwe Haarlemmer-fluys, op de stroommarkt; tot eyndelijk gebraght is ter plaatze daarze nu staat.

Om deze Kranen tot voordeel der Armen en gerijf des Koopmans wel te gebruyken; zoo werden die te zamen verhuurt, voor een tijt van jaaren; mits de huurder tot zijnen laste nemende 't onder-

hout van dien, nevens touwen, geens, schyven en aankleven. Ende dat onder zekere verleende Keuren en Ordonnantien. De outste daar van zijnde.

Dat een Nieuw Schip van hondert lasten en daar boven voor 't inzetten van zijn Masten betalen zal (van Oosten behouden te huys komende) een last Rogge. Maar na 't Westen gewesten zijnde, in Hollandt, ofie Zeelandt behouden over komende, in plaats van de Rogge, drie Ponden grooten Vlaams; en dat tot behoef van beyde de Godts-huyzen. En onder de hondert lasten na advenant. Voor 't inzetten van een Mast van twintigh palmen en daar en boven in een om schip, van yder Palm vier stuyvers. En van 't uytzetten halfgelt. Van een Mast beneden de twintigh Palmen tot zeshien, drie stuyvers van de Palm. En van zeshien Palmen nederwaarts, twee stuyvers.

Ordonnantie van de Kranen.

Een Waterschip zijn Mast ingezet werdende, betaalt voor de Palm een stuyver en halfgelt voor uyt-zetten als boven:

Een Voeder Wijn en daar en boven drie stuyvers. En minder als een Voeder halfgelt.

Moolen-steenen van 15. 16. en 17 Duymen zes stuyvers. En daar onder halfgelt.

Een Vlas ofie Hennep-vat vier stuyvers. Gegeven in den Iare 1539.

Dat zoo zijn beloop gehouden heeft tot inden jare 1591. Als wanneer de Achtbare Regeeringe met voorweten van zesendertigh Raden deze volgende Ordonnantie op 't Recht en Kraan-loon gestelt hebben.

Andere ordonnantie.

1. *Dat alle nieuwe Schepen twee hondert lasten, en daar boven groot wezende, voor 't inzetten van alle haar Masten betalen zullen twintigh Gulden:*

2. *Schepen van hondert vijftigh lasten tot twee hondert, vijftien Gulden.*

3. *Van hondert lasten tot hondert vijftich thien Gulden.*

4. *Van alle nieuwe Schepen onder de hondert lasten, van elken Palm drie stuyvers.*

5. *Van alle Schepen niet nieuw wezende te betalen na de dikte van haar Masten; als*

va n.

Kranen. van alle Masten twintich Palmen en daar en boven dik wezende, van yeder Palm vijf stuyvers.

6. Masten van zestien Palm en daar onder, voor de Palm drie stuyvers.

7. Water-schepen van yeder Palm, een en een halve stuyver.

8. Van alle Masten nyt te zetten volgens de lijst hier boven van yder Palm dikte half gelt.

9. Item die haar Masten rechten zullen met haar Want, zullen een vierde part meerder betalen als boven verhaalt is?

10. Voor een Voeder wijn en daar over zalmen betalen drie stuyvers, en daar onder half gelt.

11. Van alle Molen-steenen groot wezende en vyfthiender, zesthiender ofte zeventhiender, van yder steen ses stuyvers; en daar onder half gelt.

12. Alle Vlas en Hennep-vaten, zullen van yder vat geven vier stuyvers.

Alle Schippers en Koop-luyden door eenigh verletzsel begeerigh zijnde haar eygen Masten, Voeder-vaten, Molen-steenen ofte Vlasvaten in ofte nyt te zetten, zullen daar toe mogen halen en gebruyken des Kraans gereetschap; en niet te min betalen als boven. Volgens de Keure van den 12 October 1591.

In welker voegen de Kraan in 't gebruyk gebleven is tot den Jare 1641. als wanneer op 't verzoek van de Godts-huyfen deze bovenstaande Artykelen wat verandert en vermeerdert zijn en dat in maniere als volgt.

Op 't vijfde Artykel. Dat alle schepen niet nieuw getimmert, betalen zullen voor een Mast van twintich tot zestien Palmen, van de Palm vier stuyvers.

Op 7. En de Water-schepen van de Palm; twee stuyvers.

Geschut met de Kraan in of nyt te zetten, gevet voor Kraan-recht en arbeys-loon een halve stuyver van 't hondert pont zwaarte. Doch die 't zelve wil doen, is hun zulcks geoorloft.

Op 10. Voor een Voeder-wijn en daar Kranen. en boven, twaalf stuyvers. Ende een Toelast van vier Amen, en daar en boven negen stuyvers.

Op 11. Van alle Molen-steenen groot 15. 16. en 17. palmen, wegende ongeveer 3000 a 4000 ponden, voor 't Kraan-recht en arbeys-loon van yder steen twee guldens.

Voor Kerk-Zarken langh zeven, breec vijf voeten, voor 't stuk een Galden.

Sarken van vier tot ses duysent ponden, twee guldens; van ses tot acht duysent ponden, drie guldens; van acht tot twaalf duysent ponden, twaalf guldens.

Ziet hier van de keure van 13. October. 1641.

Doch dit Kraan-recht en Arbeys-loonen na gelegenthey van tijde wat te kleyn wezende, hebben mijn Heeren van den Gerechte zulks in den jare 1653. in volgende voegen gelieven te verbeteren.

Dat her Geschut 't Recht van de Kraan zal betalen; ten zy yemant zulks met zijn eygen vaartuygh en Gerechtschap wilde lossen: Doch andere Schepen, Schuyten ofte Takels daar toe gebruykende, dat in zulken gevalle 't Recht van de Kraan zal betalen, of bes daar mede geloft ware.

Dat geen Schippers ofte Koop-luyden vermogen Stuk-goederen te lossen de Kraan onder worpen, als aan de zelvige; ten zy van de Kraan-meester daar conzert toe bekomen hebben; en dat op een Boete daar toe staande.

De Goederen aan de Kraan geloft zijnde; zalmen met de schepen of schuyten niet verrekken, Zonder de Kraan-meester te vrede gestelt te hebben, en dat op een Boete als voren.

Alle vershillen tusschen de Kraan-meester en luyden ontstaande; zullen voor Commissarizen van de Zee-zaken vereffent werden. En dit volgens de Keure van den 29 Januari 1653.

Ordonnantie van de Kranen verandert.

W A L E N.

Hoedanigh
die zijn.

DEze zijn voor de groote Koopvaerdy Zee-varende Schepen twee; een aan de Oude, en een aan de Nieuwezijde, beyde bezondere diepe uyt gegrave wateren aan de Water-kant van de Stadt gelegen; en deshalven *Walen* ofte *Willen* genaamt, met twee ryg palen en invarende Bomen gelijk een stadt omheynghet en beslooten.

Om die des winters daar in veyligh voor Ysgang, Storm-winden, Brant en Diefstal bewaart te werden.

Die aan de Oude-zijde de outste zijnde en buyten twijffel ontrent den jaar 1482. met het uytleggen der Stadt daar nevens met een inkrimpende bocht tegens de Lastagie begonnen; tot welker bescherminge aan 't uytterste eynde een Wacht-tooren stellende, nu *Monkel-baans* genaamt.

Oudste
Waal ge-
dempt, en
betimmert
An. 1611.

Die alzo in wezen blijvende tot het jaar 1644. als wanneer men bespeurde voor de menichte der Inwoonderen Wooningen gebrek te wezen; en de gedaghten tot het vergrooten der Stadt begonnen te neygen: zulcks voor eerst voorgenomen wiert deze Kom ofte Inwijck te dempen, op te hoogen, en tot Huys-erven te verkoopen. Die in drie perken getekent A. B. C. uyt hondert twee en twintich Erven bestonden; en te zamen van Stadts-wegen op den 5. 6. en zevenden dagh in Januario des jaars 1646 aan bezondere Burgers by opveylinge voor vier hondert vijf-en-zeventigh, duyzent, acht hondert en acht guldens verkocht zijn: aan beyde de water-kanten de langhste erven van hondert twintigh voeten, de duurste, zes-duyzent vijf hondert en acht guldens; en de minsten vierduyzent twee hondert geldende; uytgezondert het Erf N.2. gelegen aan de hoek van de *Kraans-brugh*, in 't park A, op beyde de *Burghwallen* uytkomende, niet lan-

ger als acht-en-tachtigh voeten langh en twee-en-twintigh breedt, dat voor zes duyzent dry hondert en tnegentigh gulden verkocht is aan een, geen van de minste Koopluyden, *Harmen Hendriks Lynslager*.

Dit hier alleen tot verwonderinge voor vreemden voor-gefelt zijnde; dat uyt zoo weynigh waters in min als twee Jaren beheyte, bedijkt en op gchooght, zoo veel gelt ghetrokken is. Welk Eylant daar na met vier lange Bruggen aan de Stadt ghehecht, voorts begon betimmert te werden, en in vierthien Jaren met meer als gemene huysen volbouwt is.

De tweede van deze *Walen* is die aan de Nieuwezijde, begonnen met de vijfde Stadts-vergrootinge; zijn aan aanvang nemende in den jare 1611. en des Jaars daar aan ten volle gebruyke gebracht;

Nieuwezijds waal,
gemaakt
Anno.
1611.

Om de Schepen daar in Winter-laagh leggende waar te nemen zijn *Waal-redders*; bestaande in een opperste (zijn wooninge als voren verhaalt op de *Monkelbaans-toren* hebbende) Luytenant en onder hebbende *Redders*; gehouden zijnde na de volgende *Ordonnantien* hare bedieningen waar te nemen.

Dat de Waal-redders gebonden zijn beyde de Walen te bewaken van Amsterdammers Kermis tot den laastten Meert toe: mits genietende voor Waal ofte Waak-gelt van 't last (zoo de Schepen over zee zijn voerende) twee stuyvers; zonder eenige buyten onkosten in te brengen. Mits diergelyke twee stuyvers van 't last genieten by de Kooper te betalen, zoo wanneer een Schip in de Waal leggende verkocht werdt; ende dat zoo dikmaals die daar in leggende verkocht werdt: voor welk wal-gelt de Schepen verbonden blijven, zoo lange die daar inleggen.

Gedurende die tijt zijn de Waal-redders gebonden goede wacht te houden, ten believe van Burgermeesteren; en welte letten op de Schepen

Ordonnantie van de
Walen en
Waal-red-
ders,

Walen.

Schepen bederffelijke waren in hebbende, dat die geen schade komen te lyden; om in zulk geval, de Schippers ofte Eygenars in tyts daar van te waarschoonen, ofte by quade toezicht zulks tot haren lasten te komen; des gehouden zynde by open water dagh ende nacht door de Waal en Schepen te varen, ofte over Ys te gaan, en op verscheyde plaatzen Byten te houwen.

Met verbot aan de Schippers van geen Boskruyt in de Schepen te laten: Daar van de Waal-redders gehouden zijn de Schippers ofte Inbrengers te waarschoonen.

Dat ook geen Schepen, geladen daar in komende dieper zullen mogen gaan dan negen voeten, en dat by weten van den Overste Waalredder.

Schepen in de Waal gebraght zijnde, zijn de Schippers gehouden de Ankers binnen boorts te doen brengen, zonder voor of op de Boegh te laten: En in 't overleveren die wel te voorssen van goede touwen en wrijf-houten; en de Waalredders bekeut maken waar haar scheeps-touwen en takel gebergt hebben; daar de Redders gehouden zijn notitie van te houden, om by noot haar daar van de dienen.

Dat de Schippers gehouden zijn haar Boots tot de Schepen behorende, binnen Scheepsboort vol water te zetten ofte buyten de Walen te bergen na haar wel gevallen.

Dat geen Schipper ofte ymant van de zynen zonder voorweten van de Opperste Waalredder zich vervorderen zal, by dagh ofte nacht in de Schepen te klimmen.

En by niemant ter Werelt (geduurende de leg-tyt) vuur ofte licht dan in te gebruyken. Dat die schepen inde Braan-haven begeeren te timmeren daar niet zullen gebraght werden, voor de Meester-timmerlyden tot den arbeyt gereet zijn. En te diep gaande, dat aan de Timmer-werven in konnen gebraght werden; dat in zulken geval de Opper-waalredder gehouden is plaats aan te wyzen om die tot het blakeren over te halen; alzoo zulks in de Walen verboden is; en gekalesaat zynde, die weder daar te bergen.

Binnen de Walen geen ballast in de schepen te

schieten; Spaanderen ofte andere vuytheyt over Walen; boort te smyten; veel weyniger Pek, Teer ofte Arpuys daar in te wermen.

Edoch van April tot Kersmisse tot de vaart gereet zijnde, en by gebrek van water igt de Walen niet komende geraken; dat het met believen van Commissarizen en Opper-waalredder haar geoorloft is scheeps boorden van binnen te kalfateren.

Dat geen Schepen vermogen aan de Kraan te blijven, anders als om te lossen ofte laden; veel min dwers langhs de palen om te ballastten, dan met toestaan van de Opper-waalredder.

Wert verboden van Amsterdammer-Kermisse tot den laetsten Meert de Walen met masten ofte Hout-vlotten te belemmeren.

Commissarizen en Opper-waalredder vermogen ten allen tyden de Walen door te varen om die te besichtigen of wel bewaakt en alles in ordere is.

Welk waken zijn aanvang nemen zal den eersten November, en duuren tot den laetsten Meert, doch eer ofte later na tijt van vorst ofte andere ongelegentheden: 't Welk ge-eyndigh zal 't Waal-gelt aan niemant als de Opper-waalredder en zijn bygevoegde betaalt werden.

Verscil ryzende, moet zulks by haar Commissarizen afgedaan werden; of te gewichtigly by die van den Gerechte.

Dit alles wert de Waal-redders belast strikkelijk na te komen: en op May avont verleng van haar dienst te verzoeken. En dit alles volgens de keure van den 22 Julii 1622.

Welke Ordonnantie die van de Gerechte daar na op den 1 Januari 1631. weder vernieuwt, en dit volgende in verandert hebben.

Dat een Schip om te kielen acht dagen zal mogen leggen in 't winter loon; en langer leggende tot drie weken toe half-waalgelt; en daar over in heel Waal-gelt te vervallen.

Die in de timmer-waal gebracwt heeft, en weder wil uyt halen; zijn zulks de kleyne Schepen gehouden te doen in drie, en die boven de

Ordonnantie, nader hant ver-
andert.

Licht Ha-
vens.

de hondert en vijftich lasten in 6 dagen, op ver-
val van half-waal-gelt; met verbot des nachts
geen volk & scheep te laten.

Een nieuw Schip buyten gemaakt, in de
Waal onder Waal-redders bewarende ge-
bracht; is 't geheele waal-gelt schuldigh. En
hier ter stede gemaakt niet als een vereeringe;
ofte verkost onder Waal-redders wacht leg-
gende, half gelt.

Schepen boven de vijftigh last zijn ge-
houden in de Walen te over-winteren; en
verboden tusschen de Kraan en Stads-her-
berghs Bruggen te blijven leggen. Dat me-
de de schepen onder de vijftigh lasten uyt
halende, daar toe gehouden zijn van den
Opper-waalredder een lootje te halen, om
niets zonder zijn kennisse te geschieden.

Dat de Opper-waalredder vermacht toe te
laten, dat de Schepen in de Walen geballast wer-
den; mits zorge dragende dat de poort-zeylen
wel hangen, om geen zam in 't water te vallen.

Dat de Schepen tusschen de Waals-boom en

Kraan leggende geen vuur ofte licht zullen ge-
bruyken.

Dat het volk in de schepen (in de Walen leg-
gende) zoo lang zullen mogen slapen, tot het
haar van de Opper-waalredder opgezeyt wert.

Daer na is gewillekeurt,

Dat geen Schuyte-voeders, Stonvers ofte
ymant anders met hun schuyten, 't zy daagh
ofte nacht in de Walen zullen komen dan met
voorweten van de Capuyen van de waal-red-
ders. Ziet 19 October. 1640.

En alzo daar over 't betalen van 't waal-
gelt klachten vielen, is gestatueert, Dat
de eygenaars (haar schepen in de Walen over-
wintert hebbende) 't waal-gelt betalen zullen
voor den laasten Meert. Ziet 30 Jan. 1660.

Desgelijk is mede verboden om alle on-
heylen voor te komen.

Dat niemant wie het ook zy op 's, 't zy by
daagh of nacht in de Walen of tusschen Stadis
palen te lopen kolven ofte op schaetzen te rij-
den. Ziet de Keur van den 8 Januari 1599.

Licht Ha-
vens.

JACHT-HAVENS.

DEze zijnder drie, twee aan 't Y kant,
en een in den Amstel.

De eerste aan 't Y zijnde tusschen
de Nieuwe-zijts Waal en Oude Stads-paal
Herbergh. hier voren fol. 221. beschreven.

De twee gelegen ten Oosten over 't je-
genwoordige West-indisch-huys. De der-
de buyten de Stadts Graffen, aan de oost-
zijde inden Amstel; en dat niet als tot ber-
ging van Speel-jachten, die by de lief-heb-
bers tot vermaak gehouden werden.

Dienstig tot inhaling en uyt geleydingh
van Vorsten en andere groote Perzonagien;
en deshalven in drie deelen verdeelt, on-
der Admirael, Vies-admiraal en Schout by
nacht; yder bezondere koleur van vlaggen
voerende, en de voorrecht van zijn Haven
hebbende.

Welke Havens alle van buiten en binnen
tot yders leg-plaatze met ingehede palen
bewaart zijn; en 's nachts voor diefstal met

met bomen geflooten; deshalven yder een
cierlijk-haven-huysken hebbende, als me-
de een Haven-knecht, om alles waar te
nemen: elck onder haar bezondere Over-
luynen staande; Iaarlijks daar toe van Bur-
ger-meesteren verkoren.

En dat onder deze volgende Ordonnan-
tie; haar by die van den Gerechte op den
10 September 1625. verleent.

Dat niemant hem zal vervorderen inde
Havenen der Jachten te komen ofte plaats
daar inne te nemen, als die toegelaten zijn;
mits na advenant besalende de onkosten alreets
gedaan, ofte noch te doen; en dat 'elkens op
een boete van 30 stuyv. met sterk gebodt voor
alle Jachtluynen daar in zijnde, ofte namaals
in komende deze strikelyk te onderhouden.

Dat dit werk geen kleynen aanzien is ge-
vende, en by verlating, versterking ofte
andere voorvallen de open zijnde plaatzen
zeer begeerigh maakt.

Floedmanigh
die zijn.Ordonnan-
tie daer
over.

Drapperye,
Staal-
Hoff, &c.

Drapperye,
Staal-
Hoff, &c.

ZEVENDE HOOFSTUK.

Drapperye, Staal-Hoff, 't Aar-Hoff,
Zay-Hall, ende Zijde-Hall.

Eertijds
hier de
Stads
Steenhou-
werye.

Voorrech-
ten tot be-
vordering
van de
Drapperye
Anno
1411.

DE Stads Steenhouwery als in het volgende achtste Hoofstuk verhaalt, ontrent 't Jare 1625. en 1626. van den Binnen-Amstel over de Kleuveniers-Doelen verleyt zijnde; heeft men die tot opzicht van den Laken, Zaye en Zijde neeringe verordonneert, bestaande uyt verscheyde vergaderingen; waar van de outste bevinde te wezen de Werdijns van de Drapperye, die over enige hondert Jaren hier, en door de Nederlanden dapper floreerde: Blijkende uyt dit volgende voorrecht, haar (om die Jaarlijks op goed vrijdag te kiezen) by Hertog Willem de zeste, dry-en-twintigste Graaf van Hollandt, den 20 September des jaars 1411. verleent. *Dat Schepenen en Raaden van onzer Steede van Amstelredamme voorsz. die nu zijn, ofie namaals wezen zullen, allejaar op den Goeden Vrydag, als de passie gepredikt is, vergaderen zullen in onze Stede-Huys voorsz. om te kiezen vier ofie vijf goede knapen onzer Stede Poorteren voorsz. Waardijns van der Drapperye van de Lakenen te wezen, die in onzer voorsz. Stede gemaakt zullen worden, op zulke Willekeur en Ordonnantien der voorsz. Drapperye roerende, gelijken die Schepenen ende Raden voorsz. ten allen tijden, als 't hen oorbearlijk dunke ordineren ende gebieden zullen te houden, op zulke boete, als zy dat zullen doen kondigen. Behoudelijk dat die outste gezworen Klerk onzer Stede voornoemt, die wy des machtigen met desen brieve, den Schepenen en Raden eenen eedt staven zal, eer zy deze Wardijns kiezen zullen, op een Crucifix; dat zy na haren besten weten alszulke*

Waardijns kiezen zullen, om de voorsz. Drapperye in eeren te houden: In zulker manieren ende wijze als den Klerk die Eede oorbearlijk gestaeft zal denken.

Desgelijckx zoo zal die zelve Klerck die voorsz. Waardijns aldus gekoren jaarlijckx mede Eeden op een Crucifix, in zulker forme als hen dat nutste denken zal: Ende deze Waardijns zullen een jaar lang dueren ende niet langer, 't en ware dat een van den Waardijns kennelijke breukte in den dienste, alzo dat het Schepenen en Rade kennelijk waar, dien zullen zy mogen afzetten, ende eenen anderen daar aan binnen den jare voorsz. kiezen. Ende hier en zullen wy noch niemant toezeggen in hebben.

Doch daar na bevindende dat het jaarlijks afgaan, van alle de Waardijns den neeringe der Drapperye niet oorbear was; zoo hebben die van den Gerechte zulkx Hertoch Philips van Bourgondien als Grave van Hollandt te kennen gegeven, biddende daar inne te voorzien: Die zulkx ter herten nemende, heeft op den 21. February des Jaars 1452. verordonneert; *Dat de Schepenen en Raaden voortaan jaarlijckx op den Goeden Vrydag in 't kiezen van de Waardijns een ofie twee van de ouden in dienst zullen laten blijven, om de nieuwe Waardijns te onderwijzen.*

De Eeden, zoo die Scheepenen en Raaden in verkiezen van de Waardijns, als die de gekoorne Waardijns gehouden zijn aan Burgermeesteren te doen, luyden als volgt.

Schepenen Eedt.

Dat zweert gy, dat gy na u beste weten

M m

kie-

Anderen ten
zelven eynde
de Anno
1452.

Drapperye, Staal-Hoff, &c. kiezen zult vier ofte vijf goede knapen, der SteedePoorteren die u aldernutste dunken zullen Werdijs te wezen van de Drapperye, daar de Steede en neeringe van der Drapperye alder best by zal mogen staan blijven; ende daar inne niet te zoeken noch aan te zien wves zelfs, ofte wver vrienden bate of schade, dan properlijk alle der gemeene Stede oorbaar, eer ende profsijt by wver wetenbeyt ende verstande; alzoo gy wilt dat die Almachtige Heere die op den Goeden Vrydag zijn bittere passie ende pijn om wver ende om alle menschen zaligheits wille aan den Kruyce geleden heeft, daar men of huyden die memorie behout in der Heyliger Kerke, dat dat zelve bitter lyden ende aller zijner liever Heyligen u te bate komen in een stadig staan in wver nyterste noot als ghy des aller behoefstigt wezen zult.

Werdijns Eedt.

Dat zweert ghy, dat ghy goede Werdijns wezen zult, en de punten der Draperye roerende trouwelijken ende wel bewaren zult ende regeeren alse daar alder nutste ende beste wezen zal naar inhouden der Ordonnantien ende Willekeuren van de Draperye; en of daar in yet mach wezen te verbeteren in of nyt te doen, dat den Burgmeesteren en Schepenen aan te brengen, ende hen lyden dat te vermaken laten, ende te doen kondigen naar inhoud der hant-vesten, tot den meesten oorbaar nutschap ende profsijt der stede, omme der Draperye eenen goeden voortgang te hebben ende in eere te blijven; ende dat gy daar inne niet en zult zoeken noch aanzien wvs zelfs, noch wver vrienden bate of schade, dan alleen die gemeene oorbaar dezer Steede by wven beste wetenbeyt ende verstande. Alzo wils ghy dat God almachtig die op den Goeden Vrydag om wver ende om al de menschen zaligheyt wille straft aan den Kruyce, daar omme men huyden die memorie of behout in der Heyliger Kerke, zijne bittere passie ende pyne, ende allere zijner liever Heyligen u in staden en te bate laten komen in wver nyterste noot als gy

des alre notelijkste l'ehoeve ende te doen zult hebben.

Welke Werdijns haar vergaderinghe en loot-plaats hielden op het Stadthuys, ter plaatze daar men de verkondinghen van de pnye deden, boven de Wissel-banck, en deshalven altijt de Zegel-huys genaamt.

Doch het schijnt dat de Draperye hier ter Stede zoo vervallen is, dat zelve haar oude Ordonnantien en Wille-keuren (hier boven aangeroert) in de nieuwe gedrukte Handt-vesten niet bekend zijn; voor dat die 't Hooft weder opbeurende, in den jare 1652. op Goede-Vrydag, daar weder vijf perzoonen met een knaap (onder de naam van Gouverneurs) toeghestelt zijn; om op dien dag by de Heeren van den Gerechte (onder volgende Keuren) jaarlijcks daar toe be-edicht te werden.

Dat deze Gouverneurs waarnemen zullen het stuk van de Draperye, op alzulke Ordonnantien nu gestelt, en voor dezen aan de Werdijns van de Lakenen gedefereert.

Dat niemant het Wolle-weven zal aanvangen, voor zijn naam en Woon-plaatze de Gouverneurs bekend te maken: en geen Laken te laten vullen, voor zy 't zelvige in 't wet geviziteert hebben; om daar na een loot met het Stadts Wapen daar aan te slaan: met verbodt dat geen Fuller vermogen zal eenige Lakenen binnen de Stadt gemaakt in zijn Moole ofte Woonplaatze te ontfangen, die dit loot niet en hebben; veel min dat die elders ongeloot, om gevult te werden na buytenen zullen mogen gezonden werden.

Dat elk Werkman gehouden is op voreynde van yder Laken te rechterhandt zijn Merk te weven; ende het Stadts-Wapen aan beyde de eynden, zoo van heele als halve Lakenen.

Die niet te werken met Onderlagen, Paddelkluuwen, Tassen, dubbele schooten &c. zonder Boet schuldigt te zijn.

Een Laken na vizitatie niet wel gewerke zijnde, zijn de Gouverneurs gehouden dat te loden, met B. BB. ofte BBB. in dat oordelen

Drapperye, Staal-Hoff, &c.

Vervallen, en weder opgerecht Anno 1652.

Order door de Heeren van den Gerechte.

Drapperye, Staal-Hoff, &c. delen zullen 't zelvige verbrodt te zijn: en bevindende dat zoo qualijke gewerke, datter meer als BBB. aan behoorde geslagen te werden, dat zo lang in 't Blok te sluyten tot de naast-volgende loy-dag, om dan noch eens geviziteert te werden.

Een Laken te dun bevonden zal daar een D. ofte te ongelijk een O. ofte te dun en te ongelijk een D O. aangeslagen werden: doch wel gewerke wezende een G. GG ofte GGG. na dat de Gouverneurs zullen oordeelen te behooren.

Ieder is ghehouden zijn Laken zuiver te noppen ofte te pluyzen.

De Vullers wert verboden geen andere vul-aarde te gebruiken, als by de Gouverneurs voor goet gekeurt zijnde: en die op doende haar zulkx binnen acht dagen bekent te maken om te viziteeren.

Een Laken in de Moolen mishandelt, is de Vulder gehouden te verbeteren.

Buyten luyden wert verboden alhier Wolle te laten spinnen, op verbeurte van de Wolle: Doch een Keten ofte inslag-spinder alhier geen werck konnende bekomen, vermogh zulkx elders te zoeken. Gelijk de Werkbazen mede verboden wert buyten der steede vryheyt keten ofte inslag te laten spinnen; ten waar alhier niet geryft konden werden, doch echter niet buyten consent.

Wert verboden Scheer-ramen ofte Keten-haspels te gebruiken, ten zy dat in 't bywezen van twee Gouverneurs met het StadtsWapen getekent zijn: en dat ter groote als op de Hall aangewezen wert.

Spinners ofte Spinsters qualijck Spinnende verbeurt boven de boeten haar loon. En vermogen geen keten ofte inslag ongehaspelt te leveren, mits by yder twee roven zijnde, om de quade dradente vermaken.

Knechts een Laken beginnende zijn gehouden dat half af te weven, en twee ellen aan de andere helft, en de afgeweven helft om te viziteeren ter Halle te brengen oer van haar meester vertrekken mogen. Doch afgesneden en aan de overige heeft meer als twee ellen be-

Drapperye, Staal-Hoff, &c. vonden zijnde, zijn gehouden 't zelvige voort af te weven. En Meeſter ofte knecht zal niet vermogen een heel ofte half Laken van 't Getouw te trekken, voor 't voorz. loot daar aan zal geslagen zijn.

De Prenter ofte Knaap is ghehouden alle weken om te gaan, om de ongetokende Lakens op het getouw te tekenen. Die een getouw in huys heeft moet des Gouverneurs en Prenters vizite gedoogen.

Leerknechts aannemende is men gehouden die ter Halle aan te doen tekenen.

Ieder knecht is gehouden zijn eygen Laken ter Halle te brengen; het Merkt toe gekwoope zijnde, en zoo te blijven tot dat gevijsteert is. Ziet de Willekeure van den 31 January 1652.

Meeſters van buyten hier komende om Winkels op te zetten tot het maken van Bayen, Perpetuanen en diergelijke Wolle-Manifac-turen, zal het Burgerſchap geschonken werden. ziet II Meert 1661.

't Gevolg van deze Draperye zijnde het Laken bereyden, Ververwen, 't Stalen en T'aar-ren der Wolle en Uythemsche Lakenen, die wy alle de kortheyt zoo veel zullen bevorderen als 't mogelijk is, en dat vermits den aanlegger vrezende (zijn opgekost papier ten eynde lopende) dat diergelijke niet meer zoude konnen bekomen.

De Laken-bereyden ofte Droogscheeren is eyghentlijck een Gilt, staande onder hare besondere Over-luyden, hier ter plaatze haar Gilde-Kamer en Proef-Dis houdende; bestaande uyt vijf Overluyden; waar van Jaarlijcx dry op den eerſten September by Burgermeesteren verkoren werden.

Onder welke alle aankomende Meeſters, Poorters zijnde haar Proef zullen moeten doen; bestaande in Meeſters en knechts Proef, en dan niet meer als een Bereyders Winkel houden; En dat niet ten huize van een Laken-kooper zijn meesters proef niet gedaan hebbende. Die oock niet vermogen zal die onder een meesters knecht, maar wel onder een Zoon

Drappery, Staal-Hoff, &c. meesten zijnde. Doch dat het een vry Meester (zijn eygen Goet werkende) vry zal staan een huysen Winkel te hebben.

Dat elk Meester op zijn Winkel maar thien knechts zal mogen houden: En niet beletten dat de Overluyden die komen viziteeren: Doch haar eygen goet werkende, zoo veel 't haar believen zal.

De overige Articulen voorder de Meesters en knechts betreffende, als breeder is blijkende by de Keuren van den 9 September 1661. 6 January 1638. 4 December 1654. staande in de nieuwe Hantvesten F. 520. &c.

Ordre voor de Blaauwverwers, Het tweede ghevolgh uyt deze Laken-Draperij, zijn de Verwers, en voornamentlijk de Blauw-Verwers.

Die volgens ordre een versche Blauw-ketel bereydt hebbende, zijn gehouden de Werdijs te toonen de Weemoes uyt de voorige keuyf geslagen. Ook de Lakenen niet netten als in klaar water. En geblauwt zijnde, met geenige specien opzetten. Nemaar uyt de loogh schoon opspoelen en die de Staal-meesters in 't Staal-Hoff op de leunningen leveren; om die na dry lappenlaken te stalen: het eerste zijnde staal; het tweede anderhalf staal; en het derde Dobbelt staal. Mitsgehouden die te steecken: om te zien of doorblauwt zijn, doch by ghebrek van 't Laken, ter discretie van Staal-meesters, of anders niet looden. Ook niet te zwarten voor geloot zijn.

Alles volbracht zijnde, zijn de Staal-meesters ghehouden de Stempels na haar te nemen, en zelfs op te sluyten. Mits vermogende ten allen tijden de Verweren te doorzoeken.

Spoelders. De vordere Artikelen zijn vorder het Verwen betreffende: nygezondert dat de gezwoore Spoelders alle bedrog in 't spoelen bespennende, gehouden zijn de Werdijs dat aan te dienen. ziet 29 April 1592.

Alle welke Artikelen tot verscheyden tijden verandert, vermindert ofte vermeerderd zijn, als op den 30 July 1594. 22 May. 1597. 13 November. 1599. 1 Septem-

ber en 14 December. 1607. 5 April 1623. 5 April 1624. 24 January 1634. 28 January 1636. 16 Juny 1642. 16 November 1650. 14 April 1654. 23 December 1656. 12 February 1661. 1 July 1648. 20 July en 14 October 1649. en 18 April 1654.

Tot alle 't welke de Staal-meesters haar eygen huys en vergader-plaats hebben, op de Verwers-graft uytkoomende, (dat door haar knecht bewoont wert) daar achter een overhaal-kamer, Galderye en vierkante open lucht zijnde, om alles te beter te onderzoeken.

Het derde van dit gevolg is het Aar-Hoff, d'Ingang in de Staal straat zijnde; geordonneert ter zake de vergoedinge der Laken die te kort, te smal, met krimpelen, banden, vulkreuken ofte diergelijke gebreken bevonden werden; daar toe ghestelt zijnde Tarra-meesters, nevens een Notaris; die gehouden zijn alle Dingsdage en Donderdaags te vergaderen. (dat voor dezen op het voorgenoemde Zeegel-huys dezer Steede geweest is) haar werk zijnde de de Lakenen te doen krimpen, als mede over te halen en te bezichtinge, alle gebreken daar in bevonden de Notaris aan te wijzen, om die te boek gestelt, getarret, en den verkoper Kopye daar van over geleverd te werde, om inde betalinge (volgens uytspreek) kortinge daar van te gedoogen; By welke de Engelsche Lakenkourters en Kontrolleur stellen om alle arg-waan weg te nemen. Volgens de Keure van den 9 Juny 1590.

Gelijcke Tarra-meesters zijnder mede over de Wollen, zoo daar tusschen koopers en verkoopers over de schade daar in bevonden enige verschillen ontstaan; die gehouden zijn die te waardeeren en uytspreek daar van te doen, achtervolgende de keure van den 15 October 1654.

Den aanwasch van de Drappery-nearinge, het maken van Zayen en diergelijke stoffen vermenighvuldigt, en tot redelijcke voorspoet geraakt zijnde. Zoo is men.

Drappery, Staal-Hoff, &c.

't Aar-hoff, en was daar verrichts wert.

Tarra over de Wolle.

Zay-Hall. men om die voorts aan te queken, genoot-
zaakt die met goede wetten te voorzien;

des by de Achtbare Regeeringe goet ge- Zay-Hall,
vonden is, ten dien eynde een

Z A Y - H A L L

OP te rechten; zijnde de tweede van deze vergaderingen, in de zelvige verlatene Steenhouwerij in den Ja-
re 1641. met een muur van 't ander werk afgescheyden, de ingang in de Staal straat hebbende, wezende een treffelijk nieu gebou, met twee onder, en boven vierkante kameren voorzien; de eene tot vergader-plaats der Hooft-luyden, en d'ander voor de Staal-meefters, daar dit Collegie uyt is bestaande; voor aan straat met een zinnelijke gevel pronkende, 't Stadts Wa-
pen, Zayen en andere verciereelen (deze neering betreffende. (zulks te kennen gevende.

De regeeringe daar van uyt' deze twee Hoofden bestaande: Yder haar bezonder vergader - plaatze, en knaap hebbende,

De Hooft-luyden aan bevoolen zijnde, dat geen Zayen ofte Rassen hier ter steede gemaakt; na de verf zullen gezonden werden, voor in 't wit geviziteert, geloot en geoordeelt zijn, van goede behoorelijke stoffe gereet en gemaakt te wezen, volgens de keure van den 1 September 1640.

Deze zijn vier in 't getal; waar van jaarlijks de twee outsten een jaar gedient hebbende, by de Achtbare Heeren Burgermeesteren en Schepenen, uyt een dubbelt overgelevert getal, haar beyde in dienst zijnde Hooft-luyden ter hande gestelt, zullen verandert werden. Hebbende boven de voorgaande vizite zorghe te dragen op het verwen, staalen, mitsgaders dat deze volgende Ordonnantien punctuelijken en striktelijken onderhouden werden: met macht om op alle voorvalende zaken de welftant dezer neering betreffende, met goet-dunken van de voor-

naamste Winkeliers, en bekrachtinge der Heeren Burgermeesteren en Schepenen, te beramen en stellen alzulke ordre, als tot vordering der zelviger dienstig zullen achten. En eenighe onderrechtighe (de neeringh rakende) van doen hebbende, de 't zamentlijcke, ofte eenige Notabilen, in 't bezonder het hoofmanschap alreede bedient hebben, door haar knapen te zamen te roepen, (die ook gehouden zijn, ter gezetter tijt en plaatze te verschijnen) om op het voorgestelde op haar Burgerlijke eedten beste te raden. Van haar sententien voor Schepenen niet te appelleeren, voor 't ghe-
wezen voldaan is.

De Staalmeesters uyt vijff perzoonen (doch den 23 October 1641. tot op acht vergroot) vier daar jaarlijks van afgaande; werden als boven by de Heeren Burgermeesteren en Schepenen, uyt een dubbelt getal Winkeliers, haar by de Hooft-luyden over te leveren, verkoren. Wien doen is eenige dagen ter weeck op de *Zay-Hall* te vergaderen, om aldaar te stalen en te loden, 't gene haar by de Hooft-luyden met voorweten van de Heeren Burgermeesteren en Schepenen aan bevolen wert.

Die ook gehouden zijn met voorweten der Hooft-luyden de Verweryen te bezigtigen; en de Verwen ter proeve te stellen: dat de Verwers zonder tegenzeggen gehouden zijn te gedoogen.

Met verbodt niet te stalen voor opgaan en na 't ondergaan der Zonne.

En dat volgens dit nagenoemde blaauw staal, bequaam om goet zwart (bruynt slijtende) te verwen.

Een staal voor Engelze, Doornikze en Rijsselsche Damasten; mitsgaders Uyt en Inlandsche Zayen; en andere Manufacturen.

*Staal-mes-
sters, verga-
deringh.*

*Zay-Hall
wat daar
verrichs/
werdt.*

*Ordre van
Stalen en
't verwen.*

Zay-Hall.

*Item een staal voor Bouratten.**En noch een staal voor Goederen gemaakt van linne-ketens en Zayen-inslag.**Daar Staal-meefters haar in 't oor-deelen en stalen gehouden zullen zijn na te gedragen.**Welke Goederen geblauwt, met ter Hall gebracht zullen werden, als wel gedroogt zijnde.*

Blaauw-Verwers,

*Die de Verwers ghehouden zijn ter Hall te leveren en op de leuningten te hangen, om na bezigtin-ge het Staal-loot te ontfangen. Doch niet wel geblauwt, die met een bezonder merk te rekenen, om verbeterd te werden; en dat ter correctie van die van den Gerechte.**Met verbodt daar toe niet te gebruiken, veel min in huys te hebben, Smak, Hout, Mul, Slijp, Lekmoes, Stof van Indigo, en andere ondienlijke stoffen meer: Maar alleenlijk tot het Blauwen te gebruiken Indigo, Pastel, Weed ofte Pot-affeche, Kalk ende Krap; en een Kuyp-stoffe zel niet meer als achtmaal te verwerpen. De Goederen geblauwt zijnde de Merken in te knoopen, om in 't stalen niet bekent te werden wiens goederen het zijn.**Des de Hooft-luyden ghehouden zijn ten overstaan van de Blauw-Verwers alle dry maanden (na de duurtte van de Indigo) den prijs van 't Verw-loon te stellen; die de Verwers op hooge boeten niet zullen over treden; mits alle dry maanden haar Verruw-loon in geldt ontfangende, zonder eenige Wa-ren in betalinge aan te nemen.*

Zwart-Verwers;

*De Zwart-Verwers zijn gehouwen 't Goedt wit uyt de Koopluyden huyzen ofte Winkels te halen, af te zieden en de Blauw-Verwers toe genoegen over te leveren: die in tegendeel dat geblauwt zijnde, zulke de Zwart-Verwers hebben te behandigen: Die zulke zonder behoort staal-loot, niet zullen vermogen zwart te verwen, veel min onder haar dak te ontfangen. Met verbodt van geen Blauw-Kuyp te mogen stellen: En geen andere stoffen in 't zwart te gebruiken, als Galle, Gomme, Koper-root, Meede, ofte andere diergelijke stoffen tot verbetering dienende, en haar onthouden van oude Zijde-Verwers Galle, oude Smak, Spoeling, eenigderhande zoorte van Hoat, Mulle, Slijp, ofte Vijzel.**Ook niet te verwen eenige Duffels, Bayen, Voeringten, ofte andere stoffen de kracht van de Verwe te veel na haar trekkende. Met bevel aan 't eyndt daar 't loot hangt een Roos in te binden, en haar Merk-loot aan te hangen. En wel zorge te dragen, dat de looden bewaart werden en niet van de stukken afvallen, en daar voor bedugt zijnde, anderen de Staal-meefters daar aan te doen hangen.**Dat de Hooft-luyden ten overstaan van de Zwart-Verwers, als boven alle dry maanden het Verruw-loon zullen stellen, en de Verwers haar Verruw-loon ontfangen.**Dat niemant de Verwery, 't zy van Blauw ofte Zwart zal opstellen, als met conzent van de Heeren Burgermeesteren en Schepenen, mits al voren in banden van hare Achttienbeden deze volgende Eede doende.*

Zay Hall.

Dat zweert gy, dat gy u alleenlijk behelpen zult met zodanige manier van verwen, als u by de Hooft-luyden of Opzienders is toegelaten, zonder u eenige andere manier van Verwen te onderwinden. Dat gy tot de neeringe van Verwen u toegelaten, niet gebruiken, noch ook binnen uwen huysze hebben en zult, eenige Stoffen tot uwe Verwery volgens de Ordonnantie niet geoorloft. Ende dat gy niet verwen en zult voor minder ofte meerder loon, als volgens deze Ordonnantie die alle dry maanden gestelt zal werden. Ende dat ghy volgens deze Ordonnantie 't zelfighe niet anders zult ontfangen als in gelde, &c. Ende dit alles volghens de Keure van den 8 January 1641.

Eede voor de Verwers.

*Doch d' eervarentheyt eenige veranderinge veyoorzakende, is daar geordomeert.**'Dat de proeve op de Zwarte Verwe met Wijn-steen zal gedaan werden: En proef houdende, met een loot gezegelt te werden, voerende op de eene zijde een Dubbelden Arent, met omschrift Geblauwt Zwart; en op de andere zijde dezzer Steeden Wapen, en 't omschrift Amsterdamze verwe.**Doch het Zwart ongeblauwt proef houdende, op de eene zijde dezzer Steede Wapen, en op de andere zijde Gal-zwart. En deze alle geen proef houdende, als vooren te verbeteren.**Alle goederen tot Karmozijn ofte andere Koleuren geblauwt, zullen mede ter Hall als anderen moeten gebracht werden. En na Karmozijn gheverwt zijnde, nochmaals ter Hall te komen, om weder beproeft, een loot te ontfangen, hebbende op de eene zijde het Amsterdamze Wapen, en op de andere zijde, geveert met Conchenille. Doch niet wel geveert die te versterken.*

Karmozijn Verf.

*Dat niemant zal vermogen Karmozijn te verwen voor daar toe be-eedigt is. En geen Zilverster, Kamperiaan ofte andere onbehoorelijke stoffen gebruiken. Ziet de Keure van 23 October 1641.**Verwers vermoghen geen geveerde Zayen op te vrouwen om de eygenaars te leveren voor geloot zijn: En zonder Staal-meefters kennissen buyten de stadt niet verzenden.*

Ge-

Zijde-Hall. Gelijk mede alle Heete-parffers, Kamelotiers, Kalandriers ofte anderen verboden wert, eenige waren deze Ordonnantie onderworpen ofte ongeloot zijnde, in haar huizen te hebben; Ten welken eynde nevens de Verwers, Staal-meesters onderzoek gedogen zullen. Ziet de keure van den 10 February 1654.

Eyndelijck, alzoo bevonden wierdt dat de Loyers van Bombafijnen, Novaten, Dopgens &c. in haar bedieningen alzulken voet niet en hielden als wel vereyfte: zoo hebben de E. Heeren van den Gherechte op den 10 January 1642. ghewillekeurrt. Dat die voorfz. Loyers voortaan niet meer zullen loyen als met kenniffe van de Hooft-luyden van de Zay-Hall; en in alles haar ordere volgen.

Om de Knapen die daar twee ofte meer zijn; deze Hooft-luyden en Staal-meesters tot hulpe toegevoeght beter ten dienft te hebben, zijnze van Stadts wegen, in en ontrent deze Hall (neven deze volgende Artikulen) van vrye woning verzorgt.

Dat de knapen op de Staaldagen ghehouden zijn

haar den gantschen dag ter Halle te verwoegen, om alles, haar van Staal-meesters aanbevoelen, na te komen. Gelijk mede des daags te voeren, om op het ontfang van de Goederen te passen; en geen stukken te ontfangen, als behoorlijk geloot. En die van de Verwers niet te ontfangen, als met een behoorlijk briefken van haar hands, met het getal der zelviger. En yder zwarte sortering, geblauwt en ongeblauwt by den anderen in de Kassen te leggen, ook geen stukken voor gheblauwt te ontfanghen, ten zy aan haar loden daar kundbaar voor zijn.

Alle welke stukken zy gehouden zijn, op de Staaldagen voor des morgens negen uren, met haar loden te verzien, en als dan de Hall dien morgens ten acht uren te sluyten: en geen Verwers in te laten voor het loyen gedaan is. Om het geloyt goet volgens het ontfang Briefken weder over te leveren; en het verstekken goet op de Hall gebleven daar op aan te rekenen, om ververt en weder ter Hall gebracht te werden.

Met bevel 't bedrog en mislagen de Hooft-luyden en Staal-meesters te openbaren; alles onder gestaaften Eede aan handen van mijn Heeren van den Gerechte gedaan.

Dit het tweede ghebruyk dezès Ghebouws zijnde. Volgt het derde ofte laatste, de

Zijde-Hall.
Ordere voor de knapen van de Staal-Meesters.

Z Y D E - H A L L.

ZYnde een Nieuw treffelijk gebouw, op de Verwers-graft in 't breede ten toon staande; hebbende in 't midden dry steene ingangen, de grootste voor de Laken-Hall, een tot wooning van een tweede knaap, van de Zay-Hall; en de derde voor de Zijde-Hall en Keur-meesters behuizinge. Deze Hall in zich zelve met een breede opgang bestaande uyt niet meer als een overgrootte ruyme Zaal, door een omflingerende gefloten tafel in twee verdeelt; het binnenste ten gebruyk der Regeerders, om hem in vryheyt daar binnen te bedienen: Daar achter gelegen zijnde de Hooft luyden Kamer, Komptoyren van Ontfanger en Boekhouder.

d'Oprechting hier van aangevangen in den Jare 1650. zijn oorspronk hebbende uyt zeker Placcaat by de Algemeene Heeren

Staten der Vereenigde Neederlanden, tegen 't vervalschen en verzwaren der Zijde op den 29 December 1625. uytgegeven.

Doch om zulkx hier ter Steede in beter practijk te brengen, hebben mijn Heeren van den Gerechte goet ghevonden op den 8 February 1648. tegens het bedrog der Zijde-verwers en 't verzwaren der Zijden zekere Ordonnantie te beramen; den inhoud daar van dit volgende zijnde.

Dat voortaan niemant in 't Zijde-verwers gilt (den 21 Augusti 1626. opperecht) zal koomen, voor en alear zyn Burgerfchap heeft gewonnen: ook vier achter-volgende jaren by een Meester geleers en gedient heeft; mis voertich Guldens aan 't Gilt betalende. Toch alle Meesters van buyten inkomende hondert Guldens.

Mits 'aan handen van de Heeren Burgermeesteren belovende eenige Zijde, Florette, Galette ofte Kappetoen zwart te verzwaren; maar die ruum ofte zieden het pont op 12. Onzen, ofte daar

Ordonnantie over de Zijdeverwers.

Zijde-Hall. daar ontrent; en tot zwart maar eens te Gal-
len; zonder daar toe ghebruycken Schorsse,
Aluyn ofte andere specie de Zijde verzwav-
rende: Ook geen Nay ofte Stik-zijde onaf-
gekookt zwart te verwen: Item de Zijde een
ofte meer dagen op de zwart-ketel gheverft
zijnde, met nieuwe ofte oude Galle te vergal-
ten: Als mede geenderhande Zijde rouw on-
afgekookt met ofte zonder Galle schors-zwart
te verwen; alles op groote boeten en Arbit-
rale correctie. En die niet anders als op 16
Oncen ofte daar ontrent te verwen. Ook de
Karmozijnen oprecht te verwen, zonder
daar toe Orzel ofte eenige valsche Stoffen te
gebruyken.

Mits als noch (tot wederzeggen) voor de
Kaffatiers en andere Fabricceerders toegelaten
zijnde Dons en Hart-zwart te verwen, doch
maar eens gegalt, niet vervalft, ofte met val-
ze korrozieve stoffen geholpen zijnde. Des dat
alle Zijde-stoffen by de Elle en niet by't Ge-
wicht zullen verkocht werden.

En ten eynde alle bedrog van verzwaren
zoude geweert werden; hebben mijn Heeren
van den Gerechte twee Keurmeesters ver-
ordonneert ende be-eedigt, om gezamentlijk
alle Zijde-Winkels, Grosfiers, Zijde-ver-
wers, Kaffa, Passement, Spiege^l, Lint-wer-
kers, ende andere Werk-luyden, aan de Zij-
de dependerende (doch met haar voorveeten
en Stadts-boode) haar huizen en Winkels te
onderzoeken, of alle haar Zijde en Manufa-
cturen, volgens deze Kenre geverft zijn; zon-
der haar in't onderzoek hinderlyk te wezen.

En zulks bevindende een pont ofte meer
(de rest verzegelende) na haar te nemen; om
die in tegenwoordigheit van de Eygenaars ten
Proeve te stellen: Edoch die (een en twee-
maal ontboden zijnde) zulckx weygerende,
een van de Overluyden van 't Kramers en
Zijde-verwers gilt daar over te halen, om
met de Proef voort te varen: zulckx bevonden,
en echter daar over, tusschen den Eygenaar
en Keurmeester verschil ontsaande, dat 'tzel-
vige by Overluyden nyt beyde de Gilden in
even getale, ter Kamer van de Zijde-ver-

Zijde-Hall. wers na luyt dezer Ordonnantie zal nytge-
sproken worden.

Dat vorder geen Winkeliers, Zijde-koo-
pers, Kaffatiers, Zijde-reeders, Gout-draat-
trekkers, Passementiers, ofte yemant dier-
gelijke zullen vermogen verweren in haar
huizen te hebben, ook geen Zijde af te zieden
ofte te verwen; veel min part ofte deel in ver-
weryen ofte verf-stoffen en aankleven van
dien te hebben.

Ghelyk mede niemant zich met den Zijde-
handel ernecrende, hem zal vervorderen de
de Zijde-verwers, het verzwaren van de
Zijde voor te leggen, op groote peene daar toe
staande. Oock niet onderwinden geschenken
ofte meerder arbeys-loon aan te bieden: veel
weyniger die van buyten de Stadt hier in te
brengen: maar die van buyten bekemende de
Keurmeesters aangeven.

Alle geverfde zijde niet op te pakken ofte
te verkoopen als in papieren met de verkoopers
namen en merken getekent.

En om't verzwaren der Zijde bet voor
te komen is goet gevonden een vaste voet
op de Verf-loonen in volgender maniere
te stellen.

Voor het pont verwen van schoon zwart
15. stuyvers.

Van't Kaffatiers zwart 12. stuyv.

Van't hart zwart 12. stuy.

Van alle vaste en gegalde Coleuren, zoo
zagt als hart, 20 stuy. mits tot yder pont Zy-
de niet meer als vier Oncen nieuwe Galle ge-
bruykende.

*Verfloon
van de
Zijde.*

Van alle Kuyp-coleuren zoo hart als zagt,
14. stuy. 8 pen.

Van alle zoo harde als zagte gemeene Co-
leuren, 10 stuy.

Van't Karmozijn root 18 schellingen
het pont, mits de Konchenille van Mexico
te rekenen tot zeventig Schellingen't pont. Doch
yder vijf Schellingen op ofte afstaandes het pont
verfloon een Schelling te veranderen.

Des yders pont Rouwe-zijde te stoffeeren
met 2½ onces dito Conchenille en andere Kar-
mozijn Coleuren na advenant.

Van

Zijde-Hall.

Van't pont Karmozijn, Violet, Taneyt ofte Purper, 14 Schelling. Kolumbijn en Grijselij, 9 Schelling. en Schaarlaken root 27 Schelling; mits af en opslag als vooren: doch dit alles by voorraat, en't oordeel van de Overluyden van't Groot-kramers, Zijde-verwers Gildt, en twee nyt de Winkeliers: en dezen niet kommende accordeeren, by die van de Gerechten, zulcx te vereffenen.

Mus by de Verwers (tot verval van de onkosten) van yder pont geveerde zijde betaalt zal werden een halve stuyver.

Om alle welke beter na te komen, zijn zoo wel Zijde-handelaars, Grossiers, Winckeliers als Zijde-Verwers, yder bezonder gehouden aan handen van Burgermeesteren, deze volgende Eeden te doen.

Eed van de Zijde-handelaars, &c.

Wy belooven en zweeren dat wy geen Zijde contrarie voorstaande Keure zullen ofte laten verzwaren. Dat wy ook ter zake van dien geen minder ofte meerder verloon zullen betalen, als deze Keure is ofte zal ordonneren: ook van buyten geen gezwaaerde Zijde ontbieden, ontfangen, verkoopen ofte verhandelen, &c. Zoo waarlijk moet ons &c.

Eed van de Zijde-verwers, &c.

Wy belooven en zweeren dat wy in't afzieden en verwen van de Zijde ons zullen reguleren na de Keure hier boven gestelt; en contrarie geen Zijde verzwaren, ofte gedoogen zulks te geschieden: nochte ter zake van dien meerder ofte minder loon ofte vereeringen te ontfangen ofte laten ontfangen. Dat wy ons ook met den Zijde-handel niet zullen bemoejen, veel minder part ofte deel in hebben, directelijk of indirectelijk. Zoo waarlijk moet ons &c. Ziet de Keure van den 8 Februari 1648.

Zijde-Hall.

Dit alzoo met goede inzichten zijn ploy genomen hebbende, en metter tijt weder komende te vervallen. Is men (om't werk durabel te maken) genootzaakt geweest, de voorverhaalden Zijde-Hall te bouwen en op te rechten; ende dat onder deze volgende wetten.

Dat deze Zijde-Hall zal waargenomen en bodient werden by twee Proefmeesters nyt de Zijde-koopers, van welke jaarlijcx een zal verandert werden; en twee Keurmeesters, een Boekhouder, Ontfanger, Kaffier

en twee Knechten: die alle werke-dagen op de Zijde-Hall zullen zitten, des morgens van negen tot elf en des namiddaghs van twee tot vier uren. Om aldaar alle soorten van Zijde en Floretten (om te verwen) te ontfangen; doch eerst in Massen affgetelt, yder zoort 't zy zwart of coleuren besonder; en daar van nevens yder gewicht, Verwers naam, en onder tekenent briefken, met datum over te leveren.

Om in't bywezen des bringers na ghetelt en overgevogen te werden, en wel bevonden zijnde te doen Boeken; doch niet accordeerende zulcx de Eygenaar te doen weten, en de zijde zoo lang aan te houden; met verbodt geen Zijde by de Verwers om te verwen, 't zy binnen ofte van buyten anders te ontfangen. En geveert zijnde, die in dier voegen weder ter Halle te prezenteeren, om na getelt, gevogen, gekeurt, en te boek afgeschreven te werden, eer de Koopman die vermag te ontfangen.

Verzwaart, verbrodt ofte qualijk geveert zijnde, dat zulcx zal staan aan't oordeel van twee Overluyden van de Zijdekoopers, en twee nyt de Zijde-verwers; om alzulke verschillen tussen Keurmeesters en Verwers te beslijten.

Dat de Verwers van yder pont gheveerde zijde noch boven de voorighe gheordanneerde halve stuyver (tot verval der tractementen en onkosten deze Hall onderworpen) betalen zullen vier penningen, by den Ontfanger van de versloonen in te houden: mits de Koopluyden en Winkeliers, aan den Ontfanger diergelyke vier penningen boven't versloon mede zullen hebben te betalen. Om aan Proefmeesters ter hande gestelt te werden.

Des Proefen Keurmeesters gehouden zijn alle dry maanden daar van aan de Overluyden van het Groot-kramers ende Zijde-verwers Gilden rekening te doen; afgaande de vervallen onkosten, noch zoo veel by haar houdends als tot het toekomende vierendeel jaar van nooden zal zijn; mits het overige te verdedelen, een vierendeel aan het voorsz. grote Kramers-gilt, en de dry andere vierendeelen aan't Zijde-verwers gilt. Dat alles ter Halle ommeegaande niet geopenbaart zal werden.

Nu

De

Zijde-Hall.

Ordonnantien voor de bedieners van de Zijde-Hall.

Zijde-Hall. De gevervde zijde niet als vooren in ghemerkte papieren op te pakken, en daar by te stellen Amsterdamfche verwe ongezwaarde Zijde.

De Verwers zijn gebonden alle vierendeel jaars, haar boeken met die van de Halle over te zien; mits nochtans de Hall-boeken geloof te geven. Dit alles volgens de Keure van den 7 January 1650. ten welcke dage dit volgende daar noch by gedaan en verandert is.

By gedaan, an verandert. Dat de Verwers en haar penningen onder den Ontfanger niet beslagbaar zijn zullen.

Dat geen Ingezetenen vermogen zullen Zijde buyten der Stede vrybeyt te laten verwen.

Dat het Boek van de Zijde-Hall in Rechte geloof zal gegeven werden.

Dat die van 't groote Kramers gilt gebonden zijn ter Halle te verschynen, tot het stallen van de verfloonen.

Dat geen Verwers vermogen Rekeningen

aan den Ontfanger over te leveren, voor die Zijde-Hall by Keurmeesters overzien zijn.

Dit alles noch niet ghenoech zijnde, heeft men nieuwe overleg gedaan, en dit volgende op 't Tapijt gebracht.

Dat de Proef-meesters uyt de Zijde-handelaars verkooren, dien handel moeten verlaten hebben.

Dat het tellen van de Massen onnoodig zal zijn.

Dat Proef en Keur-meesters voortaan de Proef van de Zijde gezamentlijk doen zullen. ziet 31 January 1652.

Alle welke voorgaande Orderen daar na noch menigmaal verandert, vermeerdert en vermindert zijn, komende uyt een handelingh en handelaars wondere practijken in 't hoofte hebbende: en dit volgens de Keuren van den 11 January 19 July 1656. en zoo voort, daar den nieuws-gierigen lezer toe zende.

ACHT-

Stads
Werk-bu-
zen, Tim-
mer-thuyn
&c.

ACHTSTE HOOFD-STUK.

Stads
Werk-bu-
zen, Tim-
mer-thuyn
&c.

Vervatende de Stads Werk-buizen, als
Timmer-thuyn, Steenhouwery, Steen-thuyn, Scheeps-timmer-
werff, Geschut-gieterij, en Klok-gieterij.

STADTS TIMMER-THUYN.

DE Stads-thuyn zoo altijd van
outs ghenaamt, is de plaats
daar al het Hout-werk tot
Stads ghemeene wercken
bereydt en klaar ghemaakt
werdet; en dat onder 't opzigt van een
Meester-timmerman, behalven de knechts
verscheyde onder-meesters nevens hem
hebbende.

Welke *Timmer-thuyn* al van buyten men-
schen gedachten gestaan heeft benoorden
de Binnen-Amstel, tegen over de *Roode-
brug* en 't *half-ront*, doenmaals 't eyndt
van de Stads-muuren; wezende een groo-
te ruymte met een hooge steene muur om-
vangen, neven twee treffelijke hart-ste-
ne poorten tot ingangen; beyde in 't wech-
nemen verplaatst; d'eene aan de *Doorluch-
tige Schoole* op de oudezijds Voor-burg-
wal; d'andere tot een ingang van 't *Meysjens
Weeshuys* in *St. Lucia* steeg: daar haar plaats
behouden hebbende tot omtrent den Jare
1632. als wanneer de ghedachten gingen
deze hoek beter ten oorbaar te brengen:
zulkx dat dit *regiment* met de *Timmer-loo-
zen*, en werk-luyden woon-huyskens, ne-
vens een hoek van de *Kleinvenier-Doelens-
Hoff* en het *Rondeel* opgeruymt, en tot le-
dighe huys-erven afghesteken en verkocht
zijn; een heerlijke breede doorgang daar

door royende, die de naam van de *Nieuw-
we-Doele-straat* gevende; de oude houte
Roo-brugh, in een heerlijke steene van
zeven Boogen veranderende.

Tot dien eynde op de *Baan-graft* tuf-
schen de *Thuyn-straat* en *Angeliers-straat*
en groote hoek ledige erven in nemende,
die in twee deelende, het voorste deel
tot een Hout-thuyn met een water door
snijdende, om 't hout te bequamer daar in
te voeren; ten westen een treffelijk gebouw
tot opzetting van 't droogh hout staande:
't achterste tot de timmerwerf gebruyken-
de; rontom met logien, zoo tot *Schrijn-
werkers*, *Smits*, *Slootemakers*, *Wagemak-
kers*, als *Spijker-kassen*, *Brantemmer-huys*,
als andre gereetschappen ombouwt zijnde:

Dat eyndelijk in den Jare 1660. van
daar weder opgeruymt en vervoert is op
de Oostzijde van den Amstel, dicht aan de
Nieuwe Weesper Poort (de oude thuyn
voorts in erven ghedeelt en betimmerd we-
zende) ter plaatze daar eerst de logien op
gheflagen waren daar het hout-werk tot
den bouw van 't *Nieuwe Stadthuys* ver-
vaardigt wiert; als het voorige alle noot-
zakelijke Ambachten daar in begrepen zijn-
de: oft, met deze vergrootinge dit werk
daar langh standt houden wil zal den tijd
leeren.

Stads
Werkhuys-
zen, Steen-
thuy. &c.

STEENHOUWERY.

Stads
Werk-huy-
zen, Steen-
thuy. &c.

OF voor den Jare 1605. alhier een Stadts Steenhouwery geweest is, zoude niet kunnen zeggen: dan bevinde die in dit bovengenoemde jaar aan de oost-zijde van de Binnen-Amstel, als doen een ledige plaats ghelegen te hebben ten oosten van de Staal-straat; tusschen de Kleuveniers Burgwal en Verwers-graft, (den voorz. Amstel als doen tot daar toe noch zijn breete hebbende) ter welker plaatze men dit Werkhuys gestelt heeft. (en dat wegens de gemakkelijke opslag) zijnde groote binnen ruymte met een muur omvangen; voor woning, werkloozen en andere ghelegentheden daar nevens, en dat om alle Stadts hart-werken (die met den aanwas jaarlijks vermeerderden) daar by den anderen te bereyden. Daar het gebleven is tot ontrent den Jare 1625. ofte 1626. als wanneer men den Binnen Amstel daar langens heen begonnen aan te dammen en de Halve-maans brug over te leggen.

Die by voor-raat voor een tijdt op de Westermark verzettende: daar niet langher staande als tot ontrent den Jaere 1650. ofte 53. Doen voorgenomen zijnde die een vaste plaats te geven: daar toe de bermpte van Stats wal, tusschen de Hee-

re en Keyzers graft, en dat tusschen de selvige, en zeker Dwar-graft; dat met een bequaam woonhuys voor de Meester Steenhouwer, nevens Werk-logien, Toorentje, Slag-klok en Uurwijzers, bequaam makende: een tweede Stadts Smits en Slootemakery daar in begrepen zijnde; een plaats als van nature daar toe bequaam, voor geen meerder breete als des Meesters huizinge hebbende, en achter met de breete als een zwavel-staart tegens de Keyzers-graft aan stootende, daar een groote ruymte werfgevende om de blokken te bergen, te zagen, en aan twee zijden op te werken.

Doch hier mede geen standt grijpende; vermits met deze laatste vergrootinge in den Jare 1663. tot huys-erven verkoft, en meest al met over gemeene huizen betimmer is. Zulcx dat genootzaakt waren de Stadts timmer-thuyn daar mede te benauwen; tot eyndelijke plaats tot haar beyden gevonden zal werden.

Achter deze Steenhouwery over de Keyzers-graft is noch diergelijk werck-huys daar 't opzicht heeft den Konstrijke Arius Quillin, en niet als Albast Beeltwerk en diergelijke gehouden wert, tot cieraat van het Nieuwe Stadthuis, en andere gemeene werken behoorende.

STADTS STEEN-THUYN.

BOven dit is noch ten eynde de Heere-graft op de hoek vande Beulinghstraet, de Stads Steen-thuyn; zijnde de woninghe van 't Stadts Opper-meesters Metzelaar; opzigt op alle de Werken, Metzelaars en Opperluyden, nevens Kalk, Steen en diergelijke materialen hebbende, die alhier in voor-raat tot onderhout van kleynen noodwendigheden op gedaen werden:

Doch dit ghebouw zal daar niet langher staan houden, also de Heere en Leytse-graft daar in den anderen komende, door ghegraven zullen werden.

Des een nieuwe diergelijke Steen-thuyn (veel groter en heerlijker) ten noort-eynde de Leytse-graft, met een groot erf daar achter (ten zelvige ghebruik) reedt gemaakt wert.

STADTS

Stads
Werk-huy-
zen, Steen-
thuyn, &c.

STADTS SCHEEPS-TIMMER-WERF.

Stads
Werk-huy-
zen, Steen-
thuyn, &c.

DEze is ghelegen aan d'oostzijde van de Stadt by de St. *Anthony's-poort* op Marken, daar niet als Vloot-schuyten, Modder-schouwen en diergelijk slag gemaakt en herstelt werden. Alle deze

boven-genoemde Stadts arbeyts-luyden; als mede die aan haar *Heyen* werken, nevens de dagh-huuren vry drank genieten.

Alhier werden des Zaterdaghs verscheyde soorten van Stadts arbeyders betaalt.

GESCHUDT en KLOKGIETERY.

DEze is gelegen aan de Zuyder-hoek van de *Tichel-sstraat* en *Baan-graft*, zijnde een groot geveert, tot zulk een werk op Stadts kosten ghebouwt: 't Wapen en cieraat aan de voor-gevel dat te kennen gevende; ende ten dien eynde

inden Jare 1614. daargestelt; en dat ter oorzaak dat men met het vergroten van de Stadt, en bouwen van Kerken en Toorens, veel geschut tot bescherminge; en Klokken tot 't ghebruik der Toorens van nooden hadde.

KLOK-GIETERY.

DOch een konst te voorschijn komende om groote Beelden tot cieraat van de Gevels en Tooren van 't Nieuwe Stadthuys, ook om de Klokken, lichter van gewicht en op Muzijk toon te gieten: heeft men daar een nieuwe Gieterij

om toegestelt, gelegen aan de Stadts *Berm* tusschen 't *Scherm-school* en 't verlaaten eynde de *Keyzers-graft*: alle de Stadts slag en speel-klokken daar hergooten zijnde; die op de *Beurs-tooren* daar een proefstuk van wezende.

NEGENDE HOOFD-STUK.

Admiralteyts of Zee-raadts Hoff, Zee-Magazijn en Lijnbaan.

DIt Hof, gemenelijk het *Princen Hof*, was eertijts het *Klooster* van *Sinte Cecilia* (hier voren in 's derde Boek beschreven) een plaats, om 's Landts *Stede-houders*, vreemde *Princen* en hun *Gezanten* te huysvesten en herbergen, daar toe heerlijke behuysinge hebbende; meest bequaam gemaakt in 't jaer 1594. als wan-

neer den doorluchtigste Vorst *Mauritius* Prince van *Orangie*, &c. Velt-heer der Vereenigde Nederlanden, na 't veroveren der Stadt *Goeningen* en *Ommelanden* hier ter stede quam zegen-pralen: gelijk zulkx de *Galdery* als doen 't zijner cere daar binne gebouwt, en 't volgende opschrift (daar voor staande) is uytwijzende,

't Princen
Hoff, waar
van die
naam.

Stads
Werk-bu-
zen, Steen-
tuyn, &c.

*Quod Patribus, Marti Auriaco, Bata-
visque catervis:*

*Mentem, animum, robur praestas, quod
& hoste fugato,*

*Aut caeso, donas Urbes, Arcesque potiri,
Hec tibi CHRISTE, dicat votiva
Trophea Senatus.*

Dat is:

Ghy die ons wapent, Heer, en keert het
Spaansch gewelt,

Nu slaand ons vyants heyr, nu drijvend
uys het velt;

Om dat gh' ons Staten moedt, het hert geeft
ons Orangien,

En sterkt den Batavier mits in stoet van Span-
gien,

En hem verwinner maake van menigh
Schans en Stee;

Stelt dit ons Overigheyt hier tot een dank-
Trophee.

Als naderhandt menigwerf gebleken is,
en voornamentlijk in den Jare zeftien hon-
dert acht en dertigh, als wannec de Ko-
ninginne Moeder *Maria de Medicis*, en
ongeveer vier jaren daar na haar Dochter,
de Koningin van *Engelandt*, hier eenighe
dagen hun verblijf hadden. Doch met het
stichten van 't *Oude Heeren Logement* is dit
uyt de ghewoonte gheraakt, daar nu alle
grootte Perzonaadjen, gehuys-velt, ont-
fangen en getraecteert werden.

Admirali-
teyts ver-
gader-
plaatsen.

In dit voorfz. Princen Hoff, als voorts
ledig staande hebben nu en al over veel ja-
ren de *Zee-Regenten* (met een onduyts
woort *Admiraliteyten*, ofte Raden ter *Ad-
miraliteyt* genaamt) hare gewoonelijke ver-
gaderingen gehouden, (zijnde een van de
vijf) daar de *Stadshouder* in tijt voorzitter
van was, en deshalven by gevolg het *Prin-
cen Hoff* genaamt: Dry daar van in *Hol-
landt* zijnde, als in *Zuydt-Hollandt* tot
Rotterdam op de *Maze*: in *Noord-Hol-
landt* alhier tot *Amsterdam*; en in *West-
Vrieslands* tot *Hoorn* ofte *Enchuyzen*; de

twee overige zijnde tot *Middelburg* in *Zee-
landt*; en *Dokkum* (nu *Harlingen*) in *Vries-
landt*. Dit alhier tot *Amsterdam* bemach-
tigt uyt de *Ridderschap* van *Hollandt*, *Haar-
lem*, *Leyden*, *Amsterdam*, *Goude* en *Edam*,
yder een, die van *Gelderlandt*, *Zeelandt*,
Vytrecht, *Vrieslant*, *Over-yffel*, *Groeningen*
en *Ommelanden*, uyt de haren elk daar een
by voegende.

Stads
Werk-bu-
zen, Steen-
tuyn, &c.

Welcke *Hollandtsche Bemachtigheden*
yder in zijn stad by de *Raden* ofte *Vroedt-
schappen* ghekooren werden, dieze na de
vergaderinghe der Heeren *Staten* van *Hol-
landt* over zenden; om voorschrijven aan
de algemeene *Staten* te bekomen; die haar
dan bevestigen, en den *Eedt* afnemen.

Deze aan bevolen zijnde kennisse te dra-
gen en oordeel te strijken over alle *Buyten*,
en *Prijzen* by de *Oorlog-schepen*, of *bezonde-
re* met *Admiraals* bestellinge uyt gevaren,
op de vyanden veroverd en opgebracht.
Gelijke mede over alle verschillen onder
haar ontstaande: mits blijvende de fauten
buyten *Scheeps-boort* begaan; en niet mi-
litaair zijnde, ten straffe van den *Rechter*
daar dien bedreven zijn;

Met verbodt zonder der *Allegemeene*
Staten bezondere toestemminge voor haar
ofte haar onder *Ampt-luyden* en *Dienaars*
part ofte deel in eenighe bestel ofte vry-
buyt-vaarders te hebben.

Welke opgebrachte *Prijzen* voor goede
buyt verklaart en tot gelde ghemaakt zijn-
de; zal overschot (alle onkosten afgetrok-
ken) in maniere als volgt verdeelt werden;
als een vijfde part voor 't *gemeene Landt*,
een tiende part voor den *Admiraal*, en
het overschot te verdelen onder de *Vyree-
ders* van de *Schepen*, *Capiteyn*, *Officiers* en
Bootsgezellen.

Hoe de prij-
zen ver-
deelt wer-
den.

Als mede zorge te dragen dat de *Zee*
voor alle *Vyanden* en *Rooveryen* geveylt,
en de *Koopvaerdy-schepen* na hare veror-
donneerde plaatsen met een aan-tal *Oor-
log-schepen* geleyt werden; daar toe ge-
stadijg een goet gedeelte daar van vaardigh
te hou-

*Stads
Werk-buy-
zen, Sreen-
tuyn, &c.*

te houden; tot welke het Bootsvolk, en Zoldaten (inder haast te bekomen) op het voorz. Hoff aangetekent, gemonstert, betaalt en voorts Zee-waarts gezonden werden.

*Equipagi-
meester, en
zijn ampt.*

Tot opzigt van welke toerusting yder kamer een beampster is hebbende, met een onduyts woort *Equipagi-meester* genaamt; die volgens eenighe toegestelde Articulen aanbevolen is zorge te dragen dat de Oorlog-schepen, tot 's Landts minste kosten gerimmert, uytgerufft; en alles daar toe van nooden zijnde ingekoft werde; doch niet als ten overstaan van eenighe van de voornoemde Heeren daar toe bemachtigt: die uyt Zee komende weder op te leggen; van Scheeps gereetschap, en oorlogs toerusting te doen ontlossen, en wel te bewaren: En voor al getrouwelijk te letten, dat het lant zoo in den inkoop van hare bedonge voorwaarden, als arbeys-loonen, niet verkort werde; mits van alles boek houdende, om zulkx ten allen tijden te verantwoorden.

Doch om alle deze onkosten te vervalten, werden op alle Koopmanschappen en andere Waren, te water ofte te lande in of uytgevoert (volgens zekere taxatie) *Tollen*, anders *Convoy-gelden* gelicht; en dat zoo daar geen blijk van is, op verbeurte der voornoemde goederen; die als dan ten profijte des ghemeene lants daar voor aangehaalt, gevonst en verkost werden.

Om alle 't welke wel en in ordere uyt te voeren, zijn hier toe veel onder Beampst-luyden, en dienaars van nooden; als *Ontfanger, Geheym-schrijver, Advocaat-Fiscaal, Generaal van de Recherchi, Vendu-Meester, Controlleur, Geweldige*, en andere mindere.

*Ontfanger
en zijn
ampt.*

Den *Ontfanger* zijn beroep zijnde de *Convoy* ofte verlos-gelden te ontfangen, en volgens ordonnantien daar van betalinge te doen, mits gehouden wezende jaarlijcx van zijn ontfang en uytgift (met behoorelijke bewijzen) rekeninge te doen, ter kamere van des *Generaliteits Rekeninge*;

*Stads
Werk-buy-
zen, Sreen-
tuyn, &c.*

ten welchen eynde hem ook toegang vergunt is ter vergaderinghe ter voornoemde *Admiraliteyt*; daar toe tot behulp hebbende verscheyde Commissien, om de *Cedulen* (zoo tot het laden als lossen) van de in en uyt gaande Koopmanschappen te tekenen, en yder bezonder aantekeninge daar van te houden: als mede een *Penning-meester*, om der Zoldyden, maand-gelden, en andere *Ordonnantien* te betalen;

De *Secretaris* ofte *Geheym-schrijver* zijn bediening wezende, alle stukken en *Papieren* dit Collegi, ofte den Landen rakende; mitsgaders alle *Gedingen* voor dezen *Raad* hangende, wel en getrouwelijk te bewaren; en zoo ter *Griffie* in ordere te houden, dat des noots zijnde, den *Raad* daar in stonts kan van gedient zijn: En deshalven gehouden is de eerste en laatste in de vergadering te wezen, om van alles daar voorvallende goede aantekeninge te doen; doch geen *Resolutien* te boeken, als met toestemminge van het grootste gedeelte van den *Raad*, mits by de zelvige gearaphceert en ghetekent zijnde; om uytgezonden te werden daar 't behoort. Ende dit alles volgens zijn verkregene *Instructie*, daar met eeden aan verbonden is.

De *Fiscaal*, om zijn dienst wel uyt te voeren, zal toegang tot den *Raad* vergunt werde, om aldaar te helpen beraden; behalve in zaken daar gehouden is klachten over te doen.

*Fiscaal, en
zijn ampt.*

Met order wel scherp toe te zien; dat geen *Vrybuyt-schepen* zonder behoorlijk bestel uyt dezen *Staat* t'Zee varen.

Dat in 't uyt-reeden der zelve niet gedoogen zal, part ofte deel daar in te zullen hebben (ofte van harent wegen daar in te hebben) eenige *Luytenanten*, *Admiraals*, *Raden*, *Geheym-schrijver*, *Controlleur*, *Vendu-meesters* ofte yets diergelijken; als mede geen *Hoofden*, *Capiteynen*, *Luytenanten* ofte andere *Krijgs-luyden*, te water ofte te lande dienende; die zulkx, nevens den *Fiscaal* wel expresselijk verboden wert; en dat:

Admiral-
reys-Hoff
&c.

dat op de verbeurte haarder diensten, en onkosten in alzulke uytredinge gedaan.

Naarlighe onderzoek te doen na alles daar het Lant in hare Gerechtigheden in zoude mogen verkort werden; die den Raadt aan te geven, straf en voldoeninge daar van te verzoeken; zonder hem daar buyten in eenige maniere te laten payen; maar alles volgens de Placcaten gerechtelijk uytvoeren; mits de ingebrachte Buyten in goeder bewaringe te nemen, en goedt onderzoek te doen; volgens de Instructie daar met eede aan verknocht is.

Om dit uyt te voeren verscheyde *Cerchers* hebbende; wiens dienste zijn op alle *Boomen uytgangen* en *plaatzen* daar uytrocht is, lossing en ladinge geschiet, dagelijks goede wacht te houden, om de *Verlof-brieven* tegens de goederen na te zien, of alles volgens de gestelde belastinge wel aan gegeven is; en daar gebrek in vindende, zulkx de *Generaal* van de *Recherchers* (over haar gestelt) aan te dienen, alzulke goederen aan te halen, en in bewarende handt te nemen; en daar van *Monsters* te eyschen, om den prijs te onderstaan. Welke *Generaals* geen vaste verblijf hebben, maar na 't believen van mijn *Heeren de Staten* van d'een *Kamer* na d'andere verplaatst werden.

Vendu-mee-
ster, en zijn
ampt.

De *Vendu-meesters* aanghenomen, beeedigt, en Borgen ghestelt hebbende; is aanbevolen alle Goederen verbeurt verklaart, by Biljetten aan te slaan, en in 't openbaar te verkoopen; mits de penningen daar van komende te ontfangen, om den *Generale Ontfanger* van de *Convoyen* over te leveren; alvooren afgetrokken zijnde alle quade kosten daar op gedaan, en by die van den *Raden* toegestaan. Des bedingende voor Rantzoen ten laste van de *Koopers*, van yder ponde *Vlaams* der verkofte goederen twaelf grooten; om als volgt te verdeelen: Als zeven grooten ten behoeve van de gequetste *Bootsgezellen*: die aan den *Generale Ontfanger der Convoyen* (daar de

Admiral-
reys-Hoff
&c.

verkoopinge geschiedt) zullen ghelevert werden; *anderhalve groot*, ten behoeve van van de *Gasthuysen* der voorz. Steede, en dat voor de zieke en gequetste *Zoldaten*, die daar veeltijds in ghezonden werden: Noch zal de *Vendu-meester* voor hem genieten *twee Grooten*, mits voor de penningen insttaande: en de *Contrerolleur* (zo daar een is) zo voor het *Inventaris* te maken, als tegenrekening te houden, en andere toezigt op de verbeurde Goederen te hebben, *een halve Groot*, zonder eenige andere *Wedde* te genieten; en de overige *halve Groot* de *Geheym-schrijver*; des alles volgens zijn *Instructie* waarnemende.

De *Contrerolleur* be-edigt, zal geen andere *Gagie* hebben als hier boven verhaalt; en niet te min gehouden zijn de *Instructie* te voldoen, voor zoo veel hem die is rakende: hem ook mede laten vinden op alle *Schepen* die geloft zijn; om wel scherpelijk te onderstaan wat Goederen in 't lossen zoude mogen verduystert ofte verstekten zijn: En (des noots) den *Provoost* en zijn *Dienaars* tot hulpe te roepen. Voorts van alles den *Fiscaal* kennisse te doen hebben. Met belooft in koop van Goederen, ofte yets diergelijke part ofte deel te hebben.

Eyndelijke staat het de *Provoost* ofte *Geneweldige* toe alle *Vry-buyters* ofte andere *Overtreders* te vanghen, in besloote hechtenisse te bewaren en te spijzen; die voor 't recht te brengen; en alles na te komen hem van de *Rechters* belast zijnde. Welke *Raden* (eenige plaatzen open wezende) stellen en bemachtigen alle *Equipagi-meesters*, *Deur-waarders*, *Vendu-meesters*, *Booden*, als mede *Cerchers* yder in zijn quartier: doch die met advijs van de *Comies-Generaal* aldaar in tijdt wezende;

Doch van *Ontfangers*, *Generaals*, *Fiscaals*, *Secretarissen*, *Collecteurs* en *Contrerolleurs*, zullen by haar twee bequame perzoonen mijn Heeren de *A!gemeene Staten* voorgestelt werden; om daar een uyt te verkiezen: gelijk zulkx in 't verkiezen van Zee-

Capi-

Admiral-
teyts-Hof,
&c.

Capiteynen mede waargenomen zal wer-
den. En dit alles volgens haar Eedt, ge-
stelt op den 4 July 1635. En Instructien
van den 13 Augusti 1597. en 21 January

1622. ziet *Chartre Chronijk* van *Matthijs*
van de *Houwe* eerste deel F.25. &c. Item
Aitzema 1 deel F.752. &c.

Admiral-
teyts-Hof,
&c.

Dit voorverhaalde *Hoff* nu niet als tot

Hoedanig-
wan het
Hoff.

deze jegenwoordighe vergaderinghe ghe-
bruyckelijck, heeft twee treffelijke in-
gangen, beyde met cierendelike hart-steen-
ne Poorten pronckende; de Wapens en
ander scheeps-gereetschap daar boven te
kennen ghevende, wat binnen verhandelt
wert: de eene als de voornaamste op
de Fluweele (ofte oude-zijds Voor-
burgwal) nytkomende; getekent door de
vermaarde Bouw-meester *Hendrik de Key-
zer*, (wiens konst voornamentlijk geble-
ken is in het bouwen van d'overkonstige
Graft-steede, by de *H. M. Heeren Staten*

ter gedachtenisse van den Doorluchtigste
Vorst, *Willem* de eersten, *Prince van Oran-
gien*, &c. tot Delft in de Nieuwe Kerk,
in den Jare 1616. opgerecht) d'andere in
de Princen-Hofs-steeg, tusschen de Voor-
en Achter-burgwal: van binnen een groo-
te ruyme vierkante geplaveyde plaats heb-
bende, 't middel-punct daar van een Ge-
richts-paal (tot teken van hoogh gezagh)
zijnde, boven met een vierhoekige Hollant-
sche Leeuw bedekt, in een steene Zee-com-
pas staande. Het zuyder deel, daar van een
stuk van 't oude Klooster geweest wezen-
de,

Admirali-
teyts-Hof.
Etc.

En hoe ver-
niewt.

Hoedanig
de Fronte-
spies ge-
siet.

de, voor yts eiclijs opgetoyt, dat ten deele ghebruykt wierdt tot de vergader-plaats dezer Raden; en ten deele voor der Burgerlijke Krijghs-raden; (nadenhandt daar voor een tijd in gehouden zijnde de Stadts Wees-kamer, terwile het Nieuwe Sreede-huys gebouwt wierdt.) Tot het in den Jare zestien hondert een en zestigh afgebroken, en daar ter plaatze een andere grooter Koninklijk gebouw gestelt is; onder op een hart-steene voet-stal en zuylen rustende: Het bovenste opstal voorts van harde roode ghebakkene steenen, konst-cierlijk opgehaalt zijnde, alle vensters en lichten op deze binne-plaats haar gezicht hebbende.

't Voorhoofd (anders Frontespies) zeer kunstig met hartstene Beeltwerk (levens grote) pronkende; daar uytgebeeldt zijnde een zittende Leeuw, tot bewaringe van de *Hollandsche-thyn*, twee vliegende Engelen hem kranzende; in beyde zijn pooten twee Kruys-staande Ankers vattende; (het Wapen dezer vergaderinge uytbeeldende) ter rechter zijde met de *Gerechtigheyt* (geblind en Schaal en Zwaart voorzien) vergezelt, by haar hebbende een naakt kint met den Hooren van overvloed, en daar nevens een Zee-Compas, Graadt-boog en Passer, achter haar op een Walvisch te voorschijn komende de Zee-Godt *Neptunus*, in zijn linkerhandt een drytandige gaffel, en rechter een Schip voerende: en ter slinker-zijde den Krijgs-Godt *Mars*, met een brandende Fakkel in de handt, en neven zijn voeten een zwarte Rave; achter hem zich vertoonende Zee-mannen, Meerminnen, Zee-paarden en diergelijke gedrochten; voorts Geschut, Rampaarden, Kruyt-tonnen, Ankers, Zeylen, Scheeps-kisten, Koopmans stuk-goederen, en diergelijke dingen meer.

Vier prachtige Schoor-steenen het hoof ten dak uytstekende; yder een vergult wint-wijzende Oorlogs-schip voerende.

Binnen dit ghebouy de trap opgaande

vintmen verscheide vertrekken, daar in uytmuntende de Raadt-kamer dezer Zee-rechters; venciend met alderley Beeltwerk-te Tapijten, vermaarde Zeeftijden en andere geschilderde stukken van uytmuntende Meesters; en daar nevens de *Wapens* der *Heeren* in bedieninge zijnde, wanneer dit werk voltoyt was. En boven deze vertrekken de *Griffy* of *Secretarye*; en daar nevens een afgezonde ruymte tot bewaringe der Oude Boeken, Brieven en andere Papieren, alle daar in goede ordere leggende.

Tusschen 't dak dezer huizinge twe zeer groote loode Bakken in staande, die altijd vol water gehouden werden, om by ongeluck van brant zich daar van te mogen dienen.

Aan welk gebouw vast zijnde de wooning van de Geheym-schrijver, om buytens tijts ter *Secretarye* zijn zaken te konnen verrichten. Dit is een kostelijk ghebouy, geenzins het binnenste (hoewel op een tijt getimmer) in heerlijkheit wijkende; wiens gevel op de Voorburgwal, ten zuyden de groote ingangh staande, met hartsteene lijsten, Festoenen en andere cieragie is pralende; d' *Equipagi-Meesters* wooning daar nevens gelegen zijnde.

De *Convoy* boven de Noorder ingang in de *Princen-Hofs-steeg*, met een opgaande trap zoo geplaatst zijnde, dat den *Ontfanger* uyt zijn behuizinghe (op de *Achterburghwal* staande) daar in zijn toegangh heeft; in welke de *Convoy-cedulen* ontfangen en recht daar van betaalt wert, dat Jaarlijks veel hondert duyzent Guldens is beloopende; doch den uytgift op zommige Jaren meerder, als dan ghenootzaakt zijnde penningen te lichten. Onder deze kamer ten oosten de voorz. ingangh, het Pakhuys wezende, daar de aanghehaalde waren ingheplaatst werden, tot vry ofte verbeurt verklaart zijn. Dat deze hoek de Kerk van 't voornoemde Klooster geweest is, geeft zulkx de tooren daar op staande, te kennen, met zijn slag-klok en uurwijzer verziert.

Admirali-
teyts-Hof.
Etc.

Binnen-ka-
meren.

Geheym-
schrijvers
wooninge.

Convoy-
kamer.

Noch

's Landts
Zee-Ma-
gazy.

Provoost,
en gevan-
gen-huys.

Noch heeft de geweldige Provoost alhier zijn wooninghe, staande op de voorverhaalde *Achter-burgwal*; en de gevangenissen daar achter zoo gelegen, dat de gevangens uyt Zee komende met schuyten door zijn wooninghe daar in gebracht, opgeslooten, en om te verhooren binnens huys, voor den Rechter konnen ghebracht werden.

Om dit Hof en 't geene daar toe behoort voor brant, diefftal en andere onvoorzijende onghelukken (zoo veel moogelijken) te bevrijden; hebben de bemachtigden ter *Admiraliteyt* voorsz raadzaam gevonden aan te nemen zeker getal perzoonen haar tot een nachtwacht verstrekkende, ten dien eynde op de *Achter-burgwal* teghen over de *Princen-Hof-steegh* een *Wacht*, mitfgaders aan de andere zijde van de zelvige steeg een *Schaarwacht-huysken* stellende, daar des nachts zes der voorsz. perzoonen, de wacht houden. Doch

alzo die voorsz. *Wacht* alzulke macht niet zoude hebben als de ordinaris der steede. Zoo hebben mijn E.E. Heeren van den Gherechte de voorsz. Steede Amsterdam, ter verzoock van de bovenghemelde Heeren Zee-raden, die voorsz. Nachtwacht alzulke macht gegeven, zoo tegens alle brant of diergelijke onghelukken, huysbraak, overlast, geweld, en andere onbehoorlijkheden, des nachts op de gemeene straten voorvallende, als andere hare ordinary wachten zijn hebbende. Volgens de Resolutie van den 28 November 1662. geboekt in 't 5 Groot Memoriaal f. 89.

Dit voor zoo veel ons noodig gedaght heeft genoeg te zijn van dit *Zeeraats-hof*: Staat aan te merken dat de voornoemde *Zee-Raden* diergelijk gebouw tot bewaringe van alle haar scheeps-behoefstigheden vijf jaren te vooren aangevangen hebben te bouwen; dat noemende

's Landts
Zee-Ma-
gazy.

Nacht-
wachten.

's L A N D T S Z E E - M A G A Z Y N .

E N dat aan 't Ykant, op de zuydt-wester hoeck van *Kattenburg*, daar de Nieuwe gedolfsde *Heere-graft* en 't Y is eyndigende; daar 4 van de *Gecommitteer-*

de Zee-raden toe bemachtigende; om op de Ordonnantie den *Bouw* betreffende, in alles achtginge te nemen: deze zijnde de Heeren

Cornelis Witzzen

Fr. Pieters vander Hoef

F. Harpers

} Burgermeesteren tot

{ Amsterdam.
Haarlem en
Goude.

en

Harman van Eerwijk, Domheer tot Uytrecht.

Gelijk zulkx haar namen en Wapenen in de voor-ingangh aan de zijdel-muuren is te kennen gevende, Tot aanlegh dezes bouws de voornoemde Heeren Zee-raden bewogen hebbende; zoo de zware huuren die jaarlijks te dragen hadden aan Pakhuysen, Zolders, en Kelders (door de Stadt verpreyt) die jaarlijks zoo hoog liepen dat rekening maakten, met vier ofte vijf-

maal zoo veel deze slichtinghe uyt te voeren, en by gevolg van dien, na die jaren van meest die lasten te zullen onthest zijn: Als dat zeer gaerne alle haar Oorlogs behoeften, van scheeps gereetschappen, als anders by den anderen hadden, om daar inder haast van ghedient te zijn: die zoo verdeelt leggen dat yders Scheeps-tuych bezonder inder yl kan aangetaft werde.

Waarom
gebouwt.

's Landts
Zee-Maga-
zijn.

De eerste gravinge tot de fondamenten
daar van zijn aanvang genomen hebbende
den 12 September des Jaars 1655. dat ghe-

graven zijnde is tot in Meert des volgende
Jaars blijven leggen : als wanneer de eer-
ste steen geleyt wiert door

's Landts
Zee-Maga-
zijn.

Eerste steen
geleyt.

Jonas Witzzen }
Dirk Harpertz. } Burgermeesteren Zoonen.
P. Jacobz. Buttegaar, en
Reynier van Kuyk.

Wondwiny.
by van
te gebuur.

En dat ter breete van twee hondert
twintig, en twee hondert voeten diep : zoo
dat het ten naasten by vierkant is , voor en
achter met sierlijke paveljoen-gevels pron-
kende ; welker voorhoofden (anders Fron-
tespiezen) de zee-vaart zijn uytbeeldende:
voor in een Vrouws-perzoon, staande in een
Zee-schelp tusschen twee Ankers, een Zee-
Kroon van Scheeps-stevens op haar hoof

voerende , met de rechter arm een spiegel-
schip bevattende , en in de slinker een out
Romeyns scheeps roer voerende, voor haar
leggende een Globus, Graat-boog en dier-
gelijke behoefstigheden; ter wederzijde met
Zee-Goden en Goddinnen verzelt; die ter
rechter omhelzende veelderhande Zees-
oorlogs zaken , als Geschut, Rampaarden
Kruyt-ton , stampert en diergelijke: ter
slin-

's Landts
Zee-Maga-
zijn.

slinker Zees-ghereedtschappen, van touwen, Gijs, Blokken, roer en andere meer; het achterste met diergelijk stof mede voorzien zijnde. De Ankers-voerende Leeuw, boven de voor ingangh de wacht houdende: zijnde alles van harde gebakken moppen, met menigte van deuren en vensters binnen en buyten doorluchtig; daar zoo mede gespoet wiert, dat in negen maanden tot het ghebruyck bequaam was; gelijk zulx dit volgende Op-schrift ten wederzijde van de afgaande water-trappen in 't achterste Paveljoen, (nevens de eerste steen-leggers namen) is te kennen gevende, luydende:

*Dit huys is gebouwt in 't Jaar zestiën hon-
dert vijf en vijftig.*

Binnen 9 maanden tot het gebruyck gebracht.

Met een breede graft omvangen zich uyt het water verheffende. Nevens haar Scheeps-haven zoo met paal-werk en wach-ten omzet, en besloten, dat zonder believen te water niet kan aangedaan werden. De ingangh door een groote steene poort met Dorize kolommen bezet, over een overwelfde brugh, door een tweede, tot in een-groot portaal, (anders voorhuys ghenaaamt) zijnde; De Zolderinge daar van met een vreemt hangent Schuytje (met een man daar in) in de Straat Davids bekomen, pronkende; zijn beeltenisse uyt hout nagebootst, met zijn zelfs kleederen bekleet, daar in zittende, by hem hebbende alle zijn visschers ghereetschap: ter wederzijde tegens de muragie in uytghchouwen hartsteen, de Wapens van de vier voornoemde *bemachtighde Heeren* (tot dezen Bouw) uytstekende: voor ter wederzijde twee heerlijcke ruyme vertrek-zalen hebbende; welker Noorder, de Schoorsteen boven de manteling met de Wapens der zeven vereenigde Lantschappen, en die van deze terstont genoemde Bouw-Heeren is pralende.

Het voornoemde Portaal recht door tredende komt men op zeer groote vier-

kante binnnen-hof, het gantsche gebouw van binnen daar haar lichten optcheppende; en met een binne-galdery zoo omheven, dat men door alle uytgaande vertrekken, daar onder droogh tot den anderen gaan kunnen; de zelvige veeltijds met Steen-stukken, koopere Draaxkens en ander kleyn geschut, beleyt wezende.

Behalve de kelderinge ziet men zich dit werk dry stadien hoog verheffen; het dubbel-dak gespan voor een vierde strekkende, en dat alles tot het volgende gebruyck.

De kelders of onderste, naast het water leggende, wegens de Zee-Vloeten en op wateringens nergens bequaam toe zijnde, als tot berginge van yzere Granaten, Koe-gels, Schuyf-tangen, Bouten, Staven, Ketting-koegels, Schroot en diergelijk helsch oorlogs-tuyg; alles in bezondere affluytinge ofte kassen na de groote, zwaarte, maat en gewicht nevens den anderen leggende: 't middelste en overige voorts met leedige leggers ofte Scheeps water-vaten bezet zijnde; op yder hoek een trap tot de boven-verdiepingen hebbende; yder in byzondere vertrekken verdeelt zijnde. Waar toe het eerste gebruykt wert tot oplegginge van Anker-kabels, en dierghelijc zwaar touw-werk, 't overig loopent-want opgeschooten daar boven by de zolderinghe opgehémelt zijnde, yder aan de Kabels getekent de dikte, en tot wat schip het is behoorende; voort Stampers, Lepel-stokken, Aanzetters, Wisers, Verkestaarten en diergelijk huys-raat.

Het tweede, beladen zijnde met het zeyl-werk; en dat van yder schip in bezondere kassen, om in tijdt van noot niet door den anderen verwert te werden: en bezondere plaats (om die te verstellen) op de zelvige zolderinge aan de zuydt-west zijde zijnde. Het voorste (zuydt-ooster ghedeelte) een Wapen-plaats van hals en handt-gheweer zijnde, yder in kassen bezonder verdeelt; in welke duyzende (van Musquetten, Vier-roers, Pistoolen, Zabel,

's Landts
Zee-Maga-
zijn.

Allen ley
gereet-
schap.

Vreemt
Schuytje.

't Gebouw
binnen.

²s Landts
Zee-Maga-
zijn.

halve pieken, Braat-speeten, Musquet-tons, Donder-buffen, en ander gereetschap (om brant in zeylen en want te schieten) als schoon en klaar te zien zijn.

De achtergevel en zuyder-gedeelte ten deele hier van niet anders bezet zijnde, als met kleyn gereetschap; bestaande in groot en kleyn *Blok-werk*, *Diep-looden*, *Compassen*, *Graat-boogen*, *Zant-loopers*, *Vlaggen*, *Wimpels*, (geen kleyn getal van veroverde Schepen daar by zijnde) *Lantarens*, *Kardoes-hoekers*, *Enterdreggen*, *Boejens*, *Lonten*, *Konstapels gereetschap*, en wat meer tot Oorlogs-scheeps-uytrustinge noodig is, alles ordentelijk in kassen, bakken en laaden verdeelt en aangetekent: Een bezondere *Boekhouder* (daar toe gestelt) hier geplaatst zijnde, om rekeninge te houden, wat in dit huys aan en uytgevoert werdt: daar dagelijckx 't gantsche jaar door een goet getal *Sjouwers* en arbejts-luyden toe van nooden zijnde. Alle deze plaatzen wel met brant-spuyten, leere emmers, Gieters, en diergelijk gereedschap bezorgt zijnde.

Onder 't dack off vierde verdiepingh niet staande als ledige vaten om te drogen. Welk dak aan alle zijden een dubbelt

gespan is, doch buytenste hoogste, tusschen beyden een ruymte blijvende van eenighe voeten breedt en diep, rontom 't gantsche huys tot een water-back verstrekkende, gestadig met zeffien hondert tonnen Hemels-nat vol staande, dat de regen van de daken is gevende, en overloopende zich elders verspreydt. In alle hoeken groote loode buyssen, ofte gootten tusschen de muuren zoo verdeelt leggende, en met grootē Kooper-kranen gestooten zijnde; dat die geopent werdende, alle deze zolderingen met water blank stellen kunnen; om zoo in brants-noot zich daar van te dienen. Vier schoorsteenē op de vierhoeken uyt rijzende, boven op met koopere Hemels *Spheren* pronkende. Ten noorden tusschen de daken een groot plazierigh hoogh padt hebbende, verleende een geneugelijk gesicht over de omleggende Landeryen, *Zuyder-zee* en *Te* met haar vlugh-zeylende Ghebouwen; geen min oogh-vermaak gevende, hare hier voren genoemde Scheeps-haven in 't Noordwesten gestadigh gepropt vol Oorloghs-schepen (tot den dienst vaardigh) leggende: als mede aan de Noort-zijde langhs *Kattenburgh* haar

²s Landts
Zee-Maga-
zijn.

SCHEEPS-TIMMER-WERF,

Langte
van dien.

STrekkende tot aan 't Y, ter lenghte van stijf vijftien hondert voeten. doorgaens met een hooge steene muragie van de ghemeene straat afgezonderd: den ingang daar van, een grote steene poort wezende; daar op staande een ganfch steene doorluchtigh Koepel-Toornken, voerende Uurwerk, Wyzer, en Slagh-klokken, twee gekruyste Ankers het dekkende: Binnen de Ingang aan d'eener zijde het Schrijvers Comptoir, en ter andere, het Pakhuys van 't Yser-werk, en andere behoefstigheden tot den Scheeps-bouw staande, en ten beyde zijde der selvighe, ver-

scheyde Opfinders haar woon-plaatsen hebbende. Welke muur binnen op de Werf, doorgaans met een swaare breede *Loozie* bekleedt is; de treffelijke uytstee-kende *Smits-winkel*, die, en de gantsche Timmerwerf als in tweejen afzonderende. Welke *Logie* aan *Winkels* en andere gemakken zoo verdeelt is, dat alle Ambachten (tot het Scheep-bouwen behoorende daar in gedaan werden. Als *Compas-maken*, *Kuypen*, *Swaart-veegen*, *Pomp-maken*, *Blok-maken*, *Sloot-maken*, *Schrijn-werken*, *Boot-maken*, *Maste-maken*, ende diergelijken meer. Het gedeelte van deze

Alleley
Hantwerk
daar toe
noodig.

Werf

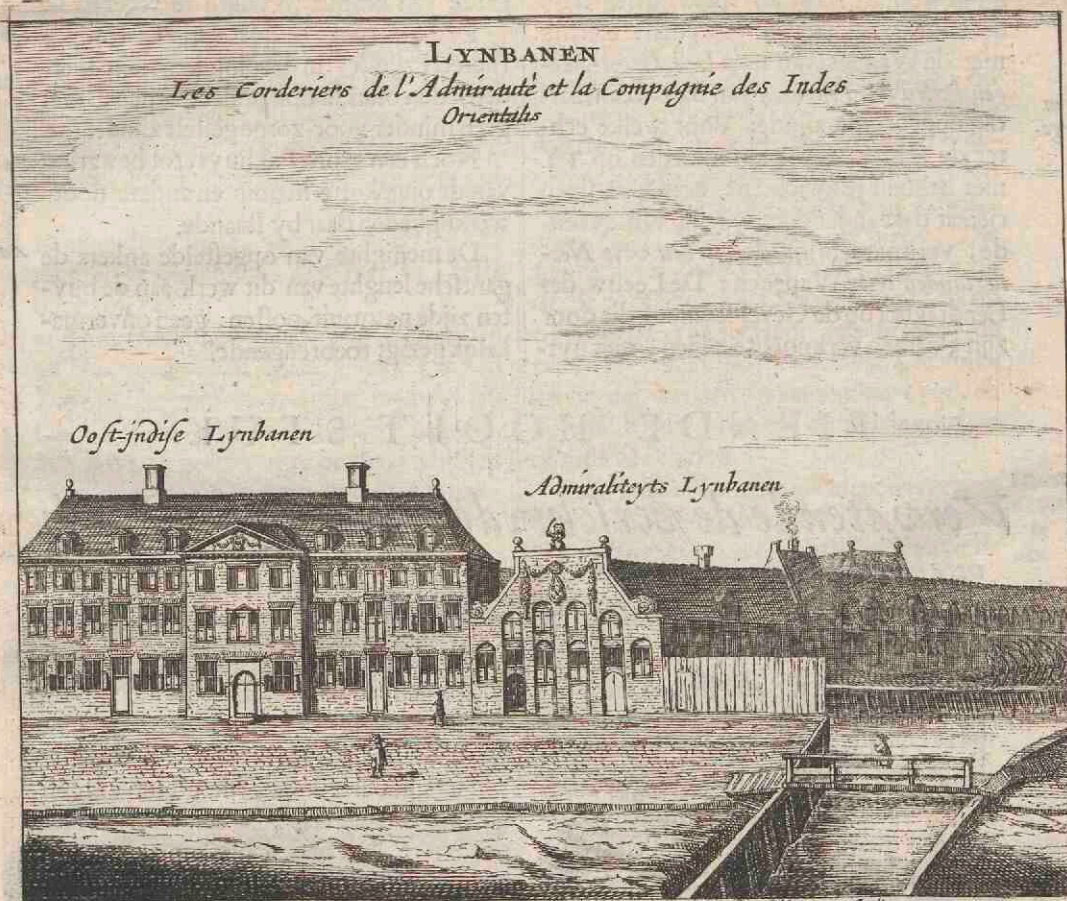
*Lands-
Lijnbaan.*

Werk na 't Zuyden tot den Bouw van de Groote Schepen in gebruik zijnde; het overige na 't Y, tot Sloepen, Booten, en andere kleynne werken; haar *Geschut-werf* (met

honderden zoo metale als yseren stukken beleyt) langhs den Y-kant dit alles sluytende. Geen minder luyfter dit alles gevende haar

*Lands-
Lijnbaan.*

LANDTS-LYNBAEN.

J. Veenhuysen del. et fecit

*Langte en
breete.*

GElegen op Oosten-burgh, naast die van de *Oost-indische Maatschappye*; wezende een groot kostelijk konstigh gebouw; op de breete van vijfen-vijftigh voeten, ontrent de twee duyzent lank zijnde; het Fondament op sware ingehayde palen, met dikke planken bedekt, daar dit gantsche vloer-werk, met aarde bedekt (voor 't neder zakken) boogswijs is op rustende; voorts ter weder-zijde

met steene muuren drie voeten dik opgehaalt; de binnemuren op hooge openboogen dit werk in tweejen deelende: daar dagelijx, door menigte van volkaalderhande slaghe van Touwerk (tot behoefte der Oorloghs-Schepen) in voorraat gheslagen wert: tot alle 't welke goede opsicht van nooden is, des daar (behalve de *Equipagi-meester* en *Opper-Lijnslager*, die de zorge tot den inkoop van de Hennip, en andere

*Swaar
muurwerk*

Oost-Indi-
sche &c.

andere Baans nootzakelijkheden aan bevo-
len zijn) een onder-baas in is woonende;
zijn werk wezende wel te letten dat yder
aan zijn arbeyt is blijvende, en door on-
achtzaamheyt geen werken verbrodt, en
quaat garen gesponnen wert: wiens woo-
ninge voor de Baan aan straat ghelegen is;
de voor-gevel (tegen 't zuyden) cierlijk
met de Wapens van haar Eed. Groot-Mo-
gentheden, en Festoenen van hart-steen, aardig
opgepronkt zijnde: Voor welke echter
de achter-gevel ten noorden op 't Y
niet behoeft te zwichten; haar hart-steen
cieraat daar ander ghetuygenis van geven-
de; voornamentlijk der *zeven vrye Nee-
derlanden* haar Wapenen: De Leeuw des
Eendragts (op de Gevel staande) die door
zijn t'zamen verknochte pijlen, met uyt-

Voor, en
achter ge-
vel.

getrokken zwaarde beschermende.

Oost-Indi-
sche &c.

Voorts ziet men dit werk verzorgt met
zijn *Teer-ketels* (om de gheslagen touwen
voor het schielik vergaan gheteeert en be-
waart te werden) zoo met muur-werck
omvangen, dat by overstookingh voor on-
geluk van brandt weynigh te vreezen is.

Teer-ketels.

De *Stoof* (daar al de Kabels en touwen
(geteert zijnde) in leening gemaakt wer-
den) den brandt ook onderworpen, met
geen minder voor-zorge gestelt zijnde.

Stoof.

Noch een groot Pakhuys, tot bewaring
van de opgekofte hennip en andere noot-
wendigheden daar by staande.

Pakhuys
tot hennip.

De menighte van opgestelde ankers de
gantsche lenghte van dit werk aan de buy-
ten zijde na zuydt-oosten, geen onverma-
kelijk geziget toebrenghende.

Ankers.

TIENDE HOOFD-STUK.

*Vervatende de verscheyde Zee-vaarten. Doch
in 't bezonder van de Oost-Indische, West-Indische, en Groen-
landtsche Maatschappen.*

DE Stadt *Amsterdam*, en voor-
naamste Gebouwen daar bin-
nen beschreven, uytgheno-
men eenighe weynighe, be-
zondere Koopluyden Maat-
schappen toebehoorende, zullen voort
varen. Doch eerst haar Y en waterkant
(van 't *Blauwe-hoofi* tot 't uysterste Bolwerk
oostwaerts lijn-recht 't Y langhs, omtrent
dry duyzent passen ofte vijftien duyzent
voeten gelegen) bezigtigen, (naast Godes
zeegen, en wijze regeeringe, eenige oor-
zaak haarder jegenwoordighe groote en
heerlijkheyt) daarze haar, met haar scheeps-
reede, (dagelijcx vol van alderhande groote
Zee-varende schepen ghepropt) als een
halve maan is vertoonende; des nachts van
de Stadt met twee rijgen ingheheyde palen

van 't
blauwe-hoofi

(in plaats van wallen) afgheslooten, ver-
scheyde invaringen (*Boomen* genaamt) met
wacht-huyzen bezet hebbende; van alle
welkers ghebruik en ordre hier vooren
fo. 222. en 262. &c. 265. &c. 269. breeder
te lezen is. Die in den Jare 1663. en 1664.
met stadts vergrootinge bet 't *Thwaarts* in-
gezet zijn; de menighte van binnen sche-
pen en schuyten tot zulkx oorzaak geven-
de.

Om 't geziget hier van te voldoen, van
nooden zijnde zich te vervoegen op de
twee voornoemde uytstekende Bolwer-
ken, beyde de Paal-herbergen, Nieuwe
brug, Kamper-hoofd en gantsche water-
kant langhs, doch voor al met kleyn vaar-
tuyg in 't Y voornoemt; en dat om 's *Landis*
en *Stadts velvaren* op 't water te zijn drij-

ven:

²s Landts Zee-Magazijn. **ven**: yder hare besondere vaarten, oogwit, havens en plaatzen hebbende.

Scheep-vaarten, Oost, en Noordwaarts.

Vryheden daar over.

Waar van de outften (doch nu niet de aanzienlijksten) die van *Noorwegen*, *Denemarken*, *Zweeden*, *Bergen* en *Oosten* zijnde: alle van de Noortsche Koningen en Regenten met veel heerlijke voor-rechten bevestigt.

Als van *Albert der Zweeden* en *Gotten Koninck*; die deze stadt en haar scheepvaart met een *Victe* op *Schoonen* is begiftigende, om daar haar eygen *Voogden* op te stellen, met het gebruyk haarder vrye gerechtigheden; om alle aanklagers en verschillen door haar, volgens dezer Stadts rechten te berichten. Ziet hier na't zefte boek fol. 131.

Ook mede nevens die van *Enchuyzen* en *Wieringen* vryen handel door gantsch *Denemarken* en *Schoone*: met vryheyd by schip-breuke (zonder verbeuren) haar eygen schip en goederen te bergen: volgens twee voor-recht-brieven daar van ghegeven tot *Vallst-booden* op *St. Jacobs* Apostel-dagh des Jaars 1368.

Gelijke vryheydt van Koophandel by *Christoffel der Deenen*, *Zweeden* &c. Konink in *Noorwegen* mede genietende, volgens't voor-recht daar van ghegeven tot *Koppenhagen* op *St. Bartholomeus* dag 1445.

Zulkx *Christern* de eerste door alle zijn Rijken, daar na vernieuwende; uytgezeyt zijn *Schat-landen*, als *Yslant*, *Hitlant*, *Fero* en anderen: uytwijzende de brieven daar van verleent; op *St. Egidy* dag, en *Marias* gheboorte 1452. op *Marias* vizitatie 1453. op *St. Andries* avondt 1454. en op *Karf-avondt* 1458.

Welke vryheden de zelve Koninck daar na noch vermeerdert heeft met de vryen handel op de Hertogdommen van *Slyswijk* en *Holstijn*, en in't bijzonder op de Steeden *Huzem* en *Flens-burgh* volgens't bescheyt daar van zijnde, gegeven op onzer *Vrouwe Onsfangenisse*, 1461. ziet hier na't zefte boek fol. 140.

Eyndelijk daar by noch open stellende ²s Landts Zee-Magazijn. de vryen handel op *Bergen in Noorwegen*, uytgezondert op de *Duytze Brugge*: volgens het voor-recht daar van verleent op *Woensdag* na *St. Fans* dag *Ante Portam Latinam* 1470. ziet hier na in't zefte Boek fol. 153.

Alle welke vryheden deze volgende Koningen daar na bevestigt hebben, als *Johan*, van dato op *Zondag Judica* 1490. op *St. Stephani*, *Proto Martyr*, 1495. op *Zondag* de derde in de *Heylige dagen* van *Wynnacht*. Van *Christiern* de tweede: gegeven op den *Heyligen Kruys-avondt Exaltationis* 1507. van *Frederik* de eerste; *Die Convercionis Pauli* 1524. van *Christiern* de derde: op den 15 *October* 1531. en op *Christ-dagh* 1545. Item van *Frederik* de tweede: den 22 *July* 1560. van *Christiern* de vierde: van den 26 *September* 1596. en eyndelijk van *Frederik* de derde in dato den 18 *May* 1658.

Alle welke Noortze Landen (uytgezeyt *Waren uyt de Noortsche Landen.* *Bergen in Noorwegen* daar in't bijzonder van ghesproken werdt) ons zijn leverende *Masten*, *Sperren*, *Balken*, *Deelen*, *Brant-hout*, en diergelijke *Greyne* en *Vuure* gemaakte en ongemaakte waren meer: *Bergen* ofte *Bergen-vaarders* zoo in bedenken komende; dat de *Ed. Heeren Burgermeesteren* en *Raden* dezer Steede goet gevonden hebben in den *Jare* 1539. daar een besonder *Gildt* van op te rechten: by welken *ordonneeren*; dat wie als *Meester* zijn eerste *reyze* op *Bergen* doet tot *St. Annen Outaar* een halve *Gulden* *currente* betalen zal. En voor *knecht* *vyfthien* *stuyvers*. *Berge-vaarders gildt.*

Dat niemant een anders *Boede* onderhuuren zal. En een *Koopman* aldaar twee *Boeden* ophouden.

Dat een *Koopman* *verboden* werdt geen *Goederen* in andere *Boeden*, als zijn *medepoorters* (om te verkoopen) te brengen. En aldaar geen *Waren* langhs de *straten* veyl te dragen. *Ordonnantien en Vryheden.*

De *Berge-vaarders* voor den *Rijckx-raadt*

Oost-Indisch-Huys.

raadt of Older-mannen ontbooden, en dry ofte vier uyt de haren daar toe bemachtight; zullen gedurende haar nytwezen alle Boeden gestooten werden.

Geen Meester zal vermogen een Bootsman in zijn Boede te stellen om Koopmanschap te doen, voor daar voor betaalt hebbende het Outaar en Maatschap gelt.

By verandering van Konink, Bisschop, of yets diergelyke een gemeene vereeringe te doen zynde; dat zulky uyt 't gemeen by de ruymen zal vergadert werden.

Behalven eenige Scheeps-ordonnantien bevinde deze wel de voornaamsten te zyn. Ziet de Keuren van den 10 Februarius 1539. en 31 May. 1553. en 23 January 1576.

Gelyk haar mede vergunt is met haar eygen Broot-ceters, haar Viseb zelver te kypen. Ziet 14 November 1625.

Berge-vaarders kamer, waar.

Welke Gilde-broeders noch heede ten dage haar huizing en lust-plaats even buyten de Nieuwe vergrootinge aan de Westzijde van den Amstel zyn hebbende; ghe-naamt de Berge-vaarders kamer; daar haar eygen vertrek in houden: In 't welk gheschildert staat, het verbranden van een haarder schepen in Zee, met deze (na tijds gerijmde) veerzen daar onder.

In 't Jaar 1512. op St. Simon ende Judas dag,

Als men den brandt in het Schip opgaan zag.

Waren in 't schip 29 Mannen in 't leven, Daar van 13 zyn gebleven.

Oost-Indisch-huys.

Die haar namen hier onder &c.

Den Oosterzen handel met de Noortze als in een Werelts-hoek gelegen, en hoo-gen ouderdom groot-ghemeenschap hebbende; zullen de tweede plaats gunnen, en bezichtigen met wat menighte van houte kielen Jaarlixx door de Deensche Ori-zont de Oost-zee ingelooopen wert, om in Poolen, Zweeden, Prussen, Poormeren en die gewesten verscheyde Havens aan te doen, ons van daar brengende Pek, Teer, Kooper, Yzer, Ossen, Hazek-nooten; voorts Tarwe, Rogge, Garst, Boekwynt, Was, Klap-bont, Mont, Haver, en andere diergelyke Koopmanschappen meer.

Waren uyt Oosten.

Gelyk deze twee voornoemde vaarten wel de oudste zyn; zoo ziet men echter voor 't gemeene best de nutste en aanzienlijkste die van de Oost en West Indische Maatschappen te wezen; die hier elk be-zonder af handelen zullen.

Die van Oost-Indien niet uyt weelde maar door dwang van beslagh daar toe gelperst, (hier na breeder in 't zeste boek van de gheschiedenissen in de 36 en 37 hoofstukken fol. 304. en vervolgens te verhalen) in den Jare 1595. haar begin genomen hebbende; tot eyndelyk na veel sukkelingh staat greep, en van de Achtbare Regeeringe Anno 1605. haar out verlaten Bus-huys (vooren fol. 214. beschreven) tot haar byeenkomsten en berginghe der Koopmanschappen in huur namen. Welk

Oost-Indische Maatschappye.

OOST-INDISCH-HUYS

Waar, en hoedanig.

GElegen is op de Oude stads vest (nu Oost-Indische Kay) aan de zuyd hoek van de Doelen-straat, bestaande uyt oude en nieuwe gebouwen; het oude (ghelegen langens de Kay) een groote geweldige ruymte zijnde, in veel vertrekken, Pakhuysen en Zolders afge-

schooten, hebbende dry groote hartsteene verwulfd ingangen (als twee in de voorverhaalde Doelen-straat, en een op de oude vest naaft het Dolhuys) niet ghebruykelyk als onder tot vergaderinge van de Heeren van 't Slacht-huys, datze daar achter zyn hebbende; in welke niet alleen

Jaar-

Oost-Indisch huys.

Jarlijkx veel honderden van Ossen gheslacht, ghezouten en in tonnen ghepakt, maar ook Spek, Erweten, Gort en andere levens middelen; voorts alle andere nootwendigheden voor de afgaande Schepen

na *Indien* by een vergadert werden; en boven voor die van 't Pakhuys, daar den dagelijken Koophandel gedreven wert; 't overige tot berging der speceryen, en andere sijne *Indiaansche Waren*, yder bezonden

Oost-Indisch huys.

in groote menigte in Pakhuysen en op Zolders verdeelt leggende, als *Nootemuscaten*, *Geroffel-nagelen*, *Cancel*, *Foelie* en diergelijke meer.

hebben moeten ruymen: Alle haar toegangen op een grote vierkante binnenhof hebbende; den ingangh van straat door een groote cierendijke hartsteene poort, daar op zijnde; ter rechter zijde een binnen wacht-huys, uyt welke 's nachts schaar-wachten (tot bevrijdingh voor dieftal, en waar-schouwinge van brandt) gestelt werden.

Op welke binnen plaats het aanghenomen en monsterende Boots en Krijgs volk hare vergaderingen hebben: Om deze ruwe gasten (dienst ghenomen en loop-gelt

Vergroot.

Het nieuwe gebouw op diverse tijden daar aan gemaakt zijnde; als eerstelijk het zuyder gedeelte, daar na de west-zijde en eyndelijk 't geene aan straat tot aan den ingang van de Fransche Kerk is strekkende; en dat zoo heerlijk en uytstekende, dat voor geen andere Stadts ghebouwen behoefte te zwichten, daar toe veel huysen

Wacht-huys.

Binnenplaats.

Oost-Indis
Zee-Maga-
zijn.

Provoost
gestelt,
1649.

Kamers,
en 't ge-
bruik.

op de hant ontfangen) in den bant te hou-
den: en van alzulke penningen niet ver-
steken te zijn, hebben de *Bewinthebberen*
dezer Maatschap op den 18 October des
jaars 1649. van de Achtbare Heeren Bur-
germeesteren en Raden vryheydt bekom-
men, een eygen *Provoost* te mogen stel-
len; met macht alzulke verbondene per-
zoonen (hare aangenomen dienst weyge-
rende en zich t'zoek makende) na te speu-
ren, vangen en in beslooten hechtenisse
te leveren.

Alle deze nieuwe ghebouwen in ver-
scheide vergader-plaaten (boven de voor-
genoemden) afgedeelt zijnde; als de ghe-
meene groote Zaal, daar tweemaal ter
week, tot vast-stellinghe van alle Rezo-
lutien, vergaderinge gehouden wert; noch
die daar de dagelijksche affchrijvingen ge-
schieden, en alle acten getekent werden;
Reken kamer; Advocaats vertrek; en ver-
scheyde zoo Boekhouders schrijf-plaat-

zen, en anderen beneden als boven; uyt-
gezonderd noch boven in het zuyder deel
een wel gestoffeerde *Rust-kamer*, met alle
zoo Scheeps als Landts Wapen tot de oor-
log noodig: zonder haar eygen *Apotheek*
tot stofferingh van de uytvarende Chirur-
gijns kiste te vergeeten: alle met huysraat
na Lants-aart gheciert: boven al is de ghe-
meene vergader-kamer uytmuntende, zoo
van kostelijke Sineze schilderyen; 't *Fa-
pans* Koninklijke hof, Stadt en Kasteel *Ba-
tavia*; *Molukke* Eylanden en andere plaat-
zen onder haar gebiedt staande; ook dier
volkeren Krijgs-rustingen en andere vrem-
digheden meer:

De overighe Zolderingen, behalve de
voorgenoemde speceryen, met veelder-
hande Katoene lijwaten, Zijde en Zijde-
stoffen, Sappen, Gommen, Verwen, Por-
celijn en andere fijne Koopmanschappen
vervult; zulkx dat gantsch *Europa* daar
van kan gerijft werden.

Oost-Indis
Zee-Maga-
zijn.

O O S T - I N D I S Z E E - M A G A Z Y N .

DEZE Oost-Indische Maatschap Jaar-
lijcx in macht en vermogen toene-
mende, zulx dat in meerder omme-
slag vervallende, en dienvolgende mēt het
weder koomen haarder Indische Vlooten,
met dit voorgaande niet genoeg behuyft
wezende; als dan door de Stadt ghenoot-
zaakt Pakhuysen, Zolders en Kelders by
de maandt te huuren, dat een groot gelt
beloopt. Is in den Jare 1660 met de Stadts
vergrootinge te rade geworden, haar ou-
de Scheeps-timmer-werf en Pakhuys op
Rapenburg te verlaten, en haar op *Oosten-
burg* te verplaatzen; daar toe aan 't *Kant*
een gront koopende, ter breete van zes-
hondert zesendertig voeten, diep acht hon-
dert en eenige, rontom in 't water gelegen;
en weder met twe wijde dwars-graften van
den anderen in *dry Eylandkens* gheschey-
den, om tot gerijfaan alle hoeken te wa-

Wanneer
gebouwt.

ter daar aan te komen.

Op het voorste ten zuydwesten een
geweldig *Zee-Magazijn*, ter breete van zes
hondert zesendertig, en zeventig voeten
diep, 4 verdiepingen hoog gebout zijnde;
van 't vaste Landt met een ophalende brug
van ontrent de hondert dertig voeten, en
een Wacht-huysken voorzien, door een
hartsteens *Tuskaanze* poort, in 't midden
van 't midden *Paveljoen*, van de voorge-
vel ingaande: die achter ten noorde na
het tweede Eylandt door even zoo een
poort over een andere brug van tusschen de
vijftig en zestig voeten weder uytkomen-
de: Aangeleyt in 't voor Jaar 1661. na dat
haar Lijn-baan te vooren zijn begin ghe-
noomen haest. Alle deze verdiepingen ten
allen zijden meenigte van vensters en pak-
deuren tot bequame opslag hebbende,
't gantsche werk tot boven doorgaans in de

Hoednig
dit gebouw.

leng:

Oost-Indis
Zee-Maga-
zijn.

lenghte met een doorluchtige steen door-
slag booghs-wijs versterkt; de vloer van
't onderste voor 't zakken met aar-boogen
overflagen en aan verscheyde ruimten af-
geschooten wezende: Daar boven het dak

tot cieraat het doorluchtigste Koepel-too-
ren met slag-klok te verwachten staat. Al-
les bequaam om menigte van groove aan-
komende waren; als Peper, Suykeren,
Salpeter, Indigo, Hout, Campher, Koo-

Oost-Indis
Zee-Maga-
zijn.

per en diergelijk; voorts alle scheeps en
Stiermans gereetschap, nevens Oorlogs be-
hoefstigheden en levens middelen te ver-
zamelen en te bergen; om tot de aanstaande
reyzen bequaam en gereet te hebben.

't Volgende eylandt (als verhaalt) met
een brug aan het eerste gehecht, met twee
grootte houtepakhuyzen (een breede door-
gang na de achterste Scheeps-timmer-werf
hebbende) bezet zijnde: en dat om Boo-
ten, Schuyten, Masten, Blooken, Rie-
men en ander hout-werk te vervaardigen:

Daar noort oostwaarts achter staande twee
grootte steene gebouwen, tot Smits en Sloo-
temakers werk bequaam; ten dien eynde
daar veel Smits gestelt zijnde.

Het derde of uyterste na 't Y kant, om-
trent vierde halfhondert voeten diep, met
haar grast als vooren van 't tweede afghe-
scheyden, doch overgaande brug weder te
zamen gelast, en aan beyde zijde ten deelen
mede met 2 Pakhuyzen bezet, om alderley
Scheepstimmer behoefstigheden en gereet-
schappen in te bergen; 't overige tot haar

Oost-Indi-
sche Maats-
schaps
Lijnbaan.

timmer werven zijnde, om eenige schepen
ghelijk op stapel te zetten. Aan alle welke

ommeflagh dagelijcx eenige honderde ar-
beyts luyden in 't werk gehouden werden.

Oost-Indi-
sche Maats-
schaps
Lijnbaan.

OOST-INDISCHE MAATSCHAPS LYNBAAN.

Hoedanig
dit gebouw.

IS ghelegen op 't voornoemde Oosten-
burg, tusschen haar *Magazijn* en 's Lands
Lijn-baan, uytwijzende de afsteekenin-
ghe daar van in 't voorige Hooftstuk, ne-
vens 's Lands Lijnbaan aangewezen; met
de zelvige een langte, Hey-werk, Fonda-
menten, aart-boogen, middel-steene door-
luchtige deur-flagh een breete hebbende;
niet als met een muur van den anderen ge-
scheiden; voorts Teer-huys, Teer-ketels,
Stoof en andere nootzakelijkheden. Dat
onderscheyt daar in wezende dat haar Pak-
huys (tot berging van opgekofte Henp en
gellagen Tou-werk) veel grooter, hooger
en sierlijker is; de middel-deur recht in
't middel Paveljoen opgaande; boven met
des Maatschap merk-teken en andere hart-
steen en tuyg pronkende.

De *Baan-zorger* onder haar *Equipagi-
Meester* staande, daar zijn Wooningh in
hebbende; de achter-gevel insgelijk met
Festoen en ander hart werk zich vertoo-
nende.

Alhier wert dagelijcx veel zwaar *Kabel-
rouw* en ander *Want* gheslagen; niet alleen
voor de uytgaande schepen, maar om daar
mede in 't Landt te gebruyken.

Als de Ka-
meren ver-
deelt zijn.

Deze *Maatschappye* by hare *Hoogmo-
gende* vereenight, vast ghestelt en met voor-
rechten in hare bescherminghe ghenomen
(als hier na in 't zeste boek aan het zeven
en dertigste Hooft-stuk mede aangewezen
wert) ook een zomme van vier en zestigh
hondert, negen en veertig duyzent negen
hondert elf guldens, tien stuivers acht pen-
ningen verzamelt hebbende; heeft men die
in vier vergader-plaatzen ofte kameren
verdeelt: als een tot *Amsterdam* voor de
helft, onder twintigh; *Zeelandt* voor een
vierde onder twalef, *Delft* en *Rotterdam* te

zamen voor een achtste, yder onder zeven;
en *Enchuyzen* en *Hooren* voor het overige
achtste gedeelte, yder onder gelijk zeven;
makende te zamen zestig Bewinthebberen:
aan wien den handel en Regeeringe dezer
Maatschappye staan zal den tijt van een en
twintig Jaren; mits gehouden zijnde alle
tien Jaren Rekening en bewijs te doen.

De eerste Bewinthebberen daar van als
doen wezende in de Kamer tot Amster-
dam.

Hoe veel
Bewint-
hebberen.

Gerard Bikker
Reynier Panow
Pieter Dirksz. Hasselaar
Jaques de Velaar
Jan Jansz. Karel
Bernart Berrewijns
Johan Poppe
Hans Honger
Hendrik Buyk
Louys del Beque
Dirk van Os
Francoys van Houwe
Elbert Lucas
Jzaak le Mayre
Sjoert Pietersz. Sem
Gerrit Reynst
Markus Vogelaar
Johan Harmanz.
Evert Dirksz.
Huybracht Wachtmans
Lenart Ray
Albert Symoncz. Jonkheyn
Arent ten Grooten-huys.

In de Kamer van Zeelandt.

Adriaan Hendrikz. ten Haaf.
Jacob Boreel
Johan Lambertz. Coole

Jacob

Oost-Indi-
sche Maat-
schaps
Lijnbaan.

Jacob Pieterfz. de Waart
Cornelis Muenix
Adriaan Bomene
Laurens Bax
Everhard Becquer
Arnold le Clerk
Arnold Verhoeven.
Gerard van Schoonhoven
Nicolaas Pieterfz.
Balthazar van Vlieden
Balthazar de Moucheron.

In de Kamer van Delft.

Fan Fansz. Lodenstijn
Arent Jacobfz. Lodenstijn
Dierik Bruynfz. vander Dussen
Gerrit Dierikfz. Meerman
Cornelis Adreaanfz. Bogaart
Michiel Fansz. Sasbout
Willem Fooften d' Eedel.
Dierik Gerritfz. Meerman
Johan Raat
Jacob Sanderfz. Balbiaan
Hendrik Ofsz.
Jasper Moorman.

In de Kamer van Rotterdam.

Fop Pieterfz. vander Meyde
Willem Fansz. Frank
Gerart Huygenfz.
Pieter Leenartfz. Busch
Johan vander Veken
Willem Fansz. van Loon
Fan Jacobfz. Mus
Adriaan Spierink
Cornelis Matelief de Fonge.

In de Kamer van Hoorn.

Claas Jacobfz. Sijms
Cornelis Cornelisfz. Veen
Willem Pieterfz. Krap
Pieter Fansz. Liorn.

In de Kamer van Enchuyzen.

Lucas Gerritfz.
Willem Cornelisfz. de Fonge

Ian Pieterfz. Schram
Hendrik Gruyter
Ian Laurensfz. van Logzen
Dierik Dierikfz. Pelzer
Gijsbrecht van Berensteyn
Berthout Iansz. Steenhuysen
Jacob Jacobfz. Hinloopen
Francoy du Gardin
Willem Brasser.

Oost-Indi-
sche Maat-
schaps
Lijnbaan.

Uyt welke vier Kameren eens 's Jaars (ofte zoo dikmaals zulkx den noot vereyscht) een gemeene 't zamen-komste van zeventhien perzoonen gehouden zal werden; bestaande uyt bemachtigheden dezer Bewint-hebberen; als acht van Amsterdam, vier van Zeelandt; en uyt de Maas en 't Noorder quartier yder twee, zijnde te zamen zestien, tot welke by gebeurte als van Zeeland, de Maas en 't Noorder quartier de zeventiende zal bygevoegt werden: welke vergaderinge de eerste zes Jaren gehouden zal werden tot Amsterdam; en dan weder twee Jaren in Zeelandt, en zoo voorts ghedurende; in welke (de zeventiene ghenaaamt) besluyt ghenomen zal werden van alle uytreedinge, verkoo핑e, uytdeelingē, ende anders tot voordeel dezer Maatschappye beoogende. Ziet het Octroy van den 20 Meert 1602.

Uyt welke Bewint-hebberen ymant komende te overlijden, ofte anderzints zijn dienst te verlaten; dat in zulken ghevalle de Hooft-medestanders der zelviger Kamer (by aanslag) te zamen zullen geroepen werden; om uyt de haren bemachtigden te kiezen, die nevens Bewint-hebberen in gelijke ghetale tot noeminge van dry perzoonen zullen treden, (Hooft-medestanders zijnde) uyt welke Regeerende Burgermeesteren der zelviger plaatze, uyt kracht van zekere acte by de Gecommitteerde Raden der Heeren Staten van Hollant landt en West-Vrieslandt op de 16 Meert 1602. verleent; vermogen zullen een nieuwe Bewint-hebber te kiezen.

Waar ver-
gaderinge
houden.

Nieuwe Be-
wint-heb-
beren te kie-
zen.

Oost-Indi-
sche Maat-
schaps
Lijnbaan.

Volgens welke Regeeringe, naast den
zeegen des Alderhooghten deze Maat-
schappye haar jegenwoordig na veel zuk-
kelens in zulken stant bevint, dat de inge-
leyde Hooft-zommen meer als viermaal
boven de volgende uytdeelingen vermeer-
dert zijn.

Uytdeelingen gedaan in de Jaren

1605	in Julio	15	ten hondert in gelt
1606	in Meert	75	idem
1607	in Julio	40	idem
1608	in April	20	idem
1609	in Junio	25	idem
1610	in Augusto	50	idem
1612	in December	57½	idem
1615	in Augusto	42½	idem
1616	in Februarijo	62½	idem
1620	in April	37½	idem
1623		25	in Nagelen
1625	in Augusto	20	in gelt
1627	in Meert	12½	idem
1629	in Januarijo	25	idem
1631	in Januarijo	17½	idem
1633	in Januarijo	12½	idem
1633	in December	20	idem
1635	in Meert	20	idem
1635	in May	12½	in Nagelen
1635	in Augusto	12	idem
1636	in Meert	25	idem
1636	in November	12½	idem
1637	in Meert	15	idem
1637	in November	25	idem
1638	in October	10	in Capletten
1638	in November	25	in gelt
1640	in Januarijo	15	in Nagelen
1640	in November	25	in gelt
1641	in Februarijo	15	in Nagelen
1641	in November	25	idem
1642	in December	50	in gelt
1643	in Januarijo	15	in Nagelen
1644	in November	25	idem
1644	in December	20	in gelt
1646	in Januarijo	22½	idem
1646	in December	25	idem
1648	in Januarijo	25	idem

1649	in Januarijo	30	idem
1650	in Januarijo	20	idem
1651	in Januarijo	15	idem
1652	in Januarijo	25	idem
1653	in Januarijo	12½	idem
1654	in Junio	15	idem
1655	in Januarijo	12½	idem
1656	in December	27½	idem
1658	in December	40	idem
1659	in December	12½	idem
1660	in November	40	idem
1661	in November	25	idem
1663	in November	30	idem
1665	in Januarijo	27½	idem.

Oost-Indi-
sche Maat-
schaps
Lijnbaan.

Daar toe in *Indien* grooten handel drij-
vende; als met de Keyzer van *Ceylon*; Ko-
ningen van *Cambodia*, *Martapura*, *Qui-
nam* *Kattawaringe* en anderen: ten dien
eynde haar Comptoyren hebbende tot
Tayovam op de *Chineze* kust; *Nangisacque*
in *Japan*; *Malacca*; *Zouratta*; *Amboina*;
Banda; *Chiam*; in de *Molucas*; *Farnby*;
Atchin; *Ariacan*; *Wingurla*; *Espahan* in
Perzien; op *Ceylon*; langhs de Kust van
Choromandel; *Palimbang* en andere plaat-
zen: deze alle gehouden zijnde Jaarlijkx
haar rekeningen aan 't gemeene Comptoyr
op *Batavia* over te zenden.

Dat haar in die quartieren machtigh en
onzaggelijk maakt; daar toe haar Jaarlijkx
met alle derwaarts-gaande Schepen veel
Krijgs-volk toegezonden wert, zoo om
haar menigvoudige sterkten te bezetten,
als legers te velde te brengen, welkers Zol-
dijen bevinde (volgens de Balance uyt de
Generale Negotie boeken van *Indien* in
't Kasteel *Batavia*, onder ultimo Novem-
ber 1645.) beloopen te hebben, zefftien-
maal hondert dry en twintig duytzig twee
hondert zes en veertig guldens, 7 stuyvers
14 pen. of 16023246: 7: 14. gelijk voor
Malacca en op *Ceylon* gebleken is; uitgefou-
dert de zware scheeps bezettinge, die jaar-
lijkx voor *Goa* doen moeten; zulkx dat je-
genwoordig voor een van de voornaamste
zuylem

West-Indi-
sche Maat-
schap.

zuylen dezer Vrye Nederlanden moeten geacht werden: dat veel grooten over haar

staat doet yveren. Daar wy 't by laten zullen, en ons spoedigen tot de

West-Indi-
sch Huys

WEST-INDISCHE MAATSCHAPPYE.

DE twalef-jarige stilltant van Wapenen by de Vereenigde Nederlanders met de Konink van Spanjen in April 1609. geflooten, ten eynde geloopen zijnde, en dat men ten beyde zijden zich weder tot de Wapenen spoedigden, heeft men tot meerder welvaart het oprechten van een Westindische-Maatschappye by der hant genomen; daar toe van de hooghe Overheden bevestinge bekommende, ismen tot inlegginge van penningen, uytreeden van schepen, en alles tot zulkx noodig voortgevaeren.

Tot vergader-plaats verkiezende, en daar toe bequaam makende zekere verlatene Vlees-Hal, gelegen aan de Haarlemmer-dijk, op de Heere markt; hier voo- ren fol. 219 en 20 beschreven.

Doch de zaken na een ghelukkige opkomst (zoo met de veroveringe van de Bahia de todo los Santos; Honduras-vaarders; Zilver Vboot, als 't innemen der Capetanie van Pernebuk;) zich (door 't bedrogh en valsheden haar vyanden) ten val neygende, en niet meer bequaam in oude postuur te blijven; zijn de Bewint-hebberen in tijts te rade geworden haar veelder onkosten te ontleedigen, daar onder deze oude voorgenoemde vergader-plaatze dus langh van de staadt in huur gebruykt, mede begrepen zijnde, en haar met minder te behelpen: Tot welk bequaam makende zeker groot getimmer by haar in den Jare 1642. tot een Pak-huys gebouwt, nude naam van 't

WEST-INDISCH HUYS

HEbbende; gelegen op de hoek aan 't Y kant op Rapenburg, tegen over 't nieuwe Waals Eylant, achter in de Peper-sstraat uytkommende; 't voorste zich met dry gevels zeer heerlijk opdoende; voorts binnen genoegzaam bequaam om haar overige conquesten te bestieren, niet als Guinea en zommige andere zijnde; daar noch jaarlijkx eenige schepen na toe zendende; met de zelvigen te rugh bekommende Elants en Offe-huyden, Harte-vellen, Oliphants-tanden, Gout, Beversvellen en Guinees greyn.

De derde dezer Maatschappyen is die op Groenlands hoewel aan anderen mede geoorloft, doch niet om daar te landen: deze reeden en bevrachten een menighte schepen derwaarts, en dat niet als om groo-

te Walvisschen te vangen; daarse spek afsnijden, en volgens hare verleende vryheyt te lande Traan van branden, en in quartelen herwaarts voeren; uyt 't welke nevens de baarden ofte balijnen een groot gelt zijn trekkende.

De hezondere Reeders wel vermogende 't Zee-waarts te visschen, het spek te snijden, en in vaten te pakken, om hier te lande tot Traan gestookt te werden: te zamen jaarlijkx omtrent de dryhondert schepen 't Zee houdende.

Die men bevinden in den Jare 1662. zoo veel gevangen te hebben, dat haar beyder overschot onverkofst blijvende, beliep ontrent de dertien duyzent quartelen Traan; daar het volgende Jaar noch zeven en dertig duyzent diergelijke quartelen

West-Indisch Huys.

len by gestookt wierden: alle 't welke 't gemeen geen kleyne winst is gevende.

De profijtelijkste en wel dompste dezer Visschen daar meest na getracht wert, zijn *Grand-bay* ghenaamt; het derde part

haars lichaams by na het hooft zijnde, en daar midden in geen grooter oogen als van een Os; nevens twe oogaten zo kleyne dat nau te vinden zijn, doch echter scherp van ghehoor; en daar boven op twee wint-pij-

West-Indisch Huys.

pen, daar machtigh water uytblazen; nevens een tong van achten voeten lang, en tien breed, in zijn muyl als op een hayr bed leggende, aan de *Balijnen* (ontrent achthondert in 't getal) vast zijnde; doch zonder tanden; welke muyl niet spits toe lopende vier of vijf vadem kan opspalken; op beyde zijden een Vim van een vadem lang hebbende, die in 't swimmen beweget; met de staart van sevenent wintig voeten breed grote kracht bedrijvende; voorts in mannelik en vrouwelijk onderscheyden, ter lengte

van zeventigh tot tachtentigh voeten, en dikte van ongeveer acht vadem; zijn meeste vyant de *Swaart-visch* wezende.

Zoo haast de *Visschers* de *Vis* in 't gezig hebben, werden dry *Chalopen* yder met zes mannen te water gestelt, om die voorwaarts in te roeyen; om voor 't geweld van de staart bevrijt te zijn; daar by zijnde wert van de naaste met 't *Herpoen* (aan een lange lijn vast) getroffen: De *Visch* geraakt, begeeft zich te gronde; doch met de vastgemaakte lijn gevolgt, en het niet lang on-

der

West-Indisch Huys.

der 't water konnende harden, werdt weder boven komende voorts afgemat, en zoo te landwaarts (ofte by de Zee-Visschers) 't sloop gebracht, om als boven verhaalt daar mede te handelen.

Hier aan volgt de vaart na de *Midde-landsche Zee* (anders *Straat-vaarders* bekend) dit zijn meest grote kostelijke wel ten oorlog toegeruste Schepen, haar cours derwaarts op alle *Italiaansche* havenen, *Malagom*, *Smirne*, en andere *Turkse* en *Barbarische* plaatsen stellende; en deshalven na de *Oost-Indische* Maatschap de voordeel-lichtste te achten: voorgebrachte Koopmanschappen van daar halende *Rijs*, *Comijnen*, *Lynzaat*, *Vijgen*, *Rozijnen*, *Amandelen*, *Wynen*, *Olyen*, *Granaat* en andere *Appelen*, *Carroen*, *Stoffen*, *Turkx-garen*, ende dierghelijcke veel treffelijcke Waaren meer: zijnde van zulk een gevolg dat haar eygen Directeurs zijn hebbende: als mede tot *Smirne* en andere plaats van de Staat Consuls, om in haar handel en gerechtigheden niet verkort te werden.

De *Moscovische* vaart op *Archangel* by de Engelschen eerst gebruykelijk, sleept jaarlijcx niet veel minder als vijftig groote schepen derwaarts; daar heen brengende veel *Gelts*, *Lakenen*, *Wijnen*, *Haringh*, *Papieren*, *Beyers-vellen* en andere waaren meer: boven al uytmuntende 't geene in den Jare 1659. derwaarts gezonden is, bestaande in uytnemende *Tapijten*, over kostelijke geborduude *Karos*, en treffelijk gemaakt *Zilver* werk; daar onder een overgrote *zilvere Kerk kroon*, waardig wat naarder te beschrijven; de grote *Kronen* alhier in de Oude *Kerk* gelijkformig, doch hooger en wijder uytstekende; zes ommegangen yder van twalcfarmen boven den anderen hebbende; om met twee en zeventig kaarzen te lichten; met zijn *Dompers* alle van sijn *Keur-zilver* twee en twintig hondert, dry en twintigh ponden *Trois* gewigt halende; van binnen met yzere schroeven en koopere schijven te zamen gevoegt; mede

op veel plaatzen zeer zwaar met gout overtrokken; de *zilver* vergulde *loveren* en *blom-werk* aan *zilver* kettingen te zamen gevoegt, daar tusschen door spelende, dat een aangenaamheydt ghevende; te zamen met het fatsoen gekoft hebbende hondert en vijftig duyzent guldens: Tot welker 't zamen voeginge de groote *BurgerZaal* op 't *Stadthuys* verleent wiert; daarze op den 29 en 30 *July* van veel duyzent menschen bezigtigt is.

Deze *Moscovische* handel gheschiedt zoo wel in geldt, als mangeling waaren te gen waaren: tot retouren daar van daan komende, *Verkens-borstels*, *Elants-huyden*, *Pelteryen*, *Granen*, *Henp*, *Jofen*, *Talk*, *Huyden*, *Cavejart*, *Pot-afsch*, *gezoute* en *rookte Zalm*, *Was* en andere kostelijke *Waaren* meer.

De *Spaansche* en *Portugeesche* vaart niet minder te achten zijnde; ons verziende met aangename *Wijnen*, *Confituren*, *Limoenen*, *Orangie-appelen*, *Vijgen*, *Rozijnen*, *Zout*, *Wol*, en voorts *Indiaans Zilver*, *Huyden*, *Drooogen*, en wat dat gewest meer is gevende.

De *Frans-vaarders* daar geloft hebbende, ons herwaarts brengende *Wijnen*, *Zout*, *Papieren*, *Castanjen*, en veelderhande *nieuwe snofze manufacturen*.

De *Engelsche Ryken* haar vermogen niet minder te werk te stellen, met ons te verziën met *Lakenen*, *Sergien* en andere *Stoffen*; voorts *Wollen*, *Tin*, *Loot*, *Huyden*, *Verwen*, *Krijt* en dierghelijcke *Lant-vruchten* meer.

Om alle welke zegeningen zoo veel mogelijken te behouden; alzo jaarlijcx meer en meer bespeurt werdt, alle aanslagen bedagt en in 't werk gestelt te werden, die deze Staat en Stadt te onttrekken; zoo heeft het de wijze *Regeringe* goet gedagt, om zoo veel mogelijken daar by tijds in te voorzien, op te rechten een *Vergaderinge* van *ervarne Koopluyden*; en dat volgens den *inhout* dezer *Bekentmakinge*,

West-Indisch Huys.

West-Indisch Huys.

Burgermeesteren ende Regeerders der Stadt Amsterdam, doen te weten. Alzoo nyt dagelike experientie bevonden wordt, dat hoe langs hoe meer veele aanslagen bedacht ende in 't werk gestelt worden, om de Commercie van dezen Staat, ende by gevolge ook die van deze Stadt, (waar 't doenlik) te turbeeren ende elders naar toe te divertieren, ende dat by die gelegentheit aan de particuliere Ingezetenen veele verongelijkingen ende schade worden aangedaan: Zoo hebben de Heeren Burgermeesteren ende 36 Raden goet gevonden te doen oprichten een Collegie van Commercie bestaande nyt eenige der welgemelte Heeren Raden, en nyt voorname ende ervaren Koopluyden van allerley Negotie ende Neeringe, om de Heeren Burgermeesteren inder tijdt, op allerley zoo publyke als particuliere voorvallen en zaken, by forme van advijs, te kunnen dienen van zoodanige wegen ende middelen, door de welke zy Commissarissen zullen oordeelen dat deze turbeeringe ende diverzie best zal kunnen tegengegaan ende voorkomen: mitsgaders waar door de zelve Commercie ende Neeringen zullen mogen gemainteneert, voortgezet ende vermeerdert worden: Ende insgelijcx in welker voegen de particuliere Koopluyden tot het recowreren van hare geledene schaden ende intressen, gevoegelijcx zullen mogen geholpen, ende zoodanige verongelijkinge in 't toekomende gheweert worden: Op dat Burgermeesteren in gevolge, ende na zoodanig geboort advijs, haar daar van, ten besten van 't gemeen ende van de particuliere Ingezetenen, daar ende zoodanig zullen mogen kunnen dienen, als hare Achtb. zullen bevinden te behooren.

Ende op dat de goede Burgers ende Ingezetenen van deze Stadt, de verhoopte ende gewenste nuttigheit van dit voorsz. Collegie zoude mogen trekken, zoo worden by dezen alle ende een yder daar by geïnteresseert wenzende aangemaant om de indracht ende schade die haar soort van handelinge, Neeringen ende Hantwerken in 't generaal, ofte aan yder van hun luyden daar ontrent in 't parti-

culier, in eeniger manieren, ergent wordt aangedaan, daar van zy geerne redres ende vergoedinge zouden willen erlangen, omstandelik gelijk men in diergelyke voorvallen gewoon is te doen, by requeste houdende aan de Heeren Burgermeesteren, te laten beschrijven, ende 't zelve request met de vereyste documenten, t' allen tijden, ter handt te stellen ter Secretarje aan den Secretaris Nicolai, ofte in des zelfs abzentie aan een der andere Secretarissen. Alle welke Requesten en Documenten den zelve Secretaris in 't gemelte Collegie zal overbrengen om by Commissarissen nagezien en ge-examineert ende vervolgens haar advijs daar over aan de Heeren Burgermeesteren gerapporteert te worden, de welke als dan daar op zullen disponeeren, ende ter Secretarje voornoemt doen expedieeren, ende aan de geïnteresseerden laten toekomen zulkx, ende 't geene haar Achtb. zullen goet vinden.

Welk Collegie ordinaris alle 14 dagen op Dingsdag na den middag ten 4 uren, ende extraordinaris, de gewichtigheit van de zake zulkx vereyschende, t' elkens op 't ontbieden van den Prezideerende, zitten zal binnen het Stadthuys dezer Stede.

Doch dit een nieuwe Vergaderinge zijnde, heeft het ons goet gedagt de namen der eerste Bemachtighden hier nevens te voegen.

Commissarizen van de Commerciën.

Mr. Symon van Hoorn	} uyt de Magistraten.
Cornelis de Graaf &c.	
Nicolaas van de Kapelle	
Thomas Broers	} wegens de Oost. Comp.
Anthonij Casteleyn	
Abraham Wilmerdonx	} uyt de West. Comp.
Joamer Rijkersz.	
Cornelis Gijsbersz. van Goor	} op de Levant.
Everhart Schot	
Daniel Lestevenon	} op Spangien.
Jzaak Fouquier	
Paulus Godijn	} op Portugaal.
Zegert Corzelis	
Jan Elizon	} op Engelandt.
Paulus van Liebergen	
Jan Appelman	
Hendrik Scholten	} op Vrankrijk.

Commissarizen van de Commerciën.

Glas-hu-
zen &c.Cornelis Grafelant }
Paulus Verrijn } op Oosten.

Floris Roeters

Pieter van Lutzen wegens Moscovien.

Dirk Blom wegens de Walvisch-vangst.

Pieter Blok uyt de Laken-koopers.

Michiel Tielens uyt de Zijde-lakenkoopers.

Jan van Beaumont wegens de Drappiers.

Jacob Elias uyt de Zeep-zieders.

Haar tot Secretaris bygevoegt zijnde

Nicolaus Nicolai.

Glas-hu-
zen &c.

ELFDE HOOFD-STUK.

*Vervatende een beschrijvinghe der bezondere
gebouwen, als Glas-huizen, Dool-hooven, en Gilden.*

G L A S - H U Y Z E N.

Waar
's eerste
gebouwt.

DE Glas-huizen ofte Glas-blazeryen zijn hier zoo nu als dan verscheyden gheweest; d'eerste daar van ghesticht door een vermaart Burger Jan Zoop, zoon van Hendrik Pieterz. Schryver, en broeder van den onwaardceerlijke kender onzer Vaderlands outheden Petrus Scriverius; (zijn nagelaten schriften dat betuygende) ghesticht en gelegen op de oostzijde van de Kleinveniers burgwal, over de poort van het Oude-mannenhuys, en dat in den Jare 1602. als het Jaar ghetal daar voor staande te kennen geeft; verciert met een fraye (naar tijds fatzoenze) gevel, den Oven en 't blazen in hartsteen daar in uytgebeeldt staande.

Het tweede,
en ver-
brandt.

Na den afgang dezer een ander aan den dagh komende; daar toe bequaam ghemaaft werdende een stuk van de overgebleven stads-muuren, staande tusschen de oude Reguliers poort en Binnen-Amstel; doch met de zelvighe poort in 't laatste van 't Jaar 1618. door een ongelukkige brandt te niete gegaan.

Doch weynig Jaren daar na om de konst niet te dempen, een derde uyt deze alsche te voorschijn komende, ghelegen op de west zijde van de Keyzers graft tusschen de Baere en Rhee-straat:

Voor weynigh Jaren van daar ten eyn-

de de zuydt-zijde de Rooze-gracht verplaatst. Eenige vreemde Konstenaars desgelijkx haar middeler tijt mede onderwindende een France glasblazery ten eynde de west zijde van de Keyzers graft (aan de stadts wallen) op te rechten; doch met kleyn gevolg.

Het derde
waar eerste
en tegen-
woordig.

Dit een van de voornaamste konsten zijnde, daar onze gheboort-stadt zich op heeft te roemen; heeft jegenwoordig twee ovens, die dertig werk-luyden bewerken, staande rontom vry; daar 't zoo mede gelegen is, dat de spijs in yzere ketels ofte huiven daar in gedaan, en aan 't smelten gebracht zijnde, het werk met gestadigh stookken en werken nacht ende dagh zijn voortgang moet hebben; dat men zegget als dan wekelijke ongheveer hondert en zestig guldens aan brandt te verslinden; de spijs tot den arbeyt vaardig, engloeyent lijm gelijk zijnde, wert uyt yder Oven, door vijf kleyne openingen, rontomme staande, met lange holle yzers daar uytgehaalt, en met blazen en slingers alzulk fatzoen gegeven als 't den arbeyder gelievet; daar van alles dat de natuur van beeltwerk ofte andere gelijkenissen verleent kan na geblazen werden; zulkx dat in 't Christalijn jegenwoordig Venetien (door gantsch Christenrijk voor dezen daar voor beroemt) niet behoefte te wijken, zoo in de

Nader be-
schreuen.Raar glas-
werk.

Dool-hooven.

fatzoenen als koleuren: des het van veel vreemdelingen hier ter Steede komende bezoght werd; en veeltijds ter gedagtenisse yets vreemts laten blazen: voorts met

verwondering beschouwende de menigte van gemaakte werken, uyt alle soorten bestaande; aldaar in kassen vaardigh te koop zijnde.

't Oude Dool-hof.

D O O L - H O V E N .

DE Dool-hooven hier ter stede zijn dry, als op de *Prince* ofte hoek van de *Loyers* graft: op de *Rooze* graft en buyten *St. Anthonis* poort, in de nieuwe

vergrootinge: die wy tot vermaak in ordere voorgenomen hebben te beschrijven. Het eerste

't O U D E D O O L - H O F .

IS gelegen op de zuyt zijde van de *Prince* graft; zijnde de hoek van de *Loyers* graft; wezende een fray groot uytstekt ghebouw, en den ingang een hooge verheven poort; die u op een groot binnepleyn is lijdende: hebbende in 't midden een Grotte of gemaakt Bergh-werk; bestaande uyt uytheemsche te zamen gezogte steenen, vreemde Zee-hoornen en anderschelp-werk: *Bacchus*, *Ariadne*, en *Zilennus* op zijn tragen Ezel, met danzende *Satyrs* omringt, dat vercierende: daar uyt van alle zijden, onder en boven veel *Fonteyn-spruyten* te voorschijn komende; dat de inkomende ghezelschappen met verrassinghe (voornamentlijk aan nieuws-gierig Vrouw-volk) veeltijds geen kleyn vermaak is toebrenghende: het overighe pleyn voorts met Tafels en Banken (om te rusten en zich met een dronk te verfrischen) in ordere bezet zijnde.

Voorder intredende (mits een stuyver betalende) komt men in het *Dool-hof*, met veel om en bywegen bezet eermen tot het middel-punct kan geraken; daar u op een heuvel een vechtende *Thezeus* vertoont wert, zich tegens een *Centaurus* te weerstellende, zommige gedooide lichame om hem leggende.

Dit alles bezichtigt hebbende gaat men

in de bezondere daar toe geboude behuizinge; zijnde een groote ruymte, met op gaande banken bezet, om een menigte van menschen het gezigt te verleenen; daar met het openen der Gordijnen op een Toneel, van uytmuntende wel geproportioneerde gekleede *Beeldekens*, (hare uytwendige beweginge ghebruykende) veelderhande gheschiedenissen vertoont werden. Als een Koninklijk Paleys kostelijk verciert; in 't welke *Zalomon* op zijn Koninklijke Throon gezeten, met veel *Trawanten* en *Helbaardiers* vergezelschapt, van de Koninginne met haar staat-ghestoot eerbiedelijke begroet wert; die hy opstaande bezigticht, en neder zittende laat vertrekken; het Snaren en Orgel gespel, onderwijlen de aanschouwers vermakende.

Op een ander vertoont men u de martelizinge der *Apostelen*. Den dans van *Herodias* dochter, *Johannes* den *Doopers* hoofd in een schootel brengende. Ingelijkx den strijt, hoe de Reus *Goliath* van *David* door een slinger-werp ter neder ghevelt werdt. Voorts een groote Reus-inne, haar kindt aan de borst hebbende. Als mede daar *Mars* en *Venus* op een Ledikant bouleerende, door de *Zon* ofte *Apollo* ondekt, van *Vulkannus* in een yzer net gevangen werden.

Daar na werden op een hoop verheven

Toneel

Koning Zalomon's Throon.

Martelizinge der Apostelen.

Aardige
Wass-beel-
den en van
die.

Toneel in zeer aardige gebootzeerde Waf-
sche beelden vertoont *Hendrik* de vierde
Konink van *Vrankrijk*; *Willem* de eerste,
Prins van *Orangie*, en andere Heeren en
Vorsten meer, tot tien a twalefin 't getal.

Als mede de laatste overleden Vorst de-
zer huyze, met zijn Vader, Moeder en

Gemalinne, (Koninklijke dochter van *En- Tweede*
gelandt) met haren jegenwoordige als noch *Dool-hof.*
levende Prins: en andere Indiaansche groo-
ten: desghelijks mede het bedrieghelijk
Vrouwtje van *Meurs*: wreedten Hertogh
van *Alba* en spits-vinnighe *Olivier Krom-
wel.*

T W E E D E D O O L - H O F .

Tweede
Dool-hof.

Dit tweede en wel voornaamste *Dool-
hof* was eerst door eenen *David Lin-
gel-bag* van *Francfort* op de *Loyers*
graft ghestelt; en voor weynigh jaren van
daar alhier op de *Rooze* graft verplaatst:
niet alleen bestaande uyt het *Dool-hof*, ter
rechter den ingang gelegen (daar het gant-
sche beslag den naam van is voerende) maar
ook uyt konstigh *Water*, *Uurwerken*, *Beel-
de-gespel*, en diergelijke snakeryen meer;
meest zeer aardig uyt hout gesneden: an-
deren konstigh van *Wafsch* ghebootzeert,
haar door raarder werk, als anderzints zoo
bewegende, dat schijnen te gaan, loopen,
dansen, zingen en te spreken.

De gang ingaande, dat door een ciere-
lijke hartsteene poort geschiet; komt men
op een open pleyn: onder de groente aan
alle zijden met lustige priedelkens, tafels en
banken (om te rusten) bezet; alle haar ge-
zicht hebbende op een konstigh fonteyn-
werk, daar ten midden opstaande; met
veel kleyn en groot beeldt-werk verciert,
yder van bijzondere beduytzelen wezen-
de; alle inwendig met water-pijpen door
wrocht; die water gevende veelderhande
stralen te voorschijn brengen, als *Kroo-
nen*, *Sterren*, *Kranzen* en dierghelijken
meer: de onderste zijnde de vier deelen
des Weerelts, *Europa*, *Asia*, *Africa* en
America; desgelijks mede de vier getij-
des jaars, als de *Lenten*, *Zomer*, *Herfst* en
Winter; nevens de vier Hooft deugden en
gebreken *Onnoozelheyt*, *Matigheyt*, *Barm-
heyt* en *Voorzichtigheyt*; voorts *Gierigheyt*,

Hovaardye, *Gulzigheyt*, en *Wellust*; en wae-
hooger de vier Elementen, bestaande uyt
Vuur, *Water*, *Lucht* en *Aarde*; op de bo-
venste voet den noyt gevonden *Christoffel*
staande (die de Legendes zeggen twalef
Cubitus lank geweest te zijn) met het kin-
deken *Jesus* op zijn schouderen gheladen:
Niet alleen alle deze Beelden, maar zelfs
de vloer vol *Water-pijpen* zijnde; die de
gapende *Vrouw-luyden* veeltijts met haar
uytspruytende koele water-stralen van
onderen als nuchtere *Kalveren* doen hip-
pelen, dat de ommestaanders vermake-
kelijk is. Achter deze water-groote ver-
toont zich een *Toornken*, met des Hemels
loop, *Planecten*, *Sterren*, *Zon*, *Maan*, en
konstighs uurwerken verciert; den eene een
gantsch jaar, en andere alle vier en twintig
uuren haar omloop hebbende: als mede
een *Dood*, met een *Zant-looper* in de hant,
die alle uren omdrayt; en daar boven ce-
nige aardige Beeldekens, met ghestadige
beweginge, d'eene deur uyt en d'andere
ingaande; op de spits een *Haan* staande,
die alle uren krayt en zijn vleugelen be-
weget; met een gebeyer en klok-geslagh
van alle uren, half en vierendeel uren.

Noch ziet men alhier eenighe *Har-
derinnkens* het ghezelschap met *Spel*
en *Ghezangh* vermaakende; desghe-
lijks mede een man op een hooge voet-stal
(een fonteyn-spruyt daar uyt-stralende)
de *Fiool* gebruykende: doch het wonder-
lijkste van alle, dat een *Kerk-kroon* aan
de balk hangende, door zes daar op staan-
de

Het derde
en laatste
Doolhof.

de kaerzen, water stralen van zich geven. In 't boven gemelde *Dool-hof* ziet men de grouwelijke wreetheden van *Ferdinant Hertog van Alba*. De Parijze *Moort-bruy-loft*. Het ontijdigh vermoorden der Franzen Konink *Hendrik de vierde*, en *Willem de eerste*, Prince van *Orangie*: als mede een *Proceffie* ofte ommegangh van *Papen en Munneken*; en andere korswijgheden meer.

Hier door wandelende komt men ter linker zijde in een groot besloten *Vertrek*; daar door bewegende *Beeldekens* feer konstigh veel oude en nieuwe geschiedenissen vertoont werden. Als *Daniels* prophetische gezigte der vier achter een volgende *Monarchien*; door vier schrikkelijke verschijnende *Dieren* met storm-winden uyt *Zee* te voorschijn komende; het eerste zijnde de *Babilonische* ofte *Sirische Monarchi*, afgebeeldt in een *Leeuw* met *Arents-vleugelen*; daar na de *Perzische* ofte *Medische* te voorschijn komende als een *Beer*, in de muyl tusschen de tanden dry ribben hebbende: welke voor het derde de *Griekische Monarchie* volghde, zijnde een *Luypaart* met vier hoofden, en even zoo veel vogels-vleugelen: Het vierde ofte *Roonsche gebiedt* het laatste wezende, was grouwelik, hebbende *yzere tanden* en thien hoorens.

Abasuerus Koninklijke *Slot*, in 't welke de *Koningin Esther* al knielende voor zijn *Throon* verschijnt, die hy den *Rijxscepter* toereykende, opstaande ontfangt; den hovaardige *Haman* aan zijn zijde staande; gedwongen de *Jood Mordochay* in Koninklijk cieraat te paardt om te voeren; en daar na zelfs voort aan een hooge galge op gehangen te werden.

Nevens veel *Orgel-ghespel*, des *Slots-*

galderye met blazende *Trompetters* bezet zijnde. Het derde
en laatste
Doolhof.

Voorts ziet men alhier een *Tooren* met verscheide *Uurwerken*, tot *Neurenburg* gemaakt, en van daar herwaarts gevoert; zijnde een konstigh stuk, vertoonende de loop des *Hemels*, *Planeeten*, *Zon* en *Mane*; nevens veel andere beduytzelen, door kleyne beeldekens ten toon gestelt: onder de *Werelt-dragende Atlas*; bespottende *Democritus* en wenende *Heraclitus* den hoop vermeerende.

Achter dezen *Tooren* vertoont zich den *Konink David*, op de *harp* spelende, twee snaar-speelders nevens hem staande, de hoofden, oogen en vingers bewegende; de lucht boven met spelende *Engelen* vervult zijnde; een der zelviger hem een *Kroon* opzettende.

En in een *ingang* de *Koninklijke Vorst Zalomon*, met zijn *Moeder Berzeba* en haar *Vrouwen Hof-statie*.

Dan weder hoe *David* door den *Prophet Samuel* tot *Koning* over *Israel* gezalft wert; en ter andere zijde daar hy voor de *Ark des Heeren* dansende van *Michael Sauts* dochter bespot wert; tusschen beyde de *Schaap-herders* haar verblijdende *David* (een *Herder* gheweest zijnde) tot *Konink* verheven te zien.

Op een ander vertoont men u van *Wassche Beeldekens* de gheboorte *Christi*; aldaar het *Kindeken* in de *kribbe* is leggende, de *Moeder Maria*, met haar ondertrouwd *Man Joseph* daar by zittende; en andere diergelijke aandachtighe *Historien* meer: die eyndelijk met kortswijlige potzen beslooten werden, en voornamentlijk daar *zeven wijven* om een mans broek vechten.

Het derde en laatste DOOL-HOF,

IS gelegen op de *Stadts Singel*, buyten *St. Anthonis* poort na den *Amstel* gaande, zijnde in de ronte begrepen; meest

bestaande uyt groote *Beelden*, yder haar bijzonder beduytzal hebbende: de groote open plaats in 't ronde met rust-plaatzen, Prielen,

Het derde
en laatste
Doelhof.

Priëlen, Tafels en Banken voorzien, in 't midden een Berg-werk van Rotsen en Schelpen hebbende, met inwendige klooven en uytsteekende spitzen verziert, daar in 't ronde eenige groote Beelden om staande; en wat laager *Mercurius*, met de Heydensche Godinnen *Juno*, *Pallas* en *Venus*. De *Water-drinker* zich boven op den top gestelt hebbende, met een water-

emmer nevens hem; alle te zamen met haar uytspuitsende Water-stralen en aardige Fonteyn vertoonende.

Het derde
en laatste
Doelhof.

Voorts in een beslooten plaats meer andere konstige Binne-werken te zien zijnde; doch meest al op een draf, met de voorgaande loopende, dies voorgenomen hebben het daar by te laten. Volght nu voor 't laatste

Van de Gilden, wanneer begonnen, en waar Vergader-plaatsen houden.

Bergevaarders. Anno 1539. haar Kamer hebbende op de Westzijde van den *Amstel*. buyten de *Uyterse poort*.

Medicijns en Apoteekers. Anno 1641. op de *Kleyne Hall*.

Chirurgijns. Anno 1552. Op de *Nieuwe Waagh*.

't Groot Kramers Gildt. Anno 1554. op de *Wester-Hall*.

't Kleyne Kramers. Anno 1621. op de *Wester-Hall*.

Wijnkoopers. Anno 1659. in de *Koestraat*.

Kuypers en Wijnverlaters. Anno 1601. in de *Barrende-steegh*.

Schilders, Glasemakers, Glase-schrijvers, Beelde-snijders, Figuur-snijders, Borduurwerkers, Tapissier-werkers, Gleywerkers. Anno 1579. op de *Nieuwe-Waagh*.

Boekverkoopers, Boekdrukkers, Konstverkoopers, Plaatsnijders, Konst-drukkers. Anno 1662. in 't *Wachthuys* aan de *Reguliers tooren*.

Makelaars. Anno 1612. op de *Nieuwezijds Voorburghwal*, op de hoek van de *Nieuwstraat*.

Lakenbereyders. Anno 1638. op 't *Staalhof*.

Zayverwers. Anno 1640. inde *Zay-Hall*.

Zijdeverwers. Anno 1648. inde *Zyde-Hall*.

Gout- en Silversmits. Anno 1601. in *Sint Anna dwars-sstraat*.

Huydekoopers, Loyers en Schoenmakers. Anno 1603. op 't *Ruflant*.

Spaans- en Zeemleer-bereyders, Leertouwers en Leer-verkoopers, Anno 1640. op 't *Ruflant*.

Haringpakkers. Anno 1563. inde *Haringpakkers-tooren*.

Bakkers. Anno 1530. aen de *Reguliers-tooren*.

Winkeliers op de *Beurs*. Anno 1613. hebben geen Kamer.

Vleeshouwers. Anno 1502. op de *groota Vleys-Hall*.

Hoenderkoopers. Anno 1622. Op de *groota Hall*.

Visch-koopers. Anno 1530. hebben geen Kamer.

Fruyt-koopers. Anno 1585. in 't *Ronde Bagijn-hoff*.

Kleermakers. Anno 1589. aen de *Reguliers tooren*.

Hoedemakers. Anno 1621. aen de *Reguliers-tooren*.

Peltiers en Bontwerkers. Anno 1613. Aen de *Reguliers-tooren*.

Huys-timmerluyden, Kistmakers, Stoelemakers, Rademakers, 1524. Blokemakers, Gootemakers, Leedermakers, Vijfelaars, 1565. Witwerkers, Laademakers, Spiegel-kas-makers, Koffermakers, Spaansche Stoelemakers, Spiessel of Staefmakers, Getouwmakers, Schaafsen

- Ello makers. 1614. Wieldrayers 1622.
en Ebbenhout-werkers 1626. *in de Reguliers dwars-straat.*
- Metzelaars, Steenhouwers, Leydekkers,
Lootgieters en Pompemakers, 1532.
1573. *Op de Nieuwe Waagh.*
- Smits, Slootemakers, Messenmakers, Har-
nasmakers, Swaartveggers, en Kopeflaa-
gers. 1530. *op de Nieuwe Waagh.*
- Tinnegieters, Kannedekkers en Leepel-
makers, 1533. *op de Schreyers-Toorn.*
- Kaarsemakers. 1627. *op de Vleeshall.*
- Linnewevers. 1589. *aen de Reguliers-toren.*
- Passement en Lintwerkers. 1641. *in de eerste
Blom-dwars-straat.*
- Scheeps Timmerluyden en Mastemakers.
1589. 1591. *in 't Wachthuis aen de Kam-
persteyger.*
- Compassemakers. 1664.
- Lootsluyden. 1632. *aen de Haringpakkers
Tooren.*
- Buytenlants-Vaarders, op Rouaan, Lon-
den, Hamburgh en Bremen. 1613. *op de
Nieuwendijk, tusschen de twee Haerlemer-
Sluysen.*
- Groote Binnelants-Vaarders, 1583. *kleyne
Binnelants-vaarders, 1594. op de Oude
Stats Herbergh.*
- Mandemakers. 1586. *aan de Reguliers-
tooren.*
- Bierdragers. 1550. *in de Krom-Elboogh-
steggh.*
- Waaghdragers. 1616. *in de Waagh.*
- Koorenmeeters, Koorenstorters. 1556.
Koorendragers, Korensetters. 1589. *op
de Kolk in 't Meiers-huysjen.*
- Moolenaars. 1579. *in de Huydestraat.*
- Turfdragers. 1619. *op de Turfmarkt aan
den Amstel.*
- Klompe en Leestemakers. 1551. Schoen-
lappers. 1590. *aen de Nieuwe Waagh.*
- Houtzagers. 1529.
- Lichterluyden. 1487. *onder de Oude-brug.*
- Vlotschuyt-voeders. 1589.
- Schuytevoeders. 1613. *onder de Nieuwe-
brug.*
- Sleepers en Kruyers. *Anno 1531. aen de
Nieuwe Kerk.*
- Wy besluyten dit ons vierde Boek, van
deze groote en overtreffelijke Stat, met het
navolgende Vaars, gemaakt door den gro-
ten Poëet, de Heer C. Huygens.

A M S T E L R E D A M.

G Emeen verwondering betaamt mijn wond'ren niet,
De vreemdeling behoort te swijmen die my ziet,
Swijmt vreemdeling, en zegt, hoe komen al de Machten
Van al dat machtig is besloten in uw' Grachten
Hoe komt ghy gulde Veen aan's Hemels overdaadt;
Pakhuys van Oost en West, heel Water en heel Straat.
Twee-maal Venetien, waar's 't eynde van uw Wallen;
Zegt meer, zegt vreemdeling, zegt liever niet met allen;
Roemt Roomen, prijst Parijs, kraayt Cayros heerlijkheit,
Die't meeste van my zwijgt, heeft aldermeest gezeyt.

Eynde van 't vierde Boek.